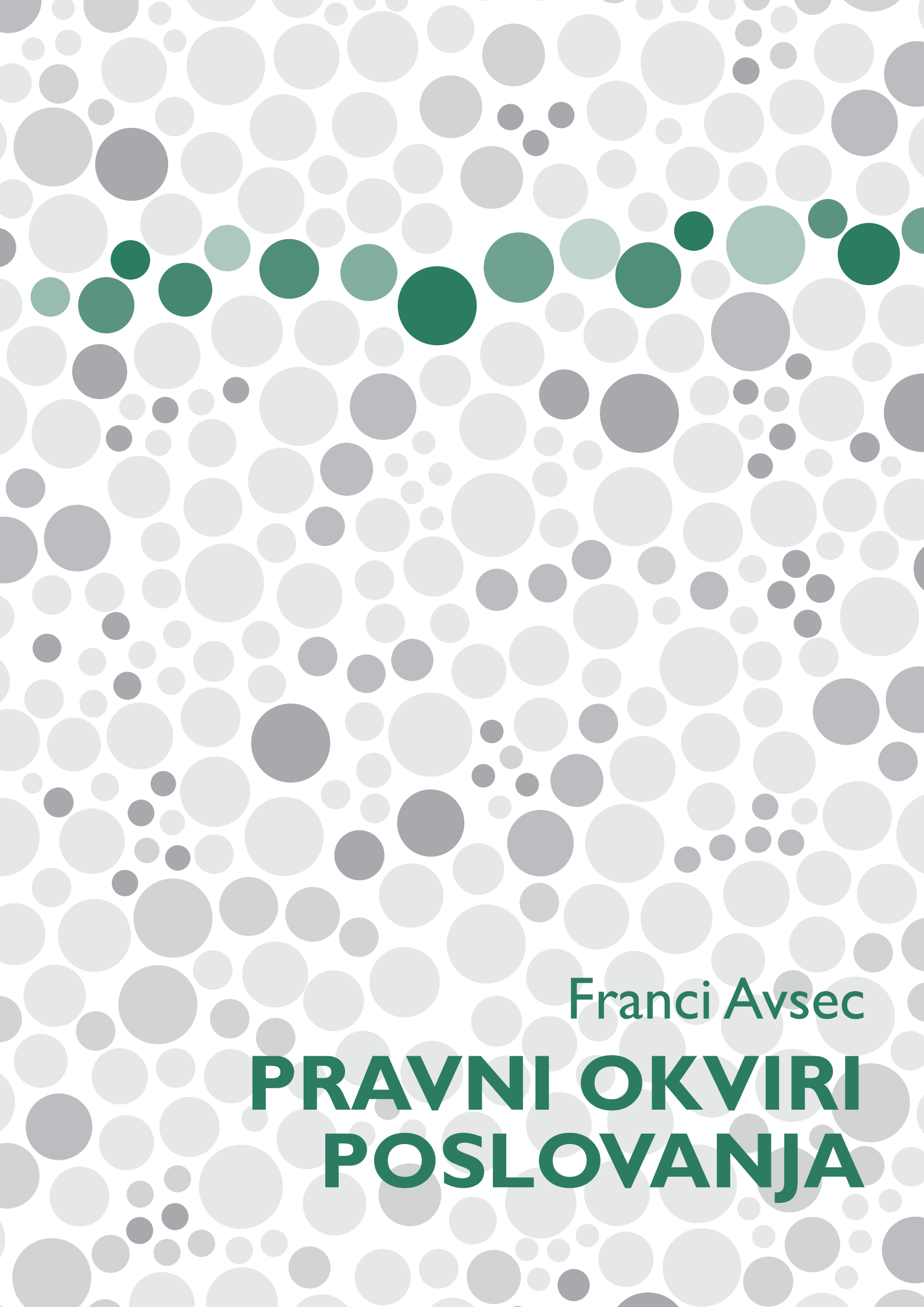

Franci Avsec

PRAVNI OKVIRI POSLOVANJA

VISOKOŠOLSKO SREDIŠČE NOVO MESTO
FAKULTETA ZA UPRAVLJANJE, POSLOVANJE IN INFORMATIKO
NOVO MESTO

Franci Avsec

PRAVNI OKVIRI POSLOVANJA

Novo mesto, 2017

Dr. Franci Avsec
PRAVNI OKVIRI POSLOVANJA

Izdala in založila © Fakulteta za upravljanje, poslovanje in informatiko Novo mesto

Uredila mag. Malči Grivec

Recenziral dr. Milan Čampa

Za jezikovno neoporečnost je odgovoren avtor učbenika.

Grafična priprava Bojan Nose, Visokošolsko središče Novo mesto

Kataložni zapis o publikaciji (CIP)
pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI-ID=291400960](#)
ISBN 978-961-6309-43-1 (pdf)

PREDGOVOR

Predmet Pravni okvir poslovanja na prvi pogled zajema samo obligacijske in druge pravne posle. Čeprav so gospodarske in druge pogodbe pogosto delovno področje študentk in študentov po končanem šolanju, študijski načrt za ta predmet upravičeno vključuje širše vsebine, brez katerih tudi pravnih poslov kot pravnega urejanja gospodarskega in siceršnjega življenja v sodobni družbi ni mogoče v celoti razumeti. Tako obravnavane vsebine omogočajo študentkam in študentom vpogled v obsežno pravno ureditev poslovanja gospodarskih in drugih poslovnih subjektov, vključno s pravnimi pravili, ki urejajo nastajanje, veljavnost in prenehanje drugih pravnih pravil.

Vsebina učbenika je razdeljena na osem poglavij.

Prvo poglavje obravnava *pravo s statističnega vidika* kot sistem pravnih pravil in z *dinamičnega vidika* kot sistem hierarhično urejenih pravnih aktov, ki morajo biti med seboj vsebinsko skladni na podlagi načel avtoritete (hierarhije), kronologije in specialnosti.

Drugo poglavje jedrnato prikazuje *ustavno ureditev Republike Slovenije*, znotraj te ureditve pa temeljne pravice in svoboščine v povezavi s pomembnejšimi mednarodnimi pogodbami ter najpomembnejše organe zakonodajne, izvršne in sodne oblasti.

Tretje poglavje uvaja študenta v *pravo Evropske unije (EU)*. Od pristopa Slovenije k tej mednarodni povezavi 1. maja 2004 je pravo EU sestavni del slovenskega prava. Prikazani so cilji in pristojnosti EU, njene institucije, primarno in sekundarno pravo, neposredni in naddržavni učinki prava EU ter razmerje med notranjim pravom države članice v ožjem smislu in pravom EU.

Četrto poglavje obravnava *subjekte v pravu*, posebej pravno in poslovno sposobnost fizičnih in pravnih oseb, ter statusno pravo podjetnikov, gospodarskih družb, zadrug, gospodarskih interesnih združenj, društev, zavodov in ustanov. V sklepnem delu poglavja so predstavljene splošne določbe firmskega, bilančnega, stečajnega in poravnalnega prava ter sodelovanje delavcev pri upravljanju.

Peto poglavje prikazuje pravno ureditev *stvari kot objektov v pravu in stvarne pravice* kot absolutne pravice, ki varujejo položaj lastnika ali drugega stvarnopravnega upravičenca (na primer zastavnega upnika).

Šesto, najobsežnejše poglavje obravnava *obligacijsko pravo*, najprej splošne pojme poslovnih in neposlovnih obveznosti, zatem pa najpomembnejše pogodbe in druge pravne posle, od prodajne preko zavarovalne pogodbe do bančnih poslov in vrednostnih papirjev.

Sedmo poglavje uvaja v *pravo intelektualne lastnine*, ki zagotavlja pravno varstvo ustvarjalnosti in razlikovalnih znakov. Pravice intelektualne, zlasti industrijske lastnine gospodarskim subjektom zagotavljajo na trgu konkurenčne prednosti, ki so rezultat tehnološke, trženjske in druge intelektualne ustvarjalnosti.

Osmo, zadnje poglavje obravnava temelje *kolektivnega in individualnega delovnega prava*.

Namen učbenika ni izčrpno predstaviti ureditev na področju, ki jo na pravnih fakultetah zajema osem do deset predmetov, temveč seznaniti študentko ali študenta z bistvenimi značilnostmi pravnega sistema in temeljnimi pojmi posameznih področij. Poudarek je na temeljnih določbah, razumevanju pravne logike in dlje časa uporabnemu znanju. Zato so na koncu vsakega razdelka navedeni novi pojmi, ki lahko študentkam in študentom olajšajo preverjanje, ali so razumeli stvarino in koliko znanja so osvojili. Osvojeno znanje je le odskočna deska za stalno nadaljnje izpopolnjevanje in izobraževanje, kajti pravni sistem kot človekova stvaritev se stalno spreminja in dopolnjuje. Kolikor bolj bo študent dojel notranjo logiko in načela pravnega reda,

osvojil spretnosti pri razlagi in uporabi pravnih pravil, toliko lažje bo osvajal in uporabljal novo znanje ter s tem upošteval pravne okvire poslovanja – v praksi.

Recenzentu doc. dr. Milanu Čampi se toplo zahvaljujem za skrben pregled besedila. Zahvala gre tudi sodelavcem – predavateljici Ajdi Gobec Jerele, Brigiti Bukovec in Bojanu Nosetu za končni pregled in oblikovanje ter - ne nazadnje - Fakulteti za upravljanje, poslovanje in informatiko Novo mesto za izdajo knjige.

Novo mesto, maja 2017.

Franci Avsec

KAZALO VSEBINE

1	UVOD V PRAVOZNANSTVO.....	1
1.1	Pravo kot sistem pravnih pravil.....	1
1.2	Pravni akti: pravo z dinamičnega vidika	4
1.2.1	Pojem in vrste pravnih aktov	4
1.2.2	Hierarhija in vsebinska skladnost pravnih aktov	6
2	ORIS USTAVNEGA SISTEMA REPUBLIKE SLOVENIJE.....	9
2.1	Pojem države in temeljni akti Republike Slovenije	9
2.2	Temeljne ustavne določbe.....	9
2.3	Človekove pravice in temeljne svoboščine, gospodarska in socialna razmerja	11
2.4	Državni zbor	17
2.5	Državni svet.....	20
2.6	Predsednik republike	20
2.7	Vlada.....	21
2.8	Uprava	22
2.9	Sodišča	23
2.10	Alternativno reševanje sodnih sporov	28
2.11	Lokalna samouprava.....	28
2.12	Referendum in ljudska iniciativa.....	30
3	UVOD V PRAVO EVROPSKE UNIJE	32
3.1	Zgodovinski oris razvoja Evropskih skupnosti in Evropske unije	32
3.2	Cilji in pristojnosti EU	35
3.3	Institucije EU	37
3.4	Pravo Evropske unije.....	41
3.4.1	Primarno pravo, posebej temeljne pogodbe, in splošna pravna načela....	41
3.4.2	Sekundarno pravo EU.....	44
3.4.3	Mednarodne pogodbe	45
3.4.4	Naddržavni in neposredni učinek prava EU v državah članicah	45
3.5	Pravno varstvo v primeru kršitve prava EU	47
3.5.1	Tožba pred Sodiščem EU zaradi kršitve pogodb (258. do 260. člen PDEU).....	47
3.5.2	Ničnostna tožba (263. člen PDEU)	48
3.5.3	Tožba zaradi neukrepanja (265. in 266. člen PDEU)	49
3.5.4	Odgovornost držav članic za uporabo prava EU	49
4	PRAVNI SUBJEKTI IN GOSPODARSKO STATUSNO PRAVO	50
4.1	Uvod	50
4.2	Tipologija pravnih oseb	52
4.3	Podjetnik	56
4.4	Gospodarske družbe.....	57
4.4.1	Družba z neomejeno odgovornostjo	57
4.4.2	Komanditna družba	61
4.4.3	Družba z omejeno odgovornostjo	62
4.4.4	Delniška družba	73

4.4.5	<i>Evropska delniška družba</i>	103
4.4.6	<i>Komanditna delniška družba</i>	104
4.4.7	<i>Povezane družbe</i>	104
4.5	Gospodarsko interesno združenje (GIZ)	109
4.6	Evropsko gospodarsko interesno združenje (EGIZ)	111
4.7	Zadruga	112
4.8	Evropska zadruga	114
4.9	Društvo	115
4.10	Zavod	116
4.11	Skupne značilnosti pravnih oseb	117
4.11.1	<i>Pravna in poslovna sposobnost pravnih oseb</i>	117
4.11.2	<i>Dejavnost</i>	118
4.11.3	<i>Odgovornost za obveznosti</i>	119
4.11.4	<i>Poslovodstvo</i>	120
4.11.5	<i>Firma</i>	120
4.11.6	<i>Sedež</i>	123
4.11.7	<i>Zastopanje</i>	123
4.11.8	<i>Poslovne knjige in letno poročilo</i>	123
4.11.9	<i>Poslovna skrivnost in konkurenčna prepoved</i>	131
4.11.10	<i>Sodelovanje delavcev pri upravljanju</i>	132
4.11.11	<i>Stečaj, prisilna poravnava in izbris iz sodnega registra brez likvidacije</i>	134
5	OSNOVE STVARNEGA PRAVA	137
5.1	Temeljni pojmi	137
5.2	Načela stvarnega prava	138
5.3	Posest	139
5.4	Lastninska pravica	139
5.5	Solastnina in skupna lastnina	142
5.6	Sosedsko pravo	143
5.7	Etažna lastnina	144
5.8	Zastavna pravica	145
5.8.1	<i>Splošno</i>	145
5.8.2	<i>Hipoteka</i>	145
5.8.3	<i>Zastavna pravica na premičninah</i>	146
5.8.4	<i>Zastavna pravica na pravicah</i>	149
5.9	Prenos lastninske pravice v zavarovanje (fiduciarni prenos)	149
5.10	Služnosti	150
5.11	Stvarno breme	151
5.12	Stavbna pravica	152
5.13	Zemljiška knjiga	152
6	OBLIGACIJSKO PRAVO	155
6.1	Pojem	155
6.2	Načela obligacijskega prava	158
6.3	Pogodbe	159
6.4	Gospodarske pogodbe in gospodarsko poslovno pravo	167
6.5	Pogoji in roki	168
6.6	Zastopanje	169
6.7	Ničnost in izpodbojnost pogodb	172
6.8	Ara	173

6.9	Odstopnina (skesnina).....	174
6.10	Odškodninska odgovornost	174
6.10.1	Pojem škode in pomen odškodninske odgovornosti.....	174
6.10.2	Zahtevki za preprečitev škode.....	177
6.10.3	Predpostavke odškodninske odgovornosti	177
6.10.4	Odgovornost za druge osebe	180
6.10.5	Odgovornost za škodo iz nevarne stvari ali nevarne dejavnosti.....	181
6.10.6	Posebni primeri odškodninske odgovornosti.....	182
6.11	Prenehanje obveznosti	183
6.11.1	Izpolnitev.....	183
6.11.2	Položitev stvari	186
6.11.3	Pobot (kompenzacija)	187
6.11.4	Odpust dolga.....	188
6.11.5	Prenovitev (novacija).....	188
6.11.6	Združitev (konfuzija).....	189
6.11.7	Nemožnost izpolnitve	189
6.11.8	Pretek časa in odpoved pri trajnih dolžniških razmerjih.....	189
6.11.9	Smrt.....	190
6.11.10	Zastaranje	190
6.12	Sprememba upnika ali dolžnika	192
6.12.1	Cesija (odstop) terjatve.....	192
6.12.2	Sprememba dolžnika: prevzem dolga, pristop k dolgu in prevzem izpolnitve.....	193
6.13	Prodajna pogodba	195
6.13.1	Pojem in viri	195
6.13.2	Stvar kot predmet prodaje in izročitev (dobava) stvari	195
6.13.3	Čas izročitve (dobave) stvari	196
6.13.4	Kraj izročitve (dobave) stvari.....	197
6.13.5	Nevarnost.....	197
6.13.6	Incoterms	197
6.13.7	Kupnina.....	199
6.13.8	Odgovornost prodajalca za stvarne napake	199
6.13.9	Odgovornost za pravne napake	202
6.13.10	Količinske napake.....	203
6.13.11	Kup na poskušnjo.....	204
6.13.12	Prodaja po vzorcu ali modelu.....	204
6.13.13	Prodaja s specifikacijo	205
6.13.14	Prodaja z lastninskim pridržkom	205
6.13.15	Prodaja na obroke	205
6.13.16	Akreditivna prodaja	206
6.13.17	Dunajska konvencija o mednarodni prodaji blaga (DK)	206
6.14	Podjemna pogodba (pogodba o delu)	214
6.15	Gradbena pogodba	217
6.15.1	Temeljni pojmi	217
6.15.2	Obveznosti v zvezi z gradnjo oziroma gradbenimi deli	219
6.15.3	Cena.....	220
6.15.4	Odgovornost za napake	222
6.16	Mandatna pogodba.....	224
6.17	Komisijška pogodba	226
6.18	Pogodba o trgovinskem zastopanju	227

6.19	Posredniška pogodba	229
6.20	Špedicijska pogodba.....	230
6.21	Pogodba o kontroli blaga	230
6.22	Zavarovalna pogodba.....	231
6.22.1	Pojem	231
6.22.2	Zavarovalni primer.....	231
6.22.3	Premoženjsko in osebno zavarovanje.....	232
6.22.4	Sklenitev zavarovalne pogodbe.....	232
6.22.5	Obveznosti zavarovanca	233
6.22.6	Premoženjsko zavarovanje	236
6.22.7	Zavarovanje pred odgovornostjo.....	238
6.22.8	Osebno zavarovanje.....	239
6.23	Družbena pogodba	241
6.24	Bančni posli	242
6.25	Asignacija (nakazilo).....	246
6.26	Vrednostni papirji	248
6.26.1	Splošno.....	248
6.26.2	Menica	252
6.26.3	Ček.....	256
7	OSNOVE PRAVA INTELEKTUALNE LASTNINE.....	257
7.1	Uvod	257
7.2	Avtorsko pravo	257
7.2.1	Avtorske pravice	257
7.2.2	Omejitve avtorske pravice	258
7.2.3	7.2.3 Posebnosti nekaterih avtorskih del.....	260
7.2.4	Sorodne pravice	261
7.3	Industrijska lastnina	262
8	OSNOVE DELOVNEGA PRAVA	267
8.1	Značilnosti in pravni viri delovnega prava	267
8.2	Kolektivno delovno pravo.....	268
8.2.1	Uvod.....	268
8.2.2	Pravo zastopanja delavskih interesov	268
8.2.3	Kolektivne pogodbe	269
8.2.4	Stavkovno pravo.....	271
8.3	Individualno delovno pravo.....	273
8.4	Varnost in zdravje pri delu.....	278
9	LITERATURA	280
10	VIRI.....	282
11	STVARNO KAZALO.....	284

KRATICE IN OKRAJŠAVE

CFR	Stroški in prevoznina (<i>cost and freight</i>) namembno pristanišče
CIF	Stroški, zavarovanje in prevoznina (<i>cost, insurance, freight</i>) plačani do namembnega kraja
CIP	Prevoz in zavarovanje plačana do (<i>carriage and insurance paid to</i>) namembnega kraja
CPT	Voznina plačana do (<i>carriage paid to</i>) namembnega kraja
DAT	Dobavljeno na terminalu (<i>delivered at terminal</i>) v namembnem kraju ali namembnem pristanišču
DAP	Dobavljeno (<i>delivered at place</i>) v namembnem kraju
DDP (	Dobavljeno ocarinjeno (<i>delivered duty paid</i>) v namembnem kraju
DK	Konvencija Združenih Narodov o pogodbah o mednarodni prodaji blaga (Dunajska konvencija)
DZ	Družinski zakonik
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EKVC	Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin
ES	Evropska skupnost
ESČP	Evropsko sodišče za človekove pravice
ESPOJ	Evropska skupnost za premog in jeklo
EU	Evropska unija
EXW	Franko tovarna (<i>ex works</i>) kraj dobave
FAS	Franko ob ladji (<i>free alongside ship</i>) v kraju vkrcanja
FCA	Franko prevoznik (<i>free carrier</i>) v kraju dobave
FOB	Franko na ladji (<i>free on board</i>) v kraju vkrcanja
ICC	Mednarodna trgovinska zbornica (<i>International Chamber of Commerce</i>)
Incoterms	mednarodne trgovinske klavzule (<i>International commercial terms</i>)
KZ-1	Kazenski zakonik
MOD	Mednarodna organizacija dela
NATO	Severnoatlantsko zavezništvo (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
OECD	Organizacija za evropsko gospodarsko sodelovanje (<i>Organisation for Economic Cooperation and Development</i>)
OEEC	OEEC Organizacija za evropsko gospodarsko sodelovanje (<i>Organisation for European Economic Cooperation</i>)
OVSE	Organizacija za evropsko varnost in sodelovanje
OZ	Obligacijski zakonik
PEGS	Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti
PEU	Pogodba o Evropski uniji
PDEU	Pogodba o delovanju Evropske unije
PoDZ-1	Poslovnik državnega zbora
SCE	evropska zadruga (<i>Societas Cooperativa Europaea</i>)
SE	evropska delniška družba (<i>Societas Europaea</i>)
UNCITRAL	Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (<i>United Nations Commission for Trade Law</i>)
UNIDROIT	Mednarodni inštitut za poenotenje mednarodnega zasebnega prava
URS	Ustava Republike Slovenije
ZArbit	Zakon o arbitraži
ZARRS	Zakon o alternativnem reševanju sodnih sporov

ZASP	Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah,
ZČ	Zakon o čeku
ZDSS	Zakon o delovnih in socialnih sodiščih
ZDR-1	Zakon o delovnih razmerjih
ZDru-1	Zakon o društvih
ZDSve	Zakon o državnem svetu
ZDU-1	Zakon o državni upravi
ZFPPIPP	Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju
ZGO-1	Zakon o graditvi objektov
ZIL-1	Zakon o industrijski lastnini
ZJU	Zakon o javnih uslužbencih
ZGD-1	Zakon o gospodarskih družbah
ZGJS	Zakon o gospodarskih javnih službah
ZKolP	Zakon o kolektivnih pogodbah
ZLS	Zakon o lokalni samoupravi
ZM	Zakon o menici
ZMCGZ	Zakon o mediaciji v civilnih in gospodarskih zadevah
ZN	Zakon o notariatu
ZNVP-1	Zakon o nematerializiranih vrednostnih papirjih
ZP-1	Zakon o prekrških
ZPCP	Zakon o pravilih cestnega prometa
ZPOMZO-1	Zakon o predpisani obrestni meri zamudnih obresti
ZS	Zakon o sodiščih
ZSDU	Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju
ZSReg	Zakon o sodnem registru
ZReSin	Zakon o reprezentativnosti sindikatov
ZRLI	Zakon o referendumu in o ljudski iniciativi,
ZStk	Zakon o stavki
ZU	Zakon o ustanovah
ZUS-1	Zakon o upravnem sporu
ZUstS	Zakon o ustavnem sodišču
ZVKES	Zakon o varstvu kupcev enostanovanjskih hiš in stanovanj
ZVPot	Zakon o varstvu potrošnikov
ZVZD-1	Zakon o varnosti in zdravju pri delu
ZZ	Zakona o zavodih
ZZad	Zakon o zadrugah
ZZavar-1	Zakon o zavarovalništvu
ZZK-1	Zakon o zemljiški knjigi
WEU	Zahodnoevropska zveza (<i>Western European Union</i>)
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD V PRAVOZNANSTVO

»Skupni imenovalec sintetične teorije prava je, da je pravo sinteza in dialeksična celota, ki je sestavljena iz družbenih dejstev, vrednot in pravil. Med najbolj znanimi integralnimi teorijami prava je Radbruchovo pojmovanje prava. Ta teorija je most med naravnim pravom in pravnim pozitivizmom. Z naravnim pravom jo povezuje težnja, da je pravo vsebinsko pravilno in da so človekove pravice (kot vsebinsko merilo pravnosti) vsaj naposled najvišja pravna vrednota, in s pravnim pozitivizmom spoznanje, da sta pozitivnost in pravna varnost neogibni spremljevalki prava.«

M. Pavčnik, Teorija prava, GV založba, Ljubljana 2007, str. 46

1.1 Pravo kot sistem pravnih pravil

Vsaka družbena skupnost potrebuje za svoje življenje in razvoj pravila.

Različna družbena pravila, na primer moralna, pravna, verska, pravila lepega obnašanja, običaji in podobno, se razlikujejo po svoji utemeljitvi, po organiziranem ali spontanem nastanku in uveljavljanju, po časovni, krajevni in osebni veljavnosti ter navsezadnje tudi po svoji družbeni učinkovitosti, s čimer mislimo na spoštovanje (upoštevanje) posameznih pravil v družbeni stvarnosti.

Pravna pravila rešujejo in preprečujejo konflikte v družbi ter urejajo razmerja med posamezniki in družbenimi skupinami tako, da je zagotovljeno družbeno sožitje, ki je potrebno za preživetje in razvoj družbe. Pravna pravila urejajo najpomembnejša družbena razmerja.

Z razvojem tehnologije in delitvijo dela postajajo pravno urejena vse številnejša družbena razmerja, kar ima za posledico vedno večje število pravnih pravil. Značilen primer so cestno prometna pravila, ki so se razvila z razmahom avtomobilskega prometa in dejansko omogočajo njegov nemoten potek: popolna svoboda gibanja na cesti bi praktično pomenila popolno nesvobodo gibanja.

Pravna pravila se razlikujejo od drugih družbenih pravil po več značilnostih.

Pravna pravila urejajo *zunanje ravnanje* (obnašanje, vedenje) ljudi, ne pa notranje psihične pojave (na primer mišljenje, čustvovanje in podobno). Poleg tega pravna pravila praviloma postavlja (na primer zakon), sicer pa izrecno priznava (na primer običaj, moralna pravila) *država kot posebna družbena organizacija s sredstvi javne oblasti*. Država tudi zagotavlja spoštovanje pravnih pravil (Pavčnik, 2007, str. 94-96).

Pravno pravilo je osnovna enota prava (Rühl, 1999, str. 600).

Pravna pravila se razlikujejo od drugih družbenih pravil po sankcijah, ki so določene za primer kršitve pravnega pravila (na primer kazen, odškodninska odgovornost, prisilna izvršitev obveznosti) in jih pod nadzorom sodišč izvaja državni aparat. Pravno pravilo sestavljata *vedenjsko pravilo*, ki določa zapoved, prepoved, dovolitev dejanja ali opustitev nekega dejanja za posameznika ali skupino, in *sankcijsko pravilo*, ki je naslovljeno na pristojni državni organ in nalaga temu organu ukrepanje v primeru kršitve pravnega pravila (Röhl in Röhl, 2008, str. 223, Pavčnik, 2007, str. 601).

Podrobnejša analiza pokaže, da je popolno pravno pravilo, kolikor se nanaša na vnaprej nedoločeno število predvidenih (zamišljenih) primerov (*splošno in abstraktno pravno pravilo*), praviloma sestavljeno iz štirih vsebinsko povezanih delov, ki se v pravni teoriji imenujejo: 1. primarna hipoteza, 2. primarna dispozicija, 3. sekundarna dispozicija ali pravna kršitev in 4. sankcija (Pavčnik, 2007, str. 97).

Primarna hipoteza kot prva sestavina pravnega pravila opisuje okoliščine, v katerih posamezniki oziroma skupine ljudi smejo, morajo ali ne smejo ravnati na nek način. Primarna hipoteza se navadno imenuje *zakonski ali abstraktni dejanski stan*, ker na abstrakten, vnaprej zamišljen način opisuje dejanske okoliščine, v katerih nastopi primarna pravna posledica (Pavčnik, 2007, str. 102).

Druga sestavina pravnega pravila, ki neposredno izhaja iz primarne hipoteze, pa je dovolitev, zapoved ali prepoved nekega ravnanja. Ta sestavina se imenuje *primarna dispozicija* in subjektom, na katere je naslovljena, zagotavlja upravičenja oziroma jim nalaga obveznosti.

Tretja sestavina pravnega pravila opisuje pravno kršitev oziroma kršitev pravnega pravila in se imenuje *sekundarna hipoteza*. Vsebinsko pomeni zanikanje primarne dispozicije: subjekt ravna v nasprotju s primarno dispozicijo, zato je sekundarna hipoteza opis pravne kršitve. Četrta sestavina pravnega pravila je *sankcija*, ki obsega prisilne ukrepe, s katerimi naj se zagotovi spoštovanje pravnega pravila. Sankcija ima lahko različne namene, ki jih lahko v grobem razvrstimo v tri skupine: vzpostaviti stanje, kakršno bi obstajalo, če pravno pravilo ne bi bilo kršeno (restitutivne ali nadomestitvene sankcije), kaznovati kršitelja pravnega pravila (retributivne ali povračilne sankcije) in preprečiti nadaljnje kršitve pravnega pravila bodisi drugim subjektom (splošna prevencija) ali kršitelju (specialna prevencija, Röhl in Röhl, 2008, str. 219).

Tako na primer Zakon o pravilih cestnega prometa (ZPCP) v 60. členu določa, da mora voznik, ki zapusti vozilo, ukreniti vse potrebno, da se vozilo ne more samo premakniti, in vozilo zavarovati pred neupravičeno uporabo. Primarna hipoteza iz tega pravila se nanaša na situacijo, ko voznik zapusti vozilo, primarna dispozicija pa na dejanja, ki jih mora voznik opraviti, da se njegovo vozilo samo ne more premakniti in da ni neupravičeno uporabljeno. Sekundarna hipoteza je ravnanje v nasprotju s to zapovedjo. Za kršitev pravila je predpisana globa: »Z globo 40 eurov se kaznuje za prekršek voznik, ki ravna v nasprotju z določbo tega člena.« Po Zakonu o prekrških (ZP-1) je *prekršek* dejanje, ki pomeni kršitev zakona, uredbe vlade, odloka samoupravne, lokalne skupnosti, ki je kot tako določeno kot prekršek in je zanj predpisana sankcija za prekršek (6. člen). Sankcije za prekršek so globa, opomin, kazenske točke v cestnem prometu s prenehanjem veljavnosti voziškega dovoljenja in prepovedjo uporabe voziškega dovoljenja, prepoved vožnje motornega vozila, izgon tujca iz države, odvzem predmetov, izločitev iz postopkov javnega naročanja in vzgojni ukrepi (4. člen ZP-1).

Najpomembnejše človekove vrednote oziroma dobrine (življenje, zdravje, splošna varnost, spolna integriteta, čast oziroma dobro ime itd.) pa so varovane s pravili pravnega kazenskega prava. Zato tudi sankcije kazenskega prava najmočneje posegajo v osebne dobrine (življenje, osebno svobodo, premoženje in podobno) osebe, ki je odgovorna za kaznivo dejanje. Kazenski zakonik (KZ-1) opredeljuje *kaznivo dejanje* kot »človekovo protipravno dejanje, ki ga zakon zaradi nujnega varstva pravnih vrednot določa kot kaznivo dejanje in hkrati določa njegove znake ter kazen za krivega storilca« (16. člen). Kazenske sankcije so kazni, opozorilne sankcije in varnostni ukrepi (3. člen KZ-1). Kazenski zakonik določa kot kazni: zapor, denarna kazen ali prepoved vožnje motornega vozila (43. člen KZ-1). Opozorilne sankcije so pogojna obsodba, pogojna obsodba z varstvenim nadzorstvom in sodni opomin (57. do 68. člen KZ-1). Varnostni ukrepi, ki se lahko izrečejo storilcem kaznivih dejanj, pa so obvezno psihiatrično zdravljenje in varstvo v zdravstvenem zavodu, obvezno psihiatrično zdravljenje na prostosti,

prepoved opravljanja poklica, prepoved približevanja ali komuniciranja z žrtvijo, odvzem voznškega dovoljenja in odvzem predmetov (69. člen KZ-1).

Pravna pravila so lahko *splošna*, če so naslovljena na nedoločeno in samo po splošnih značilnostih opredeljeno število naslovljencev. Splošna pravila zagotavljajo enako obravnavanje vseh oseb, ki se nahajajo v enakem položaju in so opredeljeni v splošnem pravilu po določenih skupnih značilnostih (na primer delavci, državljani, invalidi in podobno).

Abstraktna pravna pravila se nanašajo na situacije (okolščine), ki so vnaprej zamišljene oziroma predvidene. Abstraktna pravna pravila zagotavljajo predvidljivost človekovih ravnanj, ker je iz njih mogoče razbrati, kako je dovoljeno, zapovedano ali prepovedano ravnati v določenih okoliščinah.

Državni organi, ki zagotavljajo učinkovitost pravnih pravil, morajo na podlagi splošnih pravil obravnavati osebe v enakem položaju enako. Po drugi strani abstraktno pravno pravilo ureja bodoče ravnanje in omogoča, da se osebe, ki so naslovljenci takšnega pravila, s pravilom predhodno seznani. Zato pravna teorija šteje splošna in abstraktna pravna pravila za tipska pravna pravila, ki zagotavljajo enako obravnavo enakih položajev in predvidljivost človekovega ravnanja, s tem pa pravno varnost.

Posamična pravna pravila so naslovljena na posamične pravne subjekte, medtem ko se *konkretna* pravna pravila nanašajo na že nastalo situacijo.

Na primer: določba zakona, da mora prodajalec plačati davek od prometa nepremičnin, je splošno pravno pravilo, ki je naslovljeno na nedoločeno število naslovnikov, in abstraktno pravno pravilo, ker se nanaša na še ne nastale, predvidene situacije. Odločba, ki jo na podlagi omenjenega zakonskega splošnega in abstraktnega pravnega pravila izda pristojni davčni urad, in z njo odloči, da mora prodajalec zemljišča X plačati davek od prometa nepremičnine, pa vsebuje individualno in konkretno pravno pravilo: naslovnik je posamično določen (individualiziran), v zakonu abstraktno predvidena situacija je postala konkretna.

Glede na stopnjo obveznosti pa lahko pravna pravila razvrstimo v kogentna (prisilna, nepopustna) in dispozitivna (popustna).

Kogentna pravna pravila dopuščajo samo eno možnost ravnanja, medtem ko *dispozitivna pravna pravila* veljajo, če stranke v določenem razmerju ne določijo drugače (Pavčnik, 2007, str. 105).

Poleg pravnih pravil pravo obsega tudi pravna načela, ki so manj določna, vendar pomenijo »vrednostna merila«, ki določajo pomen pravnih pravil in način njihovega izvrševanja (Pavčnik, 2007, str. 144).

Takšno pravno načelo je na primer načelo pravne države, ki ga podrobneje obravnavamo v poglavju, namenjenem ustavni ureditvi Republike Slovenije.

Eno najtežjih filozofskih in praktičnih vprašanj prava je razmejitev med pravom in pravičnostjo oziroma pravom in moralo. Po eni strani se pravo, usmerjeno na zunanje ravnanje ljudi, vsebinsko nikoli povsem ne prekriva z moralo, ki ureja tudi notranje, psihično življenje posameznika, po drugi strani pa ljudje pričakujejo, da bo pravo sledilo najpomembnejšim moralnim pravilom. V zvezi s tem vprašanjem sta se razvili dve teoriji.

Pravni pozitivizem razlaga pravo kot sistem pravil, ki jih postavljajo ljudje s posameznimi ali skupnimi odločitvami za ljudi in v katerem nižje pravilo izhaja iz višjega pravila, na vrhu piramide pa obstaja najvišja, temeljna pravna norma. Pravna pravila veljajo oziroma so pozitivna v smislu veljavnosti ne glede na moralna prepričanja ljudi in pravičnost (ločitvena teza).

Teorija naravnega prava trdi, da pravo ni proizvod kakršnekoli volje in ne more imeti kakršnekoli vsebine, ker je vezano na vrhovno načelo pravičnosti, ki ga utemeljujejo različno, z božjo voljo, razumom, naravnim redom pa tudi notranjo moralo pravnega reda (Tebitt, 2005, str. 9-14).

Nasprotje med načelom pravne varnosti, ki pomeni zanašanje na pozitivna (veljavna) pravna pravila, in načelom pravičnosti med drugimi poskuša rešiti formula, ki jo je razvil nemški pravni filozof Gustav Radbruch (1878-1949). Radbruch je sprva zastopal pravno pozitivistično stališče, vendar je zaradi hudih odklonov nacistične zakonodaje od načela pravičnosti kasneje razvil tezo, da zakon, ki nasprotuje temeljnim zahtevam pravičnosti, ni veljavno pravo, ampak zakonito nepravo (*gesetzliches Unrecht*), ki mu je treba odreči naravno prava in ne zavezuje k poslušnosti (Radbruch, 1946, str. 105-108).

Pojmi: pravo, pravno pravilo, primarna hipoteza, primarna dispozicija, sekundarna hipoteza, sankcija, restitutivne (nadomestitvene) in retributivne (povračilne) sankcije, prekršek, kaznivo dejanje, splošna in posamična pravna pravila, abstraktna in konkretna pravna pravila, kogentna in dispozitivna pravna pravila, pravna načela, pravni pozitivizem, naravno pravo.

1.2 Pravni akti: pravo z dinamičnega vidika

1.2.1 Pojem in vrste pravnih aktov

Družbena razmerja, ki jih urejajo pravna pravila, so pravna razmerja. Pravno razmerje je razmerje med najmanj dvema pravnima subjektoma (nosilcema razmerja), vsebina tega razmerja pa so pravice in dolžnosti oziroma obveznosti.

Čeprav so temeljna pravna pravila praviloma razmeroma stabilna, pravo kot celota ni statičen pojav, temveč dinamičen proces. Z dinamičnega vidika se pravo kaže kot postopek nastajanja, spreminjanja, razveljavljanja ali odpravljanja pravnih pravil.

Pravice in obveznosti so posledice različnih dejstev. Dejstva, ki imajo pravne posledice, imenujemo *pravna dejstva*. Pravna dejstva nastanejo neodvisno od človekove volje ali pa so človekova voljna dejanja.

Pravna dejstva, ki nastanejo neodvisno od človekove volje, imenujemo *pravni dogodki*. Tako je na primer pravno dejstvo zgolj pretek določenega časa, ne glede na voljo kateregakoli subjekta: zaradi poteka časa lahko pravica zastara ali preneha.

Pravna dejstva so tudi dejanja fizičnih in pravnih oseb, ki imajo pravne posledice. To so lahko *pravna dejanja (pravni akti)* in *protipravna ravnanja* (na primer naklepna povzročitev škode). Pravni akti, s katerimi se v celoti ali deloma ustvarjajo nova pravna pravila, so *normativni pravni akti* (Pavčnik, 2007, str. 227). Pojem pravnih aktov v širšem smislu zajema tudi *materialna (realna) dejanja*, ki imajo pravne posledice (na primer izpolnitev obveznosti), čeprav se včasih ta pojem uporablja tudi v ožjem pomenu in označuje samo normativne pravne akte.

Formalne pravne akte kot obvezne oblike, v katerih se pojavljajo normativni pravni akti, imenujemo *formalni pravni viri*. Formalni pravni viri vsebujejo splošna in abstraktna pravna pravila ali pa učinkujejo, kakor da bi vsebovali takšna pravna pravila.

Materialni pravni viri so različni gospodarski, kulturni in drugi dejavniki, ki vplivajo na urejenost in vsebino ureditve posameznih družbenih razmerij.

Splošni normativni pravni akti vsebujejo splošna in abstraktna pravna pravila. Značilni splošni pravni akti so ustava, zakon, podzakonski predpisi (na primer uredbe, pravilniki, odloki), na področju delovnega prava pa tudi kolektivne pogodbe.

Posamični normativni pravni akti vsebujejo posamična in konkretna pravna pravila.

Posamični pravni akti so na primer oporoke in drugi zasebni enostranski pravni akti, dvostranske ali večstranske obligacijske pogodbe (kot sta prodajna ali darilna pogodba) ter odločbe, s katerimi državni organi odločajo o posamičnih zadevah: sodba v pravnem postopku, odločba o vozniskem dovoljenju, odločba o gradbenem dovoljenju in podobno.

Po svoji vsebini je normativni pravni akt izjava volje enega ali več subjektov. Včasih isti pravni akt vsebuje tako splošna in abstraktna kakor tudi posamična in konkretna pravna pravila.

Tudi pravni akt z istim imenom (na primer odlok lokalne skupnosti) lahko vsebuje splošna pravila ali posamična pravila ali pravna pravila obeh vrst.

Normativne pravne akte razvrščamo tudi na oblastne in neoblastne.

Oblastne normativne pravne akte izdajajo državni organi in nosilci javnih pooblastil pri uresničevanju javnih pooblastil zaradi uveljavljanja splošnih oziroma javnih interesov. *Zasebne (neoblastne) pravne akte* lahko izdajajo vsi pravni subjekti, se pravi, vse fizične osebe (posamezniki) in pravne osebe, vsak v okviru svoje avtonomije.

Pravna pravila, ki neposredno urejajo pravice in obveznosti pravnih subjektov, imenujemo *primarna pravna pravila*. *Sekundarna pravna pravila* pa se nanašajo na nastajanje in prenehanje pravnih pravil, na odločanje o pravni ustreznosti (pravnosti) pravnih pravil in o kršitvah pravnih pravil. Sekundarna pravna pravila neposredno urejajo pravne akte, s katerimi pravna pravila nastajajo in se spreminjajo.

Veljavni normativni pravni akt mora izdati pristojni organ. Tako na primer državljanstvo Republike Slovenije ureja zakon (12. člen Ustave RS, URS). Zakon lahko sprejme samo državni zbor.

Razlikujemo stvarno in krajevno pristojnost. Pravna pravila o *stvarni pristojnosti* povedo, kateri državni organ ima pravico in dolžnost odločati o zadevi. Na primer: za odločanje o predlogu za vpis pravnega subjekta v sodni register je stvarno pristojno okrožno sodišče (101. člen Zakona o sodiščih, ZS). Pravila o *krajevni pristojnosti* pa sporočajo, kateri izmed stvarno pristojnih organov, če jih je več, ima pravico in dolžnost odločati v postopku. Tako je za odločanje o predlogu za vpis v sodni register krajevno pristojno tisto okrožno sodišče, na katerega območju se nahaja sedež subjekta vpisa, če ni z zakonom drugače določeno (20. člen Zakona o sodnem registru, ZSReg).

Normativni pravni akti morajo biti sprejeti po predpisanem postopku in izraženi na ustrezen način.

Splošni normativni pravni akti morajo biti dostopni vsem tistim, na katerih ravnanje se nanašajo. Zato se splošni pravni akti objavljajo v uradnih glasilih.

Objava pravnega akta omogoča, da se naslovljenci seznanijo z njegovo vsebino, preden začne veljati.

Ustava Republike Slovenije načeloma prepoveduje retroaktivno veljavnost splošnih aktov: zakoni, drugi predpisi in splošni akti ne morejo imeti učinka za nazaj (prvi odstavek 156. člena URS). Izjemo od prepovedi povratne veljavnosti splošnih aktov ustava dopušča le pod tremi pogoji: 1. samo zakon lahko določi, da imajo posamezne njegove določbe učinek za nazaj, 2. če to zahteva javna korist in 3. če se s tem ne posega v pridobljene pravice. Pridobljene pravice

opredeljujejo kot pravice, glede katerih so se izpolnile vse predpostavke za njihovo pridobitev pred uveljavitvijo pravnega akta.

Načelo prepovedi povratne veljavnosti je posebej poudarjeno v kazenskem pravu. Ustava Republike Slovenije določa, da ne sme biti nihče kaznovan za dejanje, za katero ni zakon določil, da je kaznivo, in ni zanj predpisal kazni, še preden je bilo dejanje storjeno (»Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia«). Dejanja, ki so kazniva, se ugotavljajo in kazni zanje izrekajo po zakonu, ki je veljal ob storitvi dejanja, razen če je novi zakon za storilca milejši (28. člen URS). Retroaktivno veljavnost pa imajo interpretativni splošni akti, s katerimi zakonodajalec naknadno izda obvezno razlago splošnega akta (kritično o tem na primer Zagorc, 2012).

Državni predpisi se objavljajo v državnem uradnem glasilu (Uradni list Republike Slovenije), predpisi lokalnih skupnosti pa v uradnem listu, ki ga same določijo (drugi odstavek 154. člena URS).

Posamični oblastni pravni akti se izdajajo v pisni obliki. Postopke, v katerih odločajo državni organi o posamičnih zadevah: na primer v kazenskem postopku, v pravdnem postopku, v postopku stečaja, prisilne poravnave in likvidacije ali v upravnem postopku, urejajo postopkovni zakoni. Pravila v postopkovnih predpisih sestavljajo t. i. *postopkovno* ali *formalno pravo*, medtem ko pravila, ki jih uporablja organ pri vsebinskem odločanju o stvari, sestavljajo tako imenovano *materialno pravo*.

Manj stroge zahteve veljajo za zasebne pravne akte. Glede na vsebino oziroma pomen pravnih posledic pa je tudi za nekatere pravne akte predpisana posebna oblika (na primer pisna oblika za pogodbe o odsvojitvi nepremičnin, notarski zapis za pogodbo med zakoncema in podobno).

Pojmi: pravna razmerja, pravna dejstva, pravni dogodki, pravni akti, normativni pravni akti, formalni pravni akti, oblastni in neoblastni (zasebni) pravni akti, splošni normativni pravni akti, posamični normativni pravni akti, primarna in sekundarna pravna pravila, stvarna in krajevna pristojnost, objava splošnih normativnih pravnih aktov, prepoved retroaktivne veljavnosti, formalno in materialno pravo.

1.2.2 Hierarhija in vsebinska skladnost pravnih aktov

Bistveni pogoj za pravno varnost ljudi in za učinkovitost prava je notranja vsebinska skladnost pravnega sistema, ki zahteva medsebojno skladnost pravnih pravil. Zato razmerja med normativnimi pravnimi akti temeljijo na hierarhiji: vsak normativni pravni akt ima določeno pravno veljavo in je v razmerju do drugih pravnih aktov lahko nadrejen, prirejen ali podrejen.

Temeljno načelo hierarhije pravnih aktov zahteva, da morajo biti posamični pravni akti v skladu s splošnimi, splošni pravni akt nižje veljave pa mora biti v skladu s splošnim pravnim aktom višje veljave.

Slovenska ustava določa to načelo izrecno za oblastne akte: posamični akti in dejanja državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil morajo temeljiti na zakonu ali na zakonitem predpisu (četrty odstavek 153. člena URS).

Hierarhija pa je predpisana tudi v razmerju med splošnimi akti.

Tako je najvišji splošni (normativni) pravni akt ustava, v skladu s katero morajo biti vsi drugi pravni akti, ki imajo hierarhično nižji položaj oziroma manjšo pravno veljavo.

V skladu s 153. členom URS morajo biti zakoni, podzakonski predpisi in drugi splošni akti v skladu z ustavo.

Poleg tega morajo biti zakoni v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor. Medtem ko mednarodne pogodbe, ki nosijo v praksi različna imena, na primer: konvencije, sporazumi, protokoli, aranžmaji itd., zavezujejo samo države in druge mednarodne organizacije kot pogodbenice, so splošna načela mednarodnega prava obče veljavna in jih uporablja tudi Meddržavno sodišče po 38. členu svojega statuta (prim. Türk, 2007, str. 59).

Iz te določbe izhaja, da mednarodna pogodba, ki jo je ratificiral državni zbor, v hierarhiji normativnih pravnih aktov zaseda mesto pod ustavo, a nad zakoni, ki morajo biti v skladu z mednarodnimi pogodbami, ker bi neskladnost zakona z mednarodno pogodbo lahko pomenila kršitev mednarodne pogodbe.

Podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti v skladu z ustavo, zakoni pa tudi z ratificiranimi mednarodnimi pogodbami, ki jih ni ratificiral državni zbor, temveč vlada. Tudi mednarodna pogodba, ki jo je ratificirala vlada in ne državni zbor, ima višje mesto kot podzakonski predpisi in drugi splošni akti, a nižje od zakona.

Z veljavnostjo pravnih aktov mislimo na njihovo obvezno naravo.

Splošni normativni pravni akti imajo krajevno, časovno in personalno omejeno veljavo.

V nekaterih zgodovinskih ureditvah je veljalo načelo *osebne veljavnosti prava*, ker so uporabnost pravnih pravil presojali glede na osebno pripadnost posameznika: vsakdo je svoje pravo »nosil s seboj«. Sodobna država je uveljavila *načelo krajevnosti veljavnosti* splošnih pravnih aktov, ki pomeni, da se pravni akti uporabljajo za vse osebe, ki se nahajajo na ozemlju države.

Ne glede na krajevno veljavnost imajo nekateri splošni normativni pravni akti posebej določeno osebno veljavo, kolikor se navezujejo na določene pravne lastnosti subjekta, na katerega se nanašajo (na primer državljanstvo).

Pravni akti imajo tudi *časovno določeno veljavo*, zato sta trenutek uveljavitve in prenehanja veljavnosti natančno določena ali določljiva. Čas, ki preteče od objave pravnega akta do začetka njegove veljavnosti, se imenuje *vacatio legis*. V tem času imajo naslovljenci možnost, da se seznani z vsebino pravnega akta. V skladu s prvim odstavkom 154. člena URS predpis začne veljati petnajsti dan po objavi, če ni v njem drugače določeno.

Prenehanje veljavnosti splošnega normativnega pravnega akta je določeno že v samem besedilu. Najpogostejše prenehanje splošnega normativnega akta določi kasnejši normativni pravni akt s tako imenovano *derogacijsko klavzulo*, ki določa, da prenehajo veljati prejšnji normativni splošni akti z nasprotno vsebino in pri tem našteje te akte ali pa ne (splošna derogacijska klavzula).

V zvezi s časovno veljavnostjo splošnih normativnih pravnih aktov v teoriji navajajo tri pravila.

V skladu s t. i. *argumentom avtoritete* višji splošni akt razveljavi nižji splošni akt (*lex superior derogat legi inferiori*).

V skladu s časovnim argumentom kasnejši splošni akt razveljavi splošni pravni akt, kolikor ima nasprotno vsebino (*lex posterior derogat legi priori*, *argument kronologije*) ali posebnjšo vsebino (*lex posterior specialis derogat legi generali priori*, *argument specialnosti*).

Prav tako kasnejši specialni pravni akt razveljavi prejšnji specialni akt, ki ima nasprotno vsebino (*lex posterior derogat legi priori speciali*).

Težje vprašanje je razmerje med prejšnjim posebnim in kasnejšim splošnim zakonom. V teoriji menijo, da je mogoče šele na podlagi posebnih razlagalnih metod, ki raziskujejo nastajanje predpisa (zgodovinska metoda) in cilj zakonodajalca (teleološka metoda), ugotoviti, ali kasnejši

splošni zakon razveljavlja prejšnji specialni zakon (namen zakonodajalca je bil na primer celovito urediti vsa razmerja, tudi tista, ki so urejena s posebnimi predpisi) ali pa splošni zakon ne razveljavlja prejšnjih posebnih zakonov (namen zakonodajalca je bil urediti samo razmerja, ki jih posebni predpisi ne zajemajo, prim. Pavčnik, 2007, str. 177 in 178).

V zvezi s prenehanjem veljavnosti pravnih aktov je treba razlikovati med razveljavitvijo in odpravo. Razveljavitev pomeni, da pravni akt nima več pravnih posledic za naprej (od sedaj, *ex nunc*), medtem ko odprava pomeni, da pravni akt nima nobenih pravnih posledic, kar pomeni ne samo, da pravni akt nima pravnih posledic za naprej, temveč tudi, da se odpravijo pravne posledice od uveljavitve pravnega akta (od tedaj, *ex tunc*).

V skladu s prvim odstavkom 161. člena URS ustavno sodišče, ko ugotovi, da je zakon protiustaven, v celoti ali delno razveljavi ta zakon. Razveljavitev učinkuje takoj ali v roku, ki ga določi ustavno sodišče. Ta rok ne sme biti daljši od enega leta. Druge protiustavne ali nezakonite predpise ali splošne akte pa ustavno sodišče odpravi ali razveljavi.

Pojmi: vsebinska skladnost pravnih aktov, hierarhija (argument avtoritete), osebna, krajevna in časovna veljavnost pravnih aktov, *vacatio legis*, derogacijska klavzula, argument kronologije in argument specialnosti, razveljavitev in odprava pravnega akta.

2 ORIS USTAVNEGA SISTEMA REPUBLIKE SLOVENIJE

2.1 Pojem države in temeljni akti Republike Slovenije

Po državnopravnem teoretiku Georgu Jellineku (1851-1911) državo predeljujejo tri prvine: 1. ozemlje, 2. prebivalstvo in 3. država v ožjem smislu kot organizacija javne oblasti, ki po načelu delitve dela povezuje različne posameznike in skupine z oblastnimi funkcijami (Röhl in Röhl, 2010, str. 214). Čeprav posamezni teoretiki (na primer Hans Kelsen, 1881-1973) državo enačijo s pravom, večinsko stališče v teoriji opredeljuje državo na eni strani kot stvarni, sociološki in politični pojav in na drugi strani kot pravni pojem, ki je urejen s pravnimi predpisi in ima položaj pravne osebe (prim. Röhl in Röhl, 2010, str. 214).

Sedanji državni položaj in ustavni sistem Slovenije izhaja iz plebiscitarno izražene volje slovenskega naroda in prebivalcev Republike Slovenije. Na podlagi trajne in neodtujljive pravice slovenskega naroda do samoodločbe, je bil v skladu z zakonom opravljen splošni ljudski referendum (plebiscit) za odločitev, ali naj Slovenija postane samostojna in neodvisna država. Republiška volilna komisija je ugotovila, da je na vprašanje »Ali naj Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država« pritrdilno (z DA) odgovorilo 1.289.369 volilcev (88,5 %), s čemer je bila sprejeta odločitev, da Republika Slovenija postane samostojna in neodvisna država (Poročilo Republiške volilne komisije o izidu glasovanja na plebiscitu, 1990).

Dne 25. junija 1991 je Skupščina Republike Slovenije sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, s katero je bila Slovenija razglašena za samostojno in neodvisno državo.

Dne 23. decembra 1991 je Skupščina Republike Slovenije sprejela Ustavo Republike Slovenije (URS).

Ustava najprej v splošnih določbah opredeljuje državo in njene temeljne značilnosti (1. do 13. člen), zatem ureja človekove pravice in temeljne svoboščine (14. do 65. člen), gospodarska in socialna razmerja (66. do 79. člen), državno ureditev (80. do 137. člen), samoupravo (138. do 145. člen), javne finance (146. do 152. člen), ustavnost in zakonitost (153. do 159. člen), ustavno sodišče (160. do 167. člen), postopek za spremembo ustave (168. do 171. člen) in prehodne in končne določbe (172. do 174. člen).

Pojmi: plebiscit, Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, Ustava Republike Slovenije.

2.2 Temeljne ustavne določbe

V splošnih določbah ustava proglašča Republiko Slovenijo za demokratično republiko (1. člen). Kot demokratična republika je Slovenija država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe. Medtem ko je republika oblika vladavine, v kateri je šef države izvoljen in njegova funkcija ni dedna kot v monarhiji, pa demokratičnost pomeni, da oblast izhaja iz ljudstva.

Ustava določa, da ima v Sloveniji oblast ljudstvo. Državljanke in državljani izvršujejo oblast neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno (3. člen). Načelo delitve oblasti nima samo tehnične razsežnosti (večja učinkovitost opravljanja oblastnih funkcij), temveč ima tudi vrednostno razsežnost, ker omejuje koncentracijo državne oblasti v enem samem organu ali celo posamezniku (kot je bila oblast organizirana v času vladarskega absolutizma) in na ta način varuje človekove pravice in svoboščine.

Ustava opredeljuje Slovenijo tudi kot pravno in socialno državo (2. člen).

Načelo pravne države je kompleksno pravno načelo, ki povezuje različne ustavne določbe in načela. Najbolj jedrnato bi načelo pravne države povzeli kot načelo, ki veže izvrševanje državne oblasti, zlasti izvršne in sodne oblasti, na pravna pravila.

Pravna država ni država, v kateri izvršni organi niso vezani na pravna pravila, temveč delujejo po načelu, da je za dosego splošnih interesov, kot jih pač razumejo organi izvršne oblasti, dovoljeno uporabiti vsa sredstva (»cilj posvečuje sredstva«).

Po ustavi upravni organi opravljajo svoje delo samostojno v okviru in na podlagi ustave in zakonov (drugi odstavek 120. člena URS). Sodniki so pri opravljanju sodniške funkcije neodvisni in vezani na ustavo in zakon (125. člen URS).

Po drugi strani ustava pridržuje urejanje mnogih vprašanj izključno zakonu, ki ga sprejema neposredno voljeno predstavniško telo državljanov (na primer 6., 12., 53., 56., 58., 65., 72., 80., 87., 96., 98., 114., 120., 124., 137. in 161. člen URS).

Načelo pravne države zahteva tudi določnost, jasnost in predhodno (pred uveljavitvijo) objavo pravnih pravil.

Tako ustava določa, da morajo biti predpisi objavljeni, preden začno veljati. Predpis začne veljati petnajsti dan po objavi, če ni v njem drugače določeno. Državni predpisi se objavljajo v državnem uradnem listu, predpisi lokalnih skupnosti pa v uradnem glasilu, ki ga te same določijo (154. člen URS).

Pravna država temelji tudi na načelu zaupanja, ki prepoveduje povratno učinkovanje zakona. Po slovenski ustavi zakoni, drugi predpisi in splošni akti ne morejo imeti učinka za nazaj, izjemoma pa lahko samo zakon lahko določi, da imajo posamezne njegove določbe učinek za nazaj, če to zahteva javna korist in če se s tem ne posega v pridobljene pravice (155. člen URS).

Načelo socialne države se je pričelo uveljavljati v ustavnih ureditvah potem, ko se je pokazalo, da zgolj prosto delovanje tržnih zakonitosti samo po sebi ne more zagotavljati optimalnega družbenega razvoja. Zato socialna država posega v gospodarsko in družbeno življenje s ciljem, da zagotovi osnovno socialno varnost in socialno vključenost ranljivim skupinam (na primer invalidom, bolnim in brezposelnim osebam, prebivalstvu na gorskih in hribovitih območjih, prim. 50. do 52. člen, 66. člen in tretji odstavek 71. člena URS) in ustvarja možnosti za vključevanje čim širšega števila ljudi v izobraževanje, delo in druga področja družbenega življenja. Načelo socialne države se zagotavlja s *socialno in ekološko funkcijo lastnine* (67. člen URS).

Pojmi: republika, monarhija, demokratična država, pravna država, socialna država, neposredno in posredno izvrševanje oblasti, delitev oblasti, določnost, jasnost in predhodna objava pravnih predpisov, prepoved povratnega učinkovanja pravnih predpisov, načelo socialne države.

2.3 Človekove pravice in temeljne svoboščine, gospodarska in socialna razmerja

Ustava vsakomur v Sloveniji zagotavlja enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino (prvi odstavek 14. člena URS). Človekove pravice in temeljne svoboščine se uresničujejo neposredno na podlagi ustave (prvi odstavek 15. člena URS).

Človekove pravice niso urejene samo z ustavo, temveč tudi z drugimi pravnimi akti, zlasti z mednarodnimi pogodbami in zakoni. Že 10. decembra 1948 je Generalna skupščina Združenih narodov sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah kot »skupni standard dosežkov vseh ljudstev in narodov«.

Med mednarodnimi pogodbami, ki urejajo človekove pravice in svoboščine in jih je ratificirala oziroma nasledila Republika Slovenija, je treba omeniti Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, sklenjeno 4. novembra 1950 v okviru Sveta Evrope in imenovano tudi Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (EKČP), ter Mednarodni pakt o političnih in državljanskih pravicah (MPPDP) in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (MPESKP), ki ju je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov 16. decembra 1966. V okviru Evropske unije zagotavlja človekove pravice kot akt primarnega prava Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, ki so jo razglasili Evropski parlament, Svet in Komisija Evropske unije.

Glede na to je razumljiva ustavna določba, da ni dopustno omejevati nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, z izgovorom, da ustava ne priznava te pravice ali temeljne svoboščine ali da jo priznava v manjši meri (peti odstavek 15. člena URS).

Ustavnoppravna teorija razvršča človekove pravice na *klasične, liberalne oziroma državljanske pravice* (angleško *civil rights*), kot so na primer *pravice do svobode* (pravica do nedotakljivosti človekovega življenja, pravica do osebne svobode, pravica do zasebne lastnine in dedovanja), *politične pravice* (angleško *political rights*), ki se nanašajo na sodelovanje človeka v političnem življenju, na primer pravica voliti (aktivna volilna pravica) in biti voljen (pasivna volilna pravica), in *socialne pravice* (angleško *social rights*), ki predpostavljajo določene storitve oziroma izpolnitve s strani države (na primer pravica do socialnega zavarovanja). Razvrstitev temelji na tezah, ki jih je dve leti po razglasitvi Splošne deklaracije o človekovih pravicah objavil T. H. Marshall (1964). Po njegovem mnenju je bilo osemnajsto stoletje namenjeno državljanskim pravicam, devetnajsto političnim, dvajseto pa naj bi bilo stoletje socialnih pravic.

Uvedba socialnih pravic izhaja iz spoznanja, da formalno jamstvo svobode kot vsebine pravice (na primer varstvo zasebne lastnine) nima pomena oziroma da človek dejansko ni svoboden, če nima osnovne socialne varnosti in nujnih sredstev za življenje. Zato mora država zagotavljati možnosti, da vsi ljudje lahko tudi dejansko uživajo vse temeljne pravice in svoboščine. Po drugi strani je socialne pravice pogostoma težavno opredeliti in zagotavljati tako, da bi bile dejansko iztožljive (na primer pravica do dela ali do zaposlitve). Zaradi nujne aktivne vloge države pri uresničevanju socialnih pravic je zahtevnejši tudi nadzor nad ustavnostjo predpisov, ki urejajo socialne pravice (v primeru trajnejše neskladnosti zakona z ustavo bi moralo ustavno sodišče samo opredeliti vsebino socialne pravice in s tem aktivno vlogo države, s čemer bi utegnili prestopiti meje nadzora ustavnosti in zakonitosti). Končno socialne pravice zahtevajo večjo vlogo države pri prerazdeljevanju družbenega produkta (problem financiranja, Funk, 2011, str. 340). Zato v posebnem razdelku o gospodarskih in socialnih razmerjih ustava govori tudi o pravicah, na primer pravici do zdravega življenjskega okolja (72. člen URS), pravici do stavke

(77. člen URS) oziroma o svoboščinah, na primer o svobodni gospodarski pobudi (74. člen URS) ali o sindikalni svobodi (svobodnem ustanavljanju in delu sindikatov ter včlanjevanju v sindikate, 76. člen URS). V primerih, kjer po oceni ustavodajalca ni mogoče zagotoviti pravno iztožljive pravice, ustava nalaga državi, da zaradi urejanja socialnih razmerij zagotavlja ustrezne možnosti, na primer možnosti za zaposlovanje in za delo (ustava torej ne zagotavlja pravice do dela, 66. člen URS) in možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje (ustava torej ne zagotavlja pravice do stanovanja, 78. člen URS) in podobno.

Kritična stališča poudarjajo, da je delitev na državljanske in politične pravice na eni strani, ki jih je možno in nujno takoj uveljaviti, in socialne pravice, ki potrebujejo za svojo uveljavitev potrebno materialno osnovo in jih je mogoče uveljavljati postopoma, bolj ali manj umetna. Tudi tako klasična pravica, kot je svoboda govora, predpostavlja določeno distribucijo dobrin, saj v primeru, če ljudje nimajo niti izobrazbe, da bi lahko sodelovali v javnih razpravah, niti sredstev, da bi širili svoje ideje, ostane zgolj črka na papirju (Barak-Erez in Gross, 2007, str. 6).

Zgodovinsko so se človekove pravice in temeljne svoboščine razvile v boju proti neomejeni (absolutistični) državni oblasti. Njihov namen naj bi bil varstvo človeka pred samovoljo države, ki naj bi svoje funkcije omejevala na varstvo javnega reda in miru (»Ordnungstaat« - država reda, »Nachtwächterstaat« - država-nočni čuvaj, »l'état-gendarme« – država-polica). V sodobnem času, ko država pomembno posega v družbeno življenje (državni intervencionizem) in imajo gospodarske korporacije, ki poslujejo daleč prek meja posameznih držav, veliko družbeno moč, pa se vse bolj postavlja vprašanje človekovih pravic in svoboščin v razmerju človeka do drugih ljudi in pravnih oseb ter do države kot nosilke neoblastnih gospodarskih funkcij (t. i. horizontalno učinkovanje človekovih pravic in svoboščin). Takšen učinek pravic in svoboščin bi bil lahko v nasprotju z načelom pogodbene svobode kot enim od temeljev tržnega gospodarstva. Zato na splošno ni uveljavljen. Vendar predpisi na posameznih področjih, posebej tam, kjer je ena od strank v pravnem razmerju dejansko šibkejša od druge, zagotavljajo posamezne pravice in svoboščine v razmerju do stranke, ki ni država (na primer prepoved delodajalčeve diskriminacije delavcev v delovnem pravu, prim. Funk, 2011, str. 342).

Nosilci temeljnih pravic in svoboščin so posamezniki pa tudi pravne osebe, kolikor je vsebina pravic in svoboščin združljiva z bistvom pravne osebe in ni uporabna samo za fizične osebe (na primer pravica do poroke, aktivna in pasivna volilna pravica za predstavniško telo državljanov).

Z ustavo sta zagotovljena sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do odprave posledic njihove kršitve (četrti odstavek 15. člena URS).

Človekove pravice in temeljne svoboščine niso neomejene. Vsaka ustavna pravica in svoboščina posameznika je omejena s pravicami in svoboščinami drugih (tretji odstavek 15. člena URS). Pri posebej občutljivih posegih sama ustava predpisuje možnosti in temeljne pogoje za omejitev posameznih pravic (na primer dopusten odvzem prostosti kot omejitev pravice do osebne svobode, tretji odstavek 19. člena URS). Uresničevanje ustavnih pravic lahko ureja zakon, če ustava pooblašča zakonodajalca za podrobnejšo ureditev (in s tem tudi omejitev) ustavne pravice ali svoboščine, ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice ali svoboščine (t. i. zakonski pridržek, nem. *Gesetzesvorbehalt*).

Za podrobnejše urejanje ustavnih pravic ustava in mednarodne pogodbe določajo ne le formalno pooblastilo zakonodajalcu, temveč tudi vsebinske pogoje za dopustno omejevanje ustavnih pravic in temeljnih svoboščin. Tako na primer Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin določa, da izvrševanje pravice do svobodnega izražanja »vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in je zato lahko podvrženo obličnostnim pogojem, omejitvam ali kaznim, ki jih določa zakon in ki so nujne v demokratični družbi zaradi varnosti države, njene ozemelske celovitosti, zaradi javne varnosti, preprečevanja neredov ali zločinov, za zavarovanje zdravja ali morale, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi, za preprečitev

razkritja zaupnih informacij ali za varovanje avtoritete in nepristranskosti sodstva« (drugi odstavek 10. člena EKČP).

Posamezne človekove pravice in temeljne svoboščine je izjemoma dopustno začasno razveljaviti ali omejiti v vojnem in izrednem stanju, vendar le začasno (za čas trajanja vojnega ali izrednega stanja) in v obsegu, ki ga tako stanje zahteva in tako, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini (16. člen URS).

Omejitve posameznih ustavnih pravic ne smejo prekomerno posegati v vsebino ustavne pravice (*načelo sorazmernosti*) tako, da bi bila okrnjena ali celo izničena njena bistvena vsebina, kar je treba posebej presojati od primera do primera posebej.

Ustavna pravica do *enakosti pred zakonom* (14. člen URS) pomeni, da noben posameznik oziroma pravna oseba nima pravic, ki bi bile močnejše od pravic drugih (»predpravic«). Enakost pred zakonom vsebinsko pomeni tudi prepoved samovolje. Načelo enakosti pred zakonom veže tudi zakonodajalca, da posamezne življenjske položaje ureja pravno različno samo tam, kjer za različno ureditev obstaja stvarno utemeljen razlog. Z enakostjo pred zakonom je povezana prepoved diskriminacije, ki lahko vključuje tudi prepoved razlikovanja med domačimi državljani in tujci: če ustava zagotavlja posamezno pravico »vsakomur«, je s tem izključeno razlikovanje med državljani in tujci. Prepoved takšnega razlikovanja načelno predpisujeta tudi Konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (toda prim. tudi 16. člen EKČP) in Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU), vsaka na področju, ki ga ureja.

Nedotakljivost človekovega življenja pomeni, da v Sloveniji ni smrtne kazni (17. člen URS). EKČP je v prvotnem besedilu ob prepovedi namernega odvzema življenja komurkoli določala med izjemami izvršitev sodbe, s katero je sodišče koga spoznalo za krivega za kaznivo dejanje, za katero je z zakonom predpisana smrtna kazen in odvzem življenja, ki je posledica uporabe nujno potrebne sile v primerih, ki so naštetih v konvenciji (na primer: silobran, 2. člen). Za močnejše varstvo pravice do življenja je Protokol št. 6 h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin odpravil smrtno kazen, razen za dejanja, storjena med vojno ali ob neposredni vojni nevarnosti. Protokol št. 13 k tej konvenciji pa je dokončno odpravil smrtno kazen v vseh okoliščinah.

Na drugem mestu, za varstvom človekovega življenja Ustava RS in Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin določata prepoved mučenja, nečloveškega in ponižujočega kaznovanja in ravnanja (18. člen URS in 3. člen EKČP).

Vsakdo ima pravico do osebne svobode. Prostost se sme človeku odvzeti samo v primerih in po postopku, ki ga določa zakon. Ustava določa temeljne pravice ob dopustnem odvzemu prostosti. Vsakdo, ki mu je odvzeta prostost, ima po ustavi:

- pravico biti v materinem jeziku ali v jeziku, ki ga razume, takoj obveščen o razlogih za odvzem prostosti,
- pravico, da mu je v čim krajšem času tudi pisno sporočeno, zakaj mu je bila prostost odvzeta,
- pravico, da je takoj poučen o tem, da ni dolžan ničesar izjaviti, da ima pravico do takojšnje pravne pomoči zagovornika, ki si ga svobodno izbere, in o tem, da je pristojni organ na njegovo zahtevo dolžan o odvzemu prostosti obvestiti njegove bližnje (19. člen URS, prim. tudi pravico do poštenega sojenja, četrti odstavek 6. člena EKČP).

Ustava določa tudi pogoje in postopek za odreditev pripora in trajanje pripora (20. člen URS).

Človekova osebnost in dostojanstvo sta varovana v kazenskem in vseh drugih postopkih, posebej med odvzemom prostosti in izvrševanjem kazni, zato ustava prepoveduje nasilje nad osebami, ki jim je vzeta prostost, ter izsiljevanje priznanj in izjav (21. člen URS).

Vsakomur je zagotovljeno *enako varstvo pravic* pred sodišči, drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil (22. člen URS). V tem okviru je posebej zagotovljena *pravica do sodnega varstva*: vsakdo ima pravico, da o njegovih pravicah in dolžnostih ter o obtožbah proti njemu brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče (23. člen URS). Sodne obravnave so javne in sodbe se javno izrekajo (24. člen URS, prim. drugi odstavek 6. člena EKČP).

Ustava zagotavlja tudi pravico do pravnega sredstva proti odločbam sodišč in drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, s katerimi ti odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih (25. člen URS, prim. tudi 13. člen EKČP).

Če je v zvezi z opravljanjem službe ali kakšne druge dejavnosti državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil oseba ali organ, ki tako službo ali dejavnost opravlja, s svojim protipravnim ravnanjem povzročil škodo, ima oškodovanec pravico do povračila škode (26. člen URS).

Več ustavnih pravic se nanaša na pravna jamstva v kazenskem postopku in kazenskem pravu nasploh. Tako ustava določa domnevo nedolžnosti: obdolženec kaznivega ravnanja velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo (27. člen URS, prim. tretji odstavek 6. člena EKČP). V kazenskem pravu velja strogo izpeljano načelo zakonitosti: nihče ne sme biti kaznovan za dejanje, za katero ni zakon določil, da je kaznivo, in ni zanj predpisal kazni, še preden je bilo dejanje storjeno (28. člen URS, načelo: »*Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*«: »Ni kaznivega dejanja in ni kazni brez predhodnega zakona«, prim. tudi 7. člen EKČP). Vsakomur, ki je obdolžen kaznivega dejanja, morajo biti ob popolni enakopravnosti zagotovljene pravice, da ima primeren čas in možnosti za pripravo svoje obrambe, da se mu sodi v njegovi navzočnosti in da se brani sam ali z zagovornikom, da mu je zagotovljeno izvajanje dokazov v njegovo korist in da ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje, ali priznati krivdo (29. člen URS). Tisti, ki je bil po krivem obsojen za kaznivo dejanje ali mu je bila prostost neutemeljeno odvzeta, ima *pravico do rehabilitacije*, do *povrnitve škode*, in druge pravice v skladu z zakonom (30. člen URS). Ustava prepoveduje ponovno sojenje o isti stvari (nihče ne sme biti ponovno obsojen ali kaznovan zaradi kaznivega dejanja, za katero je bil kazenski postopek zoper njega pravnomočno ustavljen ali je bila obtožba zoper njega pravnomočno zavrnjena, ali je bil s pravnomočno sodbo oproščen ali obsojen, 31. člen URS).

Zagotovljena je *svoboda gibanja*. Pravica vsakogar, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadarkoli vrne, se sme omejiti z zakonom, vendar samo, če je to potrebno, da bi se zagotovil potek kazenskega postopka, da bi se preprečilo širjenje nalezljivih bolezni, se zavaroval javni red, ali če to zahtevajo interesi obrambe države (32. člen URS, prim. 2. člen Protokola št. 4 k EKČP).

Pravica do zasebne lastnine in dedovanja (33. člen URS) zagotavlja varstvo pred posegi države ne samo v lastninsko pravico, temveč tudi druge premoženjske pravice. Lastninska pravica na nepremičnini se lahko v javno korist odvzame ali omeji proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon (69. člen URS). Po drugi strani zakon določa način pridobivanja in uživanja lastnine tako, da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekološka funkcija. Zakon določa način in pogoje dedovanja (67. člen URS). Tujci lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah pod pogoji, ki jih določa zakon ali mednarodna pogodba, ki jo ratificira državni zbor (68. člen URS).

Ustava zagotavlja pravico do osebnega dostojanstva in varnosti (34. člen URS) in varstvo pravic zasebnosti in osebnostnih pravic (35. člen URS, prim. tudi pravico do spoštovanja zasebnega in družinskega življenja po 8. členu EKČP).

Nedotakljivost stanovanja pomeni, da nihče ne sme brez odločbe sodišča proti volji stanovalca vstopiti v tuje stanovanje ali v druge tuje prostore, niti jih ne sme preiskovati. Ustava določa, da ima pri sodno odrejeni preiskavi pravico biti navzoč tisti, čigar stanovanje ali prostori se preiskujejo, ali njegov zastopnik. Preiskava se sme opraviti samo v navzočnosti dveh prič, brez odločbe sodišča sme uradna oseba vstopiti v tuje stanovanje ali v tuje prostore in izjemoma brez navzočnosti prič opraviti preiskavo, samo pod pogoji, ki jih določa zakon, in če je to neogibno potrebno, da lahko neposredno prime storilca kaznivega dejanja ali da se zavarujejo ljudje in premoženje (36. člen URS).

Varstvo tajnosti pisem in drugih občil se lahko omeji samo z zakonom, v skladu s katerim se na podlagi odločbe sodišča začasno ne upošteva varstvo tajnosti pisem in drugih občil in nedotakljivost človekove zasebnosti, če je to nujno za uvedbo ali potek kazenskega postopka ali za varnost države (37. člen URS).

Varstvo osebnih podatkov je zagotovljeno s tem, da zakon uredi zbiranje, obdelovanje, namen uporabe, nadzor in varstvo tajnosti osebnih podatkov, osebni podatki se smejo uporabljati le skladno z namenom zbiranja. Na podlagi ustave ima vsakdo pravico seznaniti se z zbranimi osebnimi podatki in pravico do sodnega varstva ob njihovi zlorabi (38. člen URS).

V zvezi s *svobodo izražanja in pravico do pridobitve informacije javnega značaja*, če ni zakonskih zadržkov (39. člen URS), ustava določa še *pravico do popravka in odgovora* (40. člen URS). Svoboda izražanja je emanacija ustavno zagotovljene *svobode vesti*, ki pomeni, da je izpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju svobodno (41. člen URS). *Ugovor vesti* je dopusten v primerih, ki jih določi zakon, če se s tem ne omejujejo pravice in svoboščine drugih oseb (pravica do ugovora vesti, 46. člen URS).

Omejitve *pravice do zbiranja in združevanja* so dopustne, če jih določa zakon in omejitve zahteva varnost države ali javna varnost ter varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni. Omejitev pravice združevanja pomeni tudi ustavna določba, da poklicni pripadniki obrambnih sil in policije ne morejo biti člani političnih strank (42. člen URS).

Zagotovljena je *volilna pravica*: na podlagi splošne in enake volilne pravice ima vsak državljan, ki je dopolnil 18 let, pravico voliti in biti voljen, ob pogojih, določenih z zakonom pa imajo lahko volilno pravico tudi tujci (43. člen URS).

Vsak državljan ima pravico, da neposredno ali po izvoljenih predstavnikih (na primer v državnem zboru, občinskem svetu itd.) *sodeluje pri upravljanju javnih zadev*, 44. člen URS), da vlaga peticije in druge pobude splošnega pomena (pravica do peticije, 45. člen URS).

Ustava načeloma prepoveduje *izročitev državljana*. Državljan Slovenije ni dovoljeno izročiti ali predati, razen če obveznost izročitve ali predaje izhaja iz mednarodne pogodbe, s katero Slovenija prenaša izvrševanje dela suverenih pravic na mednarodno organizacijo (47. člen URS). Po drugi strani ustava zagotavlja pravico do pribežališča tujim državljanom in osebam brez državljanstva, ki so preganjane zaradi zavzemanja za človekove pravice in temeljne svoboščine v mejah zakona (48. člen URS).

Ustava ne določa pravice do dela, temveč zagotavlja svobodo dela in svobodno izbiro zaposlitve, kar vključuje prepoved prisilnega dela in dostopnost delovnih mest pod enakimi pogoji za vse (49. člen URS). Pravica do socialne varnosti, vključno s pravico do pokojnine, se ureja z zakonom, pri čemer ustava posebej določa zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje in varstvo veteranov in žrtev vojnega nasilja (50. člen URS).

Ustavno je zagotovljena tudi *pravica do zdravstvenega varstva*, ki se podrobneje ureja z zakonom in vključuje pravice iz javnih sredstev. Izjeme od prepovedi prisilnega zdravljenja določa zakon (51. člen URS).

Invalidi imajo ustavno pravico do varstva in usposabljanja za delo, otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe pa pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi (52. člen URS).

V določbah o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ustava določa enakopravnost zakoncev, varstvo družine, pravice in dolžnosti staršev do vzdrževanja, izobraževanja in vzgoje otrok, svobodno odločanje o rojstvih otrok, pravice otrok (53. do 56. člen URS), izobraževanje in šolanje otrok (obvezno in z javnimi sredstvi financirano osnovnošolsko izobraževanje ter svobodno izobraževanje, 57. člen URS).

Šolstvu, znanosti in umetnosti ter drugim področjem ustvarjanja so namenjene določbe o avtonomnosti državnih univerz in drugih visokih šol (58. člen URS), o svobodi znanosti in umetnosti (59. člen URS) ter varstvu pravic iz ustvarjalnosti (varstvo avtorskih in drugih pravic, ki izvirajo iz umetniške, znanstvene, raziskovalne in izumiteljske dejavnosti, 60. člen URS).

V okviru narodnostnih, jezikovnih in kulturnih pravic ustava zagotavlja svobodno izražanje narodne pripadnosti (61. člen URS), pravico do uporabe svojega jezika in pisave pri uveljavljanju pravic in v postopkih pred državnimi organi in izvajalci javnih služb (62. člen URS) in prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti ter spodbujanje k nasilju in vojni (63. člen URS). Pri tem so zagotovljene posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji (64. člen URS) ter urejen položaj in posebne pravice romske skupnosti v Sloveniji (65. člen URS).

V skladu z načelom socialne države ustava v razdelku o gospodarskih in socialnih razmerjih nalaga državi, da ustvarja *možnosti za zaposlovanje in za delo ter zagotavlja njuno zakonsko varstvo* (66. člen) in opredeljuje vsebino lastnine z gospodarsko, socialno in ekološko funkcijo (67. člen).

V teh določbah ustava predvideva zakonsko *varstvo javnega dobra, naravnih bogastev ter zemljišč*. Javno dobro je dobrina v splošni uporabi, na kateri se lahko pridobi posebna pravica uporabe samo pod pogoji, ki jih določa zakon. Tudi pogoji za izkoriščanje naravnih bogastev se določijo z zakonom. Državi je naložena skrb za gospodarski, kulturni in socialni napredek prebivalstva na gorskih in hribovitih območjih (70. in 71. člen).

V zvezi s *pravico do zdravega življenjskega okolja* ustava predvideva zakonsko določanje pogojev za opravljanje različnih dejavnosti, odgovornost povzročitelja škode v okolju in varstvo živali pred mučenjem (72. člen URS).

Med tipično delavskimi pravicami ustava ureja *sodelovanje delavcev pri upravljanju gospodarskih organizacij* (75. člen URS) in *sindikalno svobodo* (svobodno ustanavljanje sindikatov ter včlanjevanje v sindikate, 76. člen URS). Delavci imajo *pravico do stavke*, vendar se lahko ta pravica, če to zahteva javna korist, upoštevajoč vrsto in naravo dejavnosti, z zakonom omeji (78. člen).

Pojmi: ustavne garancije človekovih pravic in svoboščin, mednarodnopravni akti o človekovih pravicah, Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Mednarodni pakt o političnih in državljanskih pravicah, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, liberalne pravice, politične pravice, socialne pravice, horizontalno učinkovanje človekovih pravic in svoboščin, meje človekovih pravic in svoboščin, zakonski pridržek, načelo sorazmernosti, enakost pred zakonom,

nedotakljivost človekovega življenja, prepoved mučenja, nečloveškega in ponižujočega kaznovanja in ravnanja, pravica do osebne svobode, temeljne pravice ob dopustnem odvzemu prostosti, pravica do enakega varstva pravic, pravica do sodnega varstva, pravica do pravnega sredstva, domneva nedolžnosti, načelo zakonitosti v kazenskem pravu, pravica do rehabilitacije, prepoved ponovnega sojenja o isti stvari, svoboda gibanja, pravica do zasebne lastnine in dedovanja, gospodarska, socialna in ekološka funkcija lastnine, pravico do osebnega dostojanstva in varnosti, varstvo osebnostnih pravic, pravica do nedotakljivosti stanovanja, pravica do varstva tajnosti pisem in drugih občil, varstvo osebnih podatkov, svoboda izražanja, pravica do pridobitve informacije javnega značaja, pravica do popravka in odgovora, svoboda vesti, ugovor vesti, pravica do zbiranja in združevanja, volilna pravica, pravica do sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, vlaganju peticij in splošnih pobud, izročitev državljana, svoboda dela in svobodno izbiro zaposlitve, enakopravnost zakoncev, varstvo družine in pravice otrok, pravica do zdravstvenega varstva, pravice invalidov, avtonomnost univerz in visokih šol, svoboda znanosti in umetnosti, varstvo pravic iz ustvarjalnosti, narodnostne, jezikovne in kulturne pravice, sodelovanje delavcev pri upravljanju gospodarskih organizacij, sindikalna svoboda, pravica do stavke.

2.4 Državni zbor

Drugi del ustave je namenjen državni ureditvi. V tem sklopu ustava na prvem mestu ureja zakonodajni organ – državni zbor.

Državni zbor sestavlja 90 poslancev, ki jih za štiriletno mandatno dobo izvolijo državljani Slovenije s splošnim, enakim, neposrednim in tajnim glasovanjem; dva izmed njih sta poslanca italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.

Volilni sistem je lahko proporcionalen ali večinski. Proporcionalni sistem zagotavlja listam sorazmerno zastopanost v predstavniškem telesu glede na prejeto podporo volilcev, medtem ko večinski sistem zagotavlja mandate najmočnejši politični skupini, ki je v posamezni volilni enoti pridobila največ glasov, kar ne pomeni sorazmerne zastopanosti.

Ustava uveljavlja sistem proporcionalnega predstavništva. Poslanci, razen poslancev narodnih skupnosti, volijo po načelu sorazmernega predstavništva ob štiriodstotnem volilnem pragu za vstop v državni zbor, pri čemer imajo volivci odločilen vpliv na dodelitev mandatov kandidatom (80. člen URS).

Poslanci državnega zbora kot zakonodajnega organa uživajo *imuniteto*, s čemer se zagotavlja neodvisnost zakonodajnega telesa v razmerju do izvršilne in sodne oblasti. Tako poslanec državnega zbora ni kazensko odgovoren za mnenje ali glas, ki ga je izrekel na sejah državnega zbora ali njegovih delovnih teles. Poslanec tudi ne sme biti priprt niti se zoper njega, če se sklicuje na imuniteto, ne sme začeti kazenski postopek brez dovoljenja državnega zbora, razen če je bil zaloten pri kaznivem dejanju, za katero je predpisana kazen zapora nad pet let.

Državni zbor pa lahko prizna imuniteto tudi poslancu, ki se nanjo ni skliceval ali ki je bil zaloten pri kaznivem dejanju s predpisano kaznijo več kot pet let zapora (83. člen URS).

Državni zbor sprejema zakone in ratificira mednarodne pogodbe.

Državni zbor lahko sklepa, če je na seji navzoča večina poslancev (kvorum ali sklepčnost). Državni zbor sprejema zakone in druge odločitve ter ratificira mednarodne pogodbe z večino opredeljenih glasov navzočih poslancev (navadna večina), kadar ni z ustavo ali z zakonom določena drugačna večina.

Državni zbor lahko odredi preiskavo o zadevah javnega pomena (parlamentarno preiskavo). Komisija, ki jo imenuje državni zbor za parlamentarno preiskavo, ima v zadevah poizvedovanja in preučevanja smiselno enaka pooblastila kakor pravosodni organi (93. člen URS).

Slovenija ima sistem parlamentarne vladavine, ker izvršilna oblast izhaja iz večinske podpore v parlamentu. Tako državni zbor voli predsednika vlade (111. člen URS) in na predlog predsednika vlade imenuje in razrešuje ministre (112. člen URS), lahko izreče nezaupnico vladi (116. člen URS), na zahtevo najmanj deset poslancev po razpravi o interpelaciji lahko izreče zaupnico posameznemu članu vlade ali celotni vladi (118. člen URS) in lahko obtoži predsednika vlade in posamezne ministre za kršitve ustave in zakonov pred ustavnim sodiščem (119. člen URS). Državni zbor na predlog sodnega sveta voli sodnike, imenuje guvernerja centralne banke (152. člen URS) in na predlog predsednika republike voli sodnike ustavnega sodišča (163. člen URS).

Pravila za spremembo ustave vsebujejo ustavne določbe in Poslovnik državnega zbora (PoDZ-1). Postopek za sprejem zakona urejajo ustavne določbe in posebej podrobno še Poslovnik državnega zbora.

Predlog za začetek *postopka za spremembo ustave* lahko da dvajset poslancev državnega zbora, vlada ali najmanj trideset tisoč volilcev. O predlogu odloči državni zbor z dvotretjinsko večino glasov navzočih poslancev. Državni zbor sprejme akt o spremembi ustave z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev. Državni zbor mora predlagano spremembo ustave predložiti v sprejem volilcem na referendumu, če to zahteva najmanj trideset poslancev. Sprememba ustave je na referendumu sprejeta, če zanjo glasuje večina volilcev, ki so glasovali, pod pogojem, da se glasovanja udeleži večina vseh volilcev. Sprememba ustave začne veljati z razglasitvijo v državnem zboru (168. do 171. člen URS in 172. do 178. PoDZ-1).

Tudi postopek za sprejem zakonov je posebej podrobno urejen v poslovniku državnega zbora. Poslovnik državnega zbora razlikuje redni, nujni in skrajšani zakonodajni postopek.

Zakonodajni postopek se začne s tem, da predsednik državnega zbora posreduje predlog zakona takoj po njegovi vložitvi vsem poslancem. Predlog zakona pošlje vlada, poslanec, državni svet ali najmanj 5.000 volivcev predsedniku državnega zbora.

Predlog zakona mora vsebovati naslov zakona, uvod, besedilo členov in obrazložitev.

Po poslovniku državnega zbora se zakonodajni postopek deli na tri faze: prvo, drugo in tretjo obravnavo zakona.

V *rednem zakonodajnem postopku* se prva obravnava opravi le izjemoma in to na zahtevo najmanj desetih poslancev. V prvi obravnavi se še ne obravnavajo posamezne zakonske rešitve po posameznih členih, temveč se opravi samo splošna razprava o predlogu zakona: o razlogih, ki zahtevajo sprejem zakona ter o načelih, ciljih in poglobitvenih rešitvah predloga zakona. Prva obravnava se lahko konča s sklepom državnega zbora, naj se postopek nadaljuje ali da se zakon ne sprejme, s čimer je postopek končan. Če najmanj deset poslancev ni zahtevalo, da se opravi prva obravnava, se po poslovniku šteje, da je prva obravnava opravljena s posredovanjem predloga zakona poslancem (121. do 124. člen PoDZ-1).

Druga obravnava predloga zakona se opravi najprej v matičnem delovnem telesu in nato na podlagi poročila matičnega delovnega telesa na seji državnega zbora. V tej fazi se lahko besedilo predloga zakona dopolnjuje in spreminja le z amandmaji, se pravi, s predlogi za dopolnitev ali spremembo besedila posameznega člena zakona. Matično delovno telo opravi v drugi obravnavi razpravo in glasovanje o amandmajih k zakonu. Amandmaje lahko vlagajo poslanci in matično delovno telo, vlada pa le v primeru, če ni predlagatelj zakona. Predlagatelj zakona pa lahko vloži amandmaje k vložnim amandmajem.

Po končani obravnavi amandmajev in členov na matičnem delovnem telesu se pripravi dopolnjen predlog zakona, in sicer tako, da se v predlog zakona za drugo obravnavo vključi vse na matičnem delovnem telesu sprejete amandmaje. Državni zbor opravi razpravo in glasovanje o dopolnjenem predlogu zakona in le o tistih členih zakona, h katerim so bili vloženi amandmaji. K dopolnjenemu predlogu lahko vlagajo amandmaje poslanska skupina, 10 poslancev in vlada, kadar ni predlagateljica zakona. Predlagatelj zakona pa lahko, enako kot v postopku pred matičnim delovnim telesom, vloži amandmaje k vložnim amandmajem.

Če so bili v drugi obravnavi sprejeti amandmaji k manj kot desetini členov dopolnjenega predloga zakona, lahko predlagatelj na isti seji opravi tudi tretjo obravnavo zakona. Če k zakonu ni bil sprejet noben amandma, državni zbor na isti seji preide na glasovanje o zakonu.

Če matično delovno telo sklene, da zakon ni primeren za nadaljnjo obravnavo, državni zbor o predlogu zakona ne razpravlja, ampak zgolj glasuje o tem sklepu. Če ga potrdi, je zakonodajni postopek končan, sicer pa se zakon vrne v obravnavo matičnemu delovnemu telesu (125. do 139. člen PoDZ-1).

V tretji obravnavi razpravlja državni zbor o predlogu kot celoti, o posameznih členih zakona pa tedaj, če so bili k tem členom v drugi obravnavi dani amandmaji. Amandmaje k členom, h katerim so bili v drugi obravnavi na seji državnega zbora sprejeti amandmaji, lahko vložijo predlagatelj zakona, vlada, tudi kadar ni predlagateljica zakona, in poslanska skupina, ne pa več posamezni poslanci, niti deset poslancev. Če se ugotovi, da so s sprejetimi amandmaji posamezne določbe predloga zakona medsebojno neusklajene ali neusklajene z drugimi zakoni, predlagatelj, v določenih primerih pa matično delovno telo, pripravi uskladitveni amandma. Če uskladitveni amandma ni sprejet, je zakonodajni postopek končan. Po končani razpravi v tretji obravnavi zakona oziroma po sprejemu uskladitvenih amandmajev se glasuje o predlogu zakona v celoti. Zakon je sprejet, če je število glasov, oddanih za, večje od števila glasov, oddanih proti, torej je zakon sprejet z večino opredeljenih glasov, razen če je za sprejemanje posameznega zakona predpisana zahtevnejša večina (140. in 141. člen PoDZ-1).

Nujni postopek se uporablja v primeru, kadar je sprejem zakona nujen zaradi interesov varnosti ali obrambe države, zaradi odprave posledic naravnih nesreč ali zato, da se preprečijo težko popravljive posledice za delovanje države. Po določbah, ki veljajo za nujni postopek, se opravi tudi ratifikacija mednarodne pogodbe. V nujnem postopku za sprejem zakona se ne opravi splošna razprava, druga in tretja obravnavo pa se opravita na isti seji (143. in 144. člen PoDZ).

Skrajšani postopek se uporablja za manj pomembne spremembe zakona, razveljavitev zakona ali njegovih posameznih določb, manj zahtevne uskladitve zakona z drugimi zakoni ali s pravom Evropske unije ali za spremembe in dopolnitve zakona v zvezi s postopkom pred ustavnim sodiščem oziroma z odločbo ustavnega sodišča. V skrajšanem postopku v prvi obravnavi ni mogoča splošna razprava, druga in tretja obravnavo pa se opravita na isti seji (141. in 142. člen PoDZ).

Ponovno odločanje o zakonu se opravi, če je državni svet vložil zoper že sprejet zakon *suspenzivni veto*, torej zahteval, da državni zbor o zakonu ponovno odloča. V tem postopku se opravi razprava o zahtevi državnega sveta. Pred razpravo lahko predstavnik državnega sveta obrazloži zahtevo državnega sveta, poročevalec matičnega delovnega telesa predstavi mnenje delovnega telesa, predstavnik predlagatelja pa lahko obrazloži mnenje predlagatelja. O zakonu se ponovno ne odloča več z navadno relativno, temveč z navadno absolutno večino, razen če je za sprejem zakona v rednem postopku predpisana zahtevnejša večina (147. in 148. člen PoDZ-1).

Ko je zakon v državnem zboru sprejet, še ne začne takoj veljati, ampak sta za njegovo uveljavitev potrebni še razglasitev (promulgacija) zakona in njegova objava (publikacija).

Po ustavi *razglaša* zakone predsednik republike in sicer najkasneje v osmih dneh po njihovem sprejetju, razen če je državni svet zahteval, naj državni zbor o zakonu še enkrat odloča ali če je bila vložena pobuda ali zahteva za razpis naknadnega referenduma. Ustava tudi določa, da zakon začne veljati petnajst dni po objavi, razen če je v njem samem določeno drugače.

Poslovnik državnega zbora določa, da zakonodajno-pravna služba državnega zbora po vsaki spremembi ali dopolnitvi zakona pripravi *neuradno prečiščeno besedilo zakona (NPB)*, ki se objavi v elektronski obliki na spletnih straneh državnega zbora. Na podlagi sklepa, ki ga sprejme državni zbor na predlog matičnega delovnega telesa, vlade ali poslanske skupine, zakonodajno-pravna služba pripravi uradno prečiščeno besedilo. *Uradno prečiščeno besedilo (UPB)* potrdi državni zbor brez razprave. Državni zbor lahko sklene, da vsa uradna prečiščena besedila potrdi z enim glasovanjem. Uradno prečiščeno besedilo se objavi v Uradnem listu Republike Slovenije in v elektronski obliki na spletnih straneh državnega zbora (153. člen PoDZ-1).

Pojmi: državni zbor, proporcionalni in večinski volilni sistem, volilni prag, poslanska imuniteta, upravičeni predlagatelji zakonov, sklepčnost in večina, parlamentarna preiskava, parlamentarna vladavina, volitve predsednika vlade in imenovanje ministrov, nezaupnica vladi, interpelacija, postopek za spremembo ustave, zakonodajni postopek, suspenzivni veto državnega sveta, ponovno odločanje o zakonu, razglasitev in objava zakona, neuradno in uradno prečiščeno besedilo zakona.

2.5 Državni svet

Državni svet ima 40 članov in zastopa nosilce socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov (delodajalcev, delojemalcev, kmetov, obrtnikov in samostojnih poklicev, predstavnikov negospodarskih dejavnosti in predstavnike lokalnih interesov).

Volitve v državni svet so posredne. Člane državnega sveta ne volijo vsi državljani, temveč volilna telesa. Volilna telesa za volitve članov državnega sveta sestavljajo člani predstavniškega organa interesne organizacije oziroma lokalne skupnosti, kadar se člani državnega sveta volijo v posamezni interesni organizaciji oziroma lokalni skupnosti, drugače pa izvoljeni predstavniki interesnih organizacij oziroma lokalnih skupnosti, kadar se člani državnega sveta volijo v dveh ali več interesnih organizacijah oziroma lokalnih skupnostih (11. člen ZDSve).

Državni svet lahko predlaga državnemu zboru sprejem zakonov, lahko daje mnenja o vprašanjih iz pristojnosti državnega zbora in lahko zahteva, da v sedmih dneh od sprejetja zakona in še pred njegovo razglasitvijo državni zbor o tem zakonu ponovno odloča (suspensivni ali odločilni veto). Pri ponovnem odločanju mora za sprejem zakona glasovati večina vseh poslancev, razen če ustava za sprejem obravnavanega zakona predvideva večje število glasov. Ponovna odločitev državnega zbora je dokončna (drugi odstavek 91. člen Zakona o državnem svetu, ZDSve).

Pojmi: državni svet, naloge in sestava državnega sveta, volitve v državni svet, suspenzivni (odločilni) veto.

2.6 Predsednik republike

Predsednik republike je individualni (enosobni) šef države, ki predstavlja Republiko Slovenijo in je vrhovni poveljnik njenih obrambnih sil (102. člen URS).

Za predsednika republike je za dobo petih let izvoljen državljani Republike Slovenije, ki prejme večino veljavnih glasov na neposrednih, splošnih in tajnih volitvah.

Volitve za predsednika republike razpiše predsednik državnega zbora. Predsednik republike mora biti izvoljen najkasneje 15 dni pred potekom mandatne dobe prejšnjega predsednika (103. člen URS).

Predsednik republike:

- razpisuje volitve v državni zbor;
- razglašča zakone;
- imenuje državne funkcionarje, kadar je to določeno z zakonom;
- postavlja in odpoklicuje veleposlanike in poslanike republike in sprejema poverilna pisma tujih diplomatskih predstavnikov;
- izdaja listine o ratifikaciji;
- odloča o pomilostitvah;
- podeljuje odlikovanja in častne naslove;
- opravlja druge zadeve, določene s to ustavo.

Na zahtevo državnega zbora mora predsednik republike izreči mnenje o posameznem vprašanju (107. člen URS).

Pojmi: predsednik republike, volitve, mandatna doba in pristojnosti predsednika republike.

2.7 Vlada

Vlado sestavljajo predsednik in ministri, ki so kot celota in posamezno odgovorni državnemu zboru (110. člen URS).

Vlada je osrednji organ izvršne oblasti s široko opredeljenimi izvedbenimi in predlagalnimi pristojnostmi.

V skladu z ustavo, z zakoni in z drugimi splošnimi akti državnega zbora vlada določa, usmerja in usklajuje izvajanje politike države. V ta namen vlada izdaja predpise in sprejema druge pravne, politične, ekonomske, finančne, organizacijske in druge ukrepe, ki so potrebni za zagotovitev razvoja države in za urejenost razmer na vseh področjih iz pristojnosti države.

Poleg tega vlada predlaga državnemu zboru v sprejem zakone, državni proračun, nacionalne programe in druge splošne akte, s katerimi se določajo načelne in dolgoročne politične usmeritve za posamezna področja iz pristojnosti države (2. člen Zakona o vladi Republike Slovenije, ZVRS).

Vlada se oblikuje v dvofaznem postopku: državni zbor najprej - praviloma na predlog predsednika republike - izvoli predsednika vlade, nato pa na predlog predsednika vlade imenuje ministre.

Predsednika vlade voli državni zbor z večino glasov vseh poslancev, če ni z ustavo drugače določeno. Glasovanje je tajno.

Kandidata za predsednika vlade predlaga predsednik republike po posvetovanjih z vodji poslanskih skupin.

Če kandidat ne dobi potrebne večine glasov, lahko predsednik republike po ponovnih posvetovanjih v štirinajstih dneh predloži drugega ali ponovno istega kandidata. Kandidate lahko predlagajo tudi poslanske skupine ali najmanj deset poslancev.

Če ni izvoljen noben kandidat, predsednik republike razpusti državni zbor in razpiše nove volitve, razen če državni zbor v osemindesetih urah z večino opredeljenih glasov navzočih poslancev ne sklene izvesti ponovne volitve predsednika vlade, kjer zadošča za izvolitev večina opredeljenih glasov navzočih poslancev.

Če tudi pri teh volitvah noben kandidat ne dobi potrebne večine glasov, predsednik republike razpusti državni zbor in razpiše nove volitve (111. člen URS).

Državni zbor lahko izglasuje nezaupnico vladi le tako, da na predlog najmanj desetih poslancev izvoli novega predsednika vlade (t. i. *konstruktivna nezaupnica*, 116. člen URS).

Glasovanje o zaupnici lahko predlaga tudi predsednik vlade. Če vlada ne dobi podpore večine glasov vseh poslancev, mora državni zbor v tridesetih dneh izvoliti novega predsednika vlade ali dotedanjemu predsedniku pri ponovljenem glasovanju izglasovati zaupnico, sicer predsednik republike razpusti državni zbor in razpiše nove volitve (117. člen URS).

S temi določbami ustava preprečuje daljša obdobja brez delujoče vlade.

Najmanj deset poslancev lahko sproži v državnem zboru interpelacijo o delu vlade ali posameznega ministra. Če po razpravi o interpelaciji večina vseh poslancev izreče nezaupnico vladi ali posameznemu ministru, državni zbor vlado ali ministre razreši (118. člen URS).

Pojmi: položaj in naloge vlade v izvršni oblasti, sestava in oblikovanje vlade, konstruktivna nezaupnica, razrešitev vlade in posameznih ministrov.

2.8 Uprava

Po prvem odstavku 120. člena URS organizacijo uprave, njene pristojnosti in način imenovanja njenih funkcionarjev ureja zakon. Upravni organi opravljajo naloge samostojno v okviru in na podlagi ustave in zakonov, po pravilih stroke, politično nevtrarno in nepristransko (3. člen Zakona o državni upravi, ZDU-1).

Uprava pripravlja predloge zakonov in predpisov, sodeluje pri oblikovanju politik, izvršuje zakone in druge predpise državnega zbora ter predpise in akte vlade (tudi tako, da izdaja predpise in posamične akte), opravlja inšpekcijski nadzor nad izvajanjem predpisov, spremlja stanje na področjih svoje pristojnosti, spodbuja in usmerja družbeni razvoj, zagotavlja javne službe (8. do 13. člen ZDU-1).

Upravne naloge opravljajo ministrstva, organi v njihovi sestavi in upravne enote kot upravni organi (14. člen ZDU-1).

Z zakonom ali na podlagi zakona lahko javno pooblastilo za opravljanje upravnih nalog pridobijo javne agencije in druge osebe javnega prava, posamezniki in pravne osebe zasebnega prava. Pri izvajanju javnih pooblastil imajo nosilci javnih pooblastil pravice in dolžnosti uprave, ki jih določa zakon ali drug predpis (121. člen URS in 15. člen ZDU-1).

Za opravljanje upravnih nalog, ki jih je zaradi njihove narave potrebno organizirati teritorialno, delujejo upravne enote. Območja upravnih enot določi vlada z uredbo (43. člen ZDU-1).

Upravne enote odločajo na prvi stopnji v upravnih stvareh iz državne pristojnosti, če z zakonom za posamezne upravne stvari ni določeno drugače (44. člen ZDU-1).

O pritožbi zoper odločbo ali drug posamični akt, ki ga je v upravnih stvareh na prvi stopnji izdala upravna enota, odloča ministrstvo, pristojno za določeno upravno področje (53. člen ZDU-1).

Proti odločitvam in dejanjem upravnih organov in nosilcev javnih pooblastil je zagotovljeno sodno varstvo pravic in zakonitih interesov državljanov in organizacij (tretji odstavek 120. člena URS).

Za izvrševanje zakonov, drugih predpisov državnega zbora, predpisov vlade ter predpisov Evropske unije ministri izdajajo pravilnike, odredbe in navodila.

Minister izda enega od teh aktov, če tako določa zakon ali uredba izdana za izvrševanje zakona ali če minister oceni, da je to potrebno za izvrševanje zakona ali predpisa Evropske unije.

S pravilnikom se podrobneje razčlenijo posamezne določbe zakona ali drugega predpisa.

Z odredbo se določijo ukrepi, ki imajo splošen pomen.

Z navodilom se predpiše način ravnanja (74. člen ZDU-1).

Pojmi: naloge uprave, upravni organi, javno pooblastilo za opravljanje upravnih nalog, upravne enote, pravilnik, odredba, navodilo.

2.9 Sodišča

Ustava določa, da so sodniki pri opravljanju sodniške funkcije neodvisni. Vezani so na ustavo in zakon (125. člen URS).

Ureditev in pristojnosti sodišč določa zakon. Ustava prepoveduje ustanavljanje izrednih sodišč, v mirnem času pa ni dovoljeno ustanavljati tudi vojaških sodišč (126. člen URS).

V povezavi z neodvisnostjo sodnikov ustava določa trajnost sodniške funkcije, poseben način izvolitve sodnikov, imuniteto sodnikov in nezdružljivost sodniške funkcije z nekaterimi drugimi.

Funkcija sodnika je trajna. Zakon določa starostno mejo in druge pogoje za izvolitev pa tudi starostno mejo, pri kateri se sodnik upokoji (128. člen URS).

Sodnike voli državni zbor na predlog sodnega sveta (130. člen URS). Sodni svet sestavlja enajst članov. Pet članov izvoli na predlog predsednika republike državni zbor izmed univerzitetnih profesorjev prava, odvetnikov in drugih pravnikov, šest članov pa izmed sebe izvolijo sodniki, ki trajno opravljajo sodniško funkcijo. Predsednika izberejo člani sveta izmed sebe (131. člen URS).

Člani sodnega sveta se izvolijo za dobo šestih let in po poteku te dobe ne morejo biti takoj ponovno izvoljeni (18. člen Zakona o sodiščih, ZS).

Na kandidatni listi za izvolitev članov sodnega sveta, ki jih državni zbor voli na predlog predsednika republike, mora biti predlagano število kandidatov večje od števila članov, ki se jih voli, vendar največ dvakrat tolikšno, kot je število članov, ki se jih voli (18. člen ZS).

Volitve članov sodnega sveta iz vrst sodnikov so neposredne in tajne. Pravico voliti imajo vsi sodniki, ki na dan volitev opravljajo sodniško funkcijo in so vpisani v sodniški volilni imenik, ki vsebuje ime in priimek sodnika ter sodišče, na katerem dela (22. člen ZS).

Trajnost sodniške funkcije ne pomeni, da sodnik ni izvoljen za vnaprej določen čas in da sodniku funkcija v nobenem primeru ne more prenehati. Sodniku preneha sodniška funkcija, če nastopijo razlogi, ki jih določa zakon.

Če sodnik pri opravljanju sodniške funkcije krši ustavo ali huje krši zakon, lahko državni zbor na predlog sodnega sveta sodnika razreši. V primeru naklepno storjenega kaznivega dejanja z zlorabo sodne funkcije, ugotovljenega s pravnomočno sodno odločbo, državni zbor sodnika razreši (132. člen URS).

Funkcija sodnika *ni združljiva s funkcijami v drugih državnih organih*, v organih lokalne samouprave in v organih političnih strank ter z drugimi funkcijami in dejavnostmi, za katere to določa zakon (133. člen URS).

Sodniki uživajo *imuniteto*.

Nikogar, ki sodeluje pri sojenju, ni mogoče klicati na odgovornost za mnenje, ki ga je dal pri odločanju v sodišču.

Sodnik ne sme biti priprt, niti ne sme biti brez dovoljenja državnega zbora zoper njega začeti kazenski postopek, če je osumljen kaznivega dejanja pri opravljanju sodniške funkcije (134. člen URS).

Sodno oblast v Republiki Sloveniji izvajajo sodniki na sodiščih, ustanovljenih z zakonom (1. člen ZS). V skladu z načelom delitve oblasti mora pravnomočno odločbo sodne oblasti spoštovati vsaka fizična in pravna oseba v Republiki Sloveniji. Odločbe sodne oblasti vežejo sodišča in vse druge državne organe Republike Slovenije. Izvršitve odločbe sodišča ne more ovirati odločba drugega državnega organa (2. člen ZS).

Sodnik je pri opravljanju sodniške funkcije vezan tudi na splošna načela mednarodnega prava in na ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe (prvi odstavek 3. člena ZS).

Sodno oblast izvajajo v Republiki Sloveniji sodniki na sodiščih s splošno pristojnostjo in na specializiranih sodiščih. Specializirana sodišča so ustanovljena za zadeve z določenih pravnih področij (97. člen ZS).

Kot redna sodišča splošne pristojnosti v Republiki Sloveniji delujejo okrajna sodišča, okrožna sodišča, višja sodišča in Vrhovno sodišče Republike Slovenije.

Na prvi stopnji sodijo okrajna in okrožna sodišča, pristojnost med njimi je razmejena glede na vrsto in pomen zadeve.

Okrajna sodišča so v kazenskih zadevah pristojna za sojenje na prvi stopnji o kaznivih dejanjih, za katera je zagrožena *denarna kazen ali kazen zapora do treh let*, razen v zadevah kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime, storjenih s tiskom, po radiu, televiziji ali z drugim sredstvom javnega obveščanja, za opravljanje preiskovalnih dejanj glede kaznivih dejanj iz njihove pristojnosti in drugih zadev v skladu z zakonom. V *civilnih zadevah* okrajna sodišča sodijo oziroma odločajo na prvi stopnji o premoženjskopравnih zahtevkih, če vrednost spornega predmeta ne presega 20.000 EUR, ne glede na vrednost spornega predmeta pa odločajo v sporih zaradi motenja posesti, sporih o služnostih in realnih bremenih ter sporih iz najemnih in zakupnih razmerij (30. člen Zakona o pravdnem postopku, ZPP). Okrajna sodišča odločajo tudi v zapuščinskih in drugih nepravdnih zadevah, v zadevah izvršbe in zavarovanja, če zakon ne določa drugače, ter zadevah vodenja zemljiške knjige (99. člen ZS).

V Republiki Sloveniji je 43 okrajnih sodišč. Območja krajevnih pristojnosti okrajnih sodišč je določila vlada na podlagi katastrskih občin (114. člen ZS).

Okrožna sodišča so pristojna v kazenskih zadevah za sojenje na prvi stopnji o kaznivih dejanjih, za katera niso pristojna okrajna sodišča in za opravljanje preiskave oziroma preiskovalnih

dejanj glede teh kaznivih dejanj. V *civilnih zadevah* okrožna sodišča sodijo oziroma odločajo na prvi stopnji v pravnih zadevah, če vrednost spornega predmeta presega 20.000 EUR, ne glede na vrednost spornega predmeta pa v sporih določenih vrst, ki jih zakon posebej določa (na primer v gospodarskih sporih, zakonskih sporih, sporih glede preživljanja in vzgoje otrok itd., prim. 31. člen ZPP). Okrožna sodišča odločajo o priznanju tujih sodnih odločb, v zadevah prisilne poravnave in stečaja ter likvidacije, kadar je v pristojnosti sodišča, ter v sporih v zvezi z njimi, in v sporih o pravicah intelektualne lastnine ter za vodenje sodnega registra (102. člen ZS).

V Republiki Sloveniji je 11 okrožnih sodišč.

Višja sodišča so pristojna za sojenje oziroma odločanje na drugi stopnji o pritožbah zoper odločbe okrajnih in okrožnih sodišč s svojega območja, za odločanje v sporih o pristojnosti med okrajnimi oziroma okrožnimi sodišči s svojega območja in za odločanje o prenosu pristojnosti na drugo okrajno oziroma okrožno sodišče s svojega območja ter za druge zadeve, ki jih določa zakon (104. člen ZS).

V Republiki Sloveniji so štiri višja sodišča (s sedeži v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru, 116. člen ZS).

Vrhovno sodišče Republike Slovenije je najvišje sodišče v državi.

V *upravnih in računsko upravnih sporih* je vrhovno sodišče pristojno za *sojenje na prvi stopnji* razen v zadevah, za katere zakon določa pristojnost drugega sodišča prve stopnje in v tem primeru vrhovno sodišče sodi *na drugi stopnji o pritožbah* zoper odločbe sodišča prve stopnje v upravnih in računsko upravnih sporih ter o pritožbah zoper odločbe sodišč prve stopnje, za katere tako določa zakon.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije *sodi na tretji stopnji* o rednih pravnih sredstvih zoper odločbe sodišč druge stopnje in odloča o izrednih pravnih sredstvih zoper odločbe sodišč, razen v primerih, ko je za odločanje o izrednem pravnem sredstvu pristojno drugo sodišče.

Vrhovno sodišče Republike Slovenije odloča tudi v *sporih o pristojnosti med nižjimi sodišči*, razen v primerih, ko zakon določa, da je za odločanje o takšnem sporu pristojno drugo sodišče, in opravlja druge zadeve v skladu z zakonom.

O *predlogih za dopustitev kontrole pisem in drugih pošilk ter nadzorovanje in snemanje telekomunikacij in nadzorovanje telekomunikacij z izpisom telekomunikacijskega prometa* v Republiki Sloveniji odloča predsednik vrhovnega sodišča Republike Slovenije oziroma v njegovi odsotnosti podpredsednik (106. člen ZS).

Vrhovno sodišče Republike Slovenije skrbi za *enotno sodno prakso* (prvi odstavek 109. člena ZS). Tako občna seja vrhovnega sodišča sprejema *načelna pravna mnenja* o vprašanjih, ki so pomembna za enotno uporabo zakonov, in sprejema *pravna mnenja* o vprašanjih sodne prakse. Pravna mnenja so obvezna za senate vrhovnega sodišča Republike Slovenije in se lahko spremenijo samo na novi občni seji (110. člen ZS).

Državljeni sodelujejo pri izvajanju sodne oblasti kot sodniki porotniki pri okrožnih sodiščih (128. člen URS in 41. člen ZS).

Za sodnika porotnika je lahko imenovan državljan Republike Slovenije, ki je dopolnil trideset let starosti, ki ni bil pravnomočno obsojen za kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, in ki je zdravstveno ter osebnostno primeren za udeležbo pri izvajanju sodne oblasti ter aktivno obvlada slovenski jezik (42. člen ZS). Predsednik višjega sodišča imenuje in razrešuje sodnike porotnike pri okrožnih sodiščih s sodnega območja višjega sodišča (44. člen ZS). Kandidate za sodnike porotnike okrožnih sodišč lahko predlagajo predstavniški organi

občin z območja sodišča, pri katerem bodo sodniki porotniki, lahko pa tudi interesne organizacije, ki so kot društva ali združenja registrirana in delujejo na tem območju, razen političnih strank, ki neposredno ne morejo predlagati kandidatov (45. člen ZS).

Predsednika vrhovnega sodišča Republike Slovenije imenuje državni zbor na predlog ministra, pristojnega za pravosodje, po predhodnem mnenju sodnega sveta in občne seje vrhovnega sodišča Republike Slovenije, za dobo šestih let z možnostjo ponovnega imenovanja.

Predsednike ostalih sodišč imenuje z odločbo sodni svet po predhodnem mnenju ministra, pristojnega za pravosodje in predhodnem mnenju predsednika neposredno višjega sodišča oziroma predsednika okrožnega sodišča za imenovanje predsednika okrajnega sodišča, ki je organizacijska enota tega okrožnega sodišča, za dobo šestih let z možnostjo ponovnega imenovanja (prvi in drugi odstavek 62.a člena ZS).

Poleg sodišč splošne pristojnosti delujejo še specializirana sodišča, ki so pristojna za odločanje na ožje določenih področjih.

Tako so delovna sodišča so pristojna za odločanje v individualnih in kolektivnih delovnih sporih, socialna sodišča pa v socialnih sporih (2. člen Zakona o delovnih in socialnih sodiščih, ZDSS). Individualni delovni spor se nanaša na individualno delovno razmerje med delavcem in delodajalcem (na primer spor o sklenitvi, obstoju, trajanju in prenehanju delovnega razmerja, 5. člen ZDSS), kolektivni delovni spor pa na kolektivna delovna razmerja med več delavci na eni strani in enim ali več delodajalci na drugi strani (na primer spor o veljavnosti kolektivne pogodbe in njenem izvrševanju med strankami kolektivne pogodbe, 6. člen ZDSS). Socialni spori obsegajo spore s področja pokojninskega in invalidskega ter zdravstvenega zavarovanja, zavarovanja za primer brezposelnosti in zaposlovanja, spore na področju starševskega varstva in družinskih prejemkov ter na področju socialnih prejemkov (7. člen ZDSS).

Na prvi stopnji odločajo delovna sodišča in socialno sodišče prve stopnje. V delovnih sporih sodijo na prvi stopnji delovna sodišča v Celju, Kopru, Mariboru in delovno in socialno sodišče v Ljubljani, v socialnih sporih pa na prvi stopnji sodi delovno in socialno sodišče v Ljubljani za območje celotne države (12. člen ZDSS).

O pritožbah zoper odločbe delovnih sodišč in socialnega sodišča prve stopnje odloča višje delovno in socialno sodišče.

O pritožbah in revizijah zoper odločbe višjega delovnega in socialnega sodišča odloča vrhovno sodišče Republike Slovenije (3. člen ZDSS).

Specializirano sodišče, ki odloča v upravnem sporu na prvi stopnji, je *upravno sodišče Republike Slovenije* (11. člen Zakona o upravnem sporu, ZUS-1). V *upravnem sporu* se zagotavlja *sodno varstvo pravic in pravnih koristi posameznikov in organizacij proti odločitvam in dejanjem organov z javnimi pooblastili* (državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil), če za določeno zadevo ni z zakonom zagotovljeno drugo sodno varstvo. Vrhovno sodišče Republike Slovenije odloča v upravnem sporu o zakonitosti aktov volilnih organov za volitve v državni zbor, državni svet in volitve predsednika države, sicer pa o pritožbi in o reviziji zoper odločbe, izdane v upravnem sporu.

Po Zakonu o ustavnem sodišču (ZUstS) je ustavno sodišče Republike Slovenije najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin (1. člen ZUstS).

Ustavno sodišče Republike Slovenije je sestavljeno iz devetih sodnikov, ki jih na predlog predsednika republike izmed pravnih strokovnjakov izvoli državni zbor za dobo devetih let brez možnosti ponovne izvolitve (163. in 165. člen URS).

Ustavno sodišče ocenjuje medsebojno skladnost predpisov in splošnih pravnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil, tako da odloča o:

- o skladnosti zakonov z ustavo;
- o skladnosti zakonov in drugih predpisov z ratificiranimi mednarodnimi pogodbami in s splošnimi načeli mednarodnega prava;
- o skladnosti podzakonskih predpisov z ustavo in z zakoni;
- o skladnosti predpisov lokalnih skupnosti z ustavo in z zakoni;
- o skladnosti splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil, z ustavo, zakoni in podzakonskimi predpisi (prva do peta alineja iz prvega odstavka 160. člena URS).

Postopek za oceno ustavnosti oziroma zakonitosti predpisa ustavno sodišče začne na podlagi zahteve upravičenega predlagatelja (na primer na zahtevo sodišča, ki pri odločanju meni, da je zakon ali del zakona, ki bi ga moralo uporabiti, protiustaven) ali na pobudo druge osebe, ki ima pravni interes in sodišče sprejme pobudo (22. do 26. člen ZUstS).

Če ustavno sodišče ugotovi, da je zakon protiustaven, ga v celoti ali delno razveljavi. Razveljavitev začne veljati takoj ali v roku, ki ga določi ustavno sodišče, vendar ne več kot eno leto. Druge protiustavne ali nezakonite predpise ali splošne akte ustavno sodišče odpravi ali razveljavi (161. člen URS).

Razveljavitev učinkuje za naprej: zakon ali drug akt, ki ga je ustavno sodišče razveljavilo, se ne uporablja za razmerja, nastala pred dnem, ko je razveljavitev začela učinkovati, če do tega dne o njih ni bilo pravnomočno odločeno (44. člen ZUstS).

Odprava pa učinkuje za nazaj in jo ustavno sodišče izreče takrat, ko je treba popraviti škodljive posledice protiustavnosti ali protizakonitosti (45. člen ZUstS).

Ustavno sodišče lahko do končne odločitve v celoti ali delno *zadrži izvrševanje akta*, katerega ustavnost ali zakonitost presoja (161. člen ZUstS).

Na predlog predsednika republike, vlade ali tretjine poslancev državnega zbora izreka ustavno sodišče v postopku ratifikacije mednarodne pogodbe mnenje o njeni skladnosti z ustavo. Državni zbor je vezan na mnenje ustavnega sodišča (drugi odstavek 160. člena URS).

Ustavno sodišče odloča tudi o ustavnih pritožbah. Ustavno pritožbo lahko vloži posameznik ali pravna oseba zaradi kršitve človekove pravice ali temeljne svoboščine zoper posamični akt, s katerim je državni organ, organ lokalne skupnosti ali nosilec javnih pooblastil odločil o pravici, obveznosti ali pravni koristi posameznika ali pravne osebe (50. člen ZUstS). Ustavno sodišče z odločbo ustavno pritožbo kot neutemeljeno zavrne ali pa ji ugotovi in posamični akt v celoti ali deloma odpravi ali razveljavi in zadevo vrne organu, ki je pristojen za odločanje (59. člen ZUstS).

Če ustavno sodišče pri odločanju o ustavni pritožbi ugotovi tudi protiustavnost predpisa ali splošnega akta, ga lahko odpravi ali razveljavi.

Pomembna naloga ustavnega sodišča je odločanje v sporih o pristojnosti (med državo in lokalnimi skupnostmi ter med samimi lokalnimi skupnostmi, med sodišči in drugimi državnimi organi, med državnim zborom, predsednikom republike in vlado) in o protiustavnosti aktov in delovanja političnih strank (šesta do deveta alineja prvega odstavka 160. člena URS).

Pojmi: neodvisnost sodnikov, trajnost sodniške funkcije, izvolitev in imuniteta sodnikov, nezdržljivost sodniške funkcije, vrste sodišč v Sloveniji, sodišča s splošno pristojnostjo in specializirana sodišča, okrajna sodišča, okrožna sodišča, višja sodišča, vrhovno sodišče

Republike Slovenije, udeležba državljanov pri izvrševanju sodne oblasti, specializirana sodišča, delovna in socialna sodišča, upravno sodišče Republike Slovenije, upravni spor, Ustavno sodišče Republike Slovenije, postopki za oceno ustavnosti in zakonitosti, mnenje o skladnosti mednarodne pogodbe z ustavo, ustavna pritožba.

2.10 Alternativno reševanje sodnih sporov

Sodišča zagotavljajo strankam tudi postopke alternativnega reševanja sporov, da se izboljša dostop strank do ustreznega pravnega varstva, omogočijo pravične, hitre in sporazumne rešitve sporov ter zagotovijo strankam in sodiščem časovni in finančni prihranki ter poveča obseg prostovoljnih izvršitev sklenjenih sodnih ali izvensodnih poravnav ali izdanih arbitražnih odločb (1. člen Zakona o alternativnem reševanju sodnih sporov, ZARRS).

Alternativno reševanje sporov je postopek, ki ne pomeni sojenja in v katerem ena ali več tretjih nevtralnih oseb sodeluje pri reševanju spora s postopki mediacije, arbitraže, zgodnje nevtralne ocene ali drugimi podobnimi postopki.

Mediacija je postopek, v katerem stranke prostovoljno s pomočjo nevtralne tretje osebe (mediatorja) skušajo doseči mirno rešitev spora, ki izvira iz ali je v zvezi s pogodbenim ali drugim pravnim razmerjem. Za mediacijo se uporabljajo tudi nekateri drugi izrazi, kot na primer conciliacija, pomirjanje, posredovanje v sporih ali drug podoben izraz (prim. točko a) iz prvega odstavka 3. člena Zakona o mediaciji v civilnih in gospodarskih zadevah, ZMCGZ).

Arbitraža je razsodišče, ki ga izberejo stranke in odloča v sporih med temi strankami. Pristojnost arbitraže temelji na sporazumu strank, da predložijo arbitraži v reševanje vse ali določene spore, ki so med njimi že nastali, ali ki utegnejo nastati v zvezi z določenim pogodbenim ali nepogodbenim pravnim razmerjem. Arbitražni sporazum je lahko v obliki arbitražne klavzule v pogodbi ali v obliki samostojnega sporazuma. Arbitražni sporazum mora biti sklenjen pisno (10. člen Zakona o arbitraži, ZArbit).

Število arbitrov določijo stranke. Če stranke ne določijo števila arbitrov, so arbitri trije (13. člen ZArbit).

V okviru temeljne zahteve, da so stranke enakopravne in da imajo pravico do izjave, so pravila arbitražnega postopka zelo prožna, kar omogoča hitrejše odločanje. Stranke se lahko sporazumejo o sedežu arbitraže, o jeziku postopka, o ustnosti ali pisni obliki postopka. Stranke tudi izberejo pravna pravila, na podlagi katerih odloči arbitražni senat, ali pa določijo, da arbitražni senat sodi po pravičnosti (*ex aequo et bono*, prim. 21. do 32. člen ZArbit).

Arbitražna odločba ima med strankami učinek pravnomočne sodbe (38. člen ZArbit).

Arbitražno odločbo je mogoče izpodbijati pred sodiščem samo s tožbo za razveljavitev arbitražne odločbe iz razlogov, ki jih določa zakon (40. člen ZArbit).

Pojmi: alternativno reševanje sodnih sporov, mediacija, arbitraža.

2.11 Lokalna samouprava

Zamisel lokalne in druge samouprave temelji na načelu subsidiarnosti (nadomestnosti), po katerem se v širši skupnosti (državi) rešujejo samo tiste zadeve skupnega pomena, ki jih ni mogoče rešiti v okviru ozemeljsko ali kako drugače organizirane ožje skupnosti.

Prebivalci Slovenije uresničujejo lokalno samoupravo v občinah in drugih lokalnih skupnostih (138. člen URS).

Ustava opredeljuje *občino* kot samoupravno lokalno skupnost, katere območje obsega naselje ali več naselij, ki so povezana s skupnimi potrebami in interesi prebivalcev. Občina se ustanovi z zakonom po prej opravljenem referendumu, s katerim se ugotovi volja prebivalcev na določenem območju. Zakon tudi določi območje občine (139. člen URS).

V pristojnost občine spadajo lokalne zadeve, ki jih občina lahko ureja samostojno in ki zadevajo samo prebivalce občine.

Država lahko z zakonom prenese na občine opravljanje posameznih nalog iz državne pristojnosti, če za to zagotovi tudi potrebna sredstva.

V zadevah, ki jih je na organe lokalne skupnosti prenesla država, opravljajo državni organi nadzor nad primernostjo in strokovnostjo dela organov lokalne skupnosti (140. člen URS).

Osebe, ki imajo na območju občine stalno prebivališče, so člani občine (*občani*). Občani v občinah odločajo o zadevah lokalne samouprave preko svetov, sestavljenih iz članov, ki jih volijo svobodno in tajno na podlagi neposredne, enake in splošne volilne pravice, pa tudi neposredno - na svojih zborih, z referendumom in preko ljudske iniciative (11. člen Zakona o lokalni samoupravi, ZLS).

Organi občine so občinski svet, župan in nadzorni odbor (28. člen ZLS).

Najvišji organ odločanja v občini je občinski svet, ki sprejema statut občine, odloke in druge občinske akte, prostorske in druge razvojne plane, občinski proračun in zaključni račun ter nadzoruje delo župana, podžupana in občinske uprave glede izvrševanja odločitev občinskega sveta ter odloča o drugih zadevah iz svoje pristojnosti (29. člen ZLS).

Razpolaganje s premoženjem občine, namenskost in smotrnost porabe proračunskih sredstev in finančno poslovanje uporabnikov proračunskih sredstev nadzoruje nadzorni odbor občine, ki ga imenuje občinski svet. Nadzorni odbor je najvišji organ kontrole javne porabe v občini (32. člen ZLS).

Župan predstavlja in zastopa občino, predstavlja občinski svet, ga sklicuje in vodi seje občinskega sveta, vendar brez pravice glasovanja, predlaga občinskemu svetu v sprejem proračun občine in zaključni račun proračuna, odloke in druge akte ter skrbi za objavo sprejetih aktov. Župan zadrži objavo splošnega akta občine, če meni, da je neustaven ali nezakonit in predlaga občinskemu svetu, da o njem ponovno odloči na prvi naslednji seji, pri čemer mora navesti razloge za zadržanje. Če občinski svet vztraja pri svoji odločitvi, se splošni akt objavi, župan pa lahko vloži pri ustavnem sodišču zahtevo za oceno njegove skladnosti z ustavo in zakonom (33. člen ZLS).

Župana volijo volivci, ki imajo v občini stalno prebivališče, na neposrednih tajnih volitvah za dobo štirih let (42. člen ZLS).

Občani *na zboru* v skladu z zakonom ali statutom občine obravnavajo posamezne zadeve, oblikujejo stališča, dajejo predloge, pobude in mnenja ali odločajo (45. člen ZLS).

Upravne, strokovne, pospeševalne in razvojne naloge ter naloge v zvezi z zagotavljanjem javnih služb iz občinske pristojnosti opravlja *občinska uprava*, ki jo ustanovi občinski svet na predlog župana s splošnim aktom, s katerim določi njene naloge in notranjo organizacijo. Občinsko upravo usmerja in nadzira župan, delo občinske uprave pa vodi tajnik občine, ki ga imenuje in razrešuje župan (49. člen ZLS). Občine se lahko odločijo, da ustanovijo enega ali več organov skupne občinske uprave (49.a člen ZLS).

Mesto lahko dobi po postopku in ob pogojih, ki jih določa zakon, status mestne občine. *Mestna občina* opravlja kot svoje tudi z zakonom določene naloge iz državne pristojnosti, ki se nanašajo na razvoj mest (141. člen URS).

Občina se *financira* iz lastnih virov. Občinam, ki zaradi slabše gospodarske razvitosti ne morejo v celoti zagotoviti opravljanja svojih nalog, država v skladu z zakonsko določenimi načeli in merili zagotovi dodatna sredstva (142. člen URS).

Temeljni akt občine je *statut*, ki ga sprejme občinski svet z dvotretjinsko večino vseh članov in določa temeljna načela za organizacijo in delovanje občine, oblikovanje in pristojnosti občinskih organov razen glede organov občinske uprave, način sodelovanja občanov pri sprejemanju odločitev v občini in druga vprašanja skupnega pomena (64. člen ZLS). Občina ureja zadeve iz svoje pristojnosti z odloki, odredbami, pravilniki in navodili.

Zadeve iz prenesene pristojnosti ureja občina z odloki in drugimi predpisi, določenimi z zakoni (65. člen ZLS).

O upravnih stvareh iz občinske pristojnosti odloča na prvi stopnji občinska uprava, na drugi stopnji pa župan, če ni z zakonom drugače določeno (67. člen ZLS). O pritožbah zoper posamične akte, izdane v upravnih stvareh iz prenesene pristojnosti, odloča pristojni državni organ, ki ga določa zakon (68. člen ZLS). O zakonitosti dokončnih posamičnih aktov organov občine odloča v upravnem sporu pristojno sodišče (69. člen ZLS).

Širša lokalna skupnost je *pokrajina*, ki opravlja lokalne zadeve širšega pomena in z zakonom določene zadeve regionalnega pomena.

Pokrajine se ustanovijo z zakonom, s katerim se določi tudi njihovo območje, sedež in ime. Zakon sprejme državni zbor z dvotretjinsko večino glasov navzočih poslancev. V postopku za sprejem zakona mora biti zagotovljeno sodelovanje občin.

Država z zakonom prenese na pokrajine opravljanje posameznih nalog iz državne pristojnosti, mora pa jim za to zagotoviti potrebna sredstva (143. člen URS).

Državni organi nadzorujejo zakonitost dela organov lokalnih skupnosti (144. člen URS).

Ustava predvideva tudi funkcionalno organizirano samoupravo na področju družbenih dejavnosti, na podlagi katere se lahko državljanom z zakonom prepusti samoupravno urejanje posameznih zadev iz državne pristojnosti (145. člen URS).

Pojmi: lokalna samouprava, občina, pristojnosti občine, zadeve iz prenesene pristojnosti, občinski svet, nadzorni odbor, župan, občinska uprava, tajnik občine, mestna občina, financiranje občin, statut in drugi akti občine, pokrajina, pristojnost pokrajin, nadzor nad zakonitostjo dela organov lokalnih skupnosti.

2.12 Referendum in ljudska iniciativa

Zakon ureja več vrst referendumov: referendum o spremembi ustave (ustavnorevidijski referendum), referendum o potrditvi zakona (zakonodajni referendum), referendum o mednarodnih povezavah države in posvetovalni referendum.

Na *referendumu o spremembi ustave* volivci odločajo o potrditvi spremembe ustave, ki jo je sprejel državni zbor, pred njeno razglasitvijo. Državni zbor mora predlagano spremembo ustave predložiti v sprejem volilcem na referendumu, če to zahteva najmanj trideset poslancev. Sprememba ustave je na referendumu sprejeta, če zanjo glasuje večina volilcev, ki so glasovali, pod pogojem, da se glasovanja udeleži večina vseh volilcev (170. člen URS)

Na *zakonodajnem referendumu* volivci odločajo o potrditvi zakona, ki ga je sprejel državni zbor, pred njegovo razglasitvijo. Državni zbor razpiše referendum o uveljavitvi zakona, ki ga je sprejel, če to zahteva najmanj štirideset tisoč volilcev.

Referenduma ni dopustno razpisati:

- o zakonih o nujnih ukrepih za zagotovitev obrambe države, varnosti ali odprave posledic naravnih nesreč,
- o zakonih o davkih, carinah in drugih obveznih dajatvah ter o zakonu, ki se sprejema za izvrševanje državnega proračuna,
- o zakonih o ratifikaciji mednarodnih pogodb,
- o zakonih, ki odpravljajo protiustavnost na področju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ali drugo protiustavnost.

Zakon je na referendumu zavržen, če proti njemu glasuje večina volivcev, ki so veljavno glasovali, pod pogojem, da proti zakonu glasuje najmanj petina vseh volivcev (90. člen URS).

Pred ratifikacijo mednarodne pogodbe o mednarodnih povezavah Republike Slovenije lahko državni zbor razpiše referendum. Predlog je na referendumu sprejet, če zanj glasuje večina volivcev, ki so veljavno glasovali. Državni zbor je vezan na izid referenduma. Če je bil referendum izveden, glede zakona o ratifikaciji take mednarodne pogodbe referenduma ni dopustno razpisati (3.a člen URS).

Državni zbor lahko razpiše posvetovalni referendum o vprašanjih iz svoje pristojnosti, ki so širšega pomena za državljane, vendar ni vezan na izid posvetovalnega referenduma (26. do 29. člen Zakona o referendumu in o ljudski iniciativi, ZRLI).

V občini lahko občani odločajo na referendumu o vprašanjih, ki so vsebina splošnih aktov občine, razen o proračunu in zaključnem računu občine ter o splošnih aktih, s katerimi se v skladu z zakonom predpisujejo občinski davki in druge dajatve. Referendum se opravi kot naknadni referendum, na katerem občani potrdijo ali zavrnejo sprejeti splošni akt občine ali njegove posamezne določbe (46. člen ZLS). Občinski svet pred odločanjem o posameznih vprašanjih iz svoje pristojnosti razpiše tudi svetovalni referendum, da ugotovi voljo občanov (46.b člen ZLS).

Ljudsko iniciativo zakon ureja v zvezi s pobudo za spremembo ustave ali za sprejem zakona. Najmanj trideset tisoč volivcev lahko da predlog za začetek postopka za spremembo ustave, najmanj pet tisoč volivcev pa lahko predloži državnemu zboru predlog zakona (57. do 59. člen ZRLI).

Pojmi: referendum o spremembi ustave (ustavnorevizijski referendum), referendum o potrditvi zakona (zakonodajni referendum), referendum o mednarodnih povezavah države, posvetovalni referendum, ljudska iniciativa.

3 UVOD V PRAVO EVROPSKE UNIJE

3.1 Zgodovinski oris razvoja Evropskih skupnosti in Evropske unije

Današnja Evropska unija (EU) in druge evropske integracije so se pričele oblikovati v času po drugi svetovni vojni, ko so se postopoma uresničevale številne zamisli o miroljubnem sodelovanju in tesnejši povezavi evropskih držav.

Prva skupina teh zamisli je gradila na sodelovanju med evropskimi državami in ZDA *evroatlantske povezave*. Tako je bila 1948 na pobudo ZDA, ki so zahodni Evropi ponudile znatna sredstva v obliki t. i. Marshallove pomoči, ustanovljena *Organizacija za evropsko gospodarsko sodelovanje* (*Organisation for European Economic Cooperation*, OEEC). OEEC se je kasneje preimenovala v Organizacijo za gospodarsko sodelovanje in razvoj (*Organisation for Economic Cooperation and Development*, OECD) z geografsko bolj raznolikim članstvom, ki je zajelo tudi države z drugih kontinentov. Cilji OECD so doseganje največje trajnostne gospodarske rasti in zaposlenosti, izboljšanje življenjskega standarda in ohranjanje finančne stabilnosti v državah članicah ter prispevanje k razvoju svetovne trgovine in svetovnega gospodarstva na mnogostranski in nediskriminatorni podlagi v skladu z mednarodnimi obveznostmi. Slovenija je ratificirala ustanovno konvencijo in postala polnopravna članica OECD v letu 2010.

Leta 1949 je bilo ustanovljeno Severnoatlantsko zavezništvo (*NATO*), ki je poleg evropskih držav vključevalo tudi ZDA in Kanado. V skladu s 5. členom ustanovne pogodbe se oborožen napad na eno ali več pogodbenic v Evropi ali Severni Ameriki šteje za napad na vse pogodbenice. V primeru takega oboroženega napada vsaka od pogodbenic ob uresničevanju pravice do individualne ali kolektivne samoobrambe, ki jo priznava 51. člen Ustanovne listine Združenih narodov, pomaga napadeni pogodbenici ali pogodbenicam s takojšnjim individualnim in z drugimi pogodbenicami dogovorjenim ukrepanjem, ki se ji zdi potrebno, vključno z uporabo oborožene sile, da se ponovno vzpostavi in ohranja varnost severnoatlantskega območja. Vsak tak oborožen napad in vsi sprejeti ukrepi se takoj sporočijo Varnostnemu svetu. Sprejeti ukrepi prenehajo, ko Varnostni svet ukrene, kar je potrebno za ponovno vzpostavitev in ohranjanje mednarodnega miru in varnosti.

Leta 1954 je kot organizacija za kolektivno obrambo nastala Zahodnoevropska zveza (*Western European Union*, WEU), vendar so njene naloge v veliki prevzele druge organizacije (NATO, Svet Evrope in Evropska unija).

Druga skupina zamisli o evropskem povezovanju je stremela k *najširšemu povezovanju držav Evrope*. Tako je bil 5. maja 1949 ustanovljen *Svet Evrope*. Cilj te organizacije je »tesnejša povezanost med njegovimi članicami ter zaščititi in nadalje razvijati ideale in načela, ki so njihova skupna dediščina, ter pospeševati njihov gospodarski in družbeni napredek« (1. člen Statuta Sveta Evrope). Cilj je še jasneje opredeljen v pogojih za članstvo: »Vsaka članica Sveta Evrope priznava načelo spoštovanja zakona in načelo, da mora vsaka oseba pod njeno jurisdikacijo uživati človekove pravice in temeljne svoboščine« (prvi stavek iz 3. člena Statuta Sveta Evrope).

V okviru Sveta Evrope je bila 4. novembra 1950 sklenjena Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (imenovana tudi Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, EKČP), na podlagi te konvencije pa je pričelo delovati Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP).

V to skupino organizacij spada tudi *Organizacija za evropsko varnost in sodelovanje* (OVSE), ki je bila ustanovljena leta 1994 kot naslednica Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi. Ta organizacija temelji na Helsinški sklepni listini iz leta 1975 in Pariški listini iz leta 1990.

Tretja skupina povezav med evropskimi državami pa temelji na posebej *močni integriranosti (vključenosti)*, tako da so posamezne države prenesle izvrševanje dela suverenih pravic na politično integracijo, ki pri izvrševanju svojih pooblastil lahko sprejema pravne akte, ki imajo enake pravne učinke kot zakoni v posameznih državah. Značilen zgled takšne povezave je Evropska unija.

Prve razločnejše zamisli za tesnejše povezovanje evropskih držav po drugi svetovni vojni je razdelal britanski premier Winston Churchill v nagovoru na univerzi v švicarskem Zürichu 19. septembra 1949, ko se je zavzel za sožitje evropskih držav v miru, varnosti in svobodi ter poudaril, da bi moralo biti partnerstvo med Francijo in Nemčijo prvi korak v vzpostavljanju evropske družine.

Po teh zamislih je francoski zunanji minister Robert Schuman v svoji izjavi 9. maja 1950 objavil načrt, da Francija in Nemčija premogovniško in jeklarsko industrijo podredita skupni organizaciji, odprti tudi za druge evropske države. Francoski zunanji minister Robert Schuman in vodja francoskega planskega sveta Jean Monnet sta postavila temelje bodoči Evropski skupnosti za premog in jeklo, v kateri naj bi naddržavna oblast sprejemala zavezujoče odločitve za države članice, kar naj bi preprečilo, da bi se Nemčija skrivaj oborožila.

18. aprila 1951 so Belgija, Francija, Italija, Luksemburg, Nemčija in Nizozemska v Parizu podpisale Pogodbo o ustanovitvi *Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ)*, ki je pričela veljati 23. julija 1952.

25. marca 1957 je ista šesterica držav z Rimskima pogodbama ustanovila še *Evropsko gospodarsko skupnost* (Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti, PEGS) in *Evropsko skupnost za atomsko energijo* (Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za atomsko energijo). Medtem ko je Evropska skupnost za atomsko energijo tipična sektorska integracija, je Evropska gospodarska skupnost (EGS) vzpostavila carinsko unijo in postopoma tudi skupni trg za vse države članice.

Na podlagi konvencije o skupnih institucijah Evropskih skupnosti, ki je bila podpisana sočasno z Rimskima pogodbama, so se države članice dogovorile, da funkcijo skupščine in sodišča po pogodbah o vseh treh skupnostih opravlja ena sama skupščina in eno samo sodišče (za vse tri skupnosti), medtem ko so Evropske skupnosti združile komisije in svete v eno komisijo in en svet šele z Združitveno pogodbo (*Merger Treaty*), sklenjeno 8. aprila 1965.

Enotni evropski akt iz leta 1986 je razširil delovno področje EGS (na varstvo okolja, regionalno kohezijo in druga področja) ter vzpostavil pravno podlago za postopno vzpostavitev notranjega trga kot »območje brez notranjih meja«, na katerem je »zagotovljen prost pretok blaga, oseb, storitev in kapitala« (novi 8.a člen PEGS). V preambuli Enotnega evropskega akta je izražena volja pogodbenic »preoblikovati celoto odnosov med svojimi državami v Evropsko unijo«. Akt je predvidel tudi politično sodelovanje med državami članicami in uvedel Evropski svet, sestavljen iz šefov držav in vlad držav članic, ki naj bi oblikoval skupna politična stališča. Pooblastila Evropskega parlamenta so bila okrepljena z uvedbo t. i. postopka sodelovanja med Evropskim parlamentom in Svetom.

7. februarja 1992 so države članice sklenile Pogodbo o Evropski uniji (PEU), s katero so evropsko povezavo v treh skupnostih (prvi ali institucionalni steber) nadgradile še s skupno zunanjo in varnostno politiko (drugi steber) in sodelovanjem v notranjih in pravosodnih zadevah (tretji steber). Pogodba je uredila tudi priprave na uvedbo skupne valute (euro), ki pa ni bila uvedena v vseh državah članicah. Na podlagi PEU se je EGS preimenovala v Evropsko

skupnost (ES). Med drugimi spremembami je treba omeniti širitev zadev, o katerih Svet lahko odloča s kvalificirano večino, in nadaljnjo okrepitev položaja Evropskega parlamenta. Pogodba o Evropski uniji je v prvotnem besedilu pričela veljati 1. novembra 1993.

V začetku leta 1973 so se Evropskim skupnostim pridružila Danska, Irska in Združeno kraljestvo, 1. januarja 1981 Grčija, 1. januarja 1986 Španija in Portugalska, 1. januarja 1995 Avstrija, Finska in Švedska. Dne 1. maja 2004 je sledila doslej največja širitev Evropske unije, ko je pristopilo deset novih držav članic iz srednje in vzhodne Evrope: Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija. V začetku leta 2007 sta pristopili Bolgarija in Romunija, dne 1. julija 2013 pa je pristopila Republika Hrvaška.

Amsterdamska pogodba, ki je bila podpisana 2. oktobra 1997 in pričela veljati 1. maja 1999, je v pravo Evropske unije vključila schengenske sporazume in dopolnila ustanovne pogodbe z odpravo mejnih kontrol za potnike na mejah med državami. V PEU so bile dodane nove določbe o možnosti za okrepljeno sodelovanje med nekaterimi državami članicami. Glede na to, da so nekatere zadeve iz tretjega stebra vključili v prvi steber (v okvir Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti: vize, azil, migracije in druge politike v zvezi z gibanjem oseb), se je spremenilo poimenovanje tretjega stebra: policijsko in pravosodno sodelovanje v kazenskih zadevah.

Pogodba iz Nice, podpisana 26. februarja 2001, je poleg drugega reformirala sestavo institucij glede na predvideno povečanje števila članic EU, veljati pa je začela 1. februarja 2003.

Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo je bila sklenjena za 50 let in je prenehala veljati 23. julija 2002. Vsa sredstva in obveznosti Evropske skupnosti za premog in jeklo, obstoječa na dan 23. julija 2002, je prevzela Evropska skupnost 24. julija 2002.

Poskus, da bi EU dobila ustavo (Pogodba o Ustavi za Evropo), ni uspel. Pogodba o Ustavi za Evropo, ki jo je pripravila Evropska konvencija, sestavljena iz predstavnikov držav članic in držav kandidat za članstvo, predstavnikov nacionalnih parlamentov iz teh držav, Evropskega parlamenta in Evropske komisije pod vodstvom Valeryja Giscarda d'Estainga, je bila sicer podpisana v Rimu 29. oktobra 2004, a na referendumu v nekaterih državah članicah (spomladi 2005 v Franciji in na Nizozemskem) zavržena.

Določene novosti iz ustavne pogodbe so zatem vključili v Lizbonsko pogodbo, ki je bila podpisana 13. decembra 2007 v Lizboni. Lizbonska pogodba je odpravila Evropsko skupnost kot pravno osebo, na njeno mesto pa je kot njena naslednica stopila Evropska unija, ki je postala pravna oseba. Zato se je Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti z Lizbonsko pogodbo vsebinsko spremenila in preimenovala v Pogodbo o delovanju Evropske unije (PDEU). Tako EU temelji na Pogodbi o Evropski uniji (PEU) in Pogodbi o delovanju Evropske unije (PDEU). Obe pogodbi imata enako pravno veljavnost. Lizbonska pogodba je odpravila tristebrno strukturo EU ter združila nekdanji prvi steber z drugim in tretjim stebrom, čeprav so za skupno zunanjo in varnostno politiko, vključno z evropsko obrambo predpisani posebni postopki. Lizbonska pogodba je začela veljati 1. decembra 2009.

29. marca 2017 je Združeno kraljestvo uradno obvestilo Evropski svet o svoji nameri, da izstopi iz Evropske unije.

Pojmi: OECD, NATO, Svet Evrope, Organizacija za evropsko varnost in sodelovanje (OVSE), Evropska skupnost za premog in jeklo, Evropska gospodarska skupnost, Evropska skupnost za atomsko energijo, Evropska skupnost, Enotni evropski akt, notranji trg, Evropski svet, Evropska unija, Pogodba o ustavi za Evropo, Lizbonska pogodba, Pogodba o Evropski uniji (PEU), Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU).

3.2 Cilji in pristojnosti EU

EU temelji na vrednotah spoštovanja človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic, vključno s pravicami pripadnikov manjšin. Te vrednote so skupne vsem državam članicam v družbi, ki jo označujejo pluralizem, nediskriminacija, strpnost, pravičnost, solidarnost ter enakost žensk in moških (2. člen PEU).

Cilji EU so politični, gospodarski in socialni.

Politični cilji na prvem mestu obsegajo krepitev miru, vrednot EU in blaginje njenih narodov, po drugi strani pa EU svojim državljanom zagotavlja območje svobode, varnosti in pravice brez notranjih meja. V odnosih s preostalim svetom Unija podpira in spodbuja svoje vrednote in interese ter prispeva k zaščiti svojih državljanov ter prispeva k miru, varnosti, trajnostnemu razvoju Zemlje, solidarnosti in medsebojnemu spoštovanju med narodi, prosti in pravični trgovini, odpravi revščine in varstvu človekovih pravic, predvsem pravic otrok, kakor tudi k doslednemu spoštovanju in razvoju mednarodnega prava, zlasti k spoštovanju načel Ustanovne listine Združenih narodov.

Gospodarski cilji obsegajo notranji trg ter ekonomsko in monetarno unijo, katere valuta je euro. EU si prizadeva za trajnostni razvoj Evrope, ki temelji na uravnoteženi gospodarski rasti in stabilnosti cen, za visoko konkurenčno socialno tržno gospodarstvo, usmerjeno v polno zaposlenost in socialni napredek, ter za visoko raven varstva in izboljšanje kakovosti okolja. Spodbuja znanstveni in tehnološki napredek.

Socialni cilji EU vključujejo boj proti socialni izključenosti in diskriminaciji ter spodbude za socialno pravičnost in varstvo, enakost žensk in moških, solidarnost med generacijami in varstvo pravic otrok. EU spodbuja ekonomsko, socialno in teritorialno kohezijo ter solidarnost med državami članicami, spoštuje svojo bogato kulturno in jezikovno raznolikost ter skrbi za varovanje in razvoj evropske kulturne dediščine.

Po prvem odstavku 5. člena PEU za razmejitev pristojnosti Unije velja *načelo prenosa pristojnosti*. V skladu z načelom prenosa pristojnosti Unija deluje le v mejah pristojnosti, ki so jih s temeljnima pogodbama nanjo prenesle države članice za uresničevanje ciljev, določenih v teh pogodbah. Države članice ohranijo vse pristojnosti, ki niso s Pogodbama dodeljene Uniji.

Cilji Evropske unije, določeni v 3. členu PEU, so torej izredno široki (na primer mir in blaginja prebivalcev).

Pristojnosti Unije so v razmerju do držav članic lahko razvrstimo na tri skupine: 1. izključne, 2. deljene in 3. podporne, usklajevalne in dopolnilne (Kaczorowska, 2013, str. 164).

Če ima Unija po Pogodbah na določenem področju *izključno pristojnost*, lahko samo Unija izdaja zakonodajne in sprejema pravno zavezujoče akte; države članice lahko tako ukrepajo same le, če jih Unija za to pooblasti ali za izvajanje aktov Unije.

Unija ima izključno pristojnost na naslednjih področjih:

- a) carinska unija,
- b) določitev pravil o konkurenci, potrebnih za delovanje notranjega trga,
- c) monetarna politika držav članic, katerih valuta je euro,
- d) ohranjanje morskih bioloških virov v okviru skupne ribiške politike,
- e) skupna trgovinska politika.

Unija ima tudi izključno pristojnost za sklenitev mednarodnega sporazuma, kadar je ta sklenitev predvidena v zakonodajnem aktu Unije ali je potrebna, da se Uniji omogoči izvajanje njene

notranje pristojnosti, ali kolikor lahko vpliva na skupna pravila ali spremeni njihovo področje uporabe (3. člen PDEU).

V primeru, ko ima Unija po temeljnih pogodbah na določenem področju *deljeno pristojnost* z državami članicami, Unija in države članice na tem področju izdajajo zakonodajne in sprejemajo pravno zavezujoče akte. Države članice izvajajo svojo pristojnost, kolikor Unija svoje pristojnosti ne izvaja. Države članice ponovno izvajajo svojo pristojnost, kolikor se je Unija odločila, da bo svojo pristojnost prenehala izvajati (4. člen PDEU).

Deljena pristojnost med Unijo in državami članicami velja za naslednja glavna področja:

- a) notranji trg,
- b) socialno politiko glede vidikov, opredeljenih v PDEU,
- c) ekonomsko, socialno in teritorialno kohezijo,
- d) kmetijstvo in ribištvo, razen ohranjanja morskih bioloških virov,
- e) okolje,
- f) varstvo potrošnikov,
- g) promet,
- h) vseevropska omrežja,
- i) energijo,
- j) območje svobode, varnosti in pravice,
- k) skupno skrb za varnost na področju javnega zdravja glede vidikov, opredeljenih v tej pogodbi.

EU lahko izvaja tudi ukrepe za podporo, uskladitev ali dopolnitev ukrepov držav članic. Takšni ukrepi na evropski ravni se nanašajo na naslednja področja:

- a) varovanje in izboljšanje človekovega zdravja,
- b) industrijo,
- c) kulturo,
- d) turizem,
- e) izobraževanje, poklicno usposabljanje, mladino in šport,
- f) civilno zaščito,
- g) upravno sodelovanje.

Za izvajanje pristojnosti Unije veljata načeli subsidiarnosti in sorazmernosti.

V skladu z *načelom subsidiarnosti* Unija deluje na področjih, ki niso v njeni izključni pristojnosti, le če in kolikor države članice ciljev predlaganih ukrepov ne morejo zadovoljivo doseči na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni, temveč se zaradi obsega ali učinkov predlaganih ukrepov cilji lažje dosežejo na ravni Unije.

Institucije Unije uporabljajo načelo subsidiarnosti v skladu s *Protokolom o uporabi načel subsidiarnosti in sorazmernosti*, nacionalni parlamenti pa zagotavljajo spoštovanje načela subsidiarnosti v skladu s postopkom, določenim v tem protokolu.

V skladu z *načelom sorazmernosti* ukrepi Unije vsebinsko in formalno ne presegajo tistega, kar je potrebno za doseganje ciljev Pogodb. Institucije Unije uporabljajo načelo sorazmernosti v skladu s Protokolom o uporabi načel subsidiarnosti in sorazmernosti.

Že kmalu po ustanovitvi Evropskih skupnosti se je postavilo vprašanje, ali lahko Evropske skupnosti oziroma EU ukrepajo zgolj na podlagi izrecno določenih pooblastil, ali pa je mogoče najti podlago za ukrepe tudi posredno, iz ciljev in nalog integracije.

Teorija *implicitiranih (vsebovanih) pristojnosti* v ožjem smislu pomeni, da obstoj določenega pooblastila vsebuje tudi obstoj drugega pooblastila, ki je razumno potrebno za izvrševanje prvega. V širšem smislu je mogoče uporabiti to teorijo tako, da obstoj nekega cilja ali naloge nujno vsebuje tudi pooblastilo za doseg cilja ali izvrševanje naloge. V ožjem smislu je obstoj implicitnih pristojnosti Sodišče Evropskih skupnosti razlagalo že leta 1956 na podlagi Pogodbe o ustanovitvi ESPJ, v širšem smislu pa leta 1987 (Hartley, 2010, str. 111).

Tudi nekatere izrecne določbe temeljnih pogodb močno odpirajo delovno področje oziroma pristojnosti EU.

V skladu s 115. členom PDEU Svet po posebnem zakonodajnem postopku ter po posvetovanju z Evropskim parlamentom in Ekonomsko-socialnim odborom soglasno izda direktive za približevanje tistih zakonov in drugih predpisov držav članic, ki neposredno vplivajo na vzpostavitev ali delovanje notranjega trga.

V primeru, ko se v okviru politik, določenih v temeljnih pogodbah, izkaže, da je zaradi doseganja enega od ciljev Pogodb potrebno ukrepanje Unije, temeljni pogodbi pa ne predvidevata za to potrebnih pooblastil, PDEU v 352. členu pooblašča Svet, da na predlog Komisije in po odobritvi Evropskega parlamenta soglasno sprejme ukrepe. Kadar Svet te ukrepe sprejema po posebnem zakonodajnem postopku, jih prav tako sprejme soglasno na predlog Komisije in po odobritvi Evropskega parlamenta. Gre za t. i. prožnostno klavzulo (»flexibility clause«), določeno za primer nepredvidenih okoliščin (Kaczorowska, 2013, str. 179).

Pojmi: cilji EU, načelo prenosa pristojnosti, izključna pristojnost, deljena pristojnost, dopolnilna pristojnost, načelo subsidiarnosti, načelo sorazmernosti.

3.3 Institucije EU

Evropska unija in Evropska skupnost za atomsko energijo imata skupno institucionalno sestavo. Na podlagi ustanovnih pogodb teh dveh meddržavnih integracij deluje sedem institucij:

- Evropski parlament,
- Evropski svet,
- Svet,
- Evropska komisija,
- Sodišče EU,
- Evropska centralna banka in
- Računsko sodišče.

Evropski parlament skupaj s Svetom opravlja zakonodajno in proračunsko funkcijo, funkcijo političnega nadzora in posvetovanja v skladu s Pogodbama in izvoli predsednika Komisije.

Evropski parlament sestavljajo predstavniki državljanov Unije, ki so izvoljeni s splošnim, neposrednim, svobodnim in tajnim glasovanjem za dobo petih let. Njihovo število ne sme preseči sedemsto petdeset, poleg predsednika. Državljeni so v Evropskem parlamentu zastopani proporcionalno upadajoče, z najnižjim pragom šestih članov na državo članico. Nobena država članica nima več kot šestindevetdeset sedežev (14. člen PEU).

Evropski svet daje Uniji potrebne spodbude za njen razvoj in zanj opredeljuje splošne politične usmeritve in prednostne cilje. Ne opravlja zakonodajne funkcije.

Sestavljajo ga voditelji držav ali vlad držav članic skupaj z njegovim predsednikom in predsednikom Komisije. Pri njegovem delu sodeluje visoki predstavnik Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko.

Evropski svet se sestane dvakrat v vsakem polletju na sklic svojega predsednika. Glede na dnevni red lahko člani Evropskega sveta sklenejo, da vsakemu od njih pri delu pomaga minister, predsedniku Komisije pa član Komisije. Če razmere tako zahtevajo, predsednik skliče izredno zasedanje Evropskega sveta.

Evropski svet odloča soglasno, razen če temeljni pogodbi ne določata drugače.

Evropski svet izvoli svojega predsednika s kvalificirano večino za dobo dveh let in pol, z možnostjo enkratne ponovne izvolitve. V primeru njegove zadržanosti ali hude kršitve ga Evropski svet po istem postopku razreši.

Predsednik Evropskega sveta predseduje Evropskemu svetu in vodi njegovo delo, skrbi za pripravo in kontinuiteto dela Evropskega sveta v sodelovanju s predsednikom Komisije in na podlagi dela Sveta za splošne zadeve in po vsakem zasedanju Evropskega sveta Evropskemu parlamentu predloži poročilo (15. člen PEU).

Svet skupaj z Evropskim parlamentom opravlja zakonodajno in proračunsko funkcijo. Svet sestavlja po en predstavnik vsake države članice na ministrski ravni, pooblaščen za prevzemanje obveznosti v imenu vlade države članice, ki jo predstavlja, in za izvrševanje glasovalne pravice. Svet sestavljajo ministri držav članic glede na področje, ki ga svet obravnava, zato obstajajo različne sestave sveta, kar pomeni, da lahko svet sočasno zaseda v dveh ali več različnih sestavah.

Svet odloča sprejema odločitve z navadno večino, s kvalificirano večino ali soglasno.

Za pripravo dela Sveta je odgovoren Odbor stalnih predstavnikov vlad držav članic.

Svet zaseda javno, ko se posvetuje in glasuje o osnutku zakonodajnega akta. V ta namen ima vsako zasedanje Sveta dva dela: del, namenjen posvetovanju o zakonodajnih aktih Unije, in del, namenjen dejavnostim, ki niso zakonodajne.

Sestavam Sveta, razen Svetu za zunanje zadeve, predsedujejo predstavniki držav članic v Svetu po načelu enakopravne rotacije (16. člen PEU).

Evropska komisija (tudi Komisija) skrbi za uporabo Pogodb in ukrepov, ki jih institucije sprejmejo na njuni podlagi, in za uporabo prava Unije pod nadzorom Sodišča Evropske unije (»varuhinja pogodb«). Funkcije Komisije so izvršilne (izvaja na primer proračun Unije, sprejema izvedbene in delegirane predpise), usklajevalne (daje pobude za letno in večletno načrtovanje Unije s sklenitvijo medinstitucionalnih sporazumov) in upravne funkcije. Če Pogodbi ne določata drugače, se lahko zakonodajni akti Unije sprejemajo le na predlog Komisije. Drugi akti se sprejemajo na predlog Komisije, če je to predvideno v Pogodbah (Komisija je »motor Unije«).

V skladu z Lizbonsko pogodbo naj bi od 1. novembra 2014 število članov Komisije skupaj z njenim predsednikom in visokim predstavnikom Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko

ustrezalo dvema tretjinama števila držav članic, razen če Evropski svet soglasno ne odloči o spremembi tega števila. Po sklepu Evropskega sveta z dne 22. maja 2013 (2013/272/EU) je število članov Komisije, ki je naloge prevzela 1. novembra 2014, ostalo enako številu držav članic.

Člani Komisije so izbrani med državljani držav članic po sistemu popolnoma enakopravne rotacije, ki ga soglasno opravi Evropski svet med državami članicami, s čimer se izrazi demografski in geografski razpon celote držav članic.

Komisija je izvoljena v dvofaznem postopku na podoben način kot vlade v državah članicah: prvo fazo predstavlja izvolitev kandidata za predsednika Komisije, drugo fazo pa imenovanje Komisije na predlog, ki ga sooblikuje izvoljeni predsednik Komisije.

Kandidata za predsednika Komisije ob upoštevanju volitev v Evropski parlament in po opravljenih ustreznih posvetovanjih Evropski svet s kvalificirano večino predlaga Evropskemu parlamentu. Evropski parlament izvoli tega kandidata z večino svojih članov. Če ta kandidat ne dobi zahtevane večine, Evropski svet v enem mesecu s kvalificirano večino predlaga novega kandidata, ki ga Evropski parlament izvoli po istem postopku.

Svet v medsebojnem soglasju z izvoljenim predsednikom sprejme seznam drugih oseb, ki jih predlaga v imenovanje za člane Komisije. Osebe so izbrane na podlagi predlogov držav članic.

Predsednika, visokega predstavnika Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko in druge člane Komisije kot kolegij z glasovanjem potrdi Evropski parlament. Na podlagi te potrditve Evropski svet s kvalificirano večino imenuje Komisijo.

Komisija je kot kolegij odgovorna Evropskemu parlamentu. Evropski parlament lahko o delovanju Evropske unije glasuje o predlogu nezaupnice Komisiji.

Mandat Komisije je pet let (17. člen PEU).

Evropski svet imenuje visokega predstavnika Unije za zunanje zadeve in varnostno politiko s kvalificirano večino in s soglasjem predsednika Komisije. Evropski svet lahko zaključi njegov mandat po enakem postopku.

Visoki predstavnik vodi skupno zunanjo in varnostno politiko Unije, s svojimi predlogi prispeva k oblikovanju te politike in jo izvaja po pooblastilu Sveta.

Visoki predstavnik predseduje Svetu za zunanje zadeve in je eden od podpredsednikov Komisije (18. člen PEU).

Sodišče Evropske unije zagotavlja upoštevanje prava pri razlagi in uporabi Pogodb.

Sodišče EU sestavljajo:

- Sodišče,
- Splošno sodišče in
- specializirana sodišča.

Sodišče sestavlja po en sodnik iz vsake države članice. Sodišču pomagajo generalni pravobranilci.

Splošno sodišče ima najmanj po enega sodnika iz vsake države članice.

Sodniki in generalni pravobranilci Sodišča ter sodniki Splošnega sodišča se izberejo med osebami, katerih neodvisnost je nedvomna in ki izpolnjujejo pogoje usposobljenosti za imenovanje na najvišje sodniške položaje v svojih državah ali so priznani pravniki.

Vlade držav članic jih v medsebojnem soglasju imenujejo za dobo šestih let.

Sodniki in generalni pravobranilci, ki jim mandat poteče, so lahko ponovno imenovani (19. člen PEU, 253. in 254. člen PDEU).

Evropska centralna banka je pravna oseba in je kot institucija EU edina pooblaščenca za odobritev izdajanja eura (128. člen PDEU). Pri izvajanju svojih pooblastil in upravljanju svojih financ je neodvisna. Organa ECB sta svet in izvršilni odbor (129. člen PDEU).

Računsko sodišče opravlja revizije vseh prihodkov in odhodkov Unije. Sestavlja ga po en državljani vsake države članice. Člani Računskega sodišča opravljajo svoje naloge popolnoma neodvisno in v splošnem interesu Unije.

Člane Računskega sodišča izbere Svet po posvetovanju z Evropskim parlamentom v skladu s predlogi držav članic. Člani Računskega sodišča so imenovani za mandat šestih let in so lahko ponovno imenovani.

Člani Računskega sodišča so izbrani med osebami, ki v svojih državah pripadajo ali so pripadale zunanjim revizijskim organom ali ki so posebej usposobljene za to službo. Njihova neodvisnost mora biti nedvomna.

Letna poročila, posebna poročila ali mnenja Računsko sodišče sprejme z večino svojih članov.

Predsednika Računskega sodišča izvolijo med svojimi člani za mandat treh let (285. do 287. člen PDEU).

Ekonomsko-socialni odbor je posvetovalni organ, ki s strokovnimi nasveti pomaga večjim institucijam EU, zlasti Svetu EU, Evropski komisiji in Evropskemu parlamentu. Njegovi člani zastopajo različne ekonomske in socialne interese po vsej Evropi. Člane tega odbora predlagajo vlade držav članic, imenuje pa jih Svet EU za obdobje pet let z možnostjo ponovnega imenovanja. Člani so razdeljeni v tri skupine: delodajalci, delojemalci in skupina raznih dejavnosti (na primer kmetje, potrošniki).

Odbor regij je svetovalno telo, ki zastopa interese evropskih regionalnih in lokalnih organov v EU. Evropska komisija, Svet EU in Evropski parlament se morajo posvetovati z Odborom regij o zadevah, ki zadevajo lokalne in regionalne organe (denimo o zaposlovanju, okolju, izobraževanju ali javnem zdravju). Odbor regij je sestavljen iz predstavnikov regionalnih in lokalnih skupnosti, ki so bodisi izvoljeni v regionalne ali lokalne skupnosti ali pa so politično odgovorni izvoljeni skupščini. Člane in nadomestne člane za obdobje petih let imenuje Svet na predlog držav članic. Vsaka država sama izbere način za njihovo imenovanje, vendar mora pri izboru upoštevati svoje politično, zemljepisno in regionalno/lokalno ravnoesje (300. do 307. člen PDEU).

Evropska unija ima tudi različne agencije in decentralizirane organe, ki se bodisi ukvarjajo z ožje določenimi nalogami pravnega, tehničnega oziroma znanstvenega značaja bodisi izvajajo določene naloge v zvezi z upravljanjem enega ali več programov Evropske unije.

Pojmi: institucije EU, Evropski parlament, Evropski svet, Svet, Komisija, Sodišče Evropske unije, Sodišče, Splošno sodišče, specializirana sodišča, Evropska centralna banka, Računsko sodišče, Ekonomsko-socialni odbor, Odbor regij, agencije in drugi decentralizirani organi EU.

3.4 Pravo Evropske unije

3.4.1 Primarno pravo, posebej temeljne pogodbe, in splošna pravna načela

EU ni samo ustanovljena na podlagi prava, s pomočjo prava dosega tudi svoje cilje. Zato jo je mogoče opredeliti tudi kot »skupnost, temelječo na pravu« (Borchardt, 2010, str. 79).

Pravo Evropske unije temelji na mednarodnih pogodbah in je torej odvisno od mednarodnega prava, zato štejejo pravo Evropske unije za podsistem mednarodnega prava (*»sub-system of international law«*), ki ustvarja mednarodno organizacijo naddržavne narave (*»a new international organisation of the supranational kind«*, Hartley, 2010, str. 83).

Zaradi teh posebnosti prava Evropske unije lahko Sodišče Evropske unije presoja mednarodno pogodbo, sklenjeno med državo članico in tretjo državo, drugače kot mednarodno pogodbo, na kateri temelji Evropska unija.

V teoriji razlikujejo zapisano (*enacted law*) in nezapisano (*non-enacted law*) pravo Evropske unije. Zapisano pravo lahko ustvarjajo institucije Unije ali države članice. Akti Sveta, ki ga sestavljajo predstavniki držav članic, so akti Evropske unije, če pa predstavniki držav članic delujejo zunaj Sveta, gre za akte držav članic (Borchardt, 2010, str. 86). Nezapisano pravo sestavljajo zlasti temeljna načela prava (*general principles of the law*), teoretično pa tudi pravni običaji, čeprav po mnenju teorije pravne običaje lahko ustvarjajo samo države članice in ne institucije Unije, katerih ukrepi morajo v vsakem primeru temeljiti na (zapisanem) pravu v ustanovnih pogodbah (Borchardt, 2010, str. 86).

Temeljna, sedaj veljavna pravna akta Evropske unije, sta PEU in PDEU. Obe pogodbi sta nastali s spremembami in dopolnitvami nekdanje Pogodbe o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti in Pogodbe o Evropski uniji. Upoštevati pa je treba tudi pogodbe, ki spreminjajo in dopolnjujejo temeljne pogodbe bodisi zaradi drugačnega vsebinskega urejanja posameznih vprašanj (na primer Lizbonska pogodba) bodisi zaradi pristopa novih članov (pristopne pogodbe, na primer Pogodba o pristopu Republike Hrvaške). Pravila, določena v teh pogodbah, ne izhajajo iz nekih višjih pravnih aktov, zato jih imenujemo kot *primarno pravo EU*.

Sestavni del ustanovnih pogodb so aneksi in protokoli. Popolnoma jasen ni status deklaracij. Nekatere deklaracije so skupne izjave vseh držav pogodbenic, nekatere pa izjave posamezne države pogodbenice. Deklaracije so večinoma politični akti, nekatere pa imajo posredni pravni učinek (Hartley, 2010, str. 87).

Enako veljavo kot temeljni pogodbi ima Listina Evropske unije o temeljnih pravicah z dne 7. decembra 2000, prilagojena 12. decembra 2007 v Strasbourgu (6. člen PEU).

Tabela 1: Ustanovne pogodbe Evropskih skupnosti oziroma EU in njihove spremembe

Ustanovne pogodbe ter njihove spremembe	Datum podpisa (sklenitve)	Datum uveljavitve
Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo	18. 4. 1951	23. 7. 1952
Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (PUEGS), kasneje preimenovana v pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti (PUES), po Lizbonski pogodbi preimenovala v Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU)	25. 3. 1957	1. 7. 1958
Pogodba o Evropski skupnosti za atomsko energijo (Evratom)	25. 3. 1957	1. 7. 1958
Združitevna pogodba (Pogodba o ustanovitvi enotnega Sveta in enotne Komisije Evropskih skupnosti)	8. 4. 1965	1.7.1967
Prva proračunska pogodba	22. 4. 1970	1. 1. 1971
Prva pristopna pogodba	22. 1. 1972	1. 1. 1973
Pogodba o spremembi nekaterih določb o statutu Evropske investicijske Banke	10. 7. 1975	
Druga proračunska pogodba	22. 7. 1975	1. 6. 1977
Druga pristopna pogodba	28. 5. 1979	1. 1. 1981
Tretja pristopna pogodba	12. 6. 1985	1. 1. 1986
Enotni evropski akt	17. in 28. 2. 1986	1. 7. 1987
Pogodba o Evropski uniji	1992	1. 11.1993
Četrta pristopna pogodba	24. 6. 1994	1. 1.1995
Amsterdamska pogodba	2. 10. 1997	1. 5. 1999
Pogodba iz Nice	26. 2. 2001	1. 2. 2003
Peta pristopna pogodba	16. 4. 2003	1. 5. 2004
Šesta pristopna pogodba	25. 4. 2005	1. 1. 2007
Lizbonska pogodba	13. 12. 2007	1. 12. 2009

PEU in PDEU kot temeljna akta EU sta mednarodni pogodbi, ki so ju sklenile države članice. Vendar države članice zavezujejo tudi druge mednarodne pogodbe. S pravnega stališča je treba za razumevanje prava EU pojasniti mesto temeljnih pogodb kot primarnega prava v razmerju do drugih mednarodnih pogodb.

Vprašanje o uporabi mednarodnih pogodb, ki vsebujejo nasprotujoče oziroma neskladne določbe, na splošno ureja Dunajska konvencija o mednarodnih pogodbah iz leta 1969.

V primeru, ko dve ali več zaporedoma sklenjenih pogodb ureja isto področje, so na prvem mestu odločilne določbe samih pogodb: če ena izmed mednarodnih pogodb, ki med seboj vsebinsko niso skladne, določa, da prevlada druga mednarodna pogodba, potem prevlada druga mednarodna pogodba (drugi odstavek 30. člena Dunajske konvencije o mednarodnih pogodbah).

Če izrecnih pravil o veljavnosti pogodb v takšnem primeru ni, se uporabijo naslednja pravila (iz tretjega in četrtega odstavka 30. člena Dunajske konvencije o mednarodnih pogodbah):

- če so stranke obeh mednarodnih pogodb iste, prevlada kasnejša pogodba,
- če stranke mednarodnih pogodb niso iste, prevlada druga mednarodna pogodba, če so vse stranke prve pogodbe tudi stranke druge pogodbe,

- če so samo nekatere države stranke prve pogodbe tudi stranke druge pogodbe, prevlada kasnejša pogodba med tistimi državami, ki so pogodbenice obeh pogodb.

Med državo, ki je stranka dveh pogodb, in državo, ki je pogodbenica samo ene izmed teh dveh pogodb, se uporabljajo pravila pogodbe, kateri stranki sta obe državi.

Neskladnost ustanovne pogodbe z drugimi mednarodnimi pogodbami ureja posebno pravilo 351. člena PDEU.

Po 351. členu PDEU določbe temeljnih pogodb ne vplivajo na pravice in obveznosti, ki izhajajo iz sporazumov med eno ali več državami članicami na eni strani ter eno ali več tretjimi državami na drugi strani, sklenjenih pred 1. januarjem 1958, ali za države, ki pristopajo, pred datumom njihovega pristopa.

Kolikor takšni sporazumi niso združljivi s temeljnima pogodbama EU, država članica ali države članice, ki jih to zadeva, ustrezno ukrepajo, da bi odpravile ugotovljeno nezdržljivost.

Poseben problem pomeni neskladje temeljnih pogodb EU z mednarodnimi pogodbami o človekovih pravicah in svoboščinah. Ta problem sedaj rešuje izrecna določba v PEU, po kateri Unija pristopi k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in da so temeljne pravice, kakor jih zagotavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in kakor izhajajo iz ustavnega izročila, skupnega državam članicam, kot splošna načela del prava Unije, da pa pristop k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin ne spreminja pristojnosti Unije, opredeljene v Pogodbah (drugi in tretji odstavek 6. člena PEU).

Poseben problem lahko se lahko pojavi glede skladnosti med pravom Združenih narodov in temeljnimi akti EU.

Po 103. členu Ustanovne listine Združenih narodov je resolucija Varnostnega sveta (VS) zavezujoča za vse članice Organizacije združenih narodov in prevlada nad vsemi mednarodnimi pogodbami, preteklimi ali prihodnjimi.

Ker so države članice EU postale pogodbenice ustanovne listine Združenih narodov, preden so sklenile pogodbe o Evropski uniji, Evropska unija ne more preprečiti državam članicam, da izpolnijo obveznost na podlagi resolucije Varnostnega sveta OZN. Zato resolucija VS prevlada nad pravom EU. Evropska unija je vezana na resolucijo ne na podlagi mednarodnega prava, temveč na podlagi svojega prava, prava EU.

Pisani pravni viri ne morejo ponuditi odgovor na vsako pravno vprašanje. Zato sodna praksa Sodišča EU uporablja za reševanje pravnih praznin tudi splošna pravna načela. Sodišče Evropskih skupnosti je razvilo doktrino, da pravila prava EU ne izhajajo samo iz pogodb in pravnih aktov sekundarnega prava, temveč tudi iz splošnih pravnih načel.

Splošna pravna načela izhajajo iz ustanovnih pogodb EU in pravnih sistemov držav članic. Sodišče lahko posamezno določbo iz ustanovne pogodbe povzdigne v pravno načelo s tem, da ji da pomen, ki ga v svojem dobesednem pomenu in kontekstu nima.

Splošna pravna načela je mogoče ugotoviti tudi na podlagi rešitve, ki se pojavlja v večini pravnih sistemih večine držav članic (Hartley, 2010, str. 142).

V obeh primerih gre za induktivno-deduktivno metodo.

Pravna podlaga za upoštevanje splošnih načel prava je v določbi, po kateri Sodišče EU zagotavlja upoštevanje *prava* pri razlagi in uporabi Pogodb (19. člen PEU), in lahko razveljavi zakonodajne in druge akte EU zaradi kršitve Pogodb ali *katerega koli pravnega pravila*, ki se nanaša na njeno uporabo, ali zaradi zlorabe pooblastil (drugi odstavek 263. člena PDEU).

Medtem ko so nekatera splošna pravna temeljna načela izrecno zapisana v primarnem pravu in njegov sestavni del, Sodišče EU uporablja kot splošna pravna načela na hierarhični stopnji takoj za primarnim pravom tudi nezapisana pravila, ki jih sodnik tega sodišča »poišče in uporabi, a ne ustvarja« (Kaczorowska, 2013, str. 115).

V zapisanem primarnem pravu izrecno omenja splošna pravna načela določba, po kateri Evropska unija v primeru nepogodbene odgovornosti nadomesti kakršno koli škodo, ki so jo povzročile njene institucije ali njeni uslužbenci pri opravljanju svojih dolžnosti »v skladu s splošnimi načeli, ki so skupna pravnim ureditvam držav članic« (drugi odstavek 340. člena PDEU).

Splošna načela prava so bila dolgo let glavni vir prava EU, na katerem je temeljilo priznavanje človekovih pravic. Temeljne človekove pravice v ustanovnih pogodbah niso bile omenjene.

Pojmi: primarno pravo EU, razmerje med temeljnimi pogodbami EU in drugimi mednarodnimi pogodbami, splošna pravna načela prava EU.

3.4.2 Sekundarno pravo EU

Sekundarno pravo EU sestavljajo pravna pravila v zakonodajnih in nezakonodajnih pravnih aktih, ki so jih na podlagi pooblastila iz temeljnih pogodb sprejele institucije EU.

Po 288. členu PDEU za izvajanje pristojnosti Unije institucije sprejemajo uredbe, direktive, sklepe, priporočila in mnenja.

Uredba, direktiva in sklep so zavezujoči akti.

Uredba se splošno uporablja. Zavezujoča je v celoti in se neposredno uporablja v vseh državah članicah.

Direktiva je za vsako državo članico, na katero je naslovljena, zavezujoča glede cilja, ki ga je treba doseči, vendar prepušča nacionalnim organom izbiro oblike in metod.

Sklep je v celoti zavezujoč, vendar ni nujno splošen akt: če določa tiste, na katere je naslovljen, je zavezujoč samo zanje.

Priporočila in mnenja niso zavezujoča.

Razlike med posameznimi akti v posameznih primerih niso izrazite ali se lahko celo povsem zabrišejo: akt, ki se imenuje uredba, je lahko po svoji vsebini prikriti sklep, ker nima splošne veljave. Tudi direktiva se lahko ob določenih pogojih neposredno in splošno uporablja. Sodišče Evropske unije je funkcionalno klasificiralo akte glede na svoječasno določbo ustanovne pogodbe, da sme posameznik spodbijati samo individualne akte in ne uredb in direktiv, ker je menilo, da bi bilo nepravilno, da posameznik ostane brez pravnega varstva, če je posamezni akt napačno poimenovan (Hartley, 2010, str. 109).

Seznam pravnih aktov iz 288. člena PDEU ni izčrpen. Sodišče EU priznava tudi pravno zavezujoče akte posebne vrste (akte *sui generis*).

Po proceduralni plati je mogoče razlikovati zakonodajne in nezakonodajne akte EU. *Zakonodajni* so akti, ki se sprejemajo po zakonodajnem postopku. Po splošnem zakonodajnem postopku sprejmeta zakonodajni akt Evropski parlament in Svet na predlog Komisije. Po posebnem zakonodajnem postopku pa sprejema akt Evropski parlament s sodelovanjem Sveta ali Svet s sodelovanjem Evropskega parlamenta.

Nezakonodajni akti imajo lahko splošno naravo.

Delegirani akti so akti, ki jih sprejme Komisija po pooblastilu, da lahko dopolni ali spremeni ne bistvene dele zakonodajnega akta.

Izvedbeni akti pa so akti, ki so sprejmejo zaradi izvršitve pravno zavezujočega akta. Izvedbene akte lahko sprejme Komisija ali izjemoma Svet.

Pojmi: sekundarno pravo, uredba, direktiva, sklep, priporočilo, mnenje, zakonodajni akti, delegirani akti, izvedbeni akti.

3.4.3 Mednarodne pogodbe

Mednarodne pogodbe so sestavni del prava EU.

Glede na udeležbo EU in držav članic je mogoče razlikovati tri vrste mednarodnih pogodb:

1. mednarodne pogodbe, ki jih sklene samo EU (in ne tudi njene države članice) s tretjimi državami - nečlanicami,
2. mednarodne pogodbe, ki jih sklepajo EU in njene države članice s tretjimi državami (t. i. *mešane* mednarodne pogodbe), in
3. mednarodne pogodbe, ki jih sklepa država članica brez EU s tretjo državo nečlanico, ki le v izjemnih primerih zavezujejo EU.

Pooblastilo za sklepanje mednarodnih pogodb je lahko dano z izrecno določbo ustanovne pogodbe (primarno pooblastilo) ali pa je odraz notranjih pristojnosti (sekundarno pooblastilo). Sodišče je sčasoma razvilo doktrino komplementarnosti: če ima EU pristojnost za ukrepanje, ima tudi pooblastilo za sklepanje mednarodnih pogodb, če je sklenitev mednarodne pogodbe potrebna za doseg cilja.

Mednarodni sporazumi, ki jih sklene Unija, so po drugem odstavku 216. člena PDEU zavezujoči za njene institucije in države članice. Iz te določbe je mogoče sklepati, da mednarodni sporazumi, razen ustanovnih pogodb, v hierarhiji pravnih aktov zajemajo mesto pod primarnim pravom in splošnimi načeli prava EU, a nad sekundarnim pravom (prim. Kaczorowska, 2013, str. 109-138).

Po drugem odstavku 3. člena PDEU ima EU *izključno* pristojnost za sklenitev mednarodne pogodbe:

- kadar je ta sklenitev predvidena v zakonodajnem aktu Unije,
- kadar je sklenitev mednarodne pogodbe potrebna, da se Uniji omogoči izvajanje njene notranje pristojnosti,
- kolikor lahko mednarodna pogodba vpliva na skupna pravila ali spremeni njihovo področje uporabe.

Po stališču Sodišča EU mednarodna pogodba, ki so jo sklenile vse države članice pred sklenitvijo Pogodbe o ustanovitvi EGS na področju, kjer so pooblastila prenesle na Evropsko skupnost ali EU, zavezuje EU.

Pojmi: mednarodne pogodbe EU.

3.4.4 Naddržavni in neposredni učinek prava EU v državah članicah

Pravo EU izvaja svojo veljavnost iz prava držav članic in neposredni ali posredni način učinka je v pristojnosti držav pogodbenic.

Drugo vprašanje pa je mesto pravnih pravil EU v hierarhiji pravnega reda posamezne članice: teoretično imajo ta pravila lahko nadustavno veljavo, lahko imajo nižjo veljavo od ustave in višjo veljavo kot zakoni ali pa imajo enako veljavo kot zakoni.

Na to vprašanje je odgovorila sodna praksa.

V zadevi Costa proti ENEL je Sodišče Evropskih skupnosti potrdilo, da se v primeru vsebinsko različnih pravil prava Skupnosti in prava države članice, prednostno uporabi pravo Evropske skupnosti (sedaj EU) in za svoje stališče navedlo med drugim naslednje argumente:

- da je »v nasprotju z navadnimi mednarodnimi pogodbami Pogodba EGS vzpostavila lastni pravni red, ki je z njeno uveljavitvijo postal sestavni del pravnih sistemov držav članic in zavezuje njihova sodišča«,
- da »so z ustanovitvijo Skupnosti za nedoločen čas, ki ima lastne institucije, osebnost, pravno sposobnost, sposobnost zastopanja na mednarodni ravni oziroma natančneje, dejanska pooblastila, ki izhajajo iz omejitve pristojnosti ali iz prenosa pooblastil z držav na Skupnost, države članice, čeprav le na omejenih področjih, omejile svoje suverene pravice in tako ustvarile pravni korpus, ki se uporablja tako za državljane kot za države same«,
- »da je z vključitvijo določb, ki izvirajo iz skupnostnega vira, v pravo vsake države članice in, bolj na splošno, določil in duha Pogodbe povezana nezmožnost držav članic, da bi zoper pravni red, ki so ga sprejele na podlagi vzajemnosti, priznale prednost enostranskemu in poznejšemu ukrepu, ki tako ne sme biti v protislovju z njim« in
- da »izvršilna moč prava Skupnosti dejansko ne sme biti različna v različnih državah članicah v prid poznejšim nacionalnim zakonodajam, ne da bi take spremembe ogrozile uresničevanje ciljev Pogodbe«, »ker obveznosti, prevzete s pogodbo o ustanovitvi Skupnosti, ne bi bile brezpogojne, temveč le morebitne, če bi jih lahko ogrozili prihodnji zakonski akti podpisnic ...« (European Court Reports, zadeva 6/64, 1964, str. 585).

Če ima pravo EU neposredni učinek, ga mora sodišče države članice uporabljati. Doktrino neposrednega učinka je razvilo Sodišče Evropskih skupnosti v več zadevah, kjer je tudi ugotavljalo pogoje, ob katerih ima neko pravilo iz prava Skupnosti neposredni učinek.

V zadevi Van Gend en Loss je sodišče priznalo neposredni učinek določbi tedanjega 12. člena Pogodbe o ustanovitvi EGS, s katero je bilo državam članicam prepovedano uvajati v medsebojni trgovini izvozne ali uvozne carine in kakršnekoli druge dajatve z enakovrednim učinkom ali povečevati višino obstoječih dajatev.

V tem in naslednjih primerih je sodišče izoblikovalo pravilo, po katerem neposredno učinkujejo vse določbe prava EU:

1. ki so jasne in nedvoumne,
2. ki so brezpogojne
3. in njihova uporaba ni odvisna od sprejema nadaljnjih ukrepov EU ali držav članic.

V temeljnih pogodbah (primarnem pravu) EU ni določbe o tem, katere določbe primarnega prava imajo neposreden učinek. Državljan lahko pravilo prava EU uveljavlja neposredno v razmerju do svoje države članice (t. i. vertikalni neposredni učinek) in/ali v razmerju do drugih posameznikov ali pravnih oseb (t. i. horizontalni pravni učinek, prim. Fairhust, 2010, str. 285). Sodna praksa je izrekla, da ima neposredne horizontalne in vertikalne učinke več določb PDEU, na primer:

- prepoved omejevanja izvoza in uvoza blaga (34. in 35. člen PDEU),
- določba o prostem gibanju delavcev (45. člen PDEU),

- določbe o prostem pretoku storitev in pravici ustanavljanja (49. in 50. člen PDEU) ter
- prepoved konkurenčno omejevalnih sporazumov podjetij in prepoved zlorab prevladujočega položaja podjetja na trgu (101. in 102. člen PDEU).

Direktiva je za vsako državo članico, na katero je naslovljena, zavezujoča glede cilja, ki ga je treba doseči, vendar prepušča nacionalnim organom izbiro oblike in metod (tretji odstavek 285. člena PDEU). V določenih okoliščinah določbe direktive pridobijo neposreden pravni učinek.

Direktiva lahko neposredno učinkuje od dneva, ko je potekel rok za njeno implementacijo in ne tako kot uredba, ki prične učinkovati z dnem uveljavitve, vendar lahko direktiva na podlagi neposrednega učinka zagotavlja posameznikom samo pravice v razmerju do države članice (vertikalni učinek, na primer zadeva C-148/78, European Court Reports, 1979, str. 1629), ne pa obveznosti (v korist države članice oziroma drugih posameznikov, na primer zadeva C-91/92, European Court Reports, 1994, str. I-3325).

Po sodni praksi je direktiva zadosti jasna in brezpogojna za neposredno uporabo, če določa upravičene osebe, če določa vsebino pravice in osebo, ki je dolžna zagotoviti to pravico (zadevi C-6 in 9/90, European Court Reports, 1991, str. I-5357).

Sodišče je široko razlagalo pojem države pri uveljavljanju vertikalnega neposrednega učinka direktiv, ker naj bi bila takšna razlaga potrebna, da se država ne more sklicevati na to, da ni implementirala direktive (zadeva C-103/88, European Court Reports, 1989, str. 1839). Direktiva, ki ne more imeti horizontalnega neposrednega učinka, pa ima lahko posredni učinek tako, da mora nacionalno sodišče razlagati domače pravo v smislu direktive oziroma skladno z direktivo (dolžnost razlage skladno z direktivo, prim. zadevo C-79/83, European Court Reports, 1984, str. 1921).

Sklep je v celoti zavezujoč. Če določa tiste, na katere je naslovljen, je zavezujoč samo zanje.

Za enotno razlago in uporabo prava EU je posebej pomemben postopek *predhodnega odločanja* Sodišča Evropske unije. Po 267. členu PDEU je Sodišče Evropske unije pristojno za predhodno odločanje o vprašanjih glede razlage temeljnih pogodb ter veljavnosti in razlage aktov institucij, organov, uradov ali agencij Unije. Kadar se takšno vprašanje postavi kateremu koli sodišču države članice in če to sodišče meni, da je treba glede vprašanja sprejeti odločitev, ki mu bo omogočila izreči sodbo, *lahko* to vprašanje predloži v odločanje Sodišču Evropske unije. Kadar pa je takšno vprašanje postavljeno v postopku, ki teče pred sodiščem države članice, zoper odločitev katerega po nacionalnem pravu ni pravnega sredstva, je to sodišče *dolžno* predložiti zadevo Sodišču Evropske unije.

Pojmi: naddržavni in neposredni učinek prava EU v državah članicah, odgovornost države članice za škodo, povzročeno z nepravočasno ali nepravilno implementacijo direktive, ali škodo, povzročeno s kršitvijo prava EU, predhodno odločanje Sodišča Evropske unije.

3.5 Pravno varstvo v primeru kršitve prava EU

3.5.1 Tožba pred Sodiščem EU zaradi kršitve pogodb (258. do 260. člen PDEU)

Če Komisija ali država članica meni, da posamezna država članica ni izpolnila obveznosti iz pogodbe, lahko predloži zadevo Sodišču EU po predhodnem postopku.

Če Komisija meni, da katera od držav članic ni izpolnila neke obveznosti iz temeljnih pogodb, poda o zadevi obrazloženo mnenje, potem ko je tej državi omogočila, da predloži svoje

pripombe. Če zadevna država ne ravna v skladu z mnenjem v roku, ki ga določi Komisija, lahko Komisija po zadevo predloži Sodišču Evropske unije.

Tudi država članica, ki meni, da druga država članica ni izpolnila neke obveznosti iz temeljnih pogodb, lahko predloži zadevo sodišču, vendar mora predhodno (pred vložitvijo tožbe proti drugi državi članici zaradi domnevne kršitve obveznosti iz temeljnih pogodb) zadevo predložiti Komisiji. Tudi v takšnem primeru Komisija poda obrazloženo mnenje, potem ko je bila obema državam dana možnost, da se ustno in pisno izrečeta v kontradiktornem postopku.

Če Komisija v treh mesecih po datumu vložitve zadeve ne da svojega mnenja, to ni ovira, da zadeva ne bi bila predložena Sodišču.

Država članica, za katero je Sodišče Evropske unije ugotovilo, da ni izpolnila neke obveznosti iz Pogodb, mora sprejeti ukrepe, potrebne za izvršitev sodbe Sodišča.

Če Komisija meni, da zadevna država članica ni sprejela potrebnih ukrepov za izvršitev sodbe Sodišča, lahko pred Sodiščem vloži tožbo, potem ko je tej državi omogočila, da predloži svoje pripombe. Pri tem določi višino pavšalnega zneska ali denarne kazni, ki naj jo plača zadevna država članica, in ki je po njenem mnenju primerna glede na okoliščine zadeve.

Če Sodišče ugotovi, da zadevna država članica ni izvršila njegove sodbe, ji lahko naloži plačilo pavšalnega zneska ali denarne kazni.

Če Komisija pred Sodiščem vloži tožbo, ker zadevna država članica ni izpolnila obveznosti o obvestilu glede ukrepov o prenosu direktive, sprejete v skladu z zakonodajnim postopkom, lahko Komisija, kadar meni, da je ustrezno, določi višino pavšalnega zneska ali denarne kazni, ki jo šteje za ustrezno v danih okoliščinah in katero naj zadevna država članica plača.

Če Sodišče ugotovi kršitev, lahko naloži zadevni državi članici plačilo pavšalnega zneska ali denarne kazni, ki ne presega zneska, ki ga je določila Komisija. Obveznost plačila učinkuje od dneva, ki ga Sodišče določi v svoji sodbi (260. člen PDEU).

3.5.2 Ničnostna tožba (263. člen PDEU)

PDEU določa štiri kategorije pravnih aktov, katerih zakonitost nadzoruje Sodišče EU. Sodišče Evropske unije nadzira zakonitost naslednjih pravnih aktov:

- zakonodajnih aktov,
- aktov Sveta, Komisije in Evropske centralne banke razen priporočil in mnenj,
- aktov Evropskega parlamenta in Evropskega sveta s pravnim učinkom za tretje osebe.
- aktov organov, uradov ali agencij Unije s pravnim učinkom za tretje osebe.

V ta namen je Sodišče pristojno za odločanje o tožbah, ki jih vloži država članica, Evropski parlament, Svet ali Komisija zaradi nepristojnosti, bistvene kršitve postopka, kršitve Pogodb ali katerega koli pravnega pravila, ki se nanaša na njeno uporabo, ali zaradi zlorabe pooblastil.

Sodišče je pod enakimi pogoji pristojno za tožbe, ki jih zaradi varovanja svojih prerogativ vložijo Računsko sodišče, Evropska centralna banka in Odbor regij.

Fizične ali pravne osebe lahko zoper akte, katerih zakonitost nadzoruje Sodišče EU, zaradi nepristojnosti, bistvene kršitve postopka, kršitve Pogodb ali katerega koli pravnega pravila, ki se nanaša na njeno uporabo, ali zaradi zlorabe pooblastil vložijo tožbe, če so akti naslovljeni nanje ali se akti nanje neposredno in posamično nanašajo, oziroma če se predpisi neposredno nanašajo nanje, a ne potrebujejo izvedbenih ukrepov.

Postopek z ničnostno tožbo se glede na posamezni primer sproži v dveh mesecih od objave akta ali njegovega uradnega obvestila tožniku, če tega ni bilo, pa od dneva, ko je zanj izvedel.

Če je tožba utemeljena, Sodišče Evropske unije razglasi zadevni akt za ničnega.

Vendar če Sodišče razglasi akt za ničnega, določi, če meni, da je to potrebno, tiste njegove učinke, ki jih je treba šteti za dokončne.

Institucija, organ, urad ali agencija, katere akt je bil razglašen za ničnega, mora sprejeti ukrepe, potrebne za izvršitev sodbe Sodišča Evropske unije.

3.5.3 Tožba zaradi neukrepanja (265. in 266. člen PDEU)

Če Evropski parlament, Evropski svet, Svet, Komisija ali Evropska centralna banka z opustitvijo ukrepanja krši temeljni pogodbi, lahko države članice in druge institucije Unije vložijo pri Sodišču EU tožbo za ugotovitev kršitve. Ta določba se pod enakimi pogoji uporablja tudi za organe, urade in agencije Unije zaradi opustitve ukrepanja.

Tožba je dopustna le, če je bila zadevna institucija, organ, urad ali agencija predhodno pozvana k ukrepanju. Če v dveh mesecih po tem pozivu zadevna institucija, organ, urad ali agencija ne oblikuje svojega stališča, se lahko tožba vloži v nadaljnjih dveh mesecih.

Fizične ali pravne osebe se lahko pod temi pogoji pritožijo pri Sodišču EU glede tega, da neka institucija, organ, urad ali agencija Unije nanje ni naslovila nobenega drugega akta razen priporočila ali mnenja.

Institucija, organ, urad ali agencija, ki je z opustitvijo ukrepanja kršila Pogodbi, mora sprejeti ukrepe, potrebne za izvršitev sodbe Sodišča Evropske unije.

3.5.4 Odgovornost držav članic za uporabo prava EU

Po stališčih, ki jih je razvilo Sodišče EU, država članica odgovarja za kršitev prava EU:

1. če je namen kršene določbe zagotoviti posamezniku pravico,
2. če je kršitev zadosti resna (država članica mora prekoračiti meje dovoljene proste presoje),
3. če med kršitvijo prava EU in škodo, ki jo utрпи posameznik, obstaja vzročna zveza.

Država članica odgovarja, če njeno sodišče očitno krši uporabno pravo EU oziroma v primerih, ko namerno zavrne uporabo prava EU (prim. združeni zadevi C-6/90 in C-9/90, European Court Reports, 1991, str. 5357).

Pojmi: tožba pred Sodiščem EU zaradi kršitve pogodb, ničnostna tožba, tožba zaradi neukrepanja, odgovornost držav članic za kršitev prava EU.

4 PRAVNI SUBJEKTI IN GOSPODARSKO STATUSNO PRAVO

4.1 Uvod

Družbena razmerja, ki jih urejajo pravna pravila, so pravna razmerja. Pravna razmerja so razmerja med pravnimi subjekti (osebami v pravu), vsebina pravnih razmerij pa so različne pravice in obveznosti med subjekti.

Vsebina pravnega razmerja so pravice. Pravica je pravno zavarovana možnost, da pravni subjekt kot njen nosilec na določen način ravna in vsebuje dve upravičenji: temeljno upravičenje, ki zagotavlja uresničevanje določene koristi (interesa) pravnega subjekta (na primer pravica kupca, da prejme stvar brez napake), drugo upravičenje pa je pravovarstveni zahtevek, ki omogoča uporabo sankcije v primeru kršitve temeljnega upravičenja (na primer kupčev zahtevek za odpravo napake ali za zamenjavo stvari in za plačilo odškodnine zaradi napake na kupljeni stvari).

Če zaradi poteka časa pravo ne zagotavlja več upravičencu pravovarstvenega zahtevka, govorimo o *zastaranju* pravice. Zastarana pravica obstaja še naprej, le da je ni mogoče več prisilno uveljavljati proti zavezancu, toda če zavezanec prostovoljno izpolni zastarano pravico, predmeta izpolnitve praviloma ne more zahtevati nazaj, češ da je plačal nekaj, česar ni bil dolžan (podrobneje o tem v razdelku o obligacijskem pravu). Drugačne učinke kot zastaranje ima *prekluzija*, ki pomeni, da pravica v celoti preneha.

V sodobnem pravu so pravni subjekti oziroma osebe v pravu fizične osebe (posamezniki) in pravne osebe.

V primerjavi s sužnjelastniškimi državami, v katerih sužnji niso bili pravni subjekti, so v današnjih pravnih ureditvah vsi posamezniki oziroma ljudje priznani kot fizične osebe. Svobodo fizičnih oseb in enakost pred zakonom priznavala že Deklaracija o pravicah človeka in državljana iz leta 1789, v novejšem času pa jo je potrdila tudi Splošna deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948.

Subjekt v pravu oziroma oseba v pravu je tisti subjekt, ki ima lahko pravice in obveznosti. Možnost imeti pravice in obveznosti se imenuje *pravna sposobnost*. Pravna sposobnost fizične osebe (posameznika) nastane z rojstvom in traja do smrti. Izjema velja za že spočetega in še nerojenega otroka, ki se v dednem pravu šteje za že rojenega pod pogojem, da se rodi živ (*Nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodis eius agitur*).

Pravna sposobnost pa ne pomeni vedno tudi sposobnosti za dejanja, da pravni subjekt lahko z lastnim ravnanjem ustvarja določene pravne posledice. Sposobnost za dejanja vključuje poslovno sposobnost in deliktno sposobnost.

Poslovna sposobnost je sposobnost pravnega subjekta, da z lastnim ravnanjem oziroma lastno voljo pridobiva pravice in prevzema obveznosti. Poslovna sposobnost predpostavlja psihofizično zrelost in jo fizična oseba praviloma pridobi s polnoletnostjo (z dopolnitvijo 18. leta starosti). Od tega pravila so predvidene določene izjeme: poslovno sposoben postane mladoletnik, ki je sklenil zakonsko zvezo ali postal roditelj, če so za to pomembni razlogi.

Mladoletnik do 15. leta je v celoti poslovno nesposoben. Z dopolnitvijo 15. leta starosti mladoletnik samostojno sklepa pogodbo o zaposlitvi in sklepa druge posle, razen tistih, ki so

tako pomembni, da bistveno vplivajo na njegovo življenje pred polnoletnostjo ali po njej: za sklepanje teh poslov je potrebno dovoljenje staršev.

Če poslovno sposobna fizična oseba zaradi duševne bolezni, duševne zaostalosti, odvisnosti ali drugih vzrokov ni sposobna skrbeti sama zase, za svoje pravice in koristi, se ji poslovna sposobnost odvzame in postavi skrbnik.

Osebo, ki nima poslovne sposobnosti, zastopa oseba, ki je določena z zakonom ali na podlagi zakona (zakoniti zastopnik). Oseba, ki nima poslovne sposobnosti, sama zastopniku namreč ne more dati veljavnega pooblastila. Zakoniti zastopniki poslovno nesposobnih mladoletnikov so starši ali skrbniki.

Deliktna sposobnost je sposobnost osebe, da odgovarja za kršitve pravnih pravil. V sodobnem pravu velja načelo, da oseba odgovarja za kršitve pravnega pravila, če je kriva. Krivda predpostavlja *prištevnost* kot sposobnost za krivdo.

Kriva je lahko samo oseba, ki je prištevna, kar pomeni, da je zmožna razsojati in imeti v oblasti svoje ravnanje.

Prištevna oseba ravna krivdno, če krši pravilo naklepno ali malomarno. Naklep je hujša oblika krivde. V kazenskem pravu razlikujejo *direktni naklep* (»če se je storilec zavedal svojega dejanja in ga je hotel storiti«) in *eventualni naklep* (»če se je zavedal, da lahko zaradi njegovega ravnanja nastane prepovedana posledica, pa je privolil, da taka posledica nastane«, 25. člen Kazenskega zakonika, KZ-1). Iz malomarnosti je storjeno kaznivo dejanje, če lahko storilec pričakuje prepovedano posledico, vendar vanjo ne privoli, posledica pa nato nastane, ker je iz lahkomiselnosti pravočasno ne odvrne (*zavestna malomarnost*) ali storilec ne ravna s potrebno pazljivostjo, s katero po okoliščinah in osebnih lastnostih mora in je zmožen kaj storiti ali opustiti (*nezavestna malomarnost*, 26. člen KZ-1).

V obligacijskem pravu je krivda podana, kadar oškodovalec povzroči škodo namenoma ali iz malomarnosti (135. člen Obligacijskega zakonika, OZ).

Kdor zaradi motnje v duševnem razvoju, težave v duševnem zdravju ali zaradi kakšnega drugega vzroka ni zmožen razsojati, ne odgovarja za škodo, ki jo povzroči drugemu. Kdor povzroči drugemu škodo v stanju prehodne nerazsodnosti, je zanjo odgovoren, razen če dokaže, da ni po svoji krivdi prišel v takšno stanje. Če je nekdo prišel v takšno stanje po tuji krivdi, odgovarja za škodo tisti, ki ga je v tako stanje spravil (136. člen OZ).

Starostna meja za deliktno sposobnost mladoletnikov je v odškodninskem in kazenskem pravu urejena drugače kot poslovna sposobnost.

Po 137. členu OZ mladoletnik do dopolnjenega sedmega leta ne odgovarja za škodo, ki jo povzroči.

Mladoletnik od dopolnjenega sedmega do dopolnjenega štirinajstega leta ne odgovarja za škodo, razen če se dokaže, da je bil pri povzročitvi škode zmožen razsojati. Mladoletnik z dopolnjenimi štirinajstimi leti odgovarja po splošnih pravilih o odgovornosti za škodo.

V civilnem pravu je urejena tudi objektivna odgovornost za škodo, to je odgovornost ne glede na krivdo. Tako na primer za škodo, ki izvira od nevarne stvari ali iz nevarne dejavnosti, odgovarja imetnik nevarne stvari oziroma obratovalec, ki opravlja nevarno dejavnost (131. člen OZ).

Drugače kot fizične osebe, ki so osebe v pravu po svoji naravi (grško: φύση = narava), so pravne osebe tiste družbene tvorbe, ki jim pravo priznava sposobnost imeti pravice in obveznosti. Za pravne osebe je značilno zaprto število (*numerus clausus*) tipov pravnih oseb: pravne osebe so samo tiste družbene tvorbe, ki jim pravo priznava to lastnost.

Vsaka pravna oseba ima osebno in materialno podlago (substrat), pravno dopusten namen delovanja ter določeno organizacijsko sestavo, da lahko dosega svoj namen.

V teoriji razlikujejo pravne osebe zasebnega prava in pravne osebe javnega prava. Zasebnopravne osebe nastajajo v okviru avtonomije zasebnih subjektov: društva, gospodarske družbe, ustanove itd. Javnopravne osebe pa so pravne osebe, ki so ustanovljene z oblastnim aktom: zakonom (na primer občina in podobno), odlokom in podobno.

Pravne osebe razvrščajo tudi na *korporacije*, ki temeljijo na združevanju oseb (na primer društva, gospodarske družbe, zadrage, vzajemne zavarovalnice, gospodarska interesna združenja in podobno) in *ustanove*, ki temeljijo na namensko vezanem premoženju: pravna osebnost je priznana premoženju, da se zagotovi njegova namembnost (na primer fundacija za štipendiranje otrok).

Pojmi: pravna razmerja, pravica, temeljno upravičenje, pravovarstveni zahtevki, zastaranje, prekluzija, fizične osebe, pravne osebe, pravna sposobnost, poslovna sposobnost, poslovna sposobnost mladoletnikov, odvzem poslovne sposobnosti, deliktna sposobnost, prištevnost, krivda, naklep, malomarnost, direktni naklep, eventualni naklep, zavestna malomarnost, nezavestna malomarnost, pravna oseba, *numerus clausus* pravnih oseb, osebna in materialna podlaga, namen in organizacijska sestava pravne osebe, pravne osebe zasebnega in javnega prava, korporacije in ustanove.

4.2 Tipologija pravnih oseb

Temeljna statusna oziroma korporacijska pravna pravila, ki urejajo položaj podjetnikov, gospodarskih družb, gospodarskih interesnih združenj, podružnic tujih podjetij in njihovo statusno preoblikovanje, vsebuje Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1).

ZGD-1 prenaša v pravni red Republike Slovenije tudi direktive, ki jih je na področju prava družb, vključno z bilančnim pravom, sprejela Evropska unija. ZGD-1 ureja tudi nekatera podrobna vprašanja v zvezi z dvema nadnacionalnima pravno organizacijskima oblikama, ki ju je uvedla Evropska unija: evropsko gospodarsko interesno združenje (na podlagi Uredbe 2137/85/EGS) in evropsko delniško družbo (SE, *Societas Europaea*, na podlagi Uredbe 2157/2001/ES). V skladu z uredbo EU zakon podrobno ureja tudi uporabo mednarodnih računovodskih standardov.

Gospodarsko dejavnost lahko opravljajo fizične in pravne osebe.

V skladu z ZGD-1 je *podjetnik fizična oseba*, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost v okviru organiziranega podjetja.

Gospodarska družba pa je pravna oseba, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost kot svojo izključno dejavnost.

Za pridobitno zakon šteje vsako dejavnost, ki se opravlja na trgu zaradi pridobivanja dobička.

Zakon razvršča *gospodarske družbe* v osebne in kapitalske družbe.

Osebni družbi sta:

- družba z neomejeno odgovornostjo in
- komanditna družba,

med *kapitalske* družbe pa spadajo:

- delniška družba,

- komanditna delniška družba,
- družba z omejeno odgovornostjo in
- evropska delniška družba (3. člen ZGD-1).

Osebnostne in kapitalske družbe se štejejo za gospodarske družbe, tudi če v skladu z zakonom v celoti ali deloma opravljajo dejavnost, ki ni pridobitna.

Z novelo Zakona o gospodarskih družbah iz leta 2012 (ZGD-1G) so bile črtane določbe o tihi družbi, ki jo je zakon dotlej opredeljeval kot gospodarsko družbo, ki ni pravna oseba in se zato ne vpisuje v sodni register, nastane pa s pogodbo, na podlagi katere tihi družbenik s premoženjskim vložkom v podjetje drugega kot nosilca tihe družbe (prejšnji 158. do 167. člen ZGD-1). Po prehodni določbi 26. člena ZGD-1G so tihe družbe, nastale po dotedanjih predpisih, prenehale z dnem uveljavitve te novele. Najkasneje v roku šestih mesecev po prenehanju tihe družbe je moral nosilec tihe družbe napraviti obračun s tihim družbenikom in mu njegov vložek izplačati v denarju, razen če sta se z nosilcem tihe družbe s pogodbo dogovorila drugače. Po omenjeni noveli ZGD-1 je treba osebo, ki je na podlagi premoženjskega vložka v družbo, v kateri ni družbenik, pridobila pravico do udeležbe na dobičku, prijaviti v register (45.a člen ZGD-1).

Gospodarsko interesno združenje je pravna oseba, ki jo ustanovita najmanj dve pravni osebi ali dva podjetnika s ciljem olajševati in pospeševati pridobitno dejavnost članov združenja, izboljševati in povečevati rezultate te dejavnosti, ne pa ustvarjati lastnega dobička (563. člen ZGD-1). Vsebinsko enako Uredba 2137/85/EGS opredeljuje *evropsko gospodarsko interesno združenje* (3. člen).

Zadruga kot poseben tip gospodarskih subjektov ureja Zakon o zadrugah (ZZad). Zadruga je organizacija vnaprej nedoločenega števila članov, ki ima namen pospeševati gospodarske koristi in razvijati gospodarske ali družbene dejavnosti svojih članov ter temelji na prostovoljnem pristopu, svobodnem izstopu, enakopravnem sodelovanju in upravljanju članov. Zadruga lahko vodi svoje dejavnosti tudi preko odvisne družbe (prvi odstavek 1. člena ZZad).

ZZad ureja nekatera vprašanja v zvezi z *evropsko zadrugo* (SCE, *Societas Cooperativa Europaea*), kot nadnacionalno pravno organizacijsko obliko, ki jo je uvedla Uredba 1435/2003/ES o statutu evropske zadruge. Glavni cilj evropske zadruge je zadovoljevanje potreb njenih članov in/ali razvijanje njihovih gospodarskih in/ali družbenih dejavnosti, zlasti s sklepanjem sporazumov z njimi za dobavo blaga ali storitev ali izvedbo takšnih del, ki jih SCE izvaja ali naroča. Cilj SCE je lahko tudi zadovoljevanje potreb njenih članov s spodbujanjem njihove udeležbe v gospodarskih dejavnostih v eni ali več SCE in/ali nacionalnih zadrugah na zgoraj opisani način. SCE lahko svoje dejavnosti vodi prek hčerinske družbe (tretji odstavek 1. člena Uredbe 1435/2003/ES).

Po Zakonu o društvih (ZDru-1) je *društvo* samostojno in nepridobitno združenje, ki ga ustanovijo člani zaradi uresničevanja skupnih interesov, pri tem pa glavni namen društva ni pridobivanje dobička. Presežke prihodkov nad odhodki iz vseh dejavnosti in drugih virov društvo trajno namenja za uresničevanje svojega namena in ciljev in jih ne deli med člane (1. člen ZDru-1). Vendar lahko društvo opravlja pridobitno dejavnost pod pogoji, ki jih za opravljanje te dejavnosti določa zakon. Pridobitna dejavnost mora biti določena v temeljnem aktu in mora biti povezana z namenom in cilji, kot dopolnilna dejavnost nepridobitni dejavnosti društva ter se lahko opravlja le v obsegu, potrebnem za uresničevanje namena in ciljev oziroma za opravljanje nepridobitne dejavnosti.

Poseben tip pravne osebe po Zakonu o zavarovalništvu (ZZavar-1) je *družba za vzajemno zavarovanje*. Zavarovalnica se namreč lahko organizira kot delniška družba ali evropska

delniška družba ali družba za vzajemno zavarovanje (24. člen ZZavar-1). Družba za vzajemno zavarovanje opravlja zavarovalne posle za svoje člane po načelu vzajemnosti na podlagi dovoljenja, ki ga za opravljanje teh poslov izda Agencija za zavarovalni nadzor (prvi odstavek 76. člena ZZavar-1).

Po Zakonu o ustanovah (ZU) je *ustanova* kot pravna oseba zasebnega prava na določen namen vezano premoženje (1. člen). Namen ustanove mora biti splošnokoristen ali dobrodelen in praviloma trajen (2. člen ZU). Ustanovo lahko ustanovi domača ali tuja fizična ali pravna oseba z aktom o ustanovitvi, ki je lahko pravni posel med živimi ali za primer smrti. Ustanova postane pravna oseba, ko organ, pristojen za ustanove, izda soglasje k aktu o ustanovitvi (4. in 5. člen ZU). Ustanovo upravlja najmanj tričlanska uprava, ki je imenovana z aktom o ustanovitvi oziroma s pravili, ki jih sprejme ustanovitelj v 30 dneh po izdaji soglasja k ustanovnemu aktu, sicer sprejme pravila uprava (18. člen ZU). V primeru, ko na podlagi akta o ustanovitvi oziroma pravil ni mogoče imenovati uprave, imenuje upravo organ, pristojen za ustanove (21. in 22. člen ZU). Prihodki ustanove se uporabljajo le za izvajanje namena ustanove in za poslovanje ustanove. V ustanovo lahko naklonijo premoženje domače ali tuje fizične ali pravne osebe (donatorji, 27. člen ZU). Ustanovitveno premoženje se lahko zmanjša, če je to predvideno v aktu o ustanovitvi, ali če tako zaradi izjemnega položaja odloči uprava in k odločitvi uprave izda soglasje organ, pristojen za ustanove (28. člen ZU).

Zavodi so organizacije, ki se ustanovijo za opravljanje dejavnosti vzgoje in izobraževanja, znanosti, kulture, športa, zdravstva, socialnega varstva, otroškega varstva, invalidskega varstva, socialnega zavarovanja ali drugih dejavnosti, če cilj opravljanja dejavnosti ni pridobivanje dobička. Za opravljanje javnih služb se ustanovijo *javni zavodi*. Kot *javne službe* se opravljajo z zakonom oziroma odlokom občine ali mesta na podlagi zakona določene dejavnosti, katerih trajno in nemoteno opravljanje zagotavlja v javnem interesu republika, občina ali mesto (22. člen Zakona o zavodih, ZZ).

Z *gospodarskimi javnimi službami* se zagotavljajo materialne javne dobrine kot proizvodi in storitve, katerih trajno in nemoteno proizvodnjo v javnem interesu zagotavlja Republika Slovenija oziroma občina ali druga lokalna skupnost zaradi zadovoljevanja javnih potreb, kadar in kolikor jih ni mogoče zagotavljati na trgu (1. člen Zakona o gospodarskih javnih službah, ZGJS).

Gospodarske javne službe so republiške ali lokalne in so lahko obvezne ali izbirne (2. člen ZGJS).

Republika oziroma lokalna skupnost zagotavlja gospodarske javne službe v naslednjih oblikah:

- v *režijskem obratu*, kadar bi bilo zaradi majhnega obsega ali značilnosti službe neekonomično ali neracionalno ustanoviti javno podjetje ali podeliti koncesijo, režijski obrat ni pravna oseba (17. člen ZGJS),
- v *javnem gospodarskem zavodu*, kadar gre za opravljanje ene ali več gospodarskih javnih služb, ki jih zaradi njihove narave ni mogoče opravljati kot profitne oziroma če to ni njihov cilj (18. člen ZGJS),
- v *javnem podjetju*, kadar gre za opravljanje ene ali več gospodarskih javnih služb večjega obsega ali kadar to narekuje narava monopolne dejavnosti, ki je določena kot gospodarska javna služba, gre pa za dejavnost, ki jo je mogoče opravljati kot profitno (19. člen ZGJS),
- z dajanjem *koncesij*: koncesionirano gospodarsko javno službo opravlja oseba, ki izpolnjuje pogoje za opravljanje te dejavnosti kot *koncesionar* v svojem imenu in za svoj račun na podlagi pooblastila države ali lokalne skupnosti kot *koncedenta* (prvi odstavek 29. člena ZGJS).

S posebnim zakonom je urejeno javno zasebno partnerstvo (Zakon o javno-zasebnem partnerstvu, ZJZP).

Javno-zasebno partnerstvo predstavlja razmerje zasebnega vlaganja v javne projekte in/ali razmerje javnega sofinanciranja zasebnih projektov, ki so v javnem interesu. Javno zasebno partnerstvo se sklepa med javnim in zasebnim partnerjem v zvezi z izgradnjo, vzdrževanjem in upravljanjem javne infrastrukture ali drugimi projekti, ki so v javnem interesu, in s tem povezanim izvajanjem gospodarskih in drugih javnih služb ali dejavnosti, ki se zagotavljajo na način in pod pogoji, ki veljajo za gospodarske javne službe, oziroma drugih dejavnosti, katerih izvajanje je v javnem interesu. Javno-zasebno partnerstvo vključuje tudi drugo vlaganje zasebnih ali zasebnih in javnih sredstev v zgraditev objektov in naprav, ki so deloma ali v celoti v javnem interesu oziroma v dejavnosti, katerih izvajanje je v javnem interesu.

Pri javno-zasebnem partnerstvu vedno nastopata najmanj en javni in najmanj en zasebni partner. Javni partner je država ali samoupravna lokalna skupnost, ki v razmerju javno-zasebnega partnerstva v okviru svoje stvarne in krajevne pristojnosti sklene razmerje javno-zasebnega partnerstva, v katerem tudi podeli pravico in obveznost izvajati dejavnost. Javni partner je lahko tudi pravna oseba javnega prava, ki jo ustanovi država ali samoupravna lokalna skupnost oziroma druga oseba, ki je javni naročnik po določbah zakona, ki ureja javna naročila, in lahko sklene razmerje javno-zasebnega partnerstva samo, če tako določa zakon ali na njegovi podlagi izdan predpis. Zasebni partner oziroma izvajalec javno-zasebnega partnerstva pa je ena ali več pravnih ali fizičnih oseb, ki sklene razmerje javno-zasebnega partnerstva, v katerem tudi pridobi pravico in obveznost izvajati javno-zasebno partnerstvo.

Razmerje javno-zasebnega partnerstva se lahko izvaja kot:

- razmerje pogodbenega partnerstva;
- razmerje statusnega (institucionalnega, equity) partnerstva v različnih oblikah.

Pogodbeno partnerstvo ima lahko obliko koncesijskega razmerja ali javnonaročniškega razmerja.

Koncesijsko razmerje je dvostransko pravno razmerje med državo oziroma samoupravno lokalno skupnostjo ali drugo osebo javnega prava kot *koncedentom* in pravno ali fizično osebo kot *koncesionarjem*, v katerem koncedent podeli koncesionarju *posebno ali izključno pravico izvajati gospodarsko javno službo oziroma drugo dejavnost v javnem interesu*, kar lahko vključuje tudi zgraditev objektov in naprav, ki so deloma ali v celoti v javnem interesu (*koncesijsko partnerstvo*).

Javnonaročniško razmerje je odplačno razmerje med naročnikom in dobaviteljem blaga, izvajalcem gradenj ali izvajalcem storitev, katerega predmet je naročilo blaga, izvedba gradnje ali storitve (*javnonaročniško partnerstvo*, 26. člen ZJZP).

Razmejitev med javnonaročniškim in koncesijskim partnerstvom temelji na merilu, kdo v razmerju nosi riziko (tveganje). Če nosi javni partner večino ali celotno poslovno tveganje izvajanja projekta javno-zasebnega partnerstva, se javno-zasebno partnerstvo, ne glede na poimenovanje ne šteje za koncesijsko, temveč za javnonaročniško (27. člen ZJZP).

Statusno javno-zasebno partnerstvo (tudi statusno partnerstvo) je razmerje, sklenjeno med javnim in zasebnim partnerjem na način, da država, ena ali več samoupravnih lokalnih skupnosti ali drugih oseb javnega prava oziroma drug javni partner podeli izvajanje pravic in obveznosti, ki iz javno-zasebnega partnerstva izhajajo, izvajalcu statusnega javno-zasebnega partnerstva:

- z ustanovitvijo pravne osebe,

- s prodajo deleža javnega partnerja v javnem podjetju ali drugi osebi javnega ali zasebnega prava,
- z nakupom deleža v osebi javnega ali zasebnega prava, z dokapitalizacijo ali
- na drug, primeroma naštetim oblikam pravno in dejansko soroden in primerljiv način
- ter s prenosom izvajanja pravic in obveznosti, ki iz javno-zasebnega partnerstva izhajajo, na to osebo (na primer izvajanje gospodarske javne službe (96. člen ZJZP).

Pojmi: podjetnik, gospodarske družbe, osebne in kapitalske družbe, gospodarsko interesno združenje, zadruga, društvo, družba za vzajemno zavarovanje, zavod, javni zavod, javna služba, gospodarska javna služba, razvrstitev gospodarskih javnih služb, režijski obrat, javni gospodarski zavod, javno podjetje, koncesija, javno-zasebno partnerstvo, javni partner, zasebni partner, pogodbeno in statusno partnerstvo, koncesijsko ali javnonaročniško razmerje, statusno partnerstvo.

4.3 Podjetnik

Podjetnik je najenostavnejša oblika gospodarskega subjekta, ki je v ZGD-1 urejen z razmeroma majhnim številom določb. Fizična oseba (posameznik) kot podjetnik lahko začne opravljati dejavnost, ko je pri Agenciji Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPES) vpisan v Poslovni register Slovenije (74. člen ZGD-1).

Podjetnik mora vsako spremembo podatkov, vpisanih v Poslovni register, v 15 dneh po nastanku spremembe prijaviti AJPES. Prenehanje opravljanja dejavnosti mora podjetnik ali od njega za ta namen pooblaščen oseba prijaviti najmanj tri dni prej.

Podjetnik mora vsaj 15 dni pred prenehanjem opravljanja dejavnosti na spletnih straneh AJPES objaviti, da bo prenehal opravljati dejavnost ter ob tem navesti tudi dan prenehanja opravljanja dejavnosti.

AJPES po uradni dolžnosti izbriše podjetnika iz Poslovnega registra Slovenije:

1. na podlagi obvestila registrskega organa, da se je podjetnik statusno preoblikoval v kapitalsko družbo,
2. če ji podjetnik v dveh zaporednih poslovnih letih ne predloži letnega poročila zaradi javne objave ali podatkov iz letnega poročila za namene statistike,
3. če na podlagi lastnih podatkov, vključno z obvestilom lastnika objekta ali na podlagi obvestila državnega organa ali osebe z javnimi pooblastili ugotovi, da je pri podjetniku v Poslovni register Slovenije kot njegov poslovni naslov vpisan naslov:
 - na katerem ne sprejema uradnih poštinih pošilk ali je na tem naslovu neznan,
 - na katerem je objekt, katerega lastnik je druga oseba, ki podjetniku ni dala dovoljenja za poslovanje na tem naslovu ali
 - ki ne obstaja,
4. na podlagi obvestila pristojnega matičnega organa, da je podjetnik umrl, razen če ji dedič podjetnika v treh mesecih po pravnomočnosti sklepa o dedovanju predloži izjavo, da bo nadaljeval zapustnikovo podjetje,
5. na podlagi obvestila pristojnega sodišča o začetku postopka stečaja nad podjetnikom, v skladu z zakonom, ki ureja stečaj,

6. na podlagi obvestila pristojnega organa, da je s pravnomočnim aktom prepovedal podjetniku opravljati dejavnost, ki je vpisana v Poslovni register Slovenije, ker je ugotovil, da podjetnik ne izpolnjuje pogojev za opravljanje dejavnosti, podjetnik pa ne opravlja nobene druge dejavnosti,
7. na podlagi obvestila Finančne uprave Republike Slovenije, da je s pravnomočnim aktom ugotovila, da podjetnik ne opravlja dejavnosti, ki je vpisana v Poslovni register Slovenije, podjetnik pa ne opravlja nobene druge dejavnosti,
8. na podlagi obvestila pristojnega organa, da je podjetniku s pravnomočnim aktom izrekel ukrep izгона tujca iz države, ali da nima veljavnega enotnega dovoljenja (75. člen ZGD-1).

Zakon ureja tudi statusno preoblikovanje podjetnika s prenosom njegovega podjetja bodisi na novo kapitalsko družbo bodisi na že obstoječo, t. i. prevzemno kapitalsko družbo (667. do 673. a člen ZGD-1).

Pojmi: samostojni podjetnik, poslovni register, vpis in izbris podjetnika iz poslovnega registra.

4.4 Gospodarske družbe

4.4.1 Družba z neomejeno odgovornostjo

Družba z neomejeno odgovornostjo je družba dveh ali več oseb, ki za obveznosti družbe odgovarjajo z vsem svojim premoženjem. Družba se ustanovi s pogodbo, ki jo sklenejo družbeniki (76. člen ZGD-1).

Prednost te pravno organizacijske oblike je, da družbeniki niso dolžni zagotoviti minimalnega kapitala s premoženjskimi predmeti, katerih vrednost je mogoče oceniti v denarju, v določenem minimalnem znesku niti da bi morala družba že ob ustanovitvi razpolagati z nekim premoženjem (Kocbek, 2014, str. 544). Družbenik mora vložiti v družbo vložek, ki je lahko v denarju oziroma stvarih, pravicah ali storitvah. Vrednost nedenarnega vložka morajo družbeniki sporazumno oceniti v denarju. Če ni drugače dogovorjeno, morajo družbeniki vplačati enake vložke. Lahko pa družbena pogodba določi, da je vložek posameznega družbenika samo v delu. Družbenik ni dolžan zvišati dogovorjenega ali dopolniti z izgubo zmanjšane vložka (80. člen ZGD-1).

Zakon ne ureja izčrpno vsebine pogodbe o ustanovitvi družbe. Zato pogodba lahko vsebuje tudi obveznosti družbenikov do sodelovanja z družbo.

Ureditev družbe z neomejeno odgovornostjo izhaja iz načela, da je s članstvom v tej družbi povezano upravičenje za vodenje poslov in zastopanje.

Zato zakon ne predpisuje posebnih poslovnih in nadzornih organov.

Po zakonu so posle družbe z neomejeno odgovornostjo upravičeni in dolžni voditi vsi družbeniki. Lahko pa je z družbeno pogodbo vodenje poslov preneseno na enega ali več družbenikov. Tedaj drugi družbeniki ne smejo voditi poslov (86. člen ZGD-1).

Družbenik ne sme prenesti upravičenja za vodenje poslov na tretjega, če tega ne dovoljuje družbena pogodba ali drugi družbeniki. Če je prenos upravičenja za vodenje poslov dovoljen, je družbenik odgovoren samo za izbiro osebe, na katero je to upravičenje prenesel (85. člen ZGD-1).

Upravičenje za vodenje poslov po 89. členu ZGD-1 zajema vsa dejanja, ki se redno izvajajo pri opravljanju dejavnosti družbe. Komentatorji zakona poudarjajo, da se posloводство nanaša na

notranje poslovanje, zastopanje pa na razmerje med družbo in tretjimi osebami (Kocbek, 2014, str. 549).

Če so za vodenje poslov upravičeni vsi družbeniki ali več družbenikov, lahko vsak posluje sam, vendar se v primeru, če drug družbenik, ki je upravičen voditi posle, izvedbi posla nasprotuje, ta posel ne sme opraviti.

Če je v družbeni pogodbi določeno, da lahko družbeniki, ki so upravičeni za vodenje poslov, poslujejo samo skupno, je za vsak posel potrebna privolitev vseh teh družbenikov, razen če bi bilo z izvedbo posla nevarno odlašati (87. člen ZGD-1).

V skladu z 88. členom ZGD-1 lahko družbena pogodba določi, da morajo družbeniki, ki vodijo posle, upoštevati navodila drugih družbenikov. Če družbenik meni, da glede na okoliščine navodila niso smotna, mora o tem obvestiti druge družbenike in počakati na njihovo odločitev. Družbenik lahko ravna ne glede na navodila, če bi bilo nevarno odlašati in meni, da bi družbeniki odobrili njegovo odločitev, če bi poznali dejansko stanje.

Na predlog drugih družbenikov lahko sodišče odvzame družbeniku upravičenje za vodenje poslov, če obstaja utemeljen razlog, zlasti če gre za hujšo kršitev obveznosti ali nesposobnost za pravilno vodenje poslov.

Po 91. členu ZGD-1 se družbenik lahko odreče vodenju poslov le, če obstaja utemeljen razlog. Tej pravici se ne more odpovedati. Vodenju poslov se lahko odreče samo tako, da lahko družbeniki storijo vse potrebno za nadaljnje vodenje poslov, razen če ne obstaja utemeljen razlog za odrek ob nepravem času. Če takega razloga ni in se družbenik odreče ob nepravem času, mora družbi povrniti škodo, ki zaradi tega nastane za družbo.

Vsak družbenik, tudi tisti, ki ne sme voditi poslov, ima po 92. členu ZGD-1 pravico do obveščenosti: lahko se pouči o zadevah družbe ter ima pravico vpogleda v njene knjige, listine in dokumentacijo. Če družbenik utemeljeno meni, da gre za nepošteno vodenje poslov, lahko uveljavlja pravico do informacij in pregleda tudi, če jo je družbena pogodba izključila ali omejila.

Družbeniki, ki so upravičeni za vodenje poslov, sprejemajo odločitve soglasno, če ni z družbeno pogodbo določeno, da zadošča večina; v dvomu se večina računa po številu družbenikov (93. člen ZGD-1). Omenjene določbe zagotavljajo demokratični vpliv družbenikov na poslovanje družbe.

Družbenik mora izpolnjevati prevzete obveznosti s skrbnostjo kot pri svojih zadevah. Iz te določbe izhaja tudi odgovornost za škodo, ki jo družbenik povzroči družbi namenoma ali iz hude malomarnosti.

Proti družbeniku, ki ni izpolnil družbeniških dolžnosti pri ustanavljanju ali vodenju družbe, lahko drug družbenik v svojem imenu in za račun družbe vloži tožbo (*actio pro socio*, 81. člen ZGD-1).

Družbenik ima pravico od družbe zahtevati povračilo za potrebne izdatke, ki jih ima pri zadevah družbe, in odškodnino za škodo, ki jo ima neposredno zaradi vodenja poslov ali zaradi nevarnosti, ki so z vodenjem poslov neločljivo povezane. Denar, porabljen za plačilo izdatkov oziroma škode, mora družba obrestovati od takrat, ko so za družbenika nastali izdatki ali škoda.

Družbenik mora vse koristi, ki jih od tretjih oseb prejme za vodenje poslov in pri vodenju poslov, takoj izročiti družbi (82. člen ZGD-1). Družbenik, ki svojega denarnega vložka ne plača pravočasno, ali denarja, prejetega za družbo, ne izroči pravočasno blagajni družbe, ali neupravičeno uporabi denar družbe zase ali zamudi z drugimi svojimi vložki, mora po 83. členu ZGD-1 plačati zamudne obresti.

Na koncu vsakega poslovnega leta se na temelju letnih računovodskih izkazov ugotovi dobiček ali izguba in se vsakemu družbeniku izračuna njegov delež pri dobičku ali izgubi.

Družbeniku pripadajoči dobiček se po 94. členu ZGD-1 pripiše njegovemu kapitalskemu deležu; izračunani delež družbenika pri izgubi ter denar, ki ga je dvignil med poslovnim letom, se odpišeta od kapitalskega deleža.

Od dobička pripada vsakemu družbeniku najprej delež v višini 5 % njegovega kapitalskega deleža. Če dobiček tega ne omogoča, se deleži pri dobičku ustrezno znižajo. Dobiček, ki presega tako izračunane deleže dobička in izguba v poslovnem letu se razdelita med družbenike po enakih delih (95. člen ZGD-1). Po pravilu, ki ga določa zakon, se torej dobiček delno deli po kapitalu, delno po številu družbenikov, izguba pa v celoti po številu družbenikov. Smisel drugega pravila za izgubo je verjetno v tem, da bi bili družbeniki nezainteresirani za vložitev večjih deležev, če bi se izguba delila glede na deleže družbenikov. Vendar je to pravilo dispozivno: pogodba lahko določi drugačno merilo za delitev dobička in izgube med družbenike (Kocbek, 2014, str. 556). Takšno merilo bi lahko bilo tudi sodelovanje posameznega družbenika v poslovanju družbe.

Pri izračunu deleža dobička, ki pripada družbeniku, se plačila, ki jih je družbenik vplačal med poslovnim letom kot vložke, upoštevajo v sorazmerju s časom, ki je potekel od vplačil. Če je družbenik med poslovnim letom dvignil denar iz svojega kapitalskega deleža, se upoštevajo zmanjšani zneski v sorazmerju s časom, ki je potekel od dviga.

Vsak družbenik sme v lastno breme dvigniti denar iz blagajne družbe do zneska 5 % svojega, v preteklem poslovnem letu ugotovljenega kapitalskega deleža in lahko zahteva, razen če bi bilo to očitno v škodo družbe, tudi izplačilo svojega deleža pri dobičku v preteklem poslovnem letu, ki presega navedeni znesek.

Družbenik ne sme brez privolitve drugih družbenikov zmanjšati svojega kapitalskega deleža.

Družbenik ne more razpolagati s svojim deležem brez soglasja drugih družbenikov.

Za zastopanje družbe je upravičen vsak družbenik, če ni z družbeno pogodbo določeno drugače (na primer, da je posamezni družbenik izvzet od zastopanja ali da so za zastopanje družbe upravičeni vsi ali nekateri družbeniki samo skupno, 98. člen ZGD-1).

Za obveznosti družbe so upnikom subsidiarno (nadomestno) odgovorni vsi družbeniki z vsem svojim premoženjem. Če družba upniku na njegovo pisno zahtevo ne izpolni obveznosti, so odgovorni vsi družbeniki solidarno. Drugačen dogovor družbenikov o njihovi odgovornosti proti tretjim osebam je brez pravnega učinka.

Če članstvo družbenika preneha, je ta družbenik odgovoren za obveznosti družbe, nastale do objave vpisa prenehanja članstva (100. člen ZGD-1).

Če je vložen zahtevk proti družbeniku zaradi obveznosti družbe, lahko družbenik uveljavlja osebne ugovore in ugovore, ki bi jih lahko uveljavljala družba.

Kdor vstopi v že obstoječo družbo, je po 103. členu ZGD-1 odgovoren tako kot drugi družbeniki za obveznosti družbe, prevzete pred njegovim pristopom, ne glede na to, ali je bila firma spremenjena ali ne. Drugačen dogovor družbenikov glede odgovornosti novega družbenika je proti tretjim osebam brez pravnega učinka.

Družba z neomejeno odgovornostjo preneha:

- s potekom časa, za katerega je bila ustanovljena,
- s sklepom družbenikov,
- s stečajem,

- s smrtjo ali prenehanjem družbenika, če družbena pogodba ne določa drugače,
- z odpovedjo,
- na podlagi sodne odločbe,
- če se število družbenikov zmanjša pod dva in v enem letu preostali družbenik ne prilagodi družbe zahtevi po minimalnem številu družbenikov niti ne nadaljuje dela kot podjetnik,
- v drugih primerih v skladu z zakonom (105. člen ZGD-1).

Spremembe v članstvu družbe je treba priglasiti za vpis v sodni register.

Po 106. členu ZGD-1 družbenik odpove družbeno pogodbo, ki ustanavlja družbo za nedoločen čas, na koncu poslovnega leta, če odpoved pisno sporoči drugim družbenikom vsaj šest mesecev pred tem dnom. Vsak dogovor, ki bi izključil pravico družbenika do odpovedi ali jo drugače otežil, razen s podaljšanjem odpovednega roka, je ničen.

Podpis odpovedi mora biti overjen, pisna odpoved pa vročena vsem družbenikom (55. člen Uredbe o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register).

Če obstaja utemeljen razlog (na primer če drugi družbenik namerno ali iz hude malomarnosti prekrši kakšno bistveno obveznost iz družbene pogodbe), lahko družbenik s tožbo zahteva, da se iz družbe izključi družbenik, ali da družba preneha pred potekom za njeno trajanje določenega časa ali brez odpovednega roka, če je bila družba ustanovljena za nedoločen čas (107. člen ZGD-1).

Po 56. členu Uredbe o vpisu družb in drugih pravnih oseb v sodni register je treba predlogu za vpis spremembe družbenika zaradi izključitve priložiti pravnomočno sodbo o izključitvi družbenika.

Družba, ki se ustanovi za čas družbenikovega življenja ali se po poteku za njeno veljavnost določenega časa tiho nadaljuje, se glede določb o odpovedi družbenika ali prenehanja na podlagi sodne odločbe šteje za družbo, ustanovljeno za nedoločen čas (110. člen ZGD-1).

V družbeni pogodbi pa je po 111. členu ZGD-1 lahko določeno, da bo družba obstajala tudi med preostalimi družbeniki, če kdo od družbenikov odpove pogodbo, umre ali preneha.

Če družba preneha s smrtjo družbenika, mora o smrti družbenika dedič umrlega družbenika nemudoma obvestiti druge družbenike in mora, če grozi nevarnost, nadaljevati posle, dokler drugi družbeniki skupaj z njim ne poskrbijo za vodenje poslov v skladu s tem zakonom.

Družbeniki morajo v takšnem primeru še naprej opravljati posle, ki so jim zaupani.

Delež izločenega družbenika po 112. členu ZGD-1 priraste k premoženju družbe preostalih družbenikov. Izločenemu družbeniku se morajo vrniti predmeti, ki jih je prepustil družbi v uporabo. Izločenemu družbeniku je treba izplačati v denarju to, kar bi prejel pri obračunu, če bi družba prenehala med njegovo izločitvijo. Če je potrebno, se vrednost premoženja družbe ugotovi s cenitvijo.

Če vrednost premoženja družbe ne zadošča za pokritje dolgov družbe in kapitalskih deležev družbenikov, mora izločeni družbenik plačati del manjkajočega zneska, sorazmernega njegovemu deležu pri izgubi.

Po smrti družbenika se nadaljuje družba z njegovimi dediči, če je tako določeno v družbeni pogodbi. Dedič lahko zahteva, da se mu na podlagi dosedanjega deleža pri dobičku prizna položaj komanditista, to je družbenika, ki ne odgovarja za obveznosti družbe neomejeno (družba pa se preoblikuje v komanditno družbo) in njemu pripadajoč del zapustnikovega deleža kot njegov komanditni vložek (114. člen ZGD-1).

V vseh primerih prenehanja družbe z neomejeno odgovornostjo, razen v primeru prenehanja v stečaju, se po 118. členu ZGD-1 opravi *likvidacija*. Likvidacija je postopek za prenehanje družbe, v katerem se končajo tekoči posli, izterjajo terjatve, unovči preostalo premoženje in poplačajo upniki ter razdeli preostalo premoženje med družbenike. Likvidacijo opravljajo kot likvidacijski upravitelji vsi družbeniki, razen če je s sklepom družbenikov ali z družbeno pogodbo zaupana posameznim družbenikom ali tretjim osebam, ali če na predlog osebe, ki ima pravni interes, iz utemeljenih razlogov imenuje likvidacijske upravitelje (tudi iz vrst nedružbenikov) sodišče.

Likvidacijske upravitelje morajo prijaviti za vpis v register vsi družbeniki.

Likvidacijski upravitelji morajo po 122. členu ZGD-1 dokončati tekoče posle, izterjati terjatve, unovčiti preostalo premoženje in poplačati upnike; za dokončanje nedokončanih poslov smejo sklepati tudi nove posle. Likvidacijski upravitelji zastopajo družbo.

Likvidacijski upravitelji morajo sestaviti obračun ob začetku in koncu likvidacije (začetni in končni likvidacijski obračun, 128. člen ZGD-1).

Po plačilu dolgov likvidacijski upravitelji razdelijo preostalo premoženje družbe med družbenike v sorazmerju s kapitalskimi deleži, ki se ugotovijo na podlagi končnega likvidacijskega obračuna (129. člen ZGD-1). Če pa premoženje družbe ne zadošča za poplačilo obveznosti družbe, ga morajo družbeniki dopolniti za manjkajoči znesek v razmerju, v katerem so dolžni pokrivati izgubo (130. člen ZGD-1).

Pojmi: družba z neomejeno odgovornostjo, odgovornost družbenikov za obveznosti družbe, vložki družbenikov, vodenje poslov družbe, upoštevanje navodil drugih družbenikov, odvzem upravičenja za vodenje poslov, odrek vodenju poslov, skrbnost pri vodenju poslov, *actio pro socio*, odgovornost družbenika družbe z neomejeno odgovornostjo za škodo, pravica družbenika družbe z neomejeno odgovornostjo do povračila izdatkov, zastopanje družbe z neomejeno odgovornostjo, pravica družbenika družbe z neomejeno odgovornostjo do obveščenosti, uporaba dobička družbe z neomejeno odgovornostjo, subsidiarna odgovornost družbenikov za obveznosti družbe z neomejeno odgovornostjo, prenehanje družbe z neomejeno odgovornostjo.

4.4.2 Komanditna družba

Komanditna družba je družba dveh ali več oseb, v kateri je najmanj en družbenik odgovoren za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem (komplementar), medtem ko najmanj en družbenik ni odgovoren za obveznosti družbe (komanditist, 135. člen ZGD-1).

Za komanditno družbo smiselno uporabljajo določbe ZGD-1, ki veljajo za družbo z neomejeno odgovornostjo, če v določbah o komanditni družbi ni drugače določeno.

Pravna razmerja med družbeniki se urejajo z družbeno pogodbo.

Komanditist ni upravičen voditi poslov družbe. Če komanditist ravna v nasprotju s to prepovedjo, je odgovoren kot komplementar. Komanditist ne sme nasprotovati poslovanju komplementarjev, če poslovanje ne presega običajnega obsega dejavnosti družbe (138. člen ZGD-1). Komanditist po 144. členu ZGD-1 tudi ni upravičen zastopati družbe, lahko pa se mu podeli prokura ali posebno pooblastilo.

Komanditist ima po 140. členu ZGD-1 pravico zahtevati prepis letnega poročila ter zaradi preverjanja njegove pravilnosti pravico do vpogleda v poslovne knjige in knjigovodske listine.

Če obstajajo utemeljeni razlogi, lahko sodišče na komanditistov predlog kadarkoli odredi, da se komanditistu izroči prepis letnega poročila ali da se mu dajo druga pojasnila ali predložijo poslovne knjige in knjigovodske listine.

Določbe o delitvi dobička, ki veljajo za družbenike družbe z neomejeno odgovornostjo, veljajo tudi za komanditista, vendar zakon določa nekatere posebnosti: komanditistov dobiček se pripisuje njegovemu kapitalskemu deležu le toliko časa, dokler ne doseže zneska njegovega s pogodbo določenega vložka. Pri izgubi sodeluje komanditist le do zneska svojega kapitalskega deleža in svojega še neplačanega vložka. Če ni drugače dogovorjeno, se glede dobička, ki presega odstotek 5 %, ali glede izgube domneva, da je določeno tako razmerje delitve, ki ustreza razmerju med deleži (142. člen ZGD-1). Tudi to pravilo je dispozitivno, ker se lahko s pogodbo določi kakršnokoli merilo za delitev dobička in izgube (Kocbek, 2014, str. 591).

Komanditist po drugem odstavku 143. člena ZGD-1 ne more zahtevati izplačila dobička, dokler je njegov kapitalski delež zaradi izgube zmanjšan pod znesek, ki je plačan za določeni vložek ali bi bil z izplačilom zmanjšan pod ta znesek.

Komanditist je po 145. členu ZGD-1 odgovoren upnikom za obveznosti družbe do višine neplačanega zneska, ki bi ga moral vplačati po pogodbi.

Po vpisu družbe v register velja v razmerju do upnikov družbe za komanditistov vložek tisti, ki je vpisan v register. Na povečanje komanditistovega vložka, ki ni vpisan v register, se upniki ne morejo sklicevati, razen če jim je družba povečanje sporočila na drug način. Dogovor družbenikov, s katerim se komanditistu plačilo vložka odpusti ali odloži, je proti upnikom brez pravnega učinka. Če se komanditistu vložek vrne, velja v razmerju do upnikov za neplačanega. Enako velja, če komanditist dvigne delež od dobička, medtem ko je njegov kapitalski delež zaradi izgube znižan pod znesek plačanega vložka, ali če se z dvigom deleža od dobička kapitalski delež zniža pod znesek plačanega vložka.

Komanditist ni v nobenem primeru dolžan vrniti, kar prejme v dobri veri kot dobiček na podlagi letnega obračuna.

Če so komplementarji samo pravne osebe, ki so same odgovorne za obveznosti, in vloži komanditist kot svoj vložek v komanditno družbo svoj delež v pravni osebi - komplementarju, se šteje, da komanditistov vložek v komanditni družbi še ni vplačan. To pa ne velja, če je komplementar taka pravna oseba, za katere obveznosti so odgovorni tudi njeni družbeniki, ki so fizične osebe.

Zaradi komanditistove smrti družba ne preneha.

Pojmi: komanditna družba, komplementar, komanditist, upravičenje za vodenje poslov v komanditni družbi, zastopanje komanditne družbe, pravica komanditista do obveščenosti, odgovornost komplementarja in komanditista za obveznosti komanditne družbe.

4.4.3 Družba z omejeno odgovornostjo

4.4.3.1 Opredelitev

Družba z omejeno odgovornostjo je kapitalaska družba, katere osnovni kapital sestavljajo osnovni vložki družbenikov, ki za obveznosti družbe ne odgovarjajo in je njihovo število navzgor omejeno (do največ 50 družbenikov). Več kot 50 družbenikov ima družba lahko, če dovoli minister, pristojen za gospodarstvo, 471. in 473. člena ZGD-1).

Osnovni kapital (osnovna glavnica) mora znašati najmanj 7.500 eurov, vsak osnovni vložek pa najmanj 50 eurov (475. člen ZGD-1). Vrednost posameznih osnovnih vložkov je lahko različna.

Osnovni vložek je del osnovnega kapitala in označuje obveznost družbenika, da prispeva v družbo. Osnovni vložek je lahko zagotovljen v denarju ali kot stvarni vložek ali stvarni prevzem.

Na podlagi osnovnega vložka in sorazmerno z njegovo vrednostjo v osnovnem kapitalu pridobi družbenik svoj poslovni delež, ki je izražen v odstotkih. Poslovni delež označuje »skupnost pravic in obveznosti, ki jih ima družbenik na podlagi njegovega osnovnega vložka ali osnovnega vložka njegovih prednikov« (Zabel, 2014, str. 818) oziroma »pravni položaj družbenika v d. o. o. in iz njega izvirajoče pravice in obveznosti« (Podgorelec, 2009, str. 107). Vsak družbenik lahko ob ustanovitvi prispeva le en osnovni vložek in ima le en poslovni delež (471. člen ZGD-1).

4.4.3.2 Ustanovitev

Družbo lahko ustanovi ena ali več fizičnih ali pravnih oseb, ki postanejo z ustanovitvijo družbe družbeniki, zato je treba upoštevati omejitve glede največjega števila družbenikov (praviloma ne več kot 50; v to število se všttevajo tudi osebe, ki imajo skupaj en delež, ker bi se drugače lahko obšle določbe o največjem številu družbenikov; tako Zabel, 2014, str. 824).

Družba dveh ali več družbenikov se ustanovi s pogodbo, ki je lahko sklenjena v obliki notarskega zapisa ali na posebnem obrazcu, ki ga predpiše pristojni minister. Družbeno pogodbo podpišejo vsi družbeniki.

Pogodba je lahko sklenjena v fizični ali elektronski obliki.

Če družbeno pogodbo za katerega od družbenikov podpiše pooblaščenec, mora biti priloženo družbenikovo pooblastilo. Če je družbena pogodba sklenjena v obliki notarskega zapisa, mora družbenikovo pooblastilo potrditi notar, če pa je družbena pogodba sklenjena na posebnem obrazcu, mora biti družbenikov podpis na pooblastilu overjen. Pooblastilo ni potrebno, če je zastopnik že po zakonu upravičen skleniti pogodbo o ustanovitvi družbe v imenu družbenika.

Po 474. členu ZGD-1 mora pogodba navajati:

1. ime in priimek ter prebivališče ali firmo in sedež vsakega družbenika,
2. firmo, sedež in dejavnost družbe,
3. znesek osnovnega kapitala in vsakega osnovnega vložka posebej, družbenika za vsak osnovni vložek in njegov poslovni delež,
4. čas delovanja družbe, če je ustanovljena za določen čas,
5. morebitne obveznosti, ki jih imajo družbeniki do družbe poleg vplačila osnovnega vložka, in morebitne obveznosti družbe do družbenikov.

Če se osnovni kapital ali njegov del izroči kot stvarni vložek, mora pogodba ali priloga, ki je sestavni del pogodbe, določiti:

1. predmet vsakega stvarnega vložka posebej,
2. znesek osnovnega vložka, za katerega se daje stvarni vložek, in
3. družbenika, ki je stvarni vložek prispeval.

Družbeniki morajo zagotoviti sredstva za ustanovitev družbe sorazmerno z višino svojih osnovnih vložkov. Če družbeniki tako sklenejo, se jim stroški za ustanovitev družbe vrnejo, enemu ali več družbenikom pa se lahko izplača nagrada za delo pri ustanovitvi družbe. Stroški in nagrade se lahko izplačajo družbenikom samo iz dobička družbe. Družbeniki pa lahko sklenejo, da imajo ta izplačila prednost pred siceršnjimi zahtevki družbenikov do udeležbe pri dobičku.

Če ustanavlja družbo samo ena oseba, sprejme ta oseba akt o ustanovitvi, za katerega ni potrebno, da je v obliki notarskega zapisa. Akt o ustanovitvi je lahko tudi na posebnem obrazcu v pisni ali elektronski obliki.

Poslovodja prijavi družbo za vpis v register pri registrskem organu ali na točki VEM, ki prijavo posreduje registrskemu organu. Prijavi je treba po 478. členu ZGD-1 priložiti:

1. izvirnik ali overjen prepis pogodbe,
2. seznam družbenikov in navedbo vložkov, ki so jih prevzeli,
3. poročilo o stvarnih vložkih,
4. potrdilo banke o depozitu denarnih vložkov z izjavo banke, da lahko družba s sredstvi prosto razpolaga; za resničnost izjave je banka družbi odgovorna, in
5. poročilo pooblaščenega revizorja o vrednosti stvarnih vložkov, če je vrednost osnovnih deležev za te vloške presegla določen znesek.

Če ustanovitelj pred prijavo družbe za vpis v register ni v celoti vplačal denarnega dela osnovnega vložka, mora za manjkajoči del zagotoviti družbi ustrezno varščino in predložiti listino o varščini sodišču ob prijavi za vpis v register.

4.4.3.3 Osnovni vložki

Glede na predmet obveznosti družbenika, da prispeva v družbo, je lahko osnovni vložek zagotovljen v denarju ali kot stvarni vložek ali stvarni prevzem. Za stvarne vloške oziroma stvarni prevzem se smiselno uporabljajo določbe o stvarnih vložkih in stvarnem prevzemu v delniški družbi.

Kot stvarni vložek se lahko zagotovijo premičnine in nepremičnine, pravice in podjetje ali del podjetja. Za stvarni vložek se šteje tudi plačilo za premoženjske predmete, ki jih je družba prevzela in jih prišteje družbenikovemu vložku.

Stvarni vložek v širšem smislu besede zajema tudi stvarni prevzem. Pri stvarnem prevzemu družbenik zagotovi družbi sredstva tako, da družba od tretje osebe prevzame stvar ali pravico, odplačilo za preneseno stvar ali pravico pa poravnava družbenik tretji osebi ali pa družbenik neposredno izroči družbi stvar ali pravico, družba pa pobota svojo terjatev proti družbeniku z njegovo protiterjatvijo za plačilo prenesenih stvari (Zabel, 2014, str. 833). Stvarni vložek mora imeti objektivno določljivo gospodarsko vrednost, mora biti ovrednoten v pogodbi, izročen pred vpisom družbe v register, izvedljiv v obljubljeni obliki (zato ne morejo biti predmet stvarnega vložka storitve) ter zanesljiv (pravice, vezane z odločnim ali razveznim pogojem, niso primerne za stvarni vložek, prim. Zabel, 2014, str. 833 in nasl.). Stvarni vložek ni nujno tak, da lahko rabi opravljanju dejavnosti, mora pa biti sposoben za kritje obveznosti družbe. Stvarni vložek mora biti podrobno naveden v družbeni pogodbi.

Osnovni vložki morajo biti družbi izročeni tako, da lahko poslovodja družbe z njimi prosto razpolaga. Vplačila denarnih vložkov morajo biti nakazana na bančni račun.

Pred prijavo za vpis v register mora vsak družbenik zagotoviti vsaj eno četrtno osnovnega vložka, ki se vplača v denarju (t. i. enočetrtinska klavzula), vrednost vseh zagotovljenih vložkov pa mora znašati najmanj 7.500 eurov.

Stvarni vložki se morajo v celoti izročiti pred prijavo za vpis v register. Če vrednost stvarnega vložka ne doseže vrednosti prevzetega osnovnega vložka, mora družbenik razliko vplačati v denarju (475. člen ZGD-1).

Če se za ustanovitev družbe zagotovijo tudi stvarni vložki, morajo družbeniki pred prijavo za vpis v register sestaviti in podpisati poročilo o stvarnih vložkih. Poročilo mora navajati predmete stvarnih vložkov, dejstva, ki dokazujejo, da vrednost stvarnega vložka ni manjša od višine prevzetega osnovnega vložka, in morebitne obremenitve stvarnega vložka. Če se v družbo vlaga podjetje, je treba poročilu priložiti bilanco stanja in izkaz poslovnega izida podjetja za zadnji dve poslovni leti.

Če znaša skupna vrednost, za katero se dajejo stvarni vložki, več kot 100.000 eurov, morajo družbeniki, ki prispevajo stvarne vloške, na svoje stroške zagotoviti, da stvarne vloške oceni revizor; revizorjevo poročilo je sestavni del poročila družbenikov o stvarnih vložkih.

Po 479. členu ZGD-1 so družbeniki in poslovodje družbi solidarno odgovorni za škodo, ki je povzročena namenoma ali iz hude malomarnosti in je nastala zaradi neizročitve ali nepravilne izročitve stvarnih vložkov, previsoke ocenitve teh vložkov ali zaradi kakšnega drugega škodljivega ravnanja ob ustanovitvi družbe. Družba se temu zahtevku ne more odpovedati niti poravnati glede tega zahtevka, če je povračilo nujno za poravnavo obveznosti tretjim osebam.

4.4.3.4 Poslovni deleži

Poslovni delež je določen na podlagi razmerja med osnovnim vložkom in osnovnim kapitalom ter je izražen v odstotku. Za poslovne deleže ni mogoče izdati vrednostnih papirjev, lahko pa družba izda družbeniku potrdilo kot dokazilo, da je imetnik poslovnega deleža.

Poslovni delež lahko po 480. členu ZGD-1 pripada eni ali več osebam. Če pripada več osebam, uresničujejo pravice in so odgovorne za obveznosti iz poslovnega deleža skupno. Družbeniki, ki so imetniki istega poslovnega deleža, se lahko sporazumejo, da so v razmerju med njimi samimi udeleženi pri tem deležu po enakih ali različnih delih. Pravna dejanja družbe proti imetnikom istega poslovnega deleža učinkujejo proti vsem imetnikom tega deleža tudi, če so opravljena samo proti enemu med njimi. Imetniki istega poslovnega deleža lahko uresničujejo pravice in izpolnjujejo obveznosti tudi po skupnem zastopniku.

V skladu s 481. členom ZGD-1 se poslovni deleži lahko odsvojijo in dedujejo. Če družbenik k svojemu poslovnemu deležu pridobi en ali več deležev, ohranijo vsi deleži svojo samostojnost.

Za odsvojitev deleža je potrebna pogodba, ki je izdelana v obliki notarskega zapisa.

Za odsvojitev poslovnega deleža lahko veljajo omejitve.

Če z družbeno pogodbo ni drugače določeno, imajo drugi družbeniki pri prodaji poslovnega deleža *predkupno pravico*. Družbenik, ki namerava prodati svoj poslovni delež, mora druge družbenike pisno obvestiti o nameravani prodaji in pogojih prodaje ter jih pozvati, da mu morebitni kupec sporoči svojo pripravljenost za nakup v enem mesecu od prejema obvestila. Če je več družbenikov pripravljenih kupiti poslovni delež, postanejo imetniki prodanega deleža vsi kupci skupaj.

Družbena pogodba *lahko* določi, da je za prenos poslovnega deleža na tretjo osebo, ki ni družbenik, potrebno soglasje vseh ali večine družbenikov in določi pogoje za izdajo soglasja. Če v takšnem primeru nobeden od družbenikov ni pripravljen kupiti poslovnega deleža in družbeniki niso dali soglasja za prodajo poslovnega deleža osebi, ki ni družbenik, lahko družbenik izstopi iz družbe.

Za pridobitelja poslovnega deleža se po 482. členu ZGD-1 šteje le tisti, ki je vpisan v register.

Pravna dejanja, ki jih opravi družba proti odsvojitelju ali jih opravi odsvojitelj proti družbi in se nanašajo na pravna razmerja v družbi, učinkujejo kot dejanja proti pridobitelju ali kot pridobiteljeva dejanja. Za obveznosti do družbe, ki so dospele pred prijavo prenosa poslovnega deleža, sta družbi odgovorna odsvojitelj in pridobitelj solidarno.

Družbenik lahko po 483. členu ZGD-1 odsvoji del poslovnega deleža, tako da s tem nastane še en nov in samostojen poslovni delež, pri tem tako vrednost novega kot vrednost preostalega, zmanjšanega poslovnega deleža ne smeta biti nižji od najnižjega zneska osnovnega vložka (50 eurov).

Delitev poslovnega deleža ni dopustna, razen pri odsvojitvi, delitvi skupnega premoženja zakoncev ali dedovanju. Družbena pogodba lahko delitev poslovnega deleža prepove.

Družbenik po 484. členu ZGD-1 ne more biti oproščen vplačila osnovnega vložka niti ne more pobotati svoje terjatve z zahtevkom družbe za vplačilo osnovnega vložka. Ob zmanjšanju osnovnega kapitala je mogoče družbenike oprostiti vplačila osnovnega vložka največ za znesek, ki je sorazmeren z zmanjšanjem osnovnega kapitala.

Če družbenik ne vplača pravočasno zahtevanega zneska kot osnovni vložek, mora plačati zamudne obresti (485. člen ZGD-1).

Družbeniku, ki zamuja z vplačilom osnovnega vložka ali njegovega dela, lahko družba pošlje pisni poziv, da v roku, ki ne sme biti krajši od enega meseca, izpolni svojo obveznost, sicer bo izključen iz družbe glede tistega poslovnega deleža, na katerega se vplačilo nanaša (*kaducitetni postopek*).

Če v tem roku družbenik ne izpolni svoje obveznosti, preide njegov poslovni delež v celoti, vključno z že opravljenimi delnimi vplačili, na družbo, o čemer je treba družbenika pisno obvestiti. Družba postane imetnica poslovnega deleža kot zaupnica, dokler ne preide poslovni delež na novega pridobitelja, članske pravice, ki jih ima družbenik na podlagi deleža, na primer pravica glasovanja, pa v tem času mirujejo (Podgorelec, 2009, str. 125). Če družbenik plača svojo obveznost, preide delež na njega.

Družbenik je tudi po zamudi odgovoren za plačilo neplačanega zneska. S tem ni izključena njegova odškodninska odgovornost.

Za plačilo zneska osnovnega vložka, ki ga ni vplačal izključeni družbenik, jamčijo po 487. členu ZGD-1 njegov neposredni prednik, ki je bil priglasi družbi, in vsi prejšnji predniki. Plačilo je treba zahtevati najprej od neposrednega družbenikovega prednika, če neposredni prednik ne vplača v enem mesecu od poziva, se lahko plačilo zahteva od njegovega prednika. Zastaralni rok (v trajanju pet let) proti zamudnikovim prednikom se računa od dneva, ko je bil prenos priglasi družbi. Z vplačilom zamujenega zneska pridobi zamudnikov prednik poslovni delež izključenega družbenika.

Če ni mogoče zahtevati plačila zamujenega zneska od zamudnikovih prednikov, lahko družba zamudnikov poslovni delež proda na javni dražbi. Drugačen način prodaje se lahko določi le v soglasju z izključenim družbenikom (488. člen ZGD-1).

Če osnovnega vložka niso vplačali niti zavezanci niti ni bil vplačan s prodajo poslovnega deleža, ga morajo vplačati drugi družbeniki sorazmerno z velikostjo svojih poslovnih deležev. V enakem sorazmerju se poveča dolžnost drugih družbenikov, če od nekaterih med njimi ni mogoče zahtevati vplačila (489. člen ZGD-1).

Družbena pogodba ali pa vsi družbeniki s soglasnim sklepom v skladu z družbeno pogodbo lahko določijo, da so družbeniki po ustanovitvi družbe dolžni poleg osnovnih vložkov vplačati tudi *naknadna vplačila*. Naknadna vplačila so lahko v denarni ali nedenarni obliki. Naknadna vplačila med družbeniki so sorazmerna z njihovimi poslovnimi deleži, v družbeni pogodbi pa je lahko določen tudi njihov najvišji znesek. Z naknadnimi vplačili se ne povečajo osnovni kapital, osnovni vložki in poslovni deleži (491. člen ZGD-1).

Premoženje, ki je potrebno za ohranitev osnovnega kapitala in vezanih rezerv, se po 495. členu ZGD-1 družbenikom ne sme izplačati.

Družbenikom se lahko vrnejo vplačana naknadna vplačila, ki niso namenjena kritju osnovnega kapitala ob izgubi. Vračilo se ne sme opraviti prej kot tri mesece od dne, ko je bil sklep o vračilu objavljen na predpisan način. Vračilo naknadnih vplačil pred popolnim vplačilom osnovnega vložka je nično in se šteje, da vrnjena naknadna vplačila niso bila vplačana.

Plačila, ki so opravljena v nasprotju s temi prepovedmi, je treba družbi vrniti. Če je bil prejemnik v dobri veri, je mogoče vračilo zahtevati le, če je to nujno za poravnavo obveznosti upnikom družbe. Če vračila od prejemnika ni mogoče zahtevati, jamčijo za znesek, ki ga je treba vrniti in je nujen za poravnavo obveznosti upnikom družbe, drugi družbeniki sorazmerno s svojimi poslovnimi deleži. Zneski, ki jih ni mogoče zahtevati od posameznega družbenika, se v sorazmerju s poslovnimi deleži razdelijo med druge družbenike. Če so neupravičeno izplačilo zakrivili tudi poslovodje, so ti odgovorni kot družbenik z največjim poslovnim deležem (496. člen ZGD-1).

Družbeniki niso v nobenem primeru dolžni vrniti zneskov, ki so jih v dobri veri dobili kot delež pri dobičku, razen v primeru, ko se z izplačili zmanjšuje osnovni kapital.

Družba lahko pridobi lastne deleže v skladu s 500. členom ZGD-1 samo pod določenimi pogoji: 1. družba ne more pridobiti vseh poslovnih deležev, 2. družba pridobi lahko le poslovne deleže, za katere so vložki v celoti vplačani, 3. pridobitev je lahko odplačna, vendar plačil za pridobitev teh lastnih poslovnih deležev ne sme opraviti, dokler ne oblikuje rezerv za lastne deleže.

Družbeniki imajo po 494. členu ZGD-1 pravico do deleža v bilančnem dobičku, če družbena pogodba ne določa drugače. Dobiček se deli sorazmerno z višino poslovnih deležev, če družbena pogodba ne določa drugače.

4.4.3.5 Izključitev in izstop družbenika

Družbena pogodba lahko predvidi enostransko prenehanje družbeniškega razmerja po volji družbenika (izstop) ali družbe (izključitev), pri čemer mora določiti pogoje, postopek in posledice izstopa ali izključitve.

Zakon določa, kdaj družbenik lahko izstopi iz družbe oziroma je izključen iz družbe ne glede na družbeno pogodbo.

Po 501. členu ZGD-1 sme družbenik s tožbo od družbe zahtevati izstop, če obstajajo za to *utemeljeni razlogi*, ki jih zakon samo primeroma navaja (na primer, če mu drugi družbeniki ali poslovodja povzročajo škodo, če družba ali družbeniki ovirajo ali onemogočajo uresničitev družbenikove pravice do izstopa, če je oviran pri uresničevanju pravic, ki jih ima po zakonu ali pogodbi, ali če mu skupščina ali poslovodje nalagajo nesorazmerne obveznosti).

Tudi utemeljene razloge za izključitev zakon navaja le primeroma (če družbenik povzroča družbi ali družbenikom škodo, če ravna v nasprotju s sklepi skupščine, če ne sodeluje pri upravljanju in s tem ovira redno delovanje družbe ali uresničevanje pravic drugih družbenikov ter če sicer grobo krši pogodbo). Izključitev družbenika iz utemeljenih razlogov lahko zahteva eden ali več drugih družbenikov s tožbo.

Z izstopom ali izključitvijo družbenika po 502. členu ZGD-1 preneha poslovni delež tega družbenika in vse s tem deležem povezane pravice in obveznosti. V treh mesecih po izstopu ali izključitvi družbenika morajo drugi družbeniki:

1. sprejeti sklep o zmanjšanju osnovnega kapitala za znesek, enak nominalni višini osnovnega vložka za poslovni delež, ki preneha, ali

2. v sorazmerju s svojimi sedanjimi poslovnimi deleži prevzeti nove osnovne vložke ali povečati svoje sedanje osnovne vložke tako, da je višina osnovnega kapitala enaka višini osnovnega kapitala pred prenehanjem poslovnega deleža.

Družbenik, ki je izstopil iz družbe, ima pravico do izplačila ocenjene vrednosti svojega poslovnega deleža po stanju ob izstopu. Družba mu mora to vrednost izplačati najpozneje v treh letih od dneva izstopa z obrestmi po obrestni meri, po kateri se obrestujejo bančni denarni depoziti na vpogled. Družbenik, ki je v družbo vložil stvarni vložek, lahko namesto takega izplačila zahteva vrnitev stvari in pravic, ki so bile predmet stvarnega vložka, če vrednost teh stvari ali pravic ne presega ocenjene vrednosti poslovnega deleža, vendar ne prej kot v treh mesecih po izstopu.

Družbenik, ki je bil izključen iz družbe, ima pravico do izplačila ocenjene vrednosti svojega poslovnega deleža po stanju ob izključitvi. Družba mu mora to vrednost izplačati najpozneje v šestih letih od dneva izključitve z obrestmi po obrestni meri, po kateri se obrestujejo bančni denarni depoziti na vpogled. Če družba ali družbeniki od izključenega družbenika zahtevajo plačilo odškodnine, sme družba izplačilo ocenjene vrednosti poslovnega deleža zadržati do pravnomočnosti sodbe, s katero je odločeno o tem odškodninskem zahtevku, ali do sklenitve poravnave med družbo in izključenim družbenikom.

Družbenik lahko po 503. členu ZGD-1 vloži tožbo v svojem imenu in za račun družbe (*actio pro socio*) proti družbeniku, ki ni izpolnil družbeniških dolžnosti pri ustanavljanju ali vodenju družbe, oziroma poslovodji, ki ni izpolnil dolžnosti v zvezi z upravljanjem družbe.

Družbenik lahko vloži takšno tožbo, če je prej brez uspeha zahteval od drugega družbenika izpolnitev obveznosti ali opozoril družbo na neizpolnitev in če je

- skupščini predlagal sprejetje sklepa o vložitvi take tožbe, pa ga skupščina ni sprejela,
- skupščina sprejela tak sklep, pa ni imenovala posebnega zastopnika za vložitev tožbe, če je bilo to potrebno, ali
- skupščina sklep sprejela, pa poslovodja ali posebni zastopnik ni vložil tožbe.

Stroške postopka in stroške posebnega zastopnika krije družba. S sklepom sodišče naloži družbi, da založi predujem za te stroške. Če družba predujma ne založi, ga sodišče izterja po uradni dolžnosti. Če je vložitev tožbe neutemeljena, sme družba zahtevati povrnitev stroškov od družbenika, ki je vložil tožbo, po splošnih pravilih o odškodninski odgovornosti.

4.4.3.6 Pravice in obveznosti družbenikov

Z družbeno pogodbo se v skladu s 493. členom ZGD-1 lahko določi, da je družba dolžna v korist enega ali več družbenikov nekaj dati, storiti, dopustiti ali opustiti. Dolžnost družbe ne sme biti v nasprotju z določbami, ki urejajo plačilo osnovnega vložka od družbenika v zamudi in ohranjanje osnovnega kapitala. Posebne članske pravice lahko obsegajo prednostno dividendo ali prednost pri poplačilu iz likvidacijske mase ali pa pravico do nakupa proizvodov ali oprave storitev družbe po ugodnejši ceni, pravico do močnejše glasovalne pravice, pravico do veta na odločitve družbenikov in podobno. Te pravice se ustanovijo samo z družbeno pogodbo, po ustanovitvi družbe pa je za sklep o spremembi družbene pogodbe potrebno soglasje družbenikov, katerih položaj s takšnimi posebnimi pravicami se zaradi spremembe poslabša. Odvzem posebnih pravic je po prevladujočem stališču možen tudi zgolj s spremembo družbene pogodbe brez soglasja nosilca prednostnih pravic, če za odvzem govorijo utemeljeni razlogi (Podgorelec, 2009a, str. 192).

Po drugi strani lahko pogodba določa morebitne obveznosti, ki jih imajo družbeniki do družbe poleg vplačila osnovnega vložka (t. i. stranske obveznosti). Če se stranske obveznosti uvedejo

po ustanovitvi družbe, je potrebno za sklep o spremembi družbene pogodbe soglasje vseh družbenikov, za katere so predvidene takšne obveznosti. Zakon nalaga družbenikom, da družbi zagotovijo zadosten lastni kapital. Družbenik, ki je v času, ko bi morali družbeniki kot dobri gospodarstveniki zagotoviti družbi lastni kapital, namesto tega družbi dal posojilo, po 498. členu ZGD-1 ne more proti družbi uveljavljati zahtevka za vračilo posojila v stečajnem postopku ali postopku prisilne poravnave. Tako posojilo se v stečajnem postopku ali postopku prisilne poravnave šteje za premoženje družbe.

Tretja oseba, ki je v času, ko bi morali družbeniki kot dobri gospodarstveniki zagotoviti družbi lastni kapital, namesto tega družbi dala posojilo in ji je družbenik dal zavarovanje za vračilo posojila ali se je k temu družbenik zavezal kot porok, lahko v stečaju ali postopku prisilne poravnave družbe zahteva le izplačilo razlike, ki je ni dobila ali je ne bi dobila iz naslova zavarovanja ali poročstva.

Te določbe veljajo tudi za druga pravna dejanja družbenika ali tretje osebe, ki gospodarsko ustrezajo zagotovitvi posojila.

Ne šteje se za posojilo družbi namesto lastnega kapitala, če tretji ni izkoristil pravice zahtevati zavarovanje ali pravice odpovedi pogodbe in vračila danega posojila.

Če je družba v takšnih okoliščinah vrnila posojilo v zadnjem letu pred uvedbo stečaja ali prisilne poravnave, mora družbenik, ki je dal posojilo, ali družbenik, ki je dal zavarovanje ali je jamčil kot porok, družbi nadomestiti vrnjeni znesek posojila. Družbenikova obveznost obstaja le do višine zneska posojila ali do višine zneska, za katerega je družbenik prevzel poročstvo, ali do vrednosti zavarovanja ob vračilu posojila. Družbenik je prost te obveznosti, če da predmete, ki so bili upniku dani kot zavarovanje, družbi na razpolago za poplačilo (499. člen ZGD-1).

Pravice, ki jih imajo družbeniki pri upravljanju družbe, in način njihovega uresničevanja se določijo z družbeno pogodbo, če zakon ne določa drugače.

Zakon vsebuje le pravila, ki se uporabljajo nadomestno, če z družbeno pogodbo ni drugače določeno. V skladu s 504. členom ZGD-1 družbeniki odločajo o:

- sprejetju letnega poročila in uporabi bilančnega dobička,
- zahtevi za vplačilo osnovnih vložkov,
- vračanju naknadnih vplačil,
- delitvi in prenehanju poslovnih deležev,
- postavitvi in odpoklicu poslovodij,
- ukrepih za pregled in nadzor dela poslovodij,
- postavitvi prokurista in poslovnega pooblaščenca,
- uveljavljanju zahtevkov družbe proti poslovodjem ali družbenikom v zvezi s povračilom škode, nastale pri ustanavljanju ali poslovanju,
- zastopanju družbe v sodnih postopkih proti poslovodjem, in
- drugih zadevah, za katere tako določa zakon ali družbena pogodba.

Če ima družba samo enega družbenika, ta samostojno odloča o vprašanjih, za katera so pristojni družbeniki, če jih je več. Vse odločitve mora vpisovati v knjigo sklepov, ki jo potrdi notar najpozneje do vpisa družbe v register. Sklepi, ki niso vpisani v knjigo sklepov, nimajo pravnega učinka.

Vsakihi dopolnjenih 50 eurov osnovnega vložka po 506. členu ZGD-1 daje družbeniku en glas. Družbena pogodba lahko določi, da imajo nekateri družbeniki več glasov na vsakihi 50 eurov osnovnega vložka ali da je glasovalna pravica nekaterih družbenikov omejena.

Za družbenika lahko glasuje tudi pooblaščenec, ki ima za to pisno pooblastilo. Družbenik, ki naj bi bil s sklepom skupščine oproščen obveznosti ali se sklep skupščine nanaša na pravni posel, začetek ali prenehanje spora s tem družbenikom, ne more glasovati v tej zadevi in tudi ne more uresničevati glasovalne pravice za drugega. Družba ne more uresničevati pravic iz lastnih deležev.

Družbeniki po 507. členu ZGD-1 sprejemajo sklepe praviloma na skupščini. Izjema je sprejemanje sklepov tako, da družbeniki sporočajo glasove poslovodji, vendar morajo v tem primeru vsi družbeniki s pisno izjavo skleniti, da se skupščina ne opravi. Glasovi se poslovodji sporočajo pisno, telefonsko, telegramsno ali z uporabo podobnih tehničnih sredstev.

Skupščino skliče poslovodja:

1. če naj družbeniki odločajo o zadevah, določenih v zakonu in družbeni pogodbi,
2. če je to nujno za interese družbe,
3. če se z letno bilanco ali bilanco med poslovnim letom ugotovi, da je izgubljena polovica osnovnega kapitala,
4. v drugih primerih, določenih z zakonom ali družbeno pogodbo (508. člen ZGD-1).

Skupščina se skliče s priporočenim pismom vsem družbenikom, v katerem mora biti naveden tudi dnevni red skupščine, najmanj 25 dni pred dnevom zasedanja skupščine. Če skupščina ni pravilno sklicana, lahko veljavno sprejema sklepe le, če so navzoči vsi družbeniki. Zadeve, o katerih odloča skupščina, morajo biti najavljene vsaj tri dni pred zasedanjem skupščine (509. člen ZGD-1).

Skupščina družbenikov veljavno odloča, če je navzočih toliko družbenikov, da imajo večino glasov. Če ni z zakonom ali družbeno pogodbo določeno drugače, odločajo družbeniki na skupščini z večino oddanih glasov.

Družbena pogodba lahko določi, da se že v vabilu za skupščino določi naknadni dan zasedanja skupščine, če ta ob prvotno določenem času ne bi bila sklepčna; skupščina na naknadnem zasedanju veljavno odloča ne glede na število navzočih družbenikov. Naknadni dan zasedanja skupščine ne sme biti določen prej kot naslednji delovni dan po prvotno določenem dnevu (510. člen ZGD-1).

Družbeniki, katerih poslovni deleži predstavljajo najmanj desetino osnovnega kapitala, smejo po 511. členu ZGD-1 zahtevati sklic skupščine, če navedejo zadeve, o katerih naj bi skupščina odločala, in vzroke za sklic skupščine, lahko pa tudi zahtevajo, da se odločanje o določeni zadevi uvrsti na dnevni red že sklicane skupščine. Družbeniki, katerih poslovni deleži dosegajo takšen del osnovnega kapitala, lahko sami skličejo skupščino ali uvrstijo zadevo na dnevni red, če njihova zahteva ni bila sprejeta ali če so bile osebe, na katere bi morala biti zahteva naslovljena, odsotne. Tako sklicana skupščina odloča tudi o tem, ali bo družba krila stroške sklica skupščine ali razširitve dnevnega reda.

Družbenik ima pravico do obveščenosti. Po 512. členu ZGD-1 mora poslovodja družbenika na njegovo zahtevo nemudoma obvestiti o zadevah družbe ter mu dovoliti vpogled v knjige in spise. Poslovodja sme zavrniti zahtevo po informacijah ali vpogledu, če je verjetno, da bi jih družbenik uporabil za namen, ki je v nasprotju z interesi družbe, in bi s tem družbi ali z njo povezani družbi prizadel občutno škodo. O odklonitvi zahteve dokončno odločajo družbeniki.

Družbenik, ki mu informacije niso bile dane ali mu ni bil dovoljen vpogled v knjige in spise ali je poslovodja zavrnil njegovo zahtevo v nasprotju z zakonom, sme od sodišča zahtevati, da s sodno odločbo dovoli, da se informacije dajo ali da se dovoli vpogled.

Če je v družbeni pogodbi določeno, da ima družba nadzorni svet, se zanj smiselno uporabljajo določbe o nadzornem svetu v delniški družbi, če družbena pogodba ne določa drugače.

Družba ima po 515. členu ZGD-1 enega ali več poslovodij (direktorjev), ki na lastno odgovornost vodijo posle družbe in jo zastopajo.

V družbeni pogodbi je lahko določeno, da se poslovodja imenuje za določen čas, ki ne sme biti krajši od dveh let. Ista oseba je lahko za poslovodjo ponovno imenovana.

Skupščina družbenikov lahko odpokliče poslovodjo kadarkoli, ne glede na to, ali je imenovan za določen ali nedoločen čas. V družbeni pogodbi se lahko določi, da skupščina odpokliče poslovodjo samo iz razlogov, določenih z družbeno pogodbo. Za zahtevke iz pogodbe o opravljanju funkcije poslovodje se uporabljajo pravila, s katerimi so urejena obligacijska razmerja.

Če ima družba nadzorni svet, poslovodjo imenuje in odpokliče ta svet.

Družba ima lahko tudi več poslovodij. Družbena pogodba določa, ali delujejo skupno ali kot posamični poslovodje.

O spremembi družbene pogodbe po 516. členu ZGD-1 odločajo družbeniki na skupščini s tričetrtinsko večino glasov vseh družbenikov. Družbena pogodba lahko določi za veljavno odločitev še druge zahteve. Sklep o spremembi družbene pogodbe mora, razen pri spremembi sedeža, firme ali dejavnosti, potrditi notar. Če se s spremembo družbene pogodbe povečajo obveznosti družbenikov do družbe, morajo sklep, razen pri povečanju osnovnega kapitala, sprejeti vsi družbeniki. Poslovodja mora spremembo družbene pogodbe prijaviti za vpis v register. Prijavi se priloži prečiščeno besedilo družbene pogodbe, ki mu mora biti priloženo notarjevo potrdilo, da se spremenjene določbe družbene pogodbe ujemajo s sklepom o spremembi družbene pogodbe. Če je za spremembo družbene pogodbe potrebno dovoljenje državnega ali drugega organa, se prijavi priloži tudi ta listina.

V teoriji razlikujejo dve vrsti spremembe pogodbe o ustanovitvi družbe. Prva vrsta sprememb so vsebinske spremembe, za katere se uporabljajo določbe o spremembi družbene pogodbe, druga vrsta sprememb pa se nanaša na spremembo družbenika (na primer pri izstopu, izključitvi, prenosu poslovnega deleža in podobno), kar zakon ureja s posebnimi določbami (Zabel, 2014, str. 950).

Sprememba družbene pogodbe začne veljati z vpisom v register.

4.4.3.7 Povečanje in zmanjšanje osnovnega kapitala

Skupščina družbenikov lahko sklene, da se poveča osnovni kapital.

Povečanje osnovnega kapitala se v skladu s 517. členom ZGD-1 lahko opravi kot *povečanje osnovnega kapitala z vložki* ali kot *povečanje osnovnega kapitala iz sredstev družbe*.

Pri povečanju osnovnega kapitala z novimi vložki imajo dosedanji družbeniki prednostno pravico do prevzema novih vložkov v sorazmerju s svojimi deleži v osnovnem kapitalu, če prednostna pravica do prevzema novih vložkov ni izključena s sklepom o povečanju osnovnega kapitala. Rok za uveljavitev te pravice je 14 dni od dneva skupščine, na kateri je bil sprejet sklep o povečanju osnovnega kapitala.

Vložke povečanega osnovnega kapitala lahko prevzame vsak dosedanji ali nov družbenik, lahko pa tudi vsi družbeniki skupaj. Prevzem mora biti sestavljen v obliki notarskega zapisa.

Z dnem vpisa povečanja osnovnega kapitala z vločki v register pridobijo dosedanji družbeniki nov in samostojen poslovni delež.

Pri *povečanju osnovnega kapitala iz sredstev družbe* se osnovni vločki dosedanjih družbenikov povečajo v sorazmerju z njihovimi poslovnimi deleži v dosedanjem osnovnem kapitalu.

Skupščina družbenikov lahko v skladu s 520. členom ZGD-1 sklene, da se *osnovni kapital družbe zmanjša*. Zmanjšanje je veljavno le:

- če poslovodja vsaj dvakrat objavi sklep o zmanjšanju osnovnega kapitala in v objavi pozove upnike, da se zglasijo pri družbi in izjavijo, ali soglašajo z zmanjšanjem osnovnega kapitala; upnike, ki so družbi znani, mora pozvati neposredno, ali
- če družba upnikom, ki niso soglašali z zmanjšanjem osnovnega kapitala, poravna zahteveke ali zagotovi varščino.

Zmanjšanje osnovnega kapitala se lahko prijavi za vpis v register šele po enem letu od zadnje objave in po tem, ko poslovodja predloži dokaze o tem, da je družba poravnala zahteveke upnikom ali jim zagotovila varščino.

Zmanjšanje osnovnega kapitala se lahko opravi tudi *po poenostavljenem postopku* ali z *umikom poslovnih deležev* na podlagi smiselne uporabe določb o delniških družbah.

4.4.3.8 *Prenehanje družbe*

Družba preneha:

- če preteče čas, za katerega je ustanovljena,
- če tako sklenejo družbeniki z vsaj tričetrtinsko večino glasov vseh družbenikov; družbena pogodba lahko določi višjo večino,
- če sodišče ugotovi ničnost kapitalske družbe,
- s stečajem,
- s sodno odločbo, ki jo sodišče izda na zahtevo družbenika, čigar poslovni delež znaša najmanj eno desetino osnovnega kapitala, ta družbenik pa predlaga sodno odločbo o prenehanju družbe, ker meni, da ni mogoče v zadostni meri doseči ciljev družbe ali da obstajajo kakšni drugi utemeljeni razlogi za prenehanje družbe,
- z združitvijo v kakšno drugo družbo ali
- če se osnovni kapital zniža pod zakonsko določen znesek (521. člen ZGD-1).

4.4.3.9 *Enoosebna družba*

Družbo z omejeno odgovornostjo lahko po 523. členu ZGD-1 ustanovi samo ena oseba s tem, da sprejme akt o ustanovitvi, za katerega ni potrebno, da je v obliki notarskega zapisa. Akt o ustanovitvi je lahko tudi na posebnem obrazcu v pisni ali elektronski obliki.

Če ustanovitelj pred prijavo družbe za vpis v register ni v celoti vplačal denarnega dela osnovnega vložka, mora za manjkajoči del po 524. členu ZGD-1 zagotoviti družbi ustrezno varščino.

Ustanovitelj mora listino o varščini predložiti sodišču ob prijavi za vpis v register.

Podobno mora družbenik, v rokah katerega se v treh letih po vpisu družbe v register združijo vsi poslovni deleži (brez upoštevanja deležev v rokah družbe), v treh mesecih po združitvi deležev v celoti vplačati vse zneske osnovnih vložkov ali zagotoviti družbi ustrezno varščino.

Pravni posli, ki jih sklene edini družbenik v imenu družbe s samim seboj kot drugo pogodbeno stranko, morajo po 525. členu ZGD-1 biti v pisni obliki, pri čemer kolizijski zastopnik družbe ni potreben.

Ta določba ne velja za pravne posle, sklenjene pri rednem poslovanju.

Enaka pravila o zastopanju se uporabljajo tudi za delniško družbo z enim delničarjem.

Pojmi: družba z omejeno odgovornostjo, osnovni kapital, osnovni vložek, poslovni delež, stvarni vložek, stvarni prevzem, odsvojitev in dedovanje poslovnega deleža, delitev poslovnega deleža, delitev poslovnega deleža, obveznost vplačila osnovnega vložka, kaducitetni postopek, jamstvo družbenikovih prednikov, dražba, odgovornost družbenikov za vplačilo, kaducitetni postopek, naknadna vplačila, izplačila družbenikom iz premoženja družbe, dolžnost vračila izplačil, pridobitev lastnih deležev družbe, pravica družbenika do deleža v bilančnem dobičku, izstop in izključitev družbenika na podlagi pogodbe ali zakona, obveznosti drugih družbenikov po prenehanju poslovnega deleža družbenika, pravica družbenika po izstopu ali izključitvi iz družbe, *actio pro socio*, stranske obveznosti družbenikov, obveznost zagotavljanja zadostnega kapitala, upravljanje družbe, glasovalna pravica družbenikov, sklic skupščine, pristojnost skupščine, pravica družbenika do obveščeniosti, nadzorni svet, poslovodja, povečanje in zmanjšanje osnovnega kapitala, prenehanje družbe z omejeno odgovornostjo, enoosebna družba.

4.4.4 Delniška družba

4.4.4.1 Opredelitev

Delniška družba je kapitalska družba, ki ima osnovni kapital razdeljen na delnice. Za obveznosti delniške družbe odgovarja delniška družba sama z vsem svojim premoženjem, delničarji pa ne odgovarjajo (168. člen ZGD-1).

4.4.4.2 Osnovni kapital in delnice

Premoženje delniške družbe izhaja iz začetnih vlaganj delničarjev, ki vplačajo delnice, iz nerazdeljenega dobička (kot presežka prihodkov nad odhodki) in od tretjih oseb oziroma upnikov (na primer posojilodajalcev, dobaviteljev itd.), ki imajo za sredstva, dana delniški družbi, pravico do vračila (na primer krediti oziroma posojila) oziroma do plačila njihove vrednosti (na primer kupnina).

Osnovni kapital ni premoženje delniške družbe, temveč se izkazuje na pasivni strani bilance stanja kot eden izmed virov sredstev delniške družbe. Osnovni kapital se oblikuje iz vplačil delničarjev ob ustanovitvi družbe ali ob naknadnem povečanju osnovnega kapitala ali iz preoblikovanja prostega kapitala (prostih rezerv in prenesenega dobička) v postopku povečanja osnovnega kapitala iz sredstev družbe.

Osnovni kapital ima dvojno funkcijo: upnike družbe varuje pred tveganjem prezadolženosti oziroma dolgoročne plačilne nesposobnosti in je osnova za izračun pripadajočega zneska kosovnih delnic in števila delnic pri spremembah (povečanju ali zmanjšanju) osnovnega kapitala (Plavšak, 2014, str. 622). Osnovni kapital tvori del *vezanega kapitala* družbe, kot tistega dela lastnega kapitala, ki ga ni dopustno uporabiti za izplačila delničarjem.

Osnovni kapital se glasi na nominalni znesek v evrih, ki ga določa statut, ne sme pa biti nižji od 25.000 evrov (171. člen ZGD-1).

Osnovni kapital delniške družbe je razdeljen na delnice. Delnica ima trojni pomen: 1. je alikvotni del osnovnega kapitala, 2. je vrednostni papir in 3. je skupek članskih pravic v delniški

družbi. Po mnenju pravne teorije delnica vključuje tudi pravico delničarja, da od družbe zahteva izdajo delnic kot vrednostnega papirja (Plavšak, 2014, str. 666).

Delnice se po 172. členu ZGD-1 lahko glasijo na nominalni znesek (*delnice z nominalnim zneskom*) ali nominalni znesek ni označen (*kosovne delnice*). Družba ne sme imeti hkrati obeh oblik delnic.

Delnice z nominalnim zneskom se morajo glasiti najmanj na 1 euro ali njegov večkratnik. Delež delnice z nominalnim zneskom v osnovnem kapitalu se določa po razmerju med *njenim nominalnim zneskom in zneskom osnovnega kapitala*. Na primer: če je osnovni kapital delniške družbe 1,000.000 evrov in se vsaka delnica glasi na 200 evrov, potem je udeležena v osnovnem kapitalu $200/1,000.000=0,02\%$.

Kosovne delnice se ne glasijo na nominalni znesek. Vsaka kosovna delnica ima enak delež in pripadajoč znesek v osnovnem kapitalu. Znesek v osnovnem kapitalu, ki pripada posamezni kosovni delnici (pripadajoč znesek) ne sme biti nižji od 1 eura. Delež posamezne kosovne delnice v osnovnem kapitalu se določa glede na *število izdanih kosovnih delnic*. Na primer: če je osnovni kapital delniške družbe 27.300 EUR, število kosovnih delnic pa 3000, znaša pripadajoči znesek ene kosovne delnice $27.300 \text{ evrov}/3000=9,1$ evra (pripadajoči znesek kosovne delnice ni nujno zaokrožen na cele evre!).

Delnice z nominalnim zneskom, ki se ne glasijo na celo število evrov, ali kosovne delnice, na katere pripadajoči znesek je nižji od enega evra, so »nične«, kar pomeni, da vpisna pogodba, na podlagi katere so izdane delnice, nima pravnih učinkov (Plavšak in Pšeničnik, 2014, str. 636).

Delnice so lahko izdane v *materializirani obliki (kot listine)* ali v *nematerializirani obliki*. ZGD-1 zahteva, da morajo biti delnice izražene v nematerializirani obliki.

Delnica v materializirani, tiskani obliki je sestavljena iz treh delov:

1. prvi del delnice je *plašč*, na katerem se navedejo oznaka, da je vrednostni papir delnica, oblika in razred delnice, firma in sedež izdajatelja delnice, pri imenski delnici firma ali ime in priimek kupca delnice, pri prinosniških delnicah pa oznaka, da se delnica glasi na prinosnika, pri delnicah z nominalnim zneskom nominalni znesek, na vsaki delnici pa še kraj in datum izdaje, serijska številka delnice ter faksimile podpisov pooblaščenih oseb izdajatelja delnice,
2. drugi del delnice je *kuponska pola* s kuponi za izplačilo dividend. Posamični kupon za izplačilo dividende mora vsebovati zaporedno številko kupona za izplačilo dividende, številko delnice, na podlagi katere se izplačujejo dividende, firmo in sedež izdajatelja delnice, leto, v katerem se dividenda izplačuje, in faksimile podpisov pooblaščenih oseb izdajatelja delnice,
3. tretji del delnice je *talon*, s katerim imetnik delnice uveljavlja pravico do nove kuponske pole za izplačilo dividend (180. člen ZGD-1).

Po 181. členu ZGD-1 lahko družba izda delničarju potrdilo o številu njegovih delnic. Če gre za delnice z nominalnim zneskom, mora biti iz potrdila razviden tudi nominalni znesek delnice. Potrdilo o številu delnic delničarja se lahko uporablja samo kot izkazni papir za uveljavitev pravice do udeležbe in pravice do glasovanja na skupščini delničarjev.

S spremembo statuta se lahko pri nespremenjenem osnovnem kapitalu delnice z nominalnim zneskom ali kosovne delnice:

- razdelijo na delnice z nižjim nominalnim zneskom ali na več kosov, ali

- združijo v delnice z višjim nominalnim zneskom ali v manj kosov, če s tem soglašajo vsi delničarji.

Delnica se po 173. členu ZGD-1 ne sme izdati za znesek (*emisijski znesek*), ki je nižji od nominalnega zneska, pri kosovni delnici pa od pripadajočega zneska (najmanjši emisijski znesek). Izdaja delnice za višji znesek je dopustna. S tem skuša zakon preprečiti, da bi imela delniška družba že na začetku manj premoženja, kot znaša osnovni kapital, kar bi bilo v nasprotju z jamstveno funkcijo osnovnega kapitala v korist upnikov.

Delnice se po 175. členu ZGD-1 glasijo na prinosnika ali na ime.

Delnice se morajo glasiti *na ime*, če so izdane pred celotnim plačilom emisijskega zneska. Samo pri imenski delnici je namreč iz njene vsebine razvidno, kdo je pravni prednik delničarja, kar je pomembno pri zahtevku za vplačilo neplačanega zneska. Pri imenski delnici se znesek delnih plačil navede na delnici.

Če je določeno v statutu, se lahko na delničarjevo zahtevo njegova prinosniška delnica preoblikuje v imensko ali imenska v prinosniško.

Pred izdajo delnic se lahko delničarjem izročijo *začasnice* kot potrdila o udeležbi pred izdajo delnic. Začasnice se glasijo na ime. Začasnice na prinosnika so nične. Za škodo iz take emisije delnic so odgovorni izdajatelji solidarno.

Pravice iz delnic so nedeljive.

Glede na pravice iz delnic so delnice navadne (redne) in prednostne (ugodnostne).

Navadne ali redne delnice so delnice, ki dajejo imetnikom:

1. *članske ali upravljske pravice* (na primer pravico sodelovati pri upravljanju družbe, kar pomeni zlasti pravico do udeležbe na skupščini, pravico predlagati sejo skupščine in uvrstitev določene zadeve na dnevni red že sklicane skupščine, pravico do glasovanja, pravico do obveščenosti, pravico do izpodbijanja sklepov skupščine oziroma pravico zahtevati ugotovitev ničnosti sklepa skupščine) in
2. *premoženjske pravice*:
 - a. pravico do dela dobička oziroma dividende in
 - b. pravico do ustreznega dela preostalega premoženja, ki preostane po poplačilu obveznosti družbe po likvidaciji ali stečaju družbe.

Prednostne ali ugodnostne delnice so delnice, ki zagotavljajo njihovim imetnikom poleg pravic, ki izhajajo iz navadnih delnic, še določene prednostne pravice, na primer prednost pri izplačilu vnaprej določenih zneskov ali odstotkov od nominalne vrednosti delnic ali dobička, prednost pri izplačilu ob likvidaciji družbe in druge pravice, določene s statutom družbe.

V teoriji razlikujejo splošne prednostne delnice in dve vrsti posebnih prednostnih delnic: zbirne in udeležbene. Pri splošnih prednostnih delnicah se prednostna in redna dividenda izračunata tako, da se iz zneska dobička, ki je namenjen delitvi med delničarje, najprej izračuna znesek prednostne dividende in pomnoži s številom prednostnih delnic, nato pa ta znesek odšteje od celotnega zneska za delitev med delničarje. Če razliko delimo s številom rednih delnic, dobimo znesek dividende na redno delnico.

Zbirna (kumulativna) prednostna delnica daje v skladu s sklepom o izdaji delnic njenemu imetniku prednostno pravico do izplačila vseh še neizplačanih dividend, preden se imetnikom navadnih delnic v skladu s sklepom o razdelitvi dobička izplačajo kakršnekoli dividende. Če je delniška družba poslovala z dobičkom in za posamezno poslovno leto ni odločila o delitvi dividend, pridobi imetnik zbirne prednostne zbirne (kumulativne) delnice pravico do izplačila

prednostnih dividend za prejšnja poslovna leta, za katera s sklepom o uporabi dobička ni bilo odločeno, da se del nameni razdelitvi med delničarje. Dividenda na redno delnico se v primeru izdaje zbirnih prednostnih delnic izračuna tako, da se poleg prednostne dividende za poslovno leto, na katero se nanaša sklep skupščine, upošteva še znesek neplačanih dividend, ki pripadajo imetnikom zbirnih prednostnih delnic za prejšnja poslovna leta (Plavšak, 2014, str. 656 in nasl.).

Udeležbena (participativna) prednostna delnica daje imetniku poleg prednostne dividende še pravico do izplačila dividend, ki pripadajo imetnikom navadnih delnic v skladu s sklepom o uporabi dobička.

Delnice z enako pravico sestavljajo en razred. Dividenda na redno delnico se izračuna podobno kot pri splošnih prednostnih delnicah s tem, da se znesek, ki preostane po izplačilu prednostnih dividend, deli s številom vseh in ne samo rednih delnic.

Zakon določa, da vsaka delnica zagotavlja glasovalno pravico (178. člen ZGD-1). Od tega načela dopušča izjemo samo za prednostne delnice, ki dajejo prednost pri izplačilu dividende, in v omejenem obsegu: delniška družba v sestavi svojega osnovnega kapitala ne sme imeti več kot polovice neglasovalnih prednostnih delnic.

Neglasovalne prednostne delnice pridobijo glasovalno pravico o vseh zadevah, o katerih odloča skupščina (splošno glasovalno pravico) pod dvema pogojem: 1. če se po sklepu skupščine za posamezno poslovno leto prednostna dividenda za to poslovno leto ne plača, in 2. če skupščina tudi s sklepom o uporabi dobička tudi za naslednje poslovno leto odloči, da se dobiček ne razdeli delničarjem ali če pri zbirnih prednostnih delnicah skupščina odloči, da za razdelitev delničarjem nameni samo del bilančnega dobička, ki ne zadošča za plačilo celotne prednostne dividende za preteklo leto (Plavšak, 2014, str. 660).

Splošna glasovalna pravica pripada prednostnim delnicam, dokler ni skupščina s sklepom o uporabi bilančnega dobička odločila o razdelitvi bilančnega dobička v znesku, ki zadošča za plačilo vseh neplačanih prednostnih dividend na zbirne prednostne delnice oziroma za plačilo prednostne dividende za tekoče poslovno leto (Plavšak, 2014, str. 660).

Na glede na statutarno izključitev glasovalne pravice imajo prednostni delničarji posebno glasovalno pravico v primeru, ko odločajo o soglasju k sklepu skupščine, na podlagi katerega se prednostna pravica izključi ali omeji ali se osnovni kapital poveča z izdajo prednostnih delnic, ki zagotavljajo enako ali boljše prednost, razen če je možnost takšne omejitve že določena v prednostnih delnicah.

Pravice iz delnice so nedeljive in se načeloma prenašajo kot celota. Izjema se lahko pod določenimi pogoji samostojno prenašajo nekatera upravičenja, ki jih delnica vsebuje, na primer pravica do dividende za posamezno poslovno leto in pravica do udeležbe in glasovanja na posamezni skupščini. Po Zakonu o nematerializiranih vrednostnih papirjih centralna depotna družba v pravilih, sprejetih v skladu z mednarodno uveljavljenimi standardi za izvedbo korporacijskih dejanj, določi dan, ki je odločilen za ločitev posameznega upravičenja iz nematerializiranega vrednostnega papirja od tega vrednostnega papirja (na primer upravičenje do dividende ali glasovalne pravice; prim. druga alineja iz drugega odstavka 38. člena ZNVP-1).

Zakon prepoveduje izdajati delnice, ki bi ob enakem deležu v osnovnem kapitalu dajale različno število glasov (tretji odstavek 178. člena ZGD-1, v nasprotju s to prepovedjo bi bila na primer t. i. »zlata delnica« s pravico veta na sprejem nekaterih odločitev).

4.4.4.3 Ustanovitev

Statut je ustanovni in temeljni pravni akt delniške družbe ter mora biti sestavljen v obliki notarskega zapisa. Vsebovati mora podatke o ustanoviteljih, firmo, sedež in dejavnosti družbe,

znesek osnovnega kapitala, določbe o vrsti in morebitnem razredu ter številu delnic v tem razredu oziroma o nominalnem znesku delnic, sistem upravljanja, obliko in način objav za delničarje, vrsto delnic glede na določitev upravičenca (delnice na prinosnika ali ime), število članov v organih družbe in mandatno dobo organov, čas trajanja družbe, če je ustanovljena za določen čas, in način prenehanja družbe.

Za delniško družbo velja načelo *statutarne strogosti*. Vprašanja, ki jih ureja zakon, lahko statut uredi drugače samo, če zakon tako izrecno določa. S statutom se lahko dodatna vprašanja uredijo le, če zakon teh vprašanj ne ureja celovito. Druga vprašanja, ki so pomembna za družbo in niso urejena s statutom, se lahko v skladu z zakonom uredijo v drugih aktih družbe (183. člen ZGD-1).

Zakon določa, da lahko posamezna vprašanja ureja samo statut. Tako se posebne ugodnosti posameznim delničarjem ali tretji osebi lahko po 186. členu ZGD-1 določijo samo v statutu z navedbo upravičenca teh ugodnosti. Samo v statutu se lahko določijo tudi stroški, ki jih družba povrne delničarjem ali drugim osebam kot nadomestilo ali plačilo za pripravo ustanovitve družbe. Če omenjene posebne ugodnosti ali stroški niso določeni v statutu, pogodbe in pravna dejanja, s katerimi se dajejo take ugodnosti ali določi povrnitev stroškov, proti družbi nimajo pravnega učinka. Tega ni mogoče odpraviti s spremembo statuta, potem ko je družba vpisana v register.

Delničarji lahko prispevajo *vložke v denarju* ali kot *stvarne vložke* oziroma *stvarni prevzem*. Če delničarji prispevajo vložke tako, da ne vplačajo emisijskega zneska delnic v denarju (*stvarni vložki*) ali če družba prevzame sedanje ali prihodnje obrate ali druge premoženjske predmete (*stvarni prevzem*), mora statut določiti: predmet stvarnega vložka ali stvarnega prevzema, osebo, od katere družba predmet pridobi, in število delnic, pri delnicah z nominalnim zneskom pa tudi njihov nominalni znesek, ki so zagotovljene s stvarnim vložkom ali stvarnim prevzemom. Kot stvarni vložek se šteje tudi, če družba prevzame premoženjski predmet, za katerega je zagotovljeno plačilo, ki naj se prišteje k vložku delničarja. Kot stvarni vložki ali stvarni prevzem se lahko štejejo le tisti *premoženjski predmeti ali pravice, katerih gospodarska vrednost je ugotovljiva*. Dolžnost opraviti storitev se ne šteje za stvarni vložek ali stvarni prevzem.

Če v statut ne vsebuje predpisanih določb o stvarnih vložkih, so pogodbe o stvarnih vložkih ali stvarnem prevzemu ter pravna dejanja za njihovo izvedbo proti družbi neveljavne. Če je dogovor o stvarnem vložku ali stvarnem prevzemu neveljaven, mora delničar vplačati emisijski znesek delnic. Po vpisu družbe v register se teh pomanjkljivosti ne da odpraviti s spremembo statuta (187. člen ZGD-1).

Delniška družba se ustanovi s sočasno (simultano) ustanovitvijo ali naknadno (sukcesivno) ustanovitvijo.

Pri *sočasni ustanovitvi* se delniška družba ustanovi tako, da vsi ustanovitelji sprejmejo in podpišejo statut ter sami prevzamejo vse delnice. Družba je ustanovljena, ko ustanovitelji prevzamejo vse delnice, pravna oseba pa postane šele z vpisom v register (189. in 190. člen ZGD-1).

Vsaj tretjino osnovnega kapitala morajo sestavljati delnice, ki se vplačajo v denarju. Na vsako delnico, ki se vplača v denarju, mora biti pred vpisom delniške družbe v register vplačanih najmanj 25 % njenega najmanjšega emisijskega zneska. Za delnice, ki so bile deloma krite s stvarnimi vložki, mora biti pred vpisom družbe v register v denarju vplačan tisti del, ki ni krit s stvarnim vložkom. Če se delnice prodajajo nad najmanjšim emisijskim zneskom, mora biti ves presežek vplačan pred vpisom družbe v register. Če družbo ustanovi en ustanovitelj, mora

delnice v celoti vplačati pred vpisom družbe v register ali zagotoviti družbi ustrezno varščino (191. člen ZGD-1).

Ustanovitelji imenujejo *prvi nadzorni svet ali prvi upravni odbor družbe in revizorja za prvo polno ali delno poslovno leto*, sestaviti pisno poročilo o poteku ustanovitve družbe (*ustanovitveno poročilo*), medtem ko morajo člani organov vodenja ali nadzora *preveriti potek ustanovitve družbe*. Pod določenimi pogoji mora pregledati ustanovitev eden ali več ustanovitvenih revizorjev, ki jih imenuje sodišče (192. do 197. člen ZGD1).

Družbo prijavijo za vpis v register člani organov vodenja ali nadzora.

Če postane imetnik vseh delnic en sam delničar ali poleg njega še družba, mora biti to vpisano v register. V register se vpišejo tudi ime in priimek ter prebivališče ali firma in sedež edinega delničarja.

Postopna (sukcesivna) ustanovitev se opravi, kadar se delnice vpisujejo na podlagi oglasa z vabilom k javnemu vpisu delnic (prospekt) v skladu z zakonom o trgu vrednostnih papirjev. Ustanovitev je sestavljena iz več faz:

V prvi fazi *ustanovitelji sprejmejo statut*, objavijo prospekt in prevzamejo del delnic (207. člen ZGD-1).

V drugi fazi *se vpisujejo delnice in vplačujejo denarni zneski pri bankah*, kjer morajo biti vpisnikom na vpogled statut, poročila ustanoviteljev in revizorjev ter prospekt (208. in 209. Člen ZGD-1).

Če v trimesečnem roku vse ponujene delnice niso vpisane in pravilno vplačane, *lahko ustanovitelji v 15 dneh po poteku tega roka sami prevzamejo ali vpišejo nevpisane in nevplačane delnice*.

Če ponujene delnice niso prevzete in vplačane, se šteje, da ustanovitev ni bila uspešna, ustanovitelji pa morajo v nadaljnjih 15 dneh z novim oglasom pozvati vpisnike, naj dvignejo vplačane zneske (210. člen ZGD-1).

Če sta bila vpis in vplačilo uspešna, morajo *ustanovitelji delnice razdeliti med vpisnike*. Rok za razdelitev traja 15 dni. Če so ustanovitelji naknadno sami prevzeli in vplačali nevpisane delnice, je treba delnice razdeliti v enem mesecu od poteka roka, ki je bil v prospektu določen za vpisovanje delnic (212. člen ZGD-1).

Naslednja faza sta *sklic in zasedanje ustanovne skupščine*. Ustanovno skupščino skličejo ustanovitelji najkasneje v dveh mesecih po poteku roka, določenega s prospektom za vpisovanje delnic. Oglas za sklic ustanovne skupščine se mora objaviti enako kot prospekt in to tako, da poteče med dnem zadnje objave prospekta in ustanovno skupščino najmanj 15 dni (214. člen ZGD-1). Če ustanovna skupščina ni pravočasna, se šteje, da ustanovitev družbe ni bila uspešna. V tem primeru morajo ustanovitelji v 15 dneh po poteku roka za izvedbo skupščine z oglasom, objavljenim enako kot prvi prospekt, pozvati vpisnike delnic, naj dvignejo svoja vplačila (215. člen ZGD-1).

Na ustanovni skupščini mora biti zastopana večina vseh delnic; če je predvidena izdaja delnic različnih razredov, pa tudi večina vsakega razreda.

Ustanovna skupščina:

- *ugotavlja, ali so vpisane ali prevzete vse delnice in ali so bile razdeljene delnice ter ali so vplačila, ki morajo biti plačana do ustanovne skupščine, vplačana v skladu z zakonom in statutom;*

- *ugotavlja, ali so glede stvarnih vložkov vse zahteve izpolnjene* tako, da bo družba s stvarnimi vložki lahko prosto razpolagala, takoj ko bo vpisana v register;
- *ugotavlja največji dovoljeni znesek ustanovnih stroškov*, ki bremenijo družbo;
- *izvoli tiste organe družbe*, za katere je po zakonu ali statutu pristojna skupščina (218. člen ZGD-1).

Družba je ustanovljena, ko skupščina sprejme vse sklepe.

Na ustanovni skupščini daje vsaka delnica en glas.

Zakon posebej ureja primere, ko delniška družba na obligacijskopравни (pogodbeni) podlagi pridobiva stvari in pravice po ustanovitvi (*poustanovitvi*, 188. člen ZGD-1), z namenom, da se preprečijo zlorabe oziroma izigravanje določb o stvarnih vložkih. Pogodba, ki jo sklene družba z ustanovitelji ali delničarji, ki so v osnovnem kapitalu udeleženi z več kot 10 % v prvih dveh letih po vpisu ustanovitve v register, in na podlagi katere družba pridobi stvari ali pravice za ceno, ki dosega najmanj desetino osnovnega kapitala družbe (pogodba o poustanovitvi), začne veljati, ko skupščina sprejme sklep o soglasju za sklenitev pogodbe in je vpisana v register. Pravna dejanja družbe, opravljena za izpolnitev pogodbe o poustanovitvi, h kateri skupščina ni dala soglasja za sklenitev in ni vpisana v register, so neveljavna.

Pogodba o poustanovitvi mora biti sklenjena v pisni obliki, razen če zakon za posamezne vrste pogodb določa, da morajo biti sklenjene v obliki notarskega zapisa. Družba mora vsakemu delničarju na sedežu družbe omogočiti, da pregleda pogodbo o poustanovitvi in mu na njegovo zahtevo najpozneje naslednji delovni dan in brezplačno dati prepis te pogodbe.

Poslovodstvo mora pripraviti pisno poročilo o pogodbi o poustanovitvi. V poročilu mora poslovodstvo zlasti razložiti namen pridobitve premoženja, kar ureja pogodba o poustanovitvi.

Pogodbo o poustanovitvi mora pregledati revizor. Nadzorni svet mora na podlagi poročila poslovodstva in poročila o reviziji pogodbe o poustanovitvi pregledati pogodbo in o tem pripraviti pisno poročilo.

Na zasedanju skupščine je treba predložiti pogodbo o poustanovitvi in poročila poslovodstva, poustanovitvenih revizorjev in nadzornega sveta. Na začetku obravnave na skupščini mora poslovodstvo ustno razložiti vsebino pogodbe o poustanovitvi.

Sklep skupščine o soglasju za sklenitev pogodbe o poustanovitvi je veljavno sprejet samo s kvalificirano večino glasov.

Določbe o poustanovitvi ne veljajo za premoženje, ki ga družba pridobi pri rednem poslovanju ali ga pridobi na podlagi izvršbe ali na organiziranem trgu.

4.4.4.4 *Razmerja med delniško družbo in delničarji*

Temeljno načelo za urejanje razmerij med delničarji in delniško družbo je *načelo enakega obravnavanja delničarjev*: v skladu z 221. členom ZGD-1 morajo organi družbe delničarje *obravnavati ob enakih pogojih enako*.

Obveznosti delničarjev urejajo zlasti določbe, s katerimi se zagotavlja vplačilo in ohranjanje osnovnega kapitala delniške družbe.

Glavna obveznost delničarja po 222. členu ZGD-1 je, da vplača emisijski znesek vpisanih delnic na račun družbe ali ji izročiti stvarne vložke.

Obveznost plačila izhaja iz pogodbe o prvi prodaji delnic. Pogodba o prvi prodaji delnic je pogodba, ki jo sklene izdajatelj – ustanovitelj na račun delniške družbe ob ustanovitvi, po ustanovitvi pa delniška družba z delničarjem kot osebo, ki prevzame ali vpiše in vplača delnice.

Pri simultani ustanovitvi je vpisna pogodba sklenjena z izjavo ustanoviteljev o prevzemu delnic.

Pri sukcesivni ustanovitvi je vpisna pogodba prav tako sklenjena z izjavo ustanoviteljev o prevzemu dela delnic, glede drugih delnic pa je pogodba sklenjena potem, ko na podlagi vabila ustanoviteljev (kot vabila za dajanje ponudbe) delničar izjavi ponudbo ustanoviteljem za račun družbe, ki se ustanavlja, za nakup delnic, ustanovitelji pa to ponudbo sprejmejo in dodelijo določeno količino delnic posameznemu vpisniku (Plavšak, 2014, str. 637 in nasl.).

Delničarji, ki vložka ne vplačajo pravočasno, morajo plačati zamudne obresti po obrestni meri, določeni z zakonom, če ni s statutom določena višja obrestna mera. Za nepravočasno vplačilo vložka lahko statut določa tudi pogodbeno kazen.

Če delničar ne vplača vložka, se začne postopek za izključitev delničarja (*kaducitetni postopek*). Delničarju, ki vložka ne vplača pravočasno, se lahko določi dodaten rok z opozorilom, da mu bodo po poteku roka odvzete delnice in izvedena plačila. Podaljšan rok je treba objaviti in sporočiti vsakemu delničarju s priporočenim pismom.

Delničarju, ki vložka kljub ponovnemu pozivu ne vplača, se po 224. členu ZGD-1 odvzamejo delnice in izvedena plačila v korist družbe, podatki o odvzetih delnicah se objavijo. Odvzem delnic učinkuje z objavo, ki mora biti opravljena brez odlašanja (Pivka in Kocbek, 2014, str. 743).

Namesto odvzetih delnic se izdajo nove, ki poleg izvedenih delnih vplačil navajajo zaostali znesek. Z odvzemom delnic in izvršenih plačil delničar nima upravljalških in premoženjskih pravic, odvzete delnice pripadajo družbi, prav tako izvedena delna vplačila in delničar ne more zahtevati njihovega vračila (Pivka in Kocbek, 2014, str. 742).

Vsak prednik izključenega imenskega delničarja, vpisan v delniško knjigo, mora po 225. členu ZGD-1 družbi plačati vložek, če tega ni mogoče zahtevati od njegovih naslednikov. O pozivu za plačilo izključenemu delničarju mora družba obvestiti njegovega prednika. Vsak prednik mora plačati le tiste zneske, ki jih družba zahteva v dveh letih od dne, ko je prenos delnice vpisan v delniško knjigo. Po plačilu vložka se izroči nova listina.

Če se plačilo vložka od prednikov ne da izterjati, mora družba delnico takoj prodati na borzi ali na drug običajen način.

Zakon prepoveduje odpust plačila denarnih in stvarnih vložkov delničarjem. Delničarji so lahko oproščeni obveznosti plačila vložkov le z rednim zmanjšanjem osnovnega kapitala ali z zmanjšanjem osnovnega kapitala z umikom delnic do zneska, za katerega je osnovni kapital zmanjšan (226. člen ZGD-1).

Vložki se po 227. členu ZGD-1 ne smejo niti vrniti niti obrestovati. Zakon izrecno prepoveduje delniški družbi, da bi za dajatve ali storitve delničarjev ali z njim povezanih družb opravljala plačila v višini, ki presega pravo vrednost teh dajatev ali storitev, ne glede na prejemnika plačila (ne glede, ali gre za plačila delničarju, z njim povezani družbi ali tretji osebi po delničarjevem naročilu). Takšna plačila zakon imenuje prikrita izplačila dobička.

Delničarji, ki imajo v družbi več kot 25 % delež delnic z glasovalno pravico, in v času, ko bi morali delničarji kot dobri gospodarstveniki zagotoviti družbi lastni kapital, namesto tega družbi dajo posojilo, ne morejo proti družbi uveljavljati zahtevka za vračilo posojila v stečajnem postopku ali postopku prisilne poravnave. Tako posojilo se v stečajnem postopku ali postopku prisilne poravnave šteje za premoženje družbe (*kapitalsko posojilo*).

Tretja oseba, ki je v času, ko bi morali družbeniki kot dobri gospodarstveniki zagotoviti družbi lastni kapital, namesto tega družbi dala posojilo in ji je delničar dal zavarovanje za vračilo posojila ali se je k temu delničar zavezal kot porok, lahko v stečaju ali postopku prisilne

poravnave zahteva le izplačilo razlike, ki je ni dobila ali je ne bi dobila iz naslova zavarovanja ali poročstva.

Če je družba v takšnih primerih vrnila posojilo v zadnjem letu pred uvedbo stečaja ali prisilne poravnave, mora delničar, ki je dal posojilo, ali delničar, ki je dal zavarovanje ali je jamčil kot porok, družbi nadomestiti vrnjeni znesek posojila. Delničarjeva obveznost obstaja le do višine zneska posojila ali do višine zneska, za katerega je prevzel poročstvo, ali do vrednosti zavarovanja ob vračilu posojila. Delničar je prost te obveznosti, če da predmete, ki so bili upniku dani kot zavarovanje, na razpolago družbi za poplačilo (227. člen v povezavi s 498. in 499. členom ZGD-1).

V statutu je lahko določeno, da mora delničar poleg vložka v osnovni kapital opraviti *dodatne storitve* neodplačno ali odplačno. Taka obveznost je lahko določena le, če je za prenos delnic potrebno dovoljenje družbe. Obveznosti delničarjev in njihov obseg se navedejo na delnicah ali začasnicah. V statutu je lahko določena pogodbeni kazen ob neizpolnitvi ali nepravilni izpolnitvi dodatne obveznosti (229. člen ZGD-1).

Družba po 229. členu ZGD-1 ne sme vpisovati lastnih delnic. Odvisna družba ne sme prevzeti delnic obvladujoče družbe, družba v večinski lasti pa ne sme prevzeti delnic družbe, ki ima v njej večinski delež, niti kot ustanovitelj niti ob povečanju osnovnega kapitala, kot tudi ne pri pogojnem povečanju osnovnega kapitala. Prevzem delnic v nasprotju s prepovedjo, ki je naslovljena na odvisno družbo ali družbo v večinski lasti, je veljaven; takšna družba postane delničar v obvladujoči družbi ali družbi z večinskim deležem, vendar takšnemu delničarju ne pripada glasovalna pravica in tudi nima pravice do nakupa delnic nove emisije (Kocbek, 2014, str. 755).

Kdor je ob ustanovitvi ali povečanju osnovnega kapitala prevzel delnice za račun družbe, odvisne družbe ali družbe v večinski lasti, se ne more sklicevati na to, da jih ni prevzel za svoj račun. Dokler ne prevzame delnic za svoj račun, nima iz njih nobenih pravic.

Delničar ima ob določenih pogojih pravico do dela dobička. Dobiček, o uporabi katerega delničarji odločajo na skupščini, se imenuje bilančni dobiček.

Od delitve dobička je treba razlikovati uporabo dobička. Uporaba dobička je splošnejši oziroma širši pojem, ki zajema razdelitev dobička med delničarje, uporabo dobička za povečanje rezerv in uporabo dobička za prenos v naslednje leto.

Če družba v poslovnem letu izkaže *čisti dobiček* (dobiček po plačilu davkov), ga mora najprej uporabiti za namene in po vrstnem redu, določenem z zakonom. ZGD-1 natančno predpisuje pooblastila, ki jih imajo v zvezi z uporabo čistega dobička delniške družbe njeni organi.

Poslovodstvo mora že ob sestavi letnega poročila nameniti del čistega dobička za naslednje namene:

1. kritje prenesene izgube,
2. oblikovanje zakonskih rezerv (po četrtem odstavku 64. člena ZGD-1),
3. oblikovanje rezerv za lastne deleže (po petem odstavku 64. člena ZGD-1),
4. oblikovanje statutarnih rezerv (v primeru iz sedmega odstavka 64. člena ZGD-1).

Organi vodenja ali nadzora lahko pri sprejemu letnega poročila iz zneska čistega dobička, ki ostane po uporabi čistega dobička za namene iz 1. do 4. točke, oblikujejo *druge rezerve iz dobička*, pri čemer veljajo naslednje omejitve:

- za druge rezerve iz dobička se ne sme uporabiti več kot polovica preostanka čistega dobička, od te splošne omejitve pa zakon dopušča dve izjemi:

- statut lahko pooblasti organe vodenja ali nadzora, da smejo za druge rezerve iz dobička uporabiti tudi delež, ki je večji od polovice zneska čistega dobička, vendar statutarno pooblastilo ne velja, če druge rezerve iz dobička že dosegajo polovico osnovnega kapitala ali če bi druge rezerve iz dobička presegle polovico osnovnega kapitala, kolikor bi bilo uporabljeno statutarno pooblastilo za oblikovanje rezerve iz dobička;
- če se z delnicami družbe ne trguje na organiziranem trgu, lahko statut pooblastilo organov vodenja ali nadzora omeji tudi tako, da lahko uporabijo samo delež, ki je manjši od polovice zneska čistega dobička.

Če o sprejetju letnega poročila v skladu z zakonom odloča *skupščina*, lahko ob njegovem sprejetju odloči, da se iz zneska preostanka čistega dobička, oblikujejo druge rezerve iz dobička, vendar za ta namen ne sme uporabiti več kot polovice preostanka čistega dobička.

Dobiček, o katerem odloča skupščina, se imenuje *bilančni dobiček*. Bilančni dobiček je rezultat čistega dobička oziroma izgube, prenesenega dobička oziroma izgube ter morebitnih zmanjšanj kapitalskih rezerv ter rezerv iz dobička in povečanja rezerv iz dobička (prim. Kocbek, 2014, str. 757).

Z določbami o uporabi dobička zakon zagotavlja, da družba ne more izkazovati niti deliti dobička, dokler ni izguba pokrita.

Skupščina lahko zmanjša oziroma sprosti rezerve in razliko odvede v bilančni dobiček samo, če sprejme letno poročilo, sicer o tem odločajo organi vodenja in nadzora delniške družbe.

S sklepom o uporabi bilančnega dobička lahko skupščina odloči:

- da se odvede dodatni znesek v druge rezerve iz dobička,
- da se dobiček uporabi za druge, statutarne predvidene namene,
- da se dobiček uporabi za delitev med delničarje.

Deleži delničarjev v bilančnem dobičku se po 231. členu ZGD-1 določijo v sorazmerju z njihovim deležem v osnovnem kapitalu. Če vložki v osnovni kapital niso vplačani v celoti ali če niso vplačani za vse delnice v istem razmerju, se deleži delničarjev v bilančnem dobičku določijo v sorazmerju z opravljenimi vplačili. Vložki, ki so bili vplačani med poslovnim letom, se upoštevajo v sorazmerju z obdobjem od vplačila do konca poslovnega leta.

Statut lahko pooblašča poslovodstvo, da po poteku poslovnega leta izplača *vmesno dividendo* glede na predvideni bilančni dobiček, pri čemer zakon postavlja dodatne omejitve in pogoje. Poslovodstvo lahko izplača vmesno dividendo le pod pogojem, da predhodni obračun za preteklo poslovno leto izkazuje čisti dobiček, in največ v obsegu polovice zneska, ki ostane od predvidenega čistega dobička po oblikovanju rezerv iz dobička, ki jih je treba oblikovati po zakonu ali statutu, oziroma v obsegu polovice bilančnega dobička iz prejšnjega leta, odvisno od tega, kateri obseg je manjši, ter pod pogojem, da plačilo vmesnih dividend odobri nadzorni svet.

Delničarji morajo družbi vrniti plačila, ki so jih prejeli od družbe v nasprotju z zakonom. Če so plačila prejeli kot dividende, jih morajo vrniti le, če so vedeli ali bi morali vedeti, da do teh prejemkov niso bili upravičeni. Delničarji, katerih skupni deleži dosegajo najmanj desetino osnovnega kapitala ali katerih skupni najmanjši emisijski znesek dosega najmanj 400.000 eurov, lahko to terjatev družbe uveljavljajo sami, če skupščina ni sprejela njihovega predloga za vložitev tožbe, če skupščina ne imenuje posebnega zastopnika ali če poslovodstvo ali posebni zastopnik ne ravnata v skladu s sklepom skupščine.

Terjatev družbe lahko uveljavljajo tudi upniki družbe, če jih družba ne more plačati. Če se začne stečaj, stečajni upravitelj uresničuje v tem času pravico upnikov družbe proti delničarjem (233. člen ZGD-1).

Za dodatne storitve, ki jih delničarji po statutu morajo opraviti poleg vložkov v osnovni kapital, se jim sme dati plačilo, ki ne presega vrednosti storitev, ne glede na to, ali je izkazan dobiček (določba prepoveduje prikrito izplačevanje dobička v obliki plačil za storitve delničarjev, 235. člen ZGD-1).

4.4.4.5 *Vpisi v delniško knjigo in prenosi delnic*

Imenske delnice se vpišejo v delniško knjigo z imetnikovo oznako ali s podatki o imenu, priimku in prebivališču imetnika. Kadar delnice niso izdane kot vrednostni papir ali so izdane kot pisne listine, vodi delniško knjigo uprava družbe.

Pri imenskih delnicah velja za delničarja v razmerjih do družbe tisti, ki je kot delničar vpisan v delniško knjigo. Ta domneva je neizpodbitna.

Če je po mnenju družbe nekdo neupravičeno vpisan v delniško knjigo kot delničar, lahko družba izbriše vpis le, če prej obvesti delničarja o nameravane izbrisu in mu določi rok za ugovor. Če delničar pravočasno ugovarja, ga je mogoče izbrisati samo na podlagi pravnomočne odločbe sodišča, ki ugotovi, da ugovor ni bil utemeljen.

Vsakemu delničarju je treba na njegovo zahtevo omogočiti vpogled v delniško knjigo.

Imenske delnice se po 236. členu ZGD-1 prenašajo z indosamentom, to je s pisno izjavo imetnika delnice kot prenosnika, na podlagi katere pravice iz delnice preidejo s prenosnika kot indosanta na indosatarja kot novega upravičenca. Za indosament se smiselno uporabljajo predpisi o menici. To pomeni, da mora novi imetnik ali prejšnji imetnik delnic obvestiti delniško družbo o prenosu, ji dokazati veljaven temelj za prenos (pravni posel ali pravnomočno sodno odločbo), pri pravnoposlovni pridobitvi pa mora biti delnica indosirana na novega imetnika in veriga indosamentov (prenosov) mora biti nepretrgana (Plavšak, 2014, str. 787).

Statut lahko omeji prenosljivost imenskih delnic tako, da v skladu z zakonom določi, da je za prenos potrebno dovoljenje družbe (dovoljenje za prenos delnic). O dovoljenju za prenos delnic odloča poslovodstvo družbe. Statut lahko določi, da o dovoljenju za prenos delnic odloča nadzorni svet družbe ali skupščina.

Zakon ureja dovoljenje za prenos različno glede na to, ali se z delnicami trguje ali ne trguje na organiziranem trgu.

Če se z imenskimi delnicami ne trguje na organiziranem trgu in statut določa, da je za prenos teh delnic potrebno dovoljenje družbe, mora statut po 237. členu ZGD-1 določiti utemeljene razloge, zaradi katerih sme družba odkloniti dovoljenje za prenos delnic.

Za utemeljene šteje zakon tiste razloge, ki ob upoštevanju strukture delničarjev družbe upravičujejo zavrnitev dovoljenja za prenos delnic, kadar bi lahko bilo zaradi prenosa delnic ogroženo uresničevanje ciljev družbe ali njena gospodarska samostojnost (konkurenčno razmerje pridobitelja do družbe ali nastanek odvisnosti družbe od pridobitelja, pri čemer mora biti razlog ustrezno konkretiziran, kar pomeni, da se lahko zavrne pridobitev samo določenega števila oziroma deleža delnic, ki omogočajo pridobitelju ustrezen vpliv; Plavšak, 2014, str. 789).

Družba lahko od osebe, ki bi pridobila delnice na podlagi dovoljenja za prenos delnic, zahteva, da se izjavi o tem, ali namerava delnice pridobiti v svojem imenu in za svoj račun. V takem primeru lahko družba zavrne dovoljenje za prenos delnic tudi, če oseba, ki bi pridobila delnice na podlagi dovoljenja za prenos delnic, ne da izrecne izjave, da namerava delnice pridobiti v

svojem imenu in za svoj račun, ne glede na to, ali so podani drugi razlogi za odklonitev dovoljenja.

Če je pravni temelj pridobitve delnic dedovanje, delitev skupnega premoženja zakoncev ali prodaja, opravljena v postopku prisilne izvršbe, lahko družba zavrne dovoljenje za prenos delnic samo, če pridobitelju ponudi prevzem teh delnic za plačilo njihove tržne vrednosti. Če pridobitelj ponudbe za prevzem delnic v enem mesecu od prejema ponudbe ne zavrne, se šteje, da jo je sprejel.

Če se pridobitelj ne strinja s ponujenim plačilom za prevzem delnic, določi tržno vrednost sodišče na predlog pridobitelja.

Po mnenju teorije lahko družba zavrne dovoljenje za prenos tudi, kadar ne obstajajo razlogi za zavrnitev, če ponudi pridobitelju prevzem delnic po tržni vrednosti v svojem imenu in za svoj račun ali pa za račun drugega delničarja ali tretje osebe (Plavšak, 2014, str. 790).

Za prenos imenskih delnic, s katerimi se ne trguje na organiziranem trgu, statut ne sme določiti strožjih pogojev od pogojev, določenih v zakonu.

Dokler družba ne izda dovoljenja za prenos delnic, s katerimi se ne trguje na organiziranem trgu, pridobitelj iz teh delnic v razmerju do družbe nima nikakršnih pravic. Ne glede na to pridobitelj, ki je delnice pridobil na podlagi dedovanja, delitve skupnega premoženja zakoncev ali prodaje, opravljene v postopku prisilne izvršbe, pridobi premoženjske pravice iz delnic že s pridobitvijo, upravljavske pravice pa šele na podlagi dovoljenja družbe za prenos delnic.

Če družba o dovoljenju za prenos delnic ne odloči v treh mesecih po prejemu zahteve pridobitelja ali če neupravičeno zavrne dovoljenje za prenos, se šteje, da je bilo dovoljenje dano.

Če družba zavrne zahtevo pridobitelja v nasprotju z zakonom, pridobi pridobitelj pravice iz delnic z dnem pravnomočnosti sodbe, s katero sodišče družbi naloži, da izda dovoljenje za prenos delnic. V tem primeru mora družba pridobitelju tudi povrniti škodo, ki je nastala zaradi neutemeljene zavrnitve dovoljenja za prenos delnic.

Če se z imenskimi delnicami *trguje na organiziranem trgu* in statut določa, da je za prenos teh delnic potrebno dovoljenje družbe, lahko statut kot razlog za zavrnitev dovoljenja za prenos delnic po 239. členu ZGD-1 določi samo okoliščino, da bi s pridobitvijo pridobitelj skupaj z delnicami, katerih imetnik je bil pred pridobitvijo, prekoračil določen delež glasovalnih pravic ali delež v kapitalu družbe.

Družba lahko od pridobitelja zahteva, da se izjavi o tem, ali namerava delnice pridobiti v svojem imenu in za svoj račun. V takem primeru lahko družba zavrne dovoljenje za prenos delnic tudi, če pridobitelj ne da izrecne izjave, da je delnice pridobil v svojem imenu in za svoj račun.

Če je pravni temelj pridobitve delnic dedovanje, delitev skupnega premoženja zakoncev ali prodaja, opravljena v postopku prisilne izvršbe, družba ne more zavrniti dovoljenja za prenos delnic.

Statut za prenos imenskih delnic, s katerimi se trguje na organiziranem trgu, ne sme določiti strožjih pogojev od pogojev, določenih v zakonu.

Pridobitelj imenskih delnic, s katerimi se trguje na organiziranem trgu in katerih prenos je omejen, pridobi premoženjska upravičenja iz delnic že s pridobitvijo teh delnic, upravljavska upravičenja pa šele na podlagi dovoljenja družbe za prenos delnic.

Dokler družba ne izda dovoljenja za prenos delnic, pridobitelj iz teh delnic ne more uresničevati glasovalne pravice, kakor tudi ne drugih, z glasovalno pravico povezanih pravic, lahko pa uresničuje vse druge pravice iz teh delnic, vključno s pravico do prednostnega vpisa novih delnic.

Dokler družba ne izda dovoljenja za prenos delnic, veljajo glasovalne pravice iz teh delnic na skupščini za nezastopane.

Rok za izdajo dovoljenja za prenos delnic, s katerimi se trguje na organiziranem trgu, je krajši. Če družba zahteve pridobitelja za izdajo dovoljenja za prenos delnic ne zavrne v 20 dneh po prejemu zahteve, se šteje, da je izdala dovoljenje.

Če družba zavrne zahtevo pridobitelja v nasprotju z določbami zakona, pridobi pridobitelj glasovalne pravice iz delnic z dnem pravnomočnosti sodbe, s katero sodišče družbi naloži, da izda dovoljenje za prenos delnic. V takem primeru mora družba pridobitelju tudi povrniti škodo, ki je nastala zaradi neutemeljene zavrnitve dovoljenja za prenos delnic.

Če delnica pripada več upravičencem, uresničuje pravice iz delnice skupni zastopnik.

Za obveznosti iz delnice so odgovorni vsi upravičenci kot solidarni dolžniki.

Če mora družba delničarju izjaviti voljo in če upravičenci niso imenovali skupnega zastopnika, zadostuje, da družba da izjavo enemu od upravičencev (241. člen ZGD-1).

Če se delnica ali začasnica, izdana kot listina, izgubi ali uniči, se listina lahko razveljavi po predpisih o amortizaciji vrednostnih papirjev.

4.4.4.6 Lastne delnice

Delniška družba načeloma ne sme pridobivati *lastnih delnic*. Takšna prepoved je določena v interesu upnikov družbe, saj premoženje družbe, ki bi bilo sestavljeno samo iz delnic družbe, upnikom ne bi zagotavljalo nobenega jamstva za izpolnitev obveznosti družbe. Prepoved pa je določena tudi v korist delničarjev, ker bi se v družbi, ki bi pridobila večji del lastnih delnic, bistveno okrepil položaj uprave. Od tega načela zakon ne predvideva nobene izjeme ob originarni pridobitvi delnic (ob ustanovitvi družbe ali povečanju osnovnega kapitala), medtem ko za derivativno pridobitev delnic zakon dopušča izjeme v ozko omejenem obsegu in določa pogoje, ob katerih delniška družba lahko pridobiva lastne delnice.

Ti pogoji so določeni v obliki osmih izjem.

Družba sme pridobivati lastne delnice le:

1. če je pridobitev nujna, da bi družba preprečila hudo, neposredno škodo in je bil za delnice plačan celotni emisijski znesek. V tem primeru mora poslovodstvo na prvi naslednji skupščini poročati o razlogih in namenu pridobitve, skupnem številu, najmanjšem emisijskem znesku in deležu pridobljenih delnic ter o vrednosti delnic,
2. če naj se delnice ponudijo v odkup delavcem družbe ali z njo povezane družbe in je bil za delnice plačan celotni emisijski znesek. Tedaj mora družba delavcem ponuditi delnice v odkup najkasneje v enem letu od pridobitve,
3. če delnice pridobi zato, da bi delničarjem zagotovila odpravnino po ZGD-1 (na primer pri pogodbi o obvladovanju oziroma pogodbi o prenosu dobička mora biti zagotovljena pravica zunanjim delničarjem do primerne odpravnine, ki se zagotovi v obliki delnic),
4. če je pridobitev neodplačna in je bil za delnice plačan celotni emisijski znesek,
5. če banka, zavarovalnica in druga finančna organizacija pridobi delnice pri nakupni komisiji in je bil za delnice plačan celotni emisijski znesek, v tem primeru banka kot komisionar na podlagi posebne komisijske pogodbe kupuje za komitenta delnice (komisijska pogodba je pogodba, s katero se komisionar zaveže komitentu, da bo zanj opravil enega ali več poslov, ki mu jih je zaupal komitent),
6. na podlagi univerzalnega pravnega nasledstva,

7. *na podlagi sklepa skupščine o umiku delnic po določbah o zmanjšanju osnovnega kapitala, če je bil za delnice plačan celotni emisijski znesek,*
8. *na podlagi pooblastila skupščine za nakup lastnih delnic, ki velja 36 mesecev in določa najnižjo in najvišjo nakupno ceno pri pridobivanju delnic, kakor tudi delež teh delnic, ki ne sme presegati 10 % osnovnega kapitala, za delnice pa je bil plačan celotni emisijski znesek.* Pri tem družba ne sme pridobiti lastnih delnic izključno zaradi trgovanja. Za pridobivanje in odsvajanje lastnih delnic se uporablja načelo enakega položaja delničarjev. Zakon domneva, da je pridobitev ali odsvojitev lastnih delnic v skladu z načelom enakega položaja delničarjev, če je bila opravljena na podlagi posla, sklenjenega na organiziranem trgu. Drugačno odsvajanje lastnih delnic lahko določi le skupščinski sklep. Pri pridobivanju in odsvajanju lastnih delnic se smiselno uporabljajo določbe o prednostni pravici delničarjev do novih delnic in potrebni večini najmanj treh četrtin pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala. Skupščina lahko tudi pooblasti poslovodstvo, da lastne delnice umakne brez nadaljnjega sklepanja o zmanjšanju osnovnega kapitala. Poslovodstvo mora na prvi naslednji skupščini poročati o razlogih in namenu pridobitve, skupnem številu, najmanjšem emisijskem znesku in deležu pridobljenih delnic ter o vrednosti delnic (247. člen ZGD-1).

Skupni delež delnic, pridobljenih za namene iz prve do tretje in osme točke, ne sme skupaj z drugimi lastnimi delnicami, ki jih družba že ima, presegati 10 % osnovnega kapitala. Taka pridobitev lastnih delnic je dovoljena le, če družba pridobi delnice tako, da oblikuje rezerve za lastne delnice, ne da bi zmanjšala osnovni kapital ali po zakonu ali statutu prepisane rezerve, ki se ne smejo uporabljati za plačilo delničarjem in če je za delnice plačan celoten emisijski znesek.

Pravni posel o pridobitvi lastnih delnic, ki je v nasprotju s prepovedjo pridobivanja lastnih delnic, je ničen, pridobitev delnic s strani družbe pa ni neveljavna. Zaradi ničnosti stranki nimata izpolnitvenega zahtevka. Če pa je pogodba izpolnjena, lahko družba uveljavlja zahtevek za vračilo prepovedanega plačila (kupnine delničarju), delničar pa lahko zoper družbo uveljavlja obogatitveni zahtevek. Odgovarjati utegne tudi poslovodstvo, če je nastala škoda zaradi razlike med višjo nakupno vrednostjo in nižjo tržno vrednostjo kupljenih delnic (Kocbek, 2014, str. 824 in nasl.).

Pravni posel, s katerim družba zagotovi predujem ali posojilo za pridobitev delnic, je ničen.

Ta prepoved ne velja za tekoče pravne posle finančnih organizacij in tudi ne za posle, s katerimi bi delnice pridobili delavci družbe ali z njo povezane družbe. Vendar je pravni posel ničen, če družba ne bi mogla oblikovati sklada za lastne delnice, ne da bi zmanjšala osnovni kapital ali po zakonu ali statutu predpisan sklad, ki se ne sme uporabljati za plačilo delničarjem.

Iz lastnih delnic družba nima nobenih pravic.

Če je družba pridobila lastne delnice v nasprotju s prepovedjo pridobivanja lastnih delnic, jih mora odsvojiti v enem letu po pridobitvi. Če skupni delež delnic, ki jih je družba pridobila v skladu z določbami o izjemah o prepovedi pridobivanja lastnih delnic in delnic, ki jih že ima, presega 10 % osnovnega kapitala, mora družba tisti del delnic, ki ta odstotek presega, odsvojiti v treh letih po pridobitvi. Če lastne delnice niso bile odsvojene v predpisanih rokih, jih mora družba umakniti.

Kdor posluje v lastnem imenu, vendar za račun družbe, sme pridobivati ali imeti delnice družbe le, če bi bilo to družbi dovoljeno (v skladu s prvo do šesto in osmo točko). Isto velja tudi, če delnice družbe pridobiva ali ima od nje odvisna družba ali družba, v kateri ima družba večinski delež, in tudi če jih pridobiva ali ima tretja oseba, ki posluje v lastnem imenu, vendar za račun odvisne družbe ali družbe, v kateri ima večinski delež. Po izračunu največjega dovoljenega skupnega deleža delnic veljajo te delnice za delnice družbe. Tretja oseba ali družba mora družbi

na njeno zahtevo prodati delnice. Na ta način lahko družba, ki mora zmanjšati število lastnih delnic, pridobi te delnice in jih umakne, kolikor jih odvisna družba ali druga oseba ne odsvoji.

Za lastne delnice se po določbah o izjemah od prepovedi pridobivanja lastnih delnic štejejo tudi delnice družbe, ki jih družba sprejme v zastavo. Finančna organizacija sme v okviru tekočih poslov sprejeti v zastavo lastne delnice do skupnega deleža 10 %.

Obligacijskopравни posel o sprejetju lastnih delnic v zastavo je ničen, če se delnice pridobijo v nasprotju s prepovedjo.

4.4.4.7 Skupščina

Delniška družba ima natančno oblikovano organizacijsko strukturo, ki jo oblikujejo z zakonom urejeni organi, preko katerih družba lahko nastopa v pravnem prometu s pridobivanjem pravic in prevzemanjem obveznosti.

Obvezen organ vsake delniške družbe je skupščina, ki jo sestavljajo delničarji. Poleg skupščine ima delniška družba lahko samo še en obvezni organ - upravni odbor (enotirni sistem) ali dva obvezna organa - upravo in nadzorni svet (dvotirni sistem).

Skupščina je organ delniške družbe, ki odloča o najpomembnejših vprašanjih delniške družbe in v njem delničarji uresničujejo svoje pravice. V okvir z zakonom določenih pristojnosti skupščine delniške družbe spadajo odločitve o:

- sprejetju letnega poročila,
- uporabi bilančnega dobička,
- imenovanju in odpoklicu članov nadzornega sveta ali upravnega odbora,
- podelitvi razrešnice članom organov vodenja ali nadzora,
- spremembah statuta,
- ukrepih za povečanje in zmanjšanje kapitala,
- prenehanju družbe in statusnem preoblikovanju,
- imenovanju revizorja, in
- drugih zadevah, če tako v skladu z zakonom določa statut, ali drugih zadevah, ki jih določa zakon (293. člen ZGD-1).

Medtem ko skupščina delniške družbe vedno odloča o uporabi bilančnega dobička, je pristojna za sprejetje letnega poročila samo, če nadzorni svet ali upravni odbor letnega poročila ni potrdil, če organi vodenja ali nadzora prepustijo odločitev o sprejetju letnega poročila skupščini ali če tako določa statut družbe, ki je izbrala enotirni sistem upravljanja. Tedaj mora poročilo, ki ga nadzorni svet ali upravni odbor predloži skupščini, navajati ustrezne sklepe organov vodenja ali nadzora.

Skupščina odloča o uporabi bilančnega dobička na predlog organov vodenja ali nadzora. Pri odločanju o uporabi bilančnega dobička ni vezana na predlog organov vodenja ali nadzora, vezana pa je na sprejeto letno poročilo. Sklep o uporabi bilančnega dobička mora vsebovati podatke o:

1. višini bilančnega dobička,
2. delu bilančnega dobička, ki se razdeli delničarjem,
3. delu bilančnega dobička, ki se odvede v druge rezerve iz dobička,

4. delu bilančnega dobička, o katerega uporabi bo odločeno v naslednjih poslovnih letih (preneseni dobiček), in

5. delu bilančnega dobička, ki se uporabi za druge namene, določene v statutu.

Skupščina ne more odločati o vprašanjih vodenja poslov, razen če tega ne zahteva poslovodstvo.

Hkrati z odločanjem o uporabi bilančnega dobička odloča skupščina tudi o razrešnici organom vodenja ali nadzora. O razrešitvi posameznega člana se glasuje ločeno, če tako odloči skupščina ali če to zahtevajo delničarji, katerih skupni deleži dosegajo desetino osnovnega kapitala.

Z razrešnico skupščina potrdi in odobri delo organov vodenja ali nadzora v poslovnem letu. Zahtevki iz odgovornosti za škodo se lahko uveljavljajo tudi proti osebam, ki jih je skupščina razrešila.

Poslovodstvo mora skupščini predložiti letno poročilo in poročilo nadzornega sveta ali upravnega odbora. Poročili morata biti od objave sklica skupščine dalje dostopni delničarjem na sedežu družbe. V objavi sklica se objavi, kje sta poročili dostopni. Na delničarjevo zahtevo je treba temu najpozneje naslednji delovni dan brezplačno izročiti prepis poročil. Zasedanje skupščine, na katerem skupščina odloča o uporabi bilančnega dobička in o razrešnici, mora biti v prvih osmih mesecih po koncu poslovnega leta.

Če skupščina upravi ali njenemu posameznemu članu ne da razrešnice, se s tem še ne šteje, da je izrekla nezaupnico (294. člen ZGD-1).

Skupščino je treba sklicati v primerih, določenih z zakonom ali statutom, in takrat, če je to v korist družbe. O sklicu skupščine odloči poslovodstvo z navadno večino.

Pravica do sklica skupščine je tudi manjšinska pravica delničarjev: po 295. členu ZGD-1 je treba sklicati skupščino, če delničarji, katerih skupni deleži dosegajo dvajsetino osnovnega kapitala, pisno zahtevajo sklic skupščine in navedejo namen in razloge zanj. Zahteva se pošlje poslovodstvu družbe. Statut lahko pravico do sklica uredi tudi drugače, pri čemer pa skupni delež delničarjev, ki lahko zahtevajo sklic skupščine, ne sme biti določen višje od desetine osnovnega kapitala. Delničarji, katerih skupni deleži dosegajo dvajsetino osnovnega kapitala, lahko tudi zahtevajo, da se objavi zadeva, o kateri bo skupščina sprejemala sklepe na njihov predlog.

Na zahtevo manjšine delničarjev mora skupščina zasedati čim prej, vendar najpozneje v dveh mesecih, sicer lahko sodišče delničarje, ki so postavili zahtevo ali njihove pooblaščenca, pooblasti za sklic skupščine ali objavo zadeve, o kateri naj sklepa skupščina. Sodišče izda sklep brez pridobitve izjav drugih strank.

Skupščina se po 297. členu ZGD-1 skliče vsaj 30 dni pred dnem zasedanja skupščine.

Statut lahko pogojuje udeležbo na skupščini ali uresničevanje glasovalne pravice s tem, da se delničarji prijavijo pred skupščino (najpozneje konec četrtega dne pred skupščino, 297. člen ZGD-1).

Dnevni red zasedanja skupščine se objavi s sklicem.

Če delničarji, katerih skupni deleži dosegajo dvajsetino osnovnega kapitala, po sklicu skupščine zahtevajo objavo zadeve, o kateri naj sklepa skupščina, zadošča, da se zadeva objavi v desetih dneh po sklicu skupščine. Če naj skupščina odloča o spremembi statuta, se objavi, kje je dostopno besedilo predlaganih sprememb z utemeljitvijo. To besedilo z utemeljitvami se objavi tudi v glasilu ali elektronskem mediju družbe.

Zakon ureja zagotovitev informacij delničarjem pred samim zasedanjem skupščine. Za vsako točko dnevnega reda, o kateri naj odloči skupščina, morajo organi vodenja ali nadzora, za volitve članov nadzornega sveta, upravnega odbora in revizorjev pa le nadzorni svet ali upravni odbor, v objavi dnevnega reda navesti predloge za sprejemanje sklepov, razen za točke dnevnega reda, ki so jih predlagali delničarji.

Pred izvolitvijo na skupščini mora predlagani kandidat za člana nadzornega sveta predstaviti svoje preteklo strokovno izpopolnjevanje in delo, ki ga trenutno opravlja, ter vse okoliščine, ki bi lahko privedle do nasprotja interesov ali njegove pristranskosti. Predlagani kandidat lahko poda svojo predstavitev pisno, predstavitev na skupščini pa opravi predlagatelj predlaganega kandidata za člana nadzornega sveta (274. člen ZGD-1).

Utemeljeni predlogi za sprejemanje sklepov morajo biti dostopni, enako tudi predlagane spremembe statuta. Utemeljitev predloga za volitev članov nadzornega sveta ali upravnega odbora mora vključevati vsaj ime in priimek, izobrazbo, ustrezne izkušnje in trenutno zaposlitev predlaganega člana, za volitev revizorja pa vsaj firmo, sedež ter ključna priporočila (297.a člen ZGD-1).

Poslovodstvo mora v najpozneje na 14. dan pred zasedanjem skupščine finančnim organizacijam in združenjem delničarjev, ki so na zadnji skupščini za delničarje uresničevali glasovalne pravice ali zahtevali poročilo, sporočiti sklic skupščine, objavo dnevnega reda in predloge delničarjev, vključno z delničarjevim imenom in priimkom ali firmo ter utemeljitvijo in stališčem poslovodstva (299. člen ZGD-1).

Delničarji lahko po 300. členu ZGD-1 k vsaki točki dnevnega reda v pisni obliki dajejo predloge sklepov. Predlogi delničarjev se objavijo in sporočijo le, če je delničar v enem tednu po objavi sklica skupščine poslal družbi razumno utemeljen nasprotni predlog in pri tem sporočil, da bo na skupščini ugovarjal predlogu organa vodenja ali nadzora in da bo druge delničarje pripravil do tega, da bodo glasovali za njegov nasprotni predlog.

Poslovodstvu nasprotnega predloga in njegove utemeljitve ni treba objaviti, če:

- bi bilo z objavo nasprotnega predloga storjeno kaznivo dejanje ali prekršek,
- bi nasprotni predlog lahko povzročil skupščinski sklep, ki bi bil v nasprotju z zakonom ali statutom,
- utemeljitev nasprotnega predloga v bistvenih točkah vsebuje očitno napačne ali zavajajoče podatke ali žalitve,
- je bil delničarjev nasprotni predlog z isto vsebino že sporočen skupščini družbe,
- je bil isti delničarjev nasprotni predlog z bistveno isto utemeljitvijo v zadnjih petih letih že sporočen na najmanj dveh skupščinah družbe in če je na skupščini zanj glasovala manj kot dvajsetina zastopanega osnovnega kapitala,
- da delničar vedeti, da se skupščine ne bo udeležil in ne bo zastopan, ali
- delničar v zadnjih dveh letih na skupščini ni postavil svojega sporočenega nasprotnega predloga ali ga ni dal postaviti.

Utemeljitev nasprotnega predloga ni treba sporočiti, če vsebuje več kot 3000 znakov.

Na skupščini se sestavi seznam prisotnih ali zastopanih delničarjev in njihovih zastopnikov, ki vsebuje ime, priimek, prebivališče in za vsakega število delnic in razred ter pri delnicah z nominalnim zneskom tudi njihov nominalni znesek. Seznam se sestavi na podlagi predloženih delnic ali potrdil zanje ali pooblastil.

Vsak skupščinski sklep po 304. členu ZGD-1 potrdi notar v notarskem zapisniku. V zapisniku se navedejo kraj in dan zasedanja, notarjevo ime in priimek, izid glasovanja in predsednikova ugotovitev o sprejetju sklepov. Zapisniku se priloži seznam udeležencev skupščine in dokazila o sklicu. Dokazil o sklicu ni treba priložiti, če je njihova vsebina navedena v zapisniku. V 24 urah po koncu skupščine mora poslovodstvo poslati registru notarsko overjen prepis zapisnika in prilog.

Poslovodstvo mora na skupščini dati delničarjem zanesljive podatke o zadevah družbe, če so potrebne za presojo dnevnega reda. Pravica do obveščenosti velja tudi za pravna in poslovna razmerja družbe s povezanimi družbami.

Poslovodstvu ni treba dati podatkov le:

- če je dajanje podatkov po razumni gospodarski presoji tako, da bi lahko družbi ali povezani družbi povzročilo škodo,;
- o metodah bilanciranja in ocenjevanja, če navedba teh metod v dodatku zadostuje za presojo premoženjskega, finančnega in dobičkonosnega stanja družbe, ki ustreza dejanskim razmeram, ali
- če bi bilo z dajanjem podatkov storjeno kaznivo dejanje ali prekršek ali bi bili kršeni dobri poslovni običaji.

Če je bil delničarju dan podatek zunaj zasedanja skupščine, ga je treba dati vsakemu drugemu delničarju na njegovo zahtevo, tudi če ni potreben za presojo zadeve z dnevnega reda. Če delničarju niso dani podatki, lahko zahteva, da se njegovo vprašanje in razlog, zaradi katerih je bilo dajanje podatkov zavrjeno, vključita v zapisnik (305. člen ZGD-1).

Za sprejetje skupščinskih sklepov je po 307. členu ZGD-1 potrebna večina oddanih glasov delničarjev (navadna večina), razen če zakon ali statut ne določata višje večine ali drugih zahtev.

Glasovalna pravica delničarjev se uresničuje glede na njihov delež delnic v osnovnem kapitalu. Vsaka kosovna delnica z glasovalno pravico ima en glas.

S statutom se lahko določi omejitev glasovalne pravice tako, da število glasov, ki jih ima posameznik glede na število delnic, ne more presegati določenega števila ali odstotka. Omejitve glasovalne pravice ni mogoče določiti za posamezne delničarje in tudi ne za glasovalne pravice iz delnic, s katerimi se trguje na organiziranem trgu.

Glasovalna pravica se pridobi šele s celotnim plačilom vložka. Statut lahko določi, da se glasovalna pravica pridobi, če je za delnice vplačan zakonski ali višji najnižji vložek. V tem primeru zagotavlja plačilo najnižjega vložka en glas. Pri višjih vložkih se glasovalno razmerje ravna po višini plačanih vložkov.

Če statut ne določa, da se glasovalna pravica pridobi pred celotnim plačilom vložka in če še za nobeno delnico vložek ni v celoti plačan, se glasovalno razmerje ravna po višini plačanih vložkov. Pri tem zagotavlja plačilo najnižjega vložka en glas. Deli glasov se v teh primerih upoštevajo le, če delničarju z glasovalno pravico dajejo polne glasove.

Delničar, ki je delnico zastavil, uresničuje glasovalno pravico na podlagi potrdila o zastavi, ki ga mora izstaviti zastavni upnik na njegovo zahtevo.

Glasovalno pravico lahko uresničuje pooblaščenec. Za pooblastilo je potrebna pisna oblika. Pooblastilo je treba predložiti družbi in ostane shranjeno pri njej.

Način uresničevanja glasovalne pravice ureja statut. Statut lahko določi, da družba sme ali mora vzpostaviti povezavo med pooblaščenecem na skupščini ter zastopanim delničarjem po elektronskem ali drugem primerljivem mediju.

4.4.4.8 Organi vodenja in nadzora

Organi vodenja ali nadzora so uprava, upravni odbor in nadzorni svet. Družba lahko izbira med dvotirnim sistemom upravljanja družbe z upravo in nadzornim svetom in enotirnim sistemom upravljanja družbe z upravnim odborom.

Organ vodenja ali nadzora sestavljajo najmanj trije člani, če zakon ne določa drugače.

Če ima organ vodenja ali nadzora več članov, se en član imenuje za predsednika.

Člani organov vodenja ali nadzora so imenovani za obdobje, ki je določeno v statutu in ni daljše od šestih let. Po poteku mandatne dobe so lahko v isti organ ponovno imenovani.

Član organa vodenja ali nadzora je lahko vsaka poslovno sposobna fizična oseba, razen oseba, ki:

- je že član drugega organa vodenja ali nadzora te družbe;
- je bila pravnomočno obsojena zaradi določenih kaznivih dejanj (kazniva dejanja zoper gospodarstvo, zoper delovno razmerje in socialno varnost, zoper pravni promet, zoper premoženje, zoper okolje, prostor in naravne dobrine; oseba, obsojena za ta kazniva dejanja, ne sme biti član organa vodenja ali nadzora pet let od pravnomočnosti sodbe in dve leti po prestani kazni zapora);
- ji je bil izrečen varnostni ukrep prepovedi opravljanja poklica, in sicer dokler traja prepoved, ali
- je bila kot član organa vodenja ali nadzora družbe, nad katerim je bil začet stečajni postopek, pravnomočno obsojena na plačilo odškodnine upnikom v skladu z določbami zakona, ki ureja finančno poslovanje podjetij, o odškodninski odgovornosti, in sicer še dve leti po pravnomočnosti sodbe.

Novi člani organa vodenja ali nadzora morajo prijavi za vpis v register priložiti pisno izjavo, da ni okoliščin, ki bi po določbah tega zakona nasprotovale njihovem imenovanju (255. člen ZGD-1).

Če iz kateregakoli razloga en ali več članov organov vodenja ali nadzora manjka (kar pomeni, da ni imenovan ali pa mu je prenehalo članstvo), ga po 256. členu ZGD-1 v nujnih primerih na predlog zainteresiranih oseb imenuje sodišče. Funkcija sodno imenovanega člana organa vodenja ali nadzora preneha, ko je namesto njega imenovan nov član v skladu s statutom.

Organ vodenja ali nadzora mora biti po 257. členu ZGD-1 sklican vsaj enkrat v četrtletju ali krajšem obdobju, ki ga določa statut.

Vsak član organa vodenja ali nadzora ima en glas.

Organ vodenja ali nadzora je sklepčen, če je pri sklepanju navzoča vsaj polovica njegovih članov, če statut ne določa drugače.

Za veljavnost sklepa organa vodenja ali nadzora je potrebna večina oddanih glasov, če zakon ne določa drugače. V primeru enakega števila glasov je odločilen glas predsednika organa vodenja ali nadzora, če ni s statutom določeno drugače.

Član organa vodenja ali nadzora ne sodeluje pri odločanju o zadevah, ki se nanašajo nanj.

Člani organa vodenja ali nadzora ali njihovi pooblaščenici se lahko udeležijo sklepanja tudi tako, da izročijo pisne glasovnice drugemu članu organa vodenja ali nadzora. Organ vodenja ali nadzora lahko sprejema sklepe dopisno, telefonsko, z uporabo elektronskih medijev ali drugače, če s tem soglašajo vsi člani organa vodenja ali nadzora, razen če statut ali poslovnik določata drugače.

Predsednik mora na zahtevo vsakega člana organa vodenja ali nadzora, ki navede namen in razlog za sklic seje, takoj sklicati sejo. Seja mora biti v dveh tednih po sklicu. Če predsednik ni sprejel zahteve, lahko vsaj dva člana organa vodenja ali nadzora sama skličeta sejo organa vodenja ali nadzora in predlagata dnevni red.

Po 263. členu ZGD-1 mora član organa vodenja ali nadzora pri opravljanju svojih nalog ravnati v dobro družbe s skrbnostjo vestnega in poštenega gospodarstvenika in varovati poslovno skrivnost družbe. Člani organa vodenja ali nadzora so solidarno odgovorni družbi za škodo, ki je nastala kot posledica kršitve njihovih nalog, razen če dokažejo, da so pošteno in vestno izpolnjevali svoje dolžnosti.

Uprava po 265. členu ZGD-1 vodi posle družbe samostojno in na lastno odgovornost. Uprava ima lahko enega ali več članov (direktorji).

Če ima uprava več članov, sprejemajo odločitve soglasno, če statut ne določa drugače.

Statut ne sme določiti, da pri različnih mnenjih glas posameznega člana ali posameznih članov prevlada nad večino.

Uprava zastopa in predstavlja družbo.

Če ima uprava več članov, zakon z dispozitivno določbo predpostavlja skupno zastopanje: člani uprave zastopajo družbo skupno, če statut ne določa drugače. Po drugi strani pa pri pasivnem zastopanju (sprejemanju izjav volje od drugih oseb), če upravo sestavlja več oseb, ki so pooblašcene za skupno zastopanje, učinkuje izjava volje, dana kateremukoli članu uprave, proti družbi kot celoti. Statut družbe ali nadzorni svet, če je to s statutom predvideno, lahko določi, da so za zastopanje pooblašчени člani uprave posamično ali skupaj vsaj dva člana uprave ali član uprave skupaj s prokuristom.

Pristojnosti in odgovornosti uprave v razmerju do skupščine so:

- na zahtevo skupščine pripravlja ukrepe iz pristojnosti skupščine,
- pripravlja pogodbe in druge akte, za veljavnost katerih je potrebno soglasje skupščine, in
- uresničuje sklepe, ki jih sprejme skupščina (267. člen ZGD-1).

Nadzornemu svetu mora uprava po 272. členu ZGD-1 poročati o poslovanju najmanj enkrat četrtletno na podlagi samega zakona, na zahtevo posameznega člana nadzornega sveta pa tudi izredno, na koncu poslovnega leta pa mora predložiti letno poročilo.

Vsaj enkrat v četrtletju uprava poroča nadzornemu svetu o načrtovani poslovni politiki in drugih načelnih vprašanjih poslovanja, donosnosti družbe, še posebej donosnosti lastnega kapitala, poteku poslov, še posebej prometu in finančnem stanju družbe, in o poslih, ki lahko pomembno vplivajo na donosnost ali plačilno sposobnost družbe. Nadzorni svet lahko zahteva poročilo tudi o drugih vprašanjih, povezanih s poslovanjem. Uprava mora obveščati nadzorni svet o vprašanjih, ki se nanašajo na poslovanje družbe in z njo povezanih družb.

Uprava mora nemudoma po sestavi predložiti letno poročilo nadzornemu svetu. Če ga je treba revidirati, ga je treba predložiti skupaj z revizorjevim poročilom. K letnemu poročilu mora uprava priložiti tudi predlog za uporabo bilančnega dobička, ki ga bo predložila skupščini.

Nadzorni svet lahko od uprave kadarkoli zahteva poročilo o vprašanjih, ki so povezana s poslovanjem družbe in pomembneje vplivajo na položaj družbe ali je zanje razumno pričakovati, da bodo pomembneje vplivale nanj.

Poročila morajo ustrezati načelu vestnosti in verodostojnosti.

Člane uprave in predsednika po 268. členu ZGD-1 imenuje nadzorni svet. Ponovno ne smejo biti imenovani prej kot eno leto pred potekom mandatne dobe uprave.

Predčasni odpoklic je dopusten samo iz razlogov, ki jih določa zakon. Nadzorni svet lahko odpokliče posameznega člana uprave ali predsednika:

- če huje krši obveznosti,
- če ni sposoben voditi poslov,
- če mu skupščina izreče nezaupnico, razen če je nezaupnico izrekla iz očitno neutemeljenih razlogov, ali
- iz drugih ekonomsko-poslovnih razlogov (pomembnejše spremembe v strukturi delničarjev, reorganizacija in podobno).

O prejemkih uprave odloča nadzorni svet. Nadzorni svet mora pri določitvi celotnih prejemkov posameznega člana uprave (plača, udeležba v dobičku, povračila stroškov, zavarovalne premije, provizije, druga dodatna plačila) poskrbeti za to, da so celotni prejemki v ustreznem sorazmerju z nalogami članov uprave in finančnim stanjem družbe.

Nadzorni svet po 281. členu ZGD-1 nadzoruje vodenje poslov družbe.

V okviru tega nadzora nadzorni svet pregleduje in preverja knjige in dokumentacijo družbe, njeno blagajno, shranjene vrednostne papirje in zaloge blaga ter druge stvari, lahko zahteva od uprave zahteva kakršnekoli informacije, potrebne za izvajanje nadzora. Če statut tako določa, lahko te informacije zahteva tudi vsak posamezen član nadzornega sveta, uprava pa pošlje zahtevane informacije nadzornemu svetu kot organu. Nadzorni svet lahko tudi skliče skupščino.

Vodenje poslov se ne more prenesti na nadzorni svet. Statut ali nadzorni svet lahko določi, da se smejo posamezne vrste poslov opravljati le z njegovim soglasjem. Če nadzorni svet zavrne soglasje, lahko uprava zahteva, da o soglasju odloči skupščina. Za sklep, s katerim skupščina da soglasje, je potrebna večina najmanj treh četrtin oddanih glasov.

Nadzorni svet mora po 282. členu ZGD-1 preveriti sestavljeno letno poročilo in predlog za uporabo bilančnega dobička, ki ju je predložila uprava. Vsak član nadzornega sveta oziroma revizijske komisije ima pravico pregledati in preveriti vse podlage za letno poročilo, ki mu jih je treba na njegovo zahtevo predložiti, če nadzorni svet ne odloči drugače.

Nadzorni svet mora o ugotovitvah preveritve sestaviti pisno poročilo za skupščino. V poročilu mora navesti, kako in v kakšnem obsegu je preverjal vodenje družbe med poslovnim letom. Če je k letnemu poročilu priloženo tudi revizorjevo poročilo, mora nadzorni svet v svojem poročilu zavzeti stališče do njega. Na koncu poročila mora nadzorni svet navesti, ali ima po končni preveritvi k letnemu poročilu kakšne pripombe in ali letno poročilo potrjuje. Če nadzorni svet potrdi letno poročilo, je sprejeto.

Predsednik nadzornega sveta zastopa družbo proti članom uprave.

Poleg splošnih pogojev, ki so predpisani za vse organe vodenja, so za članstvo v nadzornem svetu določeni nekateri zadržki. S tem predpisom zakon skuša zagotoviti učinkovito, nepristransko izvajanje nadzorne funkcije. Tako član nadzornega sveta ne more biti:

- član uprave ali upravnega odbora od družbe odvisne družbe,

- prokurist ali pooblaščenec te družbe,
- član uprave druge kapitalske družbe, v katere nadzornem svetu je član uprave te družbe,
- oseba, ki je član nadzornega sveta ali upravnega odbora že v treh družbah, ali
- oseba, ki ne izpolnjuje pogojev, ki jih določa statut (273. člen ZGD-1).

Nadzorni svet lahko največ za eno leto imenuje svojega člana za začasnega člana uprave, ki nadomešča manjkajočega ali zadržanega člana uprave. V tem času ne sme delovati kot član nadzornega sveta. Ponovno imenovanje ali podaljšanje mandatne dobe je dopustno, če celotna mandatna doba s tem ni daljša od enega leta.

Člane nadzornega sveta, ki zastopajo interese delničarjev, po 274. členu ZGD-1 voli skupščina.

Statut lahko določi, da največ eno tretjino članov nadzornega sveta, ki zastopajo interese delničarjev, imenujejo imetniki imenskih delnic, za prenos katerih je potrebno dovoljenje družbe. Take delnice ne sestavljajo posebnega razreda delnic.

Člana nadzornega sveta, ki so ga v nadzorni svet imenovali upravičeni delničarji, lahko delničarji kadarkoli odpokličejo in ga nadomestijo z drugim članom. Skupščina ga lahko odpokliče z navadno večino glasov, če preneha pravica do imenovanja.

Skupščina lahko odpokliče člane nadzornega sveta, ki jih je izvolila, pred potekom mandatne dobe. Za sklep o odpoklicu je potrebna najmanj tričetrtinska večina oddanih glasov. Statut lahko določi višjo večino in druge zahteve (275. člen ZGD-1).

Če število članov ni zadostno za sklepčnost nadzornega sveta, mora uprava dati sodišču predlog za imenovanje člana nadzornega sveta takoj, ko to ugotovi. Na predlog nadzornega sveta ali delničarjev, katerih delnice predstavljajo najmanj 10 % osnovnega kapitala, sodišče odpokliče člana nadzornega sveta, če gre za utemeljene razloge.

Nadzorni svet mora med svojimi člani izvoliti predsednika in najmanj enega namestnika. Uprava mora prijaviti v register ime in priimek predsednika in namestnika. Namestnik prevzame pravice in obveznosti predsednika le, če je slednji onemogočen pri njihovem uresničevanju.

Na sejah nadzornega sveta se piše zapisnik, ki ga podpiše predsednik ali namestnik.

Nadzorni svet lahko imenuje eno ali več komisij (na primer revizijsko komisijo, komisijo za imenovanja in komisijo za prejemke), ki pripravljajo predloge sklepov nadzornega sveta, skrbijo za njihovo uresničitev in opravljajo druge strokovne naloge. Komisija ne more odločati o vprašanjih, ki so v pristojnosti nadzornega sveta. Komisijo sestavljajo predsednik in najmanj dva člana. Predsednika imenuje nadzorni svet izmed svojih članov. Revizijska komisija se obvezno oblikuje v družbi, s katere vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu (279. člen ZGD-1).

Posebne določbe vsebuje zakon za revizijsko komisijo. Če nadzorni svet imenuje revizijsko komisijo, mora biti vsaj en član imenovan izmed neodvisnih strokovnjakov z računovodskega ali finančnega področja. Poleg njih so za člane revizijske komisije lahko imenovani le člani nadzornega sveta, ki niso odvisni od revidiranega subjekta (280. člen ZGD-1).

Revizijska komisija nadzoruje neoporečnost finančnih informacij, ki jih daje družba, nadzoruje delovanje sistema obvladovanja tveganj, notranje revizije in sistema notranjih kontrol, ocenjuje sestavo letnega poročila, vključno z oblikovanjem predloga za nadzorni svet, sodeluje pri določitvi pomembnejših področij revidiranja in pri izbiri neodvisnega zunanega revizorja ter pripravi pogodbe med revizorjem in družbo ter spremlja neodvisnost, nepristranskost in

učinkovitost zunanjih revizorjev, nadzira naravo in obseg nerevizijskih storitev in opravlja druge naloge.

Upravni odbor v enotirnem sistemu opravlja poslovodno in nadzorstveno funkcijo: vodi družbo in nadzoruje izvajanje njenih poslov. Podobno kot sta za sestavo, preveritev in potrditev letnega poročila v družbi z dvotirnim sistemom pristojna uprava in nadzorni svet, upravni odbor sestavi, preveri in potrdi letno poročilo, če statut ne določi, da letno poročilo sprejme skupščina (285. člen ZGD-1).

Upravni odbor zastopa in predstavlja družbo.

Člane upravnega odbora voli skupščina.

Upravni odbor mora oblikovati revizijsko komisijo v družbi:

- s katere vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu, ali
- v kateri delavci v skladu z zakonom uveljavljajo svojo pravico do sodelovanja v organih družbe (tretji odstavek 289. člena ZGD-1).

Upravni odbor v skladu z 290. členom ZGD-1 lahko imenuje enega ali več izvršnih direktorjev. Člani upravnega odbora so lahko imenovani za izvršne direktorje.

Upravni odbor lahko na izvršne direktorje prenese te naloge:

- vodenje tekočih poslov;
- prijave vpisov in predložitve listin registru;
- skrb za vodenje poslovnih knjig, in
- sestavo letnega poročila, h kateremu priložijo, če ga je treba revidirati, revizorjevo poročilo in predlog za uporabo bilančnega dobička za skupščino, ter ga nemudoma predložijo upravnemu odboru.

Pri opravljanju nalog morajo izvršni direktorji upoštevati navodila in omejitve, ki jim jih postavlja skupščina družbe, upravni odbor, statut in poslovnik o delu izvršnih direktorjev.

Če je imenovanih več izvršnih direktorjev, vodijo posle skupno, če statut ali poslovnik upravnega odbora ne določa drugače.

Če je imenovanih več izvršnih direktorjev, lahko sprejmejo o svojem delu poslovnik, razen če statut določa, da tak poslovnik sprejme upravni odbor ali ga je že sprejel.

Upravni odbor lahko kadarkoli odpokliče izvršnega direktorja. Za zahteve izvršnih direktorjev iz pogodbe o opravljanju funkcije se uporabljajo pravila, s katerimi so urejena obligacijska razmerja.

Izvršni direktorji se podpisujejo tako, da firmi družbe dodajo svoj podpis s pripombo »izvršni direktor«.

Izvršni direktorji tudi poročajo upravnemu odboru.

Upravni odbor družbe, z vrednostnimi papirji katere se trguje na organiziranem trgu, mora po 291. členu ZGD-1 izmed svojih članov imenovati vsaj enega izvršnega direktorja, pri čemer je lahko za izvršne direktorje imenovana največ polovica članov upravnega odbora.

4.4.4.9 Spremembe statuta ter povečanje in zmanjšanje osnovnega kapitala

Za vsako spremembo statuta je po 329. členu ZGD-1 potreben sklep skupščine. Skupščina lahko prenese pooblastilo za spremembo statuta, ki se nanaša zgolj na uskladitev njegovega besedila z veljavno sprejetimi odločitvami, na nadzorni svet ali upravni odbor.

Za sklep skupščine o spremembi statuta je potrebna večina najmanj treh četrtin pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala. Statut lahko določa drugačno kapitalsko večino, vendar ne manj kot večino pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala, če je pri sklepanju zastopana najmanj polovica osnovnega kapitala.

Če skupščinski sklep spreminja dosedanje razmerje več razredov delnic v škodo enega razreda, je za veljavnost takšnega sklepa potrebno soglasje delničarjev tega razreda, ki sprejmejo o soglasju *izredni sklep*.

Za sklenitev pogodb in drugih pravnih poslov, s katerimi se delniška družba zaveže prenesti najmanj 25 % premoženja družbe, pri čemer ne gre za prenos po določbah o statusnih preoblikovanjih, je potreben sklep skupščine, sprejet z večino, kakršna je predpisana za spremembe statuta (330. člen ZGD-1).

Zakon ureja štiri načine za *povečanje osnovnega kapitala*:

- povečanje osnovnega kapitala z vložki,
- pogojno povečanje osnovnega kapitala,
- odobreni kapital,
- preoblikovanje drugih postavk lastnega kapitala v osnovni kapital.

O *povečanju osnovnega kapitala z vložki* odloča skupščina delniške družbe z večino najmanj treh četrtin pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala, če s statutom ni določena drugačna kapitalska večina, vendar ne manj kot večino pri sklepanju zastopanega kapitala. Za izdajo prednostnih delnic brez glasovalne pravice lahko statut določi le višjo kapitalsko večino in dodatne zahteve.

Osnovni kapital se lahko poveča samo z *izdajo novih delnic*. Pri družbah s kosovnimi delnicami se mora skupno število delnic povečati v enakem razmerju kot osnovni kapital (333. člen ZGD-1).

Dosedanji delničarji imajo v sorazmerju s svojimi deleži v osnovnem kapitalu *prednostno pravico do vpisa novih delnic*. Prednostna pravica se lahko v celoti ali delno izključi samo s sklepom o povečanju osnovnega kapitala. V tem primeru je za sklep poleg zakonskih ali statutarnih zahtev za povečanje kapitala potrebna večina najmanj treh četrtin pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala. Statut lahko določi višjo kapitalsko večino in druge zahteve. Izključitev je treba objaviti v sklicu skupščine. Poslovodstvo mora skupščini predložiti pisno poročilo o utemeljenem razlogu za popolno ali delno izključitev prednostne pravice. V poročilu je treba utemeljiti predlagani emisijski znesek (337. člen ZGD-1).

Ob upoštevanju določb o prednostni pravici delničarjev do novih delnic se lahko zagotovijo tudi opcije in druga upravičenja do vpisa novih delnic (338. člen ZGD-1).

Povečanje osnovnega kapitala začne veljati z dnem vpisa v register. Pred vpisom povečanja osnovnega kapitala se pravice do novih deležev ne morejo prenesti, nove delnice in začasnice pa ne izdati (340. in 342. člen ZGD-1).

Skupščina lahko na podlagi 343. člena ZGD-1 sklene *pogojno povečati osnovni kapital* le zaradi:

1. uresničitve pravice imetnikov zamenljivih obveznic do zamenjave za delnice ali uresničitve prednostne pravice do nakupa novih delnic;
2. priprave na združitev več družb ali zaradi zagotovitve odpravnine delničarjem v zvezi s statusnimi preoblikovanji družb, če se po zakonu odpravnina lahko zagotovi v delnicah, in

3. uresničitve pravic delavcev družbe za prejem novih delnic v zameno za vložek denarnih terjatev, ki delavcem pripadajo iz udeležbe pri dobičku, ki jim jo družba zagotavlja, in zagotovitve opcijskih upravičenj do nakupa delnic, ki jih je družba zagotovila članom organov vodenja ali nadzora in delavcem družbe ali z njo povezane družbe.

Najmanjši emisijski znesek delnic, izdanih v postopku pogojnega povečanja osnovnega kapitala, ne sme preseči polovice osnovnega kapitala, ki obstaja med sklepanjem o pogojnem povečanju kapitala. Do vpisa sklepa o pogojnem povečanju osnovnega kapitala v register se delnice ne smejo izdati, upravičenec pa ne more uveljavljati svoje pravice do prednostnega nakupa novih delnic.

Na podlagi 353. člena ZGD-1 lahko statut pooblasti poslovodstvo za najdlje pet let po vpisu družbe v register, da osnovni kapital poveča do določenega zneska (*odobreni kapital*) z izdajo novih delnic za vložke.

Pooblastilo je lahko dano tudi s spremembo statuta za najdlje pet let po vpisu spremembe statuta v register. Za veljavnost sklepa je potrebna večina najmanj treh četrtin pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala. Statut lahko določi višjo kapitalsko večino in druge zahteve. Znesek odobrenega kapitala ne sme preseči polovice osnovnega kapitala, ki obstaja v času, ko je bilo pooblastilo dano. Nove delnice se izdajo samo s soglasjem nadzornega sveta.

Soglasje nadzornega sveta je potrebno tudi za odločitev poslovodstva o izključitvi prednostne pravice do novih delnic, če je poslovodstvo pooblaščen za takšno odločitev.

Skupščina lahko sklene, da se *osnovni kapital poveča s preoblikovanjem drugih postavk* lastnega kapitala v osnovni kapital. Družbe s kosovnimi delnicami lahko na ta način povečajo osnovni kapital tudi brez izdaje novih delnic, pri čemer mora sklep o povečanju navajati način povečanja. Skupščina lahko odloča o povečanju osnovnega kapitala šele, ko je bilo sprejeto letno poročilo za zadnje poslovno leto, ki se je končalo pred odločanjem o povečanju osnovnega kapitala (358. člen ZGD-1).

Zakon določa natančne pogoje, ob katerih se lahko v osnovni kapital preoblikujejo kapitalske rezerve, statutarne rezerve, če statut določa, da jih je dovoljeno uporabiti za ta namen, druge rezerve iz dobička in preneseni dobiček (359. člen ZGD-1).

Sklep o povečanju osnovnega kapitala mora temeljiti na bilanci stanja, katere bilančni presečni dan je največ osem mesecev pred vložitvijo predloga za vpis povečanja osnovnega kapitala v register in jo je pregledal revizor ter o njej dal mnenje brez pridržka. Postavke lastnega kapitala, ki se preoblikujejo v osnovni kapital, morajo biti izkazane v zadnji letni bilanci stanja ali vmesni bilanci stanja. Preoblikovanje drugih postavk lastnega kapitala v osnovni kapital ni dopustno, če je v bilanci stanja, ki je podlaga za preoblikovanje, izkazana prenesena izguba ali čista izguba poslovnega leta (359. člen ZGD-1).

Lastne delnice so udeležene pri povečanju osnovnega kapitala.

Razmerja pravic iz delnic se s povečanjem osnovnega kapitala ne spremenijo.

Zakon ureja tudi tri načine *zmanjšanja osnovnega kapitala*:

- redno zmanjšanje osnovnega kapitala,
- poenostavljeno zmanjšanje osnovnega kapitala,
- zmanjšanje osnovnega kapitala z umikom delnic.

Za veljavnost sklepa o zmanjšanju osnovnega kapitala je potrebna večina najmanj treh četrtin pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala. Statut lahko določi višjo kapitalsko večino in druge zahteve.

Redno zmanjšanje osnovnega kapitala se pri delnicah z nominalnim zneskom izvede z zmanjšanjem nominalnega zneska delnic, razen če najmanjši emisijski znesek ne bi dosegel več predpisanega minimalnega zneska, ko se zmanjšanje izvede z združevanjem delnic (372. člen ZGD-1).

Z vpisom sklepa o zmanjšanju osnovnega kapitala v register je osnovni kapital zmanjšan. Sklep se objavi (374. člen ZGD-1).

Zakon varuje pravice upnikov, ki bi bili lahko oškodovani, če bi se z izplačili delničarjem zaradi zmanjšanja osnovnega kapitala zmanjšalo premoženje družbe. Zato lahko upniki, katerih terjatve so nastale pred objavo vpisa sklepa o zmanjšanju osnovnega kapitala v register, zahtevajo zavarovanje, če ne bi mogli biti poplačani, in v šestih mesecih po objavi prijavijo terjatve. Upnike je treba v objavi vpisa opozoriti na to pravico. Pravice zahtevati zavarovanje nimajo tisti upniki, ki imajo ob morebitnem stečajnem postopku pravico do prednostnega poplačila.

Plačila delničarjem se opravijo na podlagi zmanjšanja osnovnega kapitala šele potem, ko je od objave vpisa preteklo šest mesecev in potem ko je bilo upnikom, ki so se pravočasno javili, zagotovljeno poplačilo ali zavarovanje (375. člen ZGD-1).

Zmanjšanje osnovnega kapitala, ki je namenjeno kritju prenesene izgube ali čiste izgube poslovnega leta ali prenosu zneskov v kapitalske rezerve, se lahko izvede tudi *poenostavljeno*. V sklepu o zmanjšanju osnovnega kapitala mora biti naveden namen zmanjšanja osnovnega kapitala (379. člen ZGD-1).

Družba lahko *umakne delnice* prisilno ali s pridobitvijo s strani družbe. Prisilni umik je dopusten le, če je bil določen ali dovoljen v prvotnem statutu ali s spremembo statuta pred prevzemom ali vpisom delnic (381. člen ZGD-1).

4.4.4.10 Izključitev in izstop manjšinskih delničarjev

Zakon ureja tudi izključitev in izstop manjšinskih delničarjev iz delniške družbe.

Izključitev temelji na skupščinskem sklepu. Skupščina delniške družbe lahko na predlog delničarja, ki je imetnik delnic družbe, ki predstavljajo najmanj 90 % osnovnega kapitala družbe (glavni delničar), sprejme sklep o prenosu delnic preostalih delničarjev (manjšinski delničarji) na glavnega delničarja za plačilo primerne denarne odpravnine (384. člen ZGD-1).

Višino denarne odpravnine določi glavni delničar. Poslovodstvo družbe mora dati glavnemu delničarju na razpolago vse za to potrebne informacije in dokazila. Pred sklicem skupščine mora glavni delničar poslovodstvu družbe predložiti izjavo banke, s katero je banka solidarno odgovorna za izpolnitev obveznosti glavnega delničarja, da bo nemudoma po vpisu sklepa o prenosu delnic v register manjšinskim delničarjem plačal odpravnino za pridobljene delnice (385. člen ZGD-1).

Zakon ureja pravico delničarjev do obveščenosti o pomembnih podatkih za izključitev in določitev denarne odpravnine. Glavni delničar pripravi za skupščino pisno poročilo, v katerem pojasni predpostavke za prenos delnic in primernost višine denarne odpravnine. Primernost višine denarne odpravnine, ki jo ponuja glavni delničar, mora pregledati en ali več revizorjev, ki jih na predlog glavnega delničarja imenuje sodišče. Revizorjevo poročilo ni potrebno, če se vsi manjšinski delničarji z izjavo odpovejo poročilu. Izjava o odpovedi mora biti dana v obliki notarskega zapisa.

Pred zasedanjem skupščine je na sedežu družbe delničarjem treba omogočiti vpogled v predlog sklepa o prenosu delnic, letna poročila družbe za zadnja tri poslovna leta, pisno poročilo glavnega delničarja in revizorjevo poročilo.

Pred odločanjem o soglasju za prenos delnic na glavnega delničarja mora glavni delničar manjšinske delničarje obvestiti o vseh pomembnih spremembah premoženja družbe v obdobju od sestave predloga sklepa o prenosu delnic do zasedanja skupščine. Za pomembno se šteje zlasti tista sprememba, zaradi katere bi bila primerna drugačna denarna odpravnina.

Z vpisom sklepa o prenosu delnic v register preidejo vse delnice manjšinskih delničarjev na glavnega delničarja (387. člen ZGD-1). Sklepa skupščine o soglasju za prenos delnic na glavnega delničarja ni mogoče izpodbijati, če denarna odpravnina, ki jo ponudi glavni delničar, ni primerna, če ni bila ponujena ali če ni bila pravilno ponujena. Če ponujena odpravnina ni primerna, ni ponujena ali ni ponujena pravilno, lahko vsak manjšinski delničar predlaga, da primerno odpravnino določi sodišče (388. člen ZGD-1).

Podobno je urejen *izstop manjšinskih delničarjev*. Glavni delničar mora na zahtevo enega ali več manjšinskih delničarjev v mesecu dni po prejemu zahtevka ponuditi temu posameznemu ali več manjšinskim delničarjem primerno denarno nadomestilo za odkup vseh preostalih delnic posameznega manjšinskega delničarja. Za določitev višine primerne denarne nadomestila se smiselno uporabljajo določbe o izključitvi manjšinskih delničarjev (389. člen ZGD-1).

4.4.4.11 Ničnost in izpodbojnost

Zakon razlikuje dve stopnji neveljavnosti sklepov skupščine delniške družbe: ničnost in izpodbojnost.

Razlogi za ničnost sklepov skupščine delniške družbe so določeni ožje kot za izpodbojnost. Sklep skupščine je ničen:

1. če je sprejet o pogojnem povečanju kapitala v nasprotju s predpisanimi pogoji,
2. če na podlagi povečanja osnovnega kapitala iz sredstev družbe dodeljuje delničarjem nove delnice *nesorazmerno* z njihovimi deleži v dosedanjem osnovnem kapitalu družbe,
3. če je sprejet o povečanju osnovnega kapitala in o uporabi dobička z udeležbo novo izdanih delnic, sklep o povečanju osnovnega kapitala pa v treh mesecih po sprejetju ni vpisan v register,
4. če je bil sprejet na skupščini, ki ni bila sklicana v skladu z določbo, da skupščino skliče poslovodstvo, ki o tem odloči z navadno večino,
5. če so bile pri sklicu kršene določbe, ki zahtevajo navedbo firme in sedeža družbe, časa in kraja skupščine in presečnega dne,
6. če skupščina ni bila sklicana v skladu z določbami, da se sklic skupščine objavi na spletni strani AJPES ali dnevniku, ki izhaja na celotnem območju Republike Slovenije in v glasilu ali elektronskem mediju oziroma na spletni strani družbe, če jih družba ima, nadalje, če družba, s katere vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu, ni objavila sklica skupščine tudi na način, kot ga določa Zakon o trgu finančnih instrumentov (ZTFI), razen, če je bila skupščina družbe, ki lahko imena in naslove svojih delničarjev ugotovi iz veljavne delniške knjige, sklicana s priporočenim pismom vsem takim delničarjem in statut ne določa drugače, ali če so se skupščine delniške družbe udeležili vsi delničarji ali so bili veljavno zastopani,
7. če sklep ni potrjen v notarskem zapisniku,
8. če sklep ni združljiv z bistvom družbe ali če je po svoji vsebini v nasprotju s tistimi določbami ZGD-1, ki se uporabljajo izključno ali pretežno za zaščito upnikov družbe ali so sicer v javnem interesu,
9. če je po svoji vsebini v nasprotju z moralo ali javnim redom,

10. če je bil sprejet o znižanju osnovnega kapitala pod minimalni znesek in v šestih mesecih po njegovem sprejetju sklep o povečanju osnovnega kapitala in izvedba povečanja osnovnega kapitala nista vpisana v register; ta rok ne teče, dokler pred sodiščem teče postopek zaradi uveljavljanja ničnosti ali izpodbojnosti (390. člen ZGD-1).

Ničnosti skupščinskega sklepa zaradi razloga neupoštevanja zahteve po potrditvi ni več mogoče uveljavljati, potem ko je bil sklep vpisan v register (391. člen ZGD-1).

Ničnosti skupščinskega sklepa zaradi razlogov iz prve, tretje, četrte in pete točke ni več mogoče uveljavljati po preteku treh let od vpisa sklepa v register, če v tem roku ni bila vložena tožba za ugotovitev ničnosti sklepa (391. člen ZGD-1).

Volitve članov nadzornega sveta ali upravnega odbora so zakona nične tudi, če:

1. je nadzorni svet ali upravni odbor sestavljen v nasprotju z zakonom ali statutom,
2. skupščina izvoli osebo, ki ni bila predlagana v skladu z zakonom ali statutom, ali
3. je izvoljenih več članov, kot je to določeno z zakonom ali statutom (392. člen ZGD-1).

Postopek ugotavljanja ničnosti je hiter.

Nični sklep nima nobenih pravnih posledic. Tisti, ki je karkoli prejel na podlagi ničnega sklepa, mora vrniti družbi celotno vrednost skupaj s stroški (394. člen ZGD-1).

Letno poročilo je po 401. členu ZGD-1 nično, če:

1. je njegova vsebina v nasprotju s tistimi določbami ZGD-1, ki se uporabljajo izključno ali pretežno za zaščito upnikov družbe ali so sicer v javnem interesu;
2. bi morale biti po zakonu revidirano, pa revizija ni bila opravljena ali je bila opravljena v nasprotju z načinom in pogoji, določenimi z zakonom, ki ureja revidiranje, ali
3. so bile pri sprejetju letnega poročila kršene določbe ZGD-1 ali statuta o oblikovanju (povečanju) ali uporabi (zmanjšanju) kapitalskih rezerv in rezerv iz dobička,
4. so o njegovem sprejetju odločili organi vodenja ali nadzora in nadzorni svet pri sprejetju letnega poročila ni ravnal v skladu z zahtevami, da preveri sestavljeno letno poročilo in predlog za uporabo bilančnega dobička, ki ju je predložila uprava, sestavi pisno poročilo za skupščino in v poročilu navede, kako in v kakšnem obsegu je preverjal vodenje družbe med poslovnim letom, zavzame stališče do revizorjevega poročila ter navede, ali ima po končni preveritvi k letnemu poročilu kakšne pripombe in ali letno poročilo potrjuje,
5. je skupščina pri sprejetju letnega poročila spremenila sestavljeno letno poročilo in letnega poročila v dveh tednih od sprejetja sprememb letnega poročila ni pregledal revizor ali če revizor, ki je pregledal spremembe letnega poročila, o njih ni dal pritrdilnega mnenja,
6. če je letno poročilo sprejela skupščina in je sklep skupščine o sprejetju letnega poročila ničen zaradi razlogov, ki se nanašajo na ničnost zaradi nezakonitega sklica skupščine ali nepotrditve sklepa v predpisani obliki.

Sklep skupščine je po 395. členu ZGD-1 *izpodbojen*, če:

1. je *vsebina sklepa* v nasprotju z zakonom ali statutom, ali
2. je bil *pri sprejetju sklepa* kršen zakon ali statut in te kršitve vplivajo na veljavnost sklepa (na primer, ker za sprejetje sklepa ni glasovala zadostna večina), vendar je ne glede na to sklep skupščine vedno izpodbojen, če je bila v zvezi s sprejetjem sklepa kršena delničarjeva pravica do obveščenosti.

Izpodbijanje se lahko opira tudi na to, da je delničar z uresničevanjem glasovalne pravice zase ali v korist tretjega poskušal pridobiti posebne ugodnosti na škodo družbe ali drugih delničarjev, če je na podlagi sprejetega sklepa skupščine ta namen mogoče doseči. To pa ne velja, če je drugim delničarjem na podlagi sklepa zagotovljeno primerno nadomestilo za tako škodo.

Sklep skupščine lahko izpodbijajo:

1. vsak delničar pod pogoji, ki jih določa zakon,
2. poslovodstvo,
3. vsak član organa vodenja ali nadzora, če bi člani z uresnitvijo sklepa skupščine storili kaznivo dejanje ali ravnali v nasprotju z zakonom.

Sklepa skupščine ni več mogoče razveljaviti, če je skupščina izpodbojni sklep potrdila z novim sklepom in če proti temu novemu sklepu v izpodbojnem roku ni bila vložena tožba za njegovo razveljavitev ali ugotovitev ničnosti ali če je bila taka tožba umaknjena ali če je bil tožbeni zahtevek za razveljavitev novega sklepa ali ugotovitev njegove ničnosti pravnomočno zavrnjen. Upravičenec do spodbijanja, ki izkaže pravni interes, da se sklep za čas do sprejetja novega (potrditvenega) sklepa razveljavi, lahko od sodišča zahteva, da ugotovi, da izpodbojni sklep do sprejetja novega (potrditvenega) sklepa ni veljal.

Izpodbijna tožba se po 396. členu ZGD-1 vloži v enem mesecu. Ta rok začne teči:

1. če se je tožnik udeležil skupščine, z dnem, ko se je skupščina končala;
2. če se je ni udeležil, z dnem, ko je izvedel za sklep ali bi zanj moral izvedeti.

Če je bil sklep objavljen, začne teči rok z dnem objave.

Delničar, ki je bil navzoč na skupščini, lahko izpodbija sklep samo, če je na skupščini takoj zapisniško obvestil skupščino o nameravani tožbi; delničar, ki ni bil navzoč pa le, če mu je bilo protipravno preprečeno, da bi prisostvoval skupščini, ali če ni bil pravilno vabljen na skupščino, ali če je skupščina odločila o zadevi, ki ni bila na dnevnem redu.

Poslovodstvo mora objaviti, da je vložena izpodbojna tožba na enak način, kot mora biti objavljen izpodbijani sklep.

Če sodišče razveljavi sklep skupščine ali ga razglasi za ničnega, učinkuje sodba proti vsem delničarjem ter članom organov vodenja ali nadzora. Če gre za sklep, ki se vpiše v register, se vsebina sodbe vpiše po uradni dolžnosti. Poslovodstvo mora objaviti vsebino sodbe.

Zakon posebej ureja pogoje za izpodbojnost sklepov o uporabi dobička.

Sklep skupščine o uporabi bilančnega dobička se po 399. členu ZGD-1 lahko izpodbija, če je v nasprotju z zakonom ali statutom ali če je skupščina odločila, da se delničarjem dobiček ne deli najmanj v višini 4 % osnovnega kapitala, če to po presoji dobrega gospodarstvenika ni bilo nujno glede na okoliščine, v katerih družba posluje. Tožbo zaradi izpodbijanja sklepa skupščine o uporabi bilančnega dobička lahko vložijo delničarji, katerih skupni deleži delnic dosega dvajsetino osnovnega kapitala ali katerih skupni najmanjši emisijski znesek dosega 400.000 eurov. Če sodišče ugotovi, da obstajajo okoliščine, ki upravičujejo delitev bilančnega dobička, na zahtevo delničarjev spremeni sklep skupščine.

4.4.4.12 Prenehanje družbe

Družba preneha:

1. s pretekom časa, za katerega je bila ustanovljena,

2. s sklepom skupščine, ki mora biti sprejet z najmanj tričetrtinsko večino zastopanega osnovnega kapitala; statut lahko določi višjo večino in druge zahteve,
3. če poslovodstvo ne deluje več kot 12 mesecev: predlog za prenehanje lahko vloži pri sodišču upnik ali vsak delničar,
4. če sodišče ugotovi ničnost kapitalske družbe,
5. s stečajem,
6. na podlagi sodne odločbe: delničarji, katerih skupni deleži dosegajo dvajsetino osnovnega kapitala, ter vsak član organa vodenja ali nadzora lahko s tožbo zahtevajo, da sodišče odloči o prenehanju družbe, če menijo, da ni mogoče v zadostni meri doseči ciljev družbe ali da obstajajo kakšni drugi utemeljeni razlogi za prenehanje družbe, zlasti pomanjkljivosti določb statuta o višini osnovnega kapitala, opredelitvi delnic ali dejavnosti družbe, ki niso v skladu z ZGD-1. Če se pomanjkljivosti lahko odpravijo, se lahko tožba vloži šele, ko je upravičenec do tožbe družbo pozval, da odpravi pomanjkljivosti in ta v treh mesecih ni ukrepala ali nepravilnosti niso odpravljene v enem letu,
7. z združitvijo v kakšno drugo družbo, ali
8. če se zmanjša osnovni kapital družbe pod predpisani minimum,
9. če nima delničarjev ali ima samo lastne delnice,
10. iz razlogov, ki jih določi statut (402. do 404. člen ZGD-1).

V primerih iz prve in druge točke sprejme sklep o prenehanju družbe in začetku likvidacije skupščina, v primerih iz tretje, četrte in šeste točke izda sklep o likvidaciji sodišče.

Po poplačilu vseh obveznosti družbe v likvidaciji se preostalo premoženje razdeli med delničarje v sorazmerju z njihovimi deleži (418. člen ZGD-1). Poslovne knjige, knjigovodska dokumentacija in dokumentacija o likvidacijskem postopku morajo biti shranjene pri enem od delničarjev, ki ga določi likvidacijski upravitelj, ali pri organizaciji, določeni z zakonom (424. člen ZGD-1).

Družba lahko po 425. členu ZGD-1 preneha po skrajšanem postopku brez likvidacije, če vsi delničarji predlagajo registrskemu organu izbris družbe iz registra brez likvidacije in predlogu priložijo sklep o prenehanju po skrajšanem postopku ter notarsko overjeno izjavo vseh delničarjev, da so poplačane vse obveznosti družbe, da so urejena vsa razmerja z delavci, in da prevzemajo obveznost plačila morebitnih preostalih obveznosti družbe.

Pojmi: delniška družba, osnovni kapital, delnice, delnice z nominalnim zneskom, kosovne delnice, delnice v nematerializirani obliki, plašč, talon, kupon, razdelitev in združitev delnic, emisijski, nominalni in pripadajoči znesek delnice, prinosniške in imenske delnice, začasnice, navadne (redne) in prednostne (ugodnostne) delnice, udeležbene (participativne) in kumulativne (zbirne) prednostne delnice, članske in upravljalne pravice iz delnice, glasovalne in neglasovalne delnice, presečni dan samostojnosti upravičenja, statut, načelo statutarne strogosti, denarni in stvarni vložki delničarjev, simultana (sočasna) in sukcesivna ustanovitev, poustanovitev, enaka obravnava delničarjev, glavna obveznost delničarja, kaducitetni postopek, prepoved obrestovanja in vračila vložkov, kapitalska posojila, dodatne storitve, čisti in bilančni dobiček, uporaba in delitev dobička, kritje prenesene izgube, zakonske rezerve, rezerve za lastne deleže, statutarne rezerve, druge rezerve, deleži delničarjev v bilančnem dobičku, vmesne dividende, indosament, dovoljenje za prenos delnic, s katerimi se ne trguje na organiziranem trgu, dovoljenje za prenos delnic, s katerimi se trguje na organiziranem trgu, pridobitev lastnih delnic delniške družbe, organi delniške družbe, enotirni in dvotirni sistem, pristojnost

skupščine, sprejem letnega poročila, uporaba bilančnega dobička, razrešnica, skupščina, sklic, pravica delničarja do obveščenosti, zapisnik skupščine, pooblaščenec delničarja, potrebna večina za sprejem sklepov, glasovalna pravica delničarjev, organi vodenja in nadzora, sestava, mandatna doba, ponovna izvolitev in zadržki za izvolitev v organe vodenja in nadzora, sklepčnost in večina, odgovornost članov organa vodenja in nadzora, uprava, upravni odbor, sprememba statuta, prenos najmanj četrtnine premoženja družbe, povečanje osnovnega kapitala, povečanje osnovnega kapitala z vloški, pogojno povečanje osnovnega kapitala, odobreni kapital, preoblikovanje drugih postavk lastnega kapitala v osnovni kapital, zmanjšanje osnovnega kapitala, redno zmanjšanje osnovnega kapitala, poenostavljeno zmanjšanje osnovnega kapitala, zmanjšanje osnovnega kapitala z umikom delnic, izključitev in izstop manjšinskih delničarjev iz družbe, ničnost in izpodbojnost sklepov skupščine, razlogi za ničnost in izpodbojnost, upravičenci in roki za ugotavljanje ničnosti in za izpodbijanje, prenehanje delniške družbe, prenehanje po skrajšanem postopku.

4.4.5 Evropska delniška družba

Pravni okvir, v katerem poteka poslovanje podjetij, je v EU dolgo časa temeljil na nacionalnem pravu in kot tak ni ustrezal ekonomskemu okviru notranjega trga. Zato je EU sprejela Uredbo 2157/2001/ES o statutu evropske delniške družbe (*Societas Europaea*, SE). Uredba uvaja evropsko delniško družbo kot pravno organizacijsko obliko, ki se lahko po nadnacionalnem pravu EU ustanovi v vsaki državi članici. Uredba o evropski delniški družbi ne posega v predpise o delniških družbah, ustanovljenih po nacionalnem pravu držav članic.

Kapital SE je razdeljen na delnice. Vsak delničar odgovarja do višine vplačanega kapitala.

SE se lahko ustanovi:

1. *z združitvijo delniških družb*, ustanovljenih v skladu z zakonodajo države članice, s statutarnimi sedeži in glavnimi upravami v EU, če vsaj za dve od teh delniških družb velja zakonodaja različnih držav članic,
2. *kot holding*, katerega ustanovitev spodbujajo delniške družbe in družbe z omejeno odgovornostjo, ustanovljene v skladu z zakonodajo države članice, s statutarnimi sedeži in glavnimi upravami v EU, če za vsako od najmanj dveh velja:
 - a) zakonodaja druge države članice ali
 - b) da ima že najmanj dve leti bodisi hčerinsko družbo, za katero velja zakonodaja druge države članice, bodisi podružnico v drugi državi članici,
3. *kot hčerinska družba*, ki jo ustanovijo pravne osebe javnega ali zasebnega prava, ustanovljene v skladu z zakonodajo države članice, s statutarnimi sedeži in glavnimi upravami v EU, če za vsako od najmanj dveh velja:
 - a) zakonodaja druge države članice ali
 - b) da ima že najmanj dve leti bodisi hčerinsko družbo, za katero velja zakonodaja druge države članice, bodisi podružnico v drugi državi članici,
4. *s preoblikovanjem*: delniška družba, ustanovljena v skladu z zakonodajo države članice, s statutarnim sedežem in glavno upravo znotraj EU se lahko preoblikuje v SE, če ima že vsaj dve leti hčerinsko družbo, za katero velja zakonodaja druge države članice.

V skladu z Uredbo 2157/2001/ES se lahko po posebnem postopku in posebnih pogojih, s katerimi se varujejo koristi delničarjev, upnikov in delavcev SE kakor tudi javni interesi, statutarni sedež SE prenese v drugo državo članico. Tak prenos ne povzroči prenehanja SE ali nastanka nove pravne osebe.

SE ima skupščino delničarjev in bodisi nadzorni organ in poslovodni organ (dvotirni sistem) bodisi upravni organ (enotirni sistem), odvisno od oblike, sprejete s statutom.

Udeležbo delavcev v SE ureja posebna direktiva (Direktiva 2001/86/ES).

Pojmi: evropska delniška družba (SE), načini ustanovitve SE, čezmejni prenos sedeža, dvotirno ali enotirno upravljanje SE.

4.4.6 Komanditna delniška družba

Komanditna delniška družba je družba, pri kateri je najmanj en družbenik odgovoren za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem (*komplementar*), *komanditni delničarji*, ki imajo delež v osnovnem kapitalu, pa za obveznosti družbe do upnikov niso odgovorni.

Za upravičenja komplementarjev za vodenje poslov in zastopanje družbe in druga pravna razmerja med komplementarji in za razmerja komplementarjev do komanditnih delničarjev, se smiselno uporabljajo pravila o komanditni družbi, za druga vprašanja o komanditni delniški družbi pa pravila o delniški družbi, če z zakonom ni določeno drugače (464. člen ZGD-1).

Pojmi: komanditna delniška družba, komplementarji, komanditni delničarji.

4.4.7 Povezane družbe

Povezane družbe so pravno samostojne družbe, ki so med seboj v razmerju takšne povezanosti, da lahko ta povezanost posega v pravne koristi drugih oseb, ki v vsaj eni od povezanih družbah bodisi nimajo upravljalškega vpliva – to so zlasti upniki – bodisi njihov upravljalški vpliv ni odločilen – to so manjšinski družbeniki ali delničarji. Posebna ureditev povezanih družb ima za cilj zmanjšati tveganja, ki lahko izhajajo iz povezanosti med družbami, ki so navzven pravno samostojne in formalno nastopajo ločeno druga od druge.

Za povezane družbe šteje zakon pravno samostojne družbe, ki so v medsebojnem razmerju tako, da:

- ima ena družba v drugi večinski delež (družba v večinski lasti in družba z večinskim deležem),
- je ena družba odvisna od druge (odvisna in obvladujoča družba),
- so koncernske družbe,
- sta dve družbi vzajemno kapitalsko udeleženi, ali
- so povezane s podjetniškimi pogodbami (527. člen ZGD-1).

Družba v večinski lasti je po 528. členu ZGD-1 družba, v kateri večina deležev pripada drugi družbi ali večina glasovalnih pravic pripada drugi družbi, ki se šteje za *družbo z večinskim deležem*.

Odvisna družba je pravno samostojna družba, ki jo neposredno ali posredno obvladuje druga družba (*obvladujoča družba*). Zakon domneva, da je družba v večinski lasti odvisna od družbe, ki ima v njej večinski delež (529. člen ZGD-1).

Koncern sestavljajo družbe, ki so povezane z enotnim vodstvom. Koncern je lahko:

- *dejanski koncern*, ki ga sestavljajo ena obvladujoča in ena ali več odvisnih družb, povezanih pod enotnim vodstvom obvladujoče družbe,

- *pogodbeni koncern*, ki ga sestavljajo družbe, povezane s pogodbo o obvladovanju, ali
- *koncern z razmerjem enakopravnosti*, če ga sestavljajo pravno samostojne družbe, povezane z enotnim vodstvom, ne da bi bile pri tem družbe medsebojno odvisne (530. člen ZGD-1).

V koncern vključene in z enotnim vodstvom povezane družbe so *koncernske družbe*.

Zakon postavlja domnevo, da odvisna družba z obvladujočo družbo sestavlja koncern.

Vzajemno kapitalsko udeležene družbe po 531. členu ZGD-1 so kapitalske družbe s sedežem v Republiki Sloveniji, ki so povezane tako, *da vsaki družbi pripada več kot četrtnina deležev druge družbe*. Koliko deležev druge družbe pripada družbi, se ugotavlja po enakih določbah, kot veljajo za presojo položaja obvladujoče in odvisne družbe.

Če ima ena vzajemno kapitalsko udeležena družba v drugi družbi večinski delež ali če lahko drugo družbo neposredno ali posredno obvladuje, velja prva za obvladujočo, druga pa za odvisno družbo.

Če ima vsaka vzajemno kapitalsko udeležena družba v drugi družbi večinski delež ali če lahko vsaka družba drugo neposredno ali posredno obvladuje, veljata obe družbi za obvladujoči in odvisni.

Vzajemno povezani družbi morata druga drugi takoj pisno sporočiti višino svojega deleža in vsako spremembo. Vzajemno povezanim družbam zakon nalaga več dolžnosti obveščanja in objave obvestil:

- kakor hitro ima družba več kot četrtnino delnic ali deležev druge kapitalske družbe s sedežem v Republiki Sloveniji, ji mora to takoj pisno sporočiti,
- kakor hitro ima družba v drugi družbi večinski delež, ji mora to takoj pisno sporočiti,
- če delež ni več tako visok, da bi morala biti družba o tem obveščena, ji je tudi to treba takoj sporočiti,
- družba, ki prejme sporočilo, ga mora takoj objaviti.

Družba, ki je dobila sporočilo, lahko zahteva, da se obstoj udeležbe dokaže.

Družba, od nje odvisna družba ali kdo drug za račun družbe ali od nje odvisne družbe ne more uresničevati pravic iz delnic in deležev družbe, ki jo je dolžna obveščati, dokler družba tega ne stori (532. člen ZGD-1).

Vzajemno povezani družbi, ki nista v razmerju odvisnosti, lahko, ko sta obveščeni o medsebojni udeležbi ali izvesta za obstoj medsebojne udeležbe, uresničujeta svoje pravice iz deležev v drugi družbi za največ četrtnino vseh deležev druge družbe. To ne velja za pravico do nakupa novih delnic pri povečanju osnovnega kapitala iz sredstev družbe.

Omejitev uresničevanja pravic iz deležev ne velja za družbo, ki je obvestila drugo družbo o svoji udeležbi, preden je od druge družbe sprejela tako obvestilo ali preden je za medsebojno udeležbo izvedela.

Podjetniške pogodbe, s katerimi so lahko povezane družbe, so:

- *pogodba o obvladovanju* kot pogodba, s katero družba podredi vodenje družbe drugi družbi (za pogodbo o obvladovanju se ne šteje pogodba, s katero si med seboj neodvisne družbe postavijo enotno vodstvo, ne da bi ena od njih postala odvisna od druge družbe, ki sklepa pogodbo),
- *pogodba o prenosu dobička* kot pogodba, s katero se družba obveže, da svoj celotni dobiček prenese na drugo družbo; za pogodbo o prenosu dobička se šteje tudi pogodba, s katero

družba prevzame obveznost, da bo svojo družbo vodila za račun druge družbe (*pogodba o vodenju poslov*),

- *pogodba o profitni skupnosti* kot pogodba, s katero se družba zaveže, da svoj dobiček ali dobiček svojih posameznih obratov v celoti ali delno združi z dobičkom drugih družb ali posameznih obratov drugih družb, da bi se tako delil skupni dobiček,
- *pogodba o delnem prenosu dobička*, s katero se družba zaveže, da del svojega dobička ali dobiček svojih posameznih obratov v celoti ali delno prenese na drugega,
- *pogodba o prepustitvi obrata* kot pogodba, s katero se družba zaveže, da obrat svoje družbe da v zakup nekomu drugemu ali ga kako drugače prepusti.

Za pripravo, sklenitev, spremembo in prenehanje veljavne podjetniške pogodbe zakon predpisuje posebna pravila.

Poslovodstvo vsake družbe, udeležene pri podjetniški pogodbi, mora pripraviti podrobno poročilo o pravno ekonomski utemeljitvi za sklenitev in vsebino pogodbe. Za vsako udeleženo družbo mora pogodbo pregledati en ali več revizorjev. Na podlagi poročila poslovodstva in revizijskega poročila podjetniško pogodbo pregleda še nadzorni svet vsake udeležene družbe (535.a do 535.c člen ZGD-1).

Podjetniška pogodba začne veljati šele, ko da k njej soglasje skupščina. Za sklep je potrebna najmanj tričetrtinska večina pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala. Statut lahko določa višjo kapitalsko večino in druge zahteve. Pogodba se mora v pisni obliki objaviti na skupščini. Na zahtevo se vsakemu delničarju takoj izroči prepis. Poslovodstvo mora pogodbo pojasniti na začetku razprave. Pogodba je priloga zapisnika skupščine. Na skupščini, ki sklepa o soglasju k pogodbi o obvladovanju ali pogodbi o prenosu dobička, se na zahtevo vsakega delničarja dajejo pojasnila o vseh za sklenitev pogodbe pomembnih zadevah družbe, s katero se sklepa pogodba (535. člen ZGD-1).

Pogodba se vpiše v register in začne veljati šele, ko je vpisana v register. Zastopnik družbe mora za vpis v register prijaviti vrsto pogodbe ter ime in priimek ali firmo sopogodbenika, pri pogodbah o delnem prenosu dobička pa tudi dogovor o višini odvajanega dobička. Prijavi se priloži pogodba, in če začne veljati šele s skupščinskim soglasjem drugega sopogodbenika, tudi zapisnik tega sklepa in njegove priloge v izvirniku ali overjenem prepisu (536. člen ZGD-1).

Podjetniška pogodba se spremeni le s soglasjem skupščine na podlagi smiselne uporabe določb, ki veljajo za njeno sklenitev. Za veljavnost soglasja skupščine za spremembo pogodbenih določb, ki zavezujejo k plačilu nadomestila delničarjem družbe, ki niso sočasno tudi delničarji družbe, ki s pogodbo postane obvladujoča (*zunanji delničarji*), ali za pridobitev njihovih delnic je potreben poseben sklep teh delničarjev.

Podjetniška pogodba se lahko razveže le ob koncu poslovnega leta ali drugega v pogodbi določenega obračunskega obdobja. Pogodbe ni mogoče razvezati z učinkom za nazaj. Razveza mora biti izražena pisno. Pogodba, ki zavezuje k plačilu nadomestila zunanjim delničarjem ali pridobitvi njihovih delnic, se razveže le, če ti delničarji dajo soglasje z izrednim sklepom.

Zakon različno ureja vodenje in odgovornost obvladujoče družbe v pogodbenem in dejanskem koncernu.

Pri pogodbi o obvladovanju ima po 541. členu ZGD-1 obvladujoča družba pravico, da odvisni družbi daje navodila za vodenje poslov. Če pogodba ne določa drugače, se lahko dajejo tudi navodila, ki so za družbo škodljiva, če koristijo interesom obvladujoče družbe ali z njo koncernsko povezanih družb.

Poslovodstvo odvisne družbe mora izpolnjevati navodila obvladujoče družbe in ne sme zavrniti navodila, tudi če po njegovem mnenju ne koristi interesom obvladujoče družbe ali z njo koncernsko povezanih družb.

Če je odvisni družbi dano navodilo, naj opravi posel, za katerega je potrebno soglasje nadzornega sveta, to soglasje pa ni dano v ustreznem roku, mora poslovodstvo to sporočiti obvladujoči družbi. Če obvladujoča družba po tem sporočilu ponovi navodilo, soglasje nadzornega sveta ni več potrebno; če ima obvladujoča družba nadzorni svet, se sme navodilo ponoviti le z njegovim soglasjem.

Obvladujoča družba mora v skladu s 542. členom ZGD-1 odvisni družbi poravnati vsako med trajanjem pogodbe nastalo letno izgubo, če ta ni poravnana iz drugih rezerv iz dobička, v katere je bil odveden dobiček med trajanjem pogodbe. Enako velja za pogodbo o prenosu dobička.

Če je odvisna družba dala obvladujoči družbi v zakup obrat svoje družbe ali ji ga je drugače prepustila, mora obvladujoča družba poravnati letno izgubo, nastalo med trajanjem pogodbe, če dogovorjena protidajatev ne zadostuje za pokritje.

Zastopniki obvladujoče družbe morajo po 543. členu ZGD-1 dajati navodila pravilno in skrbno. Če kršijo svoje obveznosti, morajo družbi kot solidarni dolžniki povrniti nastalo škodo. V dvomu, ali so pravilno in skrbno izpolnjevali obveznosti, morajo to dokazati.

Odškodninske zahtevke družbe lahko uveljavlja tudi vsak njen delničar ali družbenik, vendar lahko zahteva le plačilo za družbo. Odškodninske zahtevke lahko uveljavljajo tudi upniki družbe, če jih ta ne more poplačati. Ti zahtevki do zastopnikov zastarajo v petih letih.

Poleg omenjenih zavezancev odgovarjajo tudi člani poslovodstva in nadzornega sveta odvisne družbe kot solidarni dolžniki, če so poslovali tako, da so kršili svoje dolžnosti. V dvomu, ali so pravilno in skrbno izpolnjevali dolžnosti, morajo to dokazati. Odškodninska odgovornost ni izključena, če nadzorni svet dejanje odobri. Članom poslovodstva ni treba povrniti škode, če škodljivo dejanje temelji na navodilu, ki ga je bilo treba izpolniti.

V dejanskem koncernu, torej v koncernskih družbah, v katerih ni sklenjena pogodba o obvladovanju, obvladujoča družba po 545. členu ZGD-1 ne sme uporabiti svojega vpliva, da bi pripravila odvisno družbo do tega, da bi zase opravila škodljiv pravni posel ali da bi kaj storila ali opustila v svojo škodo, razen če obvladujoča družba prikrajšanje nadomesti.

Če se prikrajšanje ne nadomesti med poslovnim letom, je treba najpozneje ob koncu poslovnega leta, v katerem je bila odvisna družba prikrajšana, določiti, kdaj in kako naj se prikrajšanje nadomesti. Odvisni družbi je treba zagotoviti pravico do prednosti pri nadomestilu.

Poslovodstvo odvisne družbe mora v prvih treh mesecih poslovnega leta sestaviti poročilo o razmerjih z obvladujočo družbo. V njem se navedejo vsi pravni posli, ki jih je družba sklenila v preteklem poslovnem letu z obvladujočo družbo ali z njo povezano družbo ali na pobudo ali v interesu teh družb, in vsa druga dejanja, ki jih je storila ali opustila na pobudo ali v interesu teh družb v preteklem poslovnem letu in so pomenila prikrajšanje za družbo. Če takih poslov ni bilo, se to v poročilu nedvoumno izjavi. Pri pravnih poslih se navede plačilo in vračilo, pri dejanjih pa razlogi zanje in koristi ali prikrajšanja za družbo. Pri nadomestilu prikrajšanja se natančno navede, kako so nadomestila med poslovnim letom dejansko potekala ter ali je imela družba zagotovljeno pravico do ugodnosti in do katerih. Poročilo mora ustrezati načelom vestnosti in verodostojnosti.

Zakon ureja tudi varstvo *zunanjih delničarjev*, ki imajo ob določenih pogojih pravico zahtevati primerno nadomestilo oziroma odpravnino.

Pogodba o obvladovanju in pogodba o prenosu dobička morata po 552. členu ZGD-1 vsebovati določbo o primernem nadomestilu zunanjim delničarjem družbe, ki prepušča vodenje ali prenaša dobiček. Primerno nadomestilo pomeni najmanj letno plačilo zneska, ki bi bil predvidoma razdeljen kot povprečna dividenda na posamezno delnico glede na dosedanje in prihodnje stanje družbe ob upoštevanju ustreznih okoliščin. Primernega nadomestila ni treba določiti, če družba ob sklepanju pogodbe nima zunanjega delničarja.

Sklep, s katerim je skupščina potrdila pogodbo, se ne more izpodbijati, ker nadomestilo ni primerno. Če v pogodbi določeno nadomestilo ni primerno, lahko vsak zunanji delničar zahteva, da primerno nadomestilo določi sodišče.

Če nadomestilo določi sodišče, lahko druga pogodbeni stranka odpove pogodbo v treh mesecih od pravnomočnosti odločbe ne glede na odpovedni rok.

Poleg določb o nadomestilu morata pogodba o obvladovanju in pogodba o prenosu dobička vsebovati določbo o obveznosti obvladujoče družbe, da na zahtevo zunanjega delničarja pridobi njegove delnice za pogodbeno določeno odpravnino.

Kot *odpravnina* se lahko v pogodbi predvidi zagotovitev delnic obvladujoče družbe ali družbe, od katere je obvladujoča družba odvisna, ali denarno plačilo.

Če se kot odpravnina zagotovijo delnice druge družbe, je odpravnina primerna, če se delnice zagotovijo v razmerju, v katerem bi morale biti pri združitvi na vsako delnico družbe zagotovljene delnice druge družbe, pri čemer se najvišji zneski lahko poravnajo z denarnimi plačili.

Sklep, s katerim je skupščina potrdila pogodbo, se ne more izpodbijati, če odpravnina ni bila ponujena ali ni primerna. Če pogodba ne določa odpravnine ali ta ni primerna, lahko vsak zunanji delničar zahteva, da sodišče določi primerno odpravnino.

Sodna odločba velja za vse zunanje delničarje. Poslovodstvo družbe mora pravnomočno sodno odločbo objaviti v glasilih družbe (553. člen ZGD-1).

Najtesnejša vez nastane z *vklučitvijo družbe v glavno družbo*. Če pripada 95 % vseh delnic drugi družbi (glavna družba), se lahko delniška družba s sklepom skupščine vključi v glavno družbo. Sklep o vključitvi je veljaven, če da k sklepu soglasje skupščina glavne družbe, ki mora biti sprejeto z najmanj tričetrtinsko večino pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala. Statut lahko določa višjo kapitalsko večino in dodatne zahteve.

Vključitev v glavno družbo učinkuje od vpisa v register (555. člen ZGD-1).

Vključitev ima za posledico, da vse delnice, ki niso v rokah glavne družbe, preidejo nanjo z vpisom vključitve v register, izstopajoči delničarji pa imajo pravico do primerne odpravnine.

Kot odpravnina se jim zagotovijo delnice glavne družbe. Če je glavna družba odvisna družba, se izstopajočim delničarjem po njihovi izbiri zagotovijo delnice glavne družbe ali ustrezno denarno plačilo.

V skladu z zakonom se odpravnina šteje za primerno, če se delnice zagotovijo v razmerju, v kakršnem bi morale biti pri združitvi na vsako delnico družbe zagotovljene delnice glavne družbe, pri čemer se najvišji zneski lahko poravnajo z denarnimi plačili.

Če ponujena odpravnina ni primerna, če glavna družba ni ponudila odpravnine ali je ni ponudila pravilno, lahko vsak izstopajoči delničar predlaga, da sodišče določi primerno odpravnino.

Upnikom vključene družbe, katerih terjatve so nastale pred vpisom vključitve v register, mora glavna družba na njihovo zahtevo dati zavarovanje, če to zahtevajo v šestih mesecih po objavi vpisa.

Upniki, ki imajo pravico do prednostnega poplačila ob stečaju, nimajo pravice zahtevati zavarovanja.

Po vključitvi upnikom vključene družbe za njene obveznosti jamči glavna družba, če so te obveznosti nastale pred vključitvijo vključene družbe. Enako jamči glavna družba za vse obveznosti, nastale po vključitvi.

Glavna družba ima pravico, da poslovodstvu vključene družbe daje navodila za vodenje, mora pa vključeni družbi poravnati bilančno izgubo. Za vključene družbe se ne uporabljajo določbe zakona o obveznosti oblikovanja zakonskih rezerv in njihovi uporabi.

Vključitev preneha:

- s sklepom skupščine vključene družbe;
- če glavna družba ni več delniška družba s sedežem v Republiki Sloveniji;
- če vse delnice vključene družbe niso več v rokah glavne družbe, ali
- s prenehanjem glavne družbe.

Te določbe se smiselno uporabljajo tudi za družbo z omejeno odgovornostjo.

Družba, ki ima v lasti večino deležev pravno samostojne družbe in opravlja predvsem dejavnost ustanavljanja, financiranja in upravljanja teh družb (*holding*), je družba z večinskim deležem.

Pojmi: povezane družbe, družba v večinski lasti in družba z večinskim deležem, odvisna in obvladujoča družba, koncern, dejanski koncern, pogodbeni koncern, koncern z razmerjem enakopravnosti, vzajemno povezane družbe, podjetniške pogodbe, pogodba o obvladovanju, pogodba o prenosu dobička, pogodba o profitni skupnosti, pogodba o delnem prenosu dobička, pogodba o prepustitvi obrata, sklepanje in vpis podjetniških pogodb, pravice zunanjih delničarjev do primerne nadomestila ali odpravnine, odgovornost v pogodbenem in dejanskem koncernu, vključitev v glavno družbo, posledice vključitve, pravice izstopajočih delničarjev do odpravnine, pravice upnikov do zavarovanja, holding.

4.5 Gospodarsko interesno združenje (GIZ)

Gospodarsko interesno združenje je pravna oseba, ki ima za cilj olajševati in pospeševati pridobitno dejavnost njegovih članov, izboljševati in povečevati rezultate te dejavnosti, ne pa ustvarjati lastnega dobička. Njegova dejavnost mora biti v povezavi z gospodarskimi dejavnostmi članov in je lahko v razmerju do teh dejavnosti le pomožne narave. Ustanovita ga lahko vsaj dve družbi oziroma podjetnika, k združenju pa lahko pristopijo tudi osebe, ki opravljajo poklic, urejen s posebnimi predpisi (563. člen ZGD-1).

Združenje lahko nastane tudi s preoblikovanjem: po 574. členu ZGD-1 se lahko vsaka pravna oseba, katere dejavnost ustreza opredelitvi dejavnosti združenja, preoblikuje v gospodarsko interesno združenje brez prenehanja ene in nastanka nove pravne osebe. Po drugi strani se združenje lahko preoblikuje v družbo z neomejeno odgovornostjo brez prenehanja ene in nastanka nove pravne osebe.

Združenje se lahko ustanovi brez osnovnega kapitala, ker člani odgovarjajo za obveznosti združenja z vsem svojim premoženjem (član je izjemoma lahko oproščen odgovornosti samo za obveznosti, ki so nastale pred njegovim pristopom, in še to pod dodatnima pogojevima, da tako določa pogodba in da je taka oprostitve objavljena, 564. in 566. člen ZGD-1).

Pogodba o ustanovitvi določi organizacijo združenja in mora biti sklenjena v obliki notarskega zapisa ter objavljena.

Združenje je odprto za vstop novih članov in lahko sprejema nove člane pod pogoji, določenimi v pogodbi o ustanovitvi.

Vsak član lahko iz združenja izstopi pod pogojem, da je poravnal svoje obveznosti. Pogodba o ustanovitvi lahko določi tudi druge pogoje za izstop. Po 575. členu ZGD-1 preneha članstvo posameznega člana združenja tudi z dnem začetka stečaja ali postopka likvidacije ali z dnem ugotovitve izgube sposobnosti posameznega člana. Združenje v takem primeru obstaja še naprej, razen če je v pogodbi o ustanovitvi določeno, da združenje samodejno preneha ob prenehanju posameznega člana.

Organi združenja so skupščina, poslovodstvo in revizorji oziroma drugi nadzorni organi.

Skupščina združenja sprejema najpomembnejše odločitve, tudi o predčasnem prenehanju ali podaljšanju združenja, v skladu s pogodbo o ustanovitvi. Pogodba o ustanovitvi lahko določi, da se lahko vse ali nekatere odločitve sprejmejo le ob določenem kvorumu ali z določeno večino; če takšnih določb v pogodbi o ustanovitvi ni, se za odločitev zahteva soglasje vseh članov.

Pogodba o ustanovitvi lahko določi, da imajo nekateri člani več glasov kot drugi, sicer se šteje, da pripada vsakemu članu en glas.

Skupščina se mora obvezno sestati, če to zahteva vsaj četrtina članov združenja (570. člen ZGD-1).

Poslovodstvo združenja sestavlja ena ali več oseb. Član poslovodstva je lahko tudi pravna oseba, če imenuje stalnega predstavnika, ki je odgovoren enako, kot če bi bil sam v lastnem imenu član poslovodstva. Člani poslovodstva združenja in stalni predstavniki članov pravnih oseb so odgovorni posamično ali solidarno združenju in tretjim osebam za kršitve predpisov, ki se nanašajo na združenje, kršitve ustanovitvene pogodbe ter napake pri poslovanju. Če je pri nastanku določenih posledic sodelovalo več članov poslovodstva, sodišče določi njihov delež pri povračilu škode (571. člen ZGD-1).

Nadzor nad poslovanjem združenja mora biti poverjen revizorjem, sicer pa se nadzor nad poslovanjem in nadzor nad poslovnimi knjigami opravljata na način, določen s pogodbo o ustanovitvi. Zakon zahteva, da morajo nadzor nad poslovnimi knjigami združenj, ki imajo več kot 100 delavcev, opravljati revizorji na način in pod pogoji, ki veljajo za družbe, in da mora nadzor v primeru, ko združenje izdaja obveznice, opraviti en ali več revizorjev, ki jih imenuje skupščina in katerih pooblastila ter mandatna doba se določijo v posebni pogodbi (572. člen ZGD-1).

Združenje preneha s pretekom časa, če je ustanovljeno za določen čas, zaradi uresničitve ali ugasnitve cilja združenja, na podlagi sklepa članov ali na podlagi sodne odločbe. Z nastankom vzroka za prenehanje združenja je treba začeti likvidacijski postopek, za katerega se smiselno uporabljajo določbe o likvidaciji delniške družbe (576. člen ZGD-1).

Pojmi: gospodarsko interesno združenje, cilj in dejavnost združenja, nastanek združenja, osnovni kapital in odgovornost članov združenja, sprejem novih članov in prenehanje članstva, skupščina, poslovodstvo in nadzorni organi združenja, prenehanje združenja.

4.6 Evropsko gospodarsko interesno združenje (EGIZ)

V Republiki Sloveniji se lahko ustanovi evropsko gospodarsko interesno združenje (v nadaljnjem besedilu: EGIZ) v skladu z Uredbo 2137/85/EGS.

Tudi cilj EGIZ je pospeševati ali razvijati gospodarske dejavnosti članov ter izboljšati ali povečati rezultate teh dejavnosti in ne ustvarjanje lastnega dobička. Dejavnost združenja ima izrazito pomožno naravo in mora biti povezana z gospodarskimi dejavnostmi njenih članov, vendar jih ne sme nadomestiti (tako na primer združenje ne sme samo opravljati poklicne dejavnosti v zvezi s tretjimi strankami). Uredba izrecno določa nekatere prepovedi (združenje na primer ne sme voditi ali nadzorovati dejavnosti članov ali dejavnosti drugih podjetij) in omejitve (na primer združenje ne sme zaposlovati več kot 500 oseb).

Krog oseb, ki lahko postanejo članice EGIZ, je opredeljen širše kot za GIZ po slovenskem ZGD. Člani EGIZ so lahko družbe v smislu PDEU in druge pravne osebe, za katera se uporablja javno ali zasebno pravo in so bile ustanovljene v skladu z zakonodajo države članice in imajo statutarni ali z zakonom predpisan sedež in glavno upravo v EU, in pa fizične osebe, ki opravljajo industrijsko, trgovinsko, obrtno ali kmetijsko dejavnost ali nudijo poklicne ali druge storitve v EU (4. člen Uredbe 2137/85/ES).

Države članice določijo, ali bodo združenja, vpisana v njihovih registrih, pravne osebe ali ne. V zvezi s tem ZGD-1 določa, da evropsko združenje pridobi lastnost pravne osebe z vpisom v register v Republiki Sloveniji (prvi odstavek 578. člena).

Organi združenja so člani, ki odločajo kolektivno (po načelu »en član en glas«, če pogodba ne določa, da ima posamezen član več glasov - vendar noben član ne sme imeti večine glasov) in eden ali več poslovodnih delavcev. Za določene sklepe uredba zahteva soglasno odločitev (na primer za spremembo namena združenja, števila glasov, prispevka članov itd., 16. in 17. člen Uredbe 2137/85/EGS).

Dobički iz dejavnosti združenja se obravnavajo kot dobički članov in se razdelijo članom v razmerjih, ki jih določa pogodba o ustanovitvi združenja, če takšne določbe ni, pa v enakih deležih. Člani združenja prispevajo k plačilu zneska, za katerega stroški presegajo prihodek, v razmerjih, določenih v pogodbi o ustanovitvi združenja, če ni ničesar določeno, v enakih deležih (21. člen Uredbe 2137/85/EGS). Kateri koli član združenja lahko odstopi svojo udeležbo v združenju ali njen sorazmerni delež drugemu članu ali tretji stranki; odstop ne začne učinkovati brez soglasnega dovoljenja ostalih članov (22. člen Uredbe 2137/85/EGS).

Člani združenja so neomejeno skupno in solidarno odgovorni za dolgove in kakršne koli druge obveznosti (24. člen Uredbe 2137/85/EGS).

Članstvo preneha s smrtjo, zaradi neizpolnjevanja pogojev za članstvo, z odpovedjo (iz utemeljenih razlogov, sicer pa s soglasjem članov ali zaradi razlogov, določenih v pogodbi) pa tudi z izključitvijo, ki jo na predlog vseh drugih članov izreče sodišče, če pogodba ne določa drugače (27. in 28. člen Uredbe 2137/85/EGS).

Po prenehanju članstva se vrednost pravic in obveznosti člana določi ob upoštevanju aktive in pasive združenja, kakršni sta tedaj, ko mu član preneha pripadati. Vrednost pravic in obveznosti izločenega člana se ne more določiti vnaprej (33. člen Uredbe 2137/85/EGS).

Glede vprašanj, ki z Uredbo 2137/85/EGS niso izrecno urejena, se tudi za EGIZ uporabljajo določbe zakona, ki veljajo za GIZ (drugi odstavek 577. člena ZGD-1).

Pojmi: Evropsko gospodarsko interesno združenje (EGIZ), cilj in dejavnosti združenja, organi združenja, udeležba članov pri dobičku in izgubi, odgovornost članov združenja.

4.7 Zadruga

Po opredelitvi iz Zakona o zadrugah (ZZad) je zadruga organizacija vnaprej nedoločenega števila članov, ki ima namen pospeševati gospodarske koristi in razvijati gospodarske ali družbene dejavnosti svojih članov ter temelji na prostovoljnem pristopu, svobodnem izstopu, enakopravnem sodelovanju in upravljanju članov. Svoje dejavnosti lahko vodi tudi preko odvisne družbe (1. člen).

Bistvena značilnost za zadrugo je istovetnost med člani in uporabniki ali izvajalci njenih storitev: člani nabavne zadruge so njeni kupci, člani prodajne zadruge dobavitelji, člani delavske zadruge njeni delavci itd. (zaradi te istovetnosti oziroma značilnega sodelovanja med člani in zadrugo se zadruga s tujko imenuje tudi "kooperativa"). Posle, s katerimi zadruga neposredno uresničuje svoj namen (t. i. *namenski posli*, na primer odkup proizvodov od članov v prodajni zadrugi, prodaja proizvodov in opravljanje storitev članom v potrošniški zadrugi in podobno), zadruga sklepa izključno ali pretežno s svojimi člani, z drugimi osebami pa le na takšen način in v tolikšnem obsegu, da zaradi tega sodelovanje s člani nima podrejenega pomena (2. člen ZZad).

Zadrugo lahko ustanovijo najmanj trije ustanovitelji, ki sprejmejo akt o ustanovitvi. Akt o ustanovitvi vsebuje: imena in naslove oziroma sedeže ustanoviteljev, sklep o sprejemu zadružnih pravil, sklep o izvolitvi organov zadruge, ki jih mora zadruga izvoliti v skladu z zakonom in s svojimi pravili, datum in kraj ustanovnega občnega zbora in podpise vseh ustanoviteljev. Obvezni sestavni del akta o ustanovitvi zadruge so zadružna pravila (5. člen ZZad).

Zadruga lahko sprejema člane tudi po ustanovitvi. Podlaga za sprejem v članstvo je datirana pisna pristopna izjava, iz katere izhaja, da se podpisnik strinja s pravicami, obveznostmi in odgovornostmi, ki jih določajo zadružna pravila (8. člen ZZad).

Članstvo preneha z izstopom, izključitvijo, smrtjo fizične osebe, prenehanjem pravne osebe in s prenehanjem zadruge. Zadružna pravila lahko določijo, da članstvo preneha tudi v primeru, ko član v skladu z zakonom prenese vse deleže na drugo osebo (9. člen ZZad).

Zadružna pravila lahko določajo, da članstvo lahko pridobijo tudi osebe, ki ne nameravajo uporabljati ali zagotavljati blaga in storitev zadruge (*člani vlagatelji*, 8. a člen).

Obvezni organi zadruge so občni zbor in predsednik zadruge ter nadzorni organ, ki je lahko kolegijski (nadzorni odbor) ali enoosebni (preglednik). Zadruga, ki ima deset oziroma več članov, ima tudi upravni odbor (predsednik zadruge je v tem primeru predsednik upravnega odbora), medtem ko mora zadruga, s katere vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu, imeti nadzorni odbor in revizijsko komisijo (pogojno obvezni organi). Če zadružna pravila tako določajo, ima zadruga lahko tudi direktorja in druge organe (neobvezni organi, 14. člen ZZad).

Občni zbor sestavljajo vsi člani ali od njih izvoljeni predstavniki. Občni zbor odloča o sprejemu zadružnih pravil, sprejemu letnega poročila, uporabi presežka in pokritju izgube, o izvolitvi in odpoklicu predsednika zadruge in članov upravnega in nadzornega odbora oziroma preglednika. Občni zbor postavlja tudi direktorja, lahko pa pravila določajo, da je za to pristojen upravni odbor (15. člen ZZad).

Pri odločanju na občnem zboru in pri volitvah ima vsak član oziroma predstavnik en glas, če zadružna pravila ne določajo, da ima na določeni podlagi lahko posamezni član oziroma predstavnik pravico do več glasov (18. člen). Člani vlagatelji, če jih je sprejela zadruga, imajo na občnem zboru največ 25 % od števila glasov navzočih in zastopanih članov, zadružna pravila

lahko določajo nižji odstotek ali lahko tudi izključijo glasovalno pravico članov vlagateljev (23. člen ZZad).

Za predsednika zadruga oziroma v upravni in nadzorni odbor so lahko izvoljene fizične osebe, ki so člani zadruga, zakoniti zastopniki članov ali osebe, ki so v določenem pravnem razmerju s pravno osebo članico zadruga (načelo *članske samouprave*). Predsednik zadruga predstavlja in zastopa zadrugo ter je odgovoren za zakonitost njenega poslovanja, če ta pooblastila niso prenesena na direktorja (26. člen v povezavi s 16. členom ZZad).

Upravni odbor oziroma predsednik zadruga, če zadruga nima upravnega odbora, sklicuje občni zbor, uresničuje sklepe občnega zbora, skrbi za smotno poslovanje in organizacijo dejavnosti zadruga (28. člen ZZad).

Nadzorni odbor nadzira celotno delo in poslovanje predsednika zadruga, upravnega odbora, direktorja in delavcev s posebnimi pooblastili in odgovornostmi ter skrbi, da je občnemu zboru pravočasno predloženo letno poročilo (29. člen ZZad). V nadzornem in upravnem odboru sme biti največ ena četrtina odbornikov, ki so izvoljeni izmed članov vlagateljev (33. a člen ZZad).

Če zadruga pravila tako določajo, direktor vodi poslovanje zadruga v skladu z zakonom, zadrugnimi pravili, sklepi občnega zbora in upravnega odbora, če pa zadruga nima upravnega odbora, pa v skladu s smernicami predsednika zadruga. Direktor mora posebej skrbeti za to, da je poslovanje zadruga skladno z zakonom in drugimi predpisi (30. člen ZZad).

Vsak član mora vpisati najmanj en delež. Denarna vrednost deleža je enaka za vse člane, če zadruga pravila ne določajo podlage, po kateri morajo posamezni člani vpisati obvezni delež v različni višini ali različno število obveznih deležev, odvisno od možnega ali dogovorjenega sodelovanja z zadrugo oziroma velikosti ali drugih značilnosti gospodarskih enot članov (kmetije, obratovalnice, gospodinjstva in podobno). Poleg obveznih deležev so lahko v pravilih predvideni pogoji za vpis in plačilo prostovoljnih deležev članov (35. člen ZZad). Član vplača delež v denarnem znesku, zadruga pravila pa lahko dopuščajo tudi stvarne vložke (ob obvezni ceni, 36. člen ZZad).

Denarna vrednost članskega deleža se bivšemu članu ali njegovim naslednikom izplača po prenehanju članstva v višini, kakršno izkazuje letno poročilo za poslovno leto, v katerem mu je prenehalo članstvo; do dela t. i. prostovoljnih skladov (rezerv, ne pa obveznih rezerv) ima bivši član ali njegov pravni naslednik pravico le, če je določena z zadrugnimi pravili (39. člen ZZad).

Zakon ne predpisuje obveznega najnižjega zneska osnovnega kapitala zadruga, lahko pa zadruga pravila, ki dopuščajo prenos deležev, določijo najnižji znesek, pod katerega se kapital zadruga, ki ga sestavljajo članski deleži (osnovni kapital), ne sme zmanjšati zaradi izplačila članom ali njihovim pravnim naslednikom po prenehanju članstva ali odpovedi enega ali več prostovoljnih deležev (39.a člen ZZad).

Za svoje obveznosti odgovarja zadruga z vsem svojim premoženjem. Če je nad zadrugo uveden stečaj, se morebitni primanjkljaj najprej poravnava z izterjavo neplačanih deležev. Če tudi izterjani deleži ne zadostujejo za popolno poplačilo upnikov, odgovarjajo člani zadrugi v stečaju za primanjkljaj omejeno do zneska, ki ga določajo zadruga pravila, če z zadrugnimi pravili odgovornost članov ni izključena (zadruga brez odgovornosti, 40. člen ZZad).

Najmanj 5% doseženega letnega presežka mora zadruga nameniti za obvezne rezerve. Del presežka, ki ga zadruga ne razporedi v sklade ali ne uporabi za kakšen drug namen, se lahko razdeli med člane v sorazmerju z njihovim poslovanjem z zadrugo, če zadruga pravila ne določajo drugače (45. člen ZZad).

Zaradi varovanja in pospeševanja skupnih interesov se zadruga lahko združujejo v zadrugne zveze (49. člen ZZad).

Po poplačilu upnikov v stečaju oziroma likvidaciji zadruga se najprej vrnejo članom prostovoljni, nato pa obvezni deleži. Drugo premoženje zadruga, ki ostane po poplačilu upnikov in vračilu deležev, se razdeli med člane sorazmerno z njihovimi deleži, če zadružna pravila za to premoženje ne določajo drugačnega namena ali drugačne podlage za razdelitev med člane (47. člen ZZad). Če zadruga izkazuje nedeljivi zadružni kapital, se premoženje, katerega vrednost ustreza nedeljivemu zadružnemu kapitalu, ne sme razdeliti med zadružnike, temveč se po prenehanju zadruga prenese na zadružno zvezo, ta pa ga dodeli drugi zadrugi na področju dejavnosti in območju prejšnje zadruga (74. člen ZZad).

Pojmi: zadruga, namen zadruga, namenski posli, istovetnost med člani in uporabniki oziroma izvajalci storitev, ustanovitve zadruga, zadružna pravila, nastanek in prenehanje članstva, članstvo vlagateljev, občni zbor, predsednik zadruga, upravni odbor, nadzorni odbor, preglednik, direktor, revizijska komisija, glasovalna pravica članov, obvezni in prostovoljni članski delež, najnižji osnovni kapital, odgovornost članov za obveznosti zadruga, uporaba presežka, zadružne zveze, deljivost premoženja med člane ob prenehanju zadruga.

4.8 Evropska zadruga

Zadruga je splošno razširjena organizacijska oblika v vseh državah članicah EU. Evropsko gospodarsko interesno združenje in evropska delniška družba kot pravno organizacijski obliki, ki ju ureja sekundarno pravo EU zaradi čim lažjega čezmejnega poslovanja na notranjem trgu, nista prilagojena značilnostim zadruga. Zato je EU sprejela Uredbo 1435/2003/ES o statutu evropske zadruga, s katero je omogočila fizičnim ali pravnim osebam iz najmanj dveh različnih držav članic ustanovitve evropske zadruga (z oznako SCE – po latinskem imenu: Societas Cooperativa Europaea). Evropsko zadrugo urejajo nadnacionalna pravila EU. Evropska zadruga lahko prenese sedež iz ene države članice v drugo državo članico brez prenehanja obstoječe in nastanka nove pravne osebe.

Glavni cilj evropske zadruga je zadovoljevanje potreb njenih članov in/ali razvijanje njihovih gospodarskih in/ali družbenih dejavnosti, zlasti s sklepanjem sporazumov z njimi za dobavo blaga ali storitev ali izvedbo takšnih del, ki jih SCE izvaja ali naroča. Cilj SCE je lahko tudi zadovoljevanje potreb njenih članov s spodbujanjem njihove udeležbe v gospodarskih dejavnostih v eni ali več SCE in/ali nacionalnih zadrugah. SCE lahko svoje dejavnosti vodi prek hčerinske družbe.

Uredba postavlja načelo poslovanja s člani, vendar dovoljuje izjeme od tega načela: če tako določa statut SCE, lahko SCE prenese koristi od svojih dejavnosti na nečlane ali dovoli nečlanom, da sodelujejo v njenem poslovanju. Število članov in višina kapitala sta spremenljiva, vendar se kapital lahko spreminja samo nad najnižjim zneskom, ki ga določa statut zadruga, ta znesek pa ne sme biti nižji od 30.000 EUR (1. in 4. člen Uredbe 1435/2003/ES).

Evropska zadruga lahko nastane z ustanovitvijo na novo, pri čemer lahko SCE ustanovi najmanj pet fizičnih oseb oziroma najmanj dva pravna subjekta iz najmanj dveh različnih držav članic. Lahko pa SCE nastane tudi z združitvijo dveh ali več zadrug iz najmanj dveh različnih držav članic ali s preoblikovanjem zadruga s sedežem v državi članici, če je ta zadruga najmanj dve leti imela podružnico ali hčerinsko družbo v drugi državi članici (2. člen Uredbe 1435/2003/ES).

Po ustanovitvi evropske zadruga se članstvo v zadrugi pridobi na podlagi odločitve poslovnodnega ali upravnega organa. Če zakonodaja države članice, kjer ima SCE svoj sedež, to omogoča, lahko statut določa, da so osebe, ki ne nameravajo uporabljati ali zagotavljati blaga

in storitev SCE, lahko sprejete kot člani vlagatelji (neuporabniki, 14. člen). Članstvo preneha z izstopom, izključitvijo (če član resno prekrši svoje obveznosti ali ravna v nasprotju z interesi SCE), s prenosom vseh deležev na člana ali fizično ali pravno osebo, ki je pridobila članstvo (če statut dovoljuje prenos deležev), s smrtjo posameznika ali prenehanjem pravne osebe, kakor tudi zaradi drugih okoliščin, ki jih predvideva statut ali zakonodaja o zadrugah države članice, v kateri ima SCE svoj sedež (15. člen Uredbe 1435/2003/ES). Po prenehanju članstva ima bivši član pravico do izplačila svojega dela osnovnega kapitala, zmanjšanega v sorazmerju z morebitnimi izgubami, ki gredo v breme kapitala SCE (16. člen Uredbe 1435/2003/ES).

Uredba vsebuje tudi prisilne določbe o uporabi presežka zadruga. Znesek, ki se iz presežka dodeli za zakonito rezervo, dokler ta ne doseže najnižjega osnovnega kapitala evropske zadruga, ne sme biti manjši od 15 % od presežka za poslovno leto po odbitku morebitnih izgub, ki se prenesejo. Statut lahko predvidi izplačilo članom v razmerju z njihovim sodelovanjem s SCE (66. člen Uredbe 1435/2003/ES). Preostanek presežka po izločitvi dela za zakonite rezerve, izplačilo dela članom sorazmerno njihovem sodelovanju z zadrugo, zmanjšan za prenesene izgube in povečan za prenesene presežke in znesek, ki se črpa iz rezerv, se lahko prenese naprej, nameni za sklade ali za delitev v gotovini ali deležih (67. člen Uredbe 1435/2003/ES).

SCE ima lahko dvotirni sistem, v katerem občni zbor zadruga izvoli nadzorni organ, ta pa izvoli poslovodni organ (razen če država članica dovoli ali predpiše, da občni zbor neposredno voli člane poslovodnega organa), ali enotirni sistem, v katerem občni zbor voli člane upravnega odbora.

Na občnem zboru ima vsak član en glas, uredba pa dopušča izjeme od tega načela samo ob določenih pogojih oziroma v določenih mejah. Člani neuporabniki smejo imeti na občnem zboru največ 25 % glasov.

Pojmi: evropska zadruga (SCE), glavni cilj, ustanovitev, ekskluzivnost poslovanja s člani, nastanek in prenehanje članstva, osnovni kapital, člani neuporabniki (vlagatelji), organi SCE, glasovalna pravica članov, uporaba presežka.

4.9 Društvo

Društvo lahko ustanovijo najmanj tri poslovno sposobne fizične osebe oziroma pravne osebe tako, da sprejmejo sklep o ustanovitvi in temeljni akt društva ter izvolijo zastopnika društva. Vendar gospodarske družbe ne morejo ustanoviti društva, ki ima v temeljnem aktu določeno dejavnost, katero gospodarska družba opravlja kot svojo dejavnost (8. člen Zakona o društvih, ZDru-1).

Članstvo v društvu je prostovoljno in osebno, položaj članov pa temelji na načelu enakopravnosti. Pogoje za članstvo določa temeljni akt društva (2. in 3. člen ZDru-1).

Po drugem odstavku 6. člena ZDru-1 društvo odgovarja za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem.

Člani društva ter pooblaščen osebe pravnih oseb, članic društva, sodelujejo pri upravljanju društva neposredno ali posredno po predstavnikih, izvoljenih organih oziroma zastopniku društva na način, določen s temeljnim aktom.

Zakon ne dovoljuje ustanoviti društva, katerega namen je ustvarjanje dobička, ali društva, katerega izključna dejavnost je pridobitna dejavnost, niti ni dovoljeno delovanje takšnega društva.

Za registracijo društev in podružnic, pisarn ali drugih teritorialnih enot tujih društev je pristojna upravna enota, na območju katere je sedež društva oziroma sedež podružnice tujega društva v Republiki Sloveniji, o pritožbah zoper odločbe pristojnega organa odloča ministrstvo, pristojno za notranje zadeve (17. člen ZDru-1).

Premoženje društva sestavljajo denarna in druga sredstva, ki jih društvo pridobi s članarino, darili in volili, prispevki donatorjev, iz javnih sredstev, z opravljanjem dejavnosti društva in iz drugih virov, njegove nepremične in premične stvari ter materialne pravice. Društvo ne sme deliti svojega premoženja članom, morebitni presežek prihodkov nad odhodki pa mora porabiti za uresničevanje svojega namena ter ciljev oziroma za opravljanje nepridobitne dejavnosti, določene v temeljnem aktu. Vsaka delitev premoženja društva med njegove člane je nična (24. člen ZDru-1).

Društvo lahko opravlja pridobitno dejavnost pod pogoji, ki jih za opravljanje te dejavnosti določa zakon. Pridobitna dejavnost mora biti določena v temeljnem aktu in mora biti povezana z namenom in cilji, kot dopolnilna dejavnost nepridobitni dejavnosti društva ter se lahko opravlja le v obsegu, potrebnem za uresničevanje namena in ciljev, oziroma za opravljanje nepridobitne dejavnosti. Zakon šteje, da je pridobitna dejavnost povezana z namenom in cilji društva, če lahko neposredno pripomore k uresničevanju namena oziroma ciljev društva, pri čemer doprinos ni izključno v zagotavljanju prihodkov društva. Kot dopolnilna dejavnost nepridobitni dejavnosti društva se šteje tista pridobitna dejavnost, ki skupaj z nepridobitno dejavnostjo sestavlja določeno storitev ali dosežek oziroma zagotavlja boljše izkoriščenost osnovnih sredstev društva.

Za doseganje namena in ciljev lahko društvo ustanovi gospodarsko družbo ali poveri opravljanje pridobitne dejavnosti drugim osebam na temelju zakupne ali sorodne pogodbe (26. člen ZDru-1).

Društvo preneha po volji članov, s spojitvijo z drugimi društvi, s pripojitvijo k drugemu društvu, s stečajem, na podlagi sodne odločbe o prepovedi delovanja ali po samem zakonu (37. člen ZDru). V sklepu o prenehanju mora zbor članov določiti društvo, zavod, ustanovo ali drugo nepridobitno pravno osebo s podobnimi cilji, na katero se po poravnavi vseh obveznosti prenese premoženje društva. Če društvo v sklepu ne določi naslednika premoženja in ga tudi na podlagi določb temeljnega akta ni mogoče določiti, premoženje društva pripade lokalni skupnosti, na območju katere je imelo društvo svoj sedež (38. člen ZDru-1).

Pojmi: društvo, ustanovitev društva, članstvo, nepridobitna in pridobitna dejavnost društva, nedeljivost premoženja društva med člane, prenehanje društva.

4.10 Zavod

Zavod lahko opravlja eno ali več dejavnosti. Zavod lahko opravlja gospodarsko dejavnost, če je ta namenjena opravljanju dejavnosti, za katero je zavod ustanovljen (18. člen Zakona o zavodih, ZZ).

Zavod se lahko ustanovi, če so zagotovljena sredstva za ustanovitev in začetek dela zavoda in če so izpolnjeni drugi z zakonom določeni pogoji (7. člen ZZ). Zavode lahko ustanovijo domače in tuje fizične in pravne osebe, če ni za posamezne dejavnosti ali za posamezne vrste zavodov z zakonom drugače določeno (2. člen ZZ).

Zavod upravlja svet ali drug kolegijski organ upravljanja. Organ upravljanja sestavljajo predstavniki ustanovitelja, predstavniki delavcev zavoda ter predstavniki uporabnikov oziroma zainteresirane javnosti. Sestava, način imenovanja oziroma izvolitev članov, trajanje mandata

in pristojnosti sveta se določijo z zakonom ali aktom o ustanovitvi oziroma s statutom ali pravili zavoda (29. člen ZZ). Organ upravljanja zavoda sprejema statut oziroma pravila in druge splošne akte zavoda, sprejema programe dela in razvoja zavoda ter spremlja njihovo izvrševanje, določa finančni načrt in sprejema zaključni račun zavoda, predlaga ustanovitelju spremembo ali razširitev dejavnosti ter daje ustanovitelju in direktorju zavoda predloge in mnenja o posameznih vprašanjih (30. člen ZZ).

Poslovodni organ zavoda je direktor ali drug individualni organ. Ta organ organizira in vodi delo in poslovanje zavoda, predstavlja in zastopa zavod in je odgovoren za zakonitost dela zavoda.

Direktor vodi strokovno delo zavoda in je odgovoren za strokovnost dela zavoda, če ni z zakonom ali aktom o ustanovitvi glede na naravo dejavnosti in obseg dela na poslovodni funkciji določeno, da sta poslovodna funkcija in funkcija vodenja strokovnega dela zavoda ločeni (31. člen ZZ).

Direktorja imenuje in razrešuje ustanovitelj, če ni z zakonom ali aktom o ustanovitvi za to pooblaščen organ upravljanja zavoda. Kadar je za imenovanje in razrešitev direktorja javnega zavoda pooblaščen organ upravljanja zavoda, daje k imenovanju in razrešitvi soglasje ustanovitelj, če z zakonom ni drugače določeno.

Zavod ima strokovni svet ali drug kolegijski strokovni organ, ki obravnava vprašanja s področja strokovnega dela zavoda (43. in 44. člen ZZ).

Zavod pridobiva sredstva za delo iz sredstev ustanovitelja, s plačili za storitve, s prodajo blaga in storitev na trgu in iz drugih virov na način in pod pogoji, določenimi z zakonom in aktom o ustanovitvi. Presežek prihodkov nad odhodki sme zavod uporabiti le za opravljanje in razvoj dejavnosti, če ni z aktom o ustanovitvi drugače določeno (48. člen ZZ).

Pojmi: zavod, ustanovitev zavoda, organ upravljanja zavoda, poslovodni organ zavoda, strokovni organ zavoda, sredstva za delo zavoda.

4.11 Skupne značilnosti pravnih oseb

4.11.1 Pravna in poslovna sposobnost pravnih oseb

Vse družbe, zadrage in gospodarska interesna združenja so pravne osebe. Kot pravne osebe so lahko lastnice premičnin in nepremičnin, lahko pridobivajo pravice in prevzemajo obveznosti ter lahko tožijo ali so tožene.

Pravna sposobnost je sposobnost imeti pravice in obveznosti. Pravne osebe imajo prav zato, ker jih pravo izrecno priznava kot osebe, pravno sposobnost. Njihova pravna sposobnost se vse bolj izenačuje s pravno sposobnostjo fizičnih oseb: pravne osebe imajo načeloma enake pravice in obveznosti kot posamezniki razen, tistih pravic, ki predpostavljajo biološke značilnosti fizične osebe.

Od pravne sposobnosti je treba razlikovati poslovno sposobnost, to je sposobnost z lastnim ravnanjem (s pogodbami in podobnimi izjavami volje in drugimi pravno upoštevnimi dejanji ali opustitvami) sprejemati pravice in obveznosti. Te sposobnosti pravna oseba nima, zato ima vsaka pravna oseba enega ali več zakonitih zastopnikov, to je posameznikov, ki zastopajo pravno osebo po samem zakonu.

Družbe, zadruge in gospodarska interesna združenja pridobijo lastnost pravne osebe z vpisom v register (prim. prvi odstavek 5. člena ZGD-1, 7. člen ZZad, 565. člen ZGD-1 in 578. člen ZGD-1).

Pred vpisom v register se za razmerja med družbeniki in družbenicami uporabljajo pravila o *civilnopravni družbeni pogodbi*. Če kdo pred vpisom družbe v register nastopa v njenem imenu, je odgovoren osebno z vsem svojim premoženjem; če je teh oseb več, so odgovorne solidarno. Če pri takem nastopanju družbeniki pridobijo kakšne pravice, jih morajo po vpisu družbe v register prenesti na družbo, razen če družba nasprotuje prevzemu (5. člen ZGD-1).

V teoriji razlagajo to določbo v odvisnosti od pooblastil za nastopanje v imenu družbe: če posamezen družbenik ali poslovodja pred vpisom v sodni register opravlja pravna dejanja in pridobiva pravice ter prevzema obveznosti v imenu družbe in v skladu z namenom delovanja družbe, učinkujejo ta dejanja za vse družbenike, če so bila opravljena v okviru pooblastil, sicer takšna dejanja ne učinkujejo niti za družbenike (pred vpisom v register) niti za družbo (po vpisu v register), družba pa ni dolžna prevzeti pravic (Plavšak, 2014, str. 139).

Društvo kot pravna oseba zasebnega prava pridobi pravno osebnost z vpisom v register (5. člen ZDru-1). Za registracijo društev in podružnic, pisarn ali drugih teritorialnih enot tujih društev je pristojna upravna enota, na območju katere je sedež društva oziroma sedež podružnice tujega društva v Republiki Sloveniji (prvi odstavek 17. člena ZDru-1).

Zavodi so pravne osebe s pravicami, obveznostmi in odgovornostmi, ki jih določata zakon in akt o ustanovitvi.

Javni zavod je pravna oseba, če ni z zakonom oziroma odlokom občine ali mesta drugače določeno. Če so javnemu zavodu, ki ni pravna oseba, z aktom o ustanovitvi dana določena pooblastila v pravnem prometu, izvršuje ta pooblastila v imenu in za račun ustanovitelja (4. člen ZZ).

Pojmi: pravna osebnost, pravna sposobnost, pridobitev pravne sposobnosti.

4.11.2 Dejavnost

Družbe smejo kot dejavnost opravljati vse posle, razen tistih, ki se po zakonu ne smejo opravljati kot gospodarski posli.

Zakon lahko določi, da lahko posamezne gospodarske posle opravljajo družbe, določene z zakonom, nekatere vrste družb ali druge organizacije.

Po 6. členu ZGD-1 smejo družbe opravljati gospodarske posle le v okviru dejavnosti, določene v statutu ali družbeni pogodbi. Ne glede na to pa sme družba opravljati tudi vse druge posle, potrebne za njen obstoj in opravljanje dejavnosti, ne pomenijo pa neposrednega opravljanja dejavnosti.

Pravni posli, ki jih sklene družba s tretjimi osebami in s katerimi prekorači dejavnost, določeno v statutu ali družbeni pogodbi ali sicer dovoljene posle, so veljavni, razen če je tretja oseba vedela ali bi morala vedeti za prekoračitev. Navedba dejavnosti v statutu ali družbeni pogodbi še ne pomeni, da je tretja oseba vedela ali bi morala vedeti za prekoračitev.

Družba lahko začne opravljati dejavnost, ko je vpisana v register.

Posamezni zakoni lahko za začetek opravljanja neke dejavnosti poleg splošno veljavnega pogoja o vpisu v register določajo še posebne pogoje za opravljanje te dejavnosti. V takšnem primeru lahko družba začne opravljati to dejavnost, ko izpolni posebne pogoje, določene z drugim zakonom. Če drug zakon določa, da sme družba začeti opravljati dejavnosti, ko pristojni

državni organ ali organizacija z javnimi pooblastili izda odločbo, s katero ugotovi, da družba izpolnjuje pogoje za opravljanje te dejavnosti, lahko družba začne opravljati to dejavnost, ko pristojni organ izda tako odločbo.

Glede dejavnosti zadrug se smiselno uporablja zakon, ki ureja gospodarske družbe. Zadruga lahko opravlja vse dejavnosti pod enakimi pogoji kot gospodarske družbe (56. člen ZZad).

Za osebe, ki kot posamezniki ali skupno opravljajo kmetijsko ali gozdarsko dejavnost, se zakon, ki ureja gospodarske družbe, uporablja le, če se na njihovo zahtevo vpišejo kot družbe v register ali kot podjetniki v Poslovni register Slovenije (drugi odstavek 9. člena ZGD-1).

Zavod lahko opravlja eno ali več dejavnosti. Zavod lahko opravlja gospodarsko dejavnost, če je ta namenjena opravljanju dejavnosti, za katero je zavod ustanovljen (18. člen ZZ). Zavod ne sme začeti opravljati dejavnosti ali spremeniti pogojev za njeno opravljanje, dokler pristojni organ ni izdal odločbe, da so izpolnjeni pogoji, predpisani za opravljanje dejavnosti, pogoji glede tehnične opremljenosti in varstva pri delu ter drugi predpisani pogoji. Po 20. členu ZZ lahko zavod spremeni ali razširi dejavnost le s soglasjem ustanovitelja. Zavod lahko v okviru svoje dejavnosti ustanovi drug zavod ali podjetje s soglasjem ustanovitelja.

Pojmi: dejavnost, pogoji za pričetek opravljanja dejavnosti družbe, zadruga ali zavoda, posebnosti kmetijske in gozdarske dejavnosti.

4.11.3 Odgovornost za obveznosti

Podjetnik kot fizična oseba, družba, zadruga in gospodarsko interesno združenje pa kot pravne osebe imajo vsak svoje premoženje in odgovarjajo za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem.

ZGD-1 določa, kdaj in kako so poleg družbe odgovorni tudi družbeniki. Medtem ko je za osebne družbe, ki so pravne osebe, značilno, da za obveznosti družbe neomejeno osebno odgovarjajo vsi družbeniki (v družbi z neomejeno odgovornostjo) oziroma najmanj en družbenik (v komanditni družbi), za obveznosti kapitalske družbe družbeniki načeloma ne odgovarjajo, razen komplementarja v komanditni delniški družbi.

Ne glede na siceršnjo izključitev odgovornosti družbenikov, so za obveznosti družbe odgovorni tudi njeni družbeniki, če je podan eden od pogojev za t. i. *spregled pravne osebnosti*. Spregled pravne osebnosti se uveljavi v primerih, ko je ravnanje družbenikov v tolikšnem nasprotju z načelom vestnosti in poštenja, da se poleg pravne osebe kot samostojnega pravnega subjekta pritegnejo k odgovornosti za njene obveznosti tudi družbeniki. Zakon predvideva spregled pravne osebnosti kot izjemen ukrep za primere, ko so družbeniki:

- družbo kot pravno osebo zlorabili za to, da bi dosegli cilj, ki je zanje kot posameznike prepovedan,
- družbo kot pravno osebo zlorabili za oškodovanje svojih ali njenih upnikov,
- v nasprotju z zakonom ravnali s premoženjem družbe kot pravne osebe kot s svojim lastnim premoženjem, ali
- v svojo korist ali v korist druge osebe zmanjšali premoženje družbe, čeprav so vedeli ali bi morali vedeti, da ne bo sposobna poravnati svojih obveznosti tretjim osebam.

Za uveljavljanje spregleda je treba dokazati eno izmed naštetih ravnanj družbenikov

Spore glede odgovornosti družbenikov na podlagi spregleda pravne osebnosti sodišča obravnavajo prednostno (8. člen ZGD-1).

Po 40. členu ZZad *zadruga* za svoje obveznosti odgovarja z vsem svojim premoženjem. Če je nad zadrugo uveden stečaj, se morebitni primanjkljaj najprej poravna z izterjavo neplačanih deležev. Če tudi izterjani deleži ne zadostujejo za popolno poplačilo upnikov, odgovarjajo člani zadruge v stečaju za primanjkljaj v skladu z združnimi pravili. Odgovornost članov zadruge je v združnih pravilih lahko omejena na določeno vsoto (v tem primeru ima zadruga v svoji firmi, to je imenu, oznako: »zadruga z omejeno odgovornostjo« ali okrajšavo »z.o.o.«), ali pa je izključena (tedaj firma vsebuje oznako: »zadruga brez odgovornosti« ali »z. b. o.«, prvi odstavek 56. člena ZZad).

Za svoje obveznosti odgovarja z vsem svojim premoženjem tudi evropska zadruga, medtem ko člani za njene obveznosti ne odgovarjajo, če s statutom ni drugače določeno (drugi odstavek 1. člena Uredbe 1435/2003/ES).

Za obveznosti *gospodarskega združenja* so odgovorni njegovi člani z vsem svojim premoženjem. Upniki združenja ne morejo zahtevati poplačila od članov, dokler niso neuspešno uveljavljali plačila od združenja samega, kar pomeni, da je primarno odgovorno za svoje obveznosti samo združenje. Član, ki pristopi po ustanovitvi združenja, je lahko v skladu s pogodbo oproščen odgovornosti za obveznosti, ki so nastale pred njegovim pristopom, pri čemer pa mora biti taka oprostitev objavljena (566. člen ZGD-1; podobno določbo vsebuje 24. člen Uredbe 2137/85/EGS za evropsko gospodarsko interesno združenje).

Po 6. členu ZDru-1 *društvo* odgovarja za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem. Ne glede na to za obveznosti društva odgovarjajo solidarno in z vsem svojim premoženjem tudi njegove odgovorne osebe, ki so v svojo korist ali korist koga drugega zmanjšale premoženje društva ali s preusmeritvijo poslovanja oziroma finančnih tokov na drugo obstoječo ali novoustanovljeno pravno osebo ali fizično osebo preprečile povečanje premoženja, čeprav so vedele, da društvo ne bo moglo poravnati obveznosti tretjim osebam. Odgovorne osebe odgovarjajo do višine oškodovanja društva, ki so ga povzročile s svojim ravnanjem, skupaj z njimi pa odgovarja solidarno odgovarja tudi fizična ali pravna oseba, ki je z ravnanji odgovornih oseb pridobila premoženjsko korist, do višine pridobljene premoženjske koristi.

Pojmi: odgovornost za obveznosti pravnih oseb, spregled pravne osebnosti.

4.11.4 Poslovodstvo

Za poslovodstvo se po 10. členu ZGD-1 štejejo organi ali osebe, ki so po zakonu ali po aktih družbe pooblaščen, da vodijo njene posle. Za poslovodstvo se pri družbi z neomejeno odgovornostjo štejejo družbeniki in ob prenosu upravičenja za vodenje tretje osebe, pri komanditni družbi komplementarji in ob prenosu upravičenja za vodenje tretje osebe, pri delniški družbi uprava ali upravni odbor in pri družbi z omejeno odgovornostjo en ali več poslovodij.

Pojem: poslovodstvo gospodarskih družb.

4.11.5 Firma

Firma je ime, s katerim podjetnik, družba ali zadruga posluje (prim. prvi odstavek 12. člena in 71. člen ZGD-1 ter prvi odstavek 56. člena ZZad).

Firma ima obvezne in dodatne (neobvezne) sestavine.

Firma *podjetnika* vsebuje ime in priimek podjetnika, skrajšano oznako, da gre za samostojnega podjetnika (s.p.), oznako dejavnosti in morebitne dodatne sestavine. Podjetnik lahko uporablja

tudi skrajšano firmo, ki vsebuje vsaj njegovo ime, priimek in oznako za samostojnega podjetnika (»s. p.«, 72. člen ZGD-1).

V firmi vsake *družbe* morajo biti oznaka, ki nakazuje dejavnost družbe, oznaka pravno organizacijske oblike družbe pa tudi oznaka, ki firmo individualizira (razlikuje) od firm družb z istovrstno dejavnostjo oziroma pravnoorganizacijsko obliko (drugi odstavek 12. člena in 27. člen ZGD-1):

- firma družbe z neomejeno odgovornostjo mora vsebovati priimek vsaj enega družbenika z navedbo, da je družbenikov več, ter oznako »d. n. o.«,
- firma komanditne družbe mora vsebovati priimek vsaj enega komplementarja ter oznako »k. d.«. Priimkov komanditistov ne sme biti v firmi,
- družba z omejeno odgovornostjo mora imeti v firmi dodatno sestavino in oznako »d. o. o.«,
- delniška družba mora imeti v firmi dodatno sestavino in oznako »d. d.«,
- firma komanditne delniške družbe mora imeti v firmi oznako »k. d. d.«.

Po 13. členu ZGD-1 ima lahko firma lahko dodatne sestavine, ki družbo podrobneje označujejo, ki pa ne smejo biti take, da spravljajo ali utegnejo spraviti v zmoto glede vrste ali obsega poslovanja ali da bi utegnili priti do zamenjave s firmo ali znakom razlikovanja druge osebe ali bi kršile pravice drugih oseb. Dodatna sestavina je obvezna za firmo delniške družbe in družbe z omejeno odgovornostjo, za druge družbe pa prostovoljna.

Nekatere sestavine so niso dovoljene. Tako na primer firma ne sme vsebovati imen ali znakov tujih držav ali mednarodnih organizacij (14. člen ZGD-1). Zakon prepoveduje uporabljati v firmi besede ali znake, ki nasprotujejo zakonu ali morali, vsebujejo znane blagovne in storitvene znake drugega upravičenca, ali vsebujejo ali posnemajo uradne znake (17. člen ZGD-1).

Posamezne sestavine v firmi so dovoljene samo pod določenimi pogoji. Tako je dovoljeno vnesti v firmo besedo Slovenija ali njene izpeljanke in kratice ter zastavo in grb Republike Slovenije le z dovoljenjem Vlade Republike Slovenije. Dovoljenje vlade ali pristojnega organa samoupravne lokalne skupnosti je potrebno, da se v firmi uporabijo besede, ki označujejo državo ali samoupravno lokalno skupnost (npr. državni, republiški, občinski, 15. člen ZGD-1). Ime in priimek oziroma psevdonim zgodovinske ali druge znamenite osebe je dopustno vnesti v firmo le z njenim dovoljenjem. Če je ta oseba že umrla, je potrebno dovoljenje njenega zakonca in sorodnikov do tretjega kolena v ravni vrsti ter staršev, če so še živi. Na predlog omenjenih organov ali oseb registrski organ izbriše sestavino firme iz registra, če je s poslovanjem družbe kršen ugled države, samoupravne lokalne skupnosti ali osebe (16. in 18. člen ZGD-1).

Vsak lahko zahteva, da registrski organ vpiše firmo v register, ne da bi bila hkrati ustanovljena družba (*nameravana firma*, 22. člen ZGD-1). Nameravana firma mora ustrezati določbam zakona o firmi. Registrski organ po uradni dolžnosti nameravano firmo izbriše iz registra, če prijavitelj nameravane firme ne prijavi vpisa ustanovitve družbe s tako firmo v enem letu od vpisa nameravane firme.

Glede firme zakon predpisuje več načel.

V skladu z *načelom obveznosti* mora vsaka družba pri svojem poslovanju uporabljati firmo v obliki, v kakršni je vpisana v register, lahko uporablja tudi skrajšano firmo, ki vsebuje vsaj sestavino, po kateri se firma družbe razlikuje od firm drugih družb, in oznako, za kakšno družbo gre. Tudi skrajšana firma se vpiše v register (19. člen ZGD-1).

Firma Sestavina firme, ki nakazuje dejavnost, in oznaka družbe morata biti v slovenskem jeziku (načelo uporabe slovenskega jezika). Prevod firme v tuj jezik se lahko uporablja samo skupaj s

firno v slovenskem jeziku. Dodatne sestavine firme lahko poleg črk slovenske abecede vsebujejo tudi črke X, Y, W in Q. Ne glede na to se lahko kot dodatna sestavina firme uporabljajo besede, ki vključujejo druge črke, če ustrezajo firmam, imenom ali priimkom družbenikov, ki so sestavni del firme, ali ustrezajo registriranim znamkam (20. člen ZGD-1).

V skladu z *načelom izključnosti* (21. člen ZGD-1) se mora firma družbe jasno razlikovati od firm vseh drugih družb. Če ima družbenik družbe z neomejeno odgovornostjo ali komplementar komanditne družbe, čigar priimek je del firme, enak priimek, kot je že vsebovan v prej registrirani firmi druge družbe z neomejeno odgovornostjo ali komanditne družbe, mora v firmo vnesti sestavino, po kateri se bo njegova firma jasno razlikovala od že registriranih firm.

Registrski organ zavrne predlog za vpis firme v register, ki je v nasprotju z določbami poglavja ali ki se ne razlikuje jasno od že registriranih firm v Republiki Sloveniji. Družba, ki meni, da se firma druge družbe ne razlikuje jasno od njene prej registrirane firme, ima pravico, da s tožbo, ki jo vloži najpozneje v treh letih po vpisu firme druge družbe ali po vpisu nameravane firme, zahteva opustitev uporabe firme, njen izbris iz registra in odškodnino. Tožbo lahko vloži tudi družba, katere firma je prizadeta, če druga družba nepravilno uporablja svojo firmo. Te določbe ne posegajo v predpise o varstvu konkurence in druge predpise, ki varujejo firmo (23. člen ZGD-1).

Firma se lahko prenaša samo skupaj s podjetjem.

Firma ima tudi *gospodarsko interesno združenje*, ki mora na vseh aktih in dopisih namenjenih tretjim osebam (kot so na primer dopisi, računi, oglasi in razna obvestila in objave) navesti jasno oznako firme združenja z dodatkom »gospodarsko interesno združenje« ali kratico »GIZ« (573. člen ZGD-1).

Firma *zadruga* mora vsebovati označbo, da gre za zadrugo in označbo odgovornosti članov za obveznosti zadruga (»zadruga z omejeno odgovornostjo« ali okrajšavo »z. o. o.« oziroma »zadruga brez odgovornosti« ali »z. b. o.«). Glede ostalih vprašanj se za firmo zadrug smiselno uporablja zakon, ki ureja gospodarske družbe (55. in 56. člen ZZad).

Podobna pravila veljajo tudi za *društva*. Ime društva mora biti v slovenščini. Če ima društvo sedež na območju, kjer živita narodni skupnosti, je ime društva v obeh uradnih jezikih. Ime se mora razlikovati od imen drugih društev in ne sme biti zavajajoče ali žaljivo. Društvo mora v pravnem prometu uporabljati le svoje registrirano ime. Če zakon ne določa drugače, mora ime društva vsebovati besedo društvo, združenje, družina ali klub. Ime društva mora vsebovati označbo, ki nakazuje na dejavnost društva, lahko pa vsebuje tudi dodatno sestavino, ki društvo podrobneje označuje. Društvo lahko uporablja tudi skrajšano ime (10. člen ZDru-1).

Ime zavoda vsebuje označbo, ki navaja na dejavnost in sedež zavoda. Ime zavoda lahko vsebuje ime ustanovitelja (13. člen ZZ).

Pojmi: firma, obvezne, neobvezne, dovoljene in prepovedane sestavine firme glede na vrsto gospodarskega subjekta, nameravana firma, načelo obveznosti, načelo uporabe slovenskega jezika, načelo izključnosti.

4.11.6 Sedež

Sedež družbe je po 29. členu ZGD-1 kraj, ki je kot sedež družbe vpisan v register.

Za sedež je po 30. členu ZGD-1 mogoče določiti kraj, kjer družba opravlja dejavnost, ali kraj, kjer se v glavnem vodijo njeni posli, ali kraj, kjer deluje poslovodstvo družbe.

Družba lahko ima podružnice, ki so ločene od sedeža družbe. Podružnice se vpišejo v register. Podružnice niso pravne osebe, smejo pa opravljati vse posle, ki jih sicer lahko opravlja družba.

Pojma: sedež, podružnica.

4.11.7 Zastopanje

Družbo zastopajo osebe, ki so določene z zakonom ali aktom o ustanovitvi družbe na podlagi zakona (*zakoniti zastopnik*). Zastopnik lahko opravlja vsa pravna dejanja, ki spadajo v pravno sposobnost družbe. Statutarna ali druga omejitev nima pravnega učinka proti tretjim osebam (32. člen ZGD-1).

Posebna vrsta pooblastila, katerega obseg določa zakon, je *prokura*.

Prokura upravičuje za vsa pravna dejanja, ki spadajo v pravno sposobnost družbe, razen za odsvojitve in obremenitve nepremičnin, za kar mora biti prokurist posebej pooblaščen. Omejitev prokure nima pravnega učinka proti tretjim osebam (35. člen ZGD-1).

Družba lahko podeli prokuro eni ali več osebam po postopku, določenem v aktu o ustanovitvi.

Družba lahko imenuje enega ali več prokuristov tudi samo za podružnico, vendar mora biti to izrecno označeno v registru in pri podpisu prokurista, sicer se šteje, da se prokura nanaša na celo družbo (33. člen ZGD-1).

Prokura se po 34. členu ZGD-1 lahko podeli tudi dvema ali več osebam skupaj, tako da lahko le vse te osebe skupaj zastopajo družbo (*skupna prokura*). Tretje osebe lahko veljavno izjavijo voljo tudi samo enemu od skupnih prokuristov. Akt o ustanovitvi lahko določi, da prokurist zastopa družbo skupaj z enim ali več zakonitimi zastopniki.

Prokura se lahko vsak čas prekliče. Prokurist prokure ne more prenesti na drugo osebo.

Družba mora podelitev in prenehanje prokure prijaviti za vpis v register. Prokuristov podpis je treba shraniti pri sodišču. Pri podpisovanju družbe mora prokurist uporabljati podpis s pristavkom, da je to prokura (36. do 38. člen ZGD-1).

Pojmi: zastopanje, zakoniti zastopnik, omejitev pooblastil zakonitega zastopnika, prokura.

4.11.8 Poslovne knjige in letno poročilo

Družbe, zadrage in samostojni podjetniki *voditi poslovne knjige* in jih enkrat letno zaključiti v skladu z zakonom in slovenskimi računovodskimi standardi ali mednarodnimi standardi računovodskega poročanja.

Poslovno leto se lahko razlikuje od koledarskega leta.

Na podlagi zaključenih poslovnih knjig je treba za vsako poslovno leto v treh mesecih po koncu tega poslovnega leta sestaviti *letno poročilo*.

Poslovne knjige morajo biti vodene po sistemu dvostavnega knjigovodstva, če zakon ne določa drugače. Vse družbe in zadrage morajo pri vodenju poslovnih knjig upoštevati kontni okvir za

glavno knjigo, ki ga sprejme Slovenski inštitut za revizijo v soglasju z ministroma, pristojnima za gospodarstvo in finance (prim. 54. člen ZGD-1 in 41.a člen ZZad). Obseg in vsebina letnega poročila sta po zakonu odvisna od pravne oblike in velikosti gospodarskih subjektov.

Družbe se pri uporabi bilančnopравnih predpisov razvrščajo na mikro, majhne, srednje in velike družbe z uporabo treh meril na bilančni presečni dan letne bilance stanja:

- povprečno število delavcev v poslovnem letu,
- čisti prihodki od prodaje, in
- vrednost aktive (55. člen ZGD-1).

Letno poročilo mora biti sestavljeno jasno in pregledno. Izkazovati mora resničen in pošten prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida (61. člen ZGD-1).

Letno poročilo osebnih družb, za obveznosti katerih odgovarja vsaj ena fizična oseba, in podjetnikov z majhnim podjetjem, je sestavljeno vsaj iz:

- bilance stanja, in
- izkaza poslovnega izida.

Letno poročilo majhnih kapitalskih družb, z vrednostnimi papirji katerih se ne trguje na organiziranem trgu, je sestavljeno vsaj iz:

- bilance stanja,
- izkaza poslovnega izida, in
- priloge s pojasnili k izkazu.

Letno poročilo družb velikih in srednjih kapitalskih družb, dvojnih družb in tistih majhnih kapitalskih družb, z vrednostnimi papirji katerih se trguje na organiziranem trgu, je sestavljeno iz računovodskega poročila in poslovnega poročila. Za dvojno družbo se šteje družba z neomejeno odgovornostjo ali komanditna družba, v kateri so vsi neomejeno odgovorni družbeniki družbe, ki nimajo osebno odgovornih družbenikov (152. do 157. člen ZGD-1).

Računovodsko poročilo omenjenih družb je sestavljeno iz:

- bilance stanja,
- izkaza poslovnega izida,
- izkaza denarnih tokov,
- izkaza gibanja kapitala,
- priloge s pojasnili k izkazu.

Bilanca stanja prikazuje stanje sredstev in obveznosti do virov sredstev ob koncu poslovnega leta.

Sredstva izkazujejo premoženje (premoženjske pravice družbe, četrti odstavek 60. člena ZGD-1). Premoženjske pravice so pravice, ki imajo objektivno določljivo ekonomsko vrednost: lastninska in druge stvarne pravice, obligacijske pravice, korporacijske pravice, vrednostne papirje in pravice intelektualne lastnine.

Na pasivni strani bilanca izkazuje vire premoženja: lastni kapital in obveznosti (dolgovani kapital).

Lastni kapital oziroma kapital v računovodskem pomenu je enak razliki med knjigovodsko vrednostjo premoženja in višino obveznosti družbe.

Lastni kapital družba pridobiva oziroma povečuje z vplačili delničarjev in iz pozitivnega poslovnega izida (dobička), zmanjša pa ga z izplačili delničarjem in z negativnim poslovnim izidom (izgubo).

Lastni kapital kapitalskih družb se členi na naslednje postavke:

I. Vpoklicani kapital

1. Osnovni kapital
2. Nevpoklicani kapital (kot odbitna postavka)

II. Kapitalske rezerve

III. Rezerve iz dobička

1. Zakonske rezerve
2. Rezerve za lastne delnice in lastne poslovne deleže
3. Lastne delnice in lastni poslovni deleži (kot odbitna postavka)
4. Statutarne rezerve
5. Druge rezerve iz dobička

IV. Revalorizacijske rezerve

V. Rezerve, nastale zaradi vrednotenja po pošteni vrednosti

VI. Preneseni čisti poslovni izid

VII. Čisti poslovni izid poslovnega leta

Podobno kot osnovni kapital so tudi rezerve »abstraktna računovodska kategorija« del kapitala, ki – drugače kot osnovni kapital - ni neposredno povezan z individualnimi pravicami delničarjev ali družbenikov in imajo trojno funkcijo: 1. varujejo kapital pred izgubami, 2. krepijo kapital in 3. omogočajo uravnavanje dividendne politike (ne glede na nihanja poslovnega izida v posameznih letih, Plavšak, 2014, str. 379).

Glede na to, kateri del lastnega kapitala je dovoljeno uporabiti za izplačila delničarjem, razlikujejo vezani in prosti kapital.

Vezani kapital je tisti del lastnega kapitala, ki ga pred likvidacijo družbe ni dovoljeno uporabiti kot vir za izplačilo delničarjem, sestavljajo ga osnovni kapital in vezane rezerve družbe.

Prosti kapital sestavljata del lastnega kapitala, ki ga je dovoljeno uporabiti za izplačilo delničarjem pod pogoji, določenimi v zakonu (*pogojno prosti kapital*: rezerve za lastne deleže in statutarne rezerve) in *nepogojno prosti kapital* (čisti dobiček poslovnega leta, preneseni dobiček poslovnega leta, druge rezerve iz dobička, tako Plavšak, 2014, str. 391 in nasl.).

Kapitalske rezerve sestavljajo:

1. zneski, ki jih organizacija pridobi iz vplačil, ki presegajo najmanjše emisijske zneske delnic ali zneske osnovnih vložkov,
2. zneski, ki presegajo knjigovodske vrednosti pri odtujitvi predhodno pridobljenih lastnih delnic oziroma lastnih poslovnih deležev (vplačani presežek kapitala),
3. zneski, ki jih organizacija pridobi pri izdaji zamenljivih obveznic ali obveznic z delniško nakupno opcijo nad nominalnim zneskom obveznic,

4. zneski, ki jih dodatno vplačajo družbeniki za pridobitev dodatnih pravic iz delnic oziroma poslovnih deležev,
5. zneski drugih vplačil družbenikov na podlagi statuta (na primer poznejša vplačila družbenikov),
6. zneski na podlagi poenostavljenega zmanjšanja osnovnega kapitala z umikom delnic oziroma poslovnih deležev,
7. zneski na podlagi odprave splošnega prevrednotovalnega popravka kapitala in
8. zneski prihodkov iz prenehanja ali zmanjšanja obveznosti na podlagi sklenjene prisilne poravnave, ki presegajo znesek prenesene izgube.

Rezerve iz dobička so namensko zadržan del čistega dobička iz prejšnjih let, predvsem za poravnavanje možnih izgub v prihodnosti in se obvezno razčlenjujejo na:

1. zakonske rezerve,
2. rezerve za lastne deleže,
3. lastne deleže (kot odbitno postavko),
4. statutarne rezerve,
5. druge rezerve iz dobička.

Kapitalske in zakonske rezerve so *vezane rezerve*.

Družba mora oblikovati zakonske rezerve v takšni višini, da zakonske rezerve in tiste kapitalske rezerve, ki so oblikovane (1) iz vplačanega presežka kapitala, (2) iz zneskov nad nominalnim zneskom zamenljivih obveznic ali obveznic z delniško nakupno opcijo in (3) iz dodatno vplačanih zneskov za pridobitev dodatnih pravic iz delnic oziroma poslovnih deležev, skupaj znašajo najmanj 10 % osnovnega kapitala ali v statutu določen višji odstotek osnovnega kapitala.

Če zakonske in kapitalske rezerve skupaj ne dosegajo predpisanega deleža osnovnega kapitala in družba v poslovnem letu izkaže čisti dobiček, mora pri sestavi bilance stanja za to poslovno leto v zakonske rezerve odvesti 5 % zneska čistega dobička, zmanjšanega za znesek, ki je bil uporabljen za kritje morebitne prenesene izgube, dokler zakonske rezerve in omenjene kapitalske rezerve ne dosežejo najmanjšega z zakonom predpisanega (10 %) oziroma morebitnega višjega statutarno določenega deleža osnovnega kapitala.

Družba, ki pridobi lastne delnice, mora v višini nakupne cene oblikovati rezerve za lastne deleže in lastne delnice kot odbitno postavko.

Rezerve za lastne deleže se lahko oblikujejo iz čistega dobička, prenesenega dobička, statutarnih rezerv, kolikor se smejo uporabiti za oblikovanje rezerv za lastne deleže, in iz drugih rezerv iz dobička, kolikor presegajo morebitno preneseno izgubo. Družba sprosti rezerve za lastne deleže, če je med poslovnim letom odtujila lastne deleže ali je opravila zmanjšanje osnovnega kapitala z umikom delnic.

Statut lahko določi, da ima družba poleg zakonskih tudi *statutarne rezerve*. V takem primeru mora statut določiti tudi: 1. višino statutarnih rezerv (v absolutnem znesku ali v deležu od osnovnega ali celotnega lastnega kapitala), 2. delež zneska čistega dobička, zmanjšanega za morebitne zneske, uporabljene za kritje prenesene izgube, oblikovanje zakonskih rezerv in rezerv iz dobička, ki se v posameznem poslovnem letu nameni za oblikovanje statutarnih rezerv, in 3. namene, za katere se lahko statutarne rezerve uporabijo.

Kapitalske rezerve in zakonske rezerve (vezane rezerve) se smejo uporabiti samo pod pogoji, določenimi v zakonu.

Če skupni znesek teh rezerv ne dosega z zakonom ali statutom določenega odstotka osnovnega kapitala, se lahko uporabijo samo za:

- kritje čiste izgube poslovnega leta, če je ni mogoče pokriti v breme prenesenega čistega dobička ali statutarnih in drugih rezerv iz dobička,
- kritje prenesene izgube, če je ni mogoče pokriti v breme čistega dobička poslovnega leta ali statutarnih in drugih rezerv iz dobička.

Če pa skupni znesek teh rezerv presega z zakonom ali statutom določeni odstotek osnovnega kapitala, se lahko te rezerve v presežnem znesku uporabijo za:

- povečanje osnovnega kapitala iz sredstev družbe,
- kritje čiste izgube poslovnega leta, če je ni mogoče pokriti v breme prenesenega čistega dobička in če se hkrati ne uporabijo rezerve iz dobička za izplačilo dobička družbenikom, ali
- kritje prenesene čiste izgube, če je ni mogoče pokriti v breme čistega dobička poslovnega leta in če se hkrati ne uporabijo rezerve iz dobička za izplačilo dobička družbenikom (64. člen ZGD-1).

Preneseni čisti dobiček iz prejšnjih let je ostanek tedanjega čistega dobička, ki ni v obliki dividend ali drugih deležev razdeljen lastnikom kapitala pa tudi ne namensko opredeljen kot rezerva.

Prenesena čista izguba iz prejšnjih let je izguba, ki ni poravnana s čistim dobičkom poslovnega leta in z nabranimi drugimi sestavinami kapitala, predvsem z rezervami ali dobičkom prejšnjih let; kot takšna zmanjšuje celotni kapital.

Uporaba čistega dobička posameznega poslovnega leta za:

1. kritje prenesene izgube,
2. oblikovanje zakonskih rezerv,
3. oblikovanje rezerv za lastne deleže,
4. oblikovanje statutarnih rezerv
5. in oblikovanje drugih rezerv iz dobička, ki jih po zakonu ali statutu oblikujejo organi vodenja ali nadzora oziroma skupščina pri sprejemu letnega poročila,

se upošteva že pri sestavi bilance stanja za to poslovno leto.

Izkaz poslovnega izida prikazuje prihodke, odhodke in poslovni izid v poslovnem letu (peti odstavek 60. člena ZGD-1).

Izkaz gibanja kapitala prikazuje gibanje posameznih sestavin kapitala v poslovnem letu, vključno z uporabo čistega dobička in pokrivanjem izgube (šesti odstavek 60. člena ZGD-1).

Izkaz denarnih tokov prikazuje gibanje prejemkov in izdatkov ali pritokov in odtokov v poslovnem letu ter pojasnjuje spremembe pri stanju denarnih sredstev (sedmi odstavek 60. člena ZGD-1).

Poslovno poročilo mora vsebovati vsaj pošten prikaz razvoja in izidov poslovanja družbe ter njenega finančnega položaja, vključno z opisom bistvenih tveganj in negotovosti, ki jim je družba izpostavljena. Družbe, ki so zavezane reviziji, vključijo v svoje poslovno poročilo izjavo o upravljanju družbe (70. člen ZGD-1).

V izkazih ni dovoljeno pobotati posameznih aktivnih postavk s posameznimi pasivnimi postavkami ali posameznih postavk prihodkov s posameznimi postavkami odhodkov.

V bilancah stanja in izkazih poslovnega izida za zaporedna poslovna leta je treba uporabljati enak način členitve postavk. Samo izjemoma ga je dovoljeno spremeniti. V takem primeru je treba v prilogi s pojasnili k računovodskim izkazom opozoriti na to okoliščino in pojasniti razloge za spremembo načina členitve postavk.

V bilanci stanja in izkazu poslovnega izida je treba pri vsaki postavki navesti tudi vrednost te postavke v preteklem letu. Če te vrednosti niso primerljive, je treba vrednost postavke preteklega leta ustrezno prilagoditi. Neprimerljivost postavk in njihove prilagoditve morajo biti prikazane v prilogi k izkazom z ustreznimi pojasnili (62. člen ZGD-1).

V bilanci stanja ali izkazu poslovnega izida morajo biti postavke, ki jih določa zakon (v 65. in 66. členu ZGD-1), prikazane ločeno in v enakem zaporedju, kot je določeno v zadevnih določbah zakona.

Letnemu poročilu se, kadar obstaja, priložijo revizijsko poročilo, predlog za uporabo bilančnega dobička in poročilo o razmerjih z obvladujočo družbo, ki pa niso sestavni deli letnega poročila.

Člani organov vodenja in nadzora družbe morajo po 60.a členu ZGD-1 skupno zagotavljati, da so letna poročila z vsemi sestavnimi deli, vključno z izjavo o upravljanju družbe, sestavljena in objavljena v skladu z zakonom, slovenskimi računovodskimi standardi ali mednarodnimi standardi računovodskega poročanja. Pri tem ravnajo v skladu s pristojnostmi, skrbnostjo in odgovornostmi, kakor jih za posamezno obliko družbe določa ta zakon.

Letno poročilo in njegove sestavne dele morajo podpisati vsi člani posloводства družbe.

Družba s sedežem v Republiki Sloveniji, ki je obvladujoča eni ali več družbam s sedežem v Republiki Sloveniji ali zunaj nje (*odvisne družbe*), mora po 56. členu ZGD-1 pripraviti tudi *konsolidirano letno poročilo*, če je obvladujoča družba ali ena od odvisnih družb organizirana kot kapitalska družba, kot dvojna družba ali kot druga istovrstna pravnoorganizacijska oblika po pravu države sedeža družbe.

Družba je obvladujoča v drugi družbi, če je izpolnjen eden od pogojev:

1. če ima večino glasovalnih pravic v drugi družbi;
2. če ima pravico imenovati ali odpoklicati večino članov posloводства ali nadzornega sveta druge družbe in je hkrati družbenik te družbe;
3. če ima pravico do prevladujočega vpliva nad drugo družbo na podlagi podjetniške pogodbe ali drugega pravnega temelja, ali
4. če je družbenik v drugi družbi in če na podlagi pogodbe z drugimi družbeniki te družbe nadzoruje večino glasovalnih pravic v tej družbi,
5. če ima prevladujoči vpliv nad drugo družbo oziroma ga dejansko izvaja ali si podredi vodenje te družbe.

Obvladujoča družba, ki skupaj z odvisnimi družbami ne dosega pogojev za srednje družbe, pri čemer se merili čistih prihodkov od prodaje in vrednosti aktive povečata za 20%, ni dolžna izdelati konsolidiranega letnega poročila. To ne velja, če je obvladujoča ali odvisna družba subjekt javnega interesa. Za subjekt javnega interesa se šteje družba, s katere vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu vrednostnih papirjev, ali kreditna institucija, kot jo opredeljuje zakon, ki ureja bančništvo, ali zavarovalnica, kot jo opredeljuje zakon, ki ureja zavarovalništvo. V konsolidacijo tudi ni treba vključiti odvisne družbe, če to ni pomembno za resničen in pošten prikaz finančnega položaja in rezultatov poslovanja.

Konsolidirano letno poročilo mora izkazovati resničen in pošten prikaz finančnega položaja, poslovnega izida, denarnih tokov in gibanja kapitala vseh družb, ki so vključene v konsolidacijo kot celote. Za vsako družbo, vključeno v konsolidacijo, je treba v prilogi h konsolidiranim izkazom navesti, na podlagi katerih pogojev iz drugega odstavka tega člena je posamezna družba vključena v konsolidacijo.

Konsolidirano letno poročilo je sestavljeno iz konsolidiranega računovodskega poročila in konsolidiranega poslovnega poročila skupine družb, vključenih v konsolidacijo. Konsolidirano računovodsko poročilo je sestavljeno iz konsolidirane bilance stanja, konsolidiranega izkaza poslovnega izida, konsolidiranega izkaza denarnih tokov in konsolidiranega izkaza gibanja kapitala ter priloge h konsolidiranim izkazom. Ti sestavni deli konsolidiranega računovodskega poročila sestavljajo celoto. V konsolidacijo ni treba vključiti podrejene družbe, če to ni pomembno za resničen in pošten prikaz.

Konsolidirano letno poročilo, ki zajema celovit prikaz finančnega položaja in poslovanja nadrejene in ene ali več podrejenih družb, pa je treba sestaviti v štirih mesecih po koncu poslovnega leta (56. člen ZGD-1).

Najmanj enkrat letno je treba preveriti, ali se stanje posameznih aktivnih in pasivnih postavk v poslovnih knjigah ujema z dejanskim stanjem.

Če se nad družbo ali podjetnikom začne postopek likvidacije ali stečaja, je treba zadnji dan pred začetkom tega postopka izdelati bilanco stanja in izkaz poslovnega izida.

Poslovne knjige, bilance stanja, izkaze poslovnega izida ter letna in poslovna poročila je treba trajno hraniti. Knjigovodske listine se lahko hranijo samo določeno časovno obdobje (četrti do šesti odstavek 54. člena ZGD-1).

Podrobnejša pravila o računovodenju določajo *slovenski računovodski standardi*, ki jih sprejme Slovenski inštitut za revizijo v soglasju z ministroma, pristojnima za gospodarstvo in finance. Ministra, pristojna za gospodarstvo in finance, pred odločitvijo o soglasju z javnim pozivom omogočita zainteresiranim osebam, da nanje podajo mnenje. Po prejemu soglasja jih mora Slovenski inštitut za revizijo objaviti v Uradnem listu Republike Slovenije. Slovenski računovodski standardi določijo zlasti:

1. vsebino in členitev izkaza denarnih tokov in izkaza gibanja kapitala,
2. pravila o vrednotenju računovodskih postavk, in
3. pravila o vsebini posameznih postavk v računovodskih izkazih in pojasnilih teh postavk v prilogi k izkazom.

Slovenski računovodski standardi ne smejo biti v nasprotju z zakoni, ki urejajo pravila o računovodenju posameznih pravnih oseb, ter predpisi, izdanimi na njihovi podlagi.

Mednarodni standardi računovodskega poročanja se v skladu s predpisi EU uporabljajo za:

- konsolidirano letno poročilo, ki ga sestavljajo družbe, katerih vrednostni papirji so uvrščeni na katerega od organiziranih trgov vrednostnih papirjev v državah članicah EU in so zavezane h konsolidaciji,
- računovodska poročila, ki jih sestavljajo:
 1. banke,
 2. zavarovalnice in
 3. druge družbe, če tako odloči skupščina družbe, vendar najmanj za pet let (sedmi do enajsti odstavek 54. člena ZGD-1).

Letna poročila velikih in srednjih kapitalskih družb, dvojnih družb in tistih majhnih kapitalskih družb, z vrednostnimi papirji katerih se trguje na organiziranem trgu, mora po 57. členu ZGD-1 pregledati revizor na način in pod pogoji, določenimi z zakonom, ki ureja revidiranje. Revizor mora revidirati računovodsko poročilo ter pregledati poslovno poročilo v obsegu, potrebnem, da preveri, ali je njegova vsebina v skladu z drugimi sestavinami letnega poročila. Vse to velja tudi za konsolidirana letna poročila.

O pregledu revizor sestavi poročilo. Revizorjevo poročilo mora vsebovati:

1. opredelitev družbe, katere letni ali konsolidirani računovodski izkazi so predmet zakonite revizije, navedbo letnih ali konsolidiranih računovodskih izkazov ter datuma in obdobja, ki ga zajemajo, ter opredelitev okvira računovodskega poročanja, uporabljenega pri njihovi pripravi;
2. opis obsega revizije, v katerem se opredelijo vsaj revizijski standardi, v skladu s katerimi je bila izvedena revizija;
3. revizijsko mnenje, ki je brez pridržkov, s pridržki ali odklonilno in v katerem je jasno navedeno mnenje revizorja o tem:
 - ali so letni računovodski izkazi resničen in pošten prikaz v skladu z ustreznim okvirom računovodskega poročanja ter;
 - kjer je to ustrezno, ali letni računovodski izkazi izpolnjujejo zakonske zahteve;
 - če revizor ne more izraziti revizijskega mnenja, zavrnitev mnenja;
4. sklic na vse morebitne druge zadeve, na katere revizor posebej opozarja, ne da bi se revizijsko mnenje zato spremenilo;
5. mnenje o tem:
 - ali je poslovno poročilo skladno z računovodskimi izkazi istega poslovnega leta in
 - ali je bilo poslovno poročilo pripravljeno v skladu z veljavnimi pravnimi zahtevami;
6. navedbo, ali je glede na poznavanje in razumevanje družbe in njenega okolja, ki ju je revizor pridobil med revizijo, ugotovil bistveno napačne navedbe v poslovnem poročilu, pri čemer navede naravo morebitnih takšnih navedb;
7. izjavo o kakršni koli pomembni negotovosti, povezani z dogodki ali okoliščinami, ki bi lahko povzročile pomemben dvom o zmožnosti družbe, da bi nadaljevala poslovanje;
8. navedbo sedeža revizorja ali revizijske družbe;
9. datum in revizorjev podpis.

Če revizor v skladu z zakonom, ki ureja revidiranje, zavrne izdelavo mnenja, obveznost revidiranja ni izpolnjena.

Revizija letnega poročila mora biti opravljena v šestih mesecih po koncu poslovnega leta. Poslovodstvo mora revidirano letno poročilo ali revidirano konsolidirano letno poročilo predložiti organu družbe, pristojnemu za sprejetje tega poročila, skupaj z revizorjevim poročilom najpozneje v osmih dneh po prejemu revizorjevega poročila.

Revizor mora sodelovati z revizijsko komisijo in jo obveščati o glavnih zadevah v zvezi z revizijo letnega poročila, zlasti o pomembnih pomanjkljivostih notranjih kontrol v povezavi s postopkom računovodskega poročanja.

Društvo mora zagotavljati podatke o svojem finančnem in materialnem poslovanju na način in v obliki, ki ju določi s temeljnim ali posebnim aktom, v skladu z zakonom in računovodskim

standardom za društva. Društvo, ki opravlja pridobitno dejavnost, mora podatke o finančnem in materialnem poslovanju iz te dejavnosti voditi in izkazovati ločeno.

Društvo, ki ne opravlja pridobitne dejavnosti ali jo opravlja le občasno in čigar prihodki preteklega poslovnega leta so manjši od 10.000 eurov, lahko vodi le knjigo prejemkov in izdatkov (blagajniški dnevnik), preostale podatke za letno poročilo pa zagotovi z letnim popisom in ocenitvijo.

Društvo mora za poslovno leto, ki je enako koledarskemu letu, izdelati letno poročilo, ki vsebuje bilanco stanja in izkaz poslovnega izida s pojasnili k izkazu ter poročilo o poslovanju društva. Poročilo mora obsegati resnični prikaz premoženja in poslovanja društva. Ob statusnih spremembah oziroma prenehanju društva mora izdelati letno poročilo tudi med letom, po stanju na dan statusne spremembe ali prenehanja.

Vodenje poslovnih knjig in sestava letnega poročila morata biti v skladu z računovodskim standardom za društva. Poslovne knjige in letno poročilo morajo omogočiti ocenjevanje, ali so presežki prihodkov nad odhodki porabljeni za namene v skladu z zakonom.

Letno poročilo sprejme zbor članov društva. Poročilo je veljavno sprejeto, če je bil pred sprejetjem opravljen notranji nadzor nad finančnim in materialnim poslovanjem društva (26. člen ZDru-1).

Računovodske izkaze društva, čigar prihodki oziroma odhodki so v preteklem poslovnem letu presegli 1 milijon eurov, mora pred sprejetjem letnega poročila revidirati revizijska družba ali samostojni revizor, ki ugotavlja, ali je poročilo o poslovanju društva skladno z revidiranimi računovodskimi izkazi in zahtevami zakona. Revizorjevo poročilo mora vsebovati tudi pojasnjevalni odstavek, iz katerega je razvidna ocena o uporabi presežka prihodkov nad odhodki v skladu z zakonom (27. člen ZDru-1).

Pojmi: poslovne knjige, letno poročilo, merila za razvrstitev družb na mikro, majhne, srednje in velike družbe, računovodsko poročilo, poslovno poročilo, bilanca stanja, lastni kapital, osnovni kapital, rezerve, vezani in prosti kapital, kapitalske rezerve, rezerve iz dobička, zakonske rezerve, rezerve za lastne delnice oziroma lastne poslovne deleže, statutarne rezerve in druge rezerve iz dobička, vezane rezerve, čisti dobiček, čista izguba, preneseni čisti dobiček, prenesena čista izguba, uporaba čistega dobička, izkaz poslovnega izida, izkaz denarnih tokov, izkaz gibanja kapitala, konsolidirano letno poročilo, slovenski računovodski standardi, mednarodni standardi finančnega poročanja, obvezno revidiranje letnih poročil, revizorjevo poročilo, računovodski izkazi društev.

4.11.9 Poslovna skrivnost in konkurenčna prepoved

Za poslovno skrivnost se štejejo podatki, za katere tako določi družba s pisnim sklepom. S tem sklepom morajo biti seznanjeni družbeniki, delavci, člani organov družbe in druge osebe, ki morajo varovati poslovno skrivnost. Ne glede na to, ali so določeni s sklepom, se za poslovno skrivnost štejejo tudi podatki, za katere je očitno, da bi nastala občutna škoda, če bi zanje izvedela nepooblaščen oseba. Družbeniki, delavci, člani organov družbe in druge osebe so odgovorni za izdajo poslovne skrivnosti, če so vedeli ali bi morali vedeti za tako naravo podatkov. Za poslovno skrivnost se ne morejo določiti podatki, ki so po zakonu javni ali podatki o kršitvi zakona ali dobrih poslovnih običajev.

Družba s pisnim sklepom določi način varovanja poslovne skrivnosti in odgovornost oseb, ki morajo varovati poslovno skrivnost.

Podatke, ki so poslovna skrivnost družbe, morajo varovati tudi osebe zunaj družbe, če so vedele, ali če bi glede na naravo podatka morale vedeti, da je podatek poslovna skrivnost.

Prepovedano je ravnanje, s katerim bi osebe zunaj družbe poskušale v nasprotju z zakonom in voljo družbe pridobiti podatke, ki so poslovna skrivnost družbe.

Za nekatere osebe, povezane z družbo, že po samem zakonu velja prepoved opravljanja konkurenčne dejavnosti, za druge povezane osebe pa se lahko takšna pogodba določi s statutom ali ustanovno pogodbo.

Tako družbeniki družbe z neomejeno odgovornostjo, komplementarji komanditne družbe, družbeniki in poslovodje družbe z omejeno odgovornostjo, člani uprave, upravnega odbora in nadzornega sveta delniške družbe ter prokuristi ne smejo sodelovati pri nobeni od teh vlog, pa tudi ne kot delavci v katerikoli drugi družbi ali kot podjetnik, ki opravlja dejavnost, ki je ali bi lahko bila v konkurenčnem razmerju z dejavnostjo prve družbe.

Akt o ustanovitvi družbe lahko določi omejitve tudi za komanditiste v komanditni družbi ali delničarje v delniški družbi in komanditni delniški družbi ali za člane gospodarskega interesnega združenja oziroma določi pogoje, ob katerih je tem osebam dopustno sodelovati pri konkurenčni družbi.

Z aktom o ustanovitvi družbe se lahko določi, da traja prepoved tudi po tem, ko je kdo izgubil lastnost osebe, za katero velja konkurenčna prepoved (na primer: družbenik d. o. o. izstopi iz družbe, članu uprave d. d. preneha mandat). Prepoved ne sme trajati več kot dve leti po prenehanju statusa. Ta pravila ne posegajo v prepoved konkurence, ki velja za osebe v delovnem razmerju.

Če oseba prekrši prepoved konkurence, lahko družba od kršilca zahteva:

- da ji povrne škodo oziroma plača odškodnino,
- da ji prepusti posle, sklenjene za svoj račun, kot posle, sklenjene za račun družbe, ali
- da na družbo prenese koristi iz poslov, sklenjenih za svoj račun, ali
- da družbi odstopi svojo pravico do odškodnine (42. člen ZGD-1).

Pojmi: poslovna skrivnost, konkurenčna prepoved.

4.11.10 Sodelovanje delavcev pri upravljanju

Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju (ZSDU) določa načine in pogoje za sodelovanje delavcev pri upravljanju gospodarskih družb, ne glede na obliko lastnine, samostojnih podjetnikov posameznikov z najmanj 50 delavci in zadrug. Sodelovanje delavcev pri upravljanju se uresničuje na naslednje načine:

- s pravico do pobude in s pravico do odgovora na to pobudo,
- s pravico do obveščenosti (na primer o gospodarskem položaju in razvojnih ciljih družbe, letnem poročilu in drugih vprašanjih, 89. člen ZSDU),
- s pravico dajanja mnenj in predlogov ter s pravico do odgovora nanje,
- z možnostjo ali obveznostjo skupnih posvetovanj z delodajalcem (glede statusnih in kadrovskih vprašanj družbe ter glede vprašanj varnosti in zdravja delavcev pri delu, 91. člen ZSDU),
- s pravico soodločanja (o osnovah za odločanje o izrabi letnega dopusta in odločanje o drugih odsotnostih z dela, merilih za ocenjevanje delovne uspešnosti delavcev, kriterijih za

nagrajevanje inovacijske dejavnosti v družbi, razpolaganju s stanovanjskim skladom, počitniškimi zmogljivostmi in drugimi objekti standarda delavcev, kriterijih za napredovanje delavcev),

- s pravico zadržanja odločitev delodajalca (2. člen ZSDU).

Svet delavcev, sestavljen iz članov, ki jih delavci izvolijo iz svojih vrst, ima pravico s sklepom zadržati posamezne odločitve delodajalca in istočasno sprožiti postopek za razreševanje medsebojnega spora.

Poleg opisanih načinov sodelovanja delavcev pri upravljanju se lahko z dogovorom med svetom delavcev in delodajalcem določijo tudi drugi načini sodelovanja delavcev pri upravljanju (5. člen ZSDU).

Če je v družbi zaposlenih več kot 20 delavcev z aktivno volilno pravico, imajo pravico izvoliti svet delavcev, medtem ko v družbi, v kateri je zaposlenih do 20 delavcev z aktivno volilno pravico, delavci sodelujejo pri upravljanju preko delavskega zaupnika (8. in 9. člen ZSDU).

Število članov sveta delavcev je po zakonu odvisno od števila delavcev v družbi.

Pravico voliti predstavnike v svet delavcev imajo vsi delavci, ki delajo v družbi nepretrgoma najmanj šest mesecev (aktivna volilna pravica) razen direktorja, delavcev, ki imajo sklenjene pogodbe kot poslovodne osebe in prokuristi ter njihovi družinski člani (12. člen ZSDU). Pravico biti izvoljeni v svet delavcev imajo vsi delavci, ki imajo aktivno volilno pravico in so zaposleni v družbi nepretrgoma najmanj 12 mesecev (pasivna volilna pravica, 13. člen ZSDU).

Člani sveta delavcev se volijo s tajnim in neposrednim glasovanjem, pri čemer ima vsak delavec en glas (15. člen ZSDU). Pravico predlagati kandidate za člane sveta delavcev ima določeno število delavcev v družbi, ki ga zakon določa glede na število vseh delavcev, in vsak reprezentativen sindikat v družbi (27. člen ZSDU).

Sodelovanje delavcev pri upravljanju v organih družbe se uresničuje preko predstavnikov delavcev v organih vodenja in nadzora družbe, in sicer:

1. v dvotirnem sistemu upravljanja preko predstavnikov delavcev v nadzornem svetu družbe ali nadzornem odboru zadruga, lahko pa tudi preko predstavnika delavcev v upravi družbe ali v upravnem odboru zadruga (delavski direktor);
2. v enotirnem sistemu upravljanja preko predstavnikov delavcev v upravnem odboru in v komisijah upravnega odbora, lahko pa tudi preko predstavnika delavcev med izvršnimi direktorji družbe ali zadruga (78.a člen ZSDU).

Število predstavnikov delavcev v nadzornem svetu se določi s statutom družbe, vendar ne sme biti manjše od ene tretjine članov in ne večje od polovice vseh članov nadzornega sveta družbe. V upravnem odboru je najmanj eden izmed članov predstavnik delavcev. Število predstavnikov delavcev v upravnem odboru se določi s statutom družbe, vendar ne sme biti manjše od enega predstavnika delavcev izmed vsakokratnih treh dopolnjenih članov upravnega odbora (79. člen ZSDU).

Določb o sodelovanju delavcev pri upravljanju družbe niso dolžne uporabljati mikro in majhne družbe.

Delodajalec mora omogočiti sodelovanje pri upravljanju tudi delavcu kot posamezniku.

Delavec kot posameznik ima pravico:

- do pobude in odgovorov na to pobudo, če se nanašajo na njegovo delovno mesto ali na njegovo delovno oziroma organizacijsko enoto,

- biti pravočasno obveščen o spremembah na svojem delovnem področju,
- povedati svoje mnenje o vseh vprašanjih, ki se nanašajo na organizacijo njegovega delovnega mesta in delovni proces,
- zahtevati, da mu delodajalec oziroma od njega pooblaščen delavec pojasni vprašanja s področja plač in z drugih področij delovnih razmerij ter iz vsebine tega zakona.

Delodajalec mora odgovoriti na pobudo ter na vprašanja najkasneje v 30 dneh (88. člen ZSDU).

Pojmi: sodelovanje delavcev pri odločanju, obveščanje in posvetovanje, soodločanje, pravica zadržanja, svet delavcev, delavski zaupnik, predstavniki delavcev v nadzornem organu in upravnem organu družbe.

4.11.11 Stečaj, prisilna poravnava in izbris iz sodnega registra brez likvidacije

Po Zakonu o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP) mora podjetnik oziroma poslovodstvo gospodarske družbe, zadruga, zavoda in javnega sklada pri vodenju poslov ravnati s profesionalno skrbnostjo poslovnofinančne stroke in si pri tem prizadevati, da je kot podjetnik oziroma kot pravna oseba vedno kratkoročno in dolgoročno plačilno sposobna. Nadzorni organ pravne osebe, za katero velja ZFPPIPP (v nadaljevanju uporabljamo okrajšavo: pravna oseba), mora redno preverjati, ali je pravna oseba kratkoročno in dolgoročno plačilno sposobna in ali poslovodstvo ravna v skladu s pravili finančnega poslovanja.

Podjetnik oziroma člani poslovodstva in nadzornega organa pravne osebe so solidarno odgovorni pravni osebi za škodo, ki nastane zaradi kršitve njihovih obveznosti (27. do 29. člen ZFPPIPP).

Insolventnost je položaj, ki nastane, če dolжник :

1. v daljšem obdobju ni sposoben poravnati vseh svojih obveznosti, ki so zapadle v tem obdobju (*trajnejša nelikvidnost*), ali
2. postane *dolgoročno plačilno nesposoben* (14. člen ZFPPIPP).

Če podjetnik ali pravna oseba postane insolventna, ne sme opravljati nobenih plačil ali prevzemati novih obveznosti, razen tistih, ki so *nujne za redno poslovanje družbe*. Po tem, ko družba postane insolventna, poslovodstvo ali drugi organi družbe ne smejo opraviti *nobenega dejanja, zaradi katerega bi bili upniki, ki so v razmerju do družbe v enakem položaju, neenako obravnavani* (34. člen ZFPPIPP).

Finančno prestrukturiranje je celota ukrepov, ki se izvedejo, da bi dolжник postal kratkoročno in dolgoročno plačilno sposoben (na primer zmanjšanje in odložitev zapadlosti dolžnikovih obveznosti, povečanje osnovnega kapitala pri kapitalski družbi in drugi ukrepi, 15. člen ZFPPIPP).

Postopki zaradi insolventnosti so postopki prisilne poravnave in stečajni postopki.

Postopek *prisilne poravnave* nad gospodarsko družbo ali zadrugo oziroma nad podjetnikom se začne na predlog dolžnika ali osebno odgovornega družbenika dolžnika (na primer na predlog družbenika insolventne družbe z neomejeno odgovornostjo, 139. člen ZFPPIPP). S predlogom prisilne poravnave dolжник kot predlagatelj ponudi upnikom, da po svoji izbiri bodisi pristanejo na zmanjšanje in odložitev zapadlosti svojih navadnih terjatev bodisi prenesejo te terjatve na dolžnika kot stvarni vložek na podlagi povečanja osnovnega kapitala dolžnika (če gre za kapitalsko družbo, 143. in 144. člen ZFPPIPP). O sprejetju prisilne poravnave odločajo upniki

z glasovanjem. Prisilna poravnava je sprejeta, če za njeno sprejetje glasujejo upniki, katerih skupni ponderirani zneski terjatev so najmanj enaki 6/10 zneska osnove, ki se izračuna glede na znesek prijavljenih terjatev, ki so v postopku priznane ali verjetno izkazane in ponderirane na podlagi predpisanih uteži (količnikov, 201. in 205. člen ZFPPIPP).

Če sodišče potrdi prisilno poravnavo, potrjena prisilna poravnava učinkuje za vse terjatve upnikov do dolžnika, ki so nastale do začetka postopka prisilne poravnave, ne glede na to, ali je upnik to terjatev prijavil v postopku prisilne poravnave in ali se je strinjal s predlagano poravnavo (212. člen ZFPPIPP).

Stečajni postopek je postopek, v katerem se premoženje insolventnega dolžnika vnovči, iz tako oblikovane stečajne mase se pokrijejo stroški postopka in načeloma sorazmerno poplačajo upniki, dolžnik kot pravna oseba preneha (224. člen ZFPPIPP).

Predlog za začetek stečajnega postopka je upravičen vložiti:

1. dolžnik,
2. osebno odgovorni družbenik dolžnika,
3. upnik, ki verjetno izkaže:
 - svojo terjatev do dolžnika, proti kateremu predlaga začetek postopka, in
 - okoliščino, da dolžnik zamuja s plačilom te terjatve več kot dva meseca,
4. Javni jamstveni in prežिवninski sklad Republike Slovenije, ki verjetno izkaže:
 - terjatve delavcev do dolžnika, proti kateremu predlaga začetek postopka, in
 - okoliščino, da dolžnik zamuja s plačilom teh terjatev za več kot dva meseca (231. člen ZFPPIPP).

Z začetkom dneva, ko je bil objavljen oklic o začetku stečajnega postopka, *prenehajo pooblastila dolžnikovih zastopnikov, prokuristov in drugih pooblaščenцев za zastopanje dolžnika in pooblastila posloводства dolžnika za vodenje njegovih poslov*, pooblastila za zastopanje stečajnega dolžnika in vodenje njegovih poslov pridobi *upravitelj* (245. člen ZFPPIP). S tem dnem se nedenarne terjatve upnika do stečajnega dolžnika *pretvorijo v denarne terjatve*, občasne dajatvene terjatve pa v *enkratne dajatvene terjatve* (253. in 254. člen ZFPPIPP).

V stečajnem postopku mora upnik prijaviti svojo terjatev do insolventnega dolžnika (praviloma v treh mesecih po objavi oklica o začetku tega postopka), sicer terjatve ne more uveljavljati (59. člen ZFPPIPP). Sodišče preizkusi prijavljene terjatve (61. člen ZFPPIPP).

Določeni upniki imajo pravico do ločenega poplačila (*ločitvena pravica*). Ločitvena pravica je pravica upnika do plačila njegove terjatve iz določenega premoženja insolventnega dolžnika pred plačilom terjatev drugih upnikov tega dolžnika iz tega premoženja. Takšno pravico imajo zastavni upniki (19. člen ZFPPIPP).

Od ločitvene pravice je treba razlikovati *izločitveno pravico*. Izločitvena pravica je pravica, s katero lastnik ali drug upravičenec zahteva izločitev stvari iz stečajne mase, ker ne pripada stečajnemu dolžniku (prodajalec na primer zahteva izročitev premičnine, ki je na podlagi dogovorjenega pridržka lastninske pravice ostala v lasti prodajalca kljub izročitvi dolžniku, ker dolžnik ni plačal kupnine, 22. člen ZFPPIPP).

Nekatere terjatve imajo v stečajnem postopku prednost pri poplačilu (*prednostne terjatve*, na primer plače in nadomestila plač za zadnje tri mesece pred začetkom postopka zaradi insolventnosti, 21. člen ZFPPIPP).

Po začetku stečajnega postopka je dovoljeno sklepati samo tiste pogodbe ali opravljati druge posle ali dejanja, ki so *potrebna za upravljanje in unovčenje stečajne mase in končati posle, ki jih je stečajni dolžnik začel izvajati pred začetkom stečajnega postopka, če sodišče dovoli končanje teh poslov*. Izjemoma sme po začetku stečajnega postopka stečajni dolžnik *nadaljevati poslovanje*, če sodišče dovoli nadaljevanje poslovanja stečajnega dolžnika (315. do 317. člen ZFPPIPP).

Premoženje stečajnega dolžnika se lahko proda po delih ali kot poslovna celota, potrebna za opravljanje dejavnosti (343. člen ZFPPIPP).

Če razdelitvena masa zadošča za plačilo vseh nezavarovanih terjatev, se del razdelitvene mase, ki ni potreben za plačilo nezavarovanih terjatev, z načrtom končne razdelitve razdeli družbenikom stečajnega dolžnika v sorazmerju z njihovimi deleži (373. člen ZFPPIPP).

Če je stečajna masa neznatne vrednosti ali ne zadošča niti za stroške stečajnega postopka, sodišče na predlog upravitelja in na podlagi mnenja upniškega odbora odloči, da se stečajni postopek konča, ne da bi bila opravljena razdelitev upnikom (378. člen ZFPPIPP).

Postopek osebnega stečaja je dovoljeno voditi nad premoženjem vsake fizične osebe, da bi vsi upniki iz premoženja stečajnega dolžnika prejeli plačilo svojih navadnih terjatev do stečajnega dolžnika hkrati in v enakih deležih (381. in 382. člen ZFPPIPP).

Postopek stečaja zapuščine je dovoljeno voditi nad zapuščino po vsaki umrli fizični osebi (zapustniku), da bi vsi upniki iz stečajne mase prejeli plačilo svojih navadnih terjatev do zapustnika hkrati in v enakih deležih (stečaj zapuščine, 414. in 415. člen ZFPPIPP).

Če za posamezno pravnoorganizacijsko obliko zakon ne določa drugače, se pravna oseba, ki je subjekt vpisa v sodni register, *izbriše iz sodnega registra brez likvidacije*:

1. če je prenehala poslovati, nima premoženja in je izpolnila vse svoje obveznosti (zakon domneva, da ta razlog obstaja, če pravna oseba v dveh zaporednih poslovnih letih ni predložila svojega letnega poročila Agenciji za javnopravne evidence in storitve),
2. če ne posluje na poslovnem naslovu, vpisanem v sodni register (zakon domneva, da ta razlog obstaja, če je kot poslovni naslov v sodni register vpisan naslov, na katerem pravna oseba ne sprejema uradnih poštnih pošilk ali je na tem naslovu neznana oziroma če je na tem naslovu objekt, katerega lastnik je druga oseba, ki pravni osebi ni dala dovoljenja za poslovanje na tem naslovu, ali poslovni naslov sploh ne obstaja) ali
3. če obstajajo drugi pogoji, ki jih zakon določa kot razlog za izbris pravne osebe iz sodnega registra brez likvidacije (426. in 427. člen ZFPPIPP).

Pojmi: dolžnosti podjetnika, članov posloводства in nadzornih organov pravnih oseb v zvezi s finančnim poslovanjem, insolventnost, dolžnosti podjetnika in pravne osebe ob nastopu insolventnosti, postopki zaradi insolventnosti, prisilna poravnava, finančno prestrukturiranje, postopki zaradi insolventnosti, postopek prisilne poravnave, večinsko glasovanje upnikov za predlog prisilne poravnave in potrditev sodišča kot pogoja za veljavnost prisilne poravnave, stečajni postopek, predlagatelj stečajnega postopka, pravne posledice začetka stečajnega postopka, prenehanje pooblastil za zastopanje in vodenje poslov, pretvorba nedenarnih in periodičnih terjatev, prijava terjatev v stečajnem postopku, ločitvena pravica, poslovanje dolžnika po začetku stečajnega postopka, vrstni red poplačila terjatev upnikov in družbenikov dolžnika, končanje stečajnega postopka zaradi neznatne vrednosti stečajne mase, postopek osebnega stečaja, postopek stečaja zapuščine, razlogi za izbris pravne osebe iz sodnega registra brez likvidacije.

5 OSNOVE STVARNEGA PRAVA

5.1 Temeljni pojmi

Stvarno pravo ureja pravno pripadnost posameznih stvari posameznim osebam kot nosilcem (subjektom) lastninske in drugih stvarnih pravic.

Stvarne pravice so absolutne pravice, ki učinkujejo proti vsakomur (imajo absolutni učinek). Zato velja načelo omejenega oziroma zaprtega števila (numerus clausus) stvarnih pravic. Stvarnopravne pravice so samo tiste, ki jih določa zakon. To so:

- lastninska pravica,
- zastavna pravica,
- služnosti,
- pravica stvarnega bremena,
- stavbna pravica (2. člen Stvarnopravnega zakonika, SPZ).

V prvotnem besedilu je SPZ urejal še eno stvarno pravico – zemljiški dolg, z novelo tega zakonika iz leta 2013 (SPZ-A) pa so bile določbe o zemljiškem dolgu kot stvarni pravici črtane. Zemljiški dolg je bil opredeljen kot pravica zahtevati poplačilo določenega denarnega zneska iz vrednosti nepremičnine pred upniki s slabšim vrstnim redom, ne da bi bil zemljiški dolg odvisen od druge pravice podobno, kot je zastavna pravica od zavarovane terjatve. Zemljiški dolg je nastal na podlagi enostranskega pravnega posla, z vpisom v zemljiško knjigo in izstavitvijo zemljiškega pisma. Zemljiški dolg je z enostranskim pravnim poslom v obliki notarskega zapisa lahko ustanovil lastnik nepremičnine ali hipotekarni upnik, ki je v soglasju z lastnikom obremenjene nepremičnine spremenil svojo hipoteko (zastavno pravico na nepremičnini) v enega ali več zemljiških dolgov. Po vknjižbi zemljiškega dolga je sodišče, ki je vodilo zemljiško knjigo glede obremenjene nepremičnine, izstavilo ustanovitelju zemljiško pismo kot vrednostni papir, s katerim se je lahko prenašal zemljiški dolg po odredbi upravičenega imetnika (prejšnji 192. do 200. člen SPZ). V skladu s prehodno določbo 5. člena omenjene novele (SPZ-A) se zemljiški dolg kot stvarna pravica na tuji stvari ne sme več ustanoviti. Za zemljiškoknjižne dolgove, ki so bili vpisani pred uveljavitvijo novele ali predlagani za vpis pred uveljavitvijo novele in vpisani po njeni uveljavitvi, pa se še vedno uporabljajo prejšnje določbe o zemljiškem dolgu.

Predmet stvarne pravice so praviloma stvari, ne pravice. Izjemoma je predmet zastavne pravice in užitka lahko tudi premoženjska pravica, pri čemer se šteje za premoženjsko tista pravica, ki je prenosljiva in katere vrednost je mogoče izraziti v denarju (22. člen SPZ).

Stvar je samostojen telesni predmet, ki ga človek lahko obvladuje, poleg teh predmetov pa tudi različne oblike energije in valovanja, ki jih človek lahko obvladuje (15. člen SPZ).

Mnoge stvari so sestavljene iz sestavin. Sestavina je vse, kar se v skladu s splošnim prepričanjem šteje za del druge stvari. Sestavina ne more biti samostojen predmet stvarnih pravic, dokler se ne loči od glavne stvari (16. člen SPZ).

Stvari se v pravu delijo zlasti na nepremičnine in premičnine.

Nepremičnina je prostorsko odmerjen del zemeljske površine, skupaj z vsemi sestavinami (prvi odstavek 18. člena SPZ). Ta definicija je nekoliko ozka, ker ne zajema stavbe (ki je v primeru

stavbne pravice predmet lastninske pravice druge osebe in ne lastnika zemljišča) niti posameznega dela stavbe (ki je predmet etažne lastnine, prim. Brus, 2011, str. 381). Sestavina nepremičnine je vse, kar je po namenu trajno spojeno ali je trajno na nepremičnini, nad ali pod njo, razen če zakon določa drugače (8. člen SPZ).

Vse druge stvari so *premičnine* (drugi odstavek 18. člena SPZ).

Za *pritiklino* se po zakonu šteje premičnina, ki je v skladu s splošnim prepričanjem namenjena gospodarski rabi ali olepšanju glavne stvari. V dvomu pritiklina deli usodo glavne stvari (17. člen SPZ).

Javno dobro je stvar, ki jo v skladu z njenim namenom ob enakih pogojih lahko uporablja vsakdo (splošna raba). Zakon določa, katera stvar je javno dobro in kakšni so pogoji za njegovo uporabo. Na javnem dobru se lahko pridobi tudi posebna pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon (19. člen SPZ).

Plodovi so neposreden proizvod stvari, ki so do ločitve sestavina stvari, z ločitvijo pa postanejo samostojna stvar. Plodovi so naravni in civilni (20. člen SPZ).

Zbirna stvar je več stvari, ki se po splošnem pojmovanju štejejo za eno stvar (21. člen SPZ).

Pojmi: stvarne pravice, absolutne pravice, *numerus clausus* (omejeno število) stvarnih pravic, stvar, sestavine stvari, nepremičnina, premičnina, pritiklina, javno dobro, plod, zbirna stvar.

5.2 Načela stvarnega prava

Poleg *absolutnega učinka* stvarnopravnih pravic, Stvarnopravni zakonik določa še nekaj drugih načel stvarnega prava.

Po *prednostnem načelu* ima prej pridobljena stvarna pravica iste vrste (na primer zastavna pravica) prednost pred pozneje pridobljeno stvarno pravico (6. člen SPZ).

Po *načelu specialnosti* je predmet stvarnih pravic lahko praviloma samo individualno določena stvar (7. člen SPZ). Pri nepremičnini se domneva povezanost zemljišča in objekta. Vse, kar je po namenu trajno spojeno ali je trajno na nepremičnini, nad ali pod njo, je sestavina nepremičnine, razen če zakon določa drugače (8. člen SPZ).

V stvarnem pravu se domneva *dobra vera*, če se ne dokaže drugače (domneva dobre vere, 9. člen SPZ). Dobrovernost ali nedobrovernost posamezne osebe je pomembna zlasti v primeru, ko ima oseba v dejanski oblasti (posesti) stvar, do katere nima pravice. Dobra vera je opredeljena negativno glede posestnika: posestnik ni v dobri veri, če je vedel ali mogel vedeti, da ni upravičen do posesti (28. člen SPZ). Primer: tat, ki je ukradel kolo, ve, da nima pravice imeti kolesa v posesti. Če posestnik neke stvari ne ve niti ne more vedeti, da do te stvari nima pravice, se šteje za dobrovernega (28. člen SPZ). Domneva dobre vere pomeni, da mora slabo vero drugega dokazovati tisti, ki se sklicuje na to dejstvo.

Po *načelu zaupanja v zemljiško knjigo* tisti, ki pravnem prometu pošteno ravna in se zanese na podatke o pravicah, ki so vpisani v zemljiški knjigi, zaradi tega ne sme trpeti škodljivih posledic (10. člen SPZ). Zakon postavlja tudi domnevo, da je tisti, ki je vpisan v zemljiško knjigo njen lastnik, tisti, ki ima premično stvar v posesti, kot da bi bil lastnik (t. i. lastniški posestnik), pa njen lastnik (11. člen SPZ).

Zakon prepoveduje zlorabo stvarnih pravic: lastnik ali imetnik druge stvarne pravice je omejen z enakimi pravicami drugih. Stvarne pravice je treba izvrševati v skladu z načeli stvarnopravnega zakonika, namenom in naravo stvari (12. člen SPZ).

Pojmi: načela stvarnega prava, absolutni učinek stvarnih pravic, prednostno načelo, načelo specialnosti, povezanost zemljišča in objekta, načelo (domneva) dobre vere, načelo zaupanja v zemljiške knjige, prepoved zlorabe stvarnih pravic.

5.3 Posest

Po 24. členu SPZ je posest neposredna *dejanska oblast nad stvarjo (neposredna posest)* ne glede na to, ali ima posestnik pravico, da izvršuje dejansko oblast nad stvarjo: tat, ki je ukradel kolo, je posestnik kolesa, vendar njegova posest ni dobroverna: ne samo, da bi moral vedeti, tudi dejansko ve, da stvar ni njegova. Posest ima tudi tisti, ki izvršuje dejansko oblast nad stvarjo prek koga drugega, ki ima neposredno posest iz kakršnegakoli pravnega naslova (*posredna posest*). Kdor izvršuje dejansko oblast nad stvarjo za drugega in se je dolžan ravnati po njegovih navodilih, nima posesti (*imetnik*, 26. člen SPZ).

V praksi posest pretežno temelji na pravici (na primer lastninski pravici ali pravici uporabe), zato uživa pravno varstvo.

Posestnik *ima pravico do samopomoči* proti tistemu, ki neupravičeno moti njegovo posest ali mu jo odvzame. Pogoj pa je, da je nevarnost neposredna, da je samopomoč takojšnja in nujna ter da način samopomoči ustreza okoliščinam, v katerih obstaja nevarnost (31. člen SPZ). Sodno varstvo pred motenjem oziroma odvzemom posesti je mogoče zahtevati v tridesetih dneh od dneva, ko je posestnik zvedel za motenje in storilca, najpozneje pa v enem letu od dneva, ko je motenje nastalo. Sodišče daje varstvo glede na zadnje stanje posesti in nastalo motenje. Tudi posestnik, ki je pridobil posest s silo, na skrivaj ali z zlorabo zaupanja, ima pravico do varstva, razen nasproti tistemu, od katerega je na tak način prišel do posesti, če je ta izvrševal dovoljeno samopomoč (33. člen SPZ).

Ne glede na spor zaradi motenja posesti je mogoče zahtevati sodno varstvo posesti iz naslova pravice do posesti (36. člen SPZ).

Pojmi: posest, neposredna in posredna posest, posestnik in imetnik stvari, pravica posestnika do samopomoči, sodno varstvo pred motenjem in odvzemom posesti.

5.4 Lastninska pravica

Po 37. členu SPZ lastninska pravica obsega upravičenja imeti stvar v posesti, jo uporabljati in uživati na najobsežnejši način ter z njo razpolagati. Omejitve uporabe, uživanja in razpolaganja lahko določi samo zakon. Lastninska pravica ne more biti vezana na rok ali pogoj, razen če zakon določa drugače.

Lastnik lahko za vsak namen, ki ni prepovedan, svojo pravico omeji, razen če zakon določa drugače.

Zakon ureja *prepoved odtujitve in obremenitve*. S pravnim poslom ali oporoko določena prepoved odtujitve ali obremenitve stvari ali stvarne pravice zavezuje le prvega lastnika, ne pa tudi njegovih pravnih naslednikov. Prepoved odtujitve ali obremenitve se lahko časovno omeji.

Prepoved odtujitve ali obremenitve se lahko vpiše v zemljiško knjigo samo, če je določena med zakoncema ali zunajzakonskima partnerjema, starši in otroci ter posvojenci in posvojitelji. V tem primeru prepoved učinkuje tudi proti tretjim osebam.

Lastnik se lahko s pravnim poslom zaveže, da bo drugi pogodbeni stranki pod dogovorjenimi pogoji na njeno zahtevo prodal določeno stvar (*odkupna pravica*). Odkupna pravica se ne more prenesti. Odkupna pravica se lahko časovno omeji. Odkupna pravica preneha s smrtjo oziroma prenehanjem druge pogodbene stranke. Odkupna pravica učinkuje proti tretjim osebam, če je vpisana v zemljiško knjigo (38. člen SPZ).

Lastninska pravica se *pridobi* na podlagi pravnega posla, dedovanja, zakona ali odločbe državnega organa.

Za pridobitev lastninske pravice na podlagi pogodbe ali drugega posla se zahteva *veljaven pravni posel*, iz katerega izhaja obveznost prenesti lastninsko pravico, ter izpolnitev drugih pogojev, ki jih določa zakon.

Med drugimi pogoji je za *nepremičnine* določen vpis v zemljiško knjigo, ta pa se opravi na podlagi listine, ki vsebuje zemljiškoknjižno dovolilo. Zemljiškoknjižno dovolilo (*intabulacijska klavzula*) je izrecna nepogojna izjava tistega, čigar pravica se prenaša, spreminja, obremenjuje ali preneha, da dovoljuje vpis v zemljiško knjigo. Podpis odsvojitelja (tistega, ki prenaša ali omejuje svojo lastninsko pravico) na zemljiškoknjižnem dovolilu mora biti overjen. Lastninska pravica na podlagi prodajne ali druge (darilne, menjalne in podobno) preide na pridobitelja torej šele z vpisom pridobitelja kot lastnika v zemljiško knjigo.

Lastninska pravica na *premičnini* na podlagi pravnega posla se pridobi z njeno izročitvijo v posest pridobitelja: ko na primer prodajalec ali darovalec izroči kupcu ali obdarovancu knjigo, se šteje, da je lastninska pravica na podlagi prodajne ali darilne pogodbe prešla na kupca ali obdarovanca.

Izročitev premičnine se šteje za opravljeno tudi z izročitvijo listine, na podlagi katere lahko pridobitelj razpolaga s premičnino, kot tudi z izročitvijo kakšnega njenega dela, ali pa z izločitvijo ali drugačno označitvijo stvari, ki pomeni njeno izročitev. Izročitev premičnine pa se šteje za opravljeno *že s sklenitvijo pravnega posla o prenosu lastninske pravice* brez dejanske izročitve:

- če je bila premičnina že pred sklenitvijo pravnega posla v posesti pridobitelja (*izročitev na kratko roko*);
- če sta se stranki dogovorili, da premičnina kljub prenosu lastninske pravice še naprej ostane v posesti prenosnika (*posestni konstitut*).

Če je stvar v posesti tretjega, se šteje izročitev premičnine za opravljeno v trenutku, ko je bil tretji obveščen o prenosu lastninske pravice (*izročitev na dolgo roko*). S tem prenosnik prenese svojo posredno posest na pridobitelja (60. člen).

Lastninska pravica na premičnini se pridobi pod določenimi pogoji tudi od nelastnika, torej od osebe, ki ni imela pravice razpolagati s stvarjo, če je pridobitelj v trenutku izročitve v dobri veri in če je pridobil stvar na podlagi odplačnega pravnega posla in je bila premičnina prodana na javni dražbi, če prenosnik daje v okviru svoje dejavnosti takšne premičnine v promet ali če je prenosnik pridobil premičnino v posest po volji njenega lastnika. Gre za izvorno (originarno) pridobitev lastninske pravice, ki ni odvisna od tega, ali je bil pravni prednik lastnik.

Z *dedovanjem* se pridobi lastninska pravica v trenutku zapustnikove smrti.

Lastninska pravica se pridobi tudi s pravnomočno sodno odločbo ali *dokončno odločbo upravnega organa*, razen če zakon določa drugače.

Poseben izvorni način pridobitve lastninske pravice je *priposestvovanje*, ki pomeni, da nelastnik kot dobroverni posestnik stvari po preteku z zakonom določene priposestvovalne dobe postane lastnik te stvari.

Dobroverni lastniški posestnik premičnine pridobi lastninsko pravico na njej po preteku treh let. Dobroverni lastniški posestnik nepremičnine pridobi lastninsko pravico na njej po preteku desetih let. Če dobroverni lastniški posestnik predpisano dobo izvršuje posest na delu nepremičnine, je ta del predmet samostojnega priposestevanja. Na javnem dobru in stvari izven pravnega prometa ni mogoče pridobiti lastninske pravice s priposestevanjem.

Po drugi strani pravica, pridobljena s priposestevanjem, ne sme biti na škodo tistemu, ki je v dobri veri in v zaupanju v javne knjige pridobil pravico, še preden je bila s priposestevanjem pridobljena pravica vpisana v javno knjigo (43. in 44. člen SPZ). Dobra vera pravne osebe se presoja po dobri veri njenih organov in drugih oseb, za katere je glede na njihovo delovno področje pomembno, da stvar pripada pravni osebi (46. člen SPZ).

Zakon ureja tudi pridobitev lastninske pravice v primeru gradnje na tujem zemljišču.

Če nekdo zgradi *zgradbo, katere del sega na, nad ali pod tujo nepremičnino* (graditelj), lahko lastnik nepremičnine ali graditelj predlaga, da sodišče v nepravdnem postopku odloči o ureditvi medsebojnih razmerij. Sodišče lahko graditelju naloži, da poruši zgradbo in na nepremičnini vzpostavi prvotno stanje. Če bi bile posledice vzpostavitve prvotnega stanja v očitnem nesorazmerju s škodo, ki jo je zaradi gradnje utrpel lastnik nepremičnine, lahko sodišče določi lastniku nepremičnine primerno odškodnino in s sklepom določi novo mejo med sosednjima nepremičninama. Pri odločitvi sodišče upošteva vse okoliščine, zlasti pa upravičene interese udeležencev, vprašanje dobre vere graditelja in obnašanje lastnika nepremičnine, potem ko je izvedel za gradnjo (47. člen SPZ).

Če nekdo (graditelj) *s soglasjem lastnika nepremičnine* postavi, prizida ali izboljša zgradbo, na nepremičnini ne pridobi lastninske pravice, lahko pa od lastnika nepremičnine zahteva tisto, za kar je bil ta obogaten. Lastnik in graditelj se lahko dogovorita, da na nepremičnini nastane solastnina. Graditelj lahko na podlagi dogovora zahteva izstavitev listine za vpis solastnine v zemljiško knjigo. Zastaralni roki za zahtevke graditelja tečejo od dneva, ko je graditelj izgubil posest nepremičnine (48. člen SPZ).

Na premičnini, ki je brez lastnika, pridobi lastninsko pravico tisti, ki stvar vzame v posest z namenom, da si jo prilasti, razen če zakon določa drugače (prilastitev ali t. i. okupacija, 50. člen).

Kdor najde in vzame premičnino v posest (najditelj), je dolžan o tem takoj obvestiti lastnika premičnine ali osebo, za katero utemeljeno meni, da je upravičena do prevzema premičnine. Če najditelj ne pozna te osebe ali njenega naslova, je dolžan prijaviti najdbo na policiji. Policija lahko prevzame premičnino v hrambo oziroma pusti premičnino v hrambi najditelja. Če se premičnina lahko pokvari ali če so z njenim vzdrževanjem povezani nesorazmerni stroški, jo policija lahko proda na javni dražbi ali po dnevni ceni. Izkupiček od prodaje stopi na mesto najdene premičnine. Če je vrednost najdene premičnine neznatna, najditelju najdbe ni treba prijaviti na policiji (51. člen SPZ).

Najditelj, ki je izpolnil predpisane obveznosti, pridobi lastninsko pravico na premičnini s pretekom enega leta od obvestila ali prijave, če upravičenec ni zahteval njene izročitve, in če se premičnina še vedno nahaja v hrambi pri najditelju ali policiji. Določba o pridobitvi lastninske pravice na podlagi najdbe se smiselno uporablja tudi za najdeno premičnino, ki ima neznatno vrednost (52. člen SPZ).

Stvar večje vrednosti, ki je bila tako dolgo skrita, da ni več mogoče najti njenega lastnika (zaklad), pripada po enakih delih najditelju in lastniku premičnine ali nepremičnine, v kateri je bil najden, razen če zakon določa drugače (53. člen SPZ).

Pojmi: lastninska pravica, prepoved odtujitve in obremenitve, odkupna pravica, pridobitev lastninske pravice, poslovni prenos lastninske pravice na nepremičninah, intabulacijska klavzula (zemljiškoknjižno dovolilo), poslovni prenos lastninske pravice na premičninah, izročitev, izročitev na kratko roko, posestni konstitut, izročitev na dolgo roko, pridobitev lastninske pravice na premičnini od nelastnika, originarna pridobitev lastninske pravice, dedovanje, pravnomočna sodna odločba ali dokončna odločba upravnega organa kot podlaga za pridobitev lastninske pravice, gradnja na tuji nepremičnini s soglasjem ali brez soglasja lastnika nepremičnine, okupacija (prilastitev), najdba stvari, najdba zaklada.

5.5 Solastnina in skupna lastnina

Če imata dve ali ima več oseb lastninsko pravico na nerazdeljeni stvari (solastniki) in je delež vsakega izmed njih določen v sorazmerju s celoto (idealni delež), gre za solastnino, na primer vsak od dveh solastnikov ima delež do $\frac{1}{2}$. Če solastniški deleži niso določeni, se domneva, da so solastninski deleži enaki (65. člen SPZ).

Solastnik ima pravico imeti stvar v posesti in jo skupaj z drugimi solastniki uporabljati sorazmerno svojemu idealnemu deležu, ne da bi s tem kršil pravice drugih solastnikov. Solastnik lahko razpolaga s svojo pravico (solastninskim deležem) brez soglasja drugih solastnikov. Če je predmet solastnine nepremičnina, pa imajo drugi solastniki pri prodaji (solastninskega deleža) predkupno pravico. Če predkupno pravico uveljavlja hkrati več solastnikov, lahko vsak od njih uveljavlja predkupno pravico v sorazmerju s svojim idealnim deležem (66. člen SPZ).

Plodovi, ki jih daje stvar v solastnini, se delijo med solastnike v skladu z njihovimi idealnimi deleži. Če to ni mogoče (na primer mladič solastne živali), so plodovi v solastnini solastnikov matične stvari.

Stroške uporabe, upravljanja in druga bremena, ki se nanašajo na celo stvar, krijejo solastniki v sorazmerju z velikostjo idealnih deležev (68. člen SPZ).

Solastniki imajo pravico skupno upravljati stvar v solastnini.

Zakon pri tem razlikuje redno in drugo upravljanje stvari.

Za posle *rednega upravljanja* se štejejo posli, ki so potrebni za obratovanje in vzdrževanje stvari za doseganje njenega namena.

Za posle v zvezi z rednim upravljanjem stvari je potrebno soglasje solastnikov, katerih idealni deleži sestavljajo več kot polovico njene vrednosti. Če se v primerih rednega upravljanja člana solastniki ne morejo sporazumeti, posel pa je nujen za redno vzdrževanje stvari, odloči o tem na predlog solastnika sodišče v nepravdnem postopku.

Za posle, ki presegajo okvire rednega upravljanja, kot so razpolaganje s celotno stvarjo, določitev načina rabe in določitev upravitelja stvari, je potrebno soglasje vseh solastnikov (67. člen SPZ).

Solastnik ima vedno pravico zahtevati delitev stvari, razen v neprimernem času (69. člen SPZ).

Solastniki sporazumno določijo način delitve stvari. Za pridobitev lastninske pravice se smiselno uporabljajo določila, ki urejajo pridobitev lastninske pravice s pravnim poslom.

Če se solastniki ne morejo sporazumeti, odloči o načinu delitve sodišče v nepravdnem postopku. Pri tem se načeloma stvar fizično razdeli (*fizična delitev*), tako da solastniki dobijo v naravi tisti del stvari, za katerega izkažejo upravičen interes. Če fizična delitev stvari v naravi

ni mogoča niti z izplačilom razlike v vrednosti, ali je mogoča le ob znatnem zmanjšanju vrednosti stvari, sodišče odloči, naj se stvar proda in razdeli kupnina (*civilna delitev*). Na predlog solastnika lahko sodišče odloči, da namesto prodaje pripada stvar v celoti njemu, če izplača druge solastnike tako, da jim plača sorazmerni del prodajne cene, ki jo določi sodišče. Sodišče lahko odloži delitev za največ tri leta, če kdo od solastnikov izkaže močnejši interes, da se stvar še nekaj časa ne razdeli, kot je interes solastnika, ki predlaga delitev (70. člen SPZ).

Več oseb ima lahko na nerazdeljeni stvari lastninsko pravico kot *skupno lastnino* (skupni lastniki), kadar njihovi deleži niso vnaprej določeni. Skupni lastniki skupno uporabljajo stvar in z njo razpolagajo. Za obveznosti, ki nastanejo v zvezi s skupno stvarjo, skupni lastniki solidarno odgovarjajo. Če eden od skupnih lastnikov samostojno razpolaga, se šteje, da tretji ni v dobri veri samo, če je tretji vedel, da je stvar v skupni lastnini in da se razpolaga brez soglasja skupnega lastnika. Vsak skupni lastnik ali njegov upnik sme vedno zahtevati delitev skupne stvari, razen v neprimernem času.

Če zakon ne določa drugače, se za skupno lastnino se smiselno uporabljajo določila o solastnini (72. člen SPZ).

Pojmi: solastnina, domneva enakosti solastninskih deležev, pravice solastnikov do uporabe solastne stvari in njenih plodov, delitev stroškov in drugih bremen med solastnike, predkupna pravica solastnikov, redno upravljanje stvari, posli, ki presegajo redno upravljanje, pravica solastnika do delitve stvari, fizična in civilna delitev stvari, odložitev delitve, skupna lastnina, pravice in obveznosti skupnih lastnikov, delitev skupne stvari.

5.6 Sosedsko pravo

Zaradi sosedstva ali prostorske povezanosti nepremičnin, morajo lastniki teh nepremičnin svojo lastninsko pravico izvrševati tako, da se medsebojno ne vznemirjajo, in da si ne povzročajo škode. Lastnik nepremičnine mora pri uporabi nepremičnine opuščati dejanja in odpravljati vzroke, ki izvirajo iz njegove nepremičnine in otežujejo uporabo drugih nepremičnin čez mero, ki je glede *na naravo in namen nepremičnine* ter glede *na krajevne razmere običajna*, ali če ti vzroki *povzročajo znatnejšo škodo* (prepovedana imisija, 73. člen SPZ).

Lastnik nepremičnine, na kateri je nujno treba izvesti dela, ki so potrebna za uporabo in izkoriščanje nepremičnine, lahko začasno uporabi sosednjo nepremičnino zaradi izvedbe del, če teh del ni mogoče izvesti drugače ali jih je mogoče izvesti samo z nesorazmernimi stroški. Po uporabi mora na sosednji nepremičnini vzpostaviti prejšnje stanje. Na zahtevo lastnika nepremičnine, ki jo je začasno uporabil, mora plačati primerno nadomestilo. Pred začetkom del je treba ob primernem času in na primeren način obvestiti lastnika ali posestnika tuje nepremičnine (76. člen SPZ).

Če je meja sporna, jo sodišče uredi prednostno *na podlagi močnejše pravice*. Domneva se močnejša pravica po meji, ki je dokončno urejena v katastrskem postopku. Če vrednost spornega mejnega prostora presega dvakratno vrednost za določitev spora majhne vrednosti, lahko sodišče uredi mejo na podlagi močnejše pravice le, če predlagatelj in oseba, proti kateri je vložen predlog, s tem soglašata. Če vrednost spornega mejnega prostora presega dvakratno vrednost za določitev spora majhne vrednosti, predlagatelj in oseba, proti kateri je predlog vložen, pa ne soglašata, da se uredi meja na podlagi močnejše pravice, lahko vsak izmed njiju uveljavlja močnejšo pravico v pravnem postopku v treh mesecih po pravnomočnosti sklepa o ureditvi meje.

Če močnejša pravica ni dokazana, ali če ni podano predpisano soglasje za ureditev sporne meje po močnejši pravici, sodišče uredi mejo po *zadnji mirni posesti*. Če se ne more ugotoviti zadnja mirna posest, sodišče uredi mejo tako, da sporni prostor razdeli po *pravični oceni*.

Domneva se, da so mejne ograje, pregrade, drevesa, jarki in druge stvari, ki so namenjene označitvi meje, skupna lastnina lastnikov sosednjih nepremičnin. Mejna znamenja je treba vzdrževati na krajevno običajen način. Stroške vzdrževanja krijeta lastnika sosednjih nepremičnin po enakih delih (80. člen).

Plodovi drevesa na meji se delijo med lastnika sosednjih nepremičnin po enakih delih. Če drevo na meji ovira rabo katere od sosednjih nepremičnin, lahko lastnik nepremičnine zahteva, da se drevo odstrani na skupne stroške. Na plodovih, ki padejo na sosednjo nepremičnino, pridobi lastnik te nepremičnine lastninsko pravico v trenutku ločitve plodov od glavne stvari (81. in 82. člen SPZ).

Lastnik nepremičnine ima pravico odstraniti in si prilastiti veje sosedovega drevesa, ki segajo v zračni prostor njegove nepremičnine in korenine, ki rastejo v njegovo nepremičnino, če ga motijo in če tega na njegov poziv ne stori lastnik sosednje nepremičnine. Če je lastniku sosednje nepremičnine s posebnim predpisom prepovedano zahtevati odstranitev vej, ima pravico do odškodnine. Ta določila se ne uporabljajo v primerih, kadar je meja nepremičnin v gozdu (81. člen SPZ).

Sodišče dovoli *nujno pot* za nepremičnino, ki nima za redno rabo potrebne zveze z javno cesto ali pa bi bila taka zveza povezana z nesorazmernimi stroški (88. člen SPZ).

Pojmi: sosedsko pravo, imisije, uporaba sosednje nepremičnine za nujna dela na nepremičnini, merila za ureditev sporne meje, močnejša pravica, zadnja mirna posest, pravični preudarek, drevo na meji, pravica odstraniti veje, nujna pot.

5.7 Etažna lastnina

Etažna lastnina je lastnina posameznega dela zgradbe in solastnina skupnih delov.

Posamezni del zgradbe mora predstavljati samostojno funkcionalno celoto, primerno za samostojno uporabo, kot so zlasti stanovanje, poslovni prostor ali drug samostojen prostor. K posameznemu delu v etažni lastnini lahko spadajo tudi drugi individualno odmejeni prostori, če so del nepremičnine v solastnini etažnih lastnikov. Skupni deli zgradbe so drugi deli, namenjeni skupni rabi etažnih lastnikov, in zemljišče, na katerem stoji zgradba. Med skupne dele lahko spadajo tudi druge nepremičnine.

Etažna lastnina nastane na podlagi pravnega posla ali z odločbo sodišča in z vpisom v zemljiško knjigo. Pravni posel za pridobitev etažne lastnine je lahko sporazum o delitvi solastnine v etažno lastnino (sporazum o delitvi) ali enostranski pravni posel, s katerim lastnik razdeli svojo lastninsko pravico na nepremičnini v etažno lastnino (107. in 109. člen SPZ).

Pojmi: etažna lastnina, posamezni del stavbe, skupni deli stavbe, podlaga za nastanek etažne lastnine.

5.8 Zastavna pravica

5.8.1 Splošno

Zastavna pravica je pravica upnika, da se zaradi neplačila zavarovane terjatve ob njeni zapadlosti poplača skupaj z obrestmi in stroški iz vrednosti zastavljenega predmeta pred vsemi drugimi upniki zastavitelja, ki zastavne pravice nimajo ali pa so jo pridobili kasneje (načelo prednosti). Predmet zastavne pravice so lahko stvari, pravice in vrednostni papirji, če je mogoče z njimi razpolagati, in če imajo premoženjsko vrednost. Zastavno pravico lahko ustanovi druga oseba in ne samo zastavni dolžnik (128. člen SPZ).

Zastavna pravica nastane na podlagi pravnega posla, sodne odločbe (s pravnomočnostjo odločbe) ali zakona (ko so izpolnjeni z zakonom določeni pogoji, 131., 134. in 135. člen SPZ). Če je predmet zastavljen več upnikom, se njihov vrstni red njihovega popolnega poplačila določa po nastanku zastavne pravice (130. člen SPZ).

Pogodbeno določilo, da zastavljena stvar preide v last zastavnega upnika, če njegova terjatev ob zapadlosti ne bo plačana, ali da bo zastavljena stvar prodana po vnaprej določeni ceni, sta nični, razen če zakon določa drugače. Veljaven pa je dogovor o prehodu lastninske pravice in prodaji po določeni ceni, če je sklenjen po zapadlosti zavarovane terjatve (132. člen SPZ).

Zastavna pravica je *akcesorna*, od zavarovane terjatve odvisna pravica. Zato zastavna pravica preneha, če preneha zavarovana terjatev, razen če zakon določa drugače. Zastavna pravica preneha tudi s prenehanjem predmeta zastave. Če na mesto predmeta zastave stopi nov predmet, ki je zastavljiv, zastavni upnik pridobi enako vrsto zastavne pravice na novem predmetu (137. člen SPZ).

Pojmi: zastavna pravica, nastanek zastavne pravice, (ne)veljavnost pogodbenih določil o prehodu zastavne stvari v last upnika ali o prodaji po določeni ceni, akcesornost zastavne pravice, prenehanje zastavne pravice.

5.8.2 Hipoteka

Zastavna pravica na nepremičninah se imenuje *hipoteka*. Za ustanovitev hipoteke na idealnem deležu nepremičnine, solastnik ne potrebuje soglasja drugih solastnikov. Če pa se hipoteka ustanovi na nepremičnini v solastnini, je potrebno soglasje vseh solastnikov. Na nepremičnini, ki je v skupni lastnini, se lahko ustanovi hipoteka le na celotni nepremičnini in ne na deležih, ker deleži skupnih lastnikov niso določeni (139. člen SPZ).

Hipoteka obsega nepremičnino v celoti, kot tudi vse njene sestavine in plodove, dokler ti niso ločeni od glavne stvari. Hipoteka obsega tudi pritikline, ki so v lasti zastavitelja (140. člen SPZ).

Hipoteka je namenjena zavarovanju terjatve vse do njenega dokončnega poplačila. Če je terjatev plačana delno, se hipoteka ne zmanjša (nedeljivost hipoteke, 150. člen SPZ).

Hipoteka nastane na podlagi pravnega posla, sodne odločbe ali zakona.

Za pridobitev hipoteke na podlagi pravnega posla se zahteva vpis v zemljiško knjigo. Ta vpis se opravi na podlagi listine, ki vsebuje zemljiškoknjižno dovolilo, poleg tega pa še označbo hipotekarnega upnika in dolžnika zavarovane terjatve ter zastavitelja, če ta hkrati ni dolžnik zavarovane terjatve, pravni temelj, zemljiškoknjižno označbo nepremičnine, na kateri se ustanavlja hipoteka, in višino ter zapadlost zavarovane terjatve (141. člen SPZ).

Pravni posel o ustanovitvi hipoteke je lahko sklenjen v obliki neposredno izvršljivega notarskega zapisa, v katerem zastavitelj soglaša, da se terjatev zavaruje z vknjižbo hipoteke na

zastaviteljevi nepremičnini, in da se po zapadlosti terjatve opravi poplačilo terjatve iz kupnine, dosežene s prodajo, in izpraznitev ter izročitev nepremičnine v enem mesecu po prodaji. Neposredna izvršljivost notarskega zapisa se zaznamuje v zemljiški knjigi in učinkuje tudi proti vsakemu kasnejšemu pridobitelju lastninske pravice na zastavljeni nepremičnini. Tudi na podlagi sodne odločbe nastane hipoteka šele z vpisom v zemljiško knjigo (142. člen SPZ).

Zakonita hipoteka nastane s trenutkom, ko so izpolnjeni pogoji, predpisani z zakonom (144. člen SPZ).

Kot posebni obliki ureja zakonik skupno in maksimalno hipoteko.

Skupna hipoteka je zastavna pravica, ki se za isto terjatev ustanovi na več nepremičninah. Hipotekarni upnik lahko v tem primeru zahteva poplačilo svoje terjatve s prodajo nepremičnine vsakega od zastaviteljev in to v kakršnemkoli vrstnem redu (145. člen SPZ).

Maksimalna hipoteka je hipoteka, ki je ustanovljena za zavarovanje ene terjatve ali več terjatev, ki izvirajo iz določenega pravnega razmerja, do določenega najvišjega oziroma maksimalnega zneska, ker višina v trenutku ustanovitve hipoteke ni določena (146. člen SPZ).

Nadhipoteka je zastavna pravica na terjatvi, zavarovani s hipoteko.

Hipoteka je kot zastavna pravica odvisna od glavne pravice – s hipoteko zavarovane terjatve. Zato se s prenosom zavarovane terjatve se prenese tudi hipoteka, če ni dogovorjeno drugače, vendar šele z vpisom v zemljiško knjigo. Maksimalna hipoteka se ne prenese s terjatvijo (148. člen SPZ).

Če zastavitelj s svojim ravnanjem zmanjšuje vrednost v hipoteko dane nepremičnine ali kako drugače slabša njeno stanje, lahko hipotekarni upnik zahteva od sodišča, naj naloži hipotekarnemu dolžniku, da opusti takšna dejanja; če pa dolжник tega ne stori, lahko zahteva prisilno izterjavo s hipoteko zavarovane terjatve še pred njeno zapadlostjo (151. člen SPZ).

Če dolжник v roku ne plača terjatve, lahko upnik s tožbo zahteva, da se zastavljena nepremičnina proda. Če je hipoteka nastala na podlagi neposredno izvršljivega notarskega zapisa, lahko upnik od notarja zahteva, da ugotovi zapadlost terjatve in opravi prodajo zastavljene nepremičnine in poplačilo upnikov oziroma predlaga izvršbo, ne da bi bilo pred tem potrebno vložiti tožbo za prodajo stvari.

Kupec nepremičnine sme ne glede na zakonske ali pogodbene roke pisno odpovedati pogodbo o rabi nepremičnine (zlasti najem in zakup), ki je nastala po ustanovitvi hipoteke, z odpovednim rokom enega meseca (153. člen SPZ).

Pojmi: hipoteka, hipoteka na solastniškem deležu in celotni nepremičnini v solastnini, pridobitev hipoteke na podlagi pravnega posla, sodne odločbe ali zakona, skupna hipoteka, maksimalna hipoteka, nadhipoteka, učinek prenosa zavarovane terjatve na hipoteko, prodaja zastavljene nepremičnine pred zapadlostjo terjatve, poplačilo iz zastavljene nepremičnine.

5.8.3 Zastavna pravica na premočninah

Zakon posebej ureja pogodbeno zastavno pravico na premočninah kot posestno zastavno pravico (ročno zastavo) in neposestno zastavno pravico na premočninah, odvisno od tega, ali pri ustanovitvi zastavne pravice pride do izročitve v posest zastavnega upnika ali tretje osebe, ki hrani stvar za zastavnega upnika.

Na premočninah nastane *posestna zastavna pravica* na podlagi veljavne zastavne pogodbe, ko zastavitelj zastavnemu upniku izroči zastavljeno premočnino v neposredno posest. Zastavljena

premičnina izroči v neposredno posest tretjemu tako, da njeno izročitev lahko zahteva samo zastavni upnik (155. člen SPZ).

Zastavni upnik mora hraniti zastavljeno premičnino kot dober gospodarstvenik oziroma kot dober gospodar. Zavarovana terjatev se poveča za potrebne stroške, ki jih je imel zastavni upnik z zastavljeno premičnino (156. člen SPZ). Če zastavni upnik pridobi lastninsko pravico na plodovih, se za vrednost plodov zmanjša zavarovana terjatev. Vrednost plodov se najprej odšteje od povračila stroškov, do katerega ima pravico zastavni upnik, nato od dolžnih obresti in končno od glavnice. Vendar ima zastavni upnik pravico do plodov, če je tako dogovorjeno v pogodbi, sicer pripadajo plodovi lastniku zastavljene stvari. Enako kot plodovi se obravnavajo koristi od zastavljenemu upniku dovoljene uporabe premičnine (159. člen SPZ).

Zastavni upnik namreč nima pravice uporabljati zastavljene premičnine ali je izročiti drugemu v rabo ali v zastavo (podzastava), razen če mu to dovoli zastavitelj. Zastavni upnik, ki uporablja zastavljeno premičnino brez zastaviteljevega dovoljenja ali jo izroči drugemu v rabo ali v zastavo, odgovarja tudi za naključno uničenje ali poškodbo stvari, ki bi se zgodila pri tem (158. člen SPZ).

Na zahtevo zastavitelja sodišče odredi, naj se zastavljena premičnina vzame zastavnemu upniku in izroči nekomu tretjemu, da jo ima v posesti zanj in za njegov račun, če zastavni upnik ne hrani zastavljene premičnine tako, kot bi jo moral, če jo brez zastaviteljevega dovoljenja uporablja ali daje v rabo drugemu ali če je ne uporablja v skladu z danim dovoljenjem, in sploh če ravna z njo v nasprotju s pogodbo in zakonom (159. člen SPZ).

Če se pokaže, da ima zastavljena premičnina kakšno stvarno ali pravno napako, za katero zastavni upnik v trenutku sklepanja zastavne pogodbe ni vedel oziroma je bilo dogovorjeno, da bo napaka do izročitve stvari v posest odpravljena in zaradi napake zastavljena premičnina ne pomeni zadostnega zavarovanja za poplačilo zavarovane terjatve, ima zastavni upnik pravico zahtevati od zastavitelja drugo primerno zavarovanje (161. člen SPZ).

Če se zastavljena premičnina kvari ali če sicer izgublja vrednost in je nevarnost, da bi postala nezadostna za zavarovanje upnikove terjatve, lahko sodišče na zahtevo zastavnega upnika ali zastavitelja po zaslišanju druge stranke odredi, naj bo stvar prodana in določi pogoje prodaje. Prodaja se opravi na javni dražbi ali po morebitni borzni ali tržni ceni. Kupnina se po odbitju stroškov postopka in prodaje izplača zastavnemu upniku na račun zavarovane terjatve tako, da se pri tem upoštevajo obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva plačila do dneva zapadlosti zavarovane terjatve (prvi odstavek 162. člena SPZ).

Na zahtevo zastavitelja sme sodišče dovoliti, da se zastavljena premičnina proda določeni osebi za določeno ceno, če spozna, da je cena ugodna, in če so s tem obvarovani upravičeni interesi zastavnega upnika. Kupnina se po odbitju stroškov postopka in prodaje izplača zastavnemu upniku na račun zavarovane terjatve tako, da se pri tem upoštevajo obresti v višini bančne eskontne stopnje v kraju izpolnitve zavarovane terjatve od dneva plačila do dneva zapadlosti zavarovane terjatve (163. člen SPZ).

Če zavarovana terjatev ni poravnana ob zapadlosti, sme zastavni upnik zahtevati od sodišča odločbo, naj se zastavljena premičnina proda in opravi poplačilo. Za prodajo se smiselno uporabljajo predpisi, ki urejajo izvršbo s prodajo premične stvari.

Izvensodna prodaja se opravi, če se zastavni upnik in zastavitelj tako dogovorita z zastavno pogodbo (dogovor o izvensodni prodaji mora biti sklenjen pisno). Pri zastavnih pogodbah, ki se po določitih obligacijskega prava štejejo za gospodarske pogodbe, se obstoj dogovora o izvensodni prodaji domneva. Prodaja se lahko opravi po osmih dneh od dneva, ko je zastavni

upnik opozoril dolžnika zavarovane terjatve, pa tudi zastavitelja, če to ni ista oseba, da bo tako ravnal. Zastavni upnik mora obema pravočasno sporočiti dan in kraj prodaje.

Če zavarovana terjatev ni poravnana ob zapadlosti, se izvensodna prodaja opravi tako, da zastavni upnik proda zastavljeno premočnino na javni dražbi ali po morebitni borzni ali tržni ceni (166. in 167. člen SPZ).

Zastavitelj lahko isto premočnino zastavi več zastavnim upnikom. Drugi in naslednji zastavni upniki pridobijo zastavno pravico v trenutku, ko zastavitelj o tem obvesti zastavnega upnika, ki ima stvar v neposredni posesti oziroma za katerega ima stvar v neposredni posesti tretji. Če je zastavnemu upniku, ki ima stvar v posesti, zavarovana terjatev v celoti plačana, mora zastavljeno premočnino izročiti naslednjemu zastavnemu upniku (169. člen SPZ).

Medtem ko hipoteka kot zastavna pravica na nepremičnini nima za posledico prenosa posesti nepremičnine na zastavnega upnika (nepremičnino še vedno uporablja zastavitelj), pa pri ročni zastavi premočnina preide iz posesti zastavitelja v posest zastavnega upnika ali tretje osebe, kar je lahko ekonomsko neugodno za zastavitelja. Zato je SPZ uredil tudi neposestno zastavo premočnin.

Neposestna zastavna pravica je zastavna pravica na premočnini, pri kateri zastavljena premočnina ni izročena v neposredno posest zastavnemu upniku niti ni izročena v neposredno posest tretji osebi za zastavnega upnika, ampak zastavljena premočnina ostane v neposredni posesti zastavitelja ali tretje osebe zanj. Gospodarska prednost te vrste zastave je, da lahko zastavitelj uporablja zastavljeno premočnino v skladu z njenim ekonomskim namenom oziroma dogovorom z zastavnim upnikom. Nima pa zastavitelj pravice odtujiti ali obremeniti zastavljeno premočnino brez soglasja zastavnega upnika (171. in 172. člen SPZ).

Če je mogoča enolična identifikacija premočnine, se lahko s posebnim predpisom vzpostavi register neposestnih zastavnih pravic. V tem primeru se za neposestno zastavno pravico smiselno uporabljajo določila o hipoteki.

Neposestna zastavna pravica nastane s sporazumom v obliki neposredno izvršljivega notarskega zapisa oziroma, če gre za premočnine, za katere se vodi register neposestnih zastavnih pravic, z vpisom zastavne pravice v tem registru, ki jo na podlagi notarskega zapisa opravi pristojen organ na zahtevo notarja.

Sporazum mora vsebovati označbo zastavnega upnika in dolžnika zavarovane terjatve ter zastavitelja, če ta ni hkrati dolžnik zavarovane terjatve, pravni temelj, opis zastavljene premočnine, predpisani enolični identifikacijski znak za premočnino, višino in zapadlost zavarovane terjatve ter soglasje, da se zastavitelj strinja z ustanovitvijo zastavne pravice na premočnini in s poplačilom zavarovane terjatve po njeni zapadlosti iz zastavljene stvari.

Predmet neposestne zastavne pravice so lahko tudi zaloge, ki so na točno določenem prostoru. Zastavitelj je dolžan na običajen način skrbeti za obnavljanje zalog. Zastavnemu upniku mora omogočiti redni nadzor nad obnavljanjem zalog ter mu o tem pošiljati izpiske iz svojih knjig, če med strankama ni dogovorjeno drugače (173. člen SPZ).

Če dolžnik ob zapadlosti ne poravnava zavarovane terjatve, mora zastavitelj izročiti zastavnemu upniku zastavljeno premočnino v neposredno posest. Z izročitvijo zastavljene premočnine v neposredno posest zastavnega upnika se pridobi zastavna pravica na premočnini (ročna zastava), pri kateri se domneva obstoj sporazuma o izvensodni prodaji (175. člen SPZ). Premočnina se lahko večkrat neposestno zastavi. Zastavitelj mora o vsaki kasnejši neposestni zastavitvi obvestiti vse prejšnje zastavne upnike.

Če se premočnina neposestno zastavi več zastavnim upnikom, se poplačilo opravi ob zapadlosti prve zavarovane terjatve preko enega od njih ali tretje osebe (pooblaščenca za prodajo), ki jo

sporazumno določijo. Če sporazum med zastavnimi upniki ni mogoč, osebo določi na predlog kateregakoli zastavnega upnika sodišče v nepravdnem postopku (176. člen SPZ).

Pojmi: posestna in neposestna zastavna pravica na premočninah, nastanek posestne zastavne pravice, obveznosti zastavnega upnika v zvezi s shrambo in rabo stvari, odvzem zastavljene stvari zastavnemu upniku, napaka zastavljene stvari, predčasna prodaja zastavljene stvari, poplačilo zastavnega upnika na podlagi sodne in izvensodne prodaje zastavljene nepremičnine, zastavitev premočnine več zastavnim upnikom, neposestna zastavna pravica na premočninah, nastanek neposestne zastavne pravice na premočninah, neposestna zastavna pravica na zalogah, poplačilo iz neposestne zastavne pravice.

5.8.4 Zastavna pravica na pravicah

Za zavarovanje terjatve se lahko ustanovi zastavna pravica na drugi terjatvi, katere predmet je dajatev (zastavljena terjatev). Zastavna pravica na terjatvi nastane v trenutku, ko dolжник zastavljene terjatve od zastavitelja prejme obvestilo, da je terjatev zastavljena. Po prejemu obvestila o zastavitvi lahko dolжник zastavljene terjatve veljavno izpolni samo zastavnemu upniku.

Ko zastavljena terjatev zapade v plačilo, jo mora zastavni upnik izterjati. Če je predmet zastavljene in zavarovane terjatve denar, sme zastavni upnik obdržati zase toliko, kolikor mu je dolgovano, preostalo pa mora izročiti zastavitelju. Če je predmet zastavljene terjatve izročitev kakšne stvari, z izpolnitvijo zastavljene terjatve zastavnemu upniku nastane zastavna pravica na stvari, s katero je bila terjatev izpolnjena. Če je predmet zastavljene terjatve denar, mora zastavni upnik na zastaviteljevo zahtevo položiti izterjani znesek pri sodišču.

5.9 Prenos lastninske pravice v zavarovanje (fiduciarni prenos)

Prenos lastninske pravice v zavarovanje (fiduciarni prenos) je oblika zavarovanja terjatve, pri kateri ostane premočnina v neposredni posesti prenosnika ali tretje osebe za njega. Zakon določa, da pridobitelj (fiduciar) pridobi lastninsko pravico pod razveznim pogojem plačila zavarovane terjatve, kar pomeni, da pridobljena lastninska pravica ob pogoju plačila preneha (pravna posledica pridobitve lastninske pravice se pod razveznim pogojem »razveže«, 201. člen SPZ).

Sporazum strank o prenosu lastninske pravice v zavarovanje mora biti sklenjen v obliki neposredno izvršljivega notarskega zapisa in mora vsebovati označbo fiduciarja in prenosnika ter dolžnika zavarovane terjatve, če ta ni prenosnik, pravni temelj, opis premočnine in višino ter zapadlost zavarovane terjatve (202. člen SPZ).

Če zavarovana terjatev ob zapadlosti ni plačana, mora prenosnik izročiti premočnino v neposredno posest fiduciarja. Fiduciar lahko za primerno ceno obdrži premočnino ali jo proda na način, določen v sporazumu. Če sporazum ne določa načina prodaje, se smiselno uporabljajo določila o neposestni zastavi premočnine. Morebitni presežek mora fiduciar izročiti prenosniku (204. člen SPZ).

Pojmi: prenos lastninske pravice v zavarovanje, pridobitev lastninske pravice pod razveznim pogojem, sporazum o fiduciarnem prenosu, obveznosti prenosnika v primeru neplačila terjatve ob zapadlosti.

5.10 Služnosti

Služnost je pravica uporabljati tujo stvar ali izkoriščati pravico oziroma zahtevati od lastnika stvari, da opušča določena dejanja, ki bi jih sicer imel pravico izvrševati na svoji stvari (služeča stvar, 210. člen SPZ).

Služnosti se razvrščajo na pozitivne in negativne, na stvarne in osebne.

Vsebina *pozitivne služnosti* je uporaba tuje stvari na določen način (na primer služnost hoje preko tujega zemljišča), *negativna služnost* pa pomeni, da mora lastnik obremenjene stvari opustiti določena ravnanja v zvezi s stvarjo, ki je obremenjena s služnostjo (na primer ne sme povišati svoje zgradbe, da ne vzame razgleda lastniku sosednje nepremičnine). Služnost ne more zavezovati služnostnega zavezanca k aktivnemu ravnanju (213. člen SPZ).

Stvarne služnosti so ustanovljene zaradi boljše rabe posamezne nepremičnine v korist vsakokratnega lastnika te nepremičnine kot gospodujoče stvari. Lastnik gospodujoče stvari kot upravičenec, nosilec stvarne služnosti lahko uporablja v potrebnem obsegu tujo, služečo nepremičnino (na primer služnost poti) ali zahteva od lastnika obremenjene nepremičnine, da opušča nekatera dejanja, ki jih sicer kot lastnik lahko opravljal (na primer, da na svojem zemljišču ne zgradi stavbe, ki bi odvzela razgled lastniku sosednje nepremičnine).

Osebne služnosti so ustanovljene v korist določene osebe, da uporablja tujo stvar (ali izkorišča tujo pravico) in prenehajo najkasneje s smrtjo fizične osebe oziroma s potekom 30 let za pravne osebe (227. člen SPZ).

Stvarna služnost nastane z zakonom, na podlagi pravnega posla ali z odločbo državnega organa. Na enakih podlagah lahko stvarna služnost tudi preneha (216. in 220. člen SPZ).

Za nastanek stvarne služnosti se poleg veljavnega pravnega posla, iz katerega izhaja obveznost ustanoviti služnost, zahteva še zemljiškoknjižno dovolilo in vpis v zemljiško knjigo (216. člen SPZ).

Na podlagi zakona stvarna služnost nastane s priposestvovanjem, če je lastnik gospodujoče stvari dejansko izvrševal služnost v dobri veri deset let ali, ne glede na dobro vero, če je lastnik gospodujoče stvari dejansko izvrševal služnost dvajset let, lastnik služeče stvari pa temu ni nasprotoval. Stvarne služnosti ni mogoče priposestvovati, če je lastnik gospodujoče stvari zlorabljal zaupanje lastnika ali neposrednega posestnika služeče stvari, če je služnost izvrševal s silo ali zvijačo ali če je bila služnost dovoljena do preklica. Ni mogoče priposestvovati negativnih služnosti (217. člen SPZ).

Stvarna služnost preneha podlagi zakona:

- če se lastnik služeče stvari upre njenemu izvrševanju, lastnik gospodujoče stvari pa svoje pravice tri leta zaporedoma ne izvršuje,
- če se ne izvršuje v času, potrebnem za njeno priposestvanje,
- če je gospodujoča oziroma služeča stvar uničena,
- če postane ista oseba lastnik gospodujoče in služeče nepremičnine (223. in 224. člen SPZ).

Osebne služnosti so užitek, raba in služnost stanovanja (228. člen SPZ).

Osebna služnost je vezana na osebo in se ne more prenesti, lahko pa se prenese njeno izvrševanje, če zakon tako določa (229. člen SPZ).

Užitek je osebna služnost, ki daje pravico uporabljati in uživati tujo nepotrošno stvar ali pravico tako, da se ohranja njena substanca (230. člen SPZ).

Predmet užitka je lahko tudi solastniški delež. V tem primeru ima uživatelj pravico izvrševati užitek v obsegu solastnikove pravice (231. člen SPZ). Užitek na delu nepremičnine pomeni, da nepremičnino skupaj uporabljata in jo uživata lastnik in uživatelj. V tem primeru se v razmerju med lastnikom in užitkarjem šteje, kot da bi bil z užitkom obremenjen solastniški delež, ki ustreza obsegu uporabe stvari v korist užitkarja, nasproti tretjim osebam, pa se šteje, da je nepremičnina obremenjena kot celota (232. člen SPZ).

Užitek nastane na podlagi pravnega posla ali pravnomočne sodne odločbe (233. člen SPZ). Za pridobitev užitka na nepremičnini se zahteva zemljiškoknjižno dovolilo in vpis v zemljiško knjigo, za pridobitev užitka na premičnini izročitev stvari, za pridobitev užitka na pravici pa posel, potreben za prenos pravice (234. člen SPZ).

Užitelj mora med trajanjem užitka kot dober gospodar vzdrževati stvar v skladu z njenim gospodarskim namenom. Užitkarja bremenijo vsi stroški rabe kot tudi stvarna bremena in javne dajatve ne glede na korist, ki jo ima od užitka. Če uživatelj ne izpolnjuje svojih obveznosti in je ogrožena substanca stvari, lahko lastnik od užitkarja zahteva primerno zavarovanje, če ne dobi zavarovanja, pa lahko zahteva predčasno prenehanje užitka proti nadomestilu za predčasno prenehanje užitka (237. člen SPZ).

Stroške vzdrževanja nosi uživatelj. Če pa popravila, ki presegajo vzdrževanje, opravi lastnik, mu mora uživatelj plačati obresti na vrednost opravljenih del, potrebnih za vzpostavitev stanja stvari ob ustanovitvi užitka. Obresti zapadejo v plačilo konec vsakega koledarskega leta, za zadnje leto pa ob prenehanju užitka (238. člen SPZ).

Užitek preneha s potekom časa, odpovedjo užitkarja ali s smrtjo (fizične osebe) oziroma prenehanjem (pravne osebe) užitkarja ali uničenjem stvari, če na njeno mesto ne stopi druga stvar (241. člen SPZ).

Raba je osebna služnost, ki daje pravico uporabljati tujo nepotrošno stvar v skladu z njenim gospodarskim namenom za potrebe imetnika služnosti tako, da se ohranja njena substanca (244. člen SPZ).

Služnost stanovanja je osebna služnost, ki daje pravico uporabljati tuje stanovanje ali njegov del za potrebe imetnika služnosti in njegove družine tako, da se ohranja njegova substanca. Imetnik služnosti stanovanja ima pravico do uporabe skupnih delov stanovanjske hiše. Izvrševanja služnosti stanovanja se ne more prenesti na tretjo osebo (247. člen SPZ).

Pojmi: služnost, pozitivne in negativne služnosti, stvarne in osebne služnosti, nastanek stvarne služnosti, priposestevanje stvarnih služnosti, prenehanje stvarnih služnosti, osebne služnosti, prenosljivost osebnih služnosti, užitek, nastanek užitka, pravice in obveznosti užitkarja in lastnika glede vzdrževanja in popravil stvari v užitku, raba, stanovanje.

5.11 Stvarno breme

Stvarno breme je pravica, na podlagi katere je lastnik obremenjene nepremičnine zavezan k bodočim dajatvam ali storitvam v korist določene osebe ali vsakokratnega lastnika določene nepremičnine (249. člen SPZ).

Stvarno breme nastane na podlagi zakona ali pravnega posla, pri čemer se za nastanek stvarnega bremena na podlagi pravnega posla, iz katerega izhaja obveznost ustanovitve, zahteva še zemljiškoknjižno dovolilo in vpis v zemljiško knjigo (250. in 251. člen SPZ).

Pojmi: stvarno breme, nastanek stvarnega bremena.

5.12 Stavbna pravica

Stavbna pravica je pravica imeti v lasti zgrajeno zgradbo nad ali pod tujo nepremičnino. Imetnik stavbne pravice ima v času trajanja stavbne pravice pravico uporabljati in uživati nepremičnino.

Stavbna pravica je časovno omejena: ne sme trajati dlje kot 99 let. Stavbna pravica se lahko prenese (256. člen SPZ).

Za nastanek stavbne pravice se zahteva poleg veljavnega pravnega posla, iz katerega izhaja obveznost ustanoviti stavbno pravico, še zemljiškoknjižno dovolilo in vpis v zemljiško knjigo.

Pogodba o ustanovitvi stavbne pravice mora vsebovati ime lastnika nepremičnine, zemljiškoknjižno oznako nepremičnine, natančen opis stavbne pravice, čas trajanja stavbne pravice in nadomestilo, ki ga mora plačati imetnik stavbne pravice lastniku nepremičnine (257. člen SPZ).

Zgradba, ki je zgrajena na nepremičnini, obremenjeni s stavbno pravico, se lahko razdeli v etažno lastnino, če so za to izpolnjeni pogoji, ki jih določa zakon. V tem primeru imajo lastniki posameznih delov stavbno pravico po idealnih deležih (258. člen SPZ).

Stavbna pravica preneha z izbrisom iz zemljiške knjige po prenehanju časa, za katerega je bila ustanovljena, oziroma na podlagi pravnega posla med lastnikom nepremičnine in stavbe o prenehanju te pravice (261. člen SPZ). Lastnik nepremičnine lahko enostransko zahteva prenehanje stavbne pravice, če njen imetnik ne plačuje nadomestila ali izvršuje stavbno pravico preko dogovorjenega obsega (262. člen SPZ).

S prenehanjem stavbne pravice postane stavba sestavni del nepremičnine, lastnik nepremičnine pa mora plačati imetniku stavbne pravice nadomestilo, ki ne sme biti nižje od polovice povečanja tržne vrednosti nepremičnine (263. člen SPZ).

Pojmi: stavbna pravica, časovna omejenost stavbne pravice, ustanovitev stavbne pravice, podlage za prenehanje stavbne pravice, posledice prenehanja stavbne pravice.

5.13 Zemljiška knjiga

Stvarne pravice so absolutne pravice. Publiciteto kot zunanjo razvidnost stvarnih pravic zagotavlja pri premičnih stvareh posest, pri nepremičninah pa zemljiška knjiga kot javna knjiga, namenjena vpisu in javni objavi podatkov o pravicah na nepremičninah in pravnih dejstvih v zvezi z nepremičninami.

Nepremičnine, ki se vpisujejo v zemljiško knjigo, so:

1. zemljiška parcela,
2. stavba, zgrajena na podlagi stavbne pravice,
3. če je oblikovana etažna lastnina:
 - stavba v etažni lastnini in
 - posamezni deli te stavbe.

Kot nepremičnina se v zemljiško knjigo vpiše tudi stavbna pravica (11. člen Zakona o zemljiški knjigi, ZZK-1).

V zemljiško knjigo se vpisujejo stvarne pravice na nepremičninah (lastninska pravica, hipoteka, zemljiški dolg, služnostna pravica, pravica stvarnega bremena, stavbna pravica) kakor tudi nekatere z zakonom določene obligacijske pravice na nepremičninah:

1. pravica prepovedi odtujitve oziroma obremenitve, če je nastala na podlagi pravnega posla lastnika in
 - če so izpolnjeni pogoji za vpis te prepovedi v zemljiško knjigo po SPZ, ali
 - če je nastala na podlagi pogodbe o dosmrtnem preživljanju,
2. zakupna in najemna pravica,
3. predkupna oziroma odkupna pravica, če je nastala na podlagi pravnega posla,
4. posebna pravica uporabe javnega dobra,
5. druge pravice, za katere zakon določa, da se vpišejo v zemljiško knjigo (13. člen ZZK-1).

Po *vpisnem načelu* se stvarne pravice na nepremičninah pridobijo oziroma prenehajo s trenutkom začetka učinkovanja vpisa v zemljiško knjigo, če zakon ne določa drugače (na primer, če stvarna pravica nastane na podlagi zakona, kot lastninska pravica s priposestvom, ali na podlagi odločbe upravnega organa, kot na primer na podlagi odločbe o denacionalizaciji).

Zemljiška knjiga je sestavljena iz glavne knjige in zbirke listin.

Glavna knjiga je namenjena vpisu podatkov o pravicah na nepremičninah in pravnih dejstvih v zvezi z nepremičninami, za katere zakon določa, da se vpišejo v zemljiško knjigo. *Zbirka listin* je sestavljena iz listin (na primer pogodb, odločb državnih organov), na podlagi katerih je bil opravljen vpis v glavno knjigo (1. člen zakona o zemljiški knjigi, ZZK-1). Vsi vpisi v zemljiški knjigi so javni (*formalno publicitetno načelo*, 4. člen ZZK-1).

Če je vpis pravice oziroma pravnega dejstva dovoljen, se šteje, da je ta pravica oziroma to pravno dejstvo, ki je vpisano v zemljiško knjigo, vsakomur znano od začetka uradnih ur zemljiškoknjižnega sodišča v naslednjem delovnem dnevu po dnevu, ko je zemljiškoknjižno sodišče v zemljiški knjigi vpisalo prejem predloga za vpis te pravice oziroma pravnega dejstva, oziroma prejem listine, na podlagi katere je o vpisu odločilo po uradni dolžnosti, in se nihče ne more sklicevati, da mu ta pravica oziroma to pravno dejstvo od takrat dalje ni bilo znano. Če pravica oziroma pravno dejstvo, za katerega zakon določa, da se vpisuje v zemljiško knjigo, v zemljiški knjigi nista vpisana, se šteje, da tretji za to pravico oziroma pravno dejstvo ni vedel, če se ne dokaže drugače (*materialno publicitetno načelo*, 6. člen ZZK-1). Na to načelo se navezuje *načelo zaupanja*: kdor v pravnem prometu pošteno ravna in se zanese na podatke o pravicah, ki so vpisani v zemljiški knjigi, zaradi tega ne sme trpeti škodljivih posledic. Kdor izpolni pogoje za vpis pravice oziroma pravnega dejstva v zemljiško knjigo v svojo korist in tega vpisa ne predlaga, nosi vse škodljive posledice takšne opustitve (8. člen ZZK-1).

Vpisi v zemljiško knjigo so glavni vpisi in pomožni vpisi (26. člen ZZK-1).

Glavni vpisi so vknjižba, predznamba in zaznamba.

Vknjižba je glavni vpis, s katerim se doseže oziroma izkaže pridobitev oziroma prenehanje pravice, ki se vpisuje v zemljiško knjigo (39. člen ZZK-1).

Predznamba je glavni vpis, s katerim se doseže oziroma izkaže pridobitev oziroma prenehanje pravice, ki se vpisuje v zemljiško knjigo, in ki učinkuje pod pogojem, da se predznamba opraviči (na primer, da se naknadno listini o pogobi priloži zemljiškoknjižno dovolilo itd., 48. člen ZZK-1).

Zaznamba je glavni vpis, s katerim se opravi vpis oziroma izbris pravnih dejstev, za katera zakon določa, da se vpisujejo v zemljiško knjigo (na primer zaznamba zaščitene kmetije, zavarovanega območja itd. 63. člen ZZK-1).

Pomožna vpisa sta plomba in poočitev (28. člen ZZK-1).

Plomba je pomožni vpis, s katerim se javno objavi, da je bil glede določene nepremičnine začet zemljiškoknjižni postopek, v katerem zemljiškoknjižno sodišče o vpisu še ni pravnomočno odločilo. Zemljiškoknjižno sodišče vpiše plombo po uradni dolžnosti na podlagi prejema zemljiškoknjižnega predloga ali listine, na podlagi katere o vpisu odloča po uradni dolžnosti (134. in 135. člen ZZK-1).

Poočitev je pomožni vpis, s katerim se lahko vpiše sprememba identifikacijskega znaka nepremičnine zaradi uskladitve s spremembo tega podatka v katastru (poočitev spremembe identifikacijskega znaka nepremičnine). Zemljiška knjiga se namreč naslanja na kataster zemljišč, stavb in drugo evidenco nepremičnin, ki jo vodijo upravni organi.

S poočitvijo se lahko izvedejo vpisi, povezani z združitvijo ali delitvijo nepremičnin v katastru, ki ne povzročijo spremembe širšega pravnega položaja nepremičnine (poočitev združitve ali delitve nepremičnin), ali pa se vpiše sprememba podatka glede imetnika pravice na nepremičnini, zaradi uskladitve s spremembo podatkov o imetniku, ki je oseba, v centralnem registru prebivalstva ali poslovnem registru (poočitev spremembe podatkov o osebi, 114. člen ZZK-1).

Pojmi: zemljiška knjiga, nepremičnine, ki se vpisujejo v zemljiško knjigo, pravice, ki se vpisujejo v zemljiško knjigo, glavna knjiga, zbirka listin, vpisno načelo, formalno in materialno publicitetno načelo, načelo zaupanja, glavni in pomožni vpisi, vknjižba, predznamba, zaznamba, plomba in poočitev.

6 OBLIGACIJSKO PRAVO

6.1 Pojem

Obligacijsko pravo ureja obveznosti med najmanj dvema osebama, od katerih ima ena oseba kot dolжник obveznost do druge osebe, upnika, ta pa ima nasproti dolžniku terjatev oziroma pravico na izpolnitev obveznosti.

Predmet obveznosti je določeno izpolnitveno ravnanje, ki je lahko dajatev, storitev, opustitev ali dopustitev.

Tako je predmet obveznosti pri prodajni pogodbi *dajatev*, ki je za kupca denarna (plačilo kupnine), za prodajalca nedenarna (izročitev stvari).

Storitev je tipičen predmet izpolnitve podjemnih in podobnih pogodb (podjemnik se zaveže popraviti avtomobil, izvajalec se zaveže zgraditi hišo, prevoznik se zaveže prepeljati stvar na namembni kraj in podobno).

Opustitev je predmet izpolnitvenega ravnanja na primer pri konkurenčni klavzuli: pogodbenik se zaveže, da drugi pogodbeni stranki določen čas ne bo konkuriral z opravljanjem enake ali podobne dejavnosti.

Dopustitev je predmet izpolnitvenega ravnanja pri licenčni pogodbi, s katero jemalec licence dopusti jemalcu licence, da na primer lahko gospodarsko izkorišča s patentom zavarovani izum.

Obligacije ali obveznosti razvrščano na poslovne in neposlovne.

Poslovne obveznosti nastanejo na podlagi pravnih poslov. Pravni posli so izjave volje, namenjene nastanku, spremembi ali prenehanju posameznih obveznosti in njim ustrezajočih pravic.

Neposlovne obveznosti pa so posledice drugih pravnih dogodkov, ki imajo neposredno na podlagi zakona za posledico nastanek obveznosti, na primer povzročitev škode, poslovodstvo brez naročila ali neupravičena obogatitev.

Pri denarnih obveznostih se postavlja vprašanje, ali je treba zaradi upoštevanja načela enake vrednosti izpolnitev upoštevati spremembe vrednosti denarja med nastankom in izpolnitvijo obveznosti. Obligacijski zakonik izhaja iz predpostavke, da se vrednost denarja ne spreminja in postavlja *načelo denarnega nominalizma*, vendar dopušča izjeme na podlagi dogovora strank: če je predmet obveznosti vsota denarja, mora dolжник plačati tisto število denarnih enot, na katero se glasi obveznost, če se upnik in dolжник v skladu z zakonom ne dogovorita drugače (371. člen OZ). Tako se stranki lahko dogovorita za *valorizacijo*, kar pomeni, da se višina dolžnikove denarne obveznosti določi glede na spremembe cen za blago in storitve, izraženih z indeksom cen, ki ga ugotavlja pooblaščen organizacija (*indeksna klavzula*), ali glede na gibanje tečaja tuje valute (*valutna klavzula*), ali glede na spremembe drugih cen, če ni takšen dogovor v nasprotju z zakonom. Če ni drugačnega dogovora, se valorizacija opravi za obdobje od nastanka obveznosti do njene izpolnitve (372. člen OZ).

Pri denarnih obveznostih dolguje dolжник poleg glavnice tudi obresti, če tako določa zakon ali če se upnik in dolжник tako dogovorita.

Če so dogovorjene pogodbene obresti, nista pa določeni obrestna mera in zapadlost, je obrestna mera 6 % letno, obresti pa zapadejo hkrati z zapadlostjo glavnice (drugi odstavek 382. člena OZ).

Pogodbene obresti nehajo teči, ko vsota zapadlih, pa ne plačanih obresti doseže glavnico (382.a člen OZ). Pogodbene obresti se lahko dogovorijo tudi za druge obveznosti, pri katerih so predmet stvari, določene po vrsti (383. člen OZ).

Zakon prepoveduje *obrestne obresti*: od zapadlih, pa ne plačanih obresti, ne tečejo zamudne obresti, če zakon ne določa drugače. Nično je pogodbeno določilo, da od zapadlih neplačanih obresti tečejo obresti; dopustno pa je v pogodbi določiti višjo obrestno mero za primer, da dolžnik ne bo pravočasno plačal zapadlih obresti (375. člen OZ). Obresti ne smejo biti previsoke (oderuške obresti): če je dogovorjena obrestna mera zamudnih ali pogodbenih obresti za več kot 50 % višja od predpisane obrestne mere zamudnih obresti, se takšen dogovor šteje za oderuško pogodbo, razen če gre za gospodarsko pogodbo ali če upnik dokaže, da ni izkoristil stiske ali težkega gmotnega stanja dolžnika, njegove nezadostne izkušnosti, lahkomiselnosti ali odvisnosti ali da koristi, ki si jo je izgovoril zase ali za koga drugega, ni v očitnem nesorazmerju s tistim, kar je sam dal ali se zavezal dati ali storiti (377. člen OZ).

Če je dolžnik v zamudi z izpolnitvijo denarne obveznosti, dolguje poleg glavnice še zamudne obresti. Obrestna mera zamudnih obresti znaša 8 % letno, če poseben zakon ne določa drugače (378. člen OZ).

Vendar zakon določa drugače. Zakon o predpisani obrestni meri zamudnih obresti (ZPOMZO-1) v 2. členu predpisuje, da je obrestna mera zamudnih obresti vodilna obrestna mera, povečana za 8 odstotnih točk. Vodilna obrestna mera je obrestna mera, ki jo uporablja Evropska centralna banka za operacije glavnega refinanciranja, ki jih je opravila pred prvim koledarskim dnevom zadevnega šestmesečnega obdobja. Predpisana obrestna mera velja za šestmesečno obdobje, ki se začne s 1. januarjem oziroma 1. julijem. Minister, pristojen za finance, objavi višino tako določene predpisane obrestne mere zamudnih obresti in vse spremembe v Uradnem listu RS.

Upnik in dolžnik se lahko dogovorita, da je obrestna mera zamudnih obresti nižja ali višja od obrestne mere zamudnih obresti, določene z zakonom (379. člen OZ). Upnik ima pravico do zamudnih obresti ne glede na to, ali mu je zaradi dolžnikove zamude nastala kakšna škoda. V primeru, če je škoda, ki je upniku nastala zaradi dolžnikove zamude, večja od zneska, ki bi ga dobil na račun zamudnih obresti, ima upnik pravico zahtevati razliko do popolne odškodnine (380. člen OZ). Od neplačanih obresti je mogoče zahtevati zamudne obresti samo od dneva, ko je pri sodišču vložen zahtevek za njihovo plačilo (procesne obresti, 381. člen OZ).

Glede na število predmetov obveznosti razlikujemo enostavne, alternativne in fakultativne obveznosti.

Enostavne obveznosti imajo samo en predmet.

Alternativna obveznost ima dva ali več predmetov, vendar mora dolžnik dati le enega, da bi bil prost obveznosti. Če ni drugačnega dogovora, ima pravico izbire dolžnik in obveznost preneha, ko izroči predmet, ki ga je izbral (384. člen OZ).

Dolžnik ima pravico izbire vse dotlej, dokler ni v prisilni izvršbi ena izmed dolgovanih stvari popolnoma ali delno izročena upniku po njegovi izbiri. Če ima pravico izbire upnik in se ta ne izreče o njej v roku, ki je določen za izpolnitev, lahko dolžnik zahteva od njega, naj izbere, in mu za to določi primeren rok; po izteku tega roka preide pravica izbire na dolžnika (386. člen OZ). Če mora izbiro opraviti tretji, ki pa tega ne stori, lahko vsaka stranka zahteva, naj to stori sodišče (387. člen OZ).

Izbira predmeta obveznosti je nepreklicna in se po izbiri šteje, da bila predmet obveznosti že od začetka izbrana stvar (385. člen OZ).

Če postane kakšen predmet obveznosti nemogoč zaradi kakšnega dogodka, za katerega ni odgovorna nobena stranka, se obveznost omeji na preostali predmet (388. člen OZ).

Če pa postane kakšen predmet obveznosti nemogoč zaradi dogodka, za katerega odgovarja dolжник, in ima on pravico izbire, se obveznost omeji na preostali predmet; če ima pravico izbire upnik, pa lahko po svoji izbiri zahteva preostali predmet ali odškodnino.

Če postane kakšen predmet obveznosti nemogoč zaradi dogodka, za katerega je odgovoren upnik, preneha dolžnikova obveznost. Vendar to pravilo velja tudi pri enostavnih obveznostih in s tem ni urejena sankcija za poseg v morebitno dolžnikovo pravico izbire, prav tako ni upoštevana morebitna izbirna pravica upnika. Zato lahko dolжник v primeru, če ima pravico izbire, zahteva odškodnino in izpolni svojo obveznost s preostalim predmetom; če pa ima pravico izbire upnik, lahko da odškodnino in zahteva preostali predmet (389. člen OZ).

Fakultativna je obveznost, ki ima sicer en sam predmet, vendar se sme dolжник oprostiti svoje obveznosti s tem, da upniku izroči kakšen drug določen predmet (390. člen OZ). Dolжник lahko izkoristi to možnost vse dotlej, dokler ne dobi upnik v prisilni izvršbi popolnoma ali delno predmet obveznosti (390. člen OZ).

Upnik sme pri fakultativni obveznosti zahtevati od dolžnika le predmet obveznosti, ne pa tudi drugi predmet, s katerim lahko dolжник, če hoče, prav tako izpolni svojo obveznost.

Če postane predmet obveznosti nemogoč zaradi dogodka, za katerega dolжник odgovarja, sme upnik zahtevati le odškodnino, vendar se dolжник lahko oprosti obveznosti s tem, da izroči predmet, ki ga je upravičen izročiti namesto dolgovanega predmeta (391. člen OZ).

Fakultativne so lahko tudi *terjatve*, če pogodba ali zakon določa, da lahko upnik namesto dolgovanega predmeta zahteva od dolžnika kakšen drug določen predmet. Tedaj je dolжник, če upnik to zahteva, dolžan izročiti ta predmet (392. člen OZ).

Če je pri obveznostih več dolžnikov ali upnikov, je ureditev razmerij med upniki in dolžniki odvisna od delljivosti ali nedeljivosti obveznosti.

Obveznost je *deljiva*, če se lahko tisto, kar se dolguje, razdeli in izpolni v delih, ki imajo iste lastnosti kot celi predmet, in če s to delitvijo ne izgubi ničesar od svoje vrednosti (praviloma na primer denarne obveznosti); sicer je obveznost *nedeljiva* (na primer obveznost izročitve žive živali, opustitvene obveznosti itd.).

Če je več upnikov ali dolžnikov pri deljivi obveznosti, je ureditev enostavna: če ni drugačnega dogovora, se obveznost med dolžniki deli na enake dele in vsak izmed dolžnikov odgovarja za svoj del obveznosti, terjatev med upniki pa se deli med njimi na enake dele in more vsak upnik zahtevati le svoj del terjatve (393. člen OZ).

Če je več dolžnikov pri kakšni deljivi, z gospodarsko pogodbo nastali obveznosti, odgovarjajo ti upniku solidarno, razen če so pogodbeniki izrecno odklonili solidarno odgovornost (394. člen OZ).

Vsak dolжник *solidarne obveznosti* odgovarja upniku za celo obveznost in lahko upnik zahteva njeno izpolnitev od kogar hoče, vse dotlej, dokler ni popolnoma izpolnjena; vendar pa obveznost preneha, ko jo en dolжник izpolni, in so vsi dolžniki prosti (prvi odstavek 395. člena OZ). Dolжник, ki je izpolnil obveznost, ima pravico zahtevati od vsakega sodolžnika, da mu povrne del obveznosti, ki pade nanj. Del, ki pada na sodolžnika, od katerega ni mogoče dobiti povračila, se porazdeli sorazmerno na vse ostale sodolžnike (404. člen OZ).

Kadar je na upniški strani več oseb, so upniki solidarni le, če je solidarnost dogovorjena ali z zakonom določena (406. člen OZ). Vsak solidarni upnik ima pravico zahtevati od dolžnika izpolnitev cele obveznosti; vendar obveznost preneha tudi nasproti drugim upnikom, ko je eden izmed njih poplačan. Dolžnik lahko izpolni obveznost upniku, ki ga sam izbere, vse dokler neki upnik ne zahteva izpolnitve (407. člen OZ).

Za *nedeljive obveznosti*, pri katerih je *več dolžnikov*, se smiselno uporabljajo predpisi o solidarnih obveznostih. Če pa je pri nedeljivi obveznosti *več upnikov*, med katerimi ni niti s pogodbo dogovorjena niti z zakonom določena solidarnost, sme posamezen upnik le tedaj zahtevati, naj jo dolžnik izpolni njemu, če so ga drugi upniki pooblastili, da sprejme izpolnitev; sicer pa lahko vsak upnik zahteva od dolžnika, da izpolni obveznost vsem skupaj ali da jo položi pri sodišču (416. člen OZ).

Pojmi: obveznost, predmet obveznosti, dajatvene, storitvene, opustitvene in dopustitvene obveznosti, poslovne in neposlovne obveznosti, načelo nominalizma pri denarnih obveznostih, valorizacija, indeksna, valutna, cenovna in druge klavzule, pogodbene in zamudne obresti, obrestne obresti, enostavne, alternativne in fakultativne obveznosti, fakultativne terjatve, deljive in nedeljive obveznosti, solidarne obveznosti in terjatve, nedeljive obveznosti in terjatve.

6.2 Načela obligacijskega prava

Zaradi načela pogodbene svobode je obligacijsko pravo eno najbolj obsežnih pravnih področij. Zato so za razumevanje, razlago in uporabo obligacijskega prava zelo pomembna temeljna načela, ki veljajo za vsa obligacijska razmerja.

Po načelu *dispozitivne narave zakonskih določb* lahko udeleženci uredijo svoje obligacijsko razmerje drugače, kot je določeno v zakoniku, če iz posamezne določbe tega zakonika ali iz njenega smisla ne izhaja kaj drugega (2. člen OZ). Dispozitivna pravila so pravna pravila, ki se uporabljajo, če stranke za medsebojno razmerje niso določile drugačnega pravila. Na primer: prodajalec in kupec se lahko dogovorita, da je treba plačati kupnino pred izročitvijo, ob izročitvi ali po izročitvi stvari, toda če se nista dogovorila in ničesar drugega ne izhaja iz pogodbe, je kupec dolžan plačati kupnino ob izročitvi stvari (prim. 496. člen OZ).

Z načelom dispozitivnosti zakonskih določb je tesno povezano načelo *prostega urejanja obligacijskih razmerij*. To načelo pomeni, da udeleženci prosto urejajo obligacijska razmerja, vendar jih ne smejo urejati v nasprotju z ustavo, prisilnimi predpisi ali moralo (3. člen OZ).

Udeleženci v obligacijskem razmerju so *enakopravni* (4. člen), kar odseva v pravilih, da pogodba nastane, se spremeni ali preneha praviloma samo s soglasno voljo pogodbenih strank.

Pri sklepanju obligacijskih razmerij in pri izvrševanju pravic in izpolnjevanju obveznosti iz teh razmerij morajo udeleženci spoštovati *načelo vestnosti in poštenja*. Iz tega načela izhajata obveznost lojalnosti (pogodbene solidarnosti) do drugega pogodbenika in obveznost sodelovanja pogodbenih strank (na primer dolžnost obveščanja, tako Varanelli, 2014, str. 47).

Udeleženci v obligacijskih razmerjih morajo v prometu ravnati v skladu z dobrimi poslovnimi običaji (5. člen OZ).

V obligacijskih razmerjih se dolžno ravnanje presoja ne po skrbnosti, kakršno vsaka stranka morda izkazuje v lastnih zadevah, temveč je merilo objektivizirano: vsak udeleženec mora pri posamezni vrsti obligacijskih razmerij ravnati s *skrbnostjo dobrega gospodarja* ali dobrega gospodarstvenika. Pri izpolnjevanju obveznosti iz svoje poklicne dejavnosti ravnati pa morajo

udeleženci ravnati z večjo skrbnostjo, po pravilih stroke in po običajih (*skrbnost dobrega strokovnjaka*, 6. člen OZ).

Zakon prepoveduje zlorabo pravic. Pravice iz obligacijskih razmerij so omejene z enakimi pravicami drugih. Izvrševati jih je treba v skladu s temeljnimi načeli Obligacijskega zakonika in z njihovim namenom. Zato se morajo udeleženci v obligacijskem razmerju pri izvrševanju svojih pravic vzdržati ravnanja, s katerim bi bila otežena izpolnitev obveznosti drugih udeležencev. Prepovedano je tudi navidezno izvrševanje pravice, ko njen nosilec ravna z izključnim ali očitnim namenom, da drugemu škoduje (7. člen OZ).

Pri sklepanju dvostranskih pogodb izhajajo udeleženci iz načela enake vrednosti vzajemnih dajatev (8. člen).

Udeleženci so dolžni izpolniti svojo obveznost in odgovarjajo za njeno izpolnitev (*pacta sunt servanda* (lat.): pogodbe je treba izpolniti). Obveznost ugasne samo s soglasno voljo udeležencev v obligacijskem razmerju ali na podlagi zakona (9. člen OZ).

Zakon prepoveduje ravnanje, s katerim bi se utegnila drugemu povzročiti škoda (prepoved povzročanja škode, 10. člen OZ).

Udeleženci v obligacijskem razmerju si morajo prizadevati, da rešujejo spore z usklajevanjem, posredovanjem ali na drug miren način (11. člen OZ).

V obligacijskih razmerjih gospodarskih subjektov se za presojo potrebnih ravnanj in njihovih učinkov upoštevajo poslovni običaji, uzance in praksa, vzpostavljena med strankama (13. člen OZ). Poslovni običaji so pravila, ki nastanejo z daljšim ravnanjem subjektov na določen način, pri čemer se razvije prepričanje, da je takšno ravnanje obvezno in se v razmerjih med gospodarskimi subjekti oziroma gospodarskimi subjekti in tretjimi (na primer potrošniki) tudi pričakuje. Uzance so zapisani trgovski običaji (ponavadi uzance izda zbornica ali podobno združenje poslovnih subjektov), ki veljajo za vse poslovne subjekte (splošne uzance) ali le za posamezno stroko (posebne uzance).

Pojmi: dispozitivna narava zakonskih določb, načelo prostega urejanja obligacijskih razmerij, načelo enakopravnosti, načelo vestnosti in poštenja, načelo skrbnosti dobrega gospodarja ali dobrega strokovnjaka, prepoved zlorabe pravic, načelo enake vrednosti vzajemnih dajatev, dolžnost izpolnitve obveznosti, prepoved povzročanja škode, mirno reševanje sporov, upoštevanje poslovnih običajev, uzanc in prakse, vzpostavljene med gospodarskimi subjekti kot strankami obligacijskih razmerij, običaj in uzance.

6.3 Pogodbe

Poslovne obveznosti nastanejo na podlagi pravnih poslov.

Pravni posli so izjave volje, ki ustvarjajo pravne posledice. Od pravnih poslov je treba razlikovati *dejanske posle* oziroma *materialne akte*, ki niso izjave volje, imajo pa tudi pravne posledice (na primer izpolnitev dolga ima za posledico njegovo prenehanje, Koziol in Welser, 2006, str. 96-99).

Pravni posli so lahko *enostranski*, če predvidene pravne posledice nastanejo z izjavo volje ene same osebe, bodisi da je pri tem potrebno, da naslovnik prejme izjavo volje (na primer ponudba, odpoved in podobno) ali pa prejem izjave volje za veljavnost posla ni potreben (na primer oporoka). *Dvo- ali večstranski pravni posli*, ki temeljijo na soglasju volj strank (udeležencev), se imenujejo *pogodbe* (Koziol in Welser, 2006, str. 115 in 116).

Pravne posle lahko razvrstimo na enostransko ali dvostransko obvezne. Pri *enostransko obveznih pravnih poslih* je ena stranka samo zavezanec, druga pa samo upnik (na primer pri darilni pogodbi je zavezanec samo darovalec, upnik pa samo obdarovanec).

Pri *dvostransko obveznih pravnih poslih* je vsaka stranka upnik za svojo terjatev in dolžnik za svojo obveznost, ki jo prevzema s poslom: pri prodajni pogodbi je na primer prodajalec dolžnik za izročitev stvari kot obveznost in upnik za plačila kupnine kot terjatev, kupec pa upnik za izročitev stvari (terjatev) in dolžnik za plačilo kupnine (obveznost).

Dvostransko obvezni pravni posli so lahko popolno ali nepopolno dvostransko obvezni. Pri popolnoma dvostransko obveznih poslih je obveznost glavne izpolnitve ene stranke po volji obeh strank protiizpolnitev za obveznost glavne izpolnitve nasprotne stranke. Obveznost in protiobveznost sta predmet izmenjave. Takšne posle imenujemo tudi *vzajemne* ali *sinalagmatske posle* (Koziol in Welser, 2006, str. 115 in 116).

Pri *odplačnih pravnih poslih* je izpolnitev ene stranke nadomestilo za izpolnitev druge stranke. Odplačnih pravnih poslov ne smemo enačiti z dvostransko obveznimi: pogodba o brezobrestnem denarnem posojilu je sicer dvostransko obvezen pravni posel, ker mora posojilodajalec izročiti določen znesek denarja posjilojemalcu, ta pa mora po določenem času vrniti izposojeni znesek posojilodajalcu. Vendar je posel neodplačen, ker posjilojemalec ne prejme nadomestila za začasno prepustitev posojenega zneska drugi stranki (837. člen OZ).

Obstajajo tudi *mešani, odplačno-neodplačni* pravni posli (Koziol in Welser, 2006, str. 116 in 117).

Kavzalni pravni posli so pravni posli, katerih učinkovitost je odvisna od pravne podlage, sicer je pravni posel *abstrakten* (Koziol in Welser, 2006, str. 118-120).

OZ ne ureja pravnih poslov na splošno, temveč podrobno ureja pogodbe kot dvostranske ali večstranske pravne posle, za katere je bistveno soglasje pogodbenih strank, in določa, da se pravila o pogodbah smiselno uporabljajo tudi za druge pravne posle (14. člen OZ).

Pogodba je sklenjena, ko se pogodbeni stranki sporazumeta o njenih bistvenih sestavinah (15. člen OZ). Če sta pogodbeni stranki po doseženem soglasju o bistvenih sestavinah pogodbe pustili kakšne stranske točke za kasneje, se šteje pogodba za sklenjeno, stranske točke pa uredi, če sama pogodbenika ne dosežeta soglasja o njih, sodišče, ki pri tem upošteva prejšnja pogajanja, prakso vzpostavljeno med strankama in običaje (drugi odstavek 22. člena OZ).

Če soglasja strank dejansko ni, stranki pa sta prepričani, da soglašata, pogodba ni sklenjena, ker ni soglasja (nesporazum, 16. člen OZ).

V nekaterih primerih, ki pomenijo izjemo od načela prostega urejanja obligacijskih razmerij, zakon določa obveznost sklenitve pogodbe (*kontrahirna dolžnost*) ali pa vsaj delno določa vsebino pogodbe.

Če je sklenitev pogodbe za eno stranko obvezna (na primer javni prevoznik v javnem prometu mora skleniti prevozno pogodbo), lahko zainteresirana oseba zahteva sklenitev pogodbe.

Določbe predpisov, s katerimi je delno ali v celoti določena vsebina pogodb, so sestavni del teh pogodb in, kolikor pogodba nima izrecnih določb, ki povzemale te predpise ni, dopolnjujejo pogodbo ali stopajo na mesto pogodbenih določil, ki niso v skladu z njimi (17. člen OZ).

Kadar je za sklenitev pogodbe potrebno soglasje koga tretjega, ga ta lahko da pred sklenitvijo pogodbe kot dovoljenje ali po sklenitvi kot odobritev, če ni z zakonom določeno kaj drugega. Dovoljenje oziroma odobritev morata biti dana v obliki, ki je predpisana za pogodbe, za katere se dajeta (19. člen OZ).

Soglasje volj strank mora biti izraženo. Stranka lahko izjavi svojo voljo izrecno z besedami, z običajnimi znaki ali pa molče z drugačnim ravnanjem, iz katerega se da zanesljivo sklepati, da obstoji (*konkludentno* ali sklepčno ravnanje, 18. člen OZ).

Če sta pogodbeni stranki po doseženem soglasju o bistvenih sestavinah pogodbe pustili kakšne stranske točke za kasneje, se šteje pogodba za sklenjeno. Če sama pogodbenika ne dosežeta soglasja o stranskih točkah, uredi te točke sodišče, ki pri tem upošteva prejšnja pogajanja, prakso vzpostavljeno med strankama in običaje.

Pogajanja pred sklenitvijo pogodbe ne zavezujejo in jih lahko vsaka stranka prekine, kadarkoli hoče. Vendar odgovarja stranka, ki se je pogajala, ne da bi imela namen skleniti pogodbo, za škodo, ki jo je povzročila drugi stranki. Prav tako za škodo odgovarja tudi stranka, ki se je pogajala z namenom skleniti pogodbo, pa je ta namen brez utemeljenega razloga opustila in tako drugi stranki povzročila škodo (20. člen OZ).

Pogodba se praviloma sklene tako, da ena stranka da drugi ponudbo, druga stranka pa ponudbo sprejme.

Ponudba je predlog za sklenitev pogodbe, ki vsebuje vse bistvene sestavine pogodbe, tako da bi se z njegovim sprejemom pogodba lahko sklenila, in je dan določeni osebi.

Predlog, naslovljen nedoločenemu številu oseb, ki vsebuje vse bistvene sestavine pogodbe, se šteje kot vabilo k dajanju ponudb, če iz okoliščin ne izhaja drugače (prvi in tretji odstavek 22. člena OZ).

Po zakonu se razstavljanje blaga z označitvijo cene šteje za ponudbo, če ne izhaja iz okoliščin primera ali iz običajev kaj drugega.

Poslani katalogi, ceniki, tarife in druga obvestila, oglasi v tisku, z letaki, po radiu, televiziji ali kako drugače niso ponudbe za sklenitev pogodbe, temveč samo vabila k ponudbi pod objavljenimi pogoji (24. člen OZ).

Ponudba je načeloma *obvezna*: ponudnika veže ponudba, razen če je izključil svojo obveznost, da ostane pri ponudbi, ali če ta izključitev izhaja iz okoliščin posla. Zato lahko ponudnik umakne takšno ponudbo samo, če je naslovnik prejel umik, preden je prejel ponudbo, ali sočasno z njo (25. člen OZ).

Vendar je vezanost ponudnika z dano ponudbo časovno omejena, ker bi bilo drugačno pravilo nepraktično in neživljenjsko.

Zakon ureja različne položaje glede na časovno vezanost ponudbe.

Ponudba, v kateri je *določen rok, do katerega mora biti sprejeta*, veže ponudnika do izteka tega roka.

Če je ponudba, v kateri ni določen rok za sprejem, dana *ustno*, se šteje za zavrnjeno, če ni sprejeta takoj, razen če iz okoliščin izhaja, da ima naslovnik nekaj časa za premislek.

Ponudba, dana odsotni osebi, ki ne določa roka za sprejem, pa veže ponudnika toliko časa, kolikor je običajno potrebno, da ponudba prispe do te osebe, da jo ta prouči ter o njej odloči in da odgovor o sprejemu prispe do ponudnika.

Ponudba lahko preneha veljati pred iztekom roka za sprejem, če pred iztekom roka k ponudniku prispe izjava o njeni zavrnitvi. Tedaj ni več razloga, da bi bilo treba z zavezujočo naravo ponudbe varovati naslovnika, ker je ponudnik od naslovnika že prejel izjavo, da ponudba ni sprejeta (26. člen OZ).

Ker ponudba s potekom roka za sprejem preneha veljati, se šteje z zamudo sprejeta ponudba za novo ponudbo naslovnika, razen če mu ponudnik takoj sporoči, da velja pogodba za sklenjeno po prvi ponudbi.

Lahko pa je z zamudo prejeta izjava o sprejemu ponudbe posledica motenj pri prenosu oziroma na poti izjave o sprejemu od naslovnika k ponudniku. V tem primeru zakon nalaga ponudniku posebej skrbno ravnanje: če je iz listine, ki vsebuje sprejem z zamudo, razvidno, da je bila odposlana v takih okoliščinah, da bi jo ponudnik prejel pravočasno, če bi bil njen prenos reden, se šteje, da je pogodba sklenjena, razen če ponudnik takoj obvesti naslovnika, da se zaradi zamude ne čuti vezanega s svojo ponudbo (31. člen OZ).

Ponudba za sklenitev pogodbe, za katero zahteva zakon posebno obliko, veže ponudnika samo, če je dana v taki obliki. To velja tudi za sprejem ponudbe (27. člen OZ).

Ponudba je sprejeta, ko ponudnik prejme izjavo naslovnika, da sprejema ponudbo, ali ko naslovnik v času, ko ponudba veže, stori nekaj, kar na podlagi ponudbe, prakse, vzpostavljene med strankama ali običaja lahko šteje za izjavo o sprejemu (na primer pošlje stvar ali plača ceno). Sprejem ponudbe se lahko umakne, če ponudnik prejme izjavo o umiku pred izjavo o sprejemu ali sočasno z njo. Na ta način je vzpostavljeno ravnovesje med pogodbenima strankama že pri sklepanju pogodbe: tako kot ponudba je tudi izjava o sprejemu ponudbe načeloma zavezujoča za tistega, ki jo daje (28. člen OZ).

Če odgovor na ponudbo izraža sprejem, hkrati pa predlaga, naj se v nečem spremeni ali dopolni, se šteje, da je naslovnik ponudbo zavrnil in sam dal drugo ponudbo svojemu prejšnjemu ponudniku. Izjemoma odgovor na ponudbo, ki izraža sprejem, toda vsebuje dopolnitve ali spremembe, ki bistveno ne spreminjajo ponudbe, pomeni sprejem, razen če ponudnik takoj ugovarja. Če se dopolnitve ali spremembe nanašajo na ceno, plačilo, kakovost ali količino blaga, kraj in čas dobave, obseg odgovornosti ene stranke v primerjavi z drugo ali na reševanje sporov, se šteje, da bistveno spreminjajo ponudbo. Če ponudnik torej ne ugovarja ne bistvenim spremembam in dopolnitvam ponudbe, ki jih izraža izjava o sprejemu ponudbe, takoj, ko prejme to izjavo, je pogodba sklenjena z ne bistvenimi spremembami in dopolnitvami ponudbe, ki jih izraža izjava o sprejemu (29. člen OZ).

Praviloma molk ne pomeni sprejema ponudbe: če naslovnik molči, to ne pomeni, da sprejema ponudbo. Zato po zakonu nima pravnega učinka določilo v ponudbi, da bosta molk naslovnika ali kakšna druga njegova opustitev (na primer, če ne zavrne ponudbe v določenem roku ali če poslane stvari, za katero mu je dana ponudba, ne vrne v določenem času) veljala za sprejem ponudbe.

Od tega pravila zakon predvideva dve izjemi.

Če je naslovnik glede določenega blaga v stalni poslovni zvezi s ponudnikom, se šteje, da je sprejel ponudbo, ki se nanaša na takšno blago, če je ni takoj ali v danem roku zavrnil. Podobno mora tisti, ki se je ponudil drugemu, da bo po njegovih naročilih opravljal določene posle, ter tisti, v čigar dejavnost spada izvrševanje takšnih naročil, izvršiti dobljeno naročilo, če ga ni takoj zavrnil. Če naslovnik naročila ni takoj zavrnil, zakon šteje, da je bila pogodba sklenjena v trenutku, ko je ponudbo oziroma naročilo dobil (30. člen OZ).

Pogodba s katero stranki sprejemata obveznost, da bosta sklenili drugo pogodbo, se imenuje *predpogodba*.

Predpogodba veže, če vsebuje bistvene sestavine glavne pogodbe. Sklenitev glavne pogodbe se lahko zahteva v šestih mesecih od izteka roka, določenega za njeno sklenitev, če ta rok ni določen, pa od dneva, ko bi po naravi posla in okoliščinah pogodba morala biti sklenjena (33. člen OZ).

Za sklenitev veljavne pogodbe zakon predpisuje določene predpostavke. Na tem mestu obravnavamo splošne predpostavke, ki se nanašajo na vse pogodbe.

Prva predpostavka se nanaša na pravno in poslovno sposobnost ter sposobnost za razsojanje pogodbenih strank.

Pogodbo lahko sklenejo samo tisti, ki imajo *pravno sposobnost* (se pravi, fizične in pravne osebe kot subjekti, ki imajo lahko pravice in obveznosti) in *poslovno sposobnost* (sposobnost, da z lastnim ravnanjem sprejemajo pravice in prevzemajo obveznosti). Poslovno nesposobne osebe zastopajo zakoniti zastopniki (na primer starši, skrbniki). Če je poslovna sposobnost samo delno odvzeta, lahko poslovno omejeno sposobna oseba brez dovoljenja svojega zakonitega zastopnika sklepa samo tiste pogodbe, katere ji dovoljuje sklepati zakon. Druge pogodbe takih oseb so izpodbojne, če so sklenjene brez dovoljenja zakonitega zastopnika, vendar pa lahko ostanejo v veljavi, če jih ta pozneje odobri (41. člen OZ).

Iz omenjenih pravil sodna praksa in teorija sklepata, da je pogodba, ki jo sklene poslovno nesposobna oseba, nična (Plavšak, 2003, str. 327 in 328).

Da druga stranka ne bi bila predolgo – vse do izteka roka za izpodbijanje, ki traja lahko do treh let od sklenitve pogodbe – v pravni negotovosti, ali bo pogodba obveljala ali pa bo razveljavljena, zakon določa, da lahko sopogodbenik poslovno nesposobne osebe, ki je sklenil z njo pogodbo brez dovoljenja njenega zakonitega zastopnika, zahteva od zakonitega zastopnika, naj se izreče, ali pogodbo odobrava ali ne. Če se zakoniti zastopnik v tridesetih dneh od tega poziva ne izreče, da odobrava pogodbo, se šteje, da je odobritev zavrnil (43. člen OZ).

Boljši položaj ima sopogodbenik, ki je bil v dobri veri (ki ni vedel za poslovno nesposobnost druge stranke ali pa ga je ta prevarala, da ima dovoljenje svojega zakonitega zastopnika). V tem primeru ima sopogodbenik pravico, da odstopi od pogodbe najkasneje v tridesetih dneh potem, ko je zvedel za poslovno nesposobnost druge stranke oziroma za to, da ta nima dovoljenja zakonitega zastopnika oziroma prej, če zakoniti zastopnik odobri pogodbo, preden izteče ta rok (42. člen OZ).

Naslednja predpostavka zadeva lastnosti, ki se nanašajo na voljo strank: volja strank mora biti *svobodna, resna in prava*.

Če je pogodbeni stranka ali kdo tretji z *nedopustno grožnjo* povzročil pri drugi stranki utemeljen strah, tako da je ta zaradi tega sklenila pogodbo, lahko druga stranka zahteva razveljavitev pogodbe (45. člen OZ).

Volja strank ima lahko napake zaradi zmote ali prevare.

Pravno upoštevna je samo bistvena in opravičljiva zmeta.

Zmeta je bistvena, če se nanaša na tiste okoliščine, ki se po običajih v prometu ali po namenu strank štejejo za odločilne, ker sicer stranka, ki je v zmoti, pogodbe s tako vsebino ne bi sklenila.

Opravičljiva pa je tista zmeta, ki nastane kljub temu, da je stranka ravnala s skrbnostjo, ki se zahteva v prometu (ne more se sklicevati na zmoto na primer stranka, ki je podpisala pogodbo, ne da bi jo prebrala in zato ni ravnala z zadostno skrbnostjo).

Za zmoto, zaradi katere je pogodba razveljavljena, je stranka v zmoti objektivno odgovorna: poštena stranka ima pravico zahtevati povrnitev škode, ki ji je nastala z razveljavitvijo pogodbe zaradi zmote druge stranke, ne glede na to, da stranka, ki je bila v zmoti, za svojo zmoto ni kriva.

Stranka, ki je v zmoti, se ne more nanjo sklicevati, če je druga stranka pripravljena izpolniti pogodbo tako, kot da zmote ni bilo (46. člen OZ). Pri neodplačni pogodbi se šteje za bistveno zmoto tudi zmeta o nagibu za prevzem obveznosti. Oseba A na primer A misli, da ji je oseba

B rešila življenje in osebi A nakloni darilo, v resnici pa ji je življenje rešila oseba C. Takšna zmota v nagibu se šteje kot bistvena zmota za sklenitev darilne pogodbe.

Prevara je hotena zmota. Če ena stranka povzroči zmoto pri drugi stranki ali jo drži v zmoti z namenom, da bi jo tako napeljala k sklenitvi pogodbe, lahko druga stranka zahteva razveljavitev pogodbe tudi takrat, kadar zmota ni bistvena. Prevara, ki jo je storil kdo tretji, vpliva na samo pogodbo, če je druga pogodbenica ob sklenitvi pogodbe zanjo vedela ali bi bila morala vedeti, pri neodplačni pogodbi pa ne glede na vednost druge stranke. Stranka, ki je v prevari sklenila pogodbo, ima pravico zahtevati povrnitev nastale škode (49. člen OZ).

Naslednja predpostavka za sklenitev veljavne pogodbe zadeva *predmet obveznosti*, ki mora biti *mogoč, dopusten, določen ali določljiv*, sicer je pogodba nična (35. člen OZ).

Predmet obveznosti je nedopusten, če je v nasprotju z ustavo, s prisilnimi predpisi ali z moralnimi načeli (na primer pogodba o izvršitvi dejanja, ki je kaznivo ali z zakonom prepovedano, 37. člen OZ).

Predmet obveznosti mora biti *določen* ali vsaj *določljiv*. Predmet obveznosti je določljiv, če vsebuje pogodba podatke, s katerimi ga je mogoče določiti, ali če sta stranki prepustili nekomu tretjemu, naj ga določi. Če ta tretji noče ali ne more določiti predmeta obveznosti, je pogodba nična (38. člen OZ).

Četrta predpostavka za sklenitev veljavne pogodbe se nanaša na *dopustno podlago* (*razlog*, ki se včasih imenuje z latinsko besedo: *causa*).

Po sodni praksi podlago pogodbe (poslovni razlog) sestavljajo samo tisti interesi, ki so bili predmet usklajevanja pri sklepanju pogodbe in se izražajo v skupnem namenu pogodbenih strank. Tako je na primer skupen namen pogodbenih strank poroštvene pogodbe zavarovanje obveznosti glavnega dolžnika. Zato ni bil uspešen zahtev poroka, da se poroštvena pogodba ugotovi za nično, ker za poroštveno izjavo ni prejel nikakršne (ekonomske) koristi. Nagib za enostransko zavezo poroka v razmerju do upnika lahko izhaja iz določenega razmerja med porokom in glavnim dolžnikom, ki pa ni del podlage poročstva in ne zadeva razmerja med upnikom in porokom (tako na primer Višje sodišče v Ljubljani (VSL), sodba I Cpg 1425/2010 z dne 25. 1. 2010).

Zakon domneva, da ima obveznost podlago, čeprav ta ni izražena. Če ni podlage ali je ta nedopustna, je pogodba nična. Podlaga je nedopustna, če je v nasprotju z ustavo, s prisilnimi predpisi ali z moralnimi načeli (39. člen OZ).

Nagibi kot psihološki motivi, iz katerih je bila pogodba sklenjena, ne vplivajo na njeno veljavnost, ker praviloma niso izraženi navzven, zato bi njihovo upoštevanje preveč poseglo v pravni položaj druge stranke, ki nagibov sopogodbena praviloma ne pozna. Če pa je nedopusten nagib bistveno vplival na odločitev enega pogodbena, da je sklenil pogodbo, in če je drugi pogodbenik to vedel ali bi bil moral vedeti, je pogodba nična. Lažji pogoji za upoštevanje nagiba pa so določeni pri neodplačni pogodbi, ker se zavezuje samo ena stranka. Zato je neodplačna pogodba nična tudi tedaj, ko drugi pogodbenik ni vedel, da je nedopustni nagib bistveno vplival na odločitev njegovega sopogodbena (40. člen OZ).

Pogodba se lahko sklene v kakršnikoli *obliki*, iz katere je mogoče nedvoumno razbrati voljo strank, razen če zakon drugače določa.

Oblika je lahko pogoj za veljavnost pogodbe bodisi na podlagi zakona ali na podlagi volje strank: v takšnem primeru je pogodba brez predpisane ali dogovorjene oblike nična (prvi odstavek 51. člena, prvi odstavek 54. člena in 55. člen OZ).

Zakon predpisuje posebno obliko pogodbe iz različnih razlogov, bodisi zaradi varstva strank pred prenatrjenimi in premalo premišljenimi zavezami (na primer pisna oblika izjave o poročtvu, 1013. člen OZ) bodisi zaradi varstva tretjih oseb oziroma poslovnega prometa (na primer pisna oblika pogodb o prenosu lastninske ali druge stvarne pravice na nepremičninah zaradi vključitve teh pogodb v zbirko listin zemljiške knjige, 52. člen OZ).

Med posebno predpisanimi oblikami je najpogostejša zahteva po pisni obliki.

Strožja oblika je oblika notarskega zapisa.

Notarski zapis v skladu z Zakonom o notariatu (ZN) sestavi notar kot oseba javnega zaupanja. Notarski zapis, druge notarske listine in njihovi odpravki so *javne listine*, če so bile upoštevane pri njihovem sestavljanju oziroma odpravljanju vse bistvene formalnosti, določene v zakonu (3. člen ZN). Notarski zapis, v katerem je določena obveznost nekaj dati, storiti, opustiti ali trpeti, glede katere je dovoljena poravnava, je izvršilni naslov, če zavezanec soglasje za njegovo neposredno izvršljivost izjavi v istem ali posebnem notarskem zapisu in če je terjatev zapadla (4. člen ZN). To pomeni, da upnik iz takšne listine lahko neposredno predlaga postopek izvršbe, ne da bi moral predhodno sprožiti (pravdni) postopek, da pridobi pravnomočno sodbo kot izvršilni naslov za prisilno uveljavljanje svoje terjatve.

Zahteva zakona, da mora biti pogodba sklenjena v določeni obliki, velja tudi za vse njene poznejše spremembe ali dopolnitve.

Pri pogodbi, za katero je predpisana posebna oblika, velja ta zahteva tudi za kasnejše spremembe in dopolnitve pogodbe. Vendar Obligacijski zakonik ne vztraja pri obličnosti in dovoljuje *poznejše* ustne dopolnitve o stranskih točkah, o katerih oblična pogodba nič ne govori, če to ni v nasprotju z namenom, zaradi katerega je oblika predpisana. Če je posebna oblika predpisana samo v interesu pogodbenih strank, zakonik dovoljuje *poznejše* ustne dogovore, s katerimi se zmanjšujejo ali olajšujejo obveznosti ene ali druge stranke (51. člen OZ).

Pogodba, za katero se zahteva pisna oblika, je veljavna, čeprav ni bila sklenjena v tej obliki, če sta pogodbeni stranki v celoti ali v pretežnem delu izpolnili obveznosti, ki so iz nje nastale, razen če iz namena, zaradi katerega je oblika predpisana, očitno ne izhaja kaj drugega (58. člen OZ).

Če je pogodba sklenjena v posebni obliki, bodisi na podlagi zakona bodisi po volji strank, zakon izhaja iz domneve o popolnosti listine: velja samo tisto, kar je v tej obliki izraženo. Vendar so veljavni *sočasni* ustni dogovori o stranskih točkah, o katerih v oblični pogodbi ni nič rečeno, če niso v nasprotju z njeno vsebino, ali če niso v nasprotju z namenom, zaradi katerega je oblika predpisana. Veljavni so tudi *sočasni* ustni dogovori, s katerimi se zmanjšujejo ali olajšujejo obveznosti ene ali obeh strank, če je posebna oblika predpisana samo v interesu pogodbenih strank (56. člen OZ).

Poleg tega je pogodbo, za katero je bila dogovorjena posebna oblika, mogoče razvezati, dopolniti ali kako drugače spremeniti tudi z neobličnim sporazumom.

Če sta se pogodbeni stranki dogovorili za posebno obliko samo zato, da bi si zagotovili dokaz o sklenitvi oziroma o vsebini pogodbe ali dosegli kaj drugega, je pogodba sklenjena, ko je doseženo soglasje o njeni vsebini, za pogodbeni stranki pa hkrati nastane obveznost, da data pogodbi dogovorjeno obliko (drugi in tretji odstavek 54. člena OZ).

Množične pogodbe (na primer zavarovalne, prevozne itd.) se dandanes sklepajo na podlagi *splošnih poslovnih pogojev*, ki jih vnaprej določi en pogodbenik: druga stranka ima možnost, da jih sprejme in sklene pogodbo, ali pa teh pogojev ne sprejme in ne sklene pogodbe. Splošni pogoji so lahko vsebovani v formularni pogodbi (to je pogodbi, ki je pripravljena kot obrazec, v katerega se vpisujejo podatki o strankah in nekaterih pogojih) ali pa se pogodba nanje sklicuje.

Splošni pogoji dopolnjujejo posebne dogovore med pogodbenikoma v isti pogodbi in praviloma zavezujejo tako kot ti. Zakon zahteva, da morajo biti splošni pogoji pogodbe objavljeni na običajen način. Splošni pogoji zavezujejo pogodbeno stranko, če so ji bili ob sklenitvi pogodbe znani ali bi ji morali biti znani. Če se splošni pogoji in posebni dogovori ne ujemajo, veljajo posebni (120. člen OZ).

Strožja določila vsebuje Zakon o varstvu potrošnikov (ZVPot). Za potrošnika šteje zakon fizično osebo, ki pridobiva ali uporablja blago in storitve za namene izven njegove poklicne ali pridobitne dejavnosti (drugi odstavek 1. člena ZVPot).

Pogodbeni pogoji zavezujejo potrošnika le, če je bil pred sklenitvijo pogodbe seznanjen z njihovim celotnim besedilom. Zakon postavlja domnevo, da je bil potrošnik seznanjen s celotnim besedilom pogodbenih pogojev, če ga je nanje podjetje izrecno opozorilo in če so mu bili dostopni brez težav. Pogodbeni pogoji iz morajo biti jasni in razumljivi, sicer je treba nejasna določila razlagati v korist potrošnika (22. člen ZVPot). Pogodbeni pogoji, ki so nepošteni do potrošnika, pa so nični (23. člen ZVPot).

Pri sklenitvi vsake pogodbe stranka izhaja iz določenih okoliščin, ki se po njenih pričakovanjih do izpolnitve pogodbe ne bodo bistveno spremenile. Vendar zakon ne dopušča razveze pogodbe ali spremembe pogodbe v primeru kakršnekoli spremembe okoliščin, ker bi to lahko povsem razrahljalo pogodbeno disciplino. Samo tedaj, ko (1) *po sklenitvi pogodbe* nastanejo (2) okoliščine, ki *otežujejo izpolnitev obveznosti ene stranke*, ali če se *zaradi njih ne da doseči namena pogodbe*, v obeh primerih (3) *pa v tolikšni meri, da pogodba očitno ne ustreza več pričakovanjem pogodbenih strank* in (4) *bi bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti jo v veljavi takšno, kakršna je*, lahko stranka, ki ji je izpolnitev obveznosti otežena, oziroma stranka, ki zaradi spremenjenih okoliščin ne more uresničiti namena pogodbe, *zahteva razvezo pogodbe*.

Razveze pogodbe ni mogoče zahtevati, če bi bila morala stranka, ki se sklicuje na spremenjene okoliščine, ob sklenitvi pogodbe te okoliščine upoštevati, ali če bi se jim bila lahko izognila oziroma, če bi njihove posledice lahko odklonila.

Stranka, ki zahteva razvezo pogodbe, se ne more sklicevati na spremenjene okoliščine, ki so nastale po izteku roka, določenega za izpolnitev njene obveznosti.

Pogodba se ne razveže, če druga stranka ponudi ali privoli, da se ustrezni pogodbeni pogoji pravično *spremenijo*.

Če sodišče razveže pogodbo zaradi spremenjenih okoliščin, naloži na zahtevo druge stranke stranki, ki je razvezo zahtevala, da povrne drugi stranki pravičen del škode, ki ji je zaradi razveze pogodbe nastala (objektivna odgovornost za škodo, 112. člen OZ).

Pojmi: pravni posel, materialni (dejanski) akt, enostranski in dvo- ali večstranski pravni posli, enostransko in dvostransko obvezni pravni posli, vzajemni pravni posli, odplačni, neodplačni in mešani pravni posli, kavzalni in abstraktni pravni posli, sklenitev pogodbe, bistvene sestavine in stranske točke pogodbe, nespোরазум strank, kontrahirna dolžnost, dovoljenje ali odobritev tretjega za sklenitev pogodbe, izraz volje, konkludentno ravnanje, obveznosti strank v zvezi s pogajanjem za sklenitev pogodbe, ponudba, vabilo k dajanju ponudb, obveznost ponudbe, umik ponudbe, časovna vezanost ponudbe, prenehanje veljavnosti ponudbe, oblika ponudbe, sprejem ponudbe, oblika sprejema ponudbe, odmik sprejemne izjave od vsebine ponudbe, molk naslovnika in sklenitev pogodbe, predpostavke za sklenitev pogodbe, pravna in poslovna sposobnost strank, pravice sopogodbеника poslovno nesposobne osebe, prava, resna in svobodna volja, grožnja, bistvena in opravičljiva zmota, odškodninska odgovornost stranke v zmoti, prevara, možnost, dopustnost in določenost ali določljivost predmeta pogodbe, pogodbeni podlaga (*causa*), nagibi, oblika pogodbe, pisna pogodba, notarski zapis, izvršilni

naslov, javna listina, splošni in posebni pogoji pogodbe, varstvo potrošnikov, potrošnik, razveza ali sprememba pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin.

6.4 Gospodarske pogodbe in gospodarsko poslovno pravo

Zaradi poklicnega sklepanja poslov med gospodarskimi subjekti pravo razlikuje pogodbe, ki jih sklepajo gospodarski subjekti (t. i. *gospodarske pogodbe*) in druge, negospodarske pogodbe. V nekaterih pravnih redih gospodarske in druge pogodbe ureja isti predpis (monizem, na primer Obligacijski zakonik v Sloveniji in Švici, Državlanski zakonik v Italiji), čeprav se ureditev obeh vrst pogodb razlikuje, ali pa vsako vrsto pogodb urejata dva različna predpisa (dualizem, državljanski zakonik na eni strani in trgovinski zakonik na drugi strani, na primer v Avstriji, Franciji in Nemčiji).

Slovenski OZ za gospodarsko pogodbo šteje pogodbo, katere obe stranki sta gospodarska subjekta. *Gospodarski subjekti* so osebe, ki poslujejo v pravnoorganizacijski obliki, namenjeni opravljanju pridobitne dejavnosti (gospodarske družbe, zadrage, samostojni podjetniki) pa tudi osebe, ki poslujejo v drugačni pravno organizacijski obliki (na primer društva), vendar opravljajo tudi pridobitno dejavnost, če je pogodba povezana s takšno dejavnostjo (13. člen OZ).

Ureditev gospodarskih pogodb se od splošne ureditve razlikuje po tem, da OZ ureja posamezna vprašanja gospodarskih pogodb s posebnimi določbami, zlasti pa v urejanje gospodarskih pogodb vključuje posebne pravne vire in predpisuje drugačno razlago standardov v gospodarskih pogodbah (Kranjc, 2006, str. 26).

Zaradi svetovnih razsežnosti gospodarskih tokov in povezanosti gospodarskih subjektov so močne težnje k poenotenju gospodarskega pogodbenega prava. Te težnje se izražajo v mednarodnih pogodbah, s katerimi države dosegajo usklajeno ali poenoteno ureditev posameznih vprašanj, v enotnih avtonomnih pravilih gospodarskih subjektov in dejavnosti mednarodnih organizacij pri pripravi konvencij in avtonomnih pravil.

Tako je na primer *Mednarodna trgovinska zbornica* (International Chamber of Commerce, ICC) s sedežem v Parizu sprejela številna avtonomna pravila gospodarskega prava, na primer Enotna pravila in običaje za dokumentarne akreditive, Enotna pravila za pogodbene garancije, Enotna pravila za garancije na poziv, Zbirko mednarodnih trgovinskih klavzul Incoterms, vzorčno pogodbo za trgovsko zastopanje in distribucijsko pogodbo.

Mednarodni inštitut za poenotenje mednarodnega zasebnega prava (UNIDROIT) je bil ustanovljen 1926 v okviru Lige narodov, sedaj pa deluje na podlagi mednarodne pogodbe iz leta 1940 kot medvladna organizacija s sedežem v Rimu. Inštitut je pripravil Konvencijo o zastopanju pri mednarodni prodaji blaga (1983), Konvencijo o mednarodnem finančnem leasingu (1988), Konvencijo o mednarodnem factoringu (1988) in Načela za sklepanje mednarodnih gospodarskih pogodb (2004).

Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL) je bila kot specializirana agencija Združenih narodov ustanovljena leta 1966 z nalogo, da pospešuje razvoj, usklajevanje in poenotenje prava mednarodne trgovine. V okviru te agencije so države članice pripravile Konvencijo ZN o mednarodni prodaji blaga (1980), Konvencijo o zastaranju terjatev na področju mednarodne prodaje blaga iz leta 1974 in Protokol iz leta 1980, Konvencijo ZN o prevozu blaga po morju (1978), Konvencijo ZN o mednarodni trasirani in mednarodni lastni menici (1988), Vzorčni zakon UNCITRAL za mednarodne kreditne transferje (1992), Vzorčni zakon UNCITRAL za javno naročanje blaga, gradenj in storitev (1994), Konvencijo

ZN o neodvisnih garancijah in stand-by akreditivih (1995) in Konvencijo ZN o uporabi elektronskih komunikacijskih sredstev v mednarodnih pogodbah (2005).

Posebnost gospodarskega prava so njegovi viri, ki v skladu z zahtevami poslovne prakse pospešujejo promet blaga in storitev in na drugi strani varujejo določene vrednote s sklicevanjem na standarde in poslovne običaje.

Standardi so nedoločni pojmi, katerih vsebino je mogoče določiti šele ob upoštevanju vseh okoliščin posameznega primera v praksi. Standardi lahko pomenijo kogentna pravila, ki se uporabljajo ne glede na voljo strank, ali dispozitivna pravila, ki se uporabljajo, če stranke niso uredile posameznega vprašanja.

Poleg standarda morale ter vestnosti in poštenja za poslovni promet gospodarskih subjektov veljajo še nekateri posebni pravni standardi. Standard poslovnih običajev opredeljujejo v teoriji kot določeno ravnanje, ki se pričakuje med gospodarskimi subjekti (Kranjc, 2006, str. 51). Poslovni običaji imajo po OZ normativno naravo in dopolnjujejo splošna pravna pravila ter prispevajo k ustrezni razlagi zakonskih in pogodbenih pravil (Kranjc, 2006, str. 52-53).

Poleg tega velja za gospodarske subjekte tudi načelo, da morajo pri izpolnjevanju obveznosti iz svoje poklicne dejavnosti ravnati s skrbnostjo *dobrega strokovnjaka*.

Med avtonomnimi pravnimi viri navajajo uzance, splošne pogoje poslovanja, trgovinske klavzule, vzorčne pogodbe, kodekse ravnanja, ratificirane konvencije. Skupna lastnost avtonomnih pravnih virov je, da sami po sebi nimajo moči pravnih pravil, vendar se lahko nanje sklicujejo zakonski predpisi ali stranke.

Uzance so zapisani (kodificirani) poslovni običaji, ki določajo vsebino pravnih pravil ter služijo za razlago pogodbenih pravil in predpisov. Na uzance se sklicuje OZ v 12. členu, po katerem se v obligacijskih razmerjih gospodarskih subjektov za presojo potrebnih ravnanj in njihovih učinkov upoštevajo poslovni običaji, uzance in praksa, vzpostavljena med strankama. Na podlagi te določbe teorija pripisuje uzancam normativno veljavo (veljajo ne glede na voljo, vendar ne proti volji strank, tako Kranjc, 2006, str. 58). Pri tem je možno razlikovati dva položaja.

Če se stranki dogovorita za uporabo uzanc, se uzance uporabljajo za vsa vprašanja, razen tistih, ki jih urejajo kogentne zakonske določbe, tako tista, ki so v zakonu urejena z dispozitivnimi določbami ali pa niso urejena.

Če pa se stranke ne govorijo za uporabo uzanc, se uzance uporabljajo za vprašanja, ki v OZ niso urejena (Kranjc, 2006, str. 58).

Pojmi: gospodarske pogodbe, monizem in dualizem gospodarskega poslovnega prava, gospodarski subjekti, poenotenje gospodarskega prava, Mednarodna trgovinska zbornica, Mednarodni inštitut za poenotenje mednarodnega zasebnega prava (UNIDROIT), Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL), standardi, uzance.

6.5 Pogoji in roki

Pogodba je sklenjena pod pogojem, če sta njen nastanek ali prenehanje odvisna od *negotovega dejstva*. Negotovost se lahko nanaša na sam nastop nekega dejstva (na primer dejstvo, ali bo študent opravil izpit), ali pa na čas nekega dejstva, ki je sicer gotovo, a je negotovo, kdaj bo nastopilo (na primer smrt).

Pogoj lahko odlaga nastop pravnih posledic (*odložni pogoj*) ali odpravlja že nastale pravne posledice pogodbe (*razvezni pogoj*).

Če je pogodba sklenjena pod odložnim pogojem in se pogoj izpolni, učinkuje pogodba od trenutka sklenitve, razen če iz zakona, narave posla ali volje strank ne izhaja kaj drugega.

Če je pogodba sklenjena pod razveznim pogojem, neha pogodba veljati, če se razvezni pogoj izpolni.

Šteje se, da je pogoj uresničen, če njegovo uresničitev v nasprotju z načelom vestnosti in poštenja prepreči stranka, v katere breme je bil določen, šteje pa se, da ni uresničen, če njegovo uresničitev v nasprotju z načelom vestnosti in poštenja povzroči stranka, v katere korist je bil določen (59. člen OZ).

Tudi pogoj je lahko nedopusten ali nemogoč. Če je v pogodbi postavljen odložen ali razvezen pogoj, ki je v nasprotju z ustavo, s prisilnimi predpisi ali z moralnimi načeli, je pogodba nična. Pogodba, sklenjena pod nemogočim odložnim pogojem, je nična. Nemogoč razvezen pogoj pa se šteje za neobstoječega (60. člen OZ).

Rok je časovno obdobje, s pretekom katerega nastopijo pravne posledice (na primer s pretekom zastaralnega roka terjatev zastara).

Rok, določen v dnevih, začne teči prvi dan po dogodku, od katerega se računa, konča pa se z iztekom zadnjega njegovega dneva.

Rok, določen v tednih, mesecih ali letih, se konča tistega dne, ki se po imenu in številki ujema z dnevom nastanka dogodka, od katerega začne teči; če takšnega dneva v zadnjem mesecu ni, pa se konča zadnji dan tega meseca.

Če zadnji dan roka sovpada z dnem, ko se po zakonu ne dela, se za zadnji dan roka šteje naslednji delavnik.

Začetek meseca označuje prvi dan v mesecu, sredina – petnajsti, konec pa zadnji dan v mesecu, če ne izhaja kaj drugega iz namena strank, iz narave pogodbenega razmerja ali iz običajev (62. člen OZ).

Pojmi: pogoj, razvezni in odložni pogoj, rok, začetni in končni rok.

6.6 Zastopanje

Zastopanje v pravnem pomenu je *dajanje in sprejemanje izjav v imenu in račun zastopanega*, tako, da dajanje in sprejemanje izjav volje neposredno učinkuje za zastopanca (neposredno ali direktno zastopanje, Plavšak, 2003, str. 420), medtem ko *posredni zastopnik* nastopa svojem imenu in za račun drugega.

Nekatere osebe (na primer poslovno nesposobne fizične osebe pa tudi vse pravne osebe kot umetne družbene tvorbe) ne morejo same oblikovati in izražati pravno upoštevne volje niti sprejemati pravnih izjav drugih oseb. Zato takšne osebe pridobivajo pravice in prevzemajo obveznosti po zakonitih zastopnikih.

Tudi osebe, ki imajo poslovno sposobnost, včasih sklepajo posle oziroma opravljajo druga pravna dejanja na tak način, da na podlagi izjave njihove volje (pooblastitve) v njihovem imenu in za njihov račun druge poslovno sposobne osebe kot zastopniki oziroma *pooblaščenci* izražajo pravno voljo in sprejemajo izjave volje od tretjih.

Zastopanje je lahko *poslovno*, če se nanaša na sklepanje pravnih poslov za zastopanega, ali *procesno*, če se nanaša na dajanje in sprejemanje izjav volje v sodnih in drugih postopkih (Plavšak, 2003, str. 420).

Zastopanje je *aktivno*, če zastopnik daje izjave, ali *pasivno*, če zastopnik sprejema izjave, ki jih dajejo drugi.

Upravičenje zastopnika, da nastopa za račun drugega, temelji lahko na zakonu (*zakoniti zastopnik*), statutu ali podobnem splošnem aktu v skladu z zakonom (*statutarni zastopnik*) ali na pooblastitvi kot izjavi volje zastopanega (zastopnik se tedaj imenuje *pooblaščenec*, 69. člen OZ).

Pooblastilo je upravičenost za zastopanje, ki jo da pooblastitelj s pravnim poslom pooblaščenцу. Pooblaščenцу so dovoljeni samo tisti pravni posli, za katere je pooblaščen.

Obstoj in obseg pooblastila nista odvisna od pravnega razmerja, ki je bilo zanj podlaga. Pooblaščenec je lahko tudi pravna oseba.

Pogodba, ki jo sklene zastopnik v imenu zastopanega in v mejah svojih pooblastil, ali drugo pravno dejanje, ki ga zastopnik opravi v imenu zastopanega in v mejah svojih pooblastil, zavezuje neposredno zastopanega in drugo pogodbeno stranko.

Zastopnik mora obvestiti drugo stranko, da nastopa v imenu zastopanega; vendar ima pogodba pravni učinek za zastopanega in za drugo stranko tudi tedaj, kadar tega ne stori, če je druga stranka vedela ali bi bila po okoliščinah lahko sklepala, da on nastopa kot zastopnik (70. člen OZ).

Pooblastitelj lahko po svoji volji *zoži ali prekliče pooblastilo*, celo če se je s pogodbo tej pravici odpovedal. Vsako pooblastilo lahko pooblastitelj prekliče in zoži z izjavo brez posebne oblike. Če je s preklicem ali zožitvijo pooblastila kršena pogodba o naročilu, podjemna pogodba ali kakšna druga pogodba, ima pooblaščenec pravico do povrnitve nastale škode (77. člen OZ).

Pooblastilo preneha s prenehanjem pravne osebe kot pooblaščenca, če zakon ne določa drugače. Pooblastilo preneha s smrtjo pooblaščenca. Pooblastilo preneha s prenehanjem pravne osebe oziroma s smrtjo tistega, ki ga je dal, razen če se začeti posel ne more prekiniti brez škode za pravne naslednike ali če pooblastilo velja tudi za primer smrti tistega, ki ga je dal, bodisi po njegovi volji bodisi glede na naravo posla (79. člen OZ).

Preklic in drugo prenehanje pooblastila ter njegova zožitev nimajo učinka nasproti tretjemu, ki je sklenil pogodbo s pooblaščencom ali opravil kakšen drug pravni posel, ni pa vedel in ni bil dolžan vedeti, da je pooblastilo preklicano oziroma zoženo. V tem primeru ima pooblastitelj od pooblaščenca pravico zahtevati povrnitev škode, ki mu je zaradi tega nastala, razen če pooblaščenec ni vedel in ni bil dolžan vedeti za preklic oziroma za zožitev pooblastila (78. člen OZ).

Oblika, ki je z zakonom predpisana za neko pogodbo ali kakšen drug pravni posel, velja tudi za pooblastilo za sklenitev te pogodbe oziroma za ta posel (75. člen OZ).

Zastopnik ne more prenesti svojih pooblastil na drugega, razen če mu to dovoljuje zakon ali pogodba. Izjemoma sme to storiti, če mu okoliščine onemogočajo opraviti posel osebno, interesi zastopanega pa terjajo, da se pravni posel nemudoma opravi (71. člen OZ).

Pri zastopanju lahko pride do dveh pravnih problemov: do prekoračitve pooblastila ali do zastopanja brez pooblastila.

Če zastopnik *prekorači pooblastila*, je zastopani v zavezi samo, kolikor odobri prekoračitev. Odobritev ima učinek za nazaj, če stranki ne določita drugače.

Zakon pa varuje tudi dobrovernega tretjega. Če stranka, nasproti kateri je nastopal oziroma opravljal pravna dejanja zastopnik, ni vedela in ni bila dolžna vedeti za prekoračitev pooblastil, lahko takoj, ko zanj zve, izjavi, da se ne čuti vezano s pogodbo, ne da bi čakala, da se zastopani izreče o njej.

Če zastopani ne odobri pogodbe v roku, ki je običajno potreben, da se pogodba take vrste prouči in oceni, se šteje, da je odobritev zavrnil. Če zastopani noče odobriti pogodbe, sta zastopnik in zastopani solidarno odgovorna za škodo, ki jo je imela druga stranka, če ni vedela in ni bila dolžna vedeti za prekoračitev pooblastil (70. člen OZ).

Pogodba, ki jo sklene nekdo kot pooblaščenec v imenu drugega *brez njegovega pooblastila*, zavezuje neupravičeno zastopanega samo, če jo ta pozneje odobri.

Da ne bi bil sopogodbenik, s katerim je nepooblaščen oseba kot pooblaščenec sklenila pogodbo, predolgo v negotovosti, ali bo odobritev dana ali ne, ima ta sopogodbenik po zakonu pravico zahtevati od neupravičeno zastopanega, da se v primernem roku izreče, ali odobrava pogodbo ali ne. Če neupravičeno zastopani niti v danem roku ne odobri pogodbe, se šteje, da pogodba sploh ni bila sklenjena.

V tem primeru lahko stranka, s katero je bila pogodba sklenjena, zahteva povrnitev škode od tistega, ki jo je kot pooblaščenec brez pooblastila sklenil, če ob sklenitvi pogodbe ni vedela in ni bila dolžna vedeti, da ta ni imel pooblastila (73. člen OZ).

OZ ureja tudi meje splošnega pooblastila, pooblastila po zaposlitvi in pooblastil trgovskega potnika.

Pooblaščenec, ki ima *splošno pooblastilo*, so dovoljeni samo pravni posli, ki spadajo v redno poslovanje. Pooblaščenec ne sme brez posebne pooblastitve za vsak posamezen primer prevzeti menične obveznosti, skleniti pogodbe o poročstvu, o poravnavi, o odtujitvi ali obremenitvi nepremičnin, se spustiti v spor ali skleniti arbitražni sporazum in se tudi ne brez povračila odpovedati kakšni pravici (76. člen OZ).

Osebe, ki na podlagi pogodbe z gospodarsko družbo ali samostojnim podjetnikom posameznikom opravljajo tako delo, da je z njimi zvezano sklepanje ali izpolnjevanje določenih pogodb, kot so prodajalci v trgovinah, osebe, ki opravljajo določena dela v gostinstvu (na primer natakarji), delavci pri poštnih in bančnih okencih in podobni, imajo s tem pravico skleniti in izpolniti take pogodbe (*pooblastilo po zaposlitvi*, 80. člen OZ).

Trgovski potnik gospodarske družbe oziroma samostojnega podjetnika posameznika je pooblaščen samo za tiste posle, ki se nanašajo na prodajo blaga in so navedeni v pooblastilu.

Če ni gotovo, se šteje, da trgovski potnik nima pravice sklepati pogodb, temveč samo zbirati naročila.

Trgovski potnik, ki je pooblaščen sklepati pogodbe o prodaji blaga, ni pooblaščen za sklepanje pogodb na kredit ali za sprejemanje kupnine, razen če ima za prodajo na kredit oziroma sprejemanje kupnine posebno pooblastilo.

Trgovski potnik ima pravico sprejemati za pooblastitelja izjave glede napak blaga in druge izjave v zvezi z izpolnitvijo pogodbe, ki je bila sklenjena z njegovim sodelovanjem, ter v imenu pooblastitelja ukreniti, kar je potrebno za ohranitev njegovih pravic iz pogodbe (81. člen OZ).

Pojmi: zastopanje, neposredno in posredno zastopanje, aktivno in pasivno zastopanje, poslovno in procesno zastopanje, zakoniti in statutarni zastopnik, pooblaščenec, pooblastilo, zožitev ali preklic pooblastila, učinek preklica ali zožitve pooblastila proti tretji osebi, prekoračitev pooblastil, sklenitev pogodbe po neupravičeni osebi (brez pooblastila), splošno pooblastilo, pooblastilo po zaposlitvi, pooblastila trgovskega potnika.

6.7 Ničnost in izpodbojnost pogodb

Zakon predpisuje za veljavnost pogodbe različne predpostavke. Neupoštevanje oziroma kršitev teh predpostavk ima za posledico neobstoje ali neveljavnost pogodbe, pri čemer zakon stopnjuje sankcije oziroma razlikuje ničnost kot težjo in izpodbojnost kot lažjo obliko neveljavnosti pogodbe.

Po Obligacijskem zakoniku je pogodba, ki nasprotuje ustavi, prisilnim predpisom ali moralnim načelom, nična, če namen kršenega pravila ne odkazuje na kakšno drugo sankcijo, ali če zakon v posameznem primeru ne predpisuje kaj drugega (prvi odstavek 86. člena OZ).

Zakon tudi izrecno določa ničnost za različne kršitve posameznih prisilnih predpisov. Tako je pogodba nična, če je na primer predmet obveznosti nemogoč, nedopusten, nedoločen ali nedoločljiv (35. člen OZ), če ni podlage ali je ta nedopustna (četrti odstavek 39. člena OZ).

Če je sklenitev določene pogodbe prepovedana samo eni stranki, ostane pogodba v veljavi, razen če ni v zakonu za posamezen primer določeno kaj drugega, stranko, ki je prekršila zakonsko prepoved, pa zadenejo ustrezne posledice (drugi odstavek 86. člena OZ). Zakon izhaja iz stališča, da neveljavnost ne bi bila primerna sankcija, če je pogodba prepovedana samo eni stranki, saj bi bila s takšno sankcijo enako prizadeta tudi druga stranka, ki prepovedi ni kršila.

Če je pogodba nična, mora vsaka pogodbeni stranka vrniti drugi vse, kar je prejela na podlagi take pogodbe; če to ni mogoče ali če narava tistega, kar je bilo izpolnjeno, nasprotuje vrnitvi, pa mora dati ustrezno denarno nadomestilo po cenah v času, ko je izdana sodna odločba, razen če zakon ne določa kaj drugega.

Če pa je pogodba nična zato, ker po svoji vsebini ali namenu nasprotuje temeljnim moralnim načelom, lahko sodišče v celoti ali deloma zavrne zahtevek nepoštena stranke za vrnitev tistega, kar je dala drugi stranki. Sodišče pri odločanju upošteva poštenost ene oziroma obeh strank, ter pomen ogroženih interesov.

Pogodba je lahko nična tudi samo delno. Zaradi ničnosti kakšnega pogodbenega določila ni nična tudi sama pogodba, če lahko obstane brez ničnega določila in če to določilo ni bilo ne pogodbeni pogoj ne odločilen nagib, zaradi katerega je bila pogodba sklenjena. Vendar pa ostane pogodba v veljavi celo takrat, ko je bilo nično določilo zanjo pogoj ali odločilen nagib, če je namen ugotovitve ničnosti prav v tem, da bi se pogodba znebila tega določila in bi veljala brez njega (88. člen OZ).

Kadar nična pogodba izpolnjuje pogoje za veljavnost kakšne druge pogodbe, velja med pogodbenikoma ta druga pogodba, če je to v skladu z namenom, ki sta ga pogodbenika imela pred očmi ob sklenitvi pogodbe, in če se lahko šteje, da bi bila sklenila to pogodbo, ko bi bila vedela za ničnost svoje pogodbe (konverzija, 89. člen OZ).

Nična pogodba ne postane veljavna, če prepoved ali kakšen drug vzrok ničnosti pozneje preneha. Če je prepoved manjšega pomena in je bila pogodba izpolnjena, se ničnost ne more uveljavljati (90. člen OZ).

Pogodbenik, ki je kriv za sklenitev nične pogodbe, odgovarja svojemu sopogodbeniku za škodo, ki mu nastane zaradi ničnosti pogodbe, če ta ni vedel in ni bil dolžan vedeti za vzrok ničnosti (91. člen OZ).

Na ničnost pazi sodišče po uradni dolžnosti in se lahko nanjo sklicuje vsaka zainteresirana oseba. Pravica do uveljavljanja ničnosti ne ugasne.

Izpodbojnost je nižja stopnja neveljavnosti pogodbe, ki je določena predvsem v interesu pogodbene stranke, v škodo katere so bile kršene predpostavke za veljavno sklenitev pogodbe (92. člen OZ).

Izpodbojna pogodba je veljavna pogodba, vendar so v zvezi njeno sklenitvijo storjene napake, zaradi katerih lahko upravičena stranka v določenem roku zahteva razveljavitev takšne pogodbe. Medtem ko se ničnost uveljavlja z ugotovitveno tožbo (zahtevkom, naj sodišče ugotovi ničnost), se izpodbojnost uveljavlja s t. i. pravnooblikovalnim zahtevkom (zahtevkom, naj sodišče razveljavi pogodbo).

Pogodba je izpodbojna, če jo je sklenila stranka, ki je poslovno omejeno sposobna, če so bile pri njeni sklenitvi napake glede volje strank, kot tudi če je v zakonu tako določeno (94. člen OZ).

Izpodbojnost se ne upošteva po uradni dolžnosti. Pogodbenik, v čigar interesu je določena izpodbojnost, lahko zahteva, da se pogodba razveljavi.

Njegov sopogodbenik lahko zahteva, naj se v določenem roku, ki ne sme biti krajši kot 30 dni, izreče, ali ostaja pri pogodbi ali ne, ker bo sicer štel, da je pogodba razveljavljena.

Če se pogodbenik v danem roku ne izreče ali če izjavi, da ne ostaja pri pogodbi, se šteje, da je pogodba razveljavljena (95. člen OZ).

Če je bilo na podlagi izpodbojne pogodbe, ki je bila razveljavljena, kaj izpolnjeno, je treba to vrniti; če to ni mogoče ali če narava tistega, kar je bilo izpolnjeno, nasprotuje vrnitvi, pa je treba dati ustrezno denarno nadomestilo. Denarno nadomestilo se daje po cenah ob vrnitvi oziroma ob izdaji sodne odločbe.

Pogodbenik, pri katerem je vzrok izpodbojnosti, je svojemu sopogodbeniku objektivno odgovoren za škodo, ki mu nastane zaradi razveljavitve pogodbe, če ta ni vedel in ni bil dolžan vedeti za vzrok izpodbojnosti pogodbe (97. člen OZ).

Poslovno omejeno sposobna oseba odgovarja za škodo, nastalo z razveljavitvijo pogodbe, če je z zvijačo prepričala svojega sopogodbenika, da je poslovno sposobna (98. člen OZ).

Pravica zahtevati razveljavitev izpodbojne pogodbe preneha s pretekom enega leta od dneva, ko je upravičenec zvedel za razlog izpodbojnosti, oziroma enega leta od prenehanja sile, v vsakem primeru pa s pretekom treh let od dneva, ko je bila pogodba sklenjena (99. člen OZ).

Pojmi: neveljavnost, ničnost, izpodbojnost, pravne posledice ničnosti pogodbe, delna ničnost, konverzija, izpodbojnost, pravne posledice razveljavitve izpodbojne pogodbe, odgovornost za škodo, nastalo zaradi razveljavitve izpodbojne pogodbe, rok za uveljavljanje izpodbojnosti.

6.8 Ara

Ara je nek znesek denarja ali neka količina drugih nadomestnih stvari, ki ga da ena stranka drugi stranki v znamenje, da je pogodba sklenjena. Če ni dogovorjeno kaj drugega, se po zakonu šteje, da je pogodba sklenjena, ko je ara dana.

Pri izpolnitvi pogodbe se mora ara vrniti ali všteti v izpolnitev obveznosti.

Ara utrjuje obveznost, njena izročitev dokazuje sklenitev pogodbe. Poleg tega pa lahko plačilo are pomeni tudi delno izpolnitev obveznosti, če je predmet dajatvene obveznosti iste vrste kot ara (na primer denar).

Če ni dogovorjeno kaj drugega, ne more stranka, ki je dala aro, odstopiti od pogodbe s tem, da pusti aro drugi stranki; prav tako ne more tega storiti druga stranka s tem, da vrne dvojno aro (64. člen OZ).

Ara utrjuje obveznost, ker sme v primeru, ko je za neizpolnitev pogodbe odgovorna stranka, ki je dala aro, druga stranka po lastni izbiri bodisi zahtevati izpolnitev pogodbe, če je to še mogoče, in povrnitev škode, aro pa všteti v odškodnino ali vrniti, bodisi se zadovoljiti s prejeto aro. Če je za neizpolnitev pogodbe odgovorna stranka, ki je prejela aro, sme druga stranka po lastni izbiri zahtevati bodisi izpolnitev pogodbe, če je to še mogoče, bodisi povrnitev škode in vrnitev are, bodisi vrnitev dvojne are (65. člen OZ).

Pri delni izpolnitvi obveznosti upnik ne sme obdržati are, temveč lahko zahteva bodisi izpolnitev ostanka obveznosti in povrnitev škode zaradi zamude, bodisi povrnitev škode zaradi nepopolne izpolnitve, vendar se v obeh primerih ara všteje v odškodnino. Če upnik odstopi od pogodbe in vrne tisto, kar je prejel kot delno izpolnitev, lahko izbira med ostalimi zahtevki, ki pripadajo eni stranki, če je pogodba ostala neizpolnjena zaradi razlogov na strani druge stranke (66. člen OZ).

Pojem: ara.

6.9 Odstopnina (skesnina)

Pogodbeni stranki se lahko dogovorita, da ima bodisi ena bodisi vsaka od njiju pravico odstopiti od pogodbe, če da odstopnino (skesnino).

Zaradi varstva strank zakon določa, da stranka, ki ima pravico dati skesnino, lahko izbiro uresniči praviloma v roku za izpolnitev obveznosti (če ni drugače določeno), da mora dati odstopnino hkrati z izjavo o odstopu in da svoje izbire ne more spremeniti. Stranka, ki izjavi drugi stranki, da bo dala odstopnino, ne more več zahtevati izpolnitve pogodbe. Stranka, ki začne izpolnjevati svoje obveznosti iz pogodbe ali sprejemati izpolnitev od druge stranke in na ta način pokaže voljo, da ostane pri pogodbi, ne more več odstopiti od pogodbe (67. člen OZ). Pojmi: odstopnina ali skesnina, čas oziroma pogoji za izbiro med izpolnitvijo obveznosti in dajatvijo skesnine.

6.10 Odškodninska odgovornost

6.10.1 Pojem škode in pomen odškodninske odgovornosti

Odškodninska odgovornost je obligacijsko razmerje, v katerem mora odgovorna oseba povrniti povzročeno škodo oškodovancu.

Škoda je lahko premoženjska ali nepremoženjska.

Premoženjska (gmotna) škoda je zmanjšanje premoženja (*navadna škoda*) in preprečitev povečanja premoženja (*izgubljeni dobiček*).

Zato ima oškodovanec pravico do povrnitve tako navadne škode kot tudi izgubljenega dobička.

Pri oceni izgubljenega dobička se upošteva dobiček, ki bi ga bilo mogoče utemeljeno pričakovati glede na normalen tek stvari ali glede na posebne okoliščine, ki pa ga zaradi oškodovalčevega dejanja ali opustitve ni bilo mogoče doseči.

Za določitev obsega škode zakon predpisuje objektivno merilo: povračilo premoženjske škode se odmerja po cenah ob izdaji sodne odločbe, razen če zakon ne določa kaj drugega.

Drugače določa zakon za primer, ko je bila stvar uničena ali poškodovana namenoma: tedaj lahko sodišče odmeri odškodnino glede na vrednost, ki jo je imela stvar za oškodovanca (168. člen OZ).

Sodišče lahko na podlagi premoženjske odškodninske odgovornosti oškodovancu zagotovi odškodnino v znesku, ki je potreben, da postane njegov premoženjski položaj takšen, kakršen bi bil, če ne bi bilo škodljivega dejanja ali opustitve, pri čemer sodišče upošteva tudi okoliščine, nastale po povzročitvi škode (169. člen OZ).

Nepremoženjska škoda obsega povzročitev telesnih ali duševnih bolečin ali strahu drugemu ter okrnitev ugleda pravne osebe (132. člen OZ).

Za pretrpljene telesne bolečine, za pretrpljene duševne bolečine zaradi zmanjšanja življenjske aktivnosti, skaženosti, razžalitve dobrega imena in časti ali okrnitve svobode ali osebnostne pravice ali smrti bližnjega in za strah pripada oškodovancu, če okoliščine primera, zlasti pa stopnja bolečin in strahu ter njihovo trajanje to opravičujejo, pravična denarna odškodnina neodvisno od povračila premoženjske škode, pa tudi če premoženjske škode ni.

Višina odškodnine za nepremoženjsko škodo je odvisna od pomena prizadete dobrine in namena te odškodnine, ne sme pa podpirati teženj, ki niso združljive z njeno naravo in namenom (179. člen OZ).

Če gre za kršitev osebnostne pravice, lahko sodišče odredi na stroške oškodovalca objavo sodbe oziroma popravka. Sodišče lahko tudi odredi, da mora oškodovalec preklicati izjavo, s katero je storil kršitev, ali storiti kaj drugega, s čimer je mogoče doseči namen, ki se doseže z odškodnino (178. člen OZ).

Zakon določa tudi osebe, ki imajo v primeru smrti ali težke invalidnosti drugega pravico do denarne odškodnine.

Tako lahko sodišče *v primeru smrti* prisodi ožjim družinskim članom (zakonec, otroci in starši) umrlega pravično denarno odškodnino za njihove duševne bolečine.

V primeru posebno težke invalidnosti kakšne osebe lahko sodišče prisodi njenemu zakoncu, otrokom in staršem pravično denarno odškodnino za njihove duševne bolečine. Takšno odškodnino je mogoče prisoditi tudi bratom in sestram, če je med njimi in umrlim oziroma poškodovanim obstajala trajnejša življenjska skupnost.

Odškodnino za duševne bolečine v primeru smrti ali posebno težke invalidnosti lahko prisodi sodišče tudi zunajzakonskemu partnerju, če je obstajala med njim in umrlim oziroma poškodovancem trajnejša življenjska skupnost (180. člen OZ).

Pravico do pravične denarne odškodnine zaradi pretrpljenih duševnih bolečin ima oseba, proti kateri je bilo storjeno kakšno drugo kaznivo dejanje zoper dostojanstvo osebnosti ali moralo (181. člen OZ).

Sodišče prisodi na zahtevo oškodovanca odškodnino tudi za bodočo nepremoženjsko škodo, če je po običajnem teku stvari gotovo, da bo škoda trajala tudi v bodočnosti (182. člen OZ).

Za okrnitev ugleda ali dobrega imena, prisodi sodišče pravni osebi pravično denarno odškodnino neodvisno od povračila premoženjske škode, pa tudi če premoženjske škode ni, če spozna, da okoliščine primera to opravičujejo (183. člen OZ).

Terjatev za povrnitev nepremoženjske škode lahko preide na dediče in je lahko predmet odstopa, pobota in izvršbe samo, če je bila priznana s pravnomočno odločbo ali pisnim sporazumom (184. člen OZ).

Zakon vsebuje posebna pravila o *povrnitvi premoženjske škode v primeru smrti, poškodbe in okvare zdravja*.

Kdor povzroči, da nekdo umre, mora povrniti običajne stroške za njegov pogreb, povrniti mora tudi stroške za njegovo zdravljenje zaradi povzročenih poškodb in druge potrebne stroške v zvezi z zdravljenjem, ter zaslužek, izgubljen zaradi nezmožnosti za delo (172. člen OZ).

Oseba, ki jo je umrla preživeljal ali redno podpiral, in oseba, ki je imela po zakonu pravico zahtevati od njega preživljanje, ima pravico do povračila škode, ki jo trpi zaradi izgubljenega preživljanja oziroma izgubljene podpore. Ta škoda se ji vrača s plačevanjem denarne rente; njen znesek se odmeri glede na vse okoliščine primera, ne more pa biti večji od tistega, kar bi oškodovanec dobival od umrlega, če bi bil ostal živ (173. člen OZ).

Kdor prizadene drugemu telesno poškodbo ali prizadene njegovo zdravje, mu mora povrniti stroške v zvezi z zdravljenjem in druge potrebne stroške, ki so s tem v zvezi, ter zaslužek, izgubljen zaradi nezmožnosti za delo med zdravljenjem. Če poškodovani zaradi popolne ali delne nezmožnosti za delo izgubi zaslužek ali so njegove potrebe trajno povečane, ali pa so možnosti za njegov nadaljnji razvoj in napredovanje uničene ali zmanjšane, mu mora odgovorna oseba plačevati določeno denarno rento kot povračilo za to škodo (174. člen OZ).

Pravice do odškodnine v obliki denarne rente zaradi smrti bližnjega ali zaradi telesne poškodbe ali okvare zdravja ni mogoče prenesti na drugega.

Zapadli zneski odškodnine se lahko prenesejo na drugega, če je bil odškodninski znesek določen s pisnim sporazumom med strankama ali s pravnomočno sodno odločbo (176. člen OZ).

Premoženjska škoda lahko nastane tudi z žalitvijo časti ali širitvijo neresničnih trditev. Kdor žali čast drugega ali kdor zatrjuje ali raznaša neresnične trditve o preteklosti, znanju ali sposobnosti drugega ali o čem drugem, čeprav ve ali bi moral vedeti, da so neresnične, in mu s tem povzroči premoženjsko škodo, jo mora povrniti. Vendar ne odgovarja za povzročeno škodo, kdor sporoči o drugem kaj neresničnega, ne da bi vedel, da je neresnično, če je sam ali tisti, kateremu je to sporočil, imel pri tem resen interes (177. člen OZ).

Odškodninska odgovornost za premoženjsko škodo ima namen vzpostaviti stanje, kakršno bi obstajalo, če ne bi bilo škodnega dogodka (*restitucija*), odgovornost za nepremoženjsko škodo pa ima namen doseči *satisfakcijo* (*zadoščenje*).

Stroški preprečevanja škode bodisi zasebni bodisi družbeni so praviloma dosti nižji od stroškov povrnitve škode. Zato pravila odškodninskega prava spodbujajo vse pravne subjekte k takšnemu ravnanju, da se zmanjšajo celotni stroški nastanka in preprečevanja škod (preventivna funkcija). Pravni red pogosto daje prednost objektivni, nekrivdni odškodninski odgovornosti, ker bolj vzpodbuja potencialne povzročitelje k pridobivanju informacij o preprečevalnih ukrepih in izvajanju takšnih ukrepov. V primerih, kjer gre za veliko verjetnost nastanka škode ali škoda lahko presega zmožnosti povzročiteljev, je uvedeno obvezno zavarovanje (na primer obvezno zavarovanje potnikov v javnem prometu, Plavšak, 2003, str. 715-721).

Pojmi: odškodninska odgovornost, škoda, premoženjska škoda, navadna škoda, izgubljeni dobiček, objektivno in subjektivno merilo ugotavljanja škode, nepremoženjska škoda, upravičenci do povračila nepremoženjske škode v primeru smrti ali težke invalidnosti, povrnitev premoženjske škode v primeru smrti, poškodbe in okvare zdravja, preventivna funkcija odškodninske odgovornosti, restitucija, satisfakcija, stroški preprečevanja in povrnitev škode, objektivna odgovornost za škodo, obvezno zavarovanje.

6.10.2 Zahtevki za preprečitev škode

Odškodninsko pravo ureja tudi zahtevke za preprečitev škode in prenehanja povzročanje škode.

Tako lahko vsakdo lahko zahteva od drugega, da *odstrani vir nevarnosti*, od katerega grozi njemu ali nedoločenemu številu oseb večja škoda, ter da se vzdrži dejavnosti, iz katere izvira vznemirjanje ali škodna nevarnost, če nastanka vznemirjanja ali škode ni mogoče preprečiti z ustreznimi ukrepi.

Na zahtevo zainteresirane osebe sodišče odredi ustrezne *ukrepe za preprečitev nastanka škode ali vznemirjanja ali odstranitev vira nevarnosti na stroške njegovega posestnika*, če ta sam tega ne stori.

Vendar je v primeru, ko nastane škoda pri opravljanju *splošno koristne dejavnosti*, za katero je dal dovoljenje pristojni organ, mogoče zahtevati samo *povrnitev škode, ki presega običajne meje, dopustno pa je zahtevati upravičene ukrepe za preprečitev nastanka škode ali za njeno zmanjšanje* (133. člen OZ).

Vsak ima pravico zahtevati od sodišča ali drugega pristojnega organa, da odredi prenehanje dejanja, s katerim se krši nedotakljivost človekove osebnosti, osebnega in družinskega življenja ali kakšna druga osebna pravica, da prepreči tako dejanje ali da odstrani njegove posledice. Sodišče oziroma drug pristojni organ lahko odredi, da kršitelj preneha z dejanjem, ker bo sicer moral plačati prizadetemu določen denarni znesek, odmerjen skupaj ali od časovne enote (134. člen OZ).

Pojmi: zahtevki za odstranitev škodne nevarnosti, zahteva za prenehanje kršitev osebnostnih pravic.

6.10.3 Predpostavke odškodninske odgovornosti

Odškodninska odgovornost temelji na civilni sankciji, ki se uvede na zahtevo oškodovanca oziroma upravičene osebe in posega v premoženje odgovorne osebe (plačilo odškodnine, Plavšak, 2003, str. 685).

Bistvo odškodninske odgovornosti je, da protipravna posledica izhaja iz sfere odgovorne osebe, pri čemer ni nujno, da je škodo odgovorna oseba tudi neposredno povzročila. Odgovorna oseba namreč odgovarja ne le za svoja ravnanja, ampak lahko tudi za ravnanja drugih, ki jih je dolžna nadzorovati, ker te osebe niso deliktno sposobne (na primer otroci, varovanci), ki jim je upravičena dajati navodila (na primer delavci, zaposleni pri delodajalcu) oziroma ki opravljajo na račun pravne osebe (na primer člani organov vodenja in nadzora). Na poseben način pravo pripisuje odgovorni osebi odgovornost za škodo, ki jo povzroča *nevarna stvar*, katere imetnica je odgovorna oseba, ali jo povzroča nevarna dejavnost, katero opravlja odgovorna oseba kot obratovalec (148. člen OZ).

Splošne predpostavke odškodninske odgovornosti, ki morajo biti izpolnjene v vsakem primeru takšne odgovornosti, so:

1. *protipravnost ravnanja* (ravnanje je v nasprotju z načelom prepovedi povzročanja škode) ali *protipravne posledice sicer pravno pravilnega ravnanja* (odškodninsko lahko odgovarja tudi oseba, ki povzroča škodo sicer z dovoljenim ravnanjem, na primer z uporabo nevarne stvari),
2. *vzročna zveza med ravnanjem in škodo*,
3. *škoda* (Plavšak, 2003, str. 689).

Protipravno ravnanje kot predpostavka odškodninske odgovornosti lahko pomeni kršitev poslovne obveznosti (*poslovna odškodninska odgovornost*) ali druge obveznosti (*neposlovna odškodninska odgovornost*).

Neposlovna odškodninska odgovornost nastane na podlagi krivde, ki se domneva, kolikor povzročitelj ne dokaže drugače: kdor drugemu povzroči škodo, jo je dolžan povrniti, razen če dokaže, da ni kriv (*krivdna odgovornost z obrnjenim dokaznim bremenom*, prvi odstavek 131. člena OZ).

Vzročna zveza med protipravnim ravnanjem in škodo kot predpostavka odškodninske odgovornosti je podana, če je mogoče predvideti takšno vzročno zvezo in je bila tudi sama škoda objektivno predvidljiva. V zvezi s predvidljivostjo škode in vzročne zveze med ravnanjem in škodo so pomembni standardi skrbnosti.

Minimalne standarde dolžne skrbnosti določajo varnostni predpisi, ki zmanjšujejo verjetnost nastopa škodnih dogodkov: kršitev varnostnega predpisa lahko pomeni vzročno zvezo med protipravnim ravnanjem in škodo, odvisno od namena predpisa (Plavšak, 2003, str. 724). Merilo običajne neprofesionalne skrbnosti temelji na ravnanju povprečnega človeka, merilo profesionalne skrbnosti pa na skrbnosti strokovnjaka in se ta odgovornost profesionalnih oseb močno približuje objektivni odgovornosti (Plavšak, 2003, str. 729).

Poleg protipravnosti ravnanja, škode in vzročne zveze je predpostavka krivdne odgovornosti *krivda*, ki kaže psihični odnos odgovorne osebe do škode (naklep ali malomarnost), in deliktna sposobnost (*sposobnost razsojanja*).

Krivda je osebna lastnost oškodovalca, da spozna nedopustnost svojega ravnanja (razumski element) in uravnava svoje ravnanje (voljni element), pri čemer se šteje za krivega, kdor se je nedopustnosti ravnanja zavedal ali se ni zavedal, vendar bi se glede na svoje lastnosti moral zavedati.

Krivda ima različno težke oblike, ki jih v grobem lahko razvrstimo na naklep ali namen in malomarnost (135. člen OZ).

Najtežja oblika je *naklep (namen)*. Povzročitelj ravna namenoma, se zaveda nedopustnosti ravnanja in posledic in hoče te posledice nedopustnega ravnanja neposredno (neposreden, *direkten namen*) ali privoli v nastanek teh posledic (*eventualni namen*).

Malomarnost je oblika krivde, pri kateri povzročitelj zaveda nedopustnosti svojega ravnanja, a noče posledic, pa bodisi misli, da posledica ne bo nastopila ali da jo bo lahko preprečil (*zavestna malomarnost, luxuria*) ali pa se ne zaveda možnosti nastanka škode, vendar bi se glede na osebne lastnosti in okoliščine moral zavedati (*nezavedna malomarnost, negligentia*).

Razlikujejo tudi veliko in lahko malomarnost.

Velika ali huda malomarnost je podana, če gre za kršitev skrbnosti povprečnega človeka (*culpa in abstracto*).

Lahka malomarnost temelji na merilu posebej pazljivega in skrbnega človeka.

Krivda ni podana, če oškodovalec ni sposoben oblikovati krivde, če ni sposoben zavedati se nedopustnosti ravnanja in imeti v oblasti svoje ravnanje.

Kdor zaradi motnje v duševnem razvoju, težave v duševnem zdravju ali zaradi kakšnega drugega vzroka ni zmožen razsojati, ne odgovarja za škodo, ki jo povzroči drugemu. Drugače je, če kdo povzroči škodo v stanju prehodne nerazsodnosti, v katero se je spravil sam: kdor povzroči drugemu škodo v stanju prehodne nerazsodnosti, je zanjo odgovoren, razen če dokaže, da ni po svoji krivdi prišel v takšno stanje; če pa je nekdo prišel v takšno stanje po tuji krivdi, odgovarja za škodo tisti, ki ga je v tako stanje spravil (136. člen OZ).

Zakon posebej ureja krivdno sposobnost mladoletnikov.

Mladoletnik do dopolnjenega sedmega leta ne odgovarja za škodo, ki jo povzroči. *Mladoletnik od dopolnjenega sedmega do dopolnjenega štirinajstega leta* ne odgovarja za škodo, razen če se dokaže, da je bil pri povzročitvi škode zmožen razsojati. Za škodo, ki jo mladoletnik povzroči v tem starostnem obdobju, odgovarjajo mladoletnikovi starši, razen če dokažejo, da je škoda nastala brez njihove krivde.

Mladoletnik z dopolnjenimi štirinajstimi leti odgovarja po splošnih pravilih o odgovornosti za škodo (137. člen OZ).

Protipravna niso ravnanja v določenih okoliščinah: silobran, dejanje, storjeno v stiski, ravnanje, storjeno pri odvrčanju škode od drugega, in opravljanje splošno koristne dejavnosti, ki ne povzroča škode prek običajnih meja.

Silobran je tista obramba, ki je neizogibno potrebna, da odvrne istočasni protipravni napad oškodovalca na oškodovanca (silobran). Pri prekoračitvi silobrana je poškodovalec dolžan povrniti škodo (prvi odstavek 138. člena OZ).

Protipravnost ravnanja, ne pa tudi škode, je po zakonu izključena v primeru, ko je *škoda povzročena v stiski*. Škoda je povzročena v stiski, če je oškodovalec povzročil škodo zato, da bi od sebe ali koga drugega odvrnil istočasno nezakriviljeno nevarnost, ki je ni bilo mogoče odvrniti drugače, pa pri tem povzročena škoda ni večja od tiste, ki je grozila. Če nekdo povzroči škodo v stiski, lahko oškodovanec zahteva odškodnino od tistega, ki je odgovoren za nastanek škodne nevarnosti, ali od tistih, od katerih je bila škoda odvrnjena, vendar od slednjih ne več, kot znaša korist, ki so jo imeli od tega (drugi odstavek 138. člena OZ).

Komur nastane škoda pri tem, ko odvrča od drugega škodno nevarnost, ima pravico zahtevati od njega povrnitev tiste škode, kateri se je smotrno izpostavil (substituirana škoda, Jadek Pensa, 2003, str. 811).

Protipravnost ravnanja in škode je izključena v primeru *dovoljene samopomoči*. Z dovoljeno samopomočjo je mišljena pravica vsakogar, da odvrne kršitev pravice, ko grozi neposredna nevarnost, če je takšna zaščita nujna in če način odvrčanja kršitev ustreza okoliščinam, v katerih nastaja nevarnost. Kdor pri dovoljeni samopomoči povzroči škodo tistemu, ki je povzročil potrebo po samopomoči, je ni dolžan povrniti (139. člen OZ).

Kdor v svojo škodo dovoli drugemu, da ta nekaj stori, ne more zahtevati od njega povrnitve škode, ki mu jo je s tem povzročil (*volenti non fit iniuria: tistemu, ki hoče, se ne godi krivica*). Vendar je nična izjava, s katero je oškodovanec privolil, da mu nekdo stori škodo z dejanjem, ki je po zakonu prepovedano (140. člen OZ).

Pojmi: splošne predpostavke odškodninske odgovornosti, protipravnost ravnanja ali posledic, vzročna zveza, poslovna in neposlovna odškodninska odgovornost, standardi skrbnosti, krivdna odgovornost za škodo, krivdna odgovornost z obrnjenim dokaznim bremenom, deliktna sposobnost, krivda, naklep (namen), malomarnost, neposredni naklep (namen), posredni naklep (namen), zavestna malomarnost, nezavedna malomarnost, velika malomarnost, majhna malomarnost, odškodninska odgovornost mladoletnikov, silobran, dejanje, storjeno v stiski, ravnanje pri odvrčanju škode od drugega, substituirana škoda, samopomoč.

6.10.4 Odgovornost za druge osebe

Glede na to, da nekatere osebe skrbijo za druge osebe ali nadzorujejo njihovo delo na podlagi zakona (starši za otroke), odločbe državnega organa (skrbnik za varovanca) ali pogodbe (delodajalec za delavca), zakon ureja odškodninsko odgovornost za druge osebe.

Tako za škodo, ki jo povzroči nerazsodna oseba, ki je zaradi bolezni ali drugih vzrokov nerazsodna, odgovarja tisti, ki jo je dolžan nadzorovati, razen če dokaže, da je opravljal dolžno nadzorstvo ali da bi škoda nastala tudi ob dolžnem nadzorstvu (131. člen OZ).

Odgovornost staršev, skrbnikov in drugih za mladoletnika je urejena glede na starost mladoletnika.

Za škodo, ki jo povzroči drugemu otrok do dopolnjenega sedmega leta, odgovarjajo starši objektivno: ne glede na svojo krivdo, kar pomeni, da so odgovornosti prosti, če so podani razlogi za izključitev odgovornosti po pravilih o odgovornosti ne glede na krivdo (na primer: višja sila). Starši ne odgovarjajo, če je škoda nastala medtem, ko je bil otrok zaupan drugemu, in če je ta zanjo odgovoren.

Za škodo, katero povzroči drugemu njihov mladoletni otrok, ki je dopolnil sedem let, starši odgovarjajo krivdno in se razbremenijo odgovornosti, če dokažejo, da je škoda nastala brez njihove krivde.

Za škodo, ki jo drugemu povzroči mladoletnik medtem, ko je pod nadzorstvom skrbnika, šole ali druge ustanove, odgovarjajo skrbnik, šola oziroma druga ustanova, razen če dokažejo, da so opravljali nadzorstvo z dolžno skrbnostjo ali da bi škoda nastala tudi pri skrbnem nadzorstvu. Če odgovarja za škodo tudi mladoletnik, je odgovornost solidarna.

Če nadzorstvo nad mladoletno osebo ni dolžnost staršev, temveč koga drugega, ima oškodovanec pravico zahtevati odškodnino od staršev, če je škoda nastala zaradi slabe vzgoje mladoletnika, slabih zgledov ali grdih navad, ki so mu jih dali starši, ali če se tudi sicer škoda lahko pripiše njihovi krivdi. Če je tisti, ki ima v tem primeru dolžnost nadzorstva, oškodovancu plačal odškodnino, ima pravico zahtevati od staršev, naj mu povrnejo plačani znesek (142. do 145. člen OZ).

Zakon ureja tudi odškodninsko *odgovornost na podlagi načela pravičnosti*, ko oškodovalec za škodo ni kriv, povrnitve škode pa tudi ni mogoče zahtevati od osebe, ki skrbi zanj in ga je dolžna nadzorovati, če to terja pravičnost, zlasti glede na premoženjsko stanje oškodovalca in oškodovanca.

Če je škodo povzročil za razsojanje zmožen mladoletnik, ki pa je ne more povrniti, sme sodišče, kadar to terja pravičnost, zlasti glede na premoženjsko stanje staršev in oškodovanca, naložiti staršem, da morajo v celoti ali deloma povrniti škodo, čeprav zanjo ne odgovarjajo (146. člen OZ).

Posebej je urejena odgovornost delodajalca za delavce in odgovornost pravnih oseb za delo njihovih organov.

Za škodo, ki jo povzroči delavec pri delu ali v zvezi z delom tretji osebi, odgovarja pravna ali fizična oseba, pri kateri je delavec delal takrat, ko je bila škoda povzročena, razen če dokaže, da je delavec v danih okoliščinah ravnal tako, kot je bilo treba. Odgovornost delodajalca temelji na načelu, naj odgovarja tisti, ki daje navodila delavcu (*respondeat superior*) in na načelu, da neposredna odgovornost delavca ne bi bila primerna, ker bi lahko zmanjševala pobudo in zavzetost delavcev (Jadek Pensa, 2003, str. 836). Oškodovanec ima pravico zahtevati povrnitev škode tudi neposredno od delavca, če je ta škodo povzročil namenoma.

Kdor je oškodovancu povrnil škodo, ki jo je povzročil delavec namenoma ali iz hude malomarnosti, ima pravico zahtevati od delavca povrnitev plačanega zneska. Ta pravica zastara v šestih mesecih od dneva, ko je bila odškodnina plačana (148. člen OZ).

Pravna oseba odgovarja za škodo, ki jo njen organ povzroči tretji osebi pri opravljanju ali v zvezi z opravljanjem svojih funkcij. Če za posamezni primer zakon ne določa kaj drugega, ima pravna oseba pravico zahtevati povrnitev plačanega zneska od tistega, ki je škodo povzročil namenoma ali iz hude malomarnosti.

Pojmi: odgovornost za druge osebe, odgovornost za mladoletnike, odgovornost iz pravičnosti, odgovornost delodajalca za delavce, odgovornost pravnih oseb za člane organov.

6.10.5 Odgovornost za škodo iz nevarne stvari ali nevarne dejavnosti

Za škodo od stvari ali dejavnosti, iz katerih izvira večja škodna nevarnost za okolico, se odgovarja ne glede na krivdo, torej objektivno. Zakon določa tudi domnevo vzročne zveze v zvezi z objektivno odgovornostjo. Za škodo, nastalo v zvezi z nevarno stvarjo oziroma nevarno dejavnostjo, se šteje, da izvira iz te stvari oziroma te dejavnosti, razen če se dokaže, da ta ni bila vzrok (148. člen OZ).

Za škodo od nevarne stvari odgovarja njen imetnik, za škodo od nevarne dejavnosti pa tisti, ki se z njo ukvarja (149. člen OZ).

Če je bila imetniku na protipraven način odvzeta nevarna stvar, tedaj za škodo, ki iz nje izvira, ne odgovarja on, temveč tisti, ki mu je nevarno stvar vzel, razen če ni imetnik za to odgovoren (na primer starši pustijo ključe traktorja na mizi, mladoletni otrok pa s ključi vžge motor traktorja in povzroči škodo sosedu, 151. člen OZ).

Namesto imetnika stvari odgovarja, enako kot on, tisti, ki mu je imetnik zaupal stvar v uporabo, ali tisti, ki je sicer dolžan stvar nadzorovati, ni pa pri njem na delu.

Vendar odgovarja poleg osebe, ki ji je zaupana uporaba ali nadzor stvari, tudi imetnik stvari, če je škoda posledica kakšne skrite napake ali skrite lastnosti stvari, na katero imetnik ni opozoril uporabnika oziroma nadzornika. V tem primeru ima odgovorna oseba, ki je oškodovancu plačala odškodnino, pravico zahtevati njen celoten znesek od imetnika.

Imetnik, ki je nevarno stvar zaupal osebi, ki ni bila usposobljena ali upravičena z njo ravnati, je odgovoren za škodo, ki nastane od nje (152. člen OZ).

Objektivna odgovornost ima svoje meje. Imetnik je prost odgovornosti, če dokaže, da izvira škoda iz kakšnega zunanjega, nepričakovanega in nepreprečljivega vzroka (»vzroka, ki je bil izven stvari in njegovega učinka ni bilo mogoče pričakovati, se mu izogniti ali ga odvrniti«, višja sila).

Imetnik stvari je prost odgovornosti tudi, če dokaže, da je škoda nastala izključno zaradi dejanja oškodovanca ali koga tretjega, ki ga ni mogel pričakovati in se njegovim posledicam ne izogniti ali jih odstraniti.

Imetnik je deloma prost odgovornosti, če je oškodovanec prispeval k nastanku škode.

Če je k nastanku škode prispeval kdo tretji, odgovarja ta zanjo oškodovancu solidarno z imetnikom stvari (153. člen OZ).

Pojmi: nevarna stvar, nevarna dejavnost, domneva vzročne zveze, odgovornost imetnika ali obratovalca, odgovornost drugih oseb namesto ali poleg imetnika ali obratovalca, višja sila.

6.10.6 Posebni primeri odškodninske odgovornosti

Pri nesreči premikajočih se motornih vozil, ki je bila povzročena po izključni krivdi enega imetnika, se uporabljajo pravila o krivdni odgovornosti.

Če je krivda obojestranska, odgovarja vsak imetnik za vso škodo, ki jima je nastala, v sorazmerju s stopnjo svoje krivde.

Če ni kriv nobeden, odgovarjata imetnika po enakih delih, razen če pravičnost ne zahteva kaj drugega.

Če za škodo, ki jo utrpijo drugi v celoti ali deloma odgovarjata dva imetnika motornih vozil, je njuna odgovornost solidarna (154. člen OZ).

Proizvajalec odgovarja za škodo, ki izhaja iz *napake ali nevarnih lastnosti izdelka*. Oseba, ki da v promet kakšno stvar, ki jo je izdelala, ta stvar pa pomeni zaradi kakšne napake, škodno nevarnost za osebe ali stvari, odgovarja za škodo, ki nastane zaradi take napake. Proizvajalec odgovarja tudi za nevarne lastnosti stvari, če ni ukrenil vsega, kar je potrebno, da škodo, ki jo je mogel pričakovati, prepreči z opozorilom, varno embalažo ali kakšnim drugim ustreznim ukrepom (155. člen OZ).

Za škodo, nastalo s smrtjo ali telesno poškodbo kot *posledico terorističnih dejanj*, ter ob *javnih demonstracijah ali manifestacijah*, odgovarja država oziroma tisti, ki bi jo po veljavnih predpisih moral preprečiti (156. člen OZ). Podobno *organizator shoda večjega števila ljudi v zaprtem prostoru* ali na prostem odgovarja za škodo, nastalo s smrtjo ali telesno poškodbo, ki nastane zaradi izrednih okoliščin, ki lahko nastanejo ob takih priložnostih, kot je gibanje množic, splošen nered in podobno (157. člen OZ).

Za škodo, ki jo povzroči *nevarna žival*, je odgovoren njen imetnik. Za škodo, ki jo povzroči *domača žival*, je odgovoren njen imetnik, razen če dokaže, da je poskrbel za potrebno varstvo in nadzorstvo (158. člen OZ).

Za škodo, ki nastane, če *s stavbe pade nevarno postavljena ali vržena stvar*, odgovarja imetnik stavbe, oziroma prostora, iz katerega je stvar padla. Za škodo, ki nastane s tem, da se poruši ali odpade del gradbe, je odgovoren imetnik gradbe, razen če dokaže, da dogodek ni posledica pomanjkljive kakovosti gradbe in da je storil vse, da bi odvrnil nevarnost (159. in 160. člen OZ).

Posebej je urejena odgovornost za *opustitev nujne pomoči*. Kdor brez nevarnosti zase ne pomaga nekomu, čigar življenje ali zdravje je očitno ogroženo, odgovarja za škodo, ki iz tega nastane, če bi jo glede na okoliščine primera moral predvideti; če to terja pravičnost, lahko sodišče takšno osebo oprosti povrnitve škode (160. člen OZ).

Kdor je po zakonu *dolžan skleniti kakšno pogodbo*, mora povrniti škodo, če na zahtevo zainteresirane osebe take pogodbe nemudoma ne sklene (162. člen OZ). Tisti, ki opravlja komunalno ali drugo podobno dejavnost splošnega pomena, odgovarja za škodo, če brez utemeljenega razloga neha opravljati ali neredno opravlja svoje storitve (163. člen OZ).

Pojmi: odgovornost za škodo pri nesreči premikajočih se motornih vozil, odgovornost proizvajalca za škodo iz napake ali nevarnih lastnosti izdelka, odgovornost za škodo, nastalo s smrtjo ali telesno poškodbo zaradi terorističnih dejanj, javnih demonstracij in manifestacij, odgovornost organizatorja prireditve, odgovornost za žival, odgovornost imetnika stavbe ali gradbe, odgovornost za opustitev nujne pomoči, odgovornost v zvezi s sklenitvijo pogodbe ali za redno opravljanje dejavnosti splošnega pomena.

6.11 Prenehanje obveznosti

6.11.1 Izpolnitev

Obveznost preneha, ko je *izpolnjena*, kot tudi v drugih primerih, ki jih določa zakon. S prenehanjem glavne obveznosti ugasnejo poroštvo, zastava in druge stranske pravice (270. člen OZ).

V zvezi z izpolnitvijo OZ najprej ureja vprašanje, pod katerimi pogoji lahko upnik sprejme ali je celo dolžan sprejeti izpolnitev od tretje osebe, ki ni dolžnik, in pod katerimi pogoji sme dolžnik izpolniti osebi, ki ni upnik.

Obveznost lahko izpolni dolžnik ali kdo tretji. Zakon določa, da je upnik *dolžan* sprejeti izpolnitev od tretje osebe, to je osebe, ki ni dolžnik:

- če ima tretja oseba, ki hoče izpolniti obveznost, pravni interes, da bi bila obveznost izpolnjena, celo če dolžnik tej izpolnitvi nasprotuje (takšen interes ima na primer porok, ki jamči za dolžnika),
- če se dolžnik strinja, da izpolni njegovo obveznost tretja oseba, razen če mora po pogodbi ali po naravi same obveznosti to obveznost izpolniti osebno dolžnik.

Upnik *lahko* sprejme izpolnitev od tretjega brez dolžnikove vednosti, celo v primeru, ko ga je dolžnik obvestil, da noče, da bi kdo drug izpolnil njegovo obveznost. Vendar pa upnik *ne sme sprejeti izpolnitve od tretjega*, če mu je dolžnik ponudil, da bo sam izpolnil svojo obveznost (271. člen OZ).

Tudi poslovno nesposoben dolžnik lahko veljavno izpolni obveznost, če je obstoj obveznosti nedvomen in če je zapadel rok za njeno izpolnitev. Vendar je mogoče izpodbijati izpolnitev, če je takšna oseba plačala zastaran dolg ali dolg, ki izvira iz igre ali stave (272. člen OZ).

V primeru, ko izpolni tretja oseba tuj dolg, lahko izpolnitelj stopi v upnikove pravice do dolžnika na eni od treh podlag:

1. na podlagi pogodbe z upnikom ali
2. na podlagi pogodbe z dolžnikom ali
3. neposredno na podlagi zakona (*subrogacija*).

Če izpolni tujo obveznost, se lahko vsak izpolnitelj pred izpolnitvijo ali ob izpolnitvi dogovori z upnikom, da izpolnjena terjatev preide nanj z vsemi ali le nekaterimi stranskimi pravicami.

Upnikove pravice lahko preidejo na izpolnitelja tudi po pogodbi med dolžnikom in izpolniteljem, sklenjeni pred izpolnitvijo.

Subrogacija izpolnitelja v pravice upnika nastopi v teh primerih ob izpolnitvi (274. člen OZ).

Če izpolni obveznost kdo, ki ima pri tem kakšen pravni interes, preide nanj ob izpolnitvi po samem zakonu upnikova terjatev z vsemi stranskimi pravicami (275. člen OZ).

Izpolnitelj, na katerega je prešla terjatev, ne more zahtevati od dolžnika več, kot je plačal upniku (278. člen OZ).

Obveznost mora biti izpolnjena upniku ali osebi, ki jo določa zakon, sodna odločba ali pogodba med upnikom in dolžnikom ali jo je določil sam upnik.

Izpolnitev je veljavna tudi, kadar je opravljena tretjemu, če jo je upnik pozneje odobrila ali če jo je izkoristil (280. člen OZ).

Z izpolnitvijo poslovno nesposobnemu upniku je dolžnik prost le, če je bila izpolnitev koristna za upnika ali če je predmet izpolnitve še pri njem.

Poslovno nesposoben upnik lahko potem, ko postane poslovno sposoben, odobri izpolnitev, ki jo je prejel takrat, ko je bil poslovno nesposoben (281. člen OZ).

Zakon ureja tudi predmet izpolnitvenega ravnanja.

Izpolnitev je v izvršitvi tistega, kar je vsebina obveznosti; zato je niti dolžnik ne more izpolniti s čim drugim, niti ne more upnik zahtevati kaj drugega. Izpolnitev ne velja, če tisto, kar je dolžnik izročil kot dolgovano stvar in jo je upnik kot takšno sprejel, to v resnici ni. Zato ima upnik pravico vrniti tisto, kar mu je bilo izročeno, in zahtevati dolgovano stvar (282. člen OZ).

Dopustna je *nadomestna izpolnitev*: obveznost preneha, če upnik v sporazumu z dolžnikom sprejme kaj drugega namesto tistega, kar mu ta dolguje. V tem primeru je dolžnik odgovoren, prav tako kot prodajalec, za stvarne in pravne napake stvari, ki jo je dal namesto onega, kar je dolgoval. Vendar lahko zahteva upnik od dolžnika, ne pa več od poroka, namesto zahtevka iz dolžnikove odgovornosti za stvarne in pravne napake stvari izpolnitev prvotne terjatve in odškodnino (283. člen OZ).

Od nadomestne izpolnitve je treba razlikovati *izročitev v prodajo*.

Če je dolžnik izročil upniku kakšno stvar ali kakšno drugo pravico, naj jo proda in se iz doseženega zneska poplača za svojo terjatev, ostanek pa mu izroči, preneha obveznost šele, ko se upnik poplača iz doseženega zneska (284. člen OZ).

Upnik ni dolžan sprejeti *delne izpolnitve*, razen če narava obveznosti ne nalaga kaj drugega. Drugače velja za denarne obveznosti, pri katerih je upnik dolžan sprejeti delno izpolnitev denarne obveznosti, razen če ima poseben interes, da jo odkloni (285. člen OZ).

Če so stvari določene samo po vrsti, mora dolžnik dati stvari srednje kakovosti. Vendar mora dati stvari ustrezne kakovosti, če mu je bil znan njihov namen (286. člen OZ).

Če je med istimi osebami več istovrstnih obveznosti, pa tisto, kar dolžnik izpolni, ne zadostuje, da bi se mogle vse poravnati, potem se izpolnitve vračunajo:

- po vrstnem redu, o katerem sta se sporazumela upnik in dolžnik (sporazum),
- če se nista sporazumela, po vrstnem redu, ki ga določi dolžnik najpozneje ob izpolnitvi (izjava dolžnika ob izpolnitvi),
- če ni dolžnikove izjave o vračunavanju, se obveznosti poravnavajo po vrstnem redu, kot je katera zapadla v izpolnitev (datum zapadlosti),
- če je hkrati zapadlo več obveznosti, se najprej poravnajo tiste, ki so najmanj zavarovane (stopnja manjše zavarovanosti),
- če so vse enako zavarovane, pa najprej tiste, ki so dolžniku v največje breme (breme dolžnika),
- če so po vsem navedenem obveznosti enake, se poravnajo po vrstnem redu, kot so nastale (datum nastanka),
- če so nastale hkrati, pa se tisto, kar je bilo dano na račun izpolnitve, porazdeli na vse obveznosti v sorazmerju z njihovimi zneski (načelo sorazmernosti, 287. člen OZ).

Če dolguje dolžnik poleg glavnice tudi obresti in stroške, se ti vračunavajo tako, da se najprej odplačajo stroški, nato obresti in končno glavnica.

Če rok ni določen, in tudi namen posla, narava obveznosti in druge okoliščine ne zahtevajo za izpolnitev nekega roka, lahko upnik zahteva takojšnjo izpolnitev obveznosti, dolžnik pa po svoji strani od upnika, da izpolnitev takoj sprejme (289. člen OZ).

Če je bil rok dogovorjen izključno v interesu dolžnika, je ta upravičen izpolniti obveznost tudi pred dogovorjenim rokom, vendar mora svoj namen sporočiti upniku in paziti, da to ni ob nepravem času.

V drugih primerih, ko dolžnik ponudi *predčasno izpolnitev*, jo upnik lahko odkloni, lahko pa jo tudi sprejme in si pridrži pravico do odškodnine, če o tem nemudoma obvesti dolžnika (290. člen OZ).

Posebno pravilo zakon določa za denarne obveznosti, ki jih dolžnik lahko predčasno izpolni in je nično pogodbeno določilo, s katerim se dolžnik odpoveduje tej pravici. Vendar ima dolžnik, ki predčasno izpolni denarno obveznost, pravico odbiti od dolga obresti za čas od dneva plačila do zapadlosti le, če je k temu upravičen po pogodbi ali če je to v skladu z običaji (373. člen OZ).

Upnik ima pravico zahtevati *predčasno izpolnitev*, če mu dolžnik ni dal obljubljenega zavarovanja ali če na njegovo zahtevo ni dopolnil zavarovanja, zmanjšanega brez njegove krivde, kot tudi če je bil rok dogovorjen izključno v njegovem interesu (291. člen OZ).

Če je določitev časa izpolnitve prepuščena na voljo upniku ali dolžniku, upravičenec pa ne določi roka niti po opominu, lahko druga stranka zahteva od sodišča, naj določi primeren rok za izpolnitev (292. člen OZ).

Če se plačuje s posredovanjem banke ali druge organizacije, pri kateri ima upnik račun, in če pogodbeni stranki nista drugače določili, se šteje, da je dolg poravnan, ko prispe banki oziroma organizaciji, pri kateri ima upnik račun, denarno nakazilo v dobro upnika ali nalog dolžnikove banke ali organizacije, naj odobri računu upnika znesek, ki je v njem naveden.

Če je s pogodbo dogovorjeno plačevanje po pošti, se domneva, da sta se stranki sporazumeli, da je z vplačilom dolžnega zneska pri pošti dolžnik poravnal svojo obveznost do upnika. Če takšen način plačevanja ni dogovorjen, je dolg poravnan, ko upnik prejme denarno nakazilo (293. člen OZ).

Dolžnik, ki ne izpolni obveznosti v roku, določenem za izpolnitev, pride v *zamudo*. Če rok za izpolnitev ni določen, pride dolžnik v zamudo, ko upnik ustno ali pisno, z izvensodnim opominom ali z začetkom kakšnega postopka, katerega namen je doseči izpolnitev obveznosti, zahteva od njega, naj izpolni svojo obveznost (299. člen OZ).

V zamudo lahko pride tudi upnik. Upnik pride v zamudo, če brez utemeljenega razloga noče sprejeti izpolnitve ali jo s svojim ravnanjem prepreči. Upnik pride v zamudo tudi, kadar je pripravljen sprejeti izpolnitev dolžnikove sočasne obveznosti, ne nudi pa izpolnitve svoje zapadle obveznosti. Upnik ne pride v zamudo, če dokaže, da ob času, ko mu je bila ponujena izpolnitev, ali ob času, ki je bil določen za izpolnitev, dolžnik ni mogel izpolniti svoje obveznosti (300. člen OZ).

Če pride upnik v zamudo, preneha dolžnikova zamuda in preide nanj nevarnost naključnega uničenja ali poškodovanja stvari. Od dneva upnikove zamude nehajo teči obresti. Upnik v zamudi je dolžan povrniti dolžniku škodo, ki jo ima zaradi zamude, za katero je on kriv, kot tudi stroške v zvezi z nadaljnjo hrambo stvari.

Dolžnik je dolžan izpolniti obveznosti, upnik pa sprejeti izpolnitev v *kraju*, ki je določen s pravnim poslom ali z zakonom.

Če mora predmet izpolnitve dolžnik prinesiti upniku, gre za *prinosnino*, če mora predmet izpolnitve upnik priti iskat, pa gre za *iskovino*.

Če kraj izpolnitve ni določen in ga tudi ni mogoče določiti niti po namenu posla, po naravi obveznosti ali po drugih okoliščinah, je treba obveznost izpolniti v kraju, v katerem je imel dolžnik ob nastanku obveznosti sedež oziroma prebivališče.

Če je dolžnik pravna oseba ali podjetnik, ki ima enote v raznih krajih, velja za kraj izpolnitve sedež enote, ki mora opraviti, kar je potrebno za izpolnitev obveznosti, če je bila upniku pri sklenitvi pogodbe ta okoliščina znana ali bi bila morala biti znana (294. člen OZ).

Kdor popolnoma ali delno izpolni obveznost, ima pravico zahtevati, naj mu upnik o tem na svoje stroške da pobotnico (priznanico).

Dolžnik, ki je denarno obveznost plačal po banki ali pošti, sme zahtevati od upnika pobotnico le, če ima za to utemeljen razlog.

Če je dana pobotnica, da je popolnoma plačana glavnica, se domneva, da so plačane tudi obresti ter morebitni sodni in drugi stroški.

Prav tako se v primeru, če ima dolžnik občasnih dajatev, kot so zakupnine, in drugih terjatev, ki se občasno obračunavajo, kot so terjatve, ki nastajajo s porabo električnega toka ali vode ali z uporabo telefona, pobotnico, da je plačal pozneje zapadlo terjatev, domneva, da je plačal tudi tiste, ki so zapadle prej (296. člen OZ).

Če upnik noče dati pobotnice, lahko položi dolžnik pri sodišču predmet svoje obveznosti (297. člen OZ).

Ko dolžnik popolnoma izpolni svojo obveznost, lahko poleg pobotnice zahteva od upnika, naj mu vrne zadolžnico.

Če upnik ne more vrniti zadolžnice, ima dolžnik pravico zahtevati, naj mu izda javno overjeno listino, da je obveznost prenehala.

Če je bila dolžniku vrnjena zadolžnica, se domneva, da je obveznost popolnoma izpolnjena.

Dolžnik, ki je izpolnil obveznost le delno, ima pravico zahtevati, naj se ta izpolnitev zapiše na zadolžnici.

Pojmi: izpolnitev, kdo lahko izpolnjuje obveznost, upnik in drugi upravičenci do izpolnitve, izročitev v prodajo, subrogacija, nadomestna izpolnitev, izročitev v prodajo, delna izpolnitev, vračunanje izpolnitve pri več istovrstnih obveznostih med istimi osebami, vračunanje obresti in stroškov, čas izpolnitve, predčasna izpolnitev, dopustnost predčasne izpolnitve, upnikova pravica do predčasne izpolnitve, izpolnitev s plačilom preko banke ali po pošti, zamuda dolžnika, zamuda upnika, posledice upnikove zamude, kraj izpolnitve, prinosnine, iskovine, položitev stvari, pobotnica, zadolžnica.

6.11.2 Položitev stvari

Če je upnik v zamudi ali je neznan, ali če se ne ve zanesljivo, kdo ali kje je, ali če je upnik poslovno nesposoben, nima pa zastopnika, sme dolžnik in vsak, kdor ima pravni interes, da se obveznost izpolni, *položiti zanj dolgovano stvar pri sodišču*. O položitvi mora dolžnik obvestiti upnika, če ve zanj in za njegovo prebivališče (302. člen OZ).

Sodišče izroči položeno stvar upniku pod pogoji, ki jih je postavil položnik (310. člen OZ).

Stvar se položi pri stvarno pristojnem sodišču v kraju izpolnitve, razen če ekonomičnost ali narava posla zahteva položitev v kraju, kjer je stvar. Stvar pa je dolžno sprejeti tudi vsako drugo stvarno pristojno sodišče, dolžnik pa mora dati upniku odškodnino, če je temu s položitvijo pri drugem sodišču nastala škoda (303. člen OZ).

Če je predmet obveznosti kakšna stvar, ki je ni mogoče hraniti pri sodišču, lahko dolžnik zahteva od sodišča, naj določi osebo, kateri bo na stroške in na račun upnika izročil stvar v hrambo.

Pri obveznosti iz gospodarske pogodbe ima izročitev take stvari javnemu skladišču v hrambo na račun upnika učinek položitve pri sodišču.

Tudi v tem primeru mora dolžnik o izročitvi v hrambo obvestiti upnika (304. člen OZ).

Dolžnik lahko vzame položeno stvar nazaj, vendar mora o tem obvestiti upnika. Če dolžnik izjavi sodišču, da se tej pravici odpoveduje, če upnik izjavi, da sprejema položeno stvar, kot tudi če se s pravnomočno odločbo ugotovi, da položitev izpolnjuje pogoje pravilne izpolnitve, dolžnik ne more vzeti položene stvari nazaj (305. člen OZ).

S položitvijo dolgovane stvari je dolžnik prost obveznosti takrat, ko stvar položi. Tedaj preneha morebitna zamuda dolžnika, nevarnost njenega naključnega uničenja ali poškodovanja preide na upnika in nehajo teči obresti. Če vzame dolžnik položeno stvar nazaj, se šteje, kot da položitve sploh ni bilo, in ostanejo njegovi sodolžniki ter poroki v zavezi (306. člen OZ).

Če stvar ni primerna za hrambo, ali če so za njeno hrambo ali za njeno vzdrževanje potrebni stroški, ki so nesorazmerni z njeno vrednostjo, jo dolžnik lahko proda na javni dražbi v kraju, določenem za izpolnitev, ali v kakšnem drugem kraju, če je to v upnikovem interesu, in doseženi znesek po odbitku prodajnih stroškov položi pri sodišču tega kraja.

Če ima stvar dnevno ceno ali če ima v primerjavi s stroški javne dražbe majhno vrednost, jo dolžnik lahko proda pod roko.

Če je stvar takšna, da se utegne hitro uničiti ali pokvariti, jo mora dolžnik prodati nemudoma na najprimernejši način.

V vsakem primeru mora dolžnik, kadarkoli je to mogoče, obvestiti upnika o nameravani prodaji, po prodaji pa o doseženi ceni in njeni položitvi pri sodišču (308. člen OZ).

Stroške veljavne in nepreklicane položitve plača upnik, v delu, ki presega stroške izpolnitve, ki jih mora plačati dolžnik (307. člen OZ). Za kritje stroškov hrambe se stvar lahko tudi proda.

Če stroški hrambe niso v primernem roku plačani, odredi sodišče na zahtevo shranjevalca prodajo stvari in določi način prodaje. Od zneska, dobljenega s prodajo, se odbijejo stroški prodaje in stroški hrambe, ostanek pa položi pri sodišču za upnika (310. člen OZ).

Pojmi: položitev stvari pri sodišču, položitev stvari pri sodišču na podlagi gospodarske pogodbe, pravne posledice položitve, prodaja položene stvari pri sodišču.

6.11.3 Pobot (kompenzacija)

Dolžnik lahko pobota terjatev, ki jo ima nasproti upniku, s tistim, kar ta terja od njega (vzajemnost terjatev), če se obe terjatvi glasita na denar ali na druge nadomestne stvari iste vrste in iste kakovosti (istovrstnost terjatev) in če sta obe zapadli (zapadlost terjatev, 311. člen OZ).

Pobot ne nastane takoj, ko se stečejo pogoji zanj, temveč mora to ena stranka drugi izjaviti. Po izjavi o pobotu se šteje, da je pobot nastal takrat, ko so se stekli pogoji zanj (312. člen OZ).

V skladu z načelom vzajemnosti dolžnik ne more pobotati tistega, kar dolguje upniku, s tistim, kar upnik dolguje njegovemu poroku. Vendar pa porok, ki jamči za obveznost dolžnika, lahko pobota dolžnikove obveznosti nasproti upniku z dolžnikovo terjatvijo do upnika.

Kdor je dal svojo stvar v zastavo za tujo obveznost, lahko zahteva od upnika, naj mu zastavljeno stvar vrne, če so izpolnjeni pogoji za prenehanje te obveznosti s pobotom, kot tudi, če upnik po svoji krivdi opusti pobot (313. člen OZ).

Dolg se lahko pobota z zastarano terjatvijo, vendar le, če takrat, ko so se stekli pogoji za pobot, terjatev še ni bila zastarana. Če so pogoji za pobot nastali potem, ko je ena izmed terjatev že zastarala, ne nastane pobot, če dolžnik zastarane terjatve uveljavlja ugovor zastaranja (314. člen OZ).

Nekatere terjatve ne morejo biti predmet pobota (na primer terjatev, ki je ni mogoče zarubiti, terjatev stvari ali vrednosti stvari, ki so bile dolžniku dane v hrambo ali na posodo ali jih je dolžnik brezpravno vzel ali brezpravno pridržal, terjatev, nastala z namerno povzročitvijo škode, odškodninska terjatev za škodo, storjeno z okvaro zdravja ali s povzročitvijo smrti, terjatev, ki izvira iz zakonite obveznosti preživljanja, 316. člen OZ).

Pojmi: pobot (kompenzacija), pogoji za pobotanje terjatev, pobotanje zastaranih terjatev, upoštevanje pobota na zahtevo stranke, nedopustnost pobota nekaterih terjatev.

6.11.4 Odpust dolga

Obveznost preneha, če upnik izjavi dolžniku, da ne bo zahteval njene izpolnitve, in se dolžnik s tem strinja. Odpust dolga je torej pogodba, vendar za njegovo veljavnost ni treba, da bi bil sklenjen v obliki, v kakršni je bil sklenjen posel, iz katerega je obveznost nastala (319. člen OZ).

Vrnitev zastave in odpoved drugim sredstvom, s katerimi je bila zavarovana izpolnitev obveznosti, ne pomeni, da se je upnik odpovedal pravici zahtevati njeno izpolnitev (320. člen OZ). Odpust dolga poroku ne oprosti glavnega dolžnika, z odpustom dolga glavnemu dolžniku pa je porok prost. Če je več porokov, pa upnik enega med njimi oprosti obveznosti, ostanejo drugi v zavezi, vendar se njihova obveznost zmanjša za del, ki pada na oproščenega poroka (321. člen OZ).

S splošnim odpustom dolgov ugasnejo vse upnikove terjatve nasproti dolžniku, razen tistih, za katere upnik ni vedel takrat, ko je dolgove odpustil (322. člen OZ).

Pojmi: odpust dolga, pogodbeni narava odpusta, oblika odpusta dolga, odpust dolga poroku, odpust dolga glavnemu dolžniku, splošni odpust dolgov.

6.11.5 Prenovitev (novacija)

Obveznost preneha, če se upnik in dolžnik sporazumeta, da bosta obstoječo obveznost nadomestila z novo, in če ima nova obveznost drugačen predmet ali drugačno pravno podlago. Sporazum o kakršnem koli stranskem določilo (na primer o roku, o kraju ali o načinu izpolnitve, o obrestih, pogodbeni kazni, zavarovanju izpolnitve ali izdaji nove listine o dolgu) se ne šteje za prenovitev (323. člen OZ). Prenovitev se ne domneva: če stranki nista izrazili namena, naj

dotedanja obveznost ugasne, ko sta ustvarjali novo, potem prejšnja obveznost ne preneha, temveč obstaja še naprej poleg nove (324. člen OZ).

S pogodbo o prenovitvi prejšnja obveznost preneha, z njo pa tudi zastava ali poroštvo, če ni drugače dogovorjeno s porokom ali zastaviteljem, nova obveznost pa nastane (325. člen OZ).

Prenovitev je brez učinka, če je bila prejšnja obveznost nična ali je že ugasnila (326. člen OZ).

Pojmi: prenovitev (novacija), bistvene predpostavke za novacijo pogodbe, zastava in poroštvo pri novaciji pogodbe.

6.11.6 Združitev (konfuzija)

Obveznost preneha z združitvijo, če v njej ista oseba postane upnik in dolžnik. Če porok postane upnik, obveznost glavnega dolžnika ne preneha.

Obveznost, vpisana v javno knjigo, preneha z združitvijo šele takrat, ko je vpisan izbris (328. člen OZ).

Pojmi: združitev (konfuzija), izbris obveznosti iz javne knjige.

6.11.7 Nemožnost izpolnitve

Če je predmet izpolnitve nemogoč, je pogodba nična in obveznost ne nastane.

Če ima obveznost za predmet mogočo izpolnitev, ki postane naknadno nemogoča, obveznost preneha, če je njena izpolnitev postala nemogoča zaradi okoliščin, za katere dolžnik ne odgovarja. Dolžnik mora dokazati okoliščine, ki izključujejo njegovo odgovornost (329. člen OZ).

V zvezi s tem je treba razlikovati obveznosti, katerih predmet so vrstno določene stvari, in obveznosti, katerih predmet so posamično določene stvari.

Če so predmet obveznosti stvari, določene po vrsti, ne preneha obveznost niti takrat, ko so vse takšne stvari, kar jih ima dolžnik, uničene zaradi okoliščin, za katere on ne odgovarja. Vendar pa preneha obveznost v primeru, ko so predmet obveznosti po vrsti določene stvari, ki jih je treba vzeti iz neke množice takih stvari, če je uničena cela ta množica (330. člen OZ).

Dolžnik določene stvari, ki je prost svoje obveznosti zaradi nemožnosti izpolnitve, mora odstopiti upniku pravico, ki bi jo imel nasproti tretjemu zaradi nastale nemožnosti (331. člen OZ).

Pojmi: nemožnost izpolnitve in prenehanje obveznosti dajatve pri vrstno in individualno določenih stvareh.

6.11.8 Pretek časa in odpoved pri trajnih dolžniških razmerjih

Predmet izpolnitve je lahko enkratno ravnanje (na primer izročitev stvari, plačilo kupnine) ali trajno ravnanje (na primer raba najemne stvari). Trajna so tista obligacijska ali dolžniška razmerja, ki temeljijo trajnih na izpolnitvenih ravnanjih (Plavšak, 2003, str. 274) in so lahko sklenjena bodisi za nedoločen čas ali za določen čas.

Za določen čas sklenjena trajna dolžniška razmerja praviloma prenehajo po samem zakonu z iztekom tega roka, ne da bi bila potrebna odpoved, razen če pogodba ali zakon določa, da je po

tem roku dolžniško razmerje podaljšano za nedoločen čas, če ni pravočasno odpovedano (332. člen OZ).

Če trajanje dolžniškega razmerja ni določeno, ga vsaka stranka lahko prekine z odpovedjo. Odpoved se sme dati ob vsakem, vendar ne ob neprimernem času.

Odpoved mora biti vročena drugi stranki.

Odpoved prične učinkovati z vročitvijo drugi stranki, vendar zakon predvideva še določen rok, ki mora preteči od prejema odpovedi do prenehanja dolžniškega razmerja. Smisel odpovednega roka je v tem, da se stranka, ki je prejela odpoved, lahko prilagodi prenehanju razmerja (na primer: najemnik, ki mu je najemodajalec odpovedal pogodbo o najemu stanovanja, si v času odpovednega roka lahko poišče novo stanovanje). Odpovedano dolžniško razmerje preneha, ko preteče s pogodbo določeni odpovedni rok, če takšen rok ni določen s pogodbo, pa po preteku z zakonom določenega, običajnega oziroma primerne roka. Stranki pa se lahko dogovorita, da bo njuno dolžniško razmerje prenehalo s samo vročitvijo odpovedi, če za določen primer zakon ne odreja kaj drugega.

Upnik ima pravico zahtevati od dolžnika tisto, kar je zapadlo, preden je obveznost prenehala s pretekom roka ali z odpovedjo (333. člen OZ).

Pojmi: potek časa in odpoved pri trajnih dolžniških razmerjih.

6.11.9 Smrt

S smrtjo dolžnika ali upnika preneha obveznost samo, če je nastala glede na osebne lastnosti katere izmed pogodbenih strank ali glede na osebne sposobnosti dolžnika (334. člen OZ). Na primer: obveznost igrati vlogo v nekem filmu je sklenjena glede na osebne lastnosti igralca kot pogodbene stranke in ne preide na dediče.

Pojmi: smrt pogodbene stranke kot predpostavka za prenehanje obveznosti.

6.11.10 Zastaranje

Z zastaranjem sama obveznost ne preneha, temveč preneha le pravica zahtevati izpolnitev obveznosti (pravovarstveni zahtevek). Zastaranje nastopi, ko preteče z zakonom določeni čas, v katerem bi bil upnik lahko zahteval izpolnitev obveznosti (zastaralni rok). Sodišče upošteva zastaranje na dolžnikovo zahtevo in ne po uradni dolžnosti (336. člen OZ).

Zastaranje začne teči prvi dan po dnevni, ko je upnik imel pravico terjati izpolnitev obveznosti, če za posamezne primere ni z zakonom določeno kaj drugega. Če je obveznost v tem, da se kaj ne stori, kaj opusti ali kaj trpi, začne zastaranje teči prvi dan po dnevni, ko je dolžnik ravnal proti taki obveznosti (336. člen OZ). Zastaranje nastopi, ko izteče zadnji dan z zakonom določenega časa (337. člen OZ).

Določbe o zastaralnih rokih so kogentne (prisilne). S pogodbo ali drugim pravnim poslom ni mogoče določiti daljšega ali krajšega zastaranja, kot je čas, ki ga določa zakon, niti ni mogoče določiti, da zastaranje nekaj časa ne bo teklo (339. člen OZ). Vendar se lahko dolžnik po izteku zastaralnega roka odpove zastaranju (340. člen OZ).

Za odpoved zastaranju se šteje pisna pripoznava zastarane obveznosti ali dano zavarovanje (na primer zastava) za zastarano terjatev (341. člen OZ).

Splošni zastaralni rok traja pet let (346. člen OZ). Za nekatere obveznosti posebne določbe predpisujejo zastaralni rok drugačnem trajanju.

Tako na primer terjatve iz gospodarskih pogodb kot tudi terjatve za povrnitev izdatkov, nastalih v zvezi s temi pogodbami, zastarajo v treh letih (349. člen OZ).

Odškodninska terjatev za povzročeno škodo zastara v treh letih, odkar je oškodovanec zvedel za škodo in za tistega, ki jo je povzročil (subjektivni rok), najkasneje pa v petih letih, odkar je škoda nastala (objektivni rok). Odškodninska terjatev za škodo, ki je nastala s prekršitvijo pogodbene obveznosti, zastara v času, določenem za zastaranje te obveznosti (prvi do tretji odstavek 352. člen OZ).

Če je bila škoda povzročena s kaznivim dejanjem, za kazenski pregon pa je predpisan daljši zastaralni rok, zastara odškodninski zahtevek proti odgovorni osebi, ko izteče čas, ki je določen za zastaranje kazenskega pregona (prvi odstavek 353. člena OZ).

V enem letu zastarajo terjatve za dobavljeno električno in toplotno energijo, plin, vodo, za dimnikarske storitve in vzdrževanje snage (če je bila dobava oziroma storitev izvršena za potrebe gospodinjstva), terjatve radijske in televizijske postaje za sprejem programov, terjatve pošte, telegrafa in telefona za uporabo telefonov in poštnih predalov, kot tudi druge njihove terjatve, ki se plačujejo v trimesečnih ali krajših rokih; terjatve za naročnino na občasne publikacije (šteto od takrat, ko je iztekel čas, za katerega je bila publikacija naročena), terjatev za storitve zagotavljanja dostopa do medmrežja, za storitve zagotavljanja uporabe elektronske pošte in elektronskih poštnih predalov, ki se plačujejo v trimesečnih ali krajših rokih (355. člen OZ).

Zastaranje se lahko pretrga ali zadrži.

Po *pretrganju* začne zastaranje znova teči in se čas, ki je pretekel pred pretrganjem, ne šteje v zastaralni rok, ki ga določa zakon.

Tako se zastaranje pretrga, ko dolжник pripozna dolg (364. člen OZ), ali ko upnik vloži tožbo ali opravi drugo dejanje pred sodiščem ali drugim pristojnim organom, da bi se ugotovila, zavarovala ali izterjala terjatev (365. člen OZ). Za pretrganje zastaranja ne zadostuje upnikov opomin dolžniku (368. člen OZ).

Če je bilo zastaranje pretrgano z vložitvijo tožbe ali s kakšnim drugim upnikovim dejanjem zoper dolžnika pred sodiščem ali drugim pristojnim organom, da bi se ugotovila, zavarovala ali izterjala terjatev ali z uveljavljanjem pobota terjatev v sporu oziroma s prigrisatvijo terjatve v kakšnem drugem postopku, začne znova teči od dneva, ko je spor ali postopek končan ali kako drugače poravnan (369. člen OZ).

Zadržanje zastaranja pomeni, da se zastaranje, če je že začelo teči, ustavi, ko nastane vzrok, ki ga zadrži, in se nadaljuje, ko ta vzrok preneha, čas, ki je pretekel pred zadržanjem, pa se všteje v zastaralni rok, ki ga določa zakon. Če zastaranje ni moglo začeti teči zaradi kakšnega zakonitega vzroka, ki zadrži zastaranje, začne teči takrat, ko ta vzrok preneha (361. člen OZ). Zastaranje ne teče (se zadrži) med upnikom in dolžnikom, ki sta v posebnem razmerju (na primer med zakoncema) ali v primeru izrednih dogodkov (na primer med vojno, v času upnikove nezmožnosti zahtevati izpolnitev zaradi nepremagljivih ovir, 358. do 359. člen OZ).

Po 17. členu Zakona o mediaciji v civilnih in gospodarskih zadevah (ZMCGZ) zastaranje zahtevka, ki je predmet mediacije, med trajanjem mediacije ne teče. Če se mediacija konča brez sporazuma o rešitvi spora, se zastaranje nadaljuje od trenutka, ko je postopek končan brez sporazuma o rešitvi spora. Čas, ki je pretekel pred začetkom mediacije, se všteje v zastaralni rok, ki ga določa zakon. Če je s posebnim predpisom določen rok za vložitev tožbe, se ta rok v zvezi z zahtevkom, ki je predmet mediacije, ne izteče prej kot 15 dni po koncu mediacije.

Pojmi: zastaranje, zastaralni roki, prisilnost določb o zastaralnih rokih, odpoved zastaranju, pretrganje zastaranja in zadržanje zastaranja.

6.12 Sprememba upnika ali dolžnika

6.12.1 Cesija (odstop) terjatve

Upnik lahko s pogodbo, ki jo sklene s tretjim, prenese nanj terjatev proti dolžniku, razen če gre za terjatve, katerih prenos je z zakonom prepovedan, terjatve, ki so povezane z osebnostjo upnika ali bi njihova narava nasprotovala prenosu.

Določbe o odstopu terjatev urejajo pravna razmerja med tremi subjekti: razmerje med odstopnikom (cedentom) in dolžnikom (cesusom), iz katerega izhaja prenesena (cedirana) terjatev, med odstopnikom (cedentom) in prevzemnikom (cesionarjem), ki nastane s pogodbo o prenosu, in med prevzemnikom (cesionarjem) in dolžnikom (cesusom).

Če sta se upnik in dolžnik dogovorila, da upnik ne sme prenesti terjatve na tretjega, je prenos brez pravnega učinka.

Vendar zakon vsebuje posebni določbi, od katerih ena varuje dobroverno tretjo osebo, druga pa ureja poseben režim za denarne terjatve iz gospodarskih pogodb.

Če je bila ob prenosu terjatve predložena listina, ki izkazuje obstoj terjatve, iz katere pa ne izhaja prepoved prenosa, prenos učinkuje, če prevzemnik za prepoved prenosa ni vedel in ni bil dolžan vedeti.

Če sta se dolžnik in upnik iz gospodarske pogodbe dogovorila, da upnik ne bo smel prenesti denarne terjatve na drugega, prenos kljub temu učinkuje. V tem primeru je dolžnik prost svoje obveznosti tudi, če jo izpolni odstopniku terjatve (417. člen OZ).

Za prenos terjatve ni potrebna dolžnikova privolitev, vendar ga mora odstopnik obvestiti o odstopu. Obvestilo dolžniku je pomembno, ker dolžnik, če ni vedel za odstop, pred obvestilom lahko veljavno izpolni odstopniku in je z izpolnitvijo prost obveznosti, sicer obveznost ostane in jo mora izpolniti prevzemniku (419. člen OZ).

Če je upnik odstopil isto terjatev raznim osebam, pripada terjatev tistemu prevzemniku, o katerem je odstopnik najprej obvestil dolžnika, ali ki se je pri dolžniku prvi oglasil (420. člen OZ).

S terjatvijo preidejo na prevzemnika stranske pravice, kot so pravica do prednostnega poplačila, hipoteka, zastava, pravica iz pogodbe s porokom, pravica do obresti, do pogodbene kazni ipd.

Vendar zakon varuje tudi upravičene interese tretjih oseb, ki s spremembo upnika brez njihove privolitve ne smejo biti prizadeti. Tako sme odstopnik izročiti zastavljeno stvar prevzemniku le, če zastavitelj v to privoli; sicer ostane stvar pri odstopniku, da jo hrani za prevzemnika. Zakon postavlja domnevo, da so zapadle, pa ne plačane obresti odstopljene z glavno terjatvijo (418. člen OZ).

Osnovno načelo, na katerem temelji ureditev odstopa terjatev je, da se zaradi prenosa na novega upnika dolžnik položaj ne sme poslabšati (glede na to, da se za veljavnost prenosa ne zahteva dolžnikova privolitev).

Tako ima prevzemnik nasproti dolžniku enake pravice, kot jih je imel do odstopa nasproti dolžniku odstopnik. Dolžnik lahko uveljavlja proti prevzemniku poleg ugovorov, ki jih ima

proti njemu, tudi tiste ugovore, ki bi jih lahko uveljavljal proti odstopniku do takrat, ko je zvedel za odstop (421. člen OZ).

Za razmerje med odstopnikom in prevzemnikom je pomembno, da odgovarja odstopnik *za obstoj terjatve* takrat, ko jo je odstopil, če je terjatev odstopljena z odplačno pogodbo. Odstopnik odgovarja *za izterljivost odstopljene terjatve*, če je bilo to dogovorjeno, vendar le do višine tistega, kar je prejel od prevzemnika, ter za izterljivost obresti in stroškov v zvezi z odstopom in stroškov v postopku zoper dolžnika; za večjo odgovornost poštenega odstopnika se ni mogoče dogovoriti.

Odstopnik mora storiti vse, da pomaga izterjati terjatev: prevzemniku mora izročiti zadolžnico, če jo ima, ter druge dokaze o odstopljeni terjatvi in stranskih pravicah, če pa je odstopnik prenesel na prevzemnika le del terjatve, mu mora izročiti overjen prepis zadolžnice, s katero se dokazuje obstoj odstopljene terjatve. Če prevzemnik zahteva, mu mora odstopnik izdati na njegovo zahtevo overjeno potrdilo o odstopu (422. člen OZ).

Posebni primeri odstopa terjatev so odstop namesto izpolnitve, odstop terjatve v izterjavo in odstop terjatve v zavarovanje. V vseh primerih dolžnik odstopa svojemu upniku terjatev, ki obstaja med dolžnikom in dolžnikovim dolžnikom; vendar ima odstop različne pravne posledice.

Če dolžnik odstopi upniku svojo terjatev ali njen del *namesto izpolnitve svoje obveznosti*, ugasne takrat, ko je sklenjena pogodba o odstopu, njegova obveznost do zneska odstopljene terjatve.

Če pa dolžnik odstopi svojemu upniku svojo *terjatev samo v izterjavo*, ugasne ali se zmanjša njegova obveznost šele tedaj, ko upnik izterja odstopljeno terjatev in ne že s sklenitvijo pogodbe o odstopu. Pri odstopu v izterjavo lahko dolžnik odstopljene terjatve izpolni svojo obveznost tudi odstopniku, celo če je bil obveščen o odstopu.

V obeh primerih mora prevzemnik izročiti odstopniku vse, kar je izterjal več, kot znaša njegova terjatev do njega (425. člen OZ).

Če je bila terjatev *odstopljena v zavarovanje* prevzemnikove terjatve proti odstopniku, je prevzemnik dolžan kot dober gospodarstvenik oziroma kot dober gospodar skrbeti za izterjavo odstopljene terjatve in po izterjavi, potem ko obdrži zase, kolikor je potrebno za poplačilo njegove lastne terjatve proti odstopniku, temu izročiti presežek (426. člen OZ).

Pojmi: cesija (odstop) terjatve, odstopnik (cedent), prevzemnik (cesionar) in cesus (dolžnik), neprenosljivost terjatev, obvestilo dolžniku o odstopu, odstop terjatve več osebam, posledice odstopa na zastavo, pravice prevzemnika proti dolžniku, ugovori dolžnika proti prevzemniku, odgovornost odstopnika za obstoj in izterljivost prenesene terjatve, odstop namesto izpolnitve, odstop v izterjavo.

6.12.2 Sprememba dolžnika: prevzem dolga, pristop k dolgu in prevzem izpolnitve

Sprememba dolžnika, ki ima za posledico, da namesto dolžnika stopi v zavezo tretji, prvotni dolžnik pa je prost obveznosti, je dopustna le na podlagi pogodbe med dolžnikom in prevzemnikom dolga, v katero privoli upnik. O sklenitvi pogodbe lahko obvesti upnika vsak od njiju, upnik pa lahko vsakemu od njiju sporoči svojo privolitev v prevzem dolga.

Privolitev upnika je lahko dana z izjavo ali s konkludentnim (sklepčnim) ravnanjem: zakon domneva, da je upnik dal svojo privolitev, če je brez omejitve sprejel kakšno izpolnitev od prevzemnika, ki jo je ta izpolnil v svojem imenu.

Da stranki pogodbe o prenosu dolga ne bi bili predolgo v negotovosti, lahko oba pogodbenika ali pa katerikoli od njiju zahteva od upnika, naj se v določenem roku izreče, ali privoli v prevzem dolga; če se ta ne izreče v določenem roku, se šteje, da je privolitev odklonil (prvi do četrti odstavek 425. člena OZ).

Drugačno pravilo velja, če je bilo ob odtujitvi kakšne nepremičnine, na kateri je hipoteka, med pridobiteljem in odtujiteljem dogovorjeno, da bo pridobitelj prevzel dolg nasproti hipotekarnemu upniku. V primeru, če hipotekarni upnik na pisno zahtevo odtujitelja v treh mesecih ne odkloni svoje privolitve v pogodbo o prevzemu dolga, se šteje, da je vanjo privolil, je pa treba v pisni zahtevi upnika opozoriti na to posledico, ker se sicer šteje, kakor da zahteve ni bilo (428. člen OZ).

Prevzem dolga ima za prvotnega dolžnika *oprostilni učinek*: prevzemnik dolga stopi na mesto prejšnjega dolžnika, ki je s prevzemom prost obveznosti. Med prevzemnikom in upnikom obstaja ista obveznost, ki je dotlej obstajala med prejšnjim dolžnikom in upnikom (prvi in tretji odstavek 429. člena OZ).

Zato lahko prevzemnik uveljavlja proti upniku vse ugovore, ki izvirajo iz pravnega razmerja med prejšnjim dolžnikom in upnikom, iz katerega izvira prevzeti dolg, ter ugovore, ki jih ima sam proti upniku. Prevzemnik ne more uveljavljati proti upniku ugovorov, ki izvirajo iz pravnega razmerja med njim in prejšnjim dolžnikom, ki je bilo podlaga za prevzem dolga (431. člen OZ).

V skladu z načelom, da se položaj tretjih oseb, ki niso soglašale s prevzemom, ne sme poslabšati, zakon predpisuje, da stranske pravice, ki so dotlej obstajale poleg terjatve, ostanejo še naprej; vendar pa poroštva in zastave, ki so jih dale tretje osebe, prenehajo, če poroki in zastavitelji ne privolijo v to, da bodo odgovarjali tudi za novega dolžnika. Drugače kot pri cesiji prevzemnik dolga ne odgovarja za neizterjane obresti, ki so zapadle do prevzema (430. člen OZ).

Izjemoma prenos nima oprostilnega učinka, če je bil prevzemnik ob upnikovi privolitvi v pogodbo o prevzemu dolga prezadolžen, upnik pa tega ni vedel in ni bil dolžan vedeti. Tedaj prvotni dolžnik ni prost obveznosti, pogodba o prevzemu dolga pa ima učinek pogodbe o pristopu k dolgu (drugi odstavek 429. člena OZ).

Pristop k dolgu je posledica pogodbe med upnikom in tretjim, s katero se tretji upniku zavezuje, da bo izpolnil njegovo terjatev do dolžnika, stopi tretji v zavezo poleg dolžnika (432. člen OZ).

Od prevzema dolga in pristopa k dolgu je treba razlikovati *prevzem izpolnitve*. Izpolnitev se prevzema s pogodbo med dolžnikom in nekom tretjim, s katero se ta dolžniku zavezuje, da bo izpolnil njegovo obveznost nasproti njegovemu upniku, pri tej pogodbi pa upnik ne sodeluje.

Prevzemnik odgovarja dolžniku, če ne izpolni pravočasno obveznosti upniku in ta zahteva izpolnitev od dolžnika. Vendar on ne prevzema dolga in tudi ne pristopa k dolgu, zato nima upnik nasproti njemu nobene pravice (434. člen OZ).

Pogodba o prevzemu dolga ima učinek pogodbe o prevzemu izpolnitve, dokler upnik vanjo ne privoli, kakor tudi, če privolitev odkloni (peti odstavek 427. člena OZ).

Pojmi: prevzem dolga, razmerje med prevzemnikom dolga in upnikom, ugovori prevzemnika dolga proti upniku, vpliv prevzema dolga na poroštva in zastave, prezadolženost prvotnega dolžnika in veljavnost prevzema dolga, pristop k dolgu, prevzem izpolnitve.

6.13 Prodajna pogodba

6.13.1 Pojem in viri

Prodajna pogodba je v 435. členu OZ opredeljena kot pogodba, s katero se *prodajalec zavezuje kupcu izročiti stvar tako, da bo kupec pridobil lastninsko pravico, ali prenesti na kupca premoženjsko pravico*, kupec pa se zavezuje za preneseno lastninsko ali drugo pravico *plačati kupnino*. Prodajna pogodba je tipična pogodba za tržno blagovno-denarno gospodarstvo. Po svoji naravi je dvostransko obvezna odplačna in vzajemna pogodba (Juhart, 2004, str. 60). Predmet prodaje je lahko lastninska pravica na stvari (OZ govori o prodaji stvari) ali druga premoženjska prenosljiva pravica (na primer: terjatev).

Domačo prodajo ureja kot splošni predpis Obligacijski zakonik (OZ). Kot posebna predpisa urejata posamezna vprašanja v zvezi s prodajo tudi *Zakon o varstvu potrošnikov* (ZVPot) in *Zakon o varstvu kupcev enostanovanjskih hiš in stanovanj* (ZVKES).

Za pospeševanje mednarodne trgovine je bila sprejeta *Konvencija Združenih narodov o mednarodni prodaji blaga* (*Dunajska konvencija*, DK). DK se uporablja za prodajne pogodbe v mednarodnih razmerjih (če imata stranki sedeža v različnih državah in jima je to dejstvo znano oziroma bi jima moralo biti znano), če sta državi pogodbenih strank ratificirali konvencijo, če se obe stranki dogovorita o uporabi pravil te konvencije ali če to izhaja iz pravil o poslovnih običajih ali iz uporabe kolizijskih pravil.

Zastaranje terjatev v zvezi z mednarodno prodajo ureja *Konvencija o zastaranju terjatev na področju mednarodne prodaje*.

Mednarodna trgovinska zbornica je pripravila *vzorčno prodajno pogodbo* (ICC Model International Sale Contract).

Glede na načelo dispozicije lahko stranki pogodbeno razmerja uredita drugače, kot je določeno z dispozitivnimi predpisi, zato lahko podredita prodajno pogodbo tudi pravilom iz Dunajske konvencije.

Pojmi: prodajna pogodba, pravni viri, OZ, Zakon o varstvu potrošnikov, Dunajska konvencija o mednarodni prodaji blaga, vzorčna prodajna pogodba.

6.13.2 Stvar kot predmet prodaje in izročitev (dobava) stvari

Bistveni sestavini prodajne pogodbe sta *predmet prodaje in kupnina*, razen pri *gospodarski prodajni pogodbi*, kjer kupnina ni bistvena sestavina pogodbe.

Če se prodaja stvar, ima prodajalec obveznost, da zagotovi kupcu lastninsko pravico, zato opredelitev stvari kot predmeta prodaje ni pravno najbolj natančna (Juhart, 2004, str. 62).

Stvar kot predmet izpolnitvenega ravnanja prodajalca, mora biti določena ali določljiva in mora biti v prometu. Pogodba o stvari zunaj prometa (*extra commercium*) je nična (438. člen OZ).

Predmet prodaje je lahko tudi bodoča stvar (na primer kmetijski pridelek).

Nična je tudi pogodba o prodaji stvari, ki je bila ob sklenitvi pogodbe že uničena. Če je bila stvar ob sklenitvi pogodbe uničena delno, lahko kupec odstopi od pogodbe ali pa ostane pri njej in zahteva znižanje kupnine. Pravico do znižanja kupnine pa ima kupec v primeru, če delno uničenje ni v nasprotju z namenom pogodbe ali če je za določeno stvar tak običaj v pravnem prometu (439. člen OZ).

Prodaja tuje stvari po 440. členu OZ veže prodajalca, vendar kupec, ki ni vedel niti dolžan vedeti, da je stvar tuja, lahko odstopi od pogodbe, če ne more doseči namena in zahteva odškodnino.

Glavna obveznost prodajalca pri prodaji stvari je *dobava blaga*. Dobava blaga pomeni vsa materialna enostranska dejanja, s katerimi prodajalec omogoči kupcu prevzem stvari. OZ namesto dobave uporablja izraz »izročitev«. Dobavo oziroma izročitev v obligacijskopравnem smislu je treba razlikovati od izročitve v stvarnopravnem pomenu. Stvarnopravna izročitev je razpolagalni pravni posel, s katerim lastninska pravica na podlagi prodajne pogodbe ali drugega zavezovalnega posla preide na kupca.

Kupec mora prevzeti stvar. Prevzem stvari je ravnanje, ki omogoča izpolnitev prodajalčeve obveznosti.

Pojmi: stvar ali pravica kot predmet prodaje, določena ali določljiva stvar, prodaja bodoče stvari, prodaja stvari zunaj prometa, prodaja tuje stvari, dobava oziroma izročitev stvari, čas izročitve stvari, prevzem stvari.

6.13.3 Čas izročitve (dobave) stvari

Izročitev je treba po 447. členu OZ opraviti v času, določenem v pogodbi.

Če čas izročitve v pogodbi ni določen, se uporabljajo dispozitivna zakonska pravila.

Zakon ureja čas izročitve odvisno od tega, ali je bila dogovorjena izročitev v določenem roku ali brez določenega roka.

Če je dogovorjeno, da bo stvar izročena v določenem času, ni pa določeno, katera stranka bo imela pravico določiti v mejah tega časa dan izročitve, ima po 449. členu OZ to pravico prodajalec, razen če iz okoliščin primera izhaja, da je bila določitev dneva izročitve prepuščena kupcu.

Če dan izročitve stvari kupcu ni določen, mora prodajalec v skladu s 450. členom OZ izročiti stvar v primernem roku po sklenitvi pogodbe, glede na naravo stvari in na druge okoliščine.

Če ni dogovorjeno ali običajno kaj drugega, prodajalec ni dolžan izročiti stvari, če mu kupec hkrati ne plača kupnine ali če ni pripravljen tega hkrati storiti; vendar kupec ni dolžan plačati kupnine, preden nima možnosti, da stvar pregleda (455. člen OZ).

Pri prevozu stvari se lahko izročitev stvari odloži. Kadar se stvar izroča z izročitvijo prevozniku, lahko prodajalec odloži odpošiljatev stvari do plačila kupnine ali pa stvar pošlje tako, da si pridrži pravico razpolagati z njo med prevozom. Prodajalec, ki si je pridržal pravico razpolagati s stvarjo med prevozom, lahko zahteva, naj stvar ne bo izročena kupcu v namembnem kraju, dokler ne plača kupnine; kupec pa ni dolžan plačati kupnine, preden nima možnosti, da stvar pregleda. Če pa je v pogodbi predvideno plačilo proti izročitvi ustrezne listine, kupec nima pravice zavrniti plačila kupnine zaradi tega, ker ni imel možnosti, da bi bil stvar pregledal (456. člen OZ).

Prodajalec lahko ob določenih pogojih tudi prepreči izročitev odposlane stvari. Če se po odpošiljavi stvari kupcu pokaže, da so njegove premoženjske razmere take, da je utemeljen dvom, ali bo sploh mogel plačati kupnino, lahko prodajalec prepreči izročitev stvari kupcu celo tedaj, ko ima kupec že v rokah listino, s katero je upravičen zahtevati izročitev stvari. Prodajalec praviloma ne more preprečiti izročitve, če jo zahteva nekdo tretji s pravilno listino, ki mu daje pravico zahtevati izročitev stvari (na primer konosament, ki je vrednostni papir). Prodajalec lahko prepreči izročitev, če listina vsebuje pridržke glede učinka njenega prenosa ali če

prodajalec dokaže, da je imetnik listine, ko jo je pridobil, vedoma ravnal v njegovo škodo (457. člen OZ).

Pojmi: čas izročitve (dobave) stvari, izročitev prevozniku, odložitev izročitve do plačila kupnine ali s pridržkom pravico razpolaganja s stvarjo med prevozom, preprečitev izročitve odposlane stvari.

6.13.4 Kraj izročitve (dobave) stvari

Stvar se izroči v kraju, ki ga določita stranki v prodajni pogodbi.

Če se o kraju izročitve ne dogovorita, prodajalec v skladu s 451. členom OZ izroči stvar kupcu v kraju, kjer je imel ob sklenitvi pogodbe sedež. Izjemoma je kraj dobave kraj, kjer je oziroma bo blago izdelano, če je bilo pogodbenikoma to dejstvo ob sklenitvi pogodbe znano.

Če je treba po prodajni pogodbi blago prepeljati, kraj izročitve pa v pogodbi ni določen (*distančna prodaja*), je kraj izročitve odpremni kraj – to je kraj, kjer prodajalec izroči blago odpremniku ali prevozniku (452. člen OZ).

Če je prodajalec dolžan poslati stvar kupcu, mora na običajen način in pod običajnimi pogoji skleniti pogodbe za prevoz do določenega kraja (453. člen OZ).

Pojmi: kraj izročitve (dobave), distančna prodaja, odpremni kraj kot kraj izročitve, obveznost nalaganja blaga.

6.13.5 Nevarnost

Po temeljnem pravilu iz 436. člena OZ nevarnost naključnega uničenja ali poškodovanja stvari do izročitve stvari kupcu nosi prodajalec, z izročitvijo stvari pa preide nevarnost na kupca.

Od tega pravila pa zakon določa več izjem.

Nevarnost ne preide na kupca, če je *kupec zaradi kakšne napake, ki jo ima izročena stvar, odstopil od pogodbe ali zahteval zamenjavo stvari*.

Prehod nevarnosti na kupca *zaradi kupčeve zamude* je urejen različno za *individualno* (posamično) in *generično* (vrstno) določene stvari.

Če *individualno določena stvar* (na primer Groharjeva slika Pomlad iz leta 1903) zaradi kupčeve zamude ni bila izročena, preide nevarnost na kupca takrat, ko pride v zamudo.

Če pa so predmet pogodbe *stvari, določene po vrsti* (na primer 10 ton premoga), preide nevarnost na kupca v zamudi, če je prodajalec izločil stvari, ki so bile očitno namenjene za izročitev, in o tem poslal kupcu obvestilo. Če so po vrsti določene stvari takšne narave, da prodajalec ne more izločiti njihovega dela, zadošča, če je prodajalec storil vse, kar je bilo potrebno, da bi jih kupec lahko prevzel, in mu o tem odposlal obvestilo.

Pojmi: prehod nevarnosti s prodajalca na kupca z izročitvijo, prehod nevarnosti in napake stvari, prehod nevarnosti zaradi zamude kupca glede na individualno in vrstno določene stvari.

6.13.6 Incoterms

V mednarodni trgovinski praksi so se široko uveljavile mednarodne trgovinske klavzule *Incoterms* (*International commercial terms*), ki jih izdaja Mednarodna trgovinska zbornica.

Prva verzija je bila izdana 1936, 1. januarja 2011 pa je bila objavljena osma verzija (*Incoterms 2010*). Klavzule Incoterms kot zgoščena gesla opredeljujejo medsebojne obveznosti prodajalca in kupca, ki se nanašajo na:

1. kraj in način dobave,
2. trenutek prehoda nevarnosti in
3. obveznosti strank pri plačilu stroškov dobave (prevoz, carinjenje in zavarovanje).

V zbirki *Incoterms 2010* je 11 klavzul, ki so razvrščene v štiri skupine (E, F, C, D), ki si sledijo glede na vsebinsko povečevanje obveznosti prodajalca oziroma zmanjševanje obveznosti kupca.

V skupini E je samo ena klavzula:

- EXW (*ex works ime kraja dobave*, na primer Ex works Ljubljana, Industrijska ulica 5), ki pomeni, da mora prodajalec dobaviti blago na določenem kraju tako, da lahko na tem kraju kupec blago prevzame. Kakor hitro je prodajalec kupcu omogočil prevzem, je svojo obveznost izpolnil.

V skupini F so klavzule:

- FCA (*free carrier*, franko prevoznik, v *kraju dobave*), ki pomeni, da mora prodajalec izročiti blago na imenovanem kraju prevozniku, ki ga določi kupec, plačati prevoz do tega kraja in do izročitve nositi tudi nevarnost.
- FAS (*free alongside ship*, franko ob ladji, v *kraju vkrcanja*), ki pomeni, da mora prodajalec dostaviti blago ob bok ladji v imenovanem pristanišču in do tega trenutka nosi tudi stroške in nevarnost,
- FOB (*free on board*, franko na ladjo, v *kraju vkrcanja*), ki pomeni, da mora prodajalec izročiti blago prevozniku na ladjo, ki jo določi kupec, do te izročitve pa nosi stroške prevoza in druge stroške ter nevarnost uničenja stvari prodajalec.

Klavzule iz skupine C so:

- CFR (*cost and freight*, stroški in prevoznina, *namembno pristanišče*), ki pomeni, da prodajalec plača stroške in voznino do namembnega pristanišča, nevarnost pa preide na kupca z naložitvijo blaga na ladjo,
- CIF (*cost, insurance, freight*, stroški, zavarovanje in prevoznina plačani do *namembnega pristanišča*), ki pomeni, da prodajalec plača stroške, voznino in zavarovanje blaga do namembnega pristanišča, nevarnost pa preide na kupca z naložitvijo blaga na ladjo,
- CPT (*carriage paid to*, voznina plačana do *namembnega kraja*), ki pomeni, da prodajalec plača prevoz, nevarnost pa preide na kupca z izročitvijo blaga prvemu prevozniku,
- CIP (*carriage and insurance paid to*, prevoz in zavarovanje plačana do *namembnega kraja*), ki pomeni, da prodajalec plača prevoz in zavarovanje blaga, nevarnost pa preide na kupca z izročitvijo prvemu prevozniku.

Klavzule iz skupine D so *klavzule o prispetju*, ker prodajalec izpolni obveznost šele tedaj, ko v namembnem kraju omogoči kupcu prevzem stvari:

- DAT (*delivered at terminal*, dobavljeno na *terminalu v namembnem kraju ali namembnem pristanišču*), pomeni, da mora prodajalec plačati prevoz do terminala, razen stroškov uvoznega carinjenja, in nosi vso nevarnost do razložitve blaga na terminalu,

- DAP (*delivered at place*, dobavljeno v *namembnem kraju*), ki pomeni, da mora prodajalec plačati prevoz do imenovanega namembnega kraja, razen stroškov uvoznega carinjenja, in nosi nevarnost do trenutka, ko je blago pripravljeno, da ga kupec razloži,
- DDP (*delivered duty paid*, dobavljeno ocarinjeno v *namembnem kraju*), ki pomeni, da je prodajalec odgovoren za dobavo blaga na imenovanem kraju v državi kupca in plača vse stroške dostave blaga, vključno s carinami in davki; ta klavzula daje največ obveznosti prodajalcu in najmanj kupcu.

Pojmi: Incoterms, EXW, FCA, FAS, FOB, CFR, CIF, CPT, CIP, DAT, DAP, DDP.

6.13.7 Kupnina

Kupnina je denarni znesek, ki ga mora plačati kupec, da izpolni svojo obveznost. Kupnina mora biti določena v denarju. Pogoje, pod katerimi se lahko znesek kupnine veže na vrednost tuje valute ali plača v tuji valuti, določajo devizni predpisi.

V civilnih (negospodarskih) prodajnih pogodbah mora biti kupnina določena ali določljiva.

Če kupnina v pogodbi ni določena in tudi ni v njej dovolj podatkov, na podlagi katerih bi jo bilo mogoče določiti, se šteje, da pogodba ni nastala.

Drugačna pravila veljajo za *gospodarske prodajne pogodbe*. Če v gospodarski prodajni pogodbi kupnina ni določena in tudi ni v njej dovolj podatkov, na podlagi katerih bi jo bilo mogoče določiti, mora kupec plačati kupnino, ki jo je prodajalec *običajno zaračunaval ob sklenitvi pogodbe*; če te ni, pa *primerno kupnino*. Za primerno kupnino se šteje dnevna cena ob sklenitvi pogodbe; če te ni mogoče ugotoviti, pa *cena, ki jo ugotovi sodišče* glede na okoliščine primera (442. člen OZ).

Če je dogovorjena večja kupnina od cene, ki jo je za posamezno vrsto stvari predpisal pristojni organ, dolguje kupec le predpisano ceno; če pa je dogovorjeno kupnino že plačal, ima pravico zahtevati vrnitev razlike (443. člen OZ).

Če je dogovorjena *dnevna cena*, dolguje v skladu z OZ kupec kupnino, ugotovljeno z uradno evidenco na trgu prodajalčevega kraja takrat, ko bi morala biti izpolnitev opravljena. Če takšne evidence ni, se dnevna cena določi na podlagi elementov, ki se na trgu običajno uporabljajo za določitev cene (444. člen OZ).

Če je določitev kupnine zaupana tretjemu in ta noče ali ne more določiti kupnine, pogodbenika pa se pozneje ne sporazumeta o njej, vendar pogodbe ne razvežeta, se šteje, da je dogovorjena primerna kupnina (445. člen OZ). Ne more pa biti določitev kupnine zaupana enemu pogodbeniku: takšno določilo se po 446. členu OZ šteje za nedogovorjeno in pogodba se obravnava, kot da kupnina ni določena ali določljiva.

Pojmi: kupnina, pravne posledice nedoločenosti kupnice pri gospodarskih in drugih pogodbah, kupnina nad predpisano najvišjo ceno, dnevna cena kot kupnina, določitev kupnine po tretji osebi ali po enem pogodbeniku.

6.13.8 Odgovornost prodajalca za stvarne napake

Če ni dogovorjeno, ali če ne izvira iz narave posla kaj drugega, je prodajalec dolžan izročiti stvar kupcu v brezhibnem stanju (brez stvarnih in pravnih napak), skupaj z njenimi pritiklinami. Plodovi in druge koristi od stvari pripadajo kupcu od dneva, ko bi mu jih bil moral prodajalec izročiti.

Stvarne napake so napake, ki pomenijo pomanjkljivo kakovost oziroma pomanjkljive druge lastnosti stvari. Stvarne napake obstajajo tedaj, kadar stvar nima pogodbeno dogovorjenih in predpisanih ter drugih običajnih lastnosti.

Pogodbene lastnosti so izrecno ali molče dogovorjene lastnosti, lastnosti za posebno rabo stvari, ki je bila prodajalcu znana ali bi mu morala biti znana, lastnosti, ustrezajoče vzorcu ali modelu, ki ga je prodajalec izročil kupcu ob sklenitvi pogodbe.

Običajne lastnosti stvari pa so lastnosti, ki so potrebne za njeno običajno rabo (459. člen OZ). Med običajne lastnosti spadajo tudi lastnosti, določene s tehničnimi predpisi ali pravili stroke (Plavšak, 2004, str. 139).

Pravno pomembno je razlikovanje očitnih in skritih stvarnih napak.

Očitne napake so tiste, ki jih lahko kupec z običajnim pregledom odkrije pri prevzemu. *Skrite napake* pa so tiste, ki jih kupec z običajnim pregledom pri prevzemu ne more ugotoviti, so pa te napake obstajale ali vzroki zanje obstajali že ob prevzemu.

Prodajalec odgovarja za stvarne napake prodane stvari.

Odgovornost za stvarne napake opredeljujejo v teoriji kot posebno vrsto poslovne odškodninske odgovornosti, ki je urejena v zakonu za primer, ko ima predmet izpolnitve stvarne napake. Če prodajalec krši svojo obveznost, da dobavi stvar brez stvarnih napak, lahko nastanejo različne škode:

- *neposredna škoda* na prodani stvari (na primer prodan stroj zaradi stvarne napake ob zagonu razpade),
- *škoda zaradi zaupanja* (škoda, ki jo utрпи kupec zaradi zaupanja v pravilnost izpolnitve) in
- *refleksna škoda* (škoda na drugih dobrinah kupca).

V teoriji se poudarja, da se odškodninsko odgovornost glede neposredne škode na prodani stvari in za škodo zaradi zaupanja urejajo posebna pravila o prodajalčevi odgovornosti za stvarne napake, medtem ko se za druge škode uporabljajo splošni predpisi o odgovornosti za škodo (Plavšak, 2004, str. 172-178).

Iz zakona izhaja več predpostavk odgovornosti prodajalca za stvarne napake.

Prodajalec odgovarja, če ima stvar, ki je predmet izpolnitvenega ravnanja, stvarno napako, ki *ni neznatna*.

Napaka, za katero prodajalec odgovarja, *mora izhajati iz prodajalčeve sfere*, kar se po zakonu predpostavlja. To pomeni, da mora prodajalec dokazovati, da napaka ne izvira iz njegove sfere.

Tretja predpostavka za odgovornost prodajalca je dejstvo, da *kupec ob sklenitvi pogodbe ni vedel niti mogel vedeti za napako stvari*. Če je kupec ob sklenitvi pogodbe vedel, da stvar nima običajnih lastnosti oziroma pogodbeno dogovorjenih ali predpisanih lastnosti oziroma bi to lahko vedel, prodajalec ne odgovarja za stvarne napake. Izjema velja, če je prodajalec izjavil, da stvar nima nobenih napak ali da ima stvar določene lastnosti in odlike: tedaj prodajalec odgovarja tudi za napake, kakršne bi kupec z lahkoto opazil (460. člen OZ).

Poseben jamčevalni rok je predpisan za skrite napake, ker jih z običajnim pregledom ob prevzemu ni mogoče ugotoviti in se pokažejo šele po prevzemu stvari. Prodajalec *ne odgovarja za skrite napake, ki se pokažejo po izteku jamčevalnega roka*. Jamčevalni rok po splošnem pravilu OZ traja šest mesecev od izročitve stvari. Po Zakonu o varstvu potrošnikov velja daljši in to *dveletni jamčevalni rok za nove in enoletni jamčevalni rok za rabljene stvari*.

Po ZVKSES je jamčevalni rok za napake v solidnosti gradbe deset let in za druge napake dve leti.

Naslednja predpostavka prodajalčeve odgovornosti se nanaša na *pravočasno kupčevo obvestilo prodajalcu o napaki*. Kupec mora prejeto stvar na običajen način pregledati ali jo dati pregled, »brž ko je to po običajnem teku stvari to mogoče« (prvi odstavek 461. člena OZ), o očitnih napakah mora obvestiti prodajalca v osmih dneh, pri gospodarskih pogodbah pa nemudoma.

Če je kupec odpravil stvar naprej, ne da bi jo preložil in je bila prodajalcu ob sklenitvi pogodbe ta možnost znana ali bi mu morala biti znana, je pregled mogoče odložiti do prispetja stvari v novi namembni kraj, kupec pa mora v tem primeru obvestiti prodajalca o napakah takoj, ko je po običajnem teku stvari lahko zvedel zanje od svojih odjemalcev (461. člen OZ).

Določba o kupčevem obvestilu prodajalca o napaki ima namen, da prodajalcu omogoči pregled stvari, da preveri obstoj stvarne napake, za katero odgovarja ne glede na krivdo. Kupec mora v obvestilu natančneje opisati napako in povabiti prodajalca, da si stvar pregleda.

Kupec mora o skritih napakah obvestiti prodajalca v osmih dneh, pri gospodarskih pogodbah pa nemudoma, ko je napako opazil, sicer izgubi pravico na podlagi odgovornosti za skrito stvarno napako (462. člen OZ).

Daljši, dvomesečni rok za obvestilo o napaki je določen v 37.a členu Zakona o varstvu potrošnikov (ZVPot).

Za prodajne pogodbe, za katere se uporablja Zakon o varstvu kupcev stanovanj in enostanovanjskih stavb (ZVKSES), je predpisan rok za grajanje napak šest mesecev, če gre za solidnost gradbe, in dva meseca, če gre za druge napake.

Kupec, ki je pravočasno obvestil prodajalca o napaki, lahko uveljavlja pravice zaradi stvarnih napak v enem letu, šteto od dneva, ko prodajalcu je odposlal obvestilo, sicer njegove pravice ugasnejo (prekluzija). Izjemoma lahko uveljavlja pravice po izteku roka samo v dveh primerih: če kupec ni mogel uporabiti svojih pravic zaradi prodajalčeve prevare ali če proti prodajalčevemu zahtevku za plačilo kupnine uveljavlja svoj zahtevek za znižanje kupnine ali povračilo škode (480. člen OZ).

Pogodbenika lahko omejita ali izključita splošna pravila OZ o odgovornosti prodajalca za napako. Pogodbena določba o omejitvi ali izključitvi prodajalčeve odgovornosti je nična, če je prodajalec vedel za napako in o njej ni obvestil kupca, ali če je prodajalec to določbo vsilil kupcu zaradi svojega monopolnega položaja (466. člen OZ). Odgovornosti prodajalca za stvarne napake stvari po pravilih, ki jih določata ZVPot in ZVKSES, pa ni mogoče izključiti ali omejiti.

V skladu s 465. členom OZ kupec ne izgubi pravice sklicevati se na kakšno napako niti tedaj, ko ni izpolnil svoje obveznosti, da bi bil stvar nemudoma pregledal, ali obveznost, da bi bil v določenem roku obvestil prodajalca o napaki, in niti tedaj, ko se je napaka pokazala šele po šestih mesecih od izročitve stvari, če je bila prodajalcu napaka znana ali mu ni mogla ostati neznana (465. člen OZ).

Kupec, ki je o napaki pravočasno in pravilno obvestil prodajalca, lahko na podlagi 468. člena OZ uveljavlja naslednje jamčevalne zahteve:

1. zahteva odpravo napake ali izročitev druge stvari brez napake (*izpolnitveni zahtevek*),
2. zahteva znižanje kupnine,
3. odstopi od pogodbe.

V skladu z Obligacijskim zakonikom prodajalec prosto izbira med zahtevkom za popravilo stvari in zahtevkom za izročitev druge stvari brez napake. Zahtevek za izročitev druge stvari brez napake se lahko uveljavi, kadar so predmet prodajalčeve izpolnitve generične, po vrsti določene stvari, poleg tega mora kupec, ki zahteva izročitev druge stvari brez napake, izročiti prodajalcu stvar v stanju, v kakršnem jo je prejel, razen če nemožnost vrnitve stvari izhaja iz vzroka, ki ne spada v sfero kupca. Če prodajalec v dodatnem roku, ki ga določi kupec, ne izpolni svoje obveznosti, da popravi individualno določeno stvar ali iz njegovega ravnanja izhaja, da popravila niti v dodatno določenem roku ne bo opravil, lahko kupec opravi popravilo sam in zahteva povračilo stroškov od prodajalca (Plavšak, 2004, str. 172).

Kupec sme odstopiti od pogodbe samo, če ponudi prodajalcu dodaten rok za izpolnitev pogodbe. Določitev naknadnega roka za izpolnitev ni potrebna predpostavka za odstop od pogodbe, če prodajalec po prejemu kupčevega obvestila o napakah sporoči, da ne bo izpolnil pogodbe, ali če iz okoliščin očitno izhaja, da prodajalec ne bo mogel izpolniti pogodbe v dodatnem roku (470. člen OZ).

Enako velja, če je rok za izpolnitev bistvena sestavina pogodbe in se pogodba šteje za razvezano, ker je prodajalec prišel v zamudo zaradi nepravilne izpolnitve ali neizpolnitve (ker je kupec zavrnil izpolnitev). Če prodajalec v dodatnem roku ne izpolni pogodbe, se pogodba šteje za razvezano po samem zakonu, če kupec ne izjavi prodajalcu, da pogodba ostaja v veljavi.

Predpostavka o določitvi dodatnega roka kot pogoj za odstop od pogodbe ne velja za pravico potrošnika, da odstopi od potrošniške pogodbe.

Od odgovornosti prodajalca za stvarne napake je treba razlikovati *garancijo za brezhibno delovanje stvari*. Če je prodajalec kakšnega stroja, motorja, kakšnega aparata ali drugih podobnih stvari, ki sodijo v tako imenovano tehnično blago, izročil kupcu garancijski list, s katerim proizvajalec jamči za brezhibno delovanje stvari v določenem času, šteto od njene izročitve kupcu, stvar pa ne deluje brezhibno, lahko kupec zahteva tako od prodajalca kot tudi od proizvajalca, da jo v primernem roku popravi ali, če tega ne stori, da mu namesto nje izroči stvar, ki brezhibno deluje (481. do 487. člen OZ).

Pojmi: stvarne napake, očitne napake, skrite napake, škoda zaradi stvarnih napak, neposredna škoda, škoda zaradi zaupanja, refleksna škoda, predpostavke odgovornosti prodajalca za stvarne napake prodane stvari, pravice kupca v primeru stvarnih napak, rok za kupčevo obvestilo prodajalcu o napaki, jamčevalni rok za stvarne napake pri splošnih in potrošniških prodajnih pogodbah, pogodbeni omejitve ali izključitve zakonskih pravil o odgovornosti prodajalca za napake.

6.13.9 Odgovornost za pravne napake

Prodajalec odgovarja, če ima na prodani stvari kdo tretji kakšno pravico, ki izključuje, zmanjšuje ali omejuje kupčevo pravico, pa o njej kupec ni bil obveščen in tudi ni privolil, da bi vzel stvar, ki je z njo obremenjena.

Prodajalec kakšne druge pravice odgovarja, da ta obstaja, in da ni pravnih ovir za njeno uveljavitev (488. člen OZ).

Kupec mora obvestiti prodajalca o pravnih napakah, da lahko uveljavlja svoje pravice (dolžnost grajanja pravnih napak). Če se pokaže, da si tretji lasti kakšno pravico na stvari, mora v skladu s 489. členom OZ kupec o tem obvestiti prodajalca, razen če je prodajalcu to že znano, in zahtevati od njega, da stvar v primernem roku oprosti take pravice ali zahteve; če pa so predmet pogodbe stvari, določene po vrsti, mu mora izročiti drugo stvar brez pravne napake.

Kupec, ki se je, ne da bi obvestil prodajalca, spustil s tretjim v spor in spor izgubil, se vendarle lahko sklicuje na prodajalčevo odgovornost za pravne napake samo, če prodajalec ne dokaže, da je imel na voljo sredstva, s katerimi bi bil dosegel zavrnitev zahtevka tretjega.

Kupec ima pravico sklicevati se na prodajalčevo odgovornost za pravne napake tudi tedaj, ko je brez prodajalčevega obvestila in brez spora pripoznal očitno utemeljeno pravico tretjega.

Če je kupec izplačal tretjemu določeno vsoto denarja, da bi se ta odpovedal svoji očitni pravici, je prodajalec lahko prost svoje odgovornosti, če povrne kupcu izplačano vsoto in prizadejano škodo.

Zaradi pravnih napak se lahko pogodba razdre po samem zakonu ali po odstopni izjavi kupca, kupec pa lahko zahteva tudi povračilo škode in znižanje kupnine.

Če prodajalec ne ravna po kupčevi zahtevi in kdo kupcu stvar vzame, je pogodba razdrta po samem zakonu.

Če je zaradi pravne napake kupčeva pravica zmanjšana ali omejena, sme kupec po svoji izbiri odstopiti od pogodbe ali zahtevati sorazmerno znižanje kupnine.

Če prodajalec ne ugotovi kupčevi zahtevi, naj v primernem roku oprosti stvar pravice ali zahteve tretjega, sme kupec odstopiti od pogodbe, če zaradi tega ni mogoče doseči njenega namena.

V vsakem primeru ima kupec pravico do povračila škode, ki mu je nastala.

Če pa je kupec ob sklenitvi pogodbe vedel za možnost, da mu bo stvar vzeta ali da bo njegova pravica zmanjšana ali omejena, nima pravice do odškodnine, če se ta možnost uresniči, pač pa ima pravico zahtevati vrnitev oziroma znižanje kupnine.

Odgovornost prodajalca za pravne napake se lahko s pogodbo omeji ali povsem izključi (490. člen OZ).

Če pa je bila prodajalcu ob sklenitvi pogodbe znana ali mu ni mogla ostati neznana kakšna napaka v njegovi pravici, je pogodbeno določilo o omejitvi ali o izključitvi odgovornosti za pravne napake nično.

Prodajalec po OZ odgovarja tudi za posebne omejitve javnopravne narave, ki kupcu niso bile znane, če je on vedel zanje ali če je vedel, da jih je mogoče pričakovati, pa jih kupcu ni sporočil (494. člen OZ).

Kupčeva pravica iz pravnih napak ugasne po enem letu od dneva, ko je zvedel za pravico tretjega. Če pa je tretji začel spor, preden je ta rok iztekel, kupec pa zahteval od prodajalca, naj kot intervenient stopi vanj, ugasne kupčeva pravica šele po šestih mesecih po pravnomočno končanem sporu (495. člen OZ).

Pojmi: pravne napake, kupčeve pravice v primeru pravnih napak, grajanje pravne napake (obvestilo prodajalcu).

6.13.10 Količinske napake

Na podlagi splošnega pravila iz 285. člena OZ upnik ni dolžan sprejeti delne izpolnitve, če narava obveznosti ne nalaga kaj drugega.

Posebna pravila za prodajno pogodbo določajo, da sme kupec v primeru, ko ima napake le del stvari ali je bil izročen le del stvari oziroma manjša količina od dogovorjene, pravico odstopiti od pogodbe le glede tistega dela, ki ima napake ali manjka, od cele pogodbe pa samo v primeru,

če dogovorjena količina ali stvar predstavlja celoto ali ima kupec upravičen interes, da sprejme dogovorjeno stvar ali količino samo v celoti (472. člen OZ).

Podobno pravilo velja za prodajne pogodbe z enotno kupnino za več stvari, napake pa imajo le nekatere stvari, ne pa vse. Tedaj sme kupec odstopiti od pogodbe le glede stvari z napako. Od celotne pogodbe sme kupec odstopiti samo, če predstavljajo stvari celoto in bi bila njihova ločitev škodljiva. Če v tem primeru kupec odstopi le glede stvari z napako, sme prodajalec odstopiti od pogodbe tudi glede drugih stvari (474. člen OZ).

Če prodajalec na podlagi gospodarske pogodbe dobavi večjo količino od dogovorjene, kupec pa ne izjavi v primernem roku, da odklanja presežek, se šteje, da je sprejel večjo količino in jo mora plačati po enaki ceni (473. člen OZ).

Pojmi: količinska napaka, delna izpolnitev, dobava večje količine od pogodbene.

6.13.11 Kup na poskušnjo

Kup na poskušnjo je ena od vrst prodajnih pogodb, ki omogoča kupcu, da ni zavezan s pogodbo prej, dokler v skladu s pogodbo ne ugotovi in izjavi, da mu kupljena stvar ustreza.

Kup na poskušnjo je prodajna pogodba, ki je sklenjena pod odložnim rokom, da bo kupec stvar po preizkusu odobril. Kupec prevzame stvar pod pogojem, da jo preizkusi in ugotovi, ali ustreza njegovim željam. V pogodbeno določenem roku ali primernem roku, ki ga določi prodajalec, mora kupec obvestiti prodajalca, ali ostaja pri pogodbi, ali ne. Če obvestila ne sporoči, se šteje, da je od pogodbe odstopil. Če pa je bila kupcu stvar izročena do določenega roka, pa kupec stvari ne vrne nemudoma po izteku tega roka ali ne izjavi prodajalcu, da odstopa od pogodbe, se šteje, da je ostal pri pogodbi (514. člen OZ).

Nevarnost naključnega uničenja in poškodovanja stvari, ki je bila kupcu izročena na poskušnjo, trpi prodajalec do kupčeve izjave, da ostaja pri pogodbi, oziroma do izteka roka, v katerem je kupec dolžan stvar vrniti (515. člen OZ).

Če je bila preizkušnja dogovorjena zato, da se ugotovi, ali ima stvar določena lastnost ali je primerna za določeno travo, obstoj pogodbe ni odvisen od kupčevega preudarka, temveč od dejstva, ali ima stvar res zahtevane lastnosti ali je primerna za določeno rabo (*objektivna poskušnja*, 516. člen OZ).

Pojmi: kup na poskušnjo, domneva kupčevega odstopa od pogodbe in domneva kupčeve odobritve ustreznosti stvari, nevarnost naključnega uničenja in poškodovanja stvari, objektivna poskušnja.

6.13.12 Prodaja po vzorcu ali modelu

Prodaja po vzorcu ali modelu je prodajna pogodba, v skladu s katero morajo lastnosti blaga ustrezati vzorcu ali modelu, predloženemu ob sklenitvi pogodbe (Možina, 2004, str. 344).

Pri prodaji po vzorcu ali modelu odgovarja prodajalec, če stvar, ki jo je izročil kupcu, ne ustreza vzorcu ali modelu, kadar gre za gospodarsko pogodbo, po predpisih o odgovornosti prodajalca za stvarne napake stvari, v drugih primerih pa po predpisih o odgovornosti za neizpolnitev obveznosti. Vendar prodajalec ne odgovarja za neustreznost, če je vzorec oziroma model pokazal kupcu le zato, da bi ga obvestil in da bi ta približno ugotovil lastnost stvari, ne da bi bil pri tem obljubil ustreznost (518. člen OZ).

Pojmi: prodaja po vzorcu ali modelu, odgovornost prodajalca za vzorcu ali modelu neustrezajoče blago pri gospodarski ali drugi pogodbi.

6.13.13 Prodaja s specifikacijo

Če je v pogodbi kupcu pridržana pravica, da določi lastnosti, mero ali druge lastnosti stvari, kupec pa tega ne stori do dogovorjenega roka ali do izteka primerne roka, ki začne teči od prodajalčeve zahteve, naj to stori, lahko prodajalec odstopi od pogodbe ali pa opravi specifikacijo na podlagi tistega, kar mu je znano o kupčevih potrebah. Če opravi specifikacijo prodajalec, mora obvestiti kupca o podrobnostih in mu določiti primeren rok, da sam določi drugačno specifikacijo. Če kupec ne izrabi te možnosti, je specifikacija, ki jo je opravil prodajalec, obvezna (519. člen OZ).

Pojmi: prodaja s specifikacijo, kupec in prodajalec kot upravičenca za izvedbo specifikacije.

6.13.14 Prodaja z lastninskim pridržkom

Prodaja z lastninskim pridržkom je prodaja s pogodbenim določilom, na podlagi katerega prodajalec pridrži lastninsko pravico na premični stvari tudi potem, ko stvar izroči kupcu, vse dotlej, dokler kupec ne plača kupnine. Lastninski pridržek pomeni, da je obligacijskopravna izročitev opravljena pred stvarnopravno izročitvijo, ki omogoča pridobitev lastninske pravice. Pridržek lastninske pravice učinkuje proti kupčevim upnikom le, če je bil podpis kupca na pogodbi, ki vsebuje določilo o pridržku lastninske pravice, notarsko overjen pred kupčevim stečajem ali rubežem stvari (520. člen OZ).

Pojmi: prodaja z lastninskim pridržkom, pogoji za pravni učinek lastninskega pridržka proti kupčevim upnikom.

6.13.15 Prodaja na obroke

S pogodbo o prodaji na obroke se prodajalec zavezuje, da bo kupcu izročil določeno premično stvar, še preden mu bo kupnina popolnoma plačana, kupec pa se zavezuje, da bo stvar odplačal v obrokih v določenih časovnih presledkih (522. člen OZ).

Pogodba o prodaji na obroke mora biti sestavljena v pisni obliki (523. člen OZ). Zakon določa tudi bistvene sestavine pogodbe:

- skupni znesek vseh obročnih plačil, vključno z morebitnim plačilom ob sklenitvi pogodbe,
- znesek, število in roki za plačilo posameznih obrokov (524. člen OZ).

Prodajalec lahko odstopi od pogodbe, če pride kupec v zamudo s prvim obrokom. Po plačilu prvega obroka lahko prodajalec odstopi od pogodbe, če pride kupec v zamudo z najmanj dvema obroki, ki pomenita četrtno kupnine. Izjemoma prodajalec lahko odstopi od pogodbe, če pride kupec v zamudo le z enim obrokom, če za plačilo kupnine niso predvideni več kot štirje obroki. Pred odstopom lahko prodajalec zahteva od kupca, da mu plača preostanek kupnine, vendar mu mora pustiti najmanj petnajstdnevni dodatni rok (525. člen OZ).

Če se pogodba razveže, mora prodajalec vrniti kupcu prejete obroke z obrestmi od dneva, ko jih je prejel, in povrniti nujne stroške, ki jih je imel za stvar. Kupec mora vrniti stvar prodajalcu v stanju, v katerem jo je prejel, in mu dati povračilo za njeno uporabo vse do razveze pogodbe (526. člen OZ).

Po Zakonu o varstvu potrošnikov mora pogodba o prodaji na obroke vsebovati tudi določilo o pravici potrošnika:

- da lahko predčasno plača kupnino,
- da v 15 dneh odstopi od pogodbe in
- da v primeru razveze pogodbe zahteva vračilo kupnine z zakonitimi obrestmi (50. člen ZVPot).

Pravila ZVPot, ki varujejo potrošnike, so prisilne narave.

Pojmi: prodaja na obroke, oblika pogodbe, bistvene sestavine pogodbe, pravica prodajalca do odstopa od pogodbe, obveznosti strank ob razvezi pogodbe, pravice potrošnika do predčasnega plačila, odstopa in vračila kupnine.

6.13.16 Akreditivna prodaja

Akreditivna prodaja je prodaja z dogovorom, da se plačilo kupnine opravi s pomočjo dokumentarnega akreditiva. Takšen način plačila je lahko določen v sami pogodbi, lahko pa izhaja iz splošnih poslovnih pogojev ali iz običajev ali iz prakse med pogodbenima strankama.

Akreditivna prodaja (kot posebna vrsta prodajne pogodbe) in dokumentarni akreditiv (kot bančni posel) sta dva ločena posla. Pri tem je odprtje dokumentarnega akreditiva lahko pogoj za veljavnost akreditivne prodaje.

V skladu z običaji mora biti dokumentarni akreditiv, ki ga odpre kupec, nepreklicen.

V skladu z dogovorom o akreditivni prodaji je kupec dolžan v primernem roku in na svoje stroške poskrbeti, da prvovrstna banka odpre dokumentarni akreditiv, ki mora biti v skladu s prodajno pogodbo.

Dokumentarni akreditiv mora biti veljaven toliko časa po izpolnitvi prodajalčeve obveznosti, da prodajalec lahko zbere in predloži dokumente banki. Če banka ne odpre dokumentarnega akreditiva v skladu s pogodbo ali ne plača akreditivnega zneska, čeprav je prodajalec predložil ustrezne dokumente, se v razmerju med kupcem in prodajalcem uporabljajo določbe o dolžnikovi zamudi. V praksi dokumentarni akreditiv zagotavlja, da prodajalec prejme plačilo, potem ko s pisnimi listinami (na primer o količini in kakovosti blaga, naložitvi blaga na prevozno sredstvo, sklenitvi prevozne pogodbe itd.) dokaže, da je izpolnil svoje obveznosti iz pogodbe s kupcem. Prodajalec, ki ne uporabi dokumentarnega akreditiva, ki ga je banka odprla v skladu s prodajno pogodbo, ne izgubi pravice zahtevati kupnino, je pa dolžan povrniti kupcu škodo (527. člen OZ).

Pojmi: akreditivna prodaja, akreditiv, ločenost akreditivne prodaje (kot posebne vrste prodajne pogodbe) in dokumentarnega akreditiva (kot bančnega posla), posledice zamudnega odprtja dokumentarnega akreditiva ali neplačila akreditivnega zneska.

6.13.17 Dunajska konvencija o mednarodni prodaji blaga (DK)

DK se uporablja za prodajo blaga, vendar ne za prodajo blaga, kupljenega za osebno ali družinsko rabo ali za gospodinjstvo, razen če prodajalec kadarkoli pred sklenitvijo pogodbe ali ob sklenitvi pogodbe ni vedel niti bi bil moral vedeti, da se blago kupuje za takšno rabo. Prav tako se DK ne uporablja za prodajo blaga na javni dražbi ali v primeru zaplembe ali kakega

drugega postopka sodnih oblasti, za prodajo vrednostnih papirjev in denarja, ladij, gliserjev na zračni blazini in letal ter električne energije (2. člen DK).

Konvencija ureja samo sklenitev prodajne pogodbe ter pravice in obveznosti prodajalca in kupca, ki izvirajo iz take pogodbe. Konvencija se ne uporablja za odgovornost prodajalca za smrt ali telesne poškodbe, ki bi jih blago utegnilo povzročiti katerikoli osebi. Če ni izrecno drugače določeno s konvencijo, se konvencija ne nanaša niti na veljavnost pogodbe ali katerikoli izmed njenih določb ali običajev niti na učinek, ki bi ga pogodba lahko imela za lastnino prodanega blaga (4. in 5. člen DK).

Konvencija ureja tudi razlago svojih pravil.

Pri razlagi konvencije se upoštevata njen mednarodna narava in potreba po enotni uporabi in spoštovanju vestnosti v mednarodni trgovini. Če neko vprašanje v konvenciji ni rešeno, se rešuje po splošnih načelih, na katerih temelji DK, če teh načel ni, pa po pravu, ki ga je treba uporabiti na podlagi mednarodnega zasebnega prava (7. člen DK).

DK določa tudi pravila za razlago izjav strank, ki sklepajo pogodbe, za katere se uporablja konvencija.

Po primarnem interpretacijskem pravilu iz DK se izjave in drugo ravnanje posamezne stranke razlagajo v skladu z *njenim namenom, kadar je druga stran vedela za ta namen ali ji ta namen ni mogel biti neznan upošteva vse okoliščine primera*. Če se to pravilo ne more uporabiti, se izjave in drugo ravnanje posamezne strani razlagajo tako, kot bi jih *razumna oseba enakih lastnosti kot druga stran razumela v enakih okoliščinah* (8. člen DK).

Pogodbeni stranki vežejo *običaji, o katerih sta se zedinili, in praksa, vzpostavljena med njima*.

Če ni drugače dogovorjeno, se šteje, da sta strani *molče sprejeli* za svojo pogodbo ali njeno sklenitev *običaj, ki jima je bil znan ali bi jima moral biti znan in ki je splošno znan v mednarodni trgovini ter ga pogodbenice redno spoštujejo v istovrstnih pogodbah zadevne stroke* (9. člen DK).

Prodajne pogodbe po DK ni treba skleniti niti potrditi v pisni obliki, zanjo ne veljajo niti kake druge zahteve glede oblike. Pogodba se lahko dokazuje na kakršenkoli način, tudi s pričami.

DK dokaj podrobno ureja ponudbo in sklenitev pogodbe (11. člen OZ). Ta pravila je v veliki meri povzel tudi OZ.

Tako po DK *predlog za sklenitev pogodbe*, poslan eni osebi ali več *določenim osebam*, velja kot *ponudba*, če je dovolj določen in če izraža namen ponudnika, da se bo v primeru sprejetja zavezal. Predlog je dovolj določen, če je v njem navedeno blago in izrecno ali molče določena količina in cena, ali če vsebuje elemente za njihovo določitev.

Predlog, poslan *nedoločenemu številu oseb*, se šteje samo kot vabilo, da se dajo ponudbe, razen če oseba, ki daje tak predlog, jasno ne opozori na nasprotno (14. člen DK).

Ponudba učinkuje od trenutka, ko prispe k naslovniku.

Ponudba, tudi če je nepreklicna, se lahko umakne, če je naslovnik prejel umik, preden je prejel ponudbo, ali sočasno z njo (15. člen DK).

Dokler pogodba ni sklenjena, ponudnik lahko ponudbo prekliče, če je naslovnik prejel preklic, preden je poslal svojo izjavo o sprejemu.

Ponudba se ne more preklicati, če je v njej z določitvijo roka za sprejem ali drugače označeno, daje nepreklicna ali je naslovnik razumno verjel, da je ponudba nepreklicna, in ravnal v skladu s tem.

Tudi če je ponudba nepreklicna, neha veljati, ko k ponudniku prispe izjava o njeni zavrnitvi (17. člen DK).

Sprejem ponudbe učinkuje od trenutka, ko ponudnik prejme izjavo o soglasju. Sprejem pa ne učinkuje, če ponudnik ne prejme izjave o soglasju v roku, ki ga je določil. Če ponudnik ni določil roka, sprejem učinkuje, če ponudnik prejme izjavo o soglasju v razumnem roku, pri čemer se upoštevajo okoliščine posla in hitrost komunikacijskih sredstev, ki jih je ponudnik uporabil. Ustna ponudba mora biti sprejeta takoj, razen če iz okoliščin ne izhaja nasprotno.

Sprejem ponudbe je lahko izražen s konkludentnim ravnanjem: ne samo izjava, tudi drugo obnašanje naslovnika, ki kaže na soglasje s ponudbo, se šteje kot sprejem.

Če naslovnik lahko na podlagi ponudbe, prakse, ki so jo strani medsebojno vzpostavile, ali na podlagi običajev izrazi, da sprejema ponudbo, z nekim dejanjem, kot je na primer pošiljanje blaga ali plačilo cene, ne da bi obvestil ponudnika, sprejem učinkuje v trenutku, ko je bilo dejanje storjeno, če je bilo storjeno v določenem ali razumnem roku. Če pa naslovnik molči ali je nedejaven, to še ne pomeni, da sprejema ponudbo (18. člen DK).

Če odgovor na ponudbo vsebuje poleg izjave o sprejemu druge spremembe, se šteje, da je ponudba zavrnjena in odgovor pomeni nasprotno ponudbo.

Odgovor na ponudbo, ki izraža sprejem, toda vsebuje dopolnilne ali druge *pogoje, ki bistveno ne spreminjajo pogojev ponudbe*, pomeni sprejem, razen če ponudnik brez neopravičenega odlašanja ustno ugovarja razlikam ali o tem pošlje obvestilo. Če ne ravna tako, se pogodba sklene v skladu z vsebino ponudbe s spremembami, ki so navedene v izjavi o sprejemu.

Če se dopolnilni ali različni pogoji nanašajo med drugim na ceno, plačilo, kakovost in količino blaga, kraj in čas dobave, obseg odgovornosti ene pogodbenice v primerjavi z drugo ali na reševanje sporov, se šteje, da bistveno spreminjajo pogoje ponudbe.

Z zamudo sprejeta ponudba je vendar sklenjena, če ponudnik o tem nemudoma ustno obvesti naslovnika ali mu o tem pošlje pisno obvestilo.

Če je iz pisma ali druge pisne listine, ki vsebuje sprejem z zamudo, razvidno, da je bilo poslano v takih okoliščinah, da bi ga ponudnik prejel pravočasno, če bi bil njegov prenos reden, se šteje, da je pogodba sprejeta, razen če ponudnik nemudoma ustno obvesti naslovnika, da meni, da je ponudba ugasnila, ali mu o tem pošlje obvestilo (21. člen DK).

Sprejem se lahko prekliče, če ponudnik prejme preklic pred izjavo o sprejemu ali sočasno z njo.

DK razlikuje bistvene in nebistvene kršitve pogodbe.

Kršitev pogodbe, ki jo stori ena stran, se šteje za bistveno, če je s tem drugi strani povzročena taka škoda, da je ta *dejansko ostala brez tistega, kar je upravičeno pričakovala od pogodbe, razen če stran, ki je storila kršitev, ni predvidela take posledice, niti bi jo v enakih okoliščinah predvidela razumna oseba enakih lastnosti* (25. člen DK).

Če ima ena stran v skladu s konvencijo pravico, da od druge strani zahteva izpolnitev kakšne obveznosti, sodišče ni dolžno izdati sodbe o izvršbi v naravi, razen če bi to storilo po pravilih svojega lastnega prava za podobne prodajne pogodbe, na katere se ta konvencija ne nanaša (28. člen DK).

Prodajalec je po DK dolžan, da na način, določen v pogodbi in konvenciji, dobavi blago, izroči listine, ki se nanašajo na blago, in prenese lastnino na blagu (30. člen DK).

Prodajalec je dolžan dobaviti blago v *pogodbeno določenem kraju*. Če je po prodajni pogodbi treba prepeljati blago in kraj dobave ni dogovorjen, se dobava opravi z izročitvijo blaga prvemu prevozniku, da bi ga prepeljal kupcu. Če se blago ne prepelje in so predmet pogodbe stvari, ki jih je treba izločiti iz neke množice, ali proizvesti ali izdelati, stranki pa sta med sklenitvijo pogodbe vedeli za kraj, kjer je blago ali ga je treba izdelati, se dobava opravi v tem kraju. V vseh drugih primerih mora prodajalec dati blago na razpolago kupcu v kraju, v katerem je imel prodajalec ob sklenitvi pogodbe svoj sedež (31. člen DK).

Če izroči prodajalec v skladu s pogodbo ali konvencijo prevozniku blago, ki na njem, v prevoznih listinah ali drugače ni jasno označeno kot blago, namenjeno za izpolnitev pogodbe, mora prodajalec poslati kupcu obvestilo o odpravi, v katerem natančneje opredeli blago. Če mora prodajalec poskrbeti za prevoz blaga, mora skleniti vse pogodbe, ki so potrebne za prevoz blaga do določenega kraja s prevoznimi sredstvi, ki so v danih okoliščinah ustrezna, in pod običajnimi pogoji za tovrstni prevoz. Če prodajalec ni dolžan zavarovati blaga pri prevozu, mora kupcu na njegovo zahtevo poslati vse razpoložljive podatke, ki jih potrebuje za zavarovanje blaga (32. člen DK).

Prodajalec mora *dobaviti blago na dan, ki je določen ali se lahko določi na podlagi pogodbe*. Če je določeno časovno obdobje ali če se lahko določi na podlagi pogodbe, mora prodajalec dobaviti blago kadarkoli med tem obdobjem, razen če iz okoliščin ne izhaja, da je bila kupcu prepuščena določitev datuma. V vseh drugih primerih mora prodajalec dobaviti blago v primernem roku po sklenitvi pogodbe (33. člen DK).

Če je prodajalec dolžan izročiti listine, ki se nanašajo na blago, jih mora izročiti v času, kraju in obliki, kot je določeno s pogodbo. Če izroči listine pred tem rokom, lahko prodajalec do takrat popravi vsako njihovo pomanjkljivost glede istovetnosti pod pogojem, da ta njegova pravica kupcu ne povzroči neprimernih neugodnosti niti neprimernih stroškov. Kupec pa obdrži pravico zahtevati odškodnino (34. člen DK).

Prodajalec je dolžan dobaviti tako količino, kakovost in vrsto blaga, kot je določeno v pogodbi, in sicer pakirano ali zavarovano na način, kot je določeno v pogodbi (*istovetnost dobavljenega in pogodbeno določenega blaga*).

Razen če se strani nista drugače sporazumeli, se šteje, da blago ni istovetno blagu iz pogodbe, če:

- a) ni primerno za namene, za katere se istovrstno blago običajno uporablja;
- b) ni primerno za posebni namen, s katerim je bil prodajalec izrecno ali molče seznanjen med sklenitvijo pogodbe, razen če iz okoliščin ne izhaja, da se kupec ni oprl, niti je bilo razumno opreti se na strokovnost in razsojanje prodajalca;
- c) blago ni tako kakovostno, kot ga je prodajalec prikazal kupcu v vzorcu ali modelu;
- d) ni pakirano ali zavarovano na način, običajen za takšno blago, ali če tega ni, na ustrezen način, da se ohrani in zavaruje blago.

Prodajalec ne odgovarja za kakršnokoli neistovetnost blaga, če je med sklenitvijo pogodbe kupec vedel za to neistovetnost ali mu ni mogla biti neznana (35. člen DK).

Prodajalec odgovarja v skladu s pogodbo za vsako pomanjkljivost glede istovetnosti v trenutku prehoda rizika na kupca celo tedaj, ko je pomanjkljivost glede istovetnosti postala očitna pozneje.

Prodajalec odgovarja tudi za vsako pomanjkljivost glede istovetnosti, ki se pojavi po trenutku prehoda rizika na kupca in ki se lahko pripiše kršitvi katerekoli njegove obveznosti, tudi kršitvi jamstva, da bo blago določen čas primerno za redno pa tudi posebno uporabo ali da bo ohranilo določene lastnosti ali značilnosti (36. člen DK).

Če prodajalec izroči blago pred potekom dobavnega roka, lahko do datuma, določenega za dobavo, dobavi manjkajoči del ali količino ali zamenja neistovetno blago z novim, istovetnim blagom, ali odpravi pomanjkljivosti glede istovetnosti dobavljenega blaga, če ta njegova pravica ne povzroči kupcu neprimernih neugodnosti niti neprimernih stroškov. Kupec pa obdrži pravico zahtevati odškodnino (37. člen DK).

Kupec je dolžan pregledati blago ali ga glede na okoliščine dati v pregled v čim krajšem možnem roku.

Če je v pogodbi predviden prevoz blaga, se pregled lahko odloži, dokler blago ne prispe v namembni kraj. Če je kupec med prevozom blaga spremenil smer ali ga je odpremil naprej, ni pa imel primerne možnosti, da ga pregleda, in če je bila prodajalcu v trenutku sklenitve pogodbe znana ali bi mu morala biti znana možnost spremembe smeri ali nadaljnje odprave, se pregled blaga lahko preloži, dokler blago ne prispe v nov namembni kraj (38. člen DK).

Kupčeva dolžnost obvestila prodajalca o napaki je urejena manj strogo kot v slovenskem pravu. Kupec izgubi pravico, da se sklicuje na pomanjkljivost glede istovetnosti blaga, če o tem prodajalcu ni poslal obvestila, v katerem je navedel naravo pomanjkljivosti, *v primernem roku* od trenutka, ko jo je odkril ali bi jo bil moral odkriti.

V vsakem primeru pa kupec izgubi pravico, da se sklicuje na pomanjkljivost glede istovetnosti blaga, če o njej ni obvestil prodajalca *najpozneje v dveh letih, računano od dneva dejanske izročitve blaga kupcu, razen če ta rok ni v skladu z rokom o pogodbenem jamstvu* (39. člen DK).

Prodajalec nima pravice uporabiti določb o izgubi kupčevih pravic, če se pomanjkljivost glede istovetnosti nanaša na dejstva, ki so mu bila znana ali mu niso mogla biti neznana, kupcu pa jih ni odkril (40. člen DK).

Prodajalec je po 41. členu DK dolžan dobaviti blago, do katerega kdo tretji nima pravice ali terjatve, razen če kupec ni privolil, da sprejme blago pod omenjenimi pogoji.

DK posebej ureja primere, ko se za pravne napake štejejo pravice industrijske ali druge intelektualne lastnine tretjih oseb na prodanem blagu.

Prodajalec je dolžan dobaviti blago, do katerega kdo tretji nima nikakršne pravice ali terjatve, ki temelji na industrijski ali drugi intelektualni lastnini, kar mu je bilo v trenutku sklenitve pogodbe znano ali mu ne bi moglo biti neznano, če pravica ali terjatev temelji na industrijski ali drugi intelektualni lastnini:

- a) po pravu države, v kateri se bo blago naprej prodajalo ali drugače uporabljalo, če sta strani med sklenitvijo pogodbe upoštevali, da se bo blago naprej prodajalo ali drugače uporabljalo v omenjeni državi; oziroma
- b) v vsakem drugem primeru po pravu države, v kateri ima kupec svoj sedež.

Odgovornost prodajalca za neobstoje pravnih napak, ki izhajajo iz industrijske ali druge intelektualne lastnine, se ne nanaša na primere, v katerih:

- a) je kupec v trenutku sklenitve pogodbe vedel ali mu ni moglo biti neznano, da obstajajo takšne pravice ali terjatve ali
- b) so takšne pravice ali terjatve posledica ravnanja prodajalca po tehničnih načrtih, risbah, formulah ali drugih podobnih specifikacijah, ki mu jih je poslal kupec (42. člen DK).

Tudi v primeru pravnih napak je dolžnost kupca do obvestitve prodajalca urejena z manj strožjimi roki kot po slovenskem pravu. Kupec izgubi pravico sklicevati se na pravne napake, če potem, ko je izvedel ali bi bil moral izvedeti, da obstajajo takšne pravice ali terjatve, prodajalcu v *primernem roku* ne pošlje obvestila o pravici ali terjatvi koga tretjega, v katerem navede njihovo naravo. Prodajalec nima pravice uporabiti teh določb, če je vedel za pravico ali terjatev koga tretjega in za njuno naravo. Če kupec iz opravičenih razlogov ni mogel poslati obvestila, lahko po 44. členu DK zniža ceno in zahteva odškodnino, razen za izgubljeni dobiček.

Če prodajalec ne izpolni katerekoli svoje obveznosti, ki jo ima na podlagi pogodbe ali Dunajske konvencije, kupec lahko:

- a) uveljavlja pravice do *popravila ali zamenjave (dobave drugega blaga)*
- b) zahteva *odškodnino*.

Če blago ni istovetno blagu iz pogodbe, ima kupec pravico zahtevati *dobavo drugega blaga* kot zamenjavo le, če je bila s pomanjkljivostjo glede istovetnosti *bistveno kršena pogodba*, zahteva za zamenjavo pa je bila dana hkrati s pravočasno danim obvestilom o pomanjkljivosti ali v primernem roku po tem obvestilu.

Če blago ni istovetno blagu iz pogodbe, lahko kupec zahteva od prodajalca, da s *popravilom odpravi pomanjkljivost*, razen če bi bilo to glede na vse okoliščine neprimerno. Zahtevo po popravilu je treba dati sočasno s pravočasno danim obvestilom o pomanjkljivosti ali v primernem roku po tem obvestilu (46. člen DK).

Kupec lahko prodajalcu določi *primerno dolg dodatni rok za izpolnitev njegovih obveznosti*. V tem roku kupec ne more uporabiti kateregakoli sredstva, predvidenega za kršitev pogodbe, razen če kupec prejme obvestilo od prodajalca, da ta ne bo mogel izpolniti svojih obveznosti do poteka takega roka. Vendar zato kupec ne izgubi pravice, da zahteva odškodnino zaradi zamude prodajalca (47. člen DK).

Prodajalec lahko celo po preteku roka za dobavo na svoje stroške odpravi vsako neizpolnitev svojih obveznosti, če lahko to stori brez neprimernega odlašanja in ne prizadene kupcu neprimerne neugodnosti in ne spravi kupca v negotovost, ali mu bo prodajalec povrnil stroške, ki jih je imel v zvezi s tem. V vsakem primeru pa kupec obdrži pravico, da zahteva odškodnino (48. člen DK).

Če prodajalec zahteva od kupca, da izjavi, ali sprejema izpolnitev pogodbe, kupec pa mu v primernem roku ne odgovori, lahko prodajalec izpolni pogodbo v roku, ki je naveden v njegovi zahtevi. Do preteka tega roka kupec nima pravice uporabiti kateregakoli sredstva, ki ne bi bilo v skladu s prodajalčevo izpolnitvijo.

Zahteva ali obvestilo prodajalca učinkuje samo, če ju je kupec prejel.

Pravica kupca do enostranskega odstopa (razdrtja) pogodbe je urejena ožje kot v slovenskem pravu.

Kupec lahko izjavi, da *razdira pogodbo*:

- a) če pomeni neizpolnitev katerekoli obveznosti, ki jo je imel prodajalec na podlagi pogodbe ali konvencije, *bistveno kršitev pogodbe*; ali
- b) v primeru, da blago ni bilo dobavljeno, če prodajalec ni dobavil blaga v dodatnem roku, ki mu ga je določil kupec, ali je izjavil, da ga ne bo dobavil v tako določenem roku.

V primerih, ko je prodajalec dobavil blago, kupec izgubi pravico, da razdre pogodbo *zaradi zamude pri dobavi*, če tega ni storil v primernem roku, računano od trenutka, ko je izvedel, da je dobava opravljena.

Če gre za drugo kršitev, mora kupec razdreti pogodbo v primernem roku, ki teče:

- 1. od trenutka, ko je izvedel ali bi bil moral izvedeti za kršitev,
- 2. po preteku vsakega dodatnega roka, ki ga je kupec določil prodajalcu za izpolnitev njegove obveznosti, ali potem, ko je prodajalec izjavil, da ne bo izpolnil svoje obveznosti v dodatnem roku ali
- 3. po preteku vsakega dodatnega roka, ki ga je določil prodajalec kupcu, da odgovori, ali sprejema izpolnitev obveznosti, ali potem, ko je kupec izjavil, da ne bo izpolnil obveznosti (49. člen DK).

Če blago ni istovetno blagu iz pogodbe, lahko kupec, ne glede na to, ali je bila kupnina že plačana ali ne, *zniža ceno v sorazmerju z razliko med vrednostjo dejansko dobavljenega blaga v času dobave in vrednostjo, ki bi jo v tem času imelo blago, istovetno blagu v pogodbi*. Če pa prodajalec odpravi katerokoli neizpolnitev svojih obveznosti na svoje stroške in brez neprimerne odlašanja, ne da bi kupcu prizadejal neprimerne neugodnosti ali negotovosti, da mu bo prodajalec povrnil stroške, ki jih je imel v zvezi s tem, ali če kupec noče sprejeti dobave od prodajalca, kupec ne more znižati cene (50. člen DK).

Če prodajalec dobavi samo del blaga ali če je samo del blaga istoveten blagu iz pogodbe, se uporabijo določbe o napaki glede tistega dela, ki manjka ali ki ni istoveten blagu iz pogodbe. Kupec lahko izjavi, da razdira celo pogodbo le, če pomeni delna neizpolnitev ali pomanjkljivost glede istovetnosti bistveno kršitev pogodbe (51. člen DK).

Če prodajalec dobavi blago *pred datumom, določenim za dobavo*, lahko kupec sprejme ali zavrne dobavo. Če prodajalec dobavi *večjo količino blaga, kot je predvideno v pogodbi*, lahko kupec sprejme ali zavrne dobavo presežne količine. Če kupec sprejme cel presežek količine ali njegov del, ga mora plačati po pogodbeni ceni (52. člen DK).

Kupec mora na podlagi 53. člena DK *izplačati kupnino in prevzeti blago*.

Če je pogodba veljavno sklenjena, cena za prodano blago pa v njej ni ne izrecno ne molče določena, in če v njej ni določb, na podlagi katerih bi se lahko določila, se šteje, če ni navedeno nasprotno, da sta strani molče pristali na ceno, ki se je v trenutku sklenitve pogodbe redno zaračunavala v zadevni stroki za takšno blago, prodano v podobnih okoliščinah (55. člen DK).

Če kupec ni prevzel obveznosti, da plača kupnino v kateremkoli drugem določenem kraju, jo je dolžan plačati prodajalcu v sedežu prodajalca, če se mora kupnina izplačati ob izročitvi blaga ali listin, pa v kraju te izročitve. Prodajalec trpi vsako povečanje stroškov v zvezi s plačilom, do katerega je prišlo zaradi spremembe njegovega sedeža po sklenitvi pogodbe (57. člen DK).

Če kupec ni prevzel obveznosti, da plača kupnino v kateremkoli drugem določenem času, jo mora plačati, ko prodajalec v skladu s pogodbo in konvencijo da kupcu na razpolago bodisi blago bodisi listine, na podlagi katerih lahko razpolaga z blagom. Prodajalec lahko postavi pogoj, da se blago ali listine izročijo proti takšnemu plačilu kupnine.

Če je s pogodbo določen prevoz blaga, ga lahko prodajalec odpravi pod pogojem, da se blago ali listine, na podlagi katerih se lahko razpolaga z blagom, ne izročijo kupcu, dokler ne izplača kupnine. Kupec ni dolžan plačati kupnine pred pregledom blaga, razen če načini plačila in dobave blaga, s katerimi sta se strani strinjali, izključujejo takšno možnost (58. člen DK).

Kupec je dolžan izplačati kupnino tistega dne, ki je določen v pogodbi ali ki se lahko določi na podlagi pogodbe ali konvencije, ne da bi prodajalec postavil kakršnokoli zahtevo ali poskrbel za kako drugo obličnost (59. člen DK).

Kupčeva obveznost glede prevzema dobave po DK je:

- a) opravljanje vseh dejanj, ki jih je primemo od njega pričakovati, da bi omogočil prodajalcu izvršiti dobavo, in
- b) prevzem blaga (60. člen DK).

Če kupec krši svoje obveznosti, ima prodajalec pravico, da zahteva od kupca, da plača kupnino, prevzame dobavo ali izpolni druge svoje obveznosti (62. člen DK).

Tudi prodajalčeva pravica do razdrtja pogodbe zaradi kršitve kupčevih obveznosti je urejena pod strožjimi pogoji kot v slovenskem pravu. V skladu z DK prodajalec lahko izjavi, da razdira pogodbo:

- a) če pomeni neizpolnjevanje katerekoli obveznosti, ki jo ima kupec, bistveno kršitev pogodbe ali
- b) če kupec tudi v dodatnem roku, ki ga je prodajalec določil, ni izpolnil svoje obveznosti, da plača kupnino ali prevzame dobavo blaga, ali je izjavil, da tega ne bo storil v tako določenem roku.

Če je kupec plačal kupnino, pa izgubi prodajalec pravico razdreti pogodbo, če tega ni storil v zvezi z zamudo glede izpolnitve kupca, preden je zvedel za izpolnitev.

Če gre za katerokoli drugo kršitev, razen za zamudo pri izpolnitvi v primernem roku, prodajalec ne more razdreti pogodbe, če tega ni storil potem, ko je zvedel ali bi bil moral zvedeti za kršitev ali po preteku dodatnega roka, ki ga je prodajalec določil, ali potem, ko je kupec izjavil, da ne bo izpolnil svojih obveznosti v tem dodatnem roku (64. člen DK).

Ko riziko preide na kupca, je ta dolžan plačati kupnino ne glede na izgubo ali poškodbo blaga, razen če sta izguba ali poškodba posledica prodajalčevega dejanja ali opustitve (66. člen DK).

Če je treba po prodajni pogodbi prepeljati blago, prodajalec pa ga ni dolžan izročiti v določenem kraju, preide riziko na kupca, ko je blago izročeno prvemu prevozniku, da ga prepelje kupcu v skladu s prodajno pogodbo. Če je prodajalec dolžan blago izročiti prevozniku v določenem kraju, preide riziko na kupca šele, ko je blago izročeno prevozniku v zadevnem kraju. Dejstvo, da ima prodajalec pravico obdržati listine, na podlagi katerih se lahko razpolaga z blagom, ne vpliva na prenos rizika.

Riziko ne preide na kupca, vse dokler na blagu, v prevoznih listinah ali obvestilu, ki je bilo poslano kupcu, ali kako drugače ni jasno označeno, da gre za blago, namenjeno za izpolnitev pogodbe (67. člen DK).

Riziko za blago, ki je prodano med prevozom, preide na kupca ob sklenitvi pogodbe.

Glede na okoliščine preide riziko na kupca takrat, ko je bilo blago izročeno prevozniku, ki je izdal listine, s katerimi se potrdi pogodba o prevozu. Če pa je ob sklenitvi prodajne pogodbe prodajalec vedel ali bi bil moral vedeti, da je bilo blago izgubljeno ali poškodovano, in tega ni sporočil kupcu, sam trpi riziko za takšno izgubo ali poškodbo (68. člen DK).

Posamezna stranka pogodbenica lahko preloži izpolnitev svojih obveznosti, če postane po sklenitvi pogodbe jasno, da druga stran ne bo izpolnila bistvenega dela svojih obveznosti zaradi:

- a) resnega pomanjkanja sposobnosti za izpolnitev ali kreditne sposobnosti; ali
- b) njenega obnašanja glede priprav za izpolnitev ali glede izpolnitve pogodbe.

Stranka, ki preloži izpolnitev bodisi pred odpravo blaga ali po njej, mora o tem takoj poslati obvestilo drugi strani in nadaljevati z izpolnjevanjem, če ji druga stran da zadostno zavarovanje za redno izpolnjevanje svoje obveznosti (71. člen DK).

Če je pred rokom za izpolnitev pogodbe očitno, da bo ena stran bistveno kršila pogodbo, lahko druga stran izjavi, da razdira pogodbo. Če razpoložljiv čas to omogoča, mora stran, ki ima namen razdreti pogodbo, poslati primerno obvestilo drugi strani, da bi ji omogočila, da da zadostno zavarovanje za redno izpolnjevanje svoje obveznosti. Obvestilo ni potrebno, če je druga stranka izjavila, da ne bo izpolnila obveznosti (72. člen DK).

Povrnitev škode za kršitev pogodbe ene strani je enaka pretrpljeni izgubi in izgubljenemu dobičku, ki ju zaradi kršitve utрпи druga stran. To povračilo ne sme biti večje od izgube, ki jo je stran, ki je kršila pogodbo, predvidela ali bi jo bila morala predvideti pri sklenitvi pogodbe kot možno posledico njene kršitve, glede na dejstva, ki so ji bila takrat znana ali bi ji morala biti znana (74. člen DK). V primeru razveze pogodbe lahko oškodovana stranka zahteva odškodnino v višini razlike med pogodbeno ceno in ceno kritnega nakupa ali prodaje (75. člen DK) ali v višini razlike med pogodbeno določeno ceno in tekočo ceno ob razvezi pogodbe in povračilo druge škode (76. člen DK).

Stran, ki se sklicuje na kršitev pogodbe, mora storiti vse, kar je po okoliščinah primerno, da se zmanjša izguba, všteti tudi izgubljeni dobiček, ki ga je povzročila takšna kršitev. Če ne ravna tako, lahko druga stran zahteva zmanjšanje povračila v višini izgube, ki bi seji lahko izognila (77. člen DK).

Če ena stran ne izpolni kakšne izmed svojih obveznosti, ni odgovorna za neizpolnitev, če dokaže, da je do tega prišlo zaradi ovire, ki je bila izven njene kontrole, in da od nje ni bilo primerno pričakovati, da pri sklenitvi pogodbe upošteva ovire, se jim izogne ali pa premosti takšno oviro in njene posledice (79. člen DK).

Pojmi: Dunajska konvencija, uporabnost DK glede na predmet in vsebino prodajne pogodbe, razlaga izjav in ravnanja strank po DK, uporabnost običajev ion prakse med strankama po DK, pojem ponudbe po DK, sprejem ponudbe, spreminjajoči ali dopolnilni predlogi v odgovoru na ponudbo, bistvene in nebistvene kršitve pogodbe po DK, obveznosti prodajalca, kraj in način dobave, čas dobave blaga, izročitev listin, istovetnost dobavljenega in pogodbeno določenega blaga, odgovornost prodajalca za pomanjkljivosti glede istovetnosti blaga oziroma za bistvene in druge stvarne napake, pravice kupca v primeru stvarnih napak, odgovornost za pravne napake, obveznosti kupca, kupnina, nedoločenost kupnine v pogodbi, kraj in čas plačila kupnine, kupčeva obveznost prevzema, pravice prodajalca v primeru kršitve kupčevih obveznosti, preložitve izpolnitve obveznosti, razdrte obveznosti pred iztekom roka za izpolnitev, višina odškodnine, obveznost zmanjševanja škode.

6.14 Podjemna pogodba (pogodba o delu)

S podjemno pogodbo se podjemnik zavezuje opraviti določen posel, kot je izdelava ali popravilo kakšne stvari, kakšno telesno ali umsko delo ipd., naročnik pa zavezuje, da mu bo za to plačal (619. člen OZ). Če nekdo izdelava premično stvar iz svojega materiala, se pogodba v

dvomu šteje za prodajno in ne za podjemno pogodbo, razen če se naročnik zaveže dati bistveni del materiala za izdelavo stvari ali če imata pogodbenika zlasti v mislih podjemnikovo delo (620. člen OZ)

Podjemna pogodba se lahko sklene po *licitaciji*.

Vabilo k licitaciji za izvršitev določenih del po določenih pogojih in ob določenih jamstvih, naslovljeno na določeno ali nedoločeno število oseb, zavezuje vabilca, da sklene pogodbo o teh delih s tistim, ki ponudi najnižjo ceno, razen če je to obveznost v vabilu k licitaciji izključil (tedaj se šteje vabilo k licitaciji za vabilo zainteresiranim, naj oni napravijo ponudbe za pogodbo po objavljenih pogojih).

Vabilo k licitaciji za umetniško ali tehnično rešitev nameravanih del, naslovljeno na določeno ali nedoločeno število oseb, zavezuje vabilca, da po pogojih, ki jih vsebuje vabilo, sklene pogodbo z udeležencem licitacije, katerega rešitev sprejme komisija vnaprej objavljene sestave, razen če je to obveznost v vabilu k licitaciji izključil (623. in 624. člen OZ).

Podjemnik je dolžan opozoriti naročnika na napake materiala, ki mu ga je naročnik izročil, kar jih je opazil ali moral opaziti, na pomanjkljivost v njegovem naročilu ter na druge okoliščine, za katere je vedel ali bi bil moral vedeti in bi bile lahko pomembne za naročeno delo ali za njegovo pravočasno izvršitev, ker sicer odgovarja za škodo. Če naročnik zahteva, da podjemnik izdelava stvar iz materiala z napakami, na katere ga je podjemnik opozoril, mora podjemnik ravnati po njegovi zahtevi, razen če je očitno, da material ni primeren za naročeno delo, ali če bi izdelava iz zahtevanega materiala lahko škodila podjemnikovemu ugledu; v tem primeru lahko podjemnik odstopi od pogodbe (625. člen OZ).

Naročnik ima pravico nadzorovati posel in dajati navodila, če to ustreza naravi posla, podjemnik pa mu mora to omogočiti (622. člen OZ).

Podjemnik je dolžan izvršiti delo po dogovoru in po pravilih posla v določenem času. Če čas ni določen, mora podjemnik izvršiti delo v času, ki je razumno potreben za take posle (626. člen OZ). Če se med izvrševanjem dela izkaže, da se podjemnik ne drži pogodbenih pogojev in sploh da ne dela, kot bi moral, in da bo imelo izvršeno delo napake, ga lahko naročnik na to opozori in mu določi primeren rok, da svoje delo prilagodi svojim obveznostim. Če do izteka tega roka podjemnik ne izpolni naročnikove zahteve, lahko naročnik odstopi od pogodbe in zahteva povrnitev škode (627. člen OZ).

Če je rok bistvena sestavina pogodbe, podjemnik pa je z začetkom ali dovršitvijo posla v taki zamudi, da je očitno, da ga ne bo pravočasno končal, lahko naročnik brez določitve dodatnega roka v skladu s 628. členom OZ odstopi od pogodbe in zahteva povrnitev škode

Če iz pogodbe ali narave posla ne izhaja kaj drugega, podjemnik ni dolžan osebno opraviti posla, vendar podjemnik tudi v primeru, če posla ne opravi osebno, je zanj še naprej odgovoren naročniku: podjemnik odgovarja za osebe, ki so po njegovem naročilu delale pri prevzetem poslu, kot da bi ga bil sam opravil (629. in 630. člen OZ).

Podjemnik je dolžan izročiti naročniku izdelano ali popravljeno stvar, razen če je bila stvar, ki jo je izdelal ali popravil, uničena iz vzroka, za katerega ne odgovarja (632. člen OZ).

Naročnik je dolžan pregledati izvršeno delo, brž ko je to po običajnem teku stvari mogoče, in o ugotovljenih napakah nemudoma obvestiti podjemnika. Če naročnik na podjemnikovo zahtevo, naj pregleda in prevzame izvršeno delo, brez utemeljenega razloga tega ne stori, se šteje, da je delo prevzeto. Po pregledu in prevzemu opravljenega dela podjemnik ni več odgovoren za napake, ki jih je bilo mogoče opaziti pri običajnem pregledu, razen če je zanje vedel, pa jih naročniku ni pokazal (633. člen OZ).

Na napako, ki je pri običajnem pregledu ni bilo mogoče odkriti, se naročnik lahko sklicuje, s pogojem, da o njej obvesti podjemnika čim prej, najpozneje pa v enem mesecu, ko je bila odkrita, vendar se po dveh letih od prevzema opravljenega posla naročnik ne more več sklicevati na napake (634. člen OZ).

Naročnik, ki je pravilno obvestil podjemnika, da ima izvršeno delo neko napako, lahko zahteva od podjemnika, da napako odpravi in mu za to določi primeren rok. Če v dodatnem roku napaka ni odpravljena, lahko naročnik po lastni izbiri odpravi napako na podjemnikov račun, ali zniža plačilo, ali pa odstopi od pogodbe. Naročnik lahko odstopi od pogodbe brez določitve dodatnega roka, če gre za napako, zaradi katere je delo neuporabno (637. do 640. člen OZ).

Naročnik je dolžan prevzeti delo, ki je bilo izvršeno po določilih pogodbe in pravilih posla (41. člen OZ).

Plačilo se določi s pogodbo, če ni določeno z obvezno tarifo ali s kakšnim drugim obveznim pravnim aktom. Nedoločenost plačila nima za posledico neveljavnosti pogodbe. Če plačilo ni določeno, ga določi sodišče tako, da ustreza vrednosti dela, za tak posel običajno potrebnemu času kot tudi za to vrsto dela običajnemu plačilu (642. člen OZ).

Plačilo je lahko dogovorjeno na podlagi izračuna z izrecnim jamstvom podjemnika za njegovo pravilnost. V tem primeru podjemnik ne sme zahtevati večjega plačila, celo če je v posel vložil več dela in če je izvršitev terjala večje stroške, kot je pričakoval, razen če se uporabijo pravila o razvezi in spremembi pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin.

Če je bilo plačilo dogovorjeno na podlagi izračuna brez izrecnega podjemnikovega jamstva za njegovo pravilnost in se med delom izkaže, da je prekoračitev neogibna, mora podjemnik o tem nemudoma obvestiti naročnika, sicer izgubi kakršnokoli terjatev zaradi večjih stroškov (643. člen OZ).

Zakon ureja prehod nevarnosti odvisno od tega, katera stranka je dala material za izdelavo.

Če je dal material za izdelavo stvari podjemnik, pa je bila stvar iz kakršnegakoli vzroka poškodovana ali uničena pred izročitvijo naročniku, gre to na podjemnikovo nevarnost in nima pravice do povračila za dani material in ne do plačila za svoje delo.

Če je naročnik pregledal izvršeno delo in ga potrdil, se šteje, da mu je bila stvar izročena, da pa je ostala v hrambi pri podjemniku. Če je naročnik v zamudi, ker ni prevzel ponujene stvari, preide nevarnost za naključno uničenje ali poškodbo stvari nanj (644. člen OZ).

Če je dal material za izdelavo naročnik, prevzema sam nevarnost za naključno uničenje ali poškodbo stvari. Tedaj ima podjemnik pravico do plačila le v primeru, če je bila stvar uničena ali poškodovana potem, ko je prišel naročnik v zamudo, ali če se naročnik ni odzval njegovemu pravilnemu vabilu, naj stvar pregleda (645. člen OZ).

Če je dogovorjeno, da bo naročnik pregledal in prevzel posamezne dele, kot bodo izdelani, ima podjemnik pravico do plačila za izdelavo delov, ki jih je naročnik pregledal in potrdil, celo če so bili morda potem pri njem brez njegove krivde uničeni (646. člen OZ).

Zato da si zavaruje plačilo za svoje delo in povračilo za porabljeni material ter druge terjatve iz podjemne pogodbe, ima podjemnik po samem zakonu zastavno pravico na stvareh, ki jih je izdelal ali popravil, kot tudi na drugih predmetih, ki mu jih je izročil naročnik v zvezi z njegovim delom, vse dokler jih ima v posesti in dokler jih prostovoljno ne neha imeti (zakonita zastavna pravica podjemnika, 647. člen OZ).

Vse dotlej, dokler naročeni posel ni končan, lahko naročnik odstopi od pogodbe, kadarkoli hoče. Vendar mora v tem primeru podjemniku izplačati dogovorjeno plačilo, zmanjšano za

stroške, ki jih ta ni imel, pa bi jih moral imeti, če pogodba ne bi bila razdrta, kot tudi za tisto, kar je zaslužil drugje ali kar namenoma ni hotel zaslužiti (648. člen OZ).

Pojmi: podjemna pogodba, razmejitev podjemne od prodajne pogodbe, sklenitev pogodbe po licitaciji, obveznosti podjemnika, obveznosti naročnika, napake materiala, odgovornost podjemnika za druge osebe, način, kraj in čas izvršitve posla, izročitev izdelane stvari naročniku, naročnikov pregled izvršenega dela, očitne in skrite napake, odgovornost podjemnika za stvarne napake, prevzemna dolžnost naročnika, določenost in nedoločenost plačila, plačilo na podlagi izračuna z izrecnim podjemnikovim jamstvom in brez takšnega jamstva, nevarnost pri podjemni pogodbi, zakonita zastavna pravica podjemnika, pravica naročnika do odstopa od podjemne pogodbe.

6.15 Gradbena pogodba

6.15.1 Temeljni pojmi

Gradbena pogodba je pogodba o delu (podjemna pogodba), s katero se izvajalec zavezuje, da bo po določenem načrtu v dogovorjenem roku zgradil določeno gradbo na določenem zemljišču ali na takšnem zemljišču izvedel gradbena dela, naročnik pa se zavezuje plačati izvajalcu določeno ceno (prvi odstavek 649. člena OZ). Iz zakonske opredelitve izhajajo tri bistvene sestavine gradbene pogodbe: 1. gradba ali gradbena dela, ki so opredeljena v načrtu in se izvajajo na določenem zemljišču ali objektu, 2. cena in 3. rok za dokončanje del (Kranjc, 2006, str. 404).

Za gradbena dela štejejo vsa dela, ki so potrebna za gradnjo objekta, vključno z inštalacijskimi deli, zaključnimi deli in vgradnjo naprav in opreme (Plavšak, 2004, str. 938).

Za »gradbo« se po 650. členu OZ štejejo stavbe, jezovi, mostovi, predori, vodovodi, kanalizacije, ceste, železniške proge, vodnjake in druge gradbene objekte, katerih izdelava terja večja in zahtevnejša dela.

V skladu s predpisi o graditvi objektov *graditev objekta* obsega projektiranje, gradnjo in vzdrževanje objekta (2. člen Zakona o graditvi objektov, ZGO-1).

Objekt je s tlemi povezana stavba ali gradbeni inženirski objekt, narejen iz gradbenih proizvodov in naravnih materialov, skupaj z vgrajenimi inštalacijami in tehnološkimi napravami.

Stavba je objekt z enim ali več prostorov, v katere človek lahko vstopi in so namenjeni prebivanju ali opravljanju dejavnosti.

Gradbeni inženirski objekt je objekt, namenjen zadovoljevanju tistih človekovih materialnih in duhovnih potreb ter interesov, ki niso prebivanje ali opravljanje dejavnosti v stavbah (na primer cesta, železniška proga itd.).

Po gradbenih predpisih so udeleženci pri graditvi objektov in njim odgovorne osebe:

- *investitor*, ki je pravna ali fizična oseba, ki naroči graditev objekta, ali ki jo sam izvaja,
- *projektant*, to je pravna ali fizična oseba, ki kot gospodarsko dejavnost opravlja storitve pri projektiranju, projektantu odgovarjata:
 - o *odgovorni projektant* kot posameznik, ki projektantu odgovarja za skladnost načrta, ki ga izdela, s prostorskimi akti, gradbenimi predpisi in pogoji pristojnih soglasodajalcev,

- *odgovorni vodja projekta* kot posameznik, ki projektantu odgovarja za medsebojno usklajenost vseh načrtov, ki sestavljajo projektno dokumentacijo, in za kakovost obdelave celotnega projekta,
- *izvajalec* je pravna ali fizična oseba, ki kot gospodarsko dejavnost opravlja storitve pri izvajanju pripravljanih del na gradbišču, izvajanju gradbenih del, montažah in vgrajevanju strojnih in električnih inštalacij ter izvajanju zaključnih gradbenih del, izvajalcu odgovarjajo:
 - *odgovorni vodja posameznih del* kot posameznik, ki izvajalcu odgovarja za skladnost *posameznih* del pri gradnji s projektno dokumentacijo, na podlagi katere je bilo izdano gradbeno dovoljenje, z gradbenimi predpisi in predpisi s področja zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu na gradbiščih,
 - *odgovorni vodja del* kot posameznik, ki izvajalcu odgovarja za skladnost *vseh* del pri gradnji s projektno dokumentacijo, na podlagi katere je bilo izdano gradbeno dovoljenje, z gradbenimi predpisi in predpisi s področja zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu na gradbiščih,
 - *odgovorni vodja gradbišča* kot posameznik, ki ga mora investitor imenovati izmed odgovornih vodij del v primeru, ko na enem gradbišču izvaja gradnjo več izvajalcev, in odgovarja za usklajevanje dela vseh odgovornih vodij del in odgovornih vodij posameznih del,
- *nadzornik* je pravna ali fizična oseba, ki kot gospodarsko dejavnost opravlja storitve pri opravljanju gradbenega nadzora; nadzorniku odgovarja:
 - *odgovorni nadzornik* kot posameznik, ki nadzorniku odgovarja za skladnost gradnje s pogoji iz gradbenega dovoljenja in za kvaliteto izvedenih del, v skladu z gradbenimi predpisi,
- *revident* je pravna ali fizična oseba, ki kot gospodarsko dejavnost opravlja storitve pri reviziji projektne dokumentacije; revidentu odgovarja:
 - *odgovorni revident* kot posameznik, ki revidentu odgovarja, da so načrti, ki jih revidira, v skladu z gradbenimi predpisi in da bo objekt, zgrajen oziroma rekonstruiran na njihovi podlagi, izpolnjeval predpisane bistvene zahteve, pa se imenuje (2. člen ZGO-1).

Gradbena pogodba je posebna podvrsta podjemne pogodbe. Zato je tudi gradbena pogodba pogodba uspeha oziroma rezultata. Podobno kot pri podjemni pogodbi izvajalec pridobi pravico do plačila samo, če zgradi gradbo ali opravi gradbena dela, ki ustrezajo končnemu interesu naročnika. Naročnik ni dolžan niti upravičen dajati izvajalcu navodil, izvajalec pa takšnih navodil ni dolžan upoštevati. Glede obveznosti pogodbenih strank se gradbena pogodba razlikuje od podjemne pogodbe zlasti v tem, da so možnosti za povišanje cene v podjemni pogodbi ožje kot v gradbeni pogodbi, jamčevalni roki pa so daljši.

Poleg OZ urejajo gradbeno pogodbo še Posebne gradbene uzance (PGU).

Obveznosti strank gradbene pogodbe urejajo tudi javnopravni predpisi o graditvi objektov, ki zagotavljajo javni interes v zvezi z urejanjem prostora.

Pred začetkom izvajanja gradbenih del mora *investitor* pridobiti pravnomočno ali vsaj *dokončno gradbeno dovoljenje*, zagotoviti *pogoje za začetek gradnje* (prijaviti gradbišče inšpekciji za delo v skladu s predpisi o varnosti in zdravju pri delu, *zagotoviti načrt organizacije gradbišča* in *na predpisan način označiti gradbišče*, 82. člen ZGO-1) in *zagotoviti gradbeni nadzor*, s katerim se preverja skladnost gradnje s projektom za pridobitev gradbenega

dovoljenja, na podlagi katerega je bilo izdano gradbeno dovoljenje, nadzoruje kakovost opravljenih del in preverja upoštevanje rokov izgradnje (2. člen ZGO-1).

Izvajalec mora pred začetkom gradnje poskrbeti za zakoličenje objekta, za katerega je treba pridobiti gradbeno dovoljenje pred začetkom gradnje novega objekta, urediti varnost gradbišča, zatem pa izvajati dela v skladu s projektno dokumentacijo in opozoriti na morebitne pomanjkljivosti projektne dokumentacije, skrbeti za skladnost del z gradbenimi predpisi in pravili gradbene stroke, vgrajevati samo gradbene proizvode, ki so ustrezni in skladni z gradbenimi predpisi, in naravne materiale in naravne surovine, za katere obstaja dokaz o legalni pridobitvi, ter naročniku ali nadzorniku sproti izročiti dokumentacijo o ustreznosti izvedbe del. Izvajalec mora v gradbenem dnevniku dokumentirati vse spremembe oziroma dopolnitve projekta za izvedbo, ki so nastale med gradnjo, in ukreniti potrebno, da takšne spremembe potrdi nadzornik in odgovorni projektant, kar je pogoj za izdelavo projekta izvedenih del (83. in 84. člen ZGO-1).

Pojmi: gradbena pogodba, gradba, gradbena dela, objekt, stavba, investitor, projektant, odgovorni projektant, odgovorni vodja projekta, izvajalec, odgovorni vodja posameznih del, odgovorni vodja gradbišča, nadzornik, odgovorni nadzornik, revident, odgovorni revident, gradbeno dovoljenje, projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja, gradbeni dnevnik, projekt izvedenih del.

6.15.2 Obveznosti v zvezi z gradnjo oziroma gradbenimi deli

Na podlagi gradbene pogodbe ima izvajalec predvsem obveznost, da izgradi objekt ali opravi druga gradbena dela na naročnikovi nepremičnini, naročnik pa ima predvsem obveznost, da plača dogovorjeno ceno.

Naročnik mora opraviti tudi vsa dejanja, ki so potrebna, da lahko izvajalec začne oziroma izvaja gradbena dela, sicer pride v zamudo kot upnik (upniška zamuda).

Naročnik mora izvajalcu izročiti projekt za izvedbo, izročiti gradbišče in plačati morebitni dogovorjeni predujem. Po posebnih gradbenih uzancah (PGU) pogodbeni stranki sestavita zapisnik o uvedbi izvajalca v posel in ugotovitve o tem vpišeta v gradbeni dnevnik. Če naročnik za gradnjo ali rekonstrukcijo objekta sklene pogodbo z različnimi izvajalci, mora ustrezno koordinirati njihovo delo (41. uzanca PGU).

Če se pokažejo pomanjkljivosti projektne dokumentacije, mora naročnik zagotoviti ustrezne spremembe dokumentacije. V primeru bistvenih sprememb projektne dokumentacije lahko izvajalec zahteva spremembo pogodbe, lahko pa tudi odstopi od pogodbe (15. uzanca PGU).

Če zaradi vzrokov, ki izhajajo iz sfere naročnika, izvajalec ne more izvajati del ali je izvajanje znatno oteženo, ima izvajalec, ki je poprej naročniku določil dodaten rok za izpolnitev njegovih obveznosti, pravico, da po brezuspešnem poteku tega roka začasno ustavi izvajanje del (70. uzanca PGU).

Če naročnik, ki ga je izvajalec opozoril na pomanjkljivosti projektne dokumentacije ali na napake materiala, vztraja pri tem, da se posel opravi, je izvajalec dolžan opraviti posel, lahko pa odstopi od pogodbe, če bi izgradnja na podlagi pomanjkljive dokumentacije ali uporaba materiala z napakami okrnila njegov poslovni ugled (625. člen OZ). Če izvajalec pri pregledu potrjenega projekta za izvedbo ugotovi takšne napake, zaradi katerih bi lahko bila ogrožena varnost objekta, življenje in zdravje ljudi, promet, sosedni objekti ali okolje, investitor oziroma projektant pa kljub njegovemu opozorilu za odpravo teh napak ne poskrbi, je izvajalec dolžan

takšne napake javiti pristojni inšpekciji in do dokončne odločitve ustaviti dela (84. člen ZGO-1).

Izvajalec je dolžan v skladu s 651. členom OZ omogočiti naročniku nadzor nad deli in kontrolo nad količino in kakovostjo uporabljenega materiala.

Za vsak odmik od načrta oziroma pogodbenih del mora imeti izvajalec pisno soglasje naročnika, sicer za opravljena dela brez soglasja ne more zahtevati povečanja dogovorjene cene (652. člen OZ). Izvajalec lahko izvede nepredvidena dela tudi brez poprejšnjega soglasja naročnika, če si soglasja zaradi nujnosti del ni mogel preskrbeti. Nepredvidena dela so tista, ki jih je nujno opraviti, da bi bila zagotovljena stabilnost objekta ali da ne bi nastala škoda, povzročila pa jih je težja narava zemljišča, nepričakovana voda ali drug izreden in nepričakovan dogodek. Izvajalec mora o teh dogodkih in ukrepih nemudoma obvestiti naročnika ter ima pravico do pravičnega plačila za nepredvidena dela, ki jih je bilo treba opraviti. Naročnik lahko odstopi od pogodbe, če bi morala biti zaradi teh del cena precej višja, mora pa obvestiti izvajalca. Ob odstopu od pogodbe mora naročnik plačati izvajalcu ustrezen del cene za opravljena dela in pravično povračilo za nujne stroške (653. člen OZ).

Po javnopravnih predpisih je pogoj za začetek uporabe objekta, ki je bil zgrajen ali rekonstruiran na podlagi gradbenega dovoljenja ali se mu je na podlagi gradbenega dovoljenja spremenila namembnost, *uporabno dovoljenje*. Za izdajo uporabnega dovoljenja mora izvajalec zagotoviti izdelavo projekta izvedenih del, zagotoviti dokazilo o zanesljivosti objekta ter druge priloge. Izjemoma uporabno dovoljenje ni potrebno za začetek uporabe enostavnega in nezahtevnega objekta ter enostanovanjskih stavb. Na zahtevo investitorja se lahko izda uporabno dovoljenje tudi za enostanovanjsko stavbo (5. in 89. člen ZGO-1).

Izvajalec je dolžan izročiti opravljena dela naročniku, naročnik pa jih mora prevzeti, ko je objekt tehnično končan ter ima pogodbene in običajne lastnosti. Izročitev in prevzem sta lahko obojestranska (sočasna), zaradi naročnikove zamude (če naročnik brez utemeljenega razloga odkloni prevzem ali ne prevzame posla) pa lahko izvajalec sam opravi enostransko izročitev. Naročnik lahko opravi prevzem objekta tudi s konkludentnim ravnanjem, če dejansko začne uporabljati objekt.

Izvajalec odgovarja za zamudo, če izhaja iz njegove sfere in je protipravna. Zamuda ni protipravna, če izvajalec ugovarja, da mora naročnik sočasno izpolniti svojo obveznost, pa je ni izpolnil (sočasnost izpolnitve) ali če je naročnik v upniški zamudi.

Pojmi: obveznosti z gradnjo, odmik izvajalca od načrta, nepredvidena dela, izročitev del naročniku, prevzem opravljenih del, uporabno dovoljenje, obojestranska ali enostranska izročitev in prevzem del, odgovornost izvajalca za zamudo.

6.15.3 Cena

Cena v gradbeni pogodbi je lahko določena na tri načine:

- od merske enote dogovorjenih del (cena na enoto, »enotna« cena),
- v skupnem znesku za celotni objekt (skupaj dogovorjena cena) ali
- kot cena s klavzulo »ključ v roke« (654. in 659. člen OZ).

Odmiki dejansko opravljenih del od pogodbeno določenih del se lahko pokažejo kot presežna ali manjkajoča dela, zaradi katerih lahko zainteresirana stranka zahteva zvišanje ali znižanje pogodbene cene, ki je bila dogovorjena na enoto (Plavšak, 2004, str. 997).

Pri skupno dogovorjeni ceni mora izvajalec zgraditi objekt in opraviti dogovorjena dela ne glede na dejansko potrebne količine del. Skupno dogovorjena cena zajema vsa dela, ki jih je izvajalec lahko predvidel ob sklenitvi pogodbe, ne zajema pa nepredvidljivih del, za katera lahko izvajalec zahteva povišanje pogodbene cene (Plavšak, 2004, str. 998).

Cena, določena s klavzulo ključ v roke, obsega vsa nepredvidena in presežna dela, izključuje pa vpliv manjkajočih del nanjo (659. člen OZ). Vendar takšna klavzula ne izključuje pravice izvajalca, da se sklicuje na spremenjene okoliščine. Po PGU ima v primeru spremenjenih okoliščin izvajalec pravico zahtevati spremembo pogodbene cene, lahko pa se odpove sklicevanju na spremenjene okoliščine, če okoliščine vplivajo na vrednost del do 10 % pogodbene cene (28. uganca PGU).

Zakon posebej ureja spremenjene okoliščine v primeru spremembe cen za elemente, na katerih temelji pogodbena cena. Na podlagi teh določb izvajalec nima pravice zahtevati razveze pogodbe, temveč ima pravico zahtevati spremembo pogodbe, zato se v tem primeru ne uporabljajo splošna pravila 112. člena OZ o razvezi in spremembi pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin (Plavšak, 2004, str. 1012).

Če glede spremembe cene ni dogovorjeno kaj drugega, lahko izvajalec, ki je v pogodbenem roku izpolnil svojo obveznost, zahteva zvišanje cene za dela, če so se v času od sklenitve do izpolnitve pogodbe cene za elemente, na podlagi katerih je bila določena pogodbena cena, zvišale tako, da bi morala biti cena višja za več kot za dva odstotka.

Če pa izvajalec ni izvedel del v pogodbenem roku in je odgovoren za zamudo, lahko zahteva zvišanje cene za dela, če so se v času od sklenitve pogodbe do dneva, ko bi morala biti dela končana, zvišale cene za elemente tako, da bi morala biti pogodbena cena višja več kot za pet odstotkov.

V obeh primerih, tako v primeru pravočasne kot v primeru izpolnitve z zamudo, lahko izvajalec zahteva le razliko v ceni, ki presega dva ali pet odstotkov. Izvajalec ne more zahtevati zvišanja pogodbene cene, če so se cene za elemente pogodbene cene zvišale potem, ko je prišel v zamudo (655. člen OZ).

Če so se cene za elemente, na podlagi katerih je določena pogodbena cena, znižale, lahko zahteva znižanje pogodbene cene naročnik. Če so se v času od sklenitve pogodbe do izpolnitve izvajalčeve obveznosti cene za elemente, na podlagi katerih je bila določena pogodbena cena, znižale več kot za dva odstotka, dela pa so bila opravljena v dogovorjenem roku, ima naročnik pravico zahtevati znižanje dogovorjene cene za dela nad ta odstotek.

Pri uporabi teh določb je treba upoštevati, ali je bila pogodbena cena oblikovana na podlagi cen elementov ob sklenitvi pogodbe, na določen trenutek pred sklenitvijo pogodbe (na primer ob izstavitvi ponudbe) ali pa pogodbena cena zajema tudi prihodnja zvišanja cen pogodbenih elementov (na primer do izteka pogodbenega roka za dokončanje gradnje (Plavšak, 2004, str. 1013).

Če je bila dogovorjena *klavzula o fiksni oziroma nespremenljivi ceni* (da se cena ne bo spremenila kljub zvišanju cen za elemente, na podlagi katerih je bila določena), lahko izvajalec ne glede na takšno določilo zahteva spremembo cene, če so se cene za elemente toliko zvišale, da bi morala biti pogodbena cena za deset odstotkov višja; vendar lahko zahteva razliko v ceni, ki presega deset odstotkov, razen če so se cene za elemente zvišale potem, ko je prišel v zamudo (656. člen OZ).

V primeru dogovorjene fiksne ali nespremenljive cene ima naročnik pravico do znižanja dogovorjene cene v primeru, ko so se cene za elemente, na podlagi katerih je bila določena,

znižale za toliko, da bi bila cena za več kot za deset odstotkov nižja. Naročnik tedaj lahko zahteva, da se cena zniža za razliko nad deset odstotkov.

Če pa je izvajalec v zamudi, ima naročnik pravico do znižanja cene za vsako znižanje cene za elemente, na podlagi katerih je bila pogodbeni cena določena (658. člen OZ).

Če se cena zaradi sprememb cen elementov, na podlagi katerih je bila določena, precej zviša, lahko naročnik odstopi od pogodbe, mora pa plačati izvajalcu ustrezen del dogovorjene cene za do tedaj opravljena dela in pravično povračilo za nujne stroške (657. člen).

Naročnik ni dolžan plačati cene, dokler ne pregleda dela in ga ne potrdi.

Naročnik in izvajalec se lahko sporazumeta tudi o predujmu, to je o plačilu pred potrditvijo dela. Če je dogovorjen predujem, ni pa določen rok plačila, mora naročnik plačati pred začetkom izvajanja del (59. ukanca PGU). Če je naročnik v zamudi s plačilom predujma, izvajalec ni dolžan izvajati del (s prejetim predujmom izvajalec navadno financira nabavo materiala), če pa izvaja dela, ima pravico do zamudnih obresti. Če so za predujem dogovorjene obresti, gre za posojilno razmerje med strankama (Plavšak, 2004, str. 1002).

Dela med gradnjo se lahko plačujejo tudi na podlagi izkazov izvršenih del v določenem obdobju (*situacije*). Situacije so lahko sestavljene za določeno obdobje (začasne situacije) ali končne. Dokončni obračun zajema vsa dela po pogodbi, ne glede, ali so zajeta z začasnimi situacijami. Akontativno plačevanje je možno pri ceni, dogovorjeni na enoto, pri skupaj dogovorjeni ceni pa se stranki lahko dogovorita za delno plačilo cene glede na dokončano fazo gradnje (Plavšak, 2004, str. 1003 in 1004).

Pojmi: enotna cena, skupaj dogovorjena cena, klavzula ključ v roke, spremembe cen za elemente, zahtevke za zvišanje oziroma znižanje pogodbene cene, klavzula o fiksni (nespremenljivi) ceni, predujem, plačila po začasni ali končni situaciji, akontativno in delno plačevanje.

6.15.4 Odgovornost za napake

Za odgovornost za napake gradbe se uporabljajo določbe o podjemni pogodbi, zakon pa določa tudi nekaj posebnih pravil.

Izvajalec odgovarja za napake gradbe, če so izpolnjene splošne in posebne predpostavke te odgovornosti:

- če ima zgrajeni objekt ali opravljena gradbena dela *napako*; pojma napake pri gradbeni pogodbi zakon ne opredeljuje; štejejo, da ima objekt napako, če nima pogodbenih lastnosti, določenih s projektno dokumentacijo, ali najmanj običajnih lastnosti, ki jih določajo gradbeni predpisi in druga pravila gradbene stroke, ali če izvajalec ni izpolnil obveznosti, da bi naročnik pridobil uporabno dovoljenje za gradbeni objekt,
- če vzrok za napako izvira iz izvajalčeve sfere,
- če je naročnik pravočasno obvestil izvajalca o napaki: o očitnih napakah mora naročnik obvestiti izvajalca takoj - ob prevzemu objekta, o skritih napakah pa v enem mesecu potem, ko se je napaka pokazala (prim. 633. in 634. člen OZ),
- če se skrita napaka pokaže v dveletnem jamčevalnem roku (drugi odstavek 634. člena OZ),
- če naročnik v skladu s 635. členom OZ uveljavlja zahtevek v enoletnem prekluzivnem roku (Plavšak, 2004, str. 1027-1032).

Na podlagi smiselne uporabe določb o podjemni pogodbi izvajalec odgovarja za napake, ki se nanašajo na dejstva, ki so mu bila znana ali mu niso mogla ostati neznana, ali če je s svojim ravnanjem zavedel naročnika, da ni pravočasno uveljavljal svojih zahtevkov, če se je napaka pokazala po dveletnem roku ali če naročnik ni pravočasno obvestil izvajalca o napaki (636. člen OZ).

Pravice, ki jih ima naročnik nasproti izvajalcu zaradi napake gradbe, preidejo tudi na poznejše pridobitelje gradbe ali njenega dela, vendar tako, da poznejšim pridobiteljem ne teče nov rok za obvestilo in tožbo, temveč se jim rok prednikov všteva.

Drugače kot pri podjemni pogodbi (s posebnimi določbami) pa zakon ureja odgovornost izvajalca in projektanta za *solidnost gradnje*.

Na podlagi 662. člena OZ izvajalec odgovarja za morebitne napake v izdelavi gradbe, ki se nanašajo na njeno solidnost, če se takšne napake pokažejo v desetih letih od izročitve in prevzema del. Izvajalec odgovarja tudi za morebitne pomanjkljivosti zemljišča, na katerem je zgrajena gradba, ki se pokažejo v desetih letih od izročitve in prevzema del, vendar je svoje odgovornosti prost, če je specializirana organizacija dala mnenje, da je zemljišče primerno za gradnjo in se med gradnjo niso pojavile okoliščine, ki bi vzbujale dvom o utemeljenosti strokovnega mnenja.

Enako odgovarja projektant, če napaka izvira iz projekta.

Izvajalec in projektant odgovarjata za takšne napake naročniku in vsakemu nadaljnjemu pridobitelju gradbe, s pogodbo pa njune odgovornosti ni mogoče ne izključiti ne omejiti.

Naročnik ali drug pridobitelj mora o napakah obvestiti izvajalca in projektanta v šestih mesecih od dneva, ko je napako ugotovil, sicer izgubi pravico se sklicevati na napako.

Pravica naročnika ali drugega pridobitelja nasproti izvajalcu preneha v enem letu od dneva, ko je obvestil o napaki projektanta oziroma izvajalca.

Izvajalec oziroma projektant pa se ne moreta sklicevati na prekoračitev roka za obvestilo o napaki ali roka, z iztekom katerega pravica iz njune odgovornosti preneha, če se napaka nanaša na dejstva, ki so jima bila znana ali niso mogla ostati neznana, pa jih nista sporočila naročniku ali drugemu pridobitelju ali če sta s svojim ravnanjem zavedla naročnika ali drugega pridobitelja, da pravic ni pravočasno uveljavil (663. člen OZ).

Izvajalec se ne more oprostiti odgovornosti s tem, da je napaka pri izvajanju posameznih del nastala zato, ker je ravnal po zahtevah naročnika, vendar je lahko njegova odgovornost v primeru, če je pred izvršitvijo posameznega dela opozoril naročnika na nevarnost nastanka napak, njegova odgovornost zmanjšana, v posebnih okoliščinah pa lahko tudi izključena (664. člen OZ).

Če sta za napako odgovorna izvajalec in projektant, je njuna odgovornost solidarna.

Projektant, ki je izdelal načrt gradbe in mu je bil zaupan nadzor nad izvršitvijo del, odgovarja za napake v izvršenih delih, ki so nastale zaradi vzrokov, za katere odgovarja izvajalec, če bi jih bilo lahko opaziti ob običajnem in primernem nadziranju del, vendar ima pravico od izvajalca zahtevati ustrezno povračilo. Ta določbo je treba uporabljati tudi za odgovornost nadzornega inženirja, če ni bil hkrati projektant (Plavšak, 2004, str. 1055).

Izvajalec, ki je povrnil škodo, nastalo zaradi napake v izvršenih delih, ima pravico zahtevati od projektanta povračilo v tolikšni meri, kolikor izvirajo napake v izvršenih delih iz napak v načrtu.

Če je za napako odgovoren nekdo, ki mu je izvajalec zaupal del posla, ga mora izvajalec, če namerava zahtevati od njega povračilo, obvestiti o napaki v dveh mesecih od dneva, ko je naročnik obvestil njega (665. člen OZ).

Pojmi: odgovornost izvajalca in projektanta za napake, roki za notifikacijo napak, rok za uveljavljanje zahtevka iz napak, posebna odgovornost za solidnost gradnje.

6.16 Mandatna pogodba

Mandatna pogodba je pogodba, s katero se mandatar (prevzemnik naročila) zaveže drugi stranki (naročitelju, mandantu), da bo zanjo opravil določene posle, na podlagi pogodbe pa pridobi prevzemnik naročila pravico opraviti dogovorjene posle (prvi in drugi odstavek 766. člena OZ).

Mandatarjevo izpolnitveno ravnanje ima pravno naravo obligacije prizadevanja, zato iz mandatne pogodbe za prevzemnika naročila izhaja obveznost, da si prizadeva opraviti določene posle v skladu z ustrezno strokovno (poklicno) skrbnostjo (Plavšak, 2004a, str. 188). Ali je prevzemnik naročila izpolnil obveznost, se presoja ne glede na uspeh (izvršitev) posla, temveč glede na prizadevanje, da doseže končni interes naročitelja. Zakon postavlja pravilo, da ima prevzemnik naročila pravico do plačila za svoj trud, vendar lahko neodplačanost izhaja iz izrecnega dogovora ali iz narave razmerja med strankama (tretji odstavek 766. člena OZ).

Predmet izpolnitvenega ravnanja mandatarja so lahko dejanski posli (materialna dejanja) ali opravljanje pravnih dejanj. Pravna dejanja za račun drugega obsegajo zastopanje, ki je lahko neposredno (mandatar nastopa v imenu in za račun zastopanega) ali posredno (mandatar nastopa v imenu in za račun zastopanega). Pooblastitev je enostranski pravni posel pooblastitelja, s katerim ta podeli drugi osebi kot pooblaščenцу upravičenje, da ga zastopa. Pooblastilo pa je upravičenje za zastopanje, ki ga pooblastitelj s pooblastitvijo podeli pooblaščenцу.

Prevzemnik mora izvršiti prejet naročilo po prejetih navodilih, v mejah naročila in upoštevanju naročiteljevih koristi kot dober gospodarstvenik oziroma dober gospodar. Če prevzemnik misli, da bi bila izvršitev po prejetih navodilih škodljiva za naročitelja, ga mora opozoriti in zahtevati nova navodila. Če naročitelj ne da navodil, je prevzemnik dolžan ravnati upoštevajoč naročiteljeve interese kot dober gospodar, če je naročilo neodplačno, pa tako, kot bi ravnal v lastni stvari (768. člen OZ). V teoriji poudarjajo razliko med navodili, s katerimi naročitelj opredeli predmet pogodbe – posel, ki naj ga prevzemnik opravi in je ta navodila prevzemnik dolžan upoštevati, in navodili, ki se nanašajo na način izvršitve posla in jih naročitelj nima pravice dajati, prevzemnik pa ne pravice zahtevati od naročitelja, ker mora posel prevzemnik opraviti posel po pravilih stroke (Plavšak, 2004a, str. 219). Poleg obveznosti opozoriti na pomanjkljivost naročila ima prevzemnik tudi pojasnilne obveznosti, obveznost poročanja o okoliščinah, ki so pomembne za uresničitev naročiteljevih interesov, razkriti mora tudi morebitno nasprotje interesov (Plavšak, 2004a, str. 225-300).

Ali je prevzemnik pravilno izpolnil svojo obveznost, se ugotavlja v dveh korakih.

V prvem koraku se ugotavlja uspešnost oprave posla. Če je prevzemnik posel uspešno opravil ob najugodnejših pogojih za naročitelja, je s tem izpolnil svojo obveznost in drugi korak, v katerem se presoja mandatarjevo ravnanje pri opravljanju posla, ni potreben.

Če končni uspeh ni dosežen, je prevzemnik pravilno izpolnil obveznost samo, če je ravnal zadosti skrbno, da bi uspešno opravil posel. Če je prevzemnik kršil svojo obveznost tako, da ni ravnal z zadostno skrbnostjo in je zaradi tega ni izvršil naročenega posla, zaradi neizvršitve posla pa je naročitelju nastala škoda, odgovarja naročitelju za škodo (Plavšak, 2004a, str. 233 in 234).

Prevzemnik naročila se sme oddaljiti od dobljenega naročila in navodil samo s soglasjem naročitelja. Kadar naročitelja ne more vprašati za soglasje, se sme odmakniti od naročila in

navodil, če tako ob upoštevanju vseh okoliščin nalagajo naročiteljivi interesi. V vseh drugih primerih oddaljitve od dobljenega naročila in navodil se prevzemnik šteje za poslovodjo brez naročila, razen če naročitelj kasneje odobri naročiteljevo ravnanje (769. člen OZ).

Prevzemnik mora naročilo izvršiti osebno. Prevzemnik sme drugemu zaupati izvršitev naročila samo, če so ga k temu prisilile okoliščine ali če mu je naročitelj to dovolil in tedaj odgovarja naročitelju za izbiro namestnika in navodila, ki jih je dal namestniku. V drugih primerih odgovarja za delo namestnika ter naključno uničenje ali poškodbo stvari pri njem.

Prevzemnik mora naročitelju dati račun o opravljenem poslu in mu brez zavlačevanja izročiti vse, kar je prejel pri opravljanju poslov (771. člen OZ).

Naročitelj mora dati prevzemniku na njegovo zahtevo določeno vsoto denarja za pričakovane izdatke (denarni predujem). Ne glede na morebitno izjalovitev prevzemnikovega truda mora naročitelj povrniti prevzemniku potrebne stroške z obrestmi od dneva, ko jih je prevzemnik plačal, od prevzemnika prevzeti obveznosti ali pa oprostiti prevzemnika obveznosti, ki jih je prevzemnik prevzel pri opravljanju zaupanih poslov v svojem imenu. Prevzemniku je dolžan povrniti škodo, ki mu je brez krivde nastala pri izpolnjevanju naročila (777. člen OZ). Če je pogodba odplačna, dolguje naročitelj dogovorjeno oziroma, če dogovora ni, običajno ali, če tudi običaja o višini plačila ni, pravično plačilo (778. člen OZ). Mandatar pridobi pravico do plačila, če svojo obveznost pravilno izpolni pravilno in v celoti. Za delno opravljeno naročilo pripada prevzemniku le sorazmerni del plačila. Naročitelj lahko zahteva zmanjšanje plačila, če je to v očitnem nesorazmerju z opravljenimi storitvami (779. člen OZ).

V zavarovanje svojih terjatev na plačilo in stroškov ima prevzemnik zastavno pravico na naročiteljevih premičnih stvareh, ki jih je dobil na podlagi naročila, kakor tudi na denarnih zneskih, ki jih je prejel za naročitelja (780. člen OZ). Več naročiteljev odgovarja prevzemniku solidarno (781. člen).

Naročitelj lahko enostransko odstopi od pogodbe, vendar mora prevzemniku, ki mu po pogodbi pripada plačilo za trud, izplačati ustrezen del plačila in mu povrniti škodo, ki je nastala, če za odstop ni bilo utemeljenih razlogov (782. člen OZ). Če je naročitelj že v celoti ali delno izpolnil svojo obveznost pred odstopom od pogodbe, ima kondikijski zahtevek proti prevzemniku (za vračilo predmeta izpolnitve ali njegove vrednosti, 190. člen OZ). Naročitelj lahko odstopi iz utemeljenega ali brez utemeljenega razloga. Če naročitelj odstopi zato, ker je prevzemnik kršil obveznosti, ima odstop naravo civilne sankcije in naročitelj v tem primeru ni dolžan prevzemniku, če je pogodba o naročilu odplačna, plačati sorazmernega zneska glede na opravljeno delo (Plavšak, 2004a, str. 226).

Naročilo lahko odpove tudi prevzemnik, vendar ne ob nepravem času. Tudi po odpovedi mora prevzemnik nadaljevati posle, ki jih ni mogoče odlašati, dokler ne more naročitelj prevzeti skrbi zanje. Če prevzemnik odpove naročilu ob neprimernem času, odgovarja za škodo, razen če so bili za odpoved podani utemeljeni razlogi (783. člen OZ).

Naročilo preneha s prevzemnikovo smrtjo. Prevzemnikovi dediči so dolžni čim prej obvestiti naročitelja o prevzemnikovi smrti in ukreniti potrebno za zavarovanje naročiteljevih interesov, dokler ni naročitelj sam zmožen prevzeti skrbi zanje.

Naročiteljeva smrt je razlog za prenehanje naročila samo, če je tako dogovorjeno ali je prevzemnik prevzel naročilo glede na osebna razmerja z naročiteljem. V tem primeru mora prevzemnik nadaljevati zaupane posle, če bi drugače nastala škoda za dediče dokler dediči ne morejo prevzeti skrbi za te posle.

Naročilo preneha, če je naročitelj ali prevzemnik pravna oseba, pa ta pravna oseba preneha (784. člen OZ).

Če pride naročitelj ali prevzemnik naročila v stečaj ali če popolnoma ali delno izgubi poslovno sposobnost, je to razlog za prenehanje naročila (785. člen OZ). Zaradi teh in še nekaterih drugih okoliščin na strani naročitelja naročilo preneha, ko prevzemnik zve za dogodek, zaradi katerega naročilo po zakonu preneha: odstop naročitelja od pogodbe, naročiteljeva smrt ali stečaj, izguba poslovne sposobnosti naročitelja. Po prenehanju naročila mora prevzemnik vrniti morebitno pisno pooblastilo (786. člen OZ). Izjemoma naročilo ne preneha zaradi teh dogodkov, če je bilo naročilo dano zato, da bi prevzemnik lahko dosegel izpolnitev neke terjatve od naročitelja (787. člen OZ).

Zakonski predpisi urejajo še druge posebne vrste mandatnih pogodb, na primer:

- komisijsko pogodbo,
- pogodbo o trgovskem zastopanju,
- posredniško pogodbo,
- špedicijsko pogodbo,
- pogodbo o kontroli blaga in storitev.

Pojmi: mandatna pogodba, stranki pogodbe, obligacija (obveznost) prizadevanja, dejanski in pravni posli, navodila naročitelja, mandatarjeva osebna izvedba naročila, dajanje računa in izročitev prejetega naročitelju, mandatarjeva pravica do povračila stroškov, škode in plačila, zastavna pravica mandatarja, odstop naročitelja od pogodbe, odpoved prevzemnika, prenehanje naročila.

6.17 Komisijska pogodba

S *komisijsko pogodbo* se komisionar zavezuje, da bo za plačilo (provizijo) v svojem imenu na račun komitenta opravil enega ali več poslov, ki mu jih je zaupal komitent. Komisijska pogodba je odplačna pogodba, tudi če plačilo komitentu ni bilo izrecno dogovorjeno. Komitent mora povrniti komisionarju stroške, ki so bili potrebni za izvršitev naročila, skupaj z obrestmi od dneva, ko so bili plačani (801. člen OZ). Komisionar ima zastavno pravico na stvareh, ki so predmet komisijske pogodbe, dokler so te stvari pri njem ali pri nekom, ki jih ima v posesti zanj, ali dokler ima v rokah listino, ki mu omogoča, da lahko razpolaga z njimi (803. člen OZ).

Komisionar ima prednostno pravico do poplčila iz tistih terjatev, ki jih je pridobil za komitenta, ko je izpolnjeval njegovo naročilo (803. člen OZ).

Komisionarjevi upniki ne morejo za izterjavo svojih terjatev niti v njegovem stečaju z izvršilnimi ukrepi segati na pravice in stvari, ki si jih je komisionar pri izpolnjevanju naročila pridobil v svojem imenu, toda za komitenta, razen če gre za take terjatve, ki so nastale v zvezi s pridobitvijo teh pravic in stvari (805. člen OZ). V komisionarjevem stečaju lahko komitent zahteva, da se iz stečajne mase izločijo stvari, ki jih je izročil komisionarju, da bi jih ta zanj prodal, ter stvari, ki jih je komisionar zanj nabavil (806. člen OZ).

Pojmi: komisijska pogodba, komitent in komisionar, zakonita zastavna pravica komisionarja, pravice komisionarjevih upnikov do stvari in terjatev, pridobljenih pri izpolnjevanju naročila, pravice komitenta v stečaju komisionarja.

6.18 Pogodba o trgovinskem zastopanju

S pogodbo o trgovskem zastopanju se zastopnik zaveže, da bo ves čas skrbel za to, da bodo tretje osebe sklepale pogodbe z njegovim naročiteljem, in da bo v tem smislu posredoval med njimi in naročiteljem, kot tudi, da bo po dobljenem pooblastilu v imenu in na račun naročitelja sklepal z njimi pogodbe, ta pa se zavezuje, da mu bo za vsako pogodbo dal določeno plačilo (provizijo).

Zastopnik je oseba, ki samostojno in s pridobitnim namenom opravlja zastopanje kot registrirano dejavnost, tretje osebe pa morajo vedeti, da deluje kot zastopnik za določenega naročitelja (javnost zastopnikovega delovanja; Zabel, 2004a, str. 419).

Teorija poudarja kot značilnosti zastopniške pogodbe posredovanje in trajnost (Zabel, 2004a, str. 419). Posredovanje obsega vsa dejanja, ki pripeljejo k sklenitvi pogodbe. Trajnost pa se nanaša na nedoločeno število pogodb, pri katerih sklepanju sodeluje zastopnik.

Naročitelj ima lahko na istem območju za isto vrsto poslov ima več zastopnikov, če s pogodbo ni drugače določeno. Po drugi strani pa zastopnik brez izročiteljeve privolitve ne sme prevzeti odgovornosti, da bo na istem območju in za isto vrsto poslov ali za isti krog strank delal za drugega naročitelja.

V Evropski uniji velja Direktiva Sveta št. 86/653/EGS o usklajevanju prava držav članic o samostojnih trgovinskih agentih. Mednarodna trgovinska zbornica je pripravila vzorčno pogodbo o trgovinskem zastopanju (1991). Zastopniška pogodba ureja predprodajno storitev v prometu blaga.

Pogodba o trgovinskem zastopanju je sklenjena za nedoločen čas, če se stranki ne dogovorita drugače. Za nedoločen čas sklenjena pogodba preneha veljati na podlagi odpovedi posamezne stranke. Odpovedni rok je odvisen od trajanja pogodbe in traja po en mesec za vsako začeto leto trajanja pogodbe, vendar največ šest mesecev, če je pogodba traja več kot pet let. Daljši odpovedni roki morajo veljati enako za naročitelja in zastopnika, ne moreta pa stranki določiti krajših odpovednih rokov. Odpovedni rok začne teči s prvim dnevom naslednjega koledarskega meseca in se izteče z zadnjim dnevom ustreznega koledarskega meseca (830. člen OZ).

Pogodba o trgovinskem zastopanju, ki je bila sklenjena za določen čas, preneha z iztekom časa. Če obe stranki po poteku časa pogodbo še vedno izpolnjujeta, zakon določa, da pogodba velja za nedoločen čas in preneha na podlagi odpovedi, pri čemer se odpovedni rok računa glede na čas od sklenitve pogodbe (831. člen OZ).

Brez odpovednega razloga ali pred potekom pogodbenega časa lahko enostransko odstopi od pogodbe vsaka pogodbeni stranka, ki ima za odstop resne razloge (na primer neizpolnitev obveznosti druge stranke, izjemne okoliščine) in mora te razloge tudi izrecno navesti, sicer se izjava šteje za odpoved z rednim odpovednim rokom. Če za odpoved ni bilo resnega vzroka, ima druga stranka pravico do odškodnine, poleg tega pa neutemeljena odpoved daje drugi stranki pravico odstopiti od pogodbe brez odpovednega roka.

Zastopnika veže konkurenčna prepoved, ker brez naročiteljeve privolitve ne sme prevzeti obveznosti, da bo na istem območju in za isto vrsto poslov ali za isti krog strank delal za drugega naročitelja (807. člen OZ).

Zastopnik po samem zakonu ne odgovarja za izpolnitev obveznosti druge pogodbene stranke. Za izpolnitev obveznosti iz pogodbe, pri kateri je zastopnik posredoval ali jo po pooblastilu sam sklenil v naročiteljevem imenu, zastopnik odgovarja naročitelju le tedaj, če je za to posebej pisno jamčil (819. člen OZ).

Naročitelj mora plačati zastopniku provizijo za pogodbe, sklenjene z njegovim posredovanjem, kot tudi za tiste pogodbe, ki jih je zastopnik sam sklenil, če je bil za to pooblaščen.

Zastopnik, ki v skladu s pogodbo deluje le na določenem območju ali z določenimi strankami, ima pravico do provizije tudi za tiste pogodbe, ki so sklenjene za naročnika s strankami tega območja oziroma z določenimi strankami brez zastopnikovega posredovanja.

Zastopnik ima pravico do plačila tudi za tiste pogodbe, katere je naročitelj sklenil neposredno s strankami, ki jih je našel zastopnik.

Za te pogodbe, ki jih je sklenil sam naročitelj ali so bile sklenjene brez zastopnikovega sodelovanja, zastopniku ne pripada provizija, če je pridobil pravico do provizije prejšnji zastopnik, razen če bi bilo zaradi okoliščin pravično, da se provizija deli med oba zastopnika.

Zakon namreč razširja pravico zastopnika do provizije tudi na nekatere pogodbe, sklenjene po prenehanju razmerja.

Za pogodbo, ki je sklenjena po prenehanju razmerja med zastopnikom in naročiteljem, ima zastopnik pravico do provizije le, če je pogodba posledica zastopnikovega prizadevanja v času trajanja razmerja z naročiteljem in je bila sklenjena v razumnem času po prenehanju tega razmerja, ali če je ponudba tretje osebe za sklenitev pogodbe prišla k zastopniku ali naročitelju pred prenehanjem njunega razmerja in gre za pogodbo, za katero bi imel pravico do provizije, če razmerje ne bi prenehalo (823. člen OZ).

Zastopnik pridobi pravico do provizije, pod pogojem, da je naročitelj opravil ali bi moral opraviti posel s tretjo osebo ali če je tretja oseba opravila svoj del obveznosti iz posla z naročiteljem. Zastopnik nima pravice do provizije, kadar je očitno, da pogodba ne bo izpolnjena in vzrok za neizpolnitev ni na strani naročitelja. Če je v takem primeru provizija že plačana, jo mora zastopnik vrniti. Zastopnik pridobi pravico do provizije najkasneje takrat, ko je tretja oseba opravila svoje obveznosti iz posla ali bi jih morala opraviti, če bi naročitelj opravil svoj del (825. člen OZ).

Po prenehanju pogodbe ima zastopnik pravico do ustrezne odpravnine, če in kolikor je pridobil naročitelju nove stranke ali je občutno povečal posle z dosedanjimi strankami in ima naročitelj tudi po prenehanju pogodbe znatne koristi s temi strankami, ali če bi plačilo odpravnine terjale posebne okoliščine, zlasti zaradi izgubljene provizije pri poslih s temi strankami.

Pri določanju odpravnine je treba ustrezno upoštevati tudi provizijo, ki jo je zastopnik dobil za pogodbe, sklenjene po prenehanju razmerja z naročiteljem in morebitno prepoved konkurenčnega delovanja po prenehanju razmerja z naročiteljem.

Znesek odpravnine ne more preseči poprečnega letnega zneska provizije v zadnjih petih letih oziroma v ustrezno krajšem času od sklenitve pogodbe.

Kadar preneha pogodba, sklenjena za določen čas, pred potekom tega časa ali kadar preneha pogodba, sklenjena za nedoločen čas, pred potekom petih let od sklenitve, ima zastopnik pravico do ustrezne odpravnine v višini razlike med stroški, ki jih je imel v zvezi z uvajanjem proizvoda na tržišče in vsemi drugimi stroški, ki jih je imel zastopnik v zvezi z izvajanjem pogodbe, ter prihodki, ki jih je pridobil zastopnik na podlagi izvajanja pogodbe in prihodki, ki bi jih zastopnik verjetno pridobil do poteka časa trajanja pogodbe, sklenjene za določen čas, oziroma do poteka petih let od sklenitve pogodbe, sklenjene za nedoločen čas.

Plačilo odpravnine ne izključuje zastopnikove pravice do odškodnine (833. člen OZ).

Naročitelj ni dolžan plačati odpravnine:

1. če je zastopnik sam odpovedal pogodbo; vendar lahko zastopnik tudi v takšnem primeru zahteva odpravnino, če so vzrok za odpoved pogodbe okoliščine na strani naročitelja ali če

je zastopnik odpovedal pogodbo zaradi svoje starosti ali bolezni, ki bi preprečevala nadaljevanje pogodbenega razmerja;

2. če je naročitelj odpovedal pogodbo zaradi zastopnikovega krivdnega ravnanja;
3. če v skladu z dogovorom med naročiteljem in zastopnikom vstopi v pogodbo namesto zastopnika kdo drugi; tak dogovor ni dopusten pred prenehanjem pogodbenega razmerja (834. člen OZ).

S pogodbo se lahko določi, da zastopnik po prenehanju pogodbe ne sme opravljati dejavnosti, ki bi bila konkurenčna naročiteljevi. Taka določba je veljavna le, če je pisna in če se nanaša na isto območje, na iste osebe in na isto blago, kot je to določeno v pogodbi.

Kadar je pogodba prenehala zaradi razlogov na strani naročitelja, zavezuje pogodbeno konkurenčna prepoved zastopnika samo, če mu naročitelj ob prenehanju pogodbe plača ustrezno odpravnino in če mu v obdobju, v katerem traja konkurenčna prepoved, plačuje ustrezno mesečno nadomestilo v višini, ki je enaka povprečnemu mesečnemu znesku provizij za zadnjih pet let trajanja pogodbe oziroma za čas trajanja pogodbe, če je ta veljala manj kot pet let.

Pogodbeno dogovorjena konkurenčna prepoved zavezuje zastopnika največ dve leti po prenehanju pogodbe.

Če je zastopnik odpovedal pogodbo zaradi naročiteljevega krivdnega ravnanja in je bila v pogodbi dogovorjena konkurenčna prepoved po prenehanju pogodbe, lahko zastopnik s pisno izjavo najkasneje v enem mesecu po odpovedi naročitelju sporoči, da konkurenčne prepovedi ne bo upošteval.

Teh zakonskih določb s pogodbo ni mogoče spremeniti v škodo zastopnika (836. člen OZ).

Za zavarovanje svojih zapadlih terjatev, nastalih v zvezi s pogodbo, ima zastopnik zastavno pravico na vsotah, ki jih je izterjal za naročitelja po njegovem pooblastilu, kot tudi na vseh naročiteljevih stvareh, ki jih je v zvezi s pogodbo prejel od njega ali od koga drugega, dokler so te pri njem ali pri nekom, ki jih ima v posesti za zastopnika ali dokler ima v rokah listino, ki mu omogoča razpolaganje z njimi (829. člen OZ).

Pojmi: pogodba o trgovinskem zastopanju, glavne obveznosti naročitelja in zastopnika, posredovanje in trajnost, odpoved pogodbe, konkurenčna prepoved zastopnika, pravica zastopnika do provizije, pravica zastopnika do odpravnine, zakonita zastavna pravica zastopnika.

6.19 Posredniška pogodba

S *posredniško pogodbo* se posrednik zavezuje, da si bo prizadeval najti in spraviti v stik z naročiteljem osebo, ki se bo z njim pogajala za sklenitev določene pogodbe, naročitelj pa se zavezuje, da mu bo za to dal določeno plačilo, če bo pogodba sklenjena (837. člen OZ).

Posrednik mora kot dober gospodarstvenik iskati priložnost za sklenitev določene pogodbe in opozoriti nanjo naročitelja, posredovati pri pogajanjih in si prizadevati, da pride do sklenitve pogodbe, če se je k temu posebej zavezal, vendar ne odgovarja, če se njegova prizadevanja kljub potrebni skrbnosti izjalovijo (842. člen OZ).

Posrednik ima pravico do plačila, tudi če ni bilo dogovorjeno (846. člen OZ), pravico do plačila pa pridobi tedaj, ko je sklenjena pogodba, za katero je posredoval, če ni dogovorjeno kaj drugega (847. člen OZ).

Posrednik mora imeti posebno pisno pooblastilo, da sprejme izpolnitev obveznosti iz pogodbe, sklenjene z njegovim posredovanjem (839. člen OZ).

Posrednik v gospodarstvu mora vpisati v posebno knjigo (posredniški dnevnik) bistvene podatke o pogodbi, ki je bila sklenjena z njegovim posredovanjem, ter izdati na zahtevo strank izpisek iz te knjige z njegovim podpisom (posredniški list, 845. člen OZ).

Pojmi: posredniška pogodba, obveznosti posrednika, pravica posrednika do plačila, pooblastilo posredniku za sprejem izpolnitve, posredniški dnevnik, posredniški list.

6.20 Špedicijska pogodba

S *špedicijsko pogodbo* se špediter zavezuje, da bo za prevoz določene stvari sklenil v svojem imenu na računa naročitelja prevozno pogodbo in druge za to potrebne pogodbe ter opravil druge običajne posle in dejanja, naročitelj pa se zavezuje, da mu bo za to dal določeno plačilo (851. člen OZ). Špediter je odgovoren za izbiro prevoznika in za izbiro drugih, s katerimi je v izpolnjevanju naročila sklenil pogodbo (uskladiščenje blaga ipd.), ne pa tudi za njihovo delo, razen če je tako odgovornost prevzel s pogodbo.

Špediter, ki, namesto da bi sam izpolnil naročilo, to zaupa drugemu špediterju, je odgovoren za njegovo delo. Če je špediter po naročilu izrecno ali molče pooblaščen zaupati izpolnitev naročila drugemu špediterju ali če je to očitno v naročiteljevem interesu, je odgovoren samo za izbiro drugega špediterja, razen če je prevzel tudi odgovornost za njegovo delo (858. člen OZ). Naročitelj mora plačati špediterju po pogodbi; če plačilo ni bilo dogovorjeno, po tarifi ali kakšnem drugem pravnem aktu; če teh ni, pa določi plačilo sodišče (863. člen OZ).

Za zavarovanje svojih terjatev, nastalih v zvezi s špedicijsko pogodbo, ima špediter zastavno pravico na stvareh, ki so mu bile izročene za špedicijo in v zvezi z njo, vse dokler jih ima v posesti ali dokler ima v rokah listino, ki mu omogoča razpolaganje z njimi (870. člen OZ).

Posebni podvrsti špedicijske pogodbe sta špedicija s fiksnim plačilom in zbirna špedicija.

Špedicija s fiksnim plačilom je sklenjena tedaj, ko je v špedicijski pogodbi določena skupna vsota za izvršitev naročila o špediciji stvari, ki vsebuje tako plačilo iz špedicije kot tudi plačilo za prevoz in povračilo vseh drugih stroškov, če ni dogovorjeno kaj drugega. V tem primeru špediter odgovarja tudi za delo prevoznika in drugih oseb, ki jih je po pooblastilu iz pogodbe pritegnil k delu.

Zbirna špedicija se organizira zaradi odprave na podlagi izpolnitve več dobljenih naročil.

Če doseže špediter z zbirno špedicijo razliko pri voznini v korist naročitelja, ima pravico do posebnega dodatnega plačila. Pri zbirni špediciji je špediter odgovoren za izgubo ali poškodbo stvari med prevozom, do katere ne bi bilo prišlo, če ne bi bilo zbirne špedicije (869. člen OZ).

Pojmi: špedicijska pogodba, obveznosti špediterja, odgovornost špediterja za izbiro prevoznika in drugih pogodbenikov, odgovornost špediterja za delo ali za izbiro drugega špediterja, obveznosti naročitelja, špediterjeva zakonita zastavna pravica, špedicija s fiksnim plačilom, zbirna špedicija.

6.21 Pogodba o kontroli blaga

S *pogodbo o kontroli blaga* se ena pogodbeni stranka (*vršilec kontrole*) zavezuje, da bo strokovno in nepristransko opravila dogovorjeno kontrolo blaga in izdala o tem potrdilo

(*certifikat*), druga stranka (*naročnik kontrole*) pa se zavezuje, da bo za opravljeno kontrolo dala dogovorjeno plačilo. Kontrola blaga se lahko sestoji iz ugotovitve identitete, kakovosti, količine in drugih lastnosti blaga (871. člen OZ). Nična so določila pogodbe, ki bi vršilcu kontrole nalagala take dolžnosti, da bi lahko vplivale na *nepristranost* pri opravljanju kontrole ali na pravilnost listine o opravljeni kontroli (certifikata).

Kontrola se šteje za opravljeno šele z izdajo certifikata (874. člen OZ).

Za zavarovanje dogovorjenega ali običajnega plačila in povračila potrebnih in koristnih stroškov ima vršilec kontrole zastavno pravico na blagu, ki mu je bilo izročeno v kontrolo (877. člen OZ). Vršilec kontrole lahko garantira, da se lastnosti kontroliranega blaga v dogovorjenem roku ne bodo spremenile. Za prevzeto *garancijo glede lastnosti blaga* ima vršilec kontrole pravico do posebnega, dogovorjenega ali običajnega plačila (880. člen OZ).

Pojmi: pogodba o kontroli blaga in storitev, stranki pogodbe, obveznosti vršilca kontrole, obveznosti naročnika, vsebina kontrole, nepristranost kontrole, certifikat, zakonita zastavna pravica vršilca kontrole, kontrola z garancijo.

6.22 Zavarovalna pogodba

6.22.1 Pojem

Zavarovalna pogodba je pogodba, s katero se ena stranka, *zavarovalec*, zaveže vplačati premijo ali prispevek, druga stranka, *zavarovalnica* pa se zaveže izplačati odškodnino ali zavarovalnino ali storiti kaj drugega (na primer popraviti prevozno sredstvo), če nastane zavarovalni primer (921. člen OZ). Zavarovalec kot sklenitelj zavarovalne pogodbe je lahko hkrati tudi upravičenec do zavarovalnine, plačnik premije ali zavarovanec.

Značilnost zavarovalne pogodbe je *aleatornost* (tveganost): obveznost zavarovalnice je odvisna od bodočega negotovega dogodka.

Pravo zavarovalnih pogodb ali zavarovalno pogodbeno pravo obsega več področij, ki jih urejajo različni predpisi:

- *premoženjska* (kopenska) zavarovanja in večinoma tudi *osebna zavarovanja* (življenjska, nezgodna in dopolnilna zdravstvena zavarovanja) ureja Obligacijski zakonik, medtem ko dopolnilna zdravstvena zavarovanja ureja Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ),
- *pomorska* in sorodna zavarovanja, za katera se uporabljajo pravila o pomorskem zavarovanju (na primer letalska zavarovanja), ki so urejena s posebnimi predpisi,
- pogodbe o *kreditnih zavarovanjih in pozavarovalne pogodbe*, ki niso urejene s posebnimi predpisi (Pavliha in drugi, 2007, str. 145).

Pojmi: zavarovalna pogodba, zavarovalec, zavarovalnica, aleatornost, premoženjska in osebna zavarovanja, pomorska in sorodna zavarovanja, kreditna zavarovanja, pozavarovalne pogodbe.

6.22.2 Zavarovalni primer

Dogodek, zaradi katerega se sklene zavarovalna pogodba, se imenuje zavarovalni primer. Zavarovalni primer mora biti praviloma bodoč, negotov in neodvisen od izključne volje pogodbenih strank.

Zavarovalna pogodba je nična, če je do trenutka ali v trenutku sklenitve zavarovalni primer že nastal ali je prenehala možnost njegovega nastanka. Izjemoma je pogodba veljavna, če se nanaša na določen čas pred sklenitvijo pogodbe in zainteresirani stranki ni bilo znano, da je zavarovalni primer že nastal ali da je prenehala možnost, da bi nastal (922. člen OZ).

Pojem: zavarovalni primer.

6.22.3 Premoženjsko in osebno zavarovanje

Obligacijski zakonik razlikuje premoženjsko in osebno zavarovanje.

Premoženjsko zavarovanje je zavarovanje proti škodi. Zato upravičenec iz premoženjskega zavarovanja ne more prejeti več, kot znaša škoda.

Premoženjsko zavarovanje lahko sklene vsak, kdor ima interes, da ne nastane zavarovalni primer, ker bi mu nastala premoženjska izguba. Pravice iz zavarovanja ima lahko samo tisti, ki ima ob nastanku škode interes, da zavarovalni primer ne bo nastal.

Pri osebnem zavarovanju pa so zavarovane osebne dobrine zavarovane osebe, ki niso materialno ocenljive (na primer zdravje ali življenje). Zavarovalnica dolguje zavarovancu *zavarovalno vsoto*, zato osebno zavarovanje imenujemo tudi vsotno zavarovanje.

Pojmi: premoženjsko zavarovanje, osebno zavarovanje, sklenitelj premoženjskega zavarovanja, zavarovalna vsota.

6.22.4 Sklenitev zavarovalne pogodbe

Zavarovalna pogodba je sklenjena, ko stranki podpišeta zavarovalno polico ali potrdilo o kritju.

Zavarovalna polica mora navajati: pogodbeni stranki, zavarovano stvar oziroma osebo, nevarnost (riziko), trajanje zavarovanja in dobo kritja, zavarovalno vsoto ali določbo, da je zavarovanje neomejeno, premijo ali prispevek, dan izdaje police in podpisa pogodbenih strank. Zavarovalnica je dolžna obvestiti zavarovalca, da so *splošni in posebni zavarovalni pogoji* sestavni del pogodbe, in mu izročiti njihovo celotno besedilo, če so odtisnjeni na sami polici, ter ugotoviti izpolnitev te obveznosti na sami polici (926. člen OZ).

V zavarovalnih pogojih so lahko določeni primeri, ko pogodbeno razmerje nastane *s samim plačilom premije* (z nakupom železniške vozovnice potnik na primer sklene tudi pogodbo za nezgodno zavarovanje).

Zavarovalna pogodba je lahko sklenjena tudi *molče*. Če ponudnik ni določil krajšega roka, pisna ponudba za sklenitev zavarovalne ponudbe veže ponudnika osem dni od dneva, ko je prispela k zavarovalnici, če je potreben zdravniški pregled, pa 30 dni. Če se ponudba ne odmika od pogojev, po katerih se sklepa predlagano zavarovanje, in zavarovalnica v tem roku ne odkloni ponudbe, se šteje, da je pogodba sklenjena, ko je ponudba prispela k zavarovalnici (925. člen OZ).

Kdor sklene zavarovalno pogodbo *v imenu drugega brez njegovega pooblastila* (928. člen OZ), odgovarja zavarovalnici za obveznosti iz pogodbe, dokler tisti, v imenu katerega je bila pogodba sklenjena, ne odobri pogodbe. Če oseba, v imenu katere je bila pogodba sklenjena, odkloni odobritev, zavarovalnica lahko zahteva premijo za obdobje, po katerem je bila obveščena o odklonitvi odobritve. Poslovodja brez naročila, ki je zavarovalnico obvestil, da nastopa brez pooblastila v imenu in na račun drugega, pa ne odgovarja za obveznosti iz pogodbe.

Pri zavarovanju *na račun drugega* (929. člen OZ) mora zavarovalec plačevati premijo, pravice iz zavarovanja pa lahko izvršuje le, če v to privoli tisti, čigar interes je bil zavarovan. Zavarovalec ni dolžan izročiti zainteresirani osebi police, dokler mu ta ne povrne premij, ki jih je plačal zavarovalnici, in stroškov pogodbe. Zavarovalec ima prednostno pravico do poplačila teh terjatev iz dolžnega povračila in lahko zahteva njihovo povračilo neposredno od zavarovalnice. Zavarovalnica pa lahko uveljavlja proti vsakemu upravičencu iz zavarovanja za tuj račun ugovore, ki jih ima iz pogodbe proti zavarovalcu.

Oseba, ki jo je zavarovalnica pooblastila za zastopanje (*zavarovalni zastopnik*), je pooblaščen v imenu in za račun zavarovalnice sklepati zavarovalne pogodbe, izdajati zavarovalne police, pobirati premije in sprejemati izjave, naslovljene na zavarovalnico, če zavarovalnica ni določila obsega pooblastila tega zastopnika. Če je zavarovalnica omejila pooblastila zastopnika in zavarovalec tega ni vedel, se šteje, da omejitev ni bilo (930. člen OZ).

Zaradi gospodarsko močnega položaja zavarovalnic v primerjavi s položajem zavarovalcev zakon določa, da se smejo stranke odmakniti od določb o zavarovalni pogodbi, ki takšen odmik izrecno dopuščajo, odmik od drugih določb zakona o zavarovalni pogodbi pa je dopusten samo, če je v nedvomnem interesu zavarovanca in ni z zakonom prepovedan (924. člen OZ).

Pojmi: sklenitev zavarovalne pogodbe, zavarovalna polica, potrdilo o kritju, splošni in posebni zavarovalni pogoji, sklenitev zavarovalne pogodbe v imenu drugega brez njegovega pooblastila, zavarovanje na račun drugega, zavarovalni zastopnik, dopustnost odmika (odstopanja) od zakonskih določb o zavarovalni pogodbi.

6.22.5 Obveznosti zavarovanca

Obveznosti zavarovalca obsegajo zlasti:

- obveščanje zavarovalnice o okoliščinah, ki vplivajo na tveganje, ob sklenitvi pogodbe in ves čas zavarovanja,
- plačilo premije in

pri premoženjskem zavarovanju tudi preprečevanje nastanka zavarovalnega primera, medtem ko zavarovalnica nosi stroške teh ukrepov (Polajnar Pavčnik, 2004, str. 821).

Ob sklenitvi pogodbe mora zavarovanec *prijaviti zavarovalnici vse okoliščine*, ki so pomembne za ocenitev nevarnosti in so mu znane ali mu niso mogle ostati neznane (931. člen OZ).

Če je zavarovalec *namenoma* neresnično prijavil ali zamolčal okoliščino take narave, da zavarovalnica ne bi sklenila pogodbe, če bi vedela za resnično stanje stvari, lahko zavarovalnica v treh mesecih od dneva, ko je izvedela za resnično stanje stvari, *zahteva razveljavitev pogodbe, obdrži vplačane premije* in ima pravico *zahtevati premije za tekočo dobo*, v kateri je zahtevala razveljavitev pogodbe (932. člen OZ).

Če je zavarovalec prijavil neresnično okoliščino ali opustil dolžno obvestilo glede nevarnosti *nenamenoma*, lahko zavarovalnica v enem mesecu od dneva, ko je izvedela za neresničnost ali nepopolnost prijave:

- odstopi od pogodbe; v tem primeru pogodba preneha v štirinajstih dneh potem, ko je zavarovalnica sporočila zavarovalcu odstop,
- predlaga zvišanje premije sorazmerno z večjo nevarnostjo; v tem primeru pa se pogodba razdre, če zavarovalec ne sprejme predloga zavarovalnice v štirinajstih dneh po njegovem prejetju.

Če je pogodba razdrta, mora zavarovalnica vrniti del premije, ki odpade na čas do izteka zavarovalne dobe.

Če je zavarovalni primer nastal pred razdrtjem pogodbe ali sklenitvijo sporazuma o zvišanju premije, se zavarovalnina zniža sorazmerno glede na razmerje med stopnjo plačanih premij in stopnjo premij, ki bi morale biti plačane glede na resnično nevarnost (933. člen OZ).

Po sklenitvi zavarovanja mora zavarovalec obveščati zavarovalnico o *spremembah nevarnosti*. Nevarnost se lahko naknadno *poveča* ali *zmanjša*.

Pri *premoženjskem zavarovanju* mora zavarovalec obvestiti zavarovalnico o vsaki spremembi okoliščin, ki so pomembne za oceno nevarnosti, pri *osebнем zavarovanju* je dolžan obvestiti zavarovalnico samo v primeru, ko zavarovana oseba spremeni delo.

Če se je nevarnost povečala z *ravnanjem zavarovalca*, mora zavarovalnico obvestiti takoj, sicer pa v roku štirinajst dni.

Če je povečanje nevarnosti tolikšno, da zavarovalnica ne bi sklenila pogodbe, če bi bilo takšno stanje takrat, ko je bila sklenjena pogodba, lahko zavarovalnica odstopi od pogodbe. Če bi zavarovalnica sklenila pogodbo samo proti večji premiji, če bi ji bilo takšno stanje stvari znano ob sklenitvi pogodbe, lahko predlaga zavarovalcu novo višino premije. Če zavarovalec ne privoli v zvišanje premije, pogodba preneha v štirinajstih dneh potem, ko je zavarovalec prejel tak predlog zavarovalnice.

Če zavarovalnica ne izkoristi svoje pravice odstopiti pogodbe ali predlagati višje premije v tridesetih dneh potem, ko je izvedela za spremembo nevarnosti, ali če pred iztekom tega roka pokaže, da se strinja s podaljšanjem pogodbe, ostane pogodba v veljavi in zavarovalnica izgubi upravičenja odstopiti od pogodbe oziroma predlagati spremembo pogodbe (938. člen OZ).

Če zavarovalni primer nastopi, preden je bila zavarovalnica obveščena o povečanju nevarnosti ali potem, ko je zavarovalnica za to izvedela, vendar preden je odstopila od pogodbe oziroma še preden je v predpisanem roku predlagala zavarovalcu povišanje premije, se zavarovalnina zmanjša v razmerju med premijami, ki so bile vplačane in premijami, ki bi morale biti vplačane glede na povečano nevarnost (939. člen OZ).

Če se je po sklenitvi zavarovalne pogodbe *zmanjšala* nevarnost, ima zavarovalec pravico zahtevati ustrezno zmanjšanje premije od dneva, ko je obvestil zavarovalnico. Če zavarovalnica ne privoli v zmanjšanje premije, lahko zavarovalec odstopi od pogodbe (940. člen OZ).

Druga pomembna obveznost zavarovalca je *plačilo premij*. Zavarovalnica je dolžna sprejeti premijo od zavarovalca in od vsake druge osebe, ki ima za plačilo pravni interes.

Premijo je treba plačevati v dogovorjenih rokih. Enkratno premijo je treba vplačati ob sklenitvi pogodbe. Po načinu izpolnitve je obveznost plačila premije iskovina in ne prinosnina, kot to sicer na splošno velja za denarne obveznosti: kraj izpolnitve je sedež ali prebivališče zavarovalca, če ni dogovorjen drug kraj (936. člen OZ, prim. Polajnar Pavčnik, 2004, str. 821). Obveznost zavarovalnice je odvisna od tega, ali gre za prvo premijo ali za naslednje premije, pa tudi od določitve časa, ko je treba plačati prvo premijo.

Če je dogovorjeno, da je treba premijo vplačati *ob sklenitvi pogodbe*, začne obveznost zavarovalnice, da izplača zavarovalnino ali odškodnino, teči *naslednji dan po vplačilu premije*.

Če je dogovorjeno, da je treba premijo plačati *po sklenitvi pogodbe*, začne obveznost zavarovalnice do izplačila zavarovalnine ali odškodnine *teči na dan, ki je v pogodbi določen kot dan začetka zavarovanja*.

Če zavarovalec ali druga zainteresirana oseba do zapadlosti ne plača premij, ki so zapadle po sklenitvi pogodbe, preneha obveznost zavarovalnice izplačati dogovorjeno zavarovalnino ali

odškodnino po preteku najmanj tridesetih dni od zapadlosti premije in od vročitve priporočenega pisma z obvestilom o zapadlosti premije, odvisno od tega, kateri rok izteče kasneje. Zavarovalnica lahko po brezuspešnem preteku tridesetdnevnega roka od zapadlosti premije in vročitve opomina s priporočenim pismom odstopi od pogodbe brez odpovednega roka, če je bil zavarovanec na to opozorjen v priporočenem pismu o zapadlosti premije.

V enem letu po zapadlosti premije zavarovalec lahko plača premijo, zavarovalnica pa je dolžna plačati odškodnino ali zavarovalno vsoto od 24. ure po plačilu premije in zamudnih obresti (937. člen OZ).

Zavarovalec mora obvestiti zavarovalnico o zavarovalnem primeru v treh dneh potem, ko zanj izve, razen pri življenjskem in zdravstvenem zavarovanju, sicer odgovarja za škodo zaradi prepoznega obvestila (941. člen OZ). Določila zavarovalne pogodbe, po katerih bi zavarovalec izgubil pravice do odškodnine ali zavarovalne vsote, če po nastanku zavarovalnega primera ne bi izpolnil katere od predpisanih ali dogovorjenih obveznosti, so nična (942. člen OZ).

Temeljna obveznost zavarovalnice je plačati zavarovalnino ali odškodnino, če nastane zavarovalni primer. Dogovorjeni rok ne sme biti daljši od 14 dni, šteto od dneva prejema obvestila, da je nastal zavarovalni primer, oziroma od dneva, ko sta ugotovljena obstoj in znesek njene obveznosti, če je za ugotovitev obstoja in zneska zavarovalnice potreben daljši čas. Ne glede na to mora zavarovalnica v 14 dneh po prejemu obvestila o nastanku zavarovalnega primera izpolniti upravičencu nesporni del svoje obveznosti kot predujem (943. člen OZ).

Če je zavarovalec, upravičenec ali zavarovanec povzročil zavarovalni primer namenoma ali s prevaro, zavarovalnica po prisilni zakonski določbi ni zavezana za nikakršne dajatve (944. člen OZ).

Zoper zahtevkov prinosnika police in zahtevkov druge osebe, ki se nanjo sklicuje, lahko zavarovalnica uveljavlja vse ugovore, ki jih ima na podlagi pogodbe proti sopogodbniku. Izjemoma sme zavarovalnica uveljavljati zoper zahtevke tretje osebe pri prostovoljnem zavarovanju pred odgovornostjo in zoper zahtevke imetnikov določenih pravic na zavarovani stvari, katerih pravica je z uničene ali poškodovane stvari prešla na odškodnino iz zavarovanja, samo ugovore, ki so nastali, preden je nastal zavarovani primer (945. člen OZ).

Če ni dogovorjeno drugače, zavarovalna pogodba učinkuje od štiriindvajsete ure dneva, ki je na polici označen kot začetek zavarovanja in do konca dneva, s katerem izteče čas sklenitve zavarovanja.

Če trajanje zavarovanja ni določeno v pogodbi, lahko vsaka stranka odstopi od pogodbe z dnem zapadlosti premije, če najmanj tri mesece pred zapadlostjo premije obvesti svojo stranko.

Če je zavarovanje sklenjeno za več kot tri leta, sme po preteku tega časa vsaka stranka z odpovednim rokom šestih mesecev odstopiti od pogodbe, če pisno sporoči to drugi stranki (946. člen OZ).

Pojmi: obveznost zavarovalca do obveščanja zavarovalnice, plačilo premije, obveznost zavarovalca do preprečevanja nastanka zavarovalnega primera, pravice zavarovalnice v primeru namenoma ali malomarno dane neresnične prijave ali zamolčanja pomembnih okoliščin, obveščanje zavarovalnice o spremembah nevarnosti, pravice zavarovalnice v primeru spremembe nevarnosti po sklenitvi pogodbe, obvestilo zavarovalnice o nastopu zavarovalnega primera, plačilo premij, obveznost zavarovalnice do izplačila odškodnine oziroma zavarovalne vsote, rok za izplačilo odškodnine ali zavarovalne vsote, namerna povzročitev škode, ugovori zavarovalnice, odstop od zavarovalne pogodbe.

6.22.6 Premoženjsko zavarovanje

Premoženjsko zavarovanje zagotavlja povrnitev škode, ki bi nastala v zavarovančevem premoženju, če bi nastal zavarovalni primer (škodno zavarovanje, angleško: *damage insurance*).

Zato premoženjsko zavarovanje lahko sklene vsak, ki ima interes, da ne nastane zavarovani primer, ker bi mu nastala premoženjska škoda (odškodninsko načelo).

Zavarovalnina ne sme biti večja od škode, ki je zavarovancu nastala z nastankom zavarovanega primera. Izjemoma se pri zavarovanju posevkov in plodov škoda ugotavlja glede na vrednost, ki bi jo imeli ob spravi, če ni drugače dogovorjeno. Če je bila ob sklenitvi pogodbe vrednost zavarovane stvari sporazumno ugotovljena, se zavarovalnina določi po tej vrednosti, razen če zavarovalnica dokaže, da je bila pogodbeno določena vrednost bistveno večja od dejanske in za razliko ni utemeljenega razloga (949. člen OZ)

V skladu z izrecno določbo zakona (četrti odstavek 949. člena OZ) je lahko zavarovalnina manjša od škode. Zavarovalno pravo pozna določilo o franšizi, v skladu s katero zavarovalec prevzame del škode. Pri tem razlikujejo odbitno in integralno franšizo.

Pri *odbitni franšizi* zavarovalec nosi del škode do določenega zneska ali deleža, razliko nad tem zneskom ali deležem pa nosi zavarovalnica.

Pri *integralni franšizi* pa zavarovalnica izplača celotno zavarovalno vsoto, če obseg škode presega franšizo. Če nastane zavarovalni primer in škoda ne dosega tega zneska, zavarovalnica ne plača ničesar.

Če je v istem zavarovalnem obdobju nastalo več zavarovalnih primerov, se za vsakega od njih določi in izplača popolnoma odškodnina ne glede na zavarovalno vsoto. Izgubljeni dobiček se upošteva samo, če je bilo to izrecno dogovorjeno.

Zavarovalec je v skladu z 950. členom OZ dolžan storiti vse predpisane, dogovorjene in druge ukrepe, ki so potrebni za preprečitev nastanka zavarovalnega primera.

Če zavarovalni primer nastane, mora zavarovalec ukreniti vse potrebno za preprečitev škodnih posledic. Zavarovalnica mora povrniti zavarovalcu vse stroške, izgube in drugo škodo, ki je povzročena z razumnim poskusom, da se odvrne neposredna nevarnost za nastanek zavarovalnega primera, ter s poskusom, da bi se omejila škodljive posledice, četudi so poskusi brezuspešni.

Zavarovalnica je dolžna dati povračilo tudi tedaj, ko povračilo skupaj s povračilom škode presega zavarovalno vsoto. Če zavarovalec ne izpolni obveznosti, da prepreči nastanek zavarovalnega primera ali reševanja, se obveznost zavarovalnice zmanjša za toliko, kolikor je zaradi ravnanja zavarovalca nastala večja škoda.

Samo če je tako dogovorjeno, lahko zavarovalec prepusti zavarovalnici poškodovano zavarovano stvar in zahteva od nje plačilo zavarovalnice v višini celotne zavarovalne vsote (*abandon*, 951. člen OZ).

Če se zavarovana stvar ali stvar, v zvezi s katere rabo je bilo sklenjeno zavarovanje pred odgovornostjo, uniči v zavarovalni dobi zaradi dogodka, ki ni predviden v zavarovalni polici, pogodba preneha veljati in mora zavarovalnica vrniti del premije, sorazmeren preostalemu času (952. člen OZ).

Zavarovalnica je dolžna povrniti škodo, ki nastane po naključju ali krivdi zavarovalca, zavarovanca ali zavarovalnega upravičenca, vendar so nekatere škode izključene iz zavarovanja.

Tako na primer zavarovanje ne krije škode, ki jo zavarovalec, zavarovana oseba ali zavarovalni upravičenec povzroči *namenoma*. Zavarovanje pa krije škodo, ki jo povzroči oseba, za katere ravnanje zavarovalec odgovarja (na primer otrok ali delavec zavarovalca itd.), četudi je ta oseba povzročila škodo namenoma (953. člen OZ). Če ni drugače dogovorjeno, zavarovalnica ne odgovarja za škodo, nastalo zaradi napak zavarovane stvari (954. člen OZ), ali za škodo zaradi vojnih operacij (nosi pa dokazno breme, da je škodo povzročila vojna operacija, 955. člen OZ). Zavarovanje ne zajema niti škod, ki so s pogodbo izrecno izključene.

Pri premoženjskem zavarovanju zavarovalnina ne sme biti večja niti od zavarovalne vsote, niti od škode niti od vrednosti zavarovane stvari.

Premoženjsko zavarovanje temelji na odškodninskem načelu in *prepovedi obogatitve*: na podlagi zavarovanja ni dopustno prejeti več, kot znaša škoda.

Če je zavarovalna vsota, dogovorjena ob sklenitvi pogodbe, večja od vrednosti stvari, gre za *nadzavarovanje*. Pravna ureditev nadzavarovanja je odvisna od dobrovernosti (poštenosti) pogodbene stranke.

Če je nadzavarovanje posledica nepoštenega ravnanja ene stranke, sme druga stranka zahtevati razveljavitev pogodbe. Če je zavarovalnica ravnala pošteno, obdrži prejete premije in ima pravico do nezmanjšane premije za tekočo dobo.

Če je nedobroverna zavarovalnica, zavarovalec pa je dobroveren, lahko zavarovalec zahteva razveljavitev pogodbe in vračilo plačanih premij.

Če nobena stranka ni nepoštena, ostane pogodba v veljavi, zavarovalna vsota se zniža do vrednosti zavarovane stvari, premije pa se sorazmerno zmanjšajo, vendar zavarovalnica obdrži nezmanjšane premije za tekočo dobo (956. člen OZ).

Če zavarovana vrednost med trajanjem zavarovanja zmanjša, ima vsaka stranka pravico do ustreznega zmanjšanja zavarovalne vsote in premije, začeniši z dnem, ko je svoj zahtevek sporočila drugi (957. člen OZ).

Ista stvar je lahko zavarovana pred isto nevarnostjo, za isti interes in za isti čas pri dveh ali več zavarovalnicah. Glede na to, ali vsota zavarovalnih vsot presega ali ne presega dejansko vrednost stvari, zakon razlikuje *dvojno in večkratno zavarovanje*.

Večkratno zavarovanje je zavarovanje *iste stvari* pri dveh ali več zavarovalnicah *pred isto nevarnostjo, za isti interes in isti čas*, pri čemer vsota zavarovalnih vsot ne presega vrednosti stvari. V tem primeru vsaka zavarovalnica odgovarja za popolno izpolnitev obveznosti iz pogodbe, ki jo je sklenila.

Dvojno zavarovanje je zavarovanje *iste stvari* za isti čas in za isti interes pri dveh ali več zavarovalnicah tako, da vsota zavarovalnih vsot *presega* vrednost stvari.

Če je zavarovalec sklenil dvojno zavarovanje v *dobri veri*, so ta zavarovanja veljavna, vsaka zavarovalnica pa ima pravico do dogovorjene premije za zavarovalno dobo, zavarovanec pa ima pravico pa ima pravico zahtevati od vsake zavarovalnice zavarovalnino po pogodbi, sklenjeno s to zavarovalnico, vendar skupaj ne več, kot znaša škoda.

Če je zavarovalec sklenil zavarovalno pogodbo, s katero je nastalo dvojno zavarovanje, ker ni vedel za prej sklenjeno zavarovanje, lahko v enem mesecu od dneva, ko je za to zvedel, zahteva znižanje zavarovalne vsote in premij kasnejšega zavarovanja, zavarovalnica pa obdrži zavarovalne premije in ima pravico do premije za tekočo dobo.

Če je prišlo do dvojnega zavarovanja zato, ker se je vrednost stvari spremenila, ima zavarovalec pravico do ustreznega znižanja zavarovalnih vsot in premij od dneva, ko je sporočil svojo zahtevo zavarovalnici.

Če je pri nastanku dvojnega zavarovanja zavarovalec ravnal nepošteno, sme vsaka zavarovalnica zahtevati razveljavitev pogodbe, obdržati prejete premije in zahtevati nezmanjšano premijo za tekočo dobo (958. člen OZ).

Sozavarovanje je zavarovanje, pri katerem zavarovalec sklene eno pogodbo z dvema ali več zavarovalnicami in vsaka zavarovalnica odgovarja za popolno zavarovalnino.

Podzavarovanje je zavarovanje, pri katerem je bila ob začetku zavarovalne dobe vrednost zavarovane stvari večja od zavarovalne vsote. V tem primeru se zavarovalnina, ki jo dolguje zavarovalnica sorazmerno zmanjša. Pogodba pa lahko določa drugače (960. člen OZ).

Če je isti dogodek civilni delikt, iz katerega izhaja odškodninska odgovornost povzročitelja škode, in sočasno tudi zavarovalni primer, v katerem mora zavarovalnica po zavarovalni pogodbi plačati odškodnino, zavarovanec lahko izbira med obema zahtevkoma oziroma kombinira oba zahtevka do povračila celotne škode (Polajnar Pavčnik, 2004, str. 883). Z izplačilom odškodnine preidejo na zavarovalnico do višine izplačane odškodnine vse pravice, ki jih ima zavarovanec proti osebi, ki je odgovorna za škodo. Če je po zavarovančevi krivdi prehod pravic na zavarovalnico v celoti ali delno onemogočen, je zavarovalnica v ustreznem obsegu prosta obveznosti proti zavarovancu. Prehod pravic od zavarovanca na zavarovalnico ne sme biti v škodo zavarovancu, zato ima zavarovanec v primeru, če zavarovalnina nižja od škode, pravico dobiti izplačan ostanek odškodnine pred izplačilom terjatve zavarovalnice do višine izplačane zavarovalnine (963. člen OZ).

Pojmi: premoženjsko zavarovanje kot škodno zavarovanje, izplačilo odškodnine oziroma zavarovalnine, odbitna in integralna franšiza, preprečitev škodnih posledic, abandon, odškodninsko načelo, izključene škode iz zavarovanja, prepoved obogatitve, nadzavarovanje, večkratno in dvojno zavarovanje, sozavarovanje, podzavarovanje, prehod pravic odškodovanca na zavarovalnico na podlagi izplačila odškodnine.

6.22.7 Zavarovanje pred odgovornostjo

Pri zavarovanju pred odgovornostjo zavarovalnica odgovarja za škodo, nastalo z zavarovalnim primerom, če oškodovanec zahteva odškodnino.

Nekatera zavarovanja proti odgovornosti so po zakonu obvezna.

Tako mora na primer lastnik prometnega sredstva (vozila, čolna ali zrakoplova) obvezno skleniti zavarovalno pogodbo o zavarovanju proti odgovornosti za škodo, povzročeno tretjim osebam, predno začne prometno sredstvo uporabljati v prometu in zavarovanje obnavljati, dokler je prometno sredstvo v uporabi.

V mejah zavarovalne vsote zavarovalnica trpi stroške spora o zavarovančevi odgovornosti (964. člen OZ).

Pri zavarovanju pred odgovornostjo lahko oškodovanec zahteva neposredno od zavarovalnice povrnitev škode, ki mu je nastala zaradi dogodka, za katerega odgovarja zavarovanec (965. člen OZ).

Pri odtujitvi zavarovane stvari ali stvari, ki je bilo v zvezi z njeno rabo sklenjeno zavarovanje proti odgovornosti, preidejo pravice in obveznosti na pridobitelja po samem zakonu, če ni dogovorjeno drugače.

Zavarovalec, ki ne obvesti zavarovalnice, da je bila zavarovana stvar odtujena, ostane v zavezi za plačilo premij, ki zapadejo po dnevu odtujitve. Zavarovalnica in pridobitelj lahko odstopita od pogodbe s petnajstdnevnim odpovednim rokom, odpoved pa morata sporočiti drugi stranki

najkasneje v tridesetih dneh potem, ko sta zvedela za odtujitev. Od pogodbe ni mogoče odstopiti, če se zavarovalna polica glasi na prinosnika ali po odredbi (961. člen OZ).

Pojmi: zavarovanje pred odgovornostjo, obvezna zavarovanja pred odgovornostjo, neposredni zahtevki odškodovanca proti zavarovalnici, odtujitev zavarovane stvari, lastna pravica oškodovanca pri zavarovanju pred odgovornostjo.

6.22.8 Osebno zavarovanje

Osebno ali vsotno zavarovanje ne temelji na odškodninski podlagi. Obveznost zavarovalca je vplačilo premij, obveznost zavarovalnice pa izplačilo zavarovalne vsote, če nastopi v pogodbi določen dogodek, ki je lahko tudi škodni dogodek, vendar zavarovalnina ni nadomestilo za škodo in se določi v polici po sporazumu med strankama (966. člen OZ).

Osebno zavarovanje temelji na plačevanju premij in izplačilu zavarovalne vsote.

Polica *življenjskega zavarovanja* mora izrecno navajati ime in priimek osebe, na katere življenje se nanaša zavarovanje, dan njenega rojstva ter dogodek ali rok, od katerega je odvisen nastanek pravice zahtevati izplačilo zavarovalne vsote. Polica življenjskega zavarovanja se po 967. členu OZ lahko glasi na ime ali po odredbi, ne sme pa se glasiti na prinosnika.

Če je bila ob sklenitvi zavarovalne pogodbe neresnično prijavljena starost zavarovalca oziroma zavarovane osebe, zakon različno ureja tri možne primere.

Če je dejanska starost presega starostno mejo, do katere zavarovalnica po svojih pogojih sklepa življenjska zavarovanja, je pogodba ne glede na dobro vero zavarovalca nična po samem zakonu.

Če je dejanska starost višja od prijavljene, vendar ne presega starostne meje, do katere zavarovalnica sklepa življenjska zavarovanja, je pogodba veljavna, vendar se zavarovalna vsota zmanjša sorazmerno med dogovorjeno premijo in premijo za življenjsko zavarovanje po dejanski starosti zavarovanca.

Če je dejanska starost zavarovanca nižja od prijavljene, se premija zniža za ustrezen znesek, zavarovalnica pa mora vrniti razliko med prejetimi in upravičenimi premijami (968. člen OZ).

Če pri življenjskem zavarovanju zavarovalec ob zapadlosti ne plača premije, zavarovalnica nima pravice sodno zahtevati njenega plačila.

Če zavarovalec na zahtevo zavarovalnice, ki mora biti vročena s priporočenim pismom, ne plača zapadle premije v roku, določenem v pismu in ne krajšem od 30 dni, in premije ne plača niti kdo drug, sme zavarovalnica, če so bile plačane najmanj tri letne premije, izjaviti zavarovalcu, da zmanjšuje zavarovalno vsoto na odkupno vrednost, če niso bile vplačane najmanj tri premije, pa lahko izjavi, da odstopa od pogodbe (969. člen OZ).

Življenjsko zavarovanje se lahko nanaša na življenje zavarovalca ali na življenje druge osebe (zavarovane osebe). Če se zavarovanje nanaša na primer smrti tretje osebe, mora zavarovana oseba izjaviti soglasje na polici ali posebnem pismu ob podpisu police, sicer je pogodba nična.

Izjava o soglasju je strogo osebna, zato je nično zavarovanje tretje osebe, ki še ni stara štirinajst let ali je poslovno popolnoma nesposobna, za primer smrti. Za veljavno zavarovanje tretje osebe, ki ima delno poslovno sposobnost, je potrebno soglasje zavarovane osebe in soglasje njenega zakonitega zastopnika (971. člen OZ).

Pri osebnem zavarovanju zavarovalnica ne more imeti nikakršne pravice do odškodnine od tretjega, ki je odgovoren za nastanek zavarovalnega primera. Pravico do odškodnine od

odgovorne osebe ima zavarovalec ali upravičenec ne glede na njegovo pravico do zavarovalne vsote (dovoljeno *kumuliranje ali kopičenje odškodnine in zavarovalne vsote*, 972. člen OZ).

Zavarovalna pogodba za primer smrti ne zajema smrti zaradi samomora v prvem letu zavarovanja, medtem ko je v primeru samomora v treh letih od sklenitve pogodbe zavarovalnica dolžna izplačati le matematično rezervo pogodbe. Zavarovalnica je prosta obveznosti izplačati upravičencu zavarovalno vsoto, če je naklepno povzročil smrt zavarovanca. Če so bile do smrti zavarovane osebe vplačane vsaj tri letne premije, pa mora zavarovalcu izplačati matematično rezervo (974. člen OZ).

Zavarovalnica je prosta obveznosti iz pogodbe o nezgodnem zavarovanju, če sta zavarovalec ali zavarovana oseba namenoma povzročila nezgodo (975. člen OZ).

Če je bila smrt zavarovanca posledica vojnih operacij, zavarovalnica ni dolžna izplačati upravičencu zavarovalne vsote, razen če ni drugače dogovorjeno, izplačati pa mora matematično rezervo. Če v pogodbi o nezgodnem zavarovanju ni drugače dogovorjeno in nezgodo povzročijo vojne operacije, zavarovalnica ni dolžna plačati ničesar (976. člen OZ).

Kadar je pogodba o življenjskem zavarovanju sklenjena za vse življenje zavarovalca ali zavarovane osebe, mora zavarovalnica na zahtevo zavarovalca izplačati odkupno vrednost police, če so bile dotlej vplačane vsaj tri letne premije, pogodba pa na podlagi enostranske izjave zavarovalca preneha (Polajnar Pavčnik, 2004, str. 909 in 910). Zavarovalec lahko pri življenjskem zavarovanju, sklenjenem za vse življenje zavarovalca ali zavarovane osebe, lahko tudi zahteva, da mu zavarovalnica izplača del zavarovalne vsote do odkupne vrednosti police, ki ga zavarovalec lahko kasneje vrne (predujem, 979. člen OZ).

Polica življenjskega zavarovanja se lahko *zastavi*. Izmed vseh upnikov sme uveljaviti pravico do odkupa police samo upnik, ki mu je bila polica življenjskega zavarovanja izročena v zastavo in z zastavo zavarovana terjatev ob zapadlosti ni vplačana (980. člen OZ).

Zavarovalec lahko s pogodbo o življenjskem zavarovanju ali kasnejšim pravnim poslom, lahko tudi z oporoko, določi osebo, ki bo imela pravice iz pogodbe (življenjsko zavarovanje v korist tretjega, 981. do 989. člen OZ). Če se zavarovalna pogodba nanaša na nekoga drugega, je za določitev upravičenca potrebno tudi njegovo soglasje.

Določilo, po katerem naj dobi korist iz zavarovanja določena oseba, sme preklicati le zavarovalec. Zavarovalec lahko prekliče določilo o koristi vse dotlej, dokler upravičenec ne izjavi na kakršenkoli način, da sprejema korist, s tem postane določilo nepreklicno. Tudi po upravičenčevi izjavi, da sprejema korist, lahko zavarovalec prekliče korist, če je upravičenec skušal ubiti zavarovalca ali zavarovano osebo, če je bila korist podeljena neodplačno, pa veljajo pravila o preklicu darila.

Pojmi: zavarovalni primer in višina zavarovalne vsote pri osebnem zavarovanju, polica življenjskega zavarovanja, posledice neresnične prijave starosti pri življenjskem zavarovanju, posledice neplačila premij pri življenjskem zavarovanju, izključena pravica zavarovalnice do povračila nasproti odgovorni osebi pri osebnem zavarovanju, kumuliranje odškodnine in zavarovalne vsote, samomor in umor zavarovalca ali zavarovane osebe, namenoma povzročena nezgoda in vojne operacije kot izključene nevarnosti, pravice zavarovalca pred nastopom zavarovanega primera, pravica odkupa, pravica do izplačila predujma, zastavitev police, življenjsko zavarovanje v korist tretjega.

6.23 Družbena pogodba

Družbena pogodba je pogodba, s katero se dve osebi ali več oseb zaveže, da si bodo s svojimi prispevki prizadevale doseči pravno dopusten skupni namen na način, ki je določen s pogodbo.

Bistveni opredelilni sestavini družbene pogodbe sta 1. prizadevanje in 2. skupni namen družbenikov (pogodbenikov). Prizadevanje obsega delovne, denarne oziroma druge materialne prispevke v najširšem smislu, ki vključujejo tudi upravljanje oziroma odločanje družbenikov o skupnih zadevah, vodenje poslov in lojalnost družbi (Zabel, 2004a, str. 944). Takšno stališče izhaja iz določbe, da ne gre za družbeno pogodbo, če nekemu družbeniku pripada korist brez obveznosti, da bi zagotovil prispevek.

Vsak družbenik dolguje prispevati v družbo prispevek, ki je določen s pogodbo in je lahko denar, stvar, pravica, terjatev, lahko pa tudi storitev, dopustitev ali opustitev, ki ima premoženjsko vrednost. Če pogodba ne določa drugače, so prispevki družbenikov enaki. Stvari lahko da družbenik družbi v last (*quoad sortem*) tudi samo v uživanje oziroma uporabo (*quoad usum*).

Če je potrebno za ohranitev premoženja ali preprečitev škode, mora vsak družbenik poleg pogodbeno določenega prispevka prispevati sorazmerni del tistega, kar je potrebno za ohranitev premoženja ali preprečitev škode.

Za pravne napake prispevka odgovarja družbenik tako kot prodajalec ali zakupodajalec.

Pri odločanju o zadevah družbe zakon izhaja iz načela osebne enakosti pogodbenikov oziroma družbenikov: pri odločanju o skupnih zadevah ima vsak družbenik en glas, če družbena pogodba ne določa, da imajo posamezni družbeniki različno število glasov. Sklepe sprejemajo soglasno. Tako odločajo zlasti o vprašanjih, ki presegajo vodenje poslov (poslovodstvo), če pogodba ne določa sklepanja z najmanj dvetretjinsko večino glasov vseh družbenikov. Kot zadeve, ki presegajo vodenje poslov, zakon primeroma našteva uporabo dobička in drugih koristi, način pokrivanja izgube, vstop in izstop družbenika, zahtevke proti posameznemu družbeniku, preklic poslovodstva, prenehanje pogodbe.

Posle vodijo vsi družbeniki skupno in enakopravno, s pogodbo pa se lahko določi, da vodi posle vsak družbenik samostojno ali pa ga opravljajo le nekateri družbeniki skupno ali samostojno ali le eden izmed njih ali druga oseba, ki jo imenujejo družbeniki soglasno.

Iz utemeljenih razlogov lahko družbeniki prekličejo poslovodstvo posameznemu družbeniku. Po drugi strani zakon vsakemu družbeniku zagotavlja pravico biti obveščen o poslih in zadevah družbe.

Zakon poudarja dolžnost *zvestobe družbenikov*: noben družbenik ne sme storiti ničesar, kar bi zmanjšalo možnosti za doseg skupnega namena. Posle družbe mora vsak družbenik opravljati s skrbnostjo kot opravlja lastne posle. Če pa je namen družbe povezan s poklicem ali dejavnostjo družbenikov, se od vsakega družbenika zahteva skrbnost dobrega gospodarstvenika ali strokovnjaka. Iz dolžnosti zvestobe v teoriji sklepajo, da je dopustna tožba, s katero posamezni družbenik v svojem imenu toži na izpolnitev obveznosti proti družbi (*actio pro socio*, (Zabel, 2004a, str. 961).

Vsak družbenik je upravičen do dela koristi in je dolžan nositi del izgube, ki nastane z delovanjem družbe. Če pogodba ne določa drugače, so družbeniki pri koristih in izgubi udeleženi sorazmerno s svojimi prispevki.

Družba ni pravna oseba, zato ne more biti lastnica stvari, ne more pridobivati pravic in obveznosti. Če družbenik ali poslovodja nastopa proti tretjim osebam v svojem imenu in za račun družbe, pridobi pravice in obveznosti v razmerju s tretjo osebo sam. Če pa družbenik ali

poslovodja nastopa proti tretjim osebam v imenu družbe ali družbenikov, se uporabljajo pravila o zastopanju in postanejo vsi družbeniki upniki ali dolžniki v skladu z določbami o solidarnih obveznostih.

Na premoženju, ki nastane s prispevki družbenikov, imajo družbeniki enake solastninske ali drugačne soimetniške deleže, pogodba pa lahko določi različno velikost deležev posameznih družbenikov (996. člen OZ).

Družba, ustanovljena za določen čas, preneha, ko poteče čas, za katerega je ustanovljena. Če družbeniki izvršujejo družbeno pogodbo se šteje, da je družba sklenjena za nedoločen čas.

Družba preneha tudi potem, ko je dosežen namen, zaradi katerega je ustanovljena, ali ko postane uresničitev tega namena nemogoča.

Podobno, kot družba nastane na podlagi odločitve družbenikov, lahko na podlagi odločitve družbenikov tudi preneha.

Družba preneha tudi, če je družbenik umrl ali prenehal kot pravna oseba, če je zoper družbenika začel postopek stečaja, likvidacije ali prisilne poravnave, če je družbenik odpovedal pogodbo ali mu je z aktom državnega organa prepovedano opravljanje dejavnosti, ki je nujna za dosego namena družbe. Pogodba pa lahko določa, da družbena pogodba v takšnih primerih preneha samo za zadevnega družbenika, medtem ko se družba med preostalimi družbeniki nadaljuje.

Družbenik lahko po 1001. členu OZ odpove pogodbo, če je tako določeno v pogodbi. Pogodbo, ki je sklenjena za nedoločen čas, lahko pogodbenik odpove s trimesečnim odpovednim rokom. Iz utemeljenih razlogov sme družbenik brez odpovednega roka odpovedati pogodbo, ki je sklenjena za določen čas.

Če nastopijo razlogi za prenehanje družbe, se opravi *likvidacija družbe*. V tem postopku družbeniki poravnajo obveznosti do tretjih oseb in nadomestijo posameznim družbenikom stroške in izplačila, ki presegajo njihove pogodbene obveznosti, preostanek premoženja pa se razdeli med družbenike sorazmerno z njihovimi prispevki, če pogodba ne določi drugačnega merila. Družbeniki morajo sprejeti likvidacijsko bilanco in odločiti o uporabi oziroma razdelitvi premoženja v likvidaciji sporazumno oziroma z dvetretjinsko večino, ker prenehanje družbe presega redno upravljanje (Zabel, 2004a, str. 993). Če premoženje družbe ne zadošča za poravnavo obveznosti in kritje stroškov, morajo družbeniki poravnati manjkajoči znesek v razmerju, ki velja za njihove prispevke.

Pojmi: družbena pogodba, prizadevanje in skupni namen družbenikov, prepustitev v last ali uporabo, odločanje družbenikov, načelo enake glasovalne pravice in soglasja, vodenje poslov, preklic posloводства posameznemu družbeniku, načelo zvestobe, premoženjske pravice in obveznosti družbenikov, prenehanje družbe, likvidacija družbe.

6.24 Bančni posli

OZ ne ureja bančnih poslov, tako se za bančne posle uporabljajo pravila prejšnjega Zakona o obligacijskih razmerjih (ZOR, prim. tudi drugi odstavek 1061. člena OZ). ZOR ureja naslednje bančne posle:

- pogodbo o denarnem depozitu,
- pogodbo o deponiranju vrednostnih papirjev,
- pogodbo o sefu,
- kreditno pogodbo,

- akreditiv,
- bančno garancijo.

Pogodba o denarnem depozitu je pogodba med deponentom, ki položi pri banki določen znesek, in banko, ki sprejme depozit, s tem, da banka pridobi pravico razpolagati z deponiranim denarjem in se zaveže vrniti znesek pod pogoji, določenimi v pogodbi (1035. člen ZOR).

Na podlagi pogodbe o denarnem depozitu odpre banka račun. V dobro in breme tega računa banka vpisuje vse terjatve in dolgovanja, ki izvirajo iz poslov z deponentom ali za deponenta s tretjimi. Na račun se ne vpisujejo tiste terjatve oziroma tista dolgovanja, za katere sta se pogodbeni stranki dogovorili, da jih izključita (1036. člen ZOR).

Denarni depozit je lahko na vpogled ali vezan, z odpovednim rokom ali brez odpovednega roka, s posebnim namenom ali brez posebnega namena. Če ni dogovorjeno nasprotno, se šteje, da je račun denarnega depozita na vpogled in ima deponent računa pravico ob vsakem času razpolagati z delom salda ali s celim saldum (1038. člen ZOR).

Obveznosti banke so:

- da obvešča deponenta o vsaki spremembi stanja na njegovem računu in konec vsakega leta, pa tudi bolj pogosto, če je tako dogovorjeno ali tako v navadi, pošlje poročilo o stanju računa (*saldo*),
- da plačuje obresti na sredstva, ki so pri njej deponirana, če ni z zakonom drugače določeno,
- da opravlja vplačila in izplačila v okviru depozitne pogodbe, in v primeru, ko je račun pasiven, nemudoma obvesti deponenta, ta pa mora takoj ukreniti potrebno za odpravo dolgovnega salda (1037. do 1042. člen ZOR).

S pogodbo o deponiranju vrednostnih papirjev se banka zavezuje, da bo proti plačilu prevzela vrednostne papirje v hrambo ter izvrševala pravice in izpolnjevala obveznosti, ki se v zvezi s tem zahtevajo (1047. člen ZOR). Če ni drugače dogovorjeno, sme banka izvrševati pravice iz deponiranih vrednostnih papirjev edinole na deponentov račun (1048. člen ZOR).

Banka je dolžna poskrbeti za hrambo vrednostnih papirjev s skrbnostjo, ki se zahteva od depozitarja za plačilo, in za deponenta storiti vse, kar je potrebno za obvarovanje in uveljavljanje njegovih pravic iz vrednostnih papirjev. Med drugim mora banka vnovčevati zapadle obresti, glavnico in sploh vse vsote, do katerih dajejo deponirani papirji pravico, brž ko zapadejo v plačilo, če ni drugače dogovorjeno. Prejete vsote mora banka dati na razpolago deponentu, razen če ima deponent pri njej račun z denarnim depozitom, ko mora banka vpisati prejete vsote v dobro deponentovega računa (1049. člen ZOR).

Banka mora deponentu na zahtevo ob vsakem času vrniti vrednostne papirje. Vrednostni papirji se praviloma vrnejo tam, kjer so bili deponirani. Predmet vrnitve so sami vrednostni papirji, lahko pa se stranki dogovorita, da se lahko vrnejo s plačilom ustreznega zneska. Vrniti se smejo samo deponentu ali njegovim pravnim naslednikom ali tistim, ki jih oni določijo, tudi če je iz samih vrednostnih papirjev razvidno, da pripadajo komu drugemu. Po 1051. členu ZOR mora banka obvestiti deponenta o vsakem zahtevku, ki ga tretja oseba uveljavlja glede deponiranih papirjev.

S pogodbo o sefu se banka zavezuje, da bo dala uporabniku v rabo sef za določeno dobo, uporabnik pa, da ji bo za to plačal določen znesek.

Banka mora ukreniti vse, kar je potrebno za dobro stanje sefa in nadzor nad njim (1061. člen ZOR).

Pristop k sefu banka ne sme dovoliti drugemu kot uporabniku ali njegovemu pooblaščenцу. Banka ne sme obdržati dvojnika ključa ali ključev, ki jih izroči uporabniku.

Po 1063. členu ZOR uporabnik ne sme dati v svoj sef predmeta ali proizvoda, ki bi utegnil ogroziti varnost banke ali drugih sefov, sicer lahko banka izjavi, da razdira pogodbo o sefu. Če uporabnik po zapadlosti ne plača banki za sef, pa četudi le enega samega obroka, lahko banka razdre pogodbo po enem mesecu od dne, ko je uporabnika s priporočenim pismom opomnila k plačilu. Ko banka razdre pogodbo, lahko zahteva od uporabnika, naj izprazni sef in ji izroči ključ; če ta tega ne stori, pa lahko banka zahteva, da se sef sodno odpre, ugotovi njegova vsebina in najdene stvari izročijo v depozit sodišču ali zaupajo v hrambo banki. Banka ima prednostno pravico do dolžnega plačila na podlagi pogodbe o sefu iz denarnega zneska, ki je bil najden v njem, ter iz kupnine, dosežene s prodajo drugih vrednosti, ki so bile najdene v njem (1064. člen ZOR).

S kreditno pogodbo se banka zavezuje dati uporabniku kredita na voljo določen znesek denarnih sredstev za določen ali nedoločen čas, v neki namen ali brez določenega namena, uporabnik pa se zavezuje plačevati banki dogovorjene obresti in dobljeni znesek denarja vrniti v času in na način, ki sta določena v pogodbi (1065. člen ZOR).

Kreditna pogodba mora biti sklenjena v pisni obliki in mora določiti znesek ter pogoje, pod katerimi naj bo kredit dan, uporabljen in vrnjen (1066. člen ZOR). Kreditno pogodbo lahko banka odpove pred iztekom dogovorjenega roka:

- če je bil kredit uporabljen v nasprotju z njegovim namenom,
- če postane uporabnik insolventen, celo tedaj, ko insolventnost ni ugotovljena s sodno odločbo, če pravna oseba preneha ali če uporabnik umre, če bi v takih primerih prišla v bistveno neugodnejši položaj (1067. člen ZOR).

Uporabnik kredita lahko odstopi od pogodbe, preden začne kredit uporabljati, ali pa kredit vrne tudi pred rokom, ki je bil določen za vrnitev, vendar mora o tem banko vnaprej obvestiti.

V obeh primerih mora uporabnik kredita povrniti banki morebitno škodo. Če je bil kredit vrnjen pred določenim rokom, banka ne sme zaračunati obresti od dneva vrnitve kredita do dneva, ko bi moral biti vrnjen (1068. člen ZOR).

S kreditno pogodbo na podlagi zastave vrednostnih papirjev odobri banka določen znesek kredita proti zavarovanju z zastavo vrednostnih papirjev, ki pripadajo uporabniku kredita ali komu tretjemu, ki v to privoli (1069. člen ZOR).

Kreditna pogodba na podlagi zastave vrednostnih papirjev mora biti sklenjena v pisni obliki in mora vsebovati označbo zastavljenih vrednostnih papirjev, ime oziroma firmo in sedež oziroma stalno prebivališče imetnika papirja, znesek in pogoje odobrenega kredita, kakor tudi znesek in vrednost papirjev, ki je bila vzeta v poštev za odobritev kredita. Če uporabnik po zapadlosti ne vrne dobljenega kredita, sme banka prodati zastavljene vrednostne papirje.

Akreditiv je bančni posel, ki mora biti sestavljen v pisni obliki in pri katerem delujejo najmanj tri osebe:

- naročitelj, ki izda akreditivni banki nalog za odprtje akreditiva,
- akreditivna banka, ki se zaveže izplačati določeno vsoto upravičencu, če bodo izpolnjeni pogoji, navedeni v nalogu za akreditiv, in
- upravičenec iz akreditiva (1072. člen ZOR).

Akreditiv je abstrakten posel, ker je po izrecni zakonski določbi neodvisen od prodajne pogodbe ali drugega pravnega posla, ki je bil povod, da je bil akreditiv odprt (1074. člen ZOR).

Banka je v zavezi nasproti uporabniku od dne, ko mu je sporočila, da mu je odprla akreditiv, izdani nalog pa veže naročitelja od trenutka, ko prispe v banko (1073. člen ZOR).

Dokumentarni akreditiv določa dokumente, ki morajo biti predloženi banki, da izplača upravičencu določeno denarno vsoto. Smisel te obveznosti je, da lahko prodajalec kupčevi banki pri distančni prodaji izkaže, da je izpolnil svoje obveznosti (zagotovil kakovost in količino blaga, sklenil zavarovalne pogodbe, oddal blago na prevoz itd.)

Banka se mora prepričati, ali so dokumenti povsem skladni z zahtevami naročitelja.

Ko banka dobi dokumente, mora v najkrajšem času o tem obvestiti naročitelja in ga opozoriti na ugotovljene nepravilnosti in pomanjkljivosti.

Vendar banka ne prevzema nobene odgovornosti, če so predloženi dokumenti na videz skladni z navodili naročitelja. Tudi ne prevzema nobene obveznosti glede blaga, ki je predmet odprtega akreditiva (1080. člen ZOR).

Dokumentarni akreditiv je lahko preklicen ali nepreklicen. Če ni drugače dogovorjeno, je akreditiv vedno preklicen, tudi takrat, ko je odprt za določeno dobo.

Preklicen dokumentarni akreditiv ne veže banke nasproti upravičencu in ga banka lahko vsak trenutek spremeni ali prekliče na zahtevo naročitelja ali na lastno pobudo, če je to v korist naročitelja (1078. člen ZOR).

Nepreklicen dokumentarni akreditiv vsebuje samostojno in neposredno obveznost banke nasproti upravičencu. Ta obveznost se sme odpraviti ali spremeniti le s sporazumom med vsemi zainteresiranimi strankami. Nepreklicen dokumentarni akreditiv lahko potrdi kakšna druga banka, ki prevzema s tem poleg akreditivne banke samostojno in neposredno obveznost nasproti upravičencu (1079. člen ZOR).

Bančna garancija je zavarovanje, na podlagi katerega prevzema banka obveznost nasproti prejemniku garancije (upravičencu), da mu bo poravnala obveznost, katere tretja oseba ob zapadlosti ne bi izpolnila, če bodo izpolnjeni v garanciji navedeni pogoji. Garancija mora biti dana v pisni obliki (1083. člen ZOR). Banka poravna obveznost iz garancije v denarju (tudi v primeru, če je garantirala za nedenarno obveznost, 1084. člen ZOR).

Supergarancija je bančna garancija, ki jo potrdi druga banka. V tem primeru sme upravičenec uveljavljati garancijo pri banki, ki jo je dala, ali pri banki, ki jo je potrdila (1085. člen ZOR).

Če vsebuje bančna garancija klavzulo »brez ugovora«, »na prvi poziv« ali besede z enakim pomenom, banka ne more uveljavljati proti upravičencu ugovorov, ki jih naročitelj kot dolžnik lahko uveljavlja proti njemu iz zavarovane obveznosti. Naročitelj je dolžan plačati banki vsak znesek, ki ga je banka plačala na podlagi garancije, dane s klavzulo »na prvi poziv« ali enakovrednim določilom. Upravičenec iz garancije pa dolguje naročitelju znesek, prejet na podlagi garancije, do katerega zaradi utemeljenih naročiteljevih ugovorov sicer ne bi imel pravice (1087. člen ZOR).

V poslovnem prometu se denarne obveznosti lahko opravljajo z *gotovinskim plačilom* (ko dolžnik izroči upniku denar) ali pa z *uporabo sodobnih plačilnih instrumentov*. Takšni instrumenti so na primer *pisni nalog za plačilo (nakazilo)*, s katerim imetnik transakcijskega računa razpolaga s kritjem na tem računu, pa tudi plačilni instrumenti domačega bančništva z uporabo posebnih komunikacijskih postopkov. *Plačilne kartice* razvrščajo na kartice osebnega računa (debetne kartice), kartice z odloženim plačilom, posojilne in predplačniške. Z *debetno kartico* lahko imetnik plačuje na prodajnih mestih, dviga oziroma polaga denar ter preverja stanje na bankomatu tako, da so sredstva z dvigom denarja oziroma plačilom računa odtegnjena z imetnikovega računa. Pri *kartica*h z *odloženim plačilom* se imetniku odtegne

denar za plačila naknadno, na primer na podlag mesečnega obračuna opravljenih plačil. *Posojilne kartice* omogočajo vračilo porabljenih sredstev po določenih deležih in z obrestmi. *Predplačniške kartice* omogočajo uporabniku uporabo prednaloženega zneska in niso povezane z imetništvom kakršnegakoli osebnega računa.

Pojmi: pogodba o denarnem depozitu, vpogledni ali vezan bančni depozit, namenski ali nenamenski bančni depozit, depozit z odpovednim rokom ali brez odpovednega roka, pogodba o deponiranju vrednostnih papirjev, pogodba o sefu, kreditna pogodba, obvezna oblika in vsebina kreditne pogodbe, predčasna odpoved kreditne pogodbe s strani banke, odstop uporabnika kredita od kreditne pogodbe, kreditna pogodba na podlagi zastave vrednostnih papirjev, akreditiv, naročitelj, akreditivna banka, upravičenec iz akreditiva, abstraktnost akreditiva, dokumentarni akreditiv, zaveza banke nasproti upravičencu iz akreditiva, nepreklicen dokumentarni akreditiv, bančna garancija, supergarancija, garancija na prvi poziv (brez ugovora), gotovinska plačila in plačila z uporabo plačilnih instrumentov.

6.25 Asignacija (nakazilo)

Asignacija ali nakazilo je po svojem bistvu *dvojna pooblastitev*. Z nakazilom (asignacijo) pooblašča ena oseba, nakazovalec (asignant), drugo osebo, nakazanca (asignata), da na njen račun izpolni nekaj določeni tretji osebi - prejemniku nakazila (asignatarju), prejemnika nakazila pa pooblašča, da v svojem imenu sprejme to izpolnitev (1035. člen OZ).

Z nakazilom se vzpostavljajo pravna razmerja med tremi osebami.

Razmerje med nakazovalcem in nakazancem se imenuje *kritno razmerje*, ker je v tem razmerju kritje oziroma podlaga za nakazančevo izpolnitev prejemniku nakazila.

Če je nakazilo izdano na podlagi nakazančevega dolga nakazovalcu, ga mora nakazanec izpolniti do zneska tega dolga, če mu ni to v nobenem pogledu težje od izpolnitve obveznosti nasproti nakazovalcu. Drugače pa nakazanec ni dolžan sprejeti nakazila, pa čeprav je nakazovalčev dolжник, razen če mu je to obljubil.

Običajno je smisel nakazila, da z eno izpolnitvijo prenehata dve obveznosti: obveznost nakazovalca proti prejemniku nakazila in obveznost nakazanca do nakazovalca. Z izpolnitvijo nakazila, izdanega na podlagi nakazančevega dolga nakazovalcu, je nakazanec v enaki meri prost svojega dolga nasproti nakazovalcu (1045. člen OZ).

Nakazovalec lahko vedno prekliče pooblastilo, ki ga je z nakazilom dal nakazancu, četudi je nakazilo nepreklicno ali če bi nakazovalec kršil kakšne obveznosti do prejemnika nakazila, vse dokler nakazanec ne izjavi prejemniku, da sprejema nakazilo ali dokler ga ne izpolni.

Uvedba stečaja nad premoženjem nakazovalca ima po samem zakonu za posledico preklic nakazila, razen v primeru, če je nakazanec že sprejel nakazilo pred uvedbo stečaja in če ob sprejemu ni vedel in ni bil dolžan vedeti za stečaj (1046. člen OZ).

Smrt nakazovalca, prejemnika nakazila ali nakazanca ter odvzem poslovne sposobnosti kateremu med njimi ne vpliva na nakazilo (1047. člen OZ).

Razmerje med prejemnikom nakazila in nakazancem se imenuje *kavzalno* razmerje, ker je njegov cilj oziroma namen izpolnitev obveznosti. Prejemnik nakazila ima pravico zahtevati od nakazanca izpolnitev šele takrat, ko mu ta izjavi, da sprejema nakazilo. Sprejema nakazila ni mogoče preklicati (1036. člen OZ).

Dolžniško razmerje, ki nastane med prejemnikom in nakazancem s sprejemom nakazila, ni odvisno od razmerja med nakazovalcem in nakazancem niti od razmerja med nakazovalcem in prejemnikom nakazila.

Nakazanec, ki je sprejel nakazilo, more uveljavljati proti prejemniku nakazila samo tiste ugovore, ki se nanašajo na veljavnost sprejema, ugovore, ki temeljijo na vsebini sprejema ali na vsebini samega nakazila, ter ugovore, ki jih ima osebno proti njemu (1037. člen OZ).

Prejemnik nakazila lahko prenese nakazilo na drugega, še preden ga nakazanec sprejme, ta pa ga lahko prenese naprej, razen če iz samega nakazila ali iz posebnih okoliščin izhaja, da je nakazilo neprenosno.

Če je nakazanec izjavil prejemniku nakazila, da sprejema nakazilo, ima to učinek nasproti vsem osebam, na katere je bilo nakazilo zaporedoma preneseno.

Če je nakazanec izjavil pridobitelju, na katerega je prejemnik nakazila prenesel nakazilo, da ga sprejema, ne more proti pridobitelju uveljaviti ugovorov, ki jih ima osebno proti prejemniku (1039. člen OZ).

Pravica prejemnika nakazila, da zahteva od nakazanca izpolnitev, zastara v enem letu. Če rok za izpolnitev ni določen, začne zastaranje teči, ko nakazanec sprejme nakazilo; če ga je sprejel, preden je bilo dano prejemniku, pa takrat, ko je temu dano (1039. člen OZ).

Razmerje med nakazovalcem in prejemnikom nakazila se imenuje *valutno* razmerje. Običajno je prejemnik nakazila nakazovalčev upnik.

Upnik ni dolžan privoliti v dolžnikovo nakazilo, s katerim naj bi dolžnik izpolnil svojo obveznost, vendar pa ga mora o svoji zavrnitvi takoj obvestiti, ker mu sicer odgovarja za škodo. Upnik, ki je privolil v nakazilo, je dolžan zahtevati od nakazanca, da ga izpolni (1040. člen OZ).

Vendar samo nakazilo ni izpolnitev. Če je upnik privolil v nakazilo svojega dolžnika za izpolnitev obveznosti, ta obveznost ne preneha, razen če ni drugače dogovorjeno, niti z njegovo privolitvijo v nakazilo niti z nakazančevim sprejemom, temveč šele z nakazančevo izpolnitvijo. Upnik, ki je privolil v nakazilo svojega dolžnika, sme le tedaj zahtevati od nakazovalca, naj mu izpolni tisto, kar mu dolguje, če ni dobil izpolnitve od nakazanca v času, ki je bil določen v nakazilu (1041. člen OZ).

Če nakazanec odkloni privolitev v nakazilo ali odkloni izpolnitev, ki jo od njega zahteva prejemnik nakazila, ali vnaprej izjavi, da nakazila ne bo izpolnil, mora prejemnik o tem takoj obvestiti nakazovalca, ker mu sicer odgovarja za škodo (1042. člen OZ).

Prejemnik nakazila, ki ni nakazovalčev upnik, lahko od njega odstopi, tudi če je že izjavil, da ga sprejema, vendar pa mora o tem nemudoma obvestiti nakazovalca (1043. člen OZ).

Pojmi: asignacija (nakazilo), assignant (nakazovalec), assignat (nakazanec), assignatar (prejemnik nakazila), razmerje med nakazovalcem in nakazancem (kritno razmerje), razmerje med nakazovalcem in prejemnikom nakazila (valutno razmerje), razmerje med nakazancem in prejemnikom nakazila (kavzalno razmerje), prenos nakazila na drugo osebo.

6.26 Vrednostni papirji

6.26.1 Splošno

Vrednostni papirji so na materialnem ali elektronskem mediju zapisane izjave izdajatelja, da bo izpolnil zapisano svojo obveznost upravičencu. Glede na medij so vrednostni papirji lahko *izdani v materializirani obliki* (pisna listina) ali v elektronski obliki (na elektronskem mediju) kot *nematerializirani vrednostni papirji*.

Za vrednostni papir je značilna tesna povezava z listino oziroma medijem, ki je nosilec izjave: vrednostni papirji se prenašajo s prenosom listine oziroma vpisom prenosa v elektronski register (»pravica iz papirja« je povezana s »pravico do papirja«).

Glede na vsebino pravic, ki jih utelešajo, razlikujemo:

1. *obveznostne (obligacijske) vrednostne papirje*, ki inkorporirajo terjatve (na primer menica, ček),
2. *stvarnopravne vrednostne papirje*, ki inkorporirajo stvarnopravne pravice, in
3. *korporacijske, družbeniške ali članske vrednostne papirje*, ki inkorporirajo članske pravice (na primer delnica).

Po 212. členu OZ je materializirani vrednostni papir pisna listina, s katero se izdajatelj zavezuje, da bo izpolnil na njej zapisano obveznost njenemu zakonitemu imetniku. Bistvo materializiranega vrednostnega papirja je v tem, da je terjatev iz vrednostnega papirja vezana na sam papir in gre njegovemu zakonitemu imetniku. Izpolnitev terjatve iz vrednostnega papirja lahko zahteva proti predložitvi le njegov zakoniti imetnik ali tisti, ki ga ta pooblasti.

Za vrednostni papir se šteje tudi zapis na mediju, če je to določeno s posebnim zakonom (212. člen OZ).

Po Zakonu o nematerializiranih vrednostnih papirjih (ZNVP-1) je nematerializirani vrednostni papir izjava izdajatelja, vpisana v centralni register nematerializiranih vrednostnih papirjev, s katero se izdajatelj zavezuje, da bo izpolnil obveznost iz vrednostnega papirja osebi, ki je kot zakoniti imetnik vrednostnega papirja vpisana v centralni register (prvi odstavek 4. člena ZNVP-1). Centralni register nematerializiranih vrednostnih papirjev je centralna informatizirana baza, v katero se vpisujejo pravice in obveznosti iz nematerializiranih vrednostnih papirjev, njihovih vsakokratnih imetnikov in bremen na teh papirjih. Ta register vodi centralna depotna družba (prvi odstavek 9. člena ZNVP-1).

Nematerializirano obliko vrednostnih papirjev je omogočila informacijska tehnologija. Nematerializirani vrednostni papirji imajo praktične prednosti pred materializiranimi. Nematerializirani vrednostni papirji se na primer ne morejo uničiti ali obrabiti tako kot materializirani vrednostni papirji. Lažje je dokazovati zakonito imetništvo nematerializiranega kot materializiranega vrednostnega papirja – na primer pri prinosniški delnici. Če je treba izvesti spremembe v sestavinah papirja ali zamenjati papir, ni treba, da vsak imetnik nematerializiranega vrednostnega papirja predloži svoj papir izdajatelju.

Materializirani vrednostni papir mora imeti naslednje bistvene sestavine:

1. označbo vrste vrednostnega papirja;
2. firmo in sedež oziroma ime in prebivališče izdajatelja vrednostnega papirja;
3. firmo ali ime osebe, na katero se glasi, oziroma ki odreja, na koga se vrednostni papir glasi, ali označbo, da se vrednostni papir glasi na prinosnika;

4. natančno označeno obveznost izdajatelja, ki izhaja iz vrednostnega papirja;
5. kraj in datum izdaje vrednostnega papirja, pri tistih, ki so izdani v seriji, pa tudi njegovo serijsko številko;
6. podpis izdajatelja vrednostnega papirja oziroma faksimile podpisa izdajatelja vrednostnega papirja, izdanega v seriji.

S posebnim zakonom so lahko za posamezne vrednostne papirje določene tudi druge bistvene sestavine.

Listina, ki ne vsebuje katerekoli izmed bistvenih sestavin, ni vrednostni papir (213. člen OZ).

Podobna vsebina je predpisana za nematerializirane vrednostne papirje, pri čemer nematerializirani vrednostni papir ne vsebuje podpisa izdajatelja, temveč podatek o datumu vpisa vrednostnega papirja v centralni register (7. člen ZNVP-1).

Pravica iz vrednostnega papirja nastane, se prenese, uveljavlja skupaj z vrednostnim papirjem.

Obveznost iz vrednostnega papirja nastane v trenutku, ko izdajatelj izroči vrednostni papir upravičencu (214. člen OZ).

Nematerializirani vrednostni papir nastane, ko se v centralnem registru prvič vpiše na račun imetnika, in obstaja, dokler se iz centralnega registra ne izbriše (drugi odstavek 4. člena ZNVP-1). Nematerializirani vrednostni papirji se izdajo na zahtevo izdajatelja, ki vsebuje vse bistvene sestavine, ki jih za posamezno vrsto nematerializiranega vrednostnega papirja določa zakon, količino nematerializiranih vrednostnih papirjev, ki naj se izda, in podpis izdajatelja (prvi odstavek 19. člena ZNVP-1).

Glede na označbo upravičenca iz vrednostnega papirja se vrednostni papir lahko glasi:

- na prinosnika ali imetnika (imetniški ali prinosniški vrednostni papir),
- na ime (imenski vrednostni papir) ali
- po odredbi (ordrski vrednostni papir ali vrednostni papir po odredbi, 214. člen OZ).

Pravica iz *vrednostnega papirja na prinosnika* se prenaša z njegovo izročitvijo (218. člen OZ).

Pravica iz *vrednostnega papirja po odredbi* se prenaša s pisno izjavo na papirju - z *indosamentom*. Indosament, s katerim pravico iz papirja pridobi novi upravičenec – indosant, napiše in podpiše prenosnik (indosant). Indosament je lahko popoln, blanko in na prinosnika.

Popolni indosament vsebuje izjavo o prenosu, firmo ali ime osebe, na katero se pravica iz vrednostnega papirja prenaša (indosatar), in podpis prenosnika (indosant), lahko pa vsebuje tudi druge podatke (kraj in datum idr.).

Blanko indosament vsebuje le podpis indosanta.

Pri prenosu vrednostnega papirja z indosamentom na prinosnika, se namesto imena indosatarja zapiše beseda »prinosniku« ali druga oznaka, ki pomeni isto.

Indosament na prinosnika velja kot blanko indosament.

Ničen je delni indosament (221. člen OZ).

Zadnji indosatar dokazuje svojo pravico iz vrednostnega papirja z nepretrgano vrsto indosamentov. Prenos vrednostnega papirja po odredbi z indosamentom se prepoveduje z izrazom »ne po odredbi« ali s podobno klavzulo, ki ima enak pomen.

Pravica iz vrednostnega papirja, za katerega je prenos z indosamentom prepovedan, se sme prenesti samo s cesijo. Prenos z indosamentom lahko prepovesta izdajatelj in indosant (226. člen OZ).

Pravica iz vrednostnega papirja na ime se prenaša samo s *cesijo*, razen če poseben zakon določa, da se pravica iz vrednostnega papirja na ime lahko prenaša tudi z indosamentom. Cesija se opravi z označbo novega imetnika na samem papirju (zapiše se njegova firma ali ime) in podpisom prenosnika na papirju, če pa izdajatelj vodi register vrednostnih papirjev, je treba vpisati prenos v ta register (219. člen OZ).

Tudi zadnji cesionar dokazuje svojo pravico z nepretrgano vrsto cesij (drugi odstavek 225. člena OZ). Prenos pravic iz vrednostnega papirja na ime, bodisi s cesijo ali z indosamentom, nima učinka nasproti izdajatelju, dokler ta ni pisno obveščen o tem oziroma dokler ta prenos ni vpisan v morebitni register vrednostnih papirjev na ime, ki ga vodi izdajatelj (drugi odstavek 223. člena OZ).

Terjatev iz vrednostnega papirja je vezana na sam papir in gre njegovemu zakonitemu imetniku. Domneva se, da je *zakoniti imetnik vrednostnega papirja na prinosnika* prinosnik.

Zakoniti imetnik vrednostnega papirja na ime ali po odredbi je tisti, na katerega se vrednostni papir glasi oziroma tisti, na katerega je bil pravilno prenesen.

Pošteni pridobitelj vrednostnega papirja na prinosnika postane njegov zakoniti imetnik in pridobi pravico do terjatve, ki je zapisana na njem, tudi če je vrednostni papir odšel iz rok izdajatelja oziroma prejšnjega imetnika brez njegove volje (216. člen OZ).

S prenosom pravic iz vrednostnega papirja pridobi novi imetnik vse pravice, ki jih je imel prejšnji imetnik (prvi odstavek 223. člena OZ).

Ugovori, ki jih ima izdajatelj proti imetniku vrednostnega papirja, so omejeni. Zoper zahtevke imetnika vrednostnega papirja na prinosnika ali po odredbi sme izdajatelj uveljavljati le tiste ugovore, ki zadevajo izdajo samega papirja, kot je ponaredba; nato ugovore, ki izhajajo iz vsebine samega papirja, kot so roki ali pogoji; končno ugovore, ki jih ima proti samemu imetniku papirja, kot so pobotanje, pomanjkljivost z zakonom predpisanega postopka za pridobitev vrednostnega papirja in pomanjkanje pooblastila.

Izdajatelj lahko uveljavlja zoper zahtevek imetnika, kateremu je izročil vrednostni papir, napake pravnega posla, na podlagi katerega je bil prenos opravljen, vendar teh napak ne more uveljavljati zoper zahtevek kakšnega poznejšega imetnika.

Če pa je imetnik vrednostnega papirja ob prejemu papirja od svojega prednika vedel ali bi bil moral vedeti, da mu ta izroča vrednostni papir, da bi se izognil ugovoru, ki ga ima izdajatelj proti njemu, lahko izdajatelj uveljavlja ta ugovor tudi proti imetniku papirja. (233. člen OZ).

Cedent oziroma indosant ne odgovarja za neizpolnitev obveznosti izdajatelja, razen če zakon drugače določa ali če je nasprotno določilo zapisano na samem vrednostnem papirju (tretji odstavek 223. člena OZ).

Vrednostni papir se lahko prenese tudi kot prenos pooblastila oziroma kot prenos v zastavo. Pri prenosu pooblastila se zapiše klavzula »vrednost v pooblastilu«, pri prenosu v zastavo pa »vrednost v zastavo« ali kaj podobnega.

Imetnik vrednostnega papirja, ki je bil nanj prenesen kot »prenos pooblastila« ali kot »prenos v zastavo«, lahko izvršuje vse pravice, ki iz njega izvirajo, vendar sme papir prenesti na drugega le kot prenos pooblastila (224. člen OZ).

S posebnim zakonom ali izjavo izdajatelja, zapisano na samem vrednostnem papirju na ime, se lahko prepove kakršenkoli njegov prenos (226. člen OZ).

Vrednostni papir na prinosnika ali po odredbi lahko izdajatelj na zahtevo in stroške imetnika spremeni v vrednostni papir na ime.

Če spremembe ni izrecno prepovedal, lahko izdajatelj na zahtevo in stroške imetnika spremeni vrednostni papir na ime v vrednostni papir na prinosnika ali po odredbi (227. člen OZ).

Vrednostni papir na ime sme cedent oziroma indosant prenesti le na določeno osebo.

Vrednostni papir po odredbi sme indosant prenesti z indosamentom na prinosnika, če s posebnim zakonom ni določeno drugače.

Vrednostni papir na prinosnika se lahko z indosamentom prenese tudi na določeno osebo (228. člen OZ).

Vrednostni papirji so lahko serijski ali neserijski.

Vrednostni papirji, izdani v seriji, se na zahtevo in stroške imetnika lahko združijo v enega ali več vrednostnih papirjev.

Vrednostni papir se na zahtevo in stroške imetnika lahko razdeli na več vrednostnih papirjev manjšega zneska, ki pa ne smejo biti nižji od najnižjega apoena papirja, izdanega v tej seriji (229. člen OZ).

Obveznost iz vrednostnega papirja preneha, ko jo izdajatelj papirja izpolni zakonitemu imetniku. Terjatev iz vrednostnega papirja preneha tudi, če vrednostni papir pripade izdajatelju, razen če ni s posebnim zakonom drugače določeno

Pošteni izdajatelj vrednostnega papirja na prinosnika je z izpolnitvijo prinosniku prost obveznosti tudi takrat, ko ta ni njegov zakoniti imetnik (230. člen OZ).

Če izdajatelj vrednostnega papirja na prinosnika ve ali bi moral vedeti, da prinosnik ni zakoniti imetnik papirja in da tudi nima njegovega pooblastila, mora odkloniti izpolnitev, sicer odgovarja za škodo. Izdajatelj vrednostnega papirja ne more veljavno izpolniti svoje obveznosti, če mu je pristojni organ to prepovedal ali če ve ali bi moral vedeti, da je uveden postopek za amortizacijo ali neveljavnost vrednostnega papirja (231. člen OZ).

Vrednostni papirji niso izkazni znaki in izkazni papirji.

Izkazni papirji so listine, ki vsebujejo določeno obveznost za njihovega izdajatelja, na katerih pa ni označen upnik in tudi ne izhaja iz njih ali iz okoliščin, v katerih so bile izdane, da jih ni mogoče odstopiti drugemu (na primer železniške vozovnice, gledališke in druge vstopnice, bone in podobno). Za izkazne papirje se smiselno uporabljajo ustrezne določbe o vrednostnih papirjih (234. člen OZ).

Izkazni znaki so znaki, ki so sestavljeni iz kosa papirja, kovine ali drugega materiala, na katerih je običajno vtisnjena številka ali navedeno število oddanih predmetov in ki običajno ne vsebujejo kaj določenega o obveznosti njihovega izdajatelja. Ti znaki so namenjeni le za to, da pokažejo, kdo je upnik v razmerju, pri katerega nastanku so bili izdani. Izdajatelj izkaznega znaka je prost obveznosti, če jo v dobri veri izpolni prinosniku. Vendar je povezava med znakom in pravico rahlejša: za prinosnika ne velja domneva, da je on pravi upnik ali da je upravičen zahtevati izpolnitev, in mora v sporu to dokazati. Upnik lahko zahteva izpolnitev obveznosti, čeprav je izgubil izkazni znak (235. člen OZ).

Pojmi: vrednostni papir, materializirani in nematerializirani vrednostni papir, obveznostni, stvarnopravni in korporacijski vrednostni papirji, imenski, ordrski (po odredbi) in imetniški

(prinosniški) vrednostni papirji, nastanek obveznosti iz materializiranega in nematerializiranega vrednostnega papirja, prenos vrednostnih papirjev, indosament, blanko indosament, indosant, indosatar, ugovori izdajatelja proti imetniku vrednostnega papirja, prenos pooblastila, prenos v zastavo, klavzula o prepovedi indosamenta, spremembe pri prenosu vrednostnih papirjev, serijski in neserijski vrednostni papirji, združitev in delitev vrednostnih papirjev, prenehanje obveznosti iz vrednostnih papirjev, izkazni papirji, izkazni znaki.

6.26.2 Menica

Menica je obveznostnopravni vrednostni papir, na podlagi katerega upravičenec lahko uveljavlja denarno terjatev do meničnega dolžnika.

Zakon o menici ureja trasirano in lastno menico.

Trasirana menica (trata) je brezpogojno nakazilo, s katerim izdajatelj menice (trasant) poziva tretjo osebo (trasata), naj sprejme in ob dospelosti izpolni obveznost plačila določene menične vsote meničnemu upravičencu (remitentu).

Lastna (solo) menica pa je menica, s katero se izdajatelj zavezuje, da bo sam izpolnil obveznost plačila menične vsote meničnemu upravičencu (remitentu).

Trasirana menica obsega:

1. označbo, da je menica, napisano v samem besedilu listine v jeziku, v katerem je menica sestavljena,
2. nepogojno nakazilo, naj se plača določena vsota denarja; če je napisana menična vsota s črkami in številkami, in sicer različno, velja vsota, zapisana s črkami; če pa je napisana menična vsota večkrat s črkami ali večkrat s številkami, velja najmanjša vsota,
3. ime tistega, ki naj plača (trasat),
4. navedbo dospelosti; če dospelost ni navedena, se trasirana menica šteje za menico na vpogled,
5. kraj, kjer je treba plačati; če ni posebne navedbe, se šteje kraj, ki je naveden poleg trasatovega imena, za plačilni kraj in obenem za trasatovo prebivališče,
6. ime tistega, kateremu ali po čigar odredbi je treba plačati (remitent),
7. navedbo dneva in kraja izdaje menice,
8. podpis tistega, ki je izdal menico (trasant): če ni naveden kraj izdaje, se šteje menica za izdano v kraju, ki je naveden poleg trasantovega podpisa (1. člen Zakona o menici - ZM).

Lastna menica obsega:

1. označbo, da je menica, napisano v samem besedilu listine v jeziku, v katerem je menica sestavljena,
2. nepogojno obljubo, da se bo plačala določena vsota denarja,
3. navedbo dospelosti (če dospelost ni navedena, se menica šteje za menico na vpogled),
4. kraj, kjer je treba plačati (če ni drugače določeno, velja kraj izdaje za plačilni kraj in kraj izdajateljevega prebivališča),
5. ime tistega, kateremu ali po čigar odredbi je treba plačati,
6. navedbo dneva in kraja, kjer je lastna menica izdana,
7. podpis tistega, ki izdaja menico (izdajatelj, 107. člen MZ).

Za lastno menico se uporabljajo smiselno vse določbe o trasirani menici, razen tistih, ki se izrecno nanašajo na trasata.

Dospelost je v menici lahko označena samo na enega od štirih načinov.

Menica se lahko izda:

- na vpogled (menica vpoglednica: je plačljiva ob predložitvi, predložiti jo je treba najkasneje v enem letu od izdaje),
- na določen čas po vpogledu (menica povpoglednica: je plačljiva v določenem času po akceptu ali protestu),
- na določen čas po dnevu izdaje (menica oddnevnica),
- na določen dan (menica dnevnic).

Nične so menice, v katerih je dospelost drugače določena, kakor tudi menice z več dospelostmi (32. člen ZM).

Listina, v kateri ne bi bilo katere koli izmed sestavin, se ne šteje za trasirano menico, razen če zakon določa vsebino posamezne sestavine za primer, da ta sestavina v listini ni navedena (domnevne bistvene menične sestavine, Žiberna in Ivanjko, 1993, str. 40).

Menica ima lahko tudi neobvezne sestavine, zlasti kritno in valutno klavzulo, klavzulo o prenosnosti in klavzulo o številu meničnih izvodov.

Kritna klavzula označuje razmerje med trasantom in trasatom (na primer »obremenite moj račun«). Ker je menična zaveza neodvisna od posla, na katerem je bila menica izdana (abstraktnost menične zaveze), kritna klavzula ni obvezna. Osebe, od katerih se zahteva, da izpolnijo svoje zaveze iz menice, ne morejo uveljaviti zoper njenega imetnika ugovorov, ki so utemeljeni v njihovih osebnih razmerjih s trasantom ali s kakšnim prejšnjim imetnikom menice, razen če ni sedanji imetnik menice ravnal, ko jo je pridobil, zavestno v dolžnikovo škodo (16. člen ZM).

Valutna klavzula označuje razmerje med trasantom in remitentom (na primer »vrednost prejeta v blagu«, »vrednost prejeta v gotovini«). Klavzula »po obvestilu« pomeni, da trasat akceptira in plača menico, potem ko ga trasant obvesti. Nasproten pomen ima klavzula »brez obvestila«.

Klavzula o prenosnosti menice (»plačajte po nalogu«) ni obvezna sestavina, saj je menico mogoče indosirati, tudi če te klavzule ne vsebuje. Če pa menica vsebuje klavzulo o neprenosnosti (»ne po nalogu«, rekta klavzulo), menica ni prenosna.

Klavzula o številu meničnih izvodov (»prva menica«, »druga menica« itd.) je potrebna, da se več izvodov šteje za eno menico, sicer se vsak izvod šteje za samostojno menico (63. člen ZM).

Trasirana menica je lahko plačljiva pri tretji osebi, bodisi v trasatovem prebivališču, bodisi v drugem kraju (domicilirana trasirana menica, 4. člen ZM).

Obrestovanje menice je dopustno samo, če je trasirana menica plačljiva ob vpogledu ali na določen čas po vpogledu. Samo tedaj sme trasant odrediti, da se vsota, navedena v njej, obrestuje. V vsaki drugi menici se šteje odreditev obresti za nezapisano. V menici je treba navesti obrestno mero; če se to ne stori, se šteje, kakor da odredba o obrestih ni napisana. Obresti teko od dne izdaje menice, če ni navedeno kaj drugega (5. člen ZM).

Trasant je odgovoren za akcept in plačilo menice. Odgovornosti za akcept se lahko oprosti. Nasprotno pa se šteje vsaka odredba, s katero bi se hotel oprostiti odgovornosti za plačilo, za nezapisano (9. člen ZM).

Vsaka menica se lahko prenese z indosamentom, tudi če ni izrecno trasirana po odredbi.

Če zapiše trasant v menici besede »ne po odredbi« ali drug izraz, ki pomeni isto, se menica prenese lahko samo v obliki in z učinkom navadnega odstopa (cesije).

Indosament se mora napisati na menico ali na list, ki je zvezan z njo (alonž), indosant ga mora podpisati. Ni treba, da navaja indosament koristnika, lahko pa sestoji tudi iz samega podpisa indosanta (indosament in blanko). V tem primeru mora biti indosament, da je veljaven, napisan na hrbtu menice ali na alonži (12. člen ZM).

Z indosamentom se prenašajo vse pravice, ki izvirajo iz menice (prenosna funkcija indosamenta).

Če indosament ni izpolnjen (blanko), sme imetnik menice:

1. izpolniti indosament in blanko bodisi s svojim imenom bodisi z imenom druge osebe,
2. menico dalje indosirati blanko ali na ime druge osebe,
3. predati menico tretji osebi, ne da bi izpolnil indosament in blanko in ne da bi postavil nov indosament (13. člen ZM).

Značilnost menice je, da oseba, ki prenese menico na drugega upravičenca, postane sama odgovorna za akcept in plačilo menice, razen če ni v indosamentu odrejeno drugače (*garancijska funkcija indosamenta*, 14. člen ZM).

Kdor ima menico v rokah, se šteje za njenega zakonitega imetnika, če dokaže svojo pravico z nepretrgano vrsto indosamentov (*legitimacijska funkcija indosamenta*). To velja tudi, če je poslednji indosament in blanko. Če pride za indosamentom in blanko drug indosament, se šteje, da je pridobil podpisnik tega drugega indosamenta menico z indosamentom in blanko.

Če ima indosament pripombo »vrednost za izterjavo«, »za inkaso«, »kot pooblastilo« ali kakršno koli drugo pripombo, ki pomeni naročilo, lahko imetnik menice izvaja vse pravice, ki izvirajo iz nje, indosirati pa sme menico le kot prenos pooblastila. Menični zavezanci smejo uveljaviti v takem primeru zoper imetnika menice samo tiste ugovore, ki se smejo uveljaviti zoper indosanta (17. člen ZM). Če je v indosamentu pripomba »vrednost za varnost«, »vrednost za zastavo« ali kakršna koli druga pripomba, ki pomeni zastavitev, sme izvajati imetnik menice, vse pravice, ki izvirajo iz menice, vendar sme menico indosirati samo kot prenos pooblastila. Menični zavezanci ne morejo uveljaviti v takem primeru zoper imetnika menice ugovorov, ki so utemeljeni v njihovih osebnih razmerjih z indosantom, razen če ni ravnal imetnik, ko je pridobil menico, zavestno v dolžnikovo škodo (18. člen ZM).

Z akceptom se trasat zaveže, plačati menico ob dospelosti (27. člen ZM).

Akcept se piše na samo menico in se izraža z besedo »priznam«, »sprejeta« ali z drugo besedo, ki pomeni isto; akcept podpiše trasat. Tudi sam trasatov podpis na licu menice velja za akcept (24. člen ZM).

Imetnik trasirane menice, pa tudi tisti, ki jo samo ima v rokah, jo sme predložiti trasatu prav do dospelosti zaradi akceptiranja v njegovem prebivališču. Trasant lahko tudi prepove predložitev menice v akceptiranje, če to ni trasirana menica, plačljiva pri tretji osebi ali v drugem kraju, kakor v kraju, v katerem prebiva trasat, ali če ni trasirana menica na določen čas po vpogledu (21. člen ZM).

Menica, trasirana na določen čas po vpogledu, se mora predložiti zaradi akceptiranja v enem letu od dneva izdaje (22. člen ZM).

Plačilo menice lahko tretja oseba, pa tudi oseba, ki je menico že podpisala, zavaruje za vso menično vsoto ali za določen njen del z avalom (menično poroštvo). Aval se izraža z besedama »per aval«, »kot porok« ali s katerim koli drugim izrazom, ki pomeni isto. Za aval zadostuje

podpis na licu menice, razen če ne gre za trasatov ali trasantov podpis. Iz avala mora biti razvidno, za koga je dan. Če to ni razvidno, velja, da je dan za trasanta (29. in 30. člen ZM).

Ko trasat plača menico, sme zahtevati od imetnika, naj mu jo izroči s potrdilom na njej, da je plačana (38. člen ZM).

Imetnik menice ima regres zoper indosante, trasanta in ostale zavezance:

1. ob dospelosti: če menica ni plačana v celoti ali deloma;
2. pred dospelostjo:
 - a) če je bil akcept popolnoma ali deloma odklonjen;
 - b) če je pred akceptom ali po akceptu uveden stečaj oziroma prisilna likvidacija nad premoženjem trasata ali če trasat ustavi plačila, četudi ta ustavitev ni ugotovljena s sodno odločbo, ali če je ostala izvršba nad njegovim premoženjem brezuspešna;
 - c) če je uveden stečaj oziroma prisilna likvidacija nad premoženjem trasanta menice, ki se ne sme predložiti zaradi akceptiranja (43. člen ZM).

Delna ali popolna odklonitev akcepta, kakor tudi delna ali popolna odklonitev plačila se mora ugotoviti z javno listino (protest zaradi neakceptiranja ali zaradi neplačila, 43. člen ZM).

Vendar lahko trasant, indosant ali avalist z odredbo »brez stroškov«, »brez protesta« ali s kakršno koli drugo ustrezno odredbo, napisano in podpisano na menici, oprosti njenega imetnika dolžnosti, napraviti zaradi izvajanja regresa protest zaradi neakceptiranja ali neplačila (45. člen ZM).

O odklonitvi akcepta ali plačila mora obvestiti imetnik menice svojega indosanta in trasanta v štirih delavnikih po dnevu protesta ali po dnevu, ko se je menica predložila, če je v njej odredba »brez stroškov«.

Vsak indosant mora v dveh delavnikih po dnevu prejetega obvestila sporočiti to obvestilo indosantu, ki je pred njim, ter navesti imena in naslove tistih, ki so dali prejšnja obvestila, in tako dalje po vrsti prav do trasanta (44. člen ZM).

Vsi tisti, ki so menico trasirali, akceptirali, indosirali ali avalirali, so odgovorni imetniku menice solidarno. Imetnik menice ima pravico, postopati zoper vse te osebe posamezno ali zoper več izmed njih ali zoper vse skupaj; pri tem pa ni dolžan držati se reda, po katerem so se zavezali. Isto pravico ima vsak podpisnik menice, ki jo je izkupil (46. člen ZM).

Trasant, indosant ali avalist sme v menici navesti osebo, ki naj po potrebi akceptira ali plača (intervenient, 54. člen ZM).

Vsi meničnopравни zahtevki zoper akceptanta zastarajo čez 3 leta od dospelosti.

Menično-pravni zahtevki imetnika menice zoper indosante in zoper trasanta zastarajo čez leto dni od dne pravočasno napravljenega protesta, če pa je na menici odredba »brez stroškov«, od dospelosti.

Menično-pravni zahtevki indosantov drugih zoper druge in zoper trasanta zastarajo čez 6 mesecev od dne, ko je indosant menico izkupil, ali od dne, ko se je uvedel zoper njega postopek pri sodišču (78. člen ZM).

Pojmi: menica, trasirana (trata) in lastna (solo) menica, trasant, trasat, remitent, dospelost menice, menica vpoglednica, menica povpoglednica, menica dnevnic, menica oddnevnic, neobvezne menične klavzule, kritna in valutna klavzula, klavzula o prenosnosti, rekta klavzula, klavzula o številu meničnih izvodov, obrestovanje menice, odgovornost za akcept in plačilo

trasirane menice, indosament in cesija menice, indosament in blanko, prenosna, garancijska in legitimacijska funkcija indosamenta, prenos menice kot pooblastilo ali v zastavo, akcept, aval, regres imetnika menice zoper indosante, trasante in druge zavezance, protest zaradi neakceptiranja ali neplačila, klavzula »brez protesta« ali »brez stroškov«, intervenient, zastaranje meničnih zahtevkov.

6.26.3 Ček

Ček obsega:

1. označbo, da je ček, napisano v samem besedilu listine, ali če je listina izdana v tujem jeziku, izraz, ki v tem jeziku ustreza pojmu čeka,
2. nepogojno nakazilo, naj se plača določena vsota denarja iz trasantovega kritja,
3. ime tistega, ki naj plača (trasat),
4. kraj, kjer je treba plačati (če ni posebne navedbe, se šteje kraj, ki je naveden poleg trasatovega imena, za plačilni kraj),
5. navedbo dneva in kraja izdaje čeka,
6. podpis tistega, ki je ček izdal (trasant), če v čeku ni naveden kraj izdaje, se ček šteje za izdanega v kraju, ki je naveden poleg trasantovega imena (1. in 3. člen Zakona o čeku - ZČ).

Ček se sme trasirati samo na tisto osebo, pri kateri ima trasant kritje, s katerim lahko razpolaga po čeku na podlagi izrečenega ali tihega sporazuma s to osebo. Trasant, ki izda nepokrit ček, mora dati imetniku čeka popolno odškodnino (4. člen ZČ).

Ček, ki je plačljiv v državi, se sme trasirati samo na banko (prvi odstavek 2. člena ZČ).

Odreditev obresti v čeku se šteje za nezapisano (četrti odstavek 3. člena ZČ).

Ček se lahko glasi na ime, po odredbi ali na prinosilca (prvi odstavek 5. člena ZČ).

Ček se plača ob vpogledu. Listina, v kateri bi bila dospelost naznačena drugače, ni ček (11. člen ZČ).

Ček, ki se ima plačati v naši državi, je treba trasatu predložiti v plačilo od dne izdaje:

1. v osmih dneh, če je kraj izdaje in plačila v naši državi isti; če pa je različen, v petnajstih dneh,
2. v dvajsetih dneh, če je ček izdan v drugi evropski državi,
3. v štiridesetih dneh, če je izdan ček v državi izven Evrope, in sicer na obalah Sredozemskega ali Črnega morja ali na otokih v njima,
4. v sedemdesetih dneh, če je izdan ček v drugi izvenevropski državi.

Imetnik čeka ima zoper indosante, trasanta in avaliste regres, če se ček, predložen o pravem času, ne plača. Predložitev v plačilo in neplačilo je treba ugotoviti: z javno listino (»protest zaradi neplačila«), s podpisano trasatovo izjavo na čeku, s katero odreka plačilo, z navedbo dneva, ko je bil ček predložen, ali z datiranim potrdilom zavoda za obračunavanje, s katerim se ugotavlja, da je bil ček predložen o pravem času in da ni poravnan z obračunom (19. člen ZČ).

Pojmi: ček, trasat, obrestovanje čeka, dospelost čekovne obveznosti, rok za predložitev čeka trasatu, regres imetnika čeka zoper avaliste, trasanta in indosante.

7 OSNOVE PRAVA INTELEKTUALNE LASTNINE

7.1 Uvod

Pravo intelektualne lastnine zajema:

- avtorske in sorodne pravice (*avtorsko pravo*),
- *pravice industrijske lastnine* in
- *nekater druge pravice, ki se nanašajo na specifična tehnična področja in zaradi posebnosti potrebujejo posebne oblike varstva* (na primer topografija polprevodniških vezij in varstvo novih rastlinskih sort).

Pojmi: intelektualna lastnina, avtorsko pravo, industrijska lastnina, topografija polprevodniških vezij in varstvo novih rastlinskih sort.

7.2 Avtorsko pravo

7.2.1 Avtorske pravice

Avtorska pravica je pravica intelektualne lastnine, ki pripada avtorju na podlagi same stvaritve dela, ne da bi bila potrebna odločba državnega organa ali registracija (na primer vpis pravice v register).

Avtorsko delo je individualna intelektualna stvaritev s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki je na kakršenkoli način izražena (na primer kot npr. govori, pridige, predavanja in druga govorjena dela, leposlovna dela, članki, priročniki, študije, računalniški programi in druga pisana dela, glasbena dela z besedilom ali brez njega, gledališka, gledališko-glasbena in lutkovna dela, slike, kipi in druga likovna dela, fotografska dela, arhitekturna dela, avdiovizualna dela, 5. člen Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah, ZASP).

Avtor je fizična oseba, ki je ustvarila delo. Za avtorja velja tisti, katerega ime, psevdonim ali znak je na običajen način naveden na delu ali pri objavi dela, dokler se ne dokaže nasprotno (10. in 11. člen ZASP).

Objava v avtorskem pravu pomeni, da je avtorsko delo ali predmet sorodne pravice z dovoljenjem upravičenca postalo dostopno javnosti (3. člen ZASP).

Če avtor ni znan, se šteje, da je upravičen do uveljavljanja avtorskih pravic tisti, ki delo izda. Če tudi ta ni naveden, je upravičen tisti, ki je delo objavil.

Avtorska pravica je enovita pravica na avtorskem delu, iz katere izvirajo upravičenja treh vrst:

1. izključna osebna upravičenja, ki varujejo duhovne in osebne vezi avtorja z njegovim delom (*moralne avtorske pravice*),
2. izključna premoženjska upravičenja, ki varujejo premoženjske interese avtorja (*materialne avtorske pravice*) in
3. druga upravičenja avtorja (*druge pravice avtorja*).

Moralne avtorske pravice zajemajo predvsem izključno pravico avtorja, da odloči ali, kdaj in kako bo njegovo delo prvič objavljeno ali naj se pri objavi dela navede njegovo avtorstvo in s kakšno oznako. *Izdaja* pa pomeni, da je zadostno število že izdelanih primerkov dela ali predmeta sorodne pravice z dovoljenjem upravičenca ponujenih javnosti ali danih v promet.

Avtor ima tudi izključno moralno pravico, da se upre skazitvi in vsakemu drugemu posegu v svoje delo ali vsaki uporabi svojega dela, če bi ti posegi ali ta uporaba lahko okrnili njegovo osebnost, da je priznan kot avtor svojega dela. Avtor je tudi upravičen, da v razmerju do imetnika materialne avtorske pravice prekliče to pravico, če ima za to resne moralne razloge in če predhodno imetniku povrne škodo, ki mu s tem nastane (t. i. *pravica skesanja*, 16. do 20. člen ZASP).

Premoženjski interesi avtorja so v avtorskem pravu zavarovani s praviloma izključno pravico avtorja, da dovoljuje ali prepoveduje uporabo svojega dela in primerkov svojega dela.

Uporaba dela zajema:

- uporabo dela v *telesni obliki* (zlasti *pravico reproduciranja*),
- uporabo dela v *netelesni obliki* (*priobčitev javnosti*), zlasti pravico javnega izvajanja, pravico javnega prenašanja, pravico javnega predvajanja s fonogrami in videogrami, pravico javnega prikazovanja, pravico radiodifuznega oddajanja, pravico radiodifuzne retransmisije, pravico sekundarnega radiodifuznega oddajanja in pravico dajanja na voljo javnosti,
- uporabo v *spremenjeni obliki*, zlasti pravico predelave in pravico avdiovizualne priredbe.

Uporaba primerkov avtorskega dela obsega pravico distribuiranja in pravico dajanja v najem (22. člen ZASP).

Pravica reproduciranja je izključna pravica, da se delo fiksira na materialnem nosilcu ali drugim primerku, in sicer neposredno ali posredno, začasno ali trajno, delno ali v celoti ter s kakršnimkoli sredstvom ali v katerikoli obliki (na primer članek ali drugo književno oziroma znanstveno delo se grafično razmnoži, arhitekturni objekt se zgradi ali izvede, slika se fotografira, recitacija književnega dela ali izvedba glasbenega dela se tonsko ali vizualno snema, računalniški program se shrani v elektronski obliki, 23. člen ZASP).

Pravica distribuiranja je izključna pravica, da se izvirnik ali primerki dela dajo v promet s prodajo ali drugačno obliko prenosa lastninske pravice ali s tem namenom ponudijo javnosti, in da se primerki dela uvozijo v določeno državo zaradi nadaljnjega distribuiranja (24. člen ZASP).

Avtorska pravica kot celota ni prenosljiva. Zakon prepoveduje avtorju, da prenese na druge osebe moralne avtorske pravice, lahko pa avtor s pogodbo ali drugim pravnim poslom prenese na druge osebe posamične materialne avtorske pravice in druge pravice avtorja, če ni z zakonom drugače določeno. Avtorska pravica kot celota, razen pravice skesanja, pa se lahko deduje (68. in 69. člen ZASP).

Pojmi: avtorska pravica, avtorsko delo, avtor, domneva avtorstva, moralne, premoženjske in druge avtorske pravice, objava, izdaja, uporaba avtorskega dela, uporaba primerkov avtorskega dela, uporaba dela v telesni obliki, pravica reproduciranja, pravica distribuiranja, dedovanje in drugačen prenos avtorske pravice.

7.2.2 Omejitve avtorske pravice

Avtorska pravica je vsebinsko in časovno omejena.

Zakon določa pogoje, pod katerimi je dopustno brez prenosa ustrezne materialne avtorske pravice, vendar ob plačilu primerne nadomestila, reproducirati objavljene članke, dele avtorskih del ali avtorska dela *za pouk in potrebe periodike* (zakonite licence, 47. člen ZASP).

Posebni pogoji in omejitve so določeni tudi za *prosto uporabo že objavljenih del* za namene, določene v zakonu, na primer *za namen obveščanja javnosti* (na primer reprodukcija javnih političnih govorov pred državnimi organi), *za namene pouka* (na primer javno izvajanje objavljenih del na brezplačnih šolskih slovesnostih), *za zasebno reproduciranje* (na primer fotokopiranje), *citiranje, prosto predelavo* (na primer lastna predelava, ki ni dostopna javnosti) in *za potrebe uradnih postopkov* (48. do 57. člen ZASP).

Določba o citiranju iz Zakona o avtorski in sorodnih pravicah se glasi:

»Citati

51. člen

1. Navajanje odlomkov objavljenega dela ali posamičnih objavljenih del s področij fotografije, likovne umetnosti, arhitekture, uporabne umetnosti, industrijskega oblikovanja in kartografije je prosto, če je to potrebno z namenom ponazoritve, soočenja ali napotitve.
2. V primerih iz prejšnjega odstavka je treba navesti vir in avtorstvo dela, če je navedeno na uporabljenem delu.«

Avtorska pravica je omejena tudi časovno in traja za čas avtorjevega življenja in 70 let po njegovi smrti.

Kadar je delo ustvarilo več avtorjev, se rok trajanja računa od smrti soavtorja, ki je umrl zadnji.

V nekaterih primerih se trajanje avtorske pravice računa od zakonite objave dela. Avtorska pravica na kolektivnih delih traja 70 let po zakoniti objavi dela. Avtorska pravica na anonimnih in psevdonimnih delih traja 70 let po zakoniti objavi dela, razen če psevdonim ne dovoljuje nobenega dvoma o tem, kdo je avtor, ali če avtor med trajanjem avtorske pravice odkrije svojo identiteto (61. do 64. člen ZASP).

Prenos posamičnih materialnih avtorskih pravic ali posamičnih drugih pravic avtorja je lahko vsebinsko, prostorsko ali časovno omejen.

Prenos je lahko *neizključen*, če upravičuje imetnika, da na dogovorjeni način uporablja delo poleg avtorja ali drugih imetnikov, ali *izključen*, če upravičuje imetnika, da na dogovorjeni način uporablja delo ob izključitvi avtorja in vseh drugih oseb.

Pravni posli, s katerimi se prenašajo materialne avtorske pravice ali druge pravice avtorja ali dajejo dovoljenja, morajo biti v pisni obliki, če ni z zakonom drugače določeno.

Z založniško pogodbo se avtor zaveže prenesti na založnika pravico reproduciranja svojega dela v obliki tiskanja in pravico distribuiranja primerkov dela, založnik pa se zaveže, da mu bo za to plačal honorar ter delo reproduciral in distribuiral (85. do 94. člen ZASP).

S pogodbo o izvedbi se avtor zaveže prenesti uporabniku pravico javnega recitiranja, javne izvedbe ali javne uprizoritve svojega dela, uporabnik pa se zaveže, da bo avtorju za to plačal honorar ter delo recital, izvedel ali uprizoril (95. do 98. člen ZASP).

Z avtorsko pogodbo o naročilu dela se avtor zaveže ustvariti določeno delo in ga izročiti naročniku, naročnik pa se zaveže, da mu bo za to plačal honorar (99. do 100. člen ZASP).

Kadar avtorsko delo ustvari delojemalec pri izpolnjevanju svojih obveznosti ali po navodilih delodajalca (*avtorsko delo iz delovnega razmerja*), se šteje, da so materialne avtorske pravice

in druge pravice avtorja na tem delu izključno prenesene na delodajalca za deset let od dokončanja dela, če ni s pogodbo drugače določeno. Po preteku tega roka pripadejo pravice delojemalcu, delodajalec pa lahko zahteva njihov ponovni izključni prenos proti plačilu primernega nadomestila (101. in 102. člen ZASP).

Pojmi: omejitve avtorske pravice, zakonite licence, prosta uporaba, trajanje avtorske pravice, prenos posamičnih materialnih avtorskih pravic, izključen in neizključen prenos, založniška pogodba, pogodba o izvedbi, avtorska pogodba o naročilu dela, avtorsko delo iz delovnega razmerja.

7.2.3 7.2.3 Posebnosti nekaterih avtorskih del

Za nekatera avtorska dela veljajo posebne določbe.

Takšna dela so na primer avdiovizualna dela (kinematografski, televizijski, risani filmi, kratki glasbeni videofilmi, reklamni in dokumentarni filmi ter druga avdiovizualna dela, izražena v obliki zaporedja povezanih gibljivih slik, z zvokom ali brez, ne glede na vrsto nosilca, na katerem so vsebovana, 103. člen ZASP).

Za *soavtorje* avdiovizualnega dela veljajo:

1. avtor priredbe,
2. pisec scenarija,
3. avtor dialogov,
4. direktor fotografije,
5. glavni režiser,
6. skladatelj filmske glasbe, ki je posebej ustvarjena za uporabo v tem delu (105 člen ZASP).

Razmerja filmskega producenta do soavtorjev avdiovizualnega dela in avtorjev prispevkov ter razmerja med samimi avtorji se urejajo s *pogodbo o filmski produkciji*, ki se sklene v pisni obliki. S sklenitvijo pogodbe o filmski produkciji se šteje, da so soavtorji izključno in neomejeno prenesli na filmskega producenta vse svoje materialne avtorske pravice in druge pravice avtorja na avdiovizualnem delu, njegovem prevodu, njegovih avdiovizualnih predelavah ali pri tem delu nastalih fotografijah, če ni s pogodbo drugače določeno (107. člen ZASP).

Računalniški programi uživajo varstvo, če so individualna dela v tem smislu, da pomenijo lastno intelektualno stvaritev njihovega avtorja (111. člen ZASP).

Kadar računalniški program ustvari delojemalec pri izpolnjevanju svojih obveznosti ali po navodilih delodajalca, ali ga ustvari avtor po avtorski pogodbi o naročilu, se šteje, da so materialne avtorske pravice in druge pravice avtorja na tem programu izključno in neomejeno prenesene na delodajalca ali naročnika, če ni s pogodbo drugače določeno (112. člen ZASP).

Avtorske pravice na računalniških programih so v določenem obsegu omejene. Tako na primer sme upravičeni uporabnik računalniškega programa brez dovoljenja avtorja reproducirati največ dva varnostna primerka programa, če je to potrebno zaradi njegove uporabe. Pod določenimi pogoji sme zakoniti pridobitelj računalniškega programa, če ni v pogodbi drugače določeno in če je to potrebno zaradi uporabe računalniškega programa v skladu z njegovim namenom, tudi odpraviti napake brez dovoljenja avtorja (114. člen ZASP).

Zakon šteje, da krši avtorsko pravico na računalniškem programu vsaka oseba, ki distribuira primerek računalniškega programa, za katerega ve ali bi lahko domnevala, da je nedovoljeni primerek ali ima v posesti primerek računalniškega programa za gospodarske namene, za katerega ve ali bi lahko domnevala, da ni dovoljen (116. člen ZASP).

Pojmi: avdiovizualna dela, soavtorji avdiovizualnega dela, pogodba o filmski produkciji, filmski producent, soavtorji avdiovizualnega dela, računalniški programi kot avtorska dela, varstvo računalniških programov.

7.2.4 Sorodne pravice

Sorodne pravice so pravice, ki jih imajo t. i. *izvajalci*, to so igralci, pevci, glasbeniki, plesalci in druge osebe, ki igrajo, pojejo, podajajo, deklamirajo, nastopajo, interpretirajo ali drugače izvajajo avtorska ali folklorna dela pa tudi režiserji dramskih predstav, dirigenti orkestrov, vodje pevskih zborov, oblikovalci tona ter varietejski in cirkuški umetniki.

Izvajalci, ki sodelujejo pri izvedbi v skupini, kot npr. člani orkestra, zbora, plesnega ali igralskega ansambla ali drugačne skupine, so dolžni pooblastiti enega izmed članov kot svojega zastopnika za dajanje dovoljenj, potrebnih za izvedbo.

Izvajalci imajo pri objavi izvedbe avtorskega dela *moralne pravice* (na primer izključno pravico, da se pri objavi navede njihovo ime ali druga oznaka) in *materialne pravice* (na primer pravico do snemanja in javnega prenašanja svoje žive izvedbe, do reproduciranja fonogramov in videogramov s svojo izvedbo).

Pravice izvajalca trajajo 50 let od datuma izvedbe. Če je bil v tem času posnetek izvedbe zakonito izdan ali zakonito priobčen javnosti, trajajo pravice izvajalca 50 let od tiste prve izdaje ali tiste prve priobčitve, ki se je pripetila najprej.

Proizvajalec fonogramov ima izključno pravico do 1. reproduciranja svojih fonogramov, 2. predelave svojih fonogramov, 3. distribuiranja svojih fonogramov, 4. dajanja v najem svojih fonogramov in 5. dajanja na voljo javnosti svojih fonogramov.

Pravice proizvajalca fonogramov trajajo 50 let, odkar je bil posnetek narejen. Če je bil fonogram v tem času zakonito izdan, trajajo pravice 50 let od take prve izdaje. V primeru, da ni bilo take izdaje, pa je bil fonogram v tem času zakonito priobčen javnosti, trajajo pravice 50 let od take prve priobčitve javnosti.

Filmski producent ima izključno pravico:

1. reproduciranja svojih videogramov,
2. distribuiranja svojih videogramov,
3. dajanja v najem svojih videogramov,
4. javnega prikazovanja svojih videogramov,
5. dajanja na voljo javnosti svojih videogramov.

Pravice filmskega producenta trajajo 50 let, odkar je bil narejen posnetek. Če je bil v tem času videogram zakonito izdan ali zakonito priobčen javnosti, trajajo pravice filmskega producenta 50 let od tiste prve izdaje ali tiste prve priobčitve, ki se je pripetila najprej.

RTV organizacija ima izključno pravico:

1. radiodifuzne retransmisije svojih oddaj,

2. sekundarnega radiodifuznega oddajanja svojih oddaj, če se izvaja na krajih, ki so dostopni javnosti proti plačilu vstopnine,
3. snemanja svojih oddaj,
4. reproduciranja posnetkov svojih oddaj,
5. distribuiranja posnetkov svojih oddaj,
6. dajanja na voljo javnosti posnetkov svojih oddaj.

Pravice RTV organizacij trajajo 50 let od prvega radiodifuznega oddajanja.

Založniki imajo pravico do nadomestila za privatno ali drugo lastno reproduciranje, ta pravica pa traja 50 let od zakonite izdaje dela.

Izdelovalec podatkovnih baz ima izključno pravico:

1. reproduciranja svoje podatkovne baze,
2. distribuiranja primerkov svoje podatkovne baze,
3. dajanja v najem primerkov svoje podatkovne baze,
4. dajanja na voljo javnosti svoje podatkovne baze,
5. drugih oblik priobčitve javnosti svoje podatkovne baze.

Pojmi: sorodne pravice, izvajalci, moralne in materialne pravice izvajalcev, trajanje pravic izvajalcev, pravice proizvajalca fonogramov, trajanje pravic proizvajalca fonogramov, izključne pravice filmskega producenta, trajanje pravic filmskega producenta, izključne pravice RTV organizacij, trajanje pravic RTV organizacij, izključne pravice izdelovalca podatkovnih baz.

7.3 Industrijska lastnina

Pravice industrijske lastnine po slovenskem Zakonu o industrijski lastnini (ZIL-1) so:

- patent,
- dodatni varstveni certifikat,
- model,
- znamka in
- geografska označba (drugi odstavek 1. člena ZIL-1).

Pridobitev posamezne pravice industrijske lastnine v Republiki Sloveniji se zahteva z nacionalno prijavo, vloženo pri *Uradu Republike Slovenije za intelektualno lastnino*. V postopku podelitve ali registracije pravic industrijske lastnine, vzdrževanja njihove veljavnosti in postopkih pri vodenju registrov pravic in drugih registrov izdaja Urad odločbe, sklepe in druge akte.

Pridobitev pravic industrijske lastnine v Republiki Sloveniji se lahko zahteva tudi na podlagi prijav, vloženi v tujini, če je to v skladu z mednarodno pogodbo, ki obvezuje Republiko Slovenijo (3. člen ZIL-1).

Kadar dva ali več prijaviteljev vloži prijave za pridobitev varstva za isti izum, videz izdelka ali znak v Republiki Sloveniji, ima tisti prijavitelj, ki ima zgodnejši datum prijave ali prednostne

pravice, če je ta zahtevana, prednost pred drugim prijaviteljem (*načelo prednosti prve prijave* 4. člen ZIL-1).

Patent se podeli za *izum* s slehernega področja tehnike, ki je nov, na inventivni ravni in industrijsko uporabljen.

Izum je *nov*, če ni obsežen s stanjem tehnike. V stanje tehnike se šteje vse, kar je bilo pred datumom vložitve patentne prijave dostopno javnosti z ustnim ali pisnim opisom, z uporabo ali na katerikoli drug način. Učinek prednostne pravice je, da se datum prednostne pravice šteje kot datum prijave.

Šteje se, da je izum *na inventivni ravni*, če za strokovnjaka predmet izuma očitno ne izhaja iz stanja tehnike.

Izum je *industrijsko uporabljen*, če se predmet izuma lahko proizvede ali uporabi v katerikoli gospodarski dejavnosti, vključno s kmetijstvom (10. do 16. člen ZIL-1).

Patent zagotavlja imetniku izključne pravice.

Če je predmet patenta *proizvod*, ima imetnik patenta pravico, da prepreči tretjim osebam, ki nimajo njegove privolitve, da izdelujejo, uporabljajo, ponujajo v prodajo, prodajajo ali v te namene uvažajo zadevni proizvod.

Če je predmet patenta *postopek*, ima imetnik patenta pravico, da prepreči tretjim osebam, ki nimajo njegove privolitve, da postopek uporabljajo in ponujajo v prodajo, prodajajo ali v te namene uvažajo proizvod, ki je pridobljen neposredno s tem postopkom (18. člen ZIL-1).

Pravice imetnika patenta ne preprečujejo uporabe izuma v zasebne in negospodarske namene ter za raziskave ne glede na njihov končni namen (19. člen ZIL-1).

Pravice, ki jih ima imetnik patenta, nimajo pravnega učinka zoper osebo, ki je v dobri veri uporabljala izum v Republiki Sloveniji pred datumom prijave zadevnega patenta ali datumom prednostne pravice, če je ta zahtevana, ali se pripravljala za njegovo uporabo, in ki nadaljuje s tako uporabo. Taka oseba zadrži pravico uporabljati izum, nima pa pravice dajati licence ali drugače razpolagati z izumom (20. člen ZIL-1).

Patent traja dvajset let od datuma vložitve prijave, patent s skrajšanim trajanjem pa deset let od datuma vložitve prijave (22. in 23. člen ZIL-1).

Po izteku trajanja patenta se lahko za izum v skladu z uredbo Vlade Republike Slovenije enkrat podeli *dodatni varstveni certifikat*, in sicer za največ pet let, če je predmet patenta proizvod ali postopek za proizvodnjo oziroma uporabo proizvoda, za katerega je pred pričetkom gospodarskega izkoriščanja potrebno izvesti z zakonom predpisani uradni postopek odobritve (tretji odstavek 22. člena ZIL-1).

Model se registrira za videz izdelka, ki je nov in ima individualno naravo.

Videz izdelka pomeni izgled celotnega izdelka ali njegovega dela, ki izhaja iz značilnosti zlasti linij, obrisov, barv, oblike, texture oziroma materialov izdelka samega ali ornamentov na njem.

Izdelek pomeni industrijski ali obrtni izdelek, ki med drugim vključuje dele, ki so namenjeni za sestavo kompleksnega izdelka, embalažo, opremo, grafične simbole in tipografske znake, z izjemo računalniških programov. Kompleksen je izdelek, sestavljen iz več sestavnih delov, ki jih je mogoče zamenjati, tako da se izdelek lahko razstavi in ponovno sestavi (20. člen ZIL-1).

Videz izdelka je *nov*, če pred datumom vložitve prijave modela ali datumom prednostne pravice, če je ta zahtevana, javnosti ni bil dostopen enak videz izdelka. Videz izdelka se šteje za enakega, če se njegove značilnosti razlikujejo le v nepomembnih podrobnostih.

Videz izdelka ima *individualno naravo*, če se celotni vtis, ki ga naredi na seznanjenega uporabnika, razlikuje od celotnega vtisa, ki ga naredi kak drug videz izdelka, ki je bil dostopen javnosti pred datumom vložitve prijave ali datumom prednostne pravice, če je ta zahtevana (34. člen ZIL-1).

Pri ocenjevanju individualne narave se upošteva stopnja svobode oblikovalca pri razvoju videza izdelka.

Imetnik modela ima izključno pravico, da uporablja zavarovani videz izdelka in prepreči tretjim osebam, ki nimajo njegovega soglasja, da ga uporabljajo. Uporaba zavarovanega videza izdelka obsega zlasti izdelovanje, ponujanje, dajanje na trg, uvažanje, izvažanje ali uporabljanje izdelka, na katerega se videz nanaša, ali skladiščenje takega izdelka v te namene (37. člen ZIL-1).

Model traja eno ali več petletnih obdobj od datuma vložitve prijave. Imetnik modela lahko obnovi model za eno ali več petletnih obdobj, vendar največ petindvajset let od datuma vložitve prijave (40. člen ZIL-1).

Kot *znamka* se sme registrirati kakršenkoli znak ali kakršnakoli kombinacija znakov, ki omogočajo razlikovanje blaga ali storitev enega podjetja od blaga ali storitev drugega podjetja in jih je mogoče grafično prikazati. To so zlasti besede, vključno z osebnimi imeni, črke, številke, figurativni elementi, tridimenzionalne podobe, vključno z obliko blaga ali njihove embalaže, in kombinacije barv kot tudi kakršnakoli kombinacija takih znakov (42. člen ZIL-1).

Zakon določa absolutne in relativne razloge za zavrnitev znamke.

Absolutni razlogi za zavrnitev znamke se upoštevajo po uradni dolžnosti in se nanašajo na znake, ki po zakonu ne morejo biti znamke ali so brez slehernega razlikovalnega učinka ali lahko v gospodarskem prometu označujejo izključno vrsto, kakovost, količino, namen, vrednost, geografski izvor ali čas proizvodnje blaga ali opravljanja storitev ali druge značilnosti blaga ali storitev ali vsebujejo ali sestojijo iz geografske označbe, ki označuje vina ali žgane pijače (če se prijava znamke nanaša na vina ali žgane pijače, ki nimajo takega izvora) ali sestojijo izključno iz znakov ali označb, ki so postali običajni v jezikovni rabi ali v dobroverni in ustaljeni praksi trgovanja in podobno (43. člen ZIL-1).

Relativni razlogi za zavrnitev znamke se upoštevajo na zahtevo zainteresirane osebe in se nanašajo na znake:

- ki so enaki prejšnji znamki druge osebe in če so blago ali storitve, za katere je registracija zahtevana, enaki blagu ali storitvam, za katere je registrirana prejšnja znamka,
- ki so enaki ali podobni prejšnji znamki druge osebe in če so blago ali storitve, na katere se nanašata znak in znamka, enaki ali podobni, zaradi česar obstaja verjetnost zmede v javnosti, pri čemer verjetnost zmede vključuje verjetnost povezovanja s prejšnjo znamko,
- znake, ki so enaki ali podobni prejšnji znamki druge osebe, ki je registrirana za blago ali storitve, ki niso enaki ali podobni blagu ali storitvam, za katere je bila registracija zahtevana, če bi uporaba takega znaka brez upravičenega razloga izkoristila ali oškodovala razlikovalni značaj ali ugled prejšnje znamke ali če bi uporaba takega znaka nakazovala povezanost med blagom ali storitvami in imetnikom prejšnje znamke in bi to utegnilo škodovati interesom imetnika prejšnje znamke (44. člen ZIL-1).

Kot *kolektivna znamka* se lahko registrira vsak znak, ki ustreza zahtevam zakona in je primeren za razlikovanje blaga ali storitev članov nosilca kolektivne znamke od blaga ali storitev drugih podjetij z ozirom na proizvodni ali geografski izvor, vrsto, kvaliteto ali kakšne druge značilnosti. Prijavitelj oziroma nosilec kolektivne znamke je lahko vsako društvo ali združenje

pravnih ali fizičnih oseb, vključno z zvezo društev ali združenj, ki ima lastnost pravne osebe, ali pravna oseba javnega prava. Člani nosilca lahko v skladu s pravilnikom uporabljajo kolektivno znamko (45. člen ZIL-1).

Znamka daje imetniku izključno pravico do njene uporabe in druge izključne pravice. Imetnik znamke je upravičen preprečiti tretjim osebam, ki nimajo njegovega soglasja, da v gospodarskem prometu uporabljajo:

- a) katerikoli znak, ki je enak znamki, za enako blago ali storitve, ki so obseženi z znamko,
- b) katerikoli znak, pri katerem zaradi njegove enakosti ali podobnosti z znamko in enakosti ali podobnosti blaga ali storitev, obseženih z znamko in znakom, obstaja verjetnost zmede v javnosti, ki vključuje verjetnost povezovanja med znakom in znamko,
- c) katerikoli znak, ki je enak ali podoben znamki za blago ali storitve, ki niso podobne tistim, ki so obseženi z znamko, če ima znamka v Republiki Sloveniji ugled, in če bi uporaba takega znaka brez upravičenega razloga izkoristila ali oškodovala značaj ali ugled znamke.

Izključne pravice iz znamke obsegajo med drugim prepoved:

- a) opremljanja blaga ali njihove embalaže z zavarovanim znakom,
- b) ponujanja blaga, označenega s tem znakom, njegovega dajanja na trg ali skladiščenja v te namene oziroma ponujanja ali oskrbovanja s storitvami pod zavarovanim znakom,
- c) uvoza ali izvoza blaga pod zavarovanim znakom,
- d) uporabe zavarovanega znaka na poslovni dokumentaciji in v oglaševanju.

Znamka ne daje imetniku pravice, da prepove njeno uporabo v zvezi z blagom, ki ga je imetnik dal na trg v Republiki Sloveniji ali se je to zgodilo z njegovim soglasjem. Ta omejitev se ne uporablja, če obstajajo utemeljeni razlogi za imetnikovo nasprotovanje nadaljnji komercializaciji blaga, zlasti če se je stanje tega blaga spremenilo ali poslabšalo, potem ko je bilo dano na trg (47. do 50. člen ZIL-1).

Znamka traja deset let od datuma vložitve prijave, vendar lahko imetnik znamke poljubno mnogokrat obnovi znamko za obdobje naslednjih deset let, šteto od datuma vložitve prijave (52. člen ZIL-1).

Geografska označba, ki se sme registrirati, zajema označbe dveh vrst:

1. oznako, ki označuje, da blago izvira z določenega ozemlja, območja ali kraja na tem ozemlju, če je kakovost, sloves ali kakšna druga značilnost tega blaga bistveno odvisna od njegovega geografskega porekla, ali
2. ime, ki je postalo po dolgotrajni uporabi v gospodarskem prometu splošno znano kot označba, da blago izvira iz določenega kraja ali območja.

Geografska označba, ki se nanaša na blago s posebnim zgodovinskim ali kulturnim pomenom (na primer na konje lipicance), se lahko zavaruje neposredno z uredbo Vlade Republike Slovenije.

Registrirane geografske označbe se ne morejo spremeniti v generična ali splošno znana imena, katerih uporaba v gospodarskem prometu bi bila prosta (55. člen ZIL-1).

Registrirana geografska označba je kolektivna pravica in jo smejo uporabljati v gospodarskem prometu osebe, ki v skladu s specifikacijo proizvajajo in dajejo v promet blago, zavarovano z geografsko označbo (58. člen ZIL-1).

Zahtevo za registracijo geografske označbe lahko vložijo združenja pravnih ali fizičnih oseb, zbornice, občine, širše lokalne skupnosti ali državni organi. Zahtevi mora biti priložena specifikacija, ki vsebuje oznako, ki naj se registrira kot geografska označba, navedbo blaga, na katerega se predlagana geografska označba nanaša, opis blaga, vključno s surovinami in glavnimi fizikalnimi, kemičnimi, mikrobiološkimi, organoleptičnimi ali drugimi značilnostmi blaga, navedbo kraja oziroma območja, vključno z mejami, opis metode za pridobitev blaga (vključno z avtentičnimi in nespremenjenimi krajevnimi načini, če je to potrebno), opis povezave med blagom in krajem oziroma območjem, podrobne podatke o organih nadzora in podrobne podatke o označevanju blaga (104. (34. člen ZIL-1).

Neupravičene osebe ne smejo uporabljati registrirane geografske označbe.

Trajanje registrirane geografske označbe ni omejeno (60. člen ZIL-1).

Pojmi: pravice industrijske lastnine, Urad Republike Slovenije za intelektualno lastnino, prijava za pridobitev pravice industrijske lastnine, načelo prednosti prve prijave, patent, izum, novost, inventivna raven in gospodarska uporabnost izuma, pravice imetnika patenta, patent za proizvod, patent za postopek, dodatni varstveni certifikat, trajanje patenta, model, videz izdelka, novost in individualna narava videza izdelka, trajanje modela, znamka, absolutni in relativni razlogi za zavrnitev znamke, kolektivna znamka, pravice iz znamke, trajanje pravic iz znamke, geografska označba, specifikacija, pravice iz geografske označbe.

8 OSNOVE DELOVNEGA PRAVA

8.1 Značilnosti in pravni viri delovnega prava

Obligacijsko pravo izhaja iz formalne enakosti pogodbenih strank, kar pa ne pomeni dejansko enakih pogajalskih položajev. V obdobju liberalnega kapitalizma se je izkazalo, da je posamezni delavec, ki nima sredstev za delo, tako pri sklepanju, v času trajanja kot pri prenehanju delovnega razmerja v šibkejšem položaju kot delodajalec. Delavec je od delodajalca ne samo gospodarsko odvisen, temveč je tudi osebno podrejen navodilom in nadzoru delodajalca.

Z nastankom in širitvijo delavske zaščitne zakonodaje se je delovno pravo postopoma izvilo iz okvirov obligacijskega prava in se razvilo v samostojno pravno panogo. Značilno za delovno pravo je, da je avtonomija pogodbenih strank pri urejanju medsebojnih razmerij omejena s prisilnimi predpisi, ki so večinoma varstvene določbe v korist delavca. Sprva je bilo delovnopravno varstvo usmerjeno na omejen delovni čas, primerno plačilo, primerne delovne razmere in svobodo sindikalnega združevanja, kasneje na širše delovno okolje in v zadnjem času na osebnostno integriteto delavca (varstvo osebnih podatkov, prepoved diskriminacije, prepoved spolnega in drugega nadlegovanja ter trpinčenja na delovnem mestu in podobno, prim. Tičar, 2012, str. 49 in 50).

Z razvojem tehnologije se povečuje pomen delovne sile kot proizvodnega dejavnika. Tradicionalne hierarhične oblike organiziranosti se umikajo bolj horizontalno zasnovanemu vključevanju delavcev v delovni proces. Tehnološko organizacijske spremembe in konkurenčni pritiski v globalizaciji porajajo potrebe po bolj prožnih oblikah zaposlovanja, ne da bi pri tem delavec ostal brez osnovnega varstva v pogledu zaposlitve (t. i. »flexicurity«, angleška skovanka iz besed: »flexibility« - prožnost in »security« - varnost, prim. Wilthagen in Tros, 2004, str. 166-186). Pri tem se postavlja vprašanje, ali ne bi bilo treba delovnopravno varstvo v celoti ali vsaj v nekaterih vidikih zagotoviti tudi osebam, ki delajo v podobnih razmerah kot delavci v delovnem razmerju. Gre lahko za *prikrita delovna razmerja*, ki z drugačnim poimenovanjem prikrivajo dejansko odvisna razmerja, ki ustrezajo zakonski opredelitvi delovnega razmerja, ali pa za *objektivno dvoumna delovna razmerja*, ko se delo opravlja v okoliščinah, ki ne kažejo jasno na elemente delovnega razmerja (na primer delo poslovnih delavcev).

Pravni viri delovnega prava so mnogovrstni in jih lahko uvrstimo v dve skupini – skupino mednarodnih virov, sprejetih na globalni (svetovni) ravni ali regionalni ravni (na primer EU), ki se uporabljajo v več državah, in skupino notranjih, v okviru posamezne države sprejetih pravnih virov.

Na svetovni ravni so zlasti v okviru Mednarodne organizacije dela (MOD) kot specializirane agencije Združenih narodov sklenjene številne mednarodne pogodbe (konvencije) in sprejeta priporočila, ki se nanašajo na varstvo interesov delavcev (Novak in drugi, 2006).

Evropska unija posega na področje delovnega prava zlasti v okviru zagotovljenega svobodnega gibanja delavcev oziroma oseb kot ene izmed štirih svoboščin notranjega trga. Prosto gibanje vključuje odpravo vsakršne diskriminacije na podlagi državljanstva delavcev držav članic v zvezi z zaposlitvijo, plačilom in drugimi delovnimi in zaposlitvenimi pogoji (drugi odstavek 45. člena PDEU).

V skladu z zavezujočimi mednarodnimi pogodbami in pravnimi akti Evropske unije delovnopравни predpisi Republike Slovenije urejajo varstvo delavcev z različnih vidikov. Osrednji vir individualnega delovnega prava je vsekakor Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1). Posamezna druga področja delovnega prava urejajo še številni drugi zakonski predpisi in kolektivne pogodbe med združenji delavcev in posameznimi delodajalci ali združenji delodajalcev.

Delovno pravo lahko razvrstimo v tri vsebinske sklope:

1. individualno delovno pravo,
2. kolektivno delovno pravo in
3. delovno procesno pravo.

Individualno delovno pravo obsega individualna delovna razmerja (razmerja med posameznim delavcem in posameznim delodajalcem), *kolektivno delovno pravo* pa kolektivna delovna razmerja, torej razmerja, ki nastanejo med več delavci na eni strani in enim ali več delodajalci na drugi strani. *Delovno procesno pravo* ureja postopke za reševanje kolektivnih in individualnih delovnih sporov.

Pojmi: delovno pravo, delovnopravno varstvo delavcev, prožnost zaposlovanja, prožna varnost (»flexicurity«), prikrita delovna razmerja, objektivno dvoumna delovna razmerja, pravni viri delovnega prava, mednarodni in notranji pravni viri, globalni (svetovni) pravni viri, Mednarodna organizacija dela, pravo EU, individualno, kolektivno in procesno delovno pravo.

8.2 Kolektivno delovno pravo

8.2.1 Uvod

Kolektivno delovno pravo zajema pravo kolektivnih pogodb, ki jih sklepajo združenja delavcev in delodajalci (na primer kolektivna pogodba podjetja, podjetniška kolektivna pogodba) ali združenja delodajalcev (na primer panožna kolektivna pogodba), pa tudi pravo zastopanja delavskih interesov. V Sloveniji je uveljavljen dvojni sistem uveljavljanja interesov delavcev: preko sindikatov kot združenj delavcev in preko voljenih zastopstev delavcev (dualni sistem). V kolektivno delovno pravo sodi tudi stavkovno pravo.

Pojmi: kolektivne pogodbe, sindikati, voljena zastopstva delavcev, dualni sistem, stavkovno pravo.

8.2.2 Pravo zastopanja delavskih interesov

Sodelovanje delavcev pri upravljanju gospodarskih organizacij po slovenskem ZSDU obravnava že poglavje o gospodarskih subjektih. Poseben zakon prenaša v pravni red Republike Slovenije Direktivo 2009/38/ES in ureja ustanavljanje evropskih svetov delavcev, ki jih sestavljajo predstavniki delavcev, ter postopke obveščanja in posvetovanja z delavci v gospodarskih družbah ali v povezanih gospodarskih družbah, ki so ustanovljene v državah članicah Evropske unije ali Evropskega gospodarskega prostora in poslujejo vsaj v dveh državah članicah.

Ustava in mednarodne pogodbe zagotavljajo sindikalno svobodo oziroma »pravico vsakogar, da da skupaj z drugimi ustanavlja sindikate in se po svoji izbiri vanje včlani, za zaščito in

pospeševanje svojih ekonomskih in socialnih interesov« (točka a) iz prvega odstavka 8. člena Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah).

Način pridobitve lastnosti pravne osebe in reprezentativnosti sindikatov ureja poseben zakon.

Sindikat postane pravna oseba z dnem izdaje odločbe, ki jo izda pristojni organ o hrambi statuta oziroma drugega temeljnega akta (statut). Zahtevi za hrambo morata biti priložena zapisnik z ustanovitvenega sestanka in statut, katerega hramba se zahteva (2. in 3. člen Zakona o reprezentativnosti sindikatov, ZReSin).

Reprezentativni so tisti sindikati, ki:

- so demokratični in uresničujejo svobodo včlanjevanja v sindikate, njihovega delovanja in uresničevanja članskih pravic in obveznosti,
- neprekinjeno delujejo najmanj zadnjih šest mesecev,
- so neodvisni od državnih organov in delodajalcev,
- se financirajo pretežno iz članarine in drugih lastnih virov,
- imajo določeno število članov v skladu z določili zakona, to število dokazuje sindikat na podlagi podpisanih pristopnih izjav svojih članov (6. člen ZRSin).

Zveze ali konfederacije sindikatov za območje države, v katere se povezujejo sindikati iz različnih panog, dejavnosti ali poklicev, so ob izpolnjenih drugih pogojih reprezentativne, če je vanje včlanjenih najmanj 10 % delavcev iz posamezne panoge, dejavnosti ali poklica.

Reprezentativni sindikati za območje države se določijo z odločbo, ki jo na podlagi dokazil o izpolnjevanju pogojev, določenih z zakonom, izda minister.

V panogi, dejavnosti, poklicu, občini oziroma širši lokalni skupnosti ali v organizaciji so reprezentativni sindikati, ki so združeni v zvezo ali konfederacijo sindikatov, ki je reprezentativna za območje države. Za te sindikate se šteje, da imajo odločbo o reprezentativnosti, če je bila odločba izdana zvezi oziroma konfederaciji, v katero so združeni.

Ne glede na to je v panogi, dejavnosti, poklicu, občini oziroma širši lokalni skupnosti reprezentativen tudi tisti sindikat, ki ni včlanjen v zvezo ali konfederacijo, če je vanj včlanjenih najmanj 15 % delavcev posamezne panoge, dejavnosti, poklica, občine oziroma širše lokalne skupnosti in izpolnjuje druge predpisane pogoje. Odločitev o reprezentativnosti sindikata, ki ni včlanjen v zvezo ali konfederacijo, v posamezni organizaciji sprejme delodajalec, sicer pa minister.

Zoper o odločitev o reprezentativnosti je zagotovljeno sodno varstvo (9. in 10. člen ZRSin).

Pojmi: evropski svet delavcev, ustanovitev sindikata kot pravne osebe, reprezentativni sindikati.

8.2.3 Kolektivne pogodbe

Svojevrsten pravni vir delovnega prava so kolektivne pogodbe. Po Zakonu o kolektivnih pogodbah (ZKolP) sklepajo kolektivne pogodbe sindikati oziroma združenja sindikatov kot stranka na strani delavcev in delodajalci oziroma združenja delodajalcev kot stranka na strani delodajalcev. Za zaposlene v državnih organih Republike Slovenije, upravah samoupravnih lokalnih skupnosti, javnih agencijah, javnih skladih, javnih zavodih, javnih gospodarskih zavodih in drugih osebah javnega prava, če so posredni uporabniki državnega proračuna ali

proračuna samoupravnih lokalnih skupnosti, sklepa kolektivne pogodbe Vlada Republike Slovenije (2. člen ZKolP).

Kolektivna pogodba ima obligacijski del in normativni del.

V *obligacijskem delu* kolektivna pogodba ureja pravice in obveznosti strank, ki so jo sklenile, lahko pa tudi način mirnega reševanja kolektivnih sporov.

V *normativnem delu* lahko kolektivna pogodba vsebuje določbe, s katerimi se urejajo pravice in obveznosti delavcev in delodajalcev pri sklepanju pogodb o zaposlitvi, med trajanjem delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi, plačilo za delo, ter drugi osebni prejemki in povračila v zvezi z delom, varnost in zdravje pri delu ali druge pravice in obveznosti, ki izhajajo iz razmerij med delodajalci in delavci, ter zagotavljanje pogojev za delovanje sindikata pri delodajalcu (3. člen ZKolP).

Kolektivna pogodba lahko vsebuje le določbe, ki so za delavce ugodnejše od določb, vsebovanih v zakonih, razen v primeru, ko Zakon o delovnih razmerjih določa drugače (načelo *in favorem laboratoris* – v korist delavca, 4. člen ZKolP).

Delodajalci, ki jih zavezuje kolektivna pogodba, se pri sklepanju kolektivnih pogodb na ožji ravni dogovorijo o pravicah in delovnih pogojih, ki so za delavce ugodnejši. Pod pogoji, ki se določijo s kolektivno pogodbo na širši ravni, s kolektivno pogodbo na ožji ravni določijo tudi pravice in delovni pogoji, ki so za delavce drugačni ali manj ugodni (t. i. *hierarhija kolektivnih pogodb*, 5. člen ZKolP).

Kolektivna pogodba se sklene v pisni obliki, za določen ali nedoločen čas (8. člen ZKolP).

Kolektivna pogodba velja za stranki kolektivne pogodbe oziroma njune člane. Kadar so med podpisniki kolektivne pogodbe združenja sindikatov ali združenja delodajalcev, se v kolektivni pogodbi določi, za katere člane združenja velja. Kolektivna pogodba obvezuje stranki kolektivne pogodbe oziroma njune člane, tudi kadar podpisnik izstopi iz združenja, vendar najdalj eno leto (gospodarska družba na primer izstopi iz gospodarske zbornice, ki je kot združenje delodajalcev podpisala pogodbo).

Kolektivna pogodba velja za vse delavce pri delodajalcu oziroma pri delodajalcih, za katere kolektivna pogodba velja, če kolektivno pogodbo sklene en ali več t. i. reprezentativnih sindikatov.

Veljavnost kolektivne pogodbe se lahko razširi. Če kolektivno pogodbo ene ali več dejavnosti sklene en ali več reprezentativnih sindikatov in eno ali več reprezentativnih združenj delodajalcev, lahko ena od strank kolektivne pogodbe predlaga ministru, pristojnemu za delo, da razširi veljavnost celotne kolektivne pogodbe ali njenega dela na vse delodajalce v dejavnosti ali dejavnostih, za katere je sklenjena kolektivna pogodba (12. člen ZKolP).

Kolektivna pogodba preneha veljati s potekom časa, za katerega je sklenjena, s sporazumom obeh strank o prenehanju veljavnosti ali z odpovedjo (15. člen ZKolP).

Kolektivni delovni spori so spori v zvezi s kolektivnimi pogodbami in se rešujejo na miren način s pogajanjem, posredovanjem in arbitražo ter v skladu z Zakonom o delovnih in socialnih sodiščih (ZDSS) pred pristojnim delovnim sodiščem (18. člen ZKolP).

Kolektivni delovni spor je lahko:

- *interesni kolektivni delovni spor*, če je posledica različnih interesov strank: takšen spor nastane, če se stranki ne sporazumeta o posameznih vprašanjih glede sklenitve, dopolnitve ali spremembe kolektivne pogodbe, interesni kolektivni delovni spori se rešujejo s posredovanjem strokovnjaka, ki ga na predlog stranke imenuje minister, ali z arbitražo,

- *kolektivni delovni spor o pravicah* - takšen spor nastane, kadar se stranki ne strinjata z načinom izvajanja določb veljavne kolektivne pogodbe ali ena od strank ugotavlja njeno kršitev, kolektivni delovni spor o pravicah se rešuje s pogajanjem, s posredovanjem strokovnjaka ali z arbitražo (18. do 24. člen ZKOLP).

Kolektivne pogodbe sklenjene za območje države, se vpisujejo v evidenco kolektivnih pogodb, ki jo vodi ministrstvo, pristojno za delo.

Pojmi: pogodbene stranke kolektivne pogodbe, obligacijski in normativni del kolektivne pogodbe, načelo in favorem laboratoris, veljavnost kolektivne pogodbe, razširitev veljavnosti kolektivne pogodbe, prenehanje veljavnosti kolektivne pogodbe, interesni kolektivni delovni spor, kolektivni delovni spor o pravicah.

8.2.4 Stavkovno pravo

Ustavno pravico delavcev do stavke podrobneje ureja Zakon o stavki (ZStk), ki opredeljuje stavko »kot organizirano prekinitev dela delavcev za uresničevanje ekonomskih in socialnih pravic in interesov iz dela«. Vsak delavec se prostovoljno odloča, ali bo sodeloval v stavki ali ne (1. člen ZStk).

Stavka se lahko organizira v organizaciji ali njenem delu, pri delodajalcu, v panogi, dejavnosti ali kot splošna stavka.

Sklep o začetku stavke delavcev *v organizaciji, njenem delu ali pri delodajalcu* sprejme organ sindikalne organizacije te organizacije, dela organizacije ali pri delodajalcu.

Sklep o začetku *stavke delavcev panoge ali dejavnosti* sprejme organ sindikata zadevne panoge ali dejavnosti.

Sklep o začetku *splošne stavke* delavcev sprejme najvišji organ sindikatov v državi.

Sklep o začetku stavke lahko sprejme tudi večina delavcev v organizaciji, delu organizacije ali pri delodajalcu.

Sklep o začetku stavke mora določati:

- zahteve delavcev,
- čas, ko se začne stavka,
- kraj zbiranja udeležencev stavke,
- organ, ki zastopa interese delavcev in v njihovem imenu vodi stavko (stavkovni odbor, 2. člen ZStk).

Stavkovni odbor mora napovedati stavko najpozneje pet dni pred dnevom, določenim za njen začetek tako, da pošlje sklep o začetku stavke organu upravljanja in poslovodnemu organu organizacije oziroma delodajalcu. Sklep o začetku stavke delavcev panoge ali dejavnosti in splošne stavke je treba poslati pristojnemu organu gospodarske zbornice oziroma strokovnega združenja (3. člen ZStk). Obveznost napovedi stavke je predpisana med drugim zato, da stavkovni odbor in predstavniki organov, ki jim je bila napovedana stavka, poskušajo sporazumno rešiti spor, pri čemer se lahko v reševanje spora vključijo tudi sindikati, če niso organizirali stavke, zbornica ali združenje, ki mu stavka ni bila napovedana, ne glede na napoved stavke pa predstavniki države (4. člen ZStk).

Stavkovni odbor in delavci, ki sodelujejo v stavki, morajo stavko organizirati in voditi na način, ki ne ogroža varnosti in zdravja ljudi in premoženja ter omogoča nadaljevanje dela po končani stavki. Stavkovni odbor in delavci, ki sodelujejo v stavki, ne smejo delavcem, ki ne sodelujejo v njej, preprečevati, da bi delali (5. člen ZStk).

Stavka neha s sporazumom subjektov, ki so sprejeli sklep o stavki, in organov, ki jim je bil ta sklep poslan, ali s sklepom sindikata oziroma delavcev, ki so sprejeli sklep o začetku stavke (6. člen ZStk).

Pravica do stavke delavcev v organizacijah in pri delodajalcih, ki opravljajo dejavnost ali dela posebnega družbenega pomena, določena z zakonom ali na zakonu temelječem odloku lokalne skupnosti (na primer stavka delavcev v zdravstvenih zavodih), in v organizacijah posebnega pomena za obrambo, določenih z odlokom pristojnega organa v skladu z zakonom, se lahko uveljavi samo pod pogojem, da se zagotovi:

1. minimum delovnega procesa, ki zagotavlja varnost ljudi in premoženja ali je nenadomestljiv pogoj za življenje in delo občanov ali delo drugih organizacij in
2. izpolnjevanje mednarodnih obveznosti (7. člen ZStk).

V teh organizacijah morajo stavkovni odbor, predstavniki organa upravljanja in poslovnega organa v organizaciji oziroma delodajalca in predstavniki države ali lokalne skupnosti v obdobju od napovedi stavke do dneva, določenega za njen začetek, ponuditi predlog za reševanje spora in s tem predlogom seznaniti delavce, ki so napovedali stavko, in javnost. Stavkovni odbor mora med stavko sodelovati s poslovnim organom organizacije oziroma z delodajalcem zaradi zagotovitve minimuma delovnega procesa (9. in 10. člen ZStk).

Podobne omejitve veljajo za delavce v državnih organih in organizacijah: pravico do stavke lahko uveljavljajo pod pogojem, da stavka ne ogroža uresničevanje bistvenih funkcij organa, medtem ko splošni akt ali kolektivna pogodba v skladu z zakonom določata dela in naloge, ki jih je treba opravljati za uresničevanje funkcij teh organov in organizacij. V državnem organu in organizaciji se stavka napove funkcionarju, ki vodi ta organ oziroma organizacijo, tako, da se mu pošljeta sklep o začetku stavke in izjava o načinu opravljanja omenjenih del in nalog najpozneje sedem dni pred začetkom stavke. Pri sporazumnem reševanju nastalega spora sodelujejo stavkovni odbor, sindikat, če ne opravlja funkcije tega organa, funkcionar, ki vodi organ oziroma organizacijo, in predstavnik izvršilnega organa (11. člen ZStk).

Posebni predpisi veljajo za delavce v organih za obrambo in notranje zadeve (12. člen ZStk).

Organ upravljanja in poslovodni organ v organizaciji, delodajalec oziroma funkcionar

državnega organa ali organizacije ne smejo med stavko, organizirano pod pogoji, določenimi z zakonom, zaposlovati novih delavcev, ki bi zamenjali udeležence stavke, razen:

- če se stavka organizira in vodi na način, ki ogroža varnost in zdravja ljudi in premoženja ter omogoča nadaljevanje dela po končani stavki.
- če niso zagotovljeni pogoji za stavko v organizacijah posebnega pomena oziroma če stavka bistveno ogroža uresničevanje funkcij državnih organov in organizacij.

Organ upravljanja in poslovodni organ v organizaciji in delodajalec oziroma funkcionar državnega organa ali organizacije ne smejo preprečevati delavcu, da bi sodeloval v stavki, in ne uporabljati nasilnih ukrepov, da bi se stavka končala (14. člen ZStk).

Organiziranje stavke oziroma udeležba v njej pod pogoji, določenimi z zakonom, ne pomeni kršitve delovne obveznosti, ne sme biti podlaga za začetek postopka za ugotavljanje disciplinske in materialne odgovornosti delavca in ne sme imeti za posledico prenehanja delovnega razmerja delavca. Delavec, ki sodeluje v stavki, uveljavlja temeljne pravice iz delovnega razmerja, razen pravice do nadomestila osebnega dohodka, pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja pa uveljavlja v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Materialno nadomestilo med stavko se lahko uveljavi, če je to predvideno s kolektivno pogodbo ali s splošnim aktom (13. člen ZStk).

Pojmi: stavka, vrste stavke, sklep o začetku stavke, vsebina sklepa, stavkovni odbor, napoved stavke, poskus sporazumnega reševanja spora, način organiziranja in vodenja stavke, prepoved preprečevanja dela delavcem, ki ne stavkajo, prenehanje stavke, stavka v organizacijah z dejavnostjo posebnega pomena, obveznost predlaganja rešitve spora in seznanitve delavcev v teh organizacijah in javnosti, stavka v državnih organih in organizacijah, stavka kot kršitev delovnih obveznosti, nedopustne posledice za delavce, ki so sodelovali v stavki v skladu z zakonom, pravica do materialnega nadomestila med stavko.

8.3 Individualno delovno pravo

Osrednji zakonski predpis, ki ureja individualno delovno pravo, je Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1), ki s številnimi določbami omejuje, vendar ne izključuje avtonomijo (pogodbeno svobodo) strank pri določanju vsebine pogodbe o zaposlitvi (9. člen ZDR-1).

ZDR-1 ureja temeljne pravice in obveznosti delavcev in delodajalcev in pri tem predpisuje številne določbe, ki zagotavljajo varstvo delavca pri sklepanju pogodbe o zaposlitvi, med trajanjem delovnega razmerja) in ob prenehanju delovnega razmerja (na primer prepoved diskriminacije). Tako mora delodajalec mora iskalcu zaposlitve pri zaposlovanju ali delavcu v času trajanja delovnega razmerja in v zvezi s prenehanjem pogodbe o zaposlitvi zagotavljati enako obravnavo ne glede na narodnost, raso ali etnično poreklo, nacionalno in socialno poreklo, spol, barvo kože, zdravstveno stanje, invalidnost, vero ali prepričanje, starost, spolno usmerjenost, družinsko stanje, članstvo v sindikatu, premoženjsko stanje ali drugo osebno okoliščino v skladu s tem zakonom, predpisi o uresničevanju načela enakega obravnavanja in predpisi o enakih možnostih žensk in moških (6. člen ZDR-1).

Zakon opredeljuje delovno razmerje kot razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca (4. člen ZDR-1).

Stranki delovnega razmerja sta delavec in delodajalec.

Delavec je vsaka fizična oseba, ki je v delovnem razmerju na podlagi sklenjene pogodbe o zaposlitvi, delodajalec pa je pravna in fizična oseba ter drug subjekt, ki zaposluje delavca na podlagi pogodbe o zaposlitvi (5. člen ZDR-1).

Delovno razmerje se sklene s *pisno pogodbo o zaposlitvi*. Pravice in obveznosti na podlagi opravljanja dela v delovnem razmerju in vključitev v socialno zavarovanje na podlagi delovnega razmerja, pa se začnejo uresničevati z dnem nastopa dela, dogovorjenim v pogodbi o zaposlitvi (11. člen ZDR-1).

Pogodba o zaposlitvi mora vsebovati naslednje sestavine:

- podatke o pogodbenih strankah z navedbo njunega prebivališča oziroma sedeža,
- datum nastopa dela,
- naziv delovnega mesta oziroma vrsto dela, s kratkim opisom dela, ki ga mora opravljati po pogodbi o zaposlitvi in za katero se zahtevajo enaka stopnja in smer izobrazbe in drugi pogoji za opravljanje dela,
- kraj opravljanja dela; če ni navedenega točnega kraja velja, da delavec opravlja delo na sedežu delodajalca,

- čas, za katerega je sklenjena pogodba o zaposlitvi, razlog za sklenitev pogodbe o zaposlitvi za določen čas in določilo o načinu izrabe letnega dopusta, če je sklenjena pogodba o zaposlitvi za določen čas,
- določilo, ali gre za pogodbo o zaposlitvi s polnim ali krajšim delovnim časom,
- določilo o dnevnem ali tedenskem delovnem času in razporeditvi delovnega časa,
- določilo o znesku osnovne plače delavca v valuti, veljavni v Republiki Sloveniji, ki mu pripada za opravljanje dela po pogodbi o zaposlitvi ter o morebitnih drugih plačilih,
- določilo o drugih sestavinah plače delavca, o plačilnem obdobju, plačilnem dnevu in o načinu izplačevanja plače,
- določilo o letnem dopustu oziroma načinu določanja letnega dopusta,
- dolžino odpovednih rokov,
- navedbo kolektivnih pogodb, ki zavezujejo delodajalca oziroma splošnih aktov delodajalca, ki določajo pogoje dela delavca, in
- druge pravice in obveznosti v primerih, določenih z zakonom (prvi odstavek 29. člena ZDR-1).

Na podlagi pogodbe ima delavec obveznost opravljati delo, upoštevati delodajalčeva navodila, spoštovati predpise o varnosti in zdravju pri delu, obveščati delodajalca o pomembnih okoliščinah, vzdržati se škodljivih ravnanj, varovati poslovne skrivnosti delodajalca in brez pisnega soglasja delodajalca ne sme opravljati poslov, ki bi pomenili za delodajalca konkurenco (*konkurenčna prepoved*, 33. do 39. člen ZDR-1). Ob ustreznem nadomestilu in drugih pogojih se lahko z izrecno določbo v pogodbi o zaposlitvi prepoved konkuriranja delodajalcu razširi tudi na določen čas – največ do dveh let po prenehanju delovnega razmerja (*konkurenčna klavzula*, 40. do 42. člen ZDR-1).

Delodajalec mora delavcu zagotavljati delo, zagotoviti ustrezno plačilo in varne delovne razmere in spoštovati delavčevo osebnost, dostojanstvo pri delu in osebne podatke (43. do 48. člen ZDR-1).

Praviloma se pogodba o zaposlitvi sklene za nedoločen čas. Zakon omejuje sklepanje pogodbe o zaposlitvi za nedoločen čas tako z naštevanjem razlogov za takšno zaposlovanje kakor tudi z omejevanjem dobe, za katero se lahko sklene pogodba o zaposlitvi z istim delavcem za isto delo (54. in 55. člen ZDR-1).

Zakon ureja tudi pravice in obveznosti delodajalca, ki v skladu s predpisi o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti na podlagi pogodbe o koncesiji opravlja dejavnost zagotavljanja dela delavcev drugemu delodajalcu (uporabniku) in pri tem sklene s temi delavci pogodbo o zaposlitvi (59. do 63. člen ZDR-1), pogodbo o zaposlitvi zaradi opravljanja javnih del (64. člen ZDR-1), pogodbo o zaposlitvi s krajšim delovnim časom (65. do 67. člen ZDR), pogodbo o zaposlitvi o delu na domu (68. do 72. člen ZDR-1) in pogodbo o zaposlitvi s poslovodno osebo, prokuristom ali vodilnim delavcem (73. in 74. člen ZDR-1).

Plačilo za delo po pogodbi o zaposlitvi je sestavljeno iz plače, ki mora biti vedno v denarni obliki, in morebitnih drugih vrst plačil, če je tako določeno s kolektivno pogodbo. Pri plači mora delodajalec upoštevati minimum, določen z zakonom oziroma kolektivno pogodbo, ki neposredno zavezuje delodajalca.

Plača je sestavljena iz osnovne plače, dela plače za delovno uspešnost in dodatkov. Sestavni del plače je tudi plačilo za poslovno uspešnost, če je dogovorjeno s kolektivno pogodbo ali pogodbo o zaposlitvi (126. do 141. člen ZDR-1).

Zakon določa omejen delovni čas (polni delovni čas v trajanju od 36 do največ 40 ur na teden, 143. člen ZDR-1) in omejuje delo preko polnega delovnega časa tako po razlogih, zaradi katerih se to delo lahko uvede, kakor tudi po trajanju (nadurno delo in dodatno delo v primerih naravne ali druge nesreče, 143. do 146. člen ZDR-1).

S posebnimi določbami je omejeno tudi *nočno delo*. Kot nočno delo šteje zakon delo v času med 23. in šesto uro naslednjega dne, če pa je z razporeditvijo delovnega časa določena nočna delovna izmena, se šteje za nočno delo osem nepretrganih ur v času med 22. in sedmo uro naslednjega dne (150. do 153. člen ZDR-1).

Med dnevnim delom ima delavec, ki dela polni delovni čas, pravico do odmora, ki traja 30 minut (*odmor med delovnim časom*, 154. člen ZDR-1). V obdobju 24 ur ima delavec pravico do počitka, ki traja nepretrgoma najmanj 12 ur, delavec, ki mu je delovni čas neenakomerno razporejen ali začasno prerazporejen, ima v obdobju 24 ur pravico do počitka, ki traja nepretrgoma najmanj 11 ur (*počitek med zaporednima delovnima dnevnima*, 155. člen ZDR-1).

Delavec ima v obdobju sedmih zaporednih dni poleg pravice do dnevnega počitka pravico do počitka v trajanju najmanj 24 neprekinjenih ur, pri čemer se minimalno trajanje tedenskega počitka, upošteva kot povprečje v obdobju 14 zaporednih dni. Če mora delavec zaradi objektivnih, tehničnih in organizacijskih razlogov delati na dan tedenskega počitka, se mu zagotovi tedenski počitek na kakšen drug dan v tednu (*tedenski počitek*, 156. člen ZDR-1). Zakon določa tudi drugačne možnosti urejanja delovnega časa, nočnega dela, odmorov in počitkov za nekatere kategorije delavcev (na primer poslovodne osebe, 157. člen ZDR) ali z drugim zakonom ali s kolektivno pogodbo (157. in 158. člen ZDR-1).

Delavec ima pravico do *letnega dopusta* v posameznem koledarskem letu, ki ne more biti krajši kot štiri tedne, ne glede na to, ali dela polni delovni čas ali krajši delovni čas od polnega (159. člen ZDR-1).

Delavec ima pravico do odsotnosti z dela zaradi osebnih okoliščin (na primer poroke, 165. člen ZDR-1), zaradi praznovanja (166. člen ZDR-1), zdravstvenih razlogov (167. člen ZDR-1), opravljanja funkcije ali obveznosti po posebnih zakonih (na primer opravljanje vojaške službe v rezervni sestavi Slovenske vojske, 168. člen ZDR-1) s pravico do nadomestila ali brez nadomestila plače.

Delavec ima *pravico in dolžnost do stalnega izobraževanja, izpopolnjevanja in usposabljanja* v skladu s potrebami delovnega procesa, z namenom ohranitve oziroma širitve sposobnosti za opravljanje dela po pogodbi o zaposlitvi, ohranitve zaposlitve ter povečanja zaposljivosti (170. in 171. člen ZDR-1).

Za kršitev pogodbenih in drugih delovnih obveznosti je delavec *disciplinsko odgovoren*. Disciplinsko odgovornemu delavcu lahko delodajalec izreče opomin ali druge disciplinske sankcije, kot so npr. denarna kazen ali odvzem bonitet, če so določene v kolektivni pogodbi na ravni dejavnosti (172. do 176. člen ZDR-1).

Delavec, ki na delu ali v zvezi z delom namenoma ali iz hude malomarnosti povzroči škodo delodajalcu, jo je dolžan povrniti. Če pa je delavcu povzročena škoda pri delu ali v zvezi z delom, mu jo mora povrniti delodajalec po splošnih pravilih civilnega prava (177. do 180. člen ZDR-1).

Zakon ureja tudi posebno varstvo nekaterih kategorij delavcev: žensk (delavke ne smejo opravljati podzemnih del v rudnikih, z določenimi izjemami, na primer za vodilne osebe, 181. člen ZDR-1), delavcev zaradi nosečnosti in starševstva (182. do 189. člen ZDR-1), delavcev, ki še niso dopolnili 18 let starosti (190. do 194. člen ZDR-1), invalidov (195. in 196.

člen ZDR-1), starejših delavcev (nad 55 let starosti, 197. do 199. člen ZDR-1). ZDR-1 ureja tudi delo otrok, dijakov in študentov (211. in 212. člen ZDR-1).

Delodajalec mora *sindikatu* zagotoviti pogoje za hitro in učinkovito opravljanje sindikalnih dejavnosti v skladu s predpisi, s katerimi se varujejo pravice in interesi delavcev. Delodajalec je dolžan sindikatu omogočiti dostop do podatkov, ki so potrebni pri opravljanju sindikalne dejavnosti (203. in 204. člen ZDR-1).

Sindikat, ki ima člane zaposlene pri določenem delodajalcu, lahko imenuje ali izvoli *sindikalnega zaupnika*, ki ga bo zastopal pri delodajalcu. Če zaupnik ni določen, zastopa sindikat njegov predsednik. Sindikalni zaupnik zagotavlja in varuje pravice in interese članov sindikata pri delodajalcu (205. člen ZDR-1). Sindikalnemu zaupniku zaradi sindikalne dejavnosti tudi ni mogoče znižati plače ali proti njemu začeti disciplinskega ali odškodninskega postopka ali ga kako drugače postavljati v manj ugoden ali podrejen položaj (207. člen ZDR-1).

V skladu s pogodbo o zaposlitvi lahko delodajalec začasno *napoti delavca na delo v tujino* pod pogojem, da pogodba o zaposlitvi ureja vprašanja v zvezi s to zaposlitvijo. Delavec lahko odkloni napotitev v tujino, če obstajajo opravičeni razlogi (208. in 209. člen ZDR-1).

Delavec, ki ga tuji delodajalec napoti na začasno delo v Republiko Slovenijo na podlagi pogodbe o zaposlitvi po tujem pravu, opravlja začasno delo v Republiki Sloveniji pod pogoji, določenimi s predpisi, ki urejajo delo in zaposlovanje tujih državljanov (210. člen ZDR-1).

Delovno pravo zagotavlja tudi varstvo zaposlitve. Pogodba o zaposlitvi preneha veljati:

- s potekom časa, za katerega je bila sklenjena,
- s smrtjo delavca ali delodajalca - fizične osebe,
- s sporazumom,
- z redno ali izredno odpovedjo,
- s sodbo sodišča,
- po samem zakonu, v primerih, ki jih določa zakon,
- v drugih primerih, ki jih določa zakon (77. člen ZDR-1).

Varstvo delavca je posebej urejeno v primerih odpovedi, ko pogodba o zaposlitvi preneha na podlagi izjave ene od strank.

Delovnopravna zakonodaja razlikuje redno ali izredno odpoved pogodbe o zaposlitvi: medtem ko je redna odpoved povezana z odpovednim rokom, izredna odpoved pomeni prenehanje pogodbe o zaposlitvi brez odpovednega roka. Redna in izredna odpoved pogodbe o zaposlitvi morata biti izraženi v pisni obliki (82. in 87. člen ZDR-1).

Delavec lahko *redno odpove* pogodbo o zaposlitvi brez navajanja razlogov, vezan je le na odpovedni rok. Na drugi strani mora imeti delodajalec *utemeljen, z zakonom predviden razlog* za prenehanje pogodbe o zaposlitvi na podlagi redne odpovedi:

1. poslovni razlog (prenehanje potreb po opravljanju dela zaradi ekonomskih, organizacijskih, tehnoloških, strukturnih in drugih razlogov),
2. krivdni razlog (kršitev obveznosti delavca iz delovnega razmerja),
3. razlog nesposobnosti (nedoseganje pričakovanih delovnih rezultatov),
4. nezmožnost za opravljanje dela pod pogoji iz pogodbe o zaposlitvi zaradi invalidnosti (89. člen ZDR-1).

Poseben postopek velja za odpoved večjemu številu delavcev iz poslovnih razlogov (98. do 107. člen ZDR-1). Delodajalec, ki odpove pogodbo o zaposlitvi iz poslovnih razlogov ali iz razloga nesposobnosti, je dolžan izplačati delavcu odpravnino (108. člen ZDR-1).

Izredno odpoved lahko delavec ali delodajalec poda samo iz posebno tehtnih, v zakonu izrecno naštetih razlogov. Delavec na primer lahko izredno odpove pogodbo o zaposlitvi, če mu delodajalec dvakrat zaporedoma ali v obdobju šestih mesecev ni izplačal plače ob zakonsko oziroma pogodbeno dogovorjenem roku, delodajalec pa lahko izredno odpove pogodbo o zaposlitvi, če na primer delavec najmanj pet dni zaporedoma ne pride na delo, o razlogih za svojo odsotnost pa ne obvesti delodajalca, čeprav bi to moral in mogel storiti, če delavec krši pogodbeno ali drugo obveznost iz delovnega razmerja in ima kršitev vse znake kaznivega dejanja (na primer tatvina, 110. in 111. člen ZDR-1).

Inšpekcijski nadzor nad izvajanjem določb ZDR-1, izvršilnih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov delodajalca, ki urejajo delovna razmerja, opravlja inšpektorat za delo.

ZDR-1 ureja tudi uveljavljanje in varstvo pravic in obveznosti iz delovnega razmerja. Če delavec meni, da delodajalec ne izpolnjuje obveznosti iz delovnega razmerja ali krši katero od njegovih pravic iz delovnega razmerja, ima pravico pisno zahtevati, da delodajalec kršitev odpravi oziroma da svoje obveznosti izpolni. Če delodajalec v nadaljnjem roku osmih delovnih dni po vročeni pisni zahtevi delavca ne izpolni svoje obveznosti iz delovnega razmerja oziroma ne odpravi kršitve, lahko delavec v roku 30 dni od poteka roka za izpolnitev obveznosti oziroma odpravo kršitev s strani delodajalca, zahteva sodno varstvo pred pristojnim delovnim sodiščem. Ne glede na to lahko delavec denarne terjatve iz delovnega razmerja uveljavlja neposredno pred pristojnim delovnim sodiščem.

Tridesetdnevni rok velja tudi za sodno varstvo v primeru odpovedi oziroma prenehanja pogodbe o zaposlitvi in disciplinski odgovornosti delavca. Delavec lahko zahteva, da pristojno delovno sodišče ugotovi nezakonitost odpovedi pogodbe o zaposlitvi, drugih načinov prenehanja veljavnosti pogodbe o zaposlitvi ali odločitve o disciplinski odgovornosti v roku 30 dni od dneva vročitve oziroma od dneva, ko je zvedel za kršitev pravice, pred pristojnim delovnim sodiščem (200. do 202. člen ZDR).

Poseben delovnopravni predpis, ki ureja delovna razmerja v javnem sektorju, je Zakon o javnih uslužbencih (ZJU).

Javni uslužbenec je posameznik, ki sklene delovno razmerje v javnem sektorju. Javni sektor po ZJU sestavljajo državni organi in uprave samoupravnih lokalnih skupnosti, javne agencije, javni skladi, javni zavodi in javni gospodarski zavodi in druge osebe javnega prava, če so posredni uporabniki državnega proračuna ali proračuna lokalne skupnosti, niso pa del javnega sektorja javna podjetja in gospodarske družbe, v katerih ima večinski delež oziroma prevladujoč vpliv država ali lokalna skupnost. ZJU ne velja za funkcionarje v državnih organih in organih lokalnih skupnosti, ki niso javni uslužbenci (1. člen).

V državnem organu je javni uslužbenec v delovnem razmerju z Republiko Slovenijo, v upravi lokalne skupnosti pa z lokalno skupnostjo (3. člen ZJU).

ZJU opredeljuje *uradnike* kot javne uslužbence, ki v organih opravljajo javne naloge v javno korist, politično nevtrarno in nepristransko. Javne naloge v organih so naloge, ki so neposredno povezane z izvrševanjem oblasti ali z varstvom javnega interesa. Javni uslužbenci, ki v organih opravljajo spremljajoča dela, pa so *strokovno-tehnični uslužbenci* (23. člen ZJU).

Ker je ZJU v razmerju do ZDR-1 poseben, specialen predpis, za delovna razmerja javnih uslužbencev ter za pravice in dolžnosti iz delovnega razmerja veljajo predpisi, ki urejajo

delovna razmerja, in kolektivne pogodbe, kolikor ZJU ali drug poseben zakon (na primer o plačah javnih uslužbencev) ne določa drugače (5. člen ZJU).

Pojmi: delovno razmerje, splošni predpisi, stranki razmerja, nastanek delovnega razmerja, oblika in sestavine pogodbe o zaposlitvi, temeljne obveznosti delavca in delodajalca, konkurenčna prepoved, konkurenčna klavzula, delovno razmerje za določen in nedoločen čas, plača, omejen delovni čas, omejitve dela preko polnega delovnega časa, nočno delo, pravica do odmora, pravica delavca do dnevnega in tedenskega počitka, letni dopust in druge odsotnosti z dela, pravica in dolžnost delavcev do stalnega izobraževanja, izpopolnjevanja in usposabljanja, disciplinska in odškodninska odgovornost delavca, posebno varstvo žensk, mlajših delavcev, starejših delavcev, invalidov, sindikat, sindikalni zaupnik, uveljavljanje in varstvo pravic in obveznosti iz delovnega razmerja, prenehanje veljavnosti pogodbe o zaposlitvi, redna in izredna odpoved pogodbe o zaposlitvi, javni uslužbenci, uradniki, strokovno tehnični sodelavci, javni sektor.

8.4 Varnost in zdravje pri delu

Varnost in zdravje pri delu sta v vseh dejavnostih zagotovljena ne samo delavcem, ampak vsem osebam, ki so navzoče v delovnem procesu. Po Zakonu o varnosti in zdravju pri delu se namreč za delavca štejeta oseba, ki na kakršni koli drugi pravni podlagi opravlja delo za delodajalca, in oseba, ki pri delodajalcu opravlja delo zaradi usposabljanja (2. člen ZVZD-1).

Delodajalec mora zagotoviti varnost in zdravje delavcev pri delu. V ta namen mora izvajati ukrepe, potrebne za zagotovitev varnosti in zdravja delavcev ter drugih oseb, ki so navzoče v delovnem procesu. Ti ukrepi vključujejo preprečevanje, odpravljanje in obvladovanje nevarnosti pri delu, obveščanje in usposabljanje delavcev, načrtovanje in promocijo zdravja pri delu, ustrezno organiziranost in potrebna materialna sredstva.

Delavec ima pravico do dela in delovnega okolja, ki mu zagotavlja varnost in zdravje pri delu, po drugi strani pa tudi obveznost, da spoštuje in izvaja ukrepe za zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu, da opravlja delo s tolikšno pazljivostjo, da varuje svoje življenje in zdravje ter življenje in zdravje drugih oseb in uporablja sredstva za delo, varnostne naprave in osebno varovalno opremo skladno z njihovim namenom in navodili delodajalca, s temi sredstvi, napravami in opremo mora pazljivo ravnati z njimi in skrbeti, da so v brezhibnem stanju (11. in 12. člen ZVZD-1). Delavec ima pravico odkloniti delo:

- če ni bil predhodno seznanjen z vsemi nevarnostmi ali škodljivostmi pri delu in sprejetimi varnostnimi ukrepi ter usposobljen za varno in zdravo delo ali
- če delodajalec ni zagotovil predpisanega zdravstvenega pregleda, ali
- če mu grozi neposredna nevarnost za življenje ali zdravje, ker niso bili izvedeni predpisani varnostni ukrepi, ter zahtevati, da se nevarnost odpravi.

Če delodajalec ne odpravi nevarnosti, lahko delavec zahteva posredovanje inšpekcije dela ter o tem obvesti svet delavcev ali delavskega zaupnika za varnost in zdravje pri delu (52. člen ZVZD-1).

V primeru resne in neposredne nevarnosti za življenje ali zdravje ima delavec pravico ustrezno ukrepati, skladno s svojim znanjem in tehničnimi sredstvi, ki jih ima na razpolago, v primeru neizogibne nevarnosti pa zapustiti nevarno delovno mesto, delovni proces oziroma delovno okolje in ne odgovarja za škodo, ki bi nastala iz njegovega delovanja, razen če jo je povzročil naklepno ali iz hude malomarnosti (53. člen ZVZD-1).

Delodajalec mora pisno oceniti tveganja, katerim so delavci izpostavljeni ali bi lahko bili izpostavljeni pri delu, ter izdelati, sprejeti in objaviti *izjavo o varnosti z oceno tveganja* v pisni obliki glede na vrsto in obseg dejavnosti ter posredovati delavcem in jim na zahtevo omogočiti vpogled v izjavo (17. člen ZVZD-1).

Delodajalec mora za opravljanje strokovnih nalog v zvezi z zagotavljanjem varnosti pri delu med svojimi delavci določiti enega ali več strokovnih delavcev za varnost pri delu. Pogoje, ki jih mora izpolnjevati strokovni delavec, določi minister pristojen za delo. Ti pogoji so odvisni od vrste dejavnosti delodajalca ter vrste in stopnje tveganj za nastanek nezgod pri delu, poklicnih bolezni in bolezni, povezanih z delom delavcev (28. člen ZVZD-1). Delodajalec mora zagotoviti, da zdravstvene ukrepe v zvezi z varnostjo in zdravjem pri delu (na primer zdravstvene preglede delavcev) izvaja izvajalec medicine dela.

Delodajalec mora pred začetkom delovnega procesa, pri katerem obstajajo večje nevarnosti za nezgode in poklicne bolezni, o teh delih obvestiti inšpekcijo dela. Inšpekciji dela mora takoj prijaviti vsako nezgodo pri delu s smrtnim izidom oziroma nezgodo pri delu, zaradi katere je delavec nezmožen za delo več kot tri delovne dni, kolektivno nezgodo, nevarni pojav in ugotovljeno poklicno bolezen (40. in 41. člen ZDR).

Delodajalec mora delavcem omogočiti, da sodelujejo pri obravnavi o vseh vprašanjih, ki zadevajo zagotavljanje varnega in zdravega dela, bodisi neposredno, preko predstavnikov v svetu delavcev po predpisih, ki urejajo sodelovanje delavcev pri upravljanju ali preko delavskega zaupnika za varnost in zdravje pri delu (45. do 48. člen ZVZD-1).

Pojmi: zdravje in varnost pri delu, osebe, ki jim zakon zagotavlja varnost in zdravje pri delu, pravice in obveznosti delavca v zvezi z varnostjo in zdravjem pri delu, pravice in obveznosti delodajalca v zvezi z varnostjo in zdravjem pri delu, izjava o varnosti z oceno tveganja, sodelovanje delavcev pri zagotavljanju varnosti in zdravja pri delu.

9 LITERATURA

1. Barak-Erez, D. in Gross, A. M. (2007). Introduction: Do We Need Social Rights? Questions in the Era of Globalisation, Privatisation, and the Diminished Welfare State. V: Barak-Erez D., Gross, A. M. (ur.). Exploring Social Rights. Between Theory and Practice. Oregon: Hart, str. 1-17.
2. Borchardt, K. D. (2010). The ABC of European Union law. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
3. Bratina, M. in Jovanovič, D. (2010). Mednarodne trgovinske klavzule = International commercial terms - Incoterms 2010. Ljubljana: Dashöfer.
4. Brus, M. (2011). Uvod v zasebno pravo. Ljubljana: GV založba.
5. Brus, M. (2014). Splošni del obligacij brez zakonskih obveznostnih razmerij. Ljubljana: Uradni list.
6. Funk, B. C. (2011). Einführung in das österreichische Verfassungsrecht. Graz: Leykam.
7. Hartley, T. C. (2010). The foundations of European Union law: an introduction to the constitutional and administrative law of the European Union. New York: Oxford University Press.
8. Jadek Pensa, D. (2003). V: Juhart, M. in Plavšak, N. (ur.). Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del). 1. knjiga. 1. do 189. člen. Ljubljana: GV založba, str. 665-682, 760-888, 902-922, 991-1071.
9. Juhart, M. (2004). V: Juhart M. in Plavšak, N. (ur.). Obligacijski zakonik s komentarjem (posebni del). 3. knjiga. 435. do 703. člen. Ljubljana: GV založba, str. 59-129, 270-286, 301-334, 351-363, 392-395, 446-460, 633-722.
10. Kaczorowska, A. (2013). European Union Law. New York: Routledge.
11. Kocbek, M. (2014). V: Kocbek, M. (ur.). Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1). 2. izdaja. 1. knjiga (1. do 252. člen). Ljubljana: GV založba, str. 11-13, 43, 278-304, 535-586, 753-774, 805-844.
12. Kocbek, M. (2014a). V: Kocbek, M. (ur.). Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1). 2. izdaja. 2. knjiga (253. do 526. člen). Ljubljana: GV založba, str. 359-423, 462-473, 552-568, 594-607.
13. Koziol, H., Welser, R. (2006). Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band 1. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung.
14. Kranjc, V. (2006). Gospodarsko pogodbeno pravo. Ljubljana: GV založba; Maribor: Pravna fakulteta Univerze v Mariboru.
15. Marshall, T. H. (1950). Citizenship and social class and other essays. Cambridge: CUP.
16. Možina, D. (2004). V: Juhart M., Plavšak, N. (ur.). Obligacijski zakonik s komentarjem (posebni del). 3. knjiga. 435. do 703. člen. Ljubljana: GV založba, str. 335-350, 436-441.
17. Pavčnik, M. (2007). Teorija prava. Ljubljana: GV založba.
18. Pavliha, M. in sod. (2007). Zavarovalno pravo. Ljubljana: GV Založba.
19. Pivka, H. M., Kocbek, M. (2014). V: Kocbek, M. (ur.). Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1). 1. knjiga (1. do 252. člen). Ljubljana: GV založba, str. 586-596, 738-745, 752, 776, 799-804.
20. Plavšak, N. (2003). V: Juhart, M. in Plavšak, N. (ur.). Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del). 1. knjiga. 1. do 189. člen (redaktorja M. Juhart in N. Plavšak). Ljubljana: GV založba, str. 53-90, 138-206, 269-282, 319-366, 376-476, 483-503, 534-549, 683-759, 908-914, 942-990.

21. Plavšak, N. (2003a). V: Juhart, M. in Plavšak, N. (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem (splošni del)*. 2. knjiga. 190. do 434. člen. Ljubljana: GV založba, 69-72, 189-246, 291-301, 318-333, 349-353, 511-541.
22. Plavšak, N. (2004). V: Juhart, M. in Plavšak, N. (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem (posebni del)*. 3. knjiga. 435. do 703. člen. Ljubljana: GV založba, str. 130-270, 287-300, 396-435, 723-1129.
23. Plavšak, N. (2004a). V: *Obligacijski zakonik s komentarjem (posebni del)*. 4. knjiga. 704. do 1062. člen (redaktorja M. Juhart in N. Plavšak). Ljubljana: GV založba, str. 187-398, 604-640, 1261-1307.
24. Plavšak, N. (2014). V: Kocbek, M. (ur.). *Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1)*. 1. knjiga (1. do 252. člen). Ljubljana: GV založba, str. 133-148, 159-204, 229-2558, 265-277, 305-321, 326-347, 374-449, 473-489, 643-678, 783-798.
25. Plavšak, N. (2014a). V: Kocbek, M. (ur.). *Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1)*. 2. knjiga (253. do 526. člen). Redaktor: Marijan Kocbek. Ljubljana: GV založba, str. 71-73, 94-132, 137-138, 227-243.
26. Plavšak, N. in Pšeničnik, D. (2014). V: Kocbek, M. (ur.). *Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1)*. 1. knjiga (1. do 252. člen). Ljubljana: GV založba, str. 626-642.
27. Podgorelec, P. (2009). *Postopek ustanovitve in zagotovitev osnovnega kapitala*. V: Prelič, S. (ur.). *Družba z omejeno odgovornostjo*. Ljubljana: GV založba, str. 87-143.
28. Podgorelec, P. (2009a). *Pravni položaj družbenikov*, V: Prelič, S. (ur.). *Družba z omejeno odgovornostjo*. Ljubljana: GV založba, str. 145-205.
29. Polajnar Pavčnik, A. (2004). V: Juhart M. in Plavšak, N. (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem (posebni del)*. 4. knjiga. 704. do 1062. člen. Ljubljana: GV založba, str. 801-923.
30. Radbruch, G. (1946). *Gesetzliches Unrecht und übergesetzliches Recht*. *Süddeutsche Juristenzeitung*, 1, št. 5, str. 105–108.
31. Tebitt, M. (2005). *Philosophy of Law. An introduction*. 2nd Edition, Oxon: Routledge, str. 9-14, 43-47.
32. Tičar, L. (2012). *Nove oblike dela. Kdo in v kakšnem obsegu naj uživa delovnopravno varstvo?* Ljubljana: Pravna fakulteta v Ljubljani.
33. Türk, D. (2007). *Temelji mednarodnega prava*. Ljubljana: GV založba.
34. Varanelli, L. (2014). *Pogodbeno pravo I. Temeljna načela in subjekti pogodbenega razmerja*. Ljubljana: GV založba.
35. Wilthagen, T. in Tros, F. (2004). *The concept of 'flexicurity': a new approach to regulating employment and labour markets*, *European Review of Labour and Research*, letnik 10, št. 2, str. 166-186.
36. Zabel, B. (2004). V: Juhart M. in Plavšak, N. (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem (posebni del)*. 3. knjiga. 435. do 703. člen. Ljubljana: GV založba, str. 382-391.
37. Zabel, B. (2004a). V: Juhart, M. in Plavšak, N. (ur.). *Obligacijski zakonik s komentarjem (posebni del)*. 4. knjiga. 704. do 1062. člen. Ljubljana: GV založba, 2004, str. 399-534, 925-1025.
38. Zabel, B. (2007). V: Kocbek, M. (ur.). *Veliki komentar Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1)*. 3. knjiga. 471. do 709. člen. Ljubljana: GV založba, str. 61-226.
39. Zagorc, S. (2012). *Avtentična razlaga zakona*. *Zbornik znanstvenih razprav*, 2012, let. 72, str. 273–298.
40. Žiberna, J. in Ivanjko, Š. (1993). *Menica in ček kot vrednostna papirja*. Ljubljana: GS založba.

10 VIRI

1. Charter of the United Nations and the Statute of the International Court of Justice. (1945). San Francisco.
2. Direktiva Sveta št. 86/653/EGS o usklajevanju prava držav članic o samostojnih trgovinskih agentih. (1986). Uradni list Evropskih skupnosti, št. L 382.
3. Družinski zakonik. (2017). Uradni list Republike Slovenije, št. 15.
4. Enotna pravila in običaji za dokumentarne akreditive: revizija 2007. EPO 600. Ljubljana: Združenje bank Slovenije, 2007.
5. Obligacijski zakonik (OZ). (2001). Uradni list Republike Slovenije, št. 83.
6. Pogodba o delovanju Evropske unije (prečiščeno besedilo, PDEU). (2012). Uradni list Evropske unije št. C 326.
7. Pogodba o Evropski uniji (prečiščeno besedilo, PEU). (2012). Uradni list Evropske unije št. C 326.
8. Posebne gradbene uzance. (1977). Uradni list SFRJ, št. 18.
9. Posebne uzance v gostinstvu. (1995). Uradni list Republike Slovenije, št. 22.
10. Posebne uzance v prometu blaga na drobno. (1978). Uradni list SFRJ, št. 12.
11. Posebne uzance za promet knjig. (1984). Uradni list SFRJ, št. 19.
12. Posebne uzance za promet s kamenitimi, marmornimi in granitnimi bloki in ploščami. (1967). Uradni list SFRJ, št. 9.
13. Poslovnik državnega zbora (PoDZ-1). (2002). Uradni list Republike Slovenije, št. 35.
14. Splošne uzance za blagovni promet. (1954). Uradni list FLRJ, št. 15.
15. Stvarnopravni zakonik (SPZ). (2002). Uradni list Republike Slovenije, št. 87.
16. Uredba o ratifikaciji Protokola, ki spreminja Konvencijo o zastaranju terjatev na področju mednarodnega nakupa in prodaje blaga (1995). Uradni list RS-MP, št. 11.
17. Uredba Sveta (EGS) št. 2137/85 z dne 25. julija 1985 o Evropskem gospodarskem interesnem združenju (EGIZ). (1985). Uradni list Evropskih skupnosti št. L 199.
18. Uredba Sveta (ES) št. 1435/2003 z dne 22. julija 2003 o statutu evropske zadruga (SCE). (2003). Uradni list Evropske unije, št. L 207.
19. Uredba Sveta (ES) št. 2157/2001 z dne 8. oktobra 2001 o statutu evropske družbe (SE). (2001). Uradni list Evropskih skupnosti št. L 294.
20. Ustava Republike Slovenije (1991). Uradni list št. 31(I).
21. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP). (1995). Uradni list Republike Slovenije, št. 21.
22. Zakon o čeku (ZČ). (1946). Uradni list FLRJ, št. 105/1946.
23. Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1). (2013). Uradni list Republike Slovenije, št. 21.
24. Zakon o društvih (ZDru-1). (2006). Uradni list Republike Slovenije, št. 61.
25. Zakon o državni upravi (ZDU-1). (2002). Uradni list Republike Slovenije, št. 52.
26. Zakon o evropskih svetih delavcev (ZESD-1). (2011). Uradni list Republike Slovenije, št. 49.
27. Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1). (2006). Uradni list Republike Slovenije, št. 42.
28. Zakon o graditvi objektov (ZGO-1). 2002. Uradni list Republike Slovenije, št. 110.
29. Zakon o industrijski lastnini (ZIL-1). (2001). Uradni list Republike Slovenije, št. 45.
30. Zakon o javnih uslužbencih (ZJU). (2002) Uradni list Republike Slovenije, št. 56.
31. Zakon o kolektivnih pogodbah (ZKolP). (2006). Uradni list Republike Slovenije, št. 43.
32. Zakon o lokalni samoupravi (ZLS). (1993). Uradni list Republike Slovenije, št. 72.

33. Zakon o mediaciji v civilnih in gospodarskih zadevah (ZMCGZ). (2008). Uradni list Republike Slovenije, št. 56.
34. Zakon o menici (ZM). (1946). Uradni list Republike FLRJ, št. 104.
35. Zakon o nematerializiranih vrednostnih papirjih (ZNVP-1). (2015). Uradni list Republike Slovenije, št. 75.
36. Zakon o notariatu (ZN). (1994). Uradni list Republike Slovenije, št. 13.
37. Zakon o obligacijskih razmerjih (ZOR). (1978). Uradni list SFRJ, št. 29.
38. Zakon o obveznih zavarovanjih v prometu (ZOZP). (1994). Uradni list Republike Slovenije, št. 70.
39. Zakon o pravnem postopku (ZPP). (1999). Uradni list Republike Slovenije, št. 26.
40. Zakon o ratifikaciji konvencije o zastaranju terjatev na področju mednarodnega nakupa in prodaje blaga. (1978). Uradni list SFRJ-MP, št. 5.
41. Zakon o ratifikaciji Konvencije Združenih narodov o pogodbah o mednarodni prodaji blaga. (1984). Uradni list SFRJ-MP, št. 10.
42. Zakon o ratifikaciji Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. (1971). Uradni list SFRJ, MP, št. 7.
43. Zakon o ratifikaciji Mednarodnega pakta o političnih in državljanskih pravicah. (1971). Uradni list SFRJ, MP, št. 7.
44. Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju (ZSDU). (1993). Uradni list Republike Slovenije, št. 42.
45. Zakon o sodiščih (ZS). (1994). Uradni list Republike Slovenije, št. 19.
46. Zakon o sodnem registru (ZSReg). (1994). Uradni list Republike Slovenije, št. 13.
47. Zakon o upravnem sporu (ZUS-1). (2006). Uradni list Republike Slovenije, št. 105.
48. Zakon o ustanovah (ZU). (1995). Uradni list Republike Slovenije, št. 60.
49. Zakon o ustavnem sodišču (ZUstS). (1994). Uradni list Republike Slovenije, št. 15.
50. Zakon o varnosti in zdravju pri delu (ZVZD-1). (2011). Uradni list Republike Slovenije, št. 43.
51. Zakon o varstvu kupcev stanovanj in enostanovanjskih stavb (ZVKSES). (2004). Uradni list Republike Slovenije, št. 18.
52. Zakon o varstvu potrošnikov (ZVPot). (1998). Uradni list Republike Slovenije, št. 20.
53. Zakon o Vladi Republike Slovenije (ZVRS). (1993). Uradni list Republike Slovenije, št. 14.
54. Zakon o zadrugah (ZZad). (1992). Uradni list Republike Slovenije, št. 13.
55. Zakon o zavarovalništvu (ZZavar-1). (2015). Uradni list Republike Slovenije, št. 93.
56. Zakon o zavodih (ZZ). (1991). Uradni list Republike Slovenije, št. 12.
57. Zakon o zemljiški knjigi (ZZK-1). (2003). Uradni list Republike Slovenije, št. 58.

11 STVARNO KAZALO

A

Abandon	236
Akcept	253-255
Akreditiv	167, 168, 206, 243, 244, 245
Akreditivna prodaja	206
Aleatorna (tvegana) pogodba	231
Alternativna obveznost	156-157
Alternativno reševanje sporov	28
Ara	173-174
Arbitraža	28, 171, 270, 271
Argument avtoritete	7
Argument specialnosti	7
Asignacija	246-247
Aval	254-255
Avtorske in sorodne pravice	257-262

B

Bančna garancija	245
Bančni posli	242-246
Bilančni dobiček	81, 82

C

Cesija	192-193, 250, 254, 256
--------	------------------------

Č

Časovni (kronološki) argument	7
Ček	256
Človekove pravice in svoboščine	10-16

D

Dedovanje	11, 14, 56, 84, 140, 258
Delavec	132-134, 180, 181, 237, 267-279
Delovni čas	267, 275
Delovno pravo	267-279
Deljiva obveznost	157
Delnica	73-87, 96-99, 248

Delniška družba	52, 73-103
Delovna sodišča	26
Direktiva	44, 47
Distančna prodaja	197
Dobra vera	138
Dodatni varstveni certifikat	262, 263
Društvo	26, 52, 53, 115-116, 118, 120, 122, 130-131, 167, 264
Družba z neomejeno odgovornostjo	52, 57-61, 109, 119, 120, 121, 122, 124, 132
Družba z omejeno odgovornostjo	53, 62-73, 103, 109, 120, 121, 132
Družba za vzajemno zavarovanje	53-54
Družbena pogodba	57, 58, 60, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 241-242
Država	1, 9, 10, 11, 12, 29, 30
Državni zbor	5, 7, 14, 17-20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 31
Državni svet	18, 19, 20, 26
Dunajska konvencija	195, 206-214
Dvojno zavarovanje	237

E

Ekonomsko socialni odbor	37, 40
Enostavna obveznost	156
Etažna lastnina	138, 144, 152
Evropska centralna banka	37, 40, 156
Evropska delniška družba (SE)	53, 103-104
Evropska gospodarska skupnost	33, 34
Evropska komisija (Komisija)	37, 38-39, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 49
Evropska skupnost	33-34
Evropska skupnost za premog in jeklo	33, 34
Evropska skupnost za atomsko energijo	33, 37, 42
Evropska zadruga (SCE)	114-115
Evropski parlament	11, 37-38, 39, 40, 44, 48, 49
Evropski svet	37, 38
Evropsko gospodarsko interesno združenje (EGIZ)	111, 120

F

Fakultativna obveznost	157
Fakultativna terjatev	157
Fiduciarni prenos	149
Finančno prestrukturiranje	134
Fizična oseba	4, 5, 12, 24, 48, 49, 50-51, 52, 54, 55, 56, 62, 63, 91, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 119, 120, 124, 136, 150, 151, 163, 166, 169, 180, 217, 218, 257, 265, 266, 273, 276
Formalni pravni viri	4

Formalno publicitetno načelo	153
Franšiza	236

G

Geografska označba	262, 265-266
Garancija za brezhibno delovanje stvari	202
Gospodarske družbe	52, 57-109, 170
Gospodarske pogodbe	147, 167-168, 187, 192, 204
Gospodarsko interesno združenje	52, 53, 109-110, 119, 122
Gradbena pogodba	217-223
Grožnja	163

H

Hierarhija pravnih aktov	6-7, 45, 46, 270
Hipoteka	137, 145-146, 148, 153, 192, 194

I

ICC (Mednarodna trgovinska zbornica)	167, 195, 197
Imuniteta	17, 23, 24
Incoterms (Mednarodne trgovinske klavzule)	197-199
Individualno delovno pravo	268, 273-279
Indosament	83, 249-250, 251, 253-254
Insolventnost	134-135
Interpelacija	18, 22
Izgubljeni dobiček	174, 211, 214, 236
Izločitvena pravica	135
Izkazni papirji	251
Izkazni znaki	251
Izključne pristojnosti	35-36
Izpodbojnost	99-101, 163, 172-173
Izpolnitev	153, 173, 183-186, 189, 190, 191, 193, 194, 196, 199, 202, 204, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 219, 226, 227, 228, 230, 232, 237, 241, 246, 247, 248, 251, 277
Izročitev	135, 140, 146, 147, 149, 151, 155, 160, 173, 184, 187, 195-197, 201, 202, 205, 220

J

Javni uslužbenci	277-278
Javno dobro	16, 138
Javnonaročniško razmerje	55

Javno-zasebno partnerstvo	55-56
K	
Kaducitetni postopek	66, 80
Kolektivne pogodbe	5, 268, 269-271, 272, 274, 275, 277, 278, 279
Kolektivno delovno pravo	268-272
Količinske napake	203-204
Komanditist	60, 61-62, 121, 132
Komanditna delniška družba	53, 104, 119, 121, 132
Komanditna družba	52, 60, 61-62, 119, 120, 121, 122, 124, 132
Komisijška pogodba	85, 226
Komplementar	61, 62, 104, 119, 120, 121, 122, 132
Koncesijsko razmerje	55
Konkludentno ravnanje	161
Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin	11, 12, 13, 32, 43
Kreditna pogodba	242, 244
Krivda	14, 51, 178, 182
Kup na poskušnjo	204, 205
Kupnina	143, 146, 147, 171, 195, 196, 197, 199, 201, 203, 204, 206, 212, 213, 244
L	
Lastninska pravica	14, 124, 135, 137, 138, 139-143, 144, 145, 146, 149, 153, 195, 196, 205
Lastninski pridržek	205
Likvidacija	25, 61, 68, 75, 102, 110, 114, 125, 129, 242, 255
Listina Evropske unije o temeljnih pravicah	11, 41
Ločitvena pravica	135
Lokalna samouprava	28-30
M	
Malomarnost	51, 58, 60, 65, 178, 181, 275
Mandatna pogodba	224-226
Materialno publicitetno načelo	153
Mediacija	28, 191
Mednarodne pogodbe	7, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 24, 27, 31, 41, 42, 43, 45, 167, 267, 268
Menica	167, 171, 248, 252-255
Model	262, 263-264
N	

Načelo denarnega nominalizma	155
Načelo dispozitivnosti	158, 195
Načelo enakopravnost udeležencev v obligacijskih razmerjih	158
Načelo prenosa pristojnosti	35, 46
Načelo prostega urejanja obligacijskih razmerij	158, 160
Načelo sorazmernosti	13, 36-37, 184
Načelo specialnosti	7, 138
Načelo subsidiarnosti	28, 36-37
Načelo vestnosti in poštenja	92, 93, 119, 158, 168, 169, 207
Načelo zaupanja v zemljiško knjigo	138, 141
Nadzavarovanje	237
Nadzorni svet	71, 78, 79, 82, 83, 87, 88, 89, 91, 92, 93-94, 95, 97, 100, 104, 106, 107, 128, 132, 133
Najdba	141
Naklep	4, 24, 51, 178, 240, 278
Namen	2, 8, 12, 15, 49, 52, 53, 54, 241, 242, 243, 244, 246, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 275, 278
NATO	32
Navadna škoda	174
Navadne (redne) delnice	75
Nedeljive obveznosti	157-158
Nemožnost izpolnitve	185, 189, 202, 211
Neposlovne obveznosti	155, 178
Neposredni učinek prava EU	46, 57
Nepremičnina	64, 116, 117, 123, 137-138, 140, 141, 142, 143, 144, 145-146, 150, 152, 152, 153, 154, 165, 171, 194, 219
Nepremoženjska škoda	174-176
Nevarna dejavnost	51, 177, 181
Nevarna stvar	51, 177, 181
Nevarnost	177, 179, 181, 182, 185, 187, 197, 198-199, 204, 216, 223, 232, 233, 234, 236, 237, 278, 279
Ničnost	48-49, 60, 67, 72, 74, 75, 86, 99-101, 116, 145, 156, 163, 164, 166, 169, 172-173, 179, 185, 189, 195, 201, 203, 231, 232, 235, 239, 253
Normativni pravni akti	4, 5, 6, 7
Novacija	188-189
Nujna pot	144
O	
Občina	26, 28-30, 31, 54, 118, 269
Obligacije	155
Obligacija prizadevanja	224
Obligacija rezultata	218

Oblika pogodbe	63, 65, 73, 79, 106, 110, 162, 164-165, 170, 205, 207, 244, 244, 270, 273
Obresti	58, 66, 68, 80, 145, 147, 151, 155-156, 184, 185, 186, 187, 188, 192, 193, 194, 205, 206, 222, 225, 226, 235, 243, 244, 246, 253, 256
Odbor regij	40, 48
Odkupna pravica	140
Odpoved	146, 151, 159, 170, 171, 185, 187, 188, 189-190, 203, 225, 227, 228, 229, 235, 238, 242, 243, 270, 274, 276-277
Odpust dolga	188
Odstop terjatve (cesija)	189, 192-194
Odstopnina	174
Odškodninska odgovornost	14, 16, 44, 49, 51, 58, 59, 65, 66, 67, 68, 70, 75, 84, 85, 86, 88, 91, 92, 107, 110, 120, 122, 132, 134, 174-182, 184, 185, 187, 188, 191, 196, 197, 200, 201, 203, 206, 209, 210, 211, 214, 215, 223, 224, 225, 227, 228, 230, 238, 244, 247, 251, 256, 258, 275, 278
OECD	32
Okrajna sodišča	24, 25, 26,
Okrožna sodišča	5, 24-26
Osebo zavarovanje	232, 239-240
Osnovni kapital	62-63, 71-72, 73-75, 76, 80, 81, 82, 83, 86, 96 97-98, 102, 113, 125
Osnovni vložek	62-65, 66
OVSE	33
P	
Patent	155, 262, 263
Plača	274
Plačilne kartice	245-246
Plod	138, 142, 144, 145, 147, 199, 236,
Plomba	154
Pobot	64, 66, 128, 175, 187-188, 191, 250
Podjemna pogodba	155, 214-217
Podjetnik	52, 53, 561-57, 60, 109, 119, 120-121, 123, 124, 129, 132, 134, 167, 171, 186
Podlaga (causa) pogodbe	160, 164, 172
Podzavarovanje	238
Pogodba	159-166
Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU)	13, 34, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 267
Pogodba o denarnem depozitu	242-243
Pogodba o deponiranju vrednostnih papirjev	242-243
Pogodba o Evropski uniji	33-34, 35-40, 41-44
Pogodba o kontroli blaga	226, 230-231

Pogodba o sefu	242, 243-244
Pogodba o zaposlitvi	50, 70, 270, 273-278
Pogoj	168-169
Položitev stvari	186-187
Ponudba	161-162, 207-208, 215, 221, 228, 232
Pooblastilo	80, 84, 90, 91, 135, 169, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 246, 250, 51, 251, 254, 261
Poočitev	154
Posest	24, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 177, 216, 226, 229, 230, 261
Posestni konstitut	140
Poslovna (opravilna) sposobnost	50-51, 117-118, 163, 169, 226, 239, 246
Poslovne obveznosti	155
Poslovni delež	63, 65-67
Poslovni običaj	90, 131, 158, 159, 168
Posredniška pogodba	226, 229-230
Pravica (pojem)	50
Pravica do samopomoči	139, 179
Pravna država	10
Pravna sposobnost	50, 117-123, 163
Pravne napake	184, 202-203
Pravne osebe	5, 9, 12, 50, 51-56, 134-136, 269
Pravni akt	4, 5, 6, 7, 8
Pravni dogodek	4
Pravni posel	140, 144, 145, 159-160
Pravni pozitivizem	1, 3, 4
Pravno dejstvo	4
Pravno pravilo	1-4
Pravno razmerje	50
Predmet obveznosti	155, 157, 164
Prednostne delnice	75-76
Prednostne terjatve	135
Prednostno načelo	138
Predsednik republike	20-21, 22
Predznamba	153
Premičnina	137-138, 140, 146-149, 149, 151
Premoženjska škoda	174
Premoženjsko zavarovanje	232, 236-239
Prenovitev	188-189
Prevara	163-164
Prevzem dolga	193-194
Prevzem izpolnitve	194
Prilastitev (okupacija)	141
Primarna dispozicija	2
Primarna hipoteza	2
Priposestvovanje	140-141, 150, 153
Prisilna poravnava	134-135

Pristojnost	5
Pristop k dolgu	194
Prištevnost	51
Pritiklina	138, 199
Prodaja na obroke	205-206
Prodaja s specifikacijo	205
Prodajna pogodba	195-214

R

Raba	150, 151
Računsko sodišče	37, 40, 48
Referendum	9, 18, 20, 29, 30-31
Reprezentativni sindikat	133, 269, 270
Retroaktivni učinek	5-6
Rok	168-169

S

Samopomoč	139, 179
Sankcija	1-3, 50, 157, 172, 177, 225, 275
Sekundarna dispozicija	2
Silobran	13, 179
Sindikat	12, 16, 133, 268-269, 270, 271, 273, 276, 264
Skesnina	170
Skrbnost (dobrega gospodarja, dobrega strokovnjaka)	134, 158-159, 163, 168, 178, 180, 224, 229, 241, 243
Skupna lastnina	142-143
Skupščina	67, 68, 70, 71, 72, 76, 78, 79, 82, 83, 86, 87-91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 108, 110, 127, 129
Služnost	24, 137, 150-151, 153
Služnost stanovanja	150, 151
Smrt	50, 54, 60, 62, 111, 112, 115, 140, 151, 168, 170, 175, 176, 182, 188, 190, 207, 225, 226, 239, 240, 246, 259, 276, 279
Socialna država	10
Socialna sodišča	26
Sodišče Evropske unije	37, 39-40, 43, 44, 47-49
Sodišča	23-27
Solastnina	141, 142-143
Solidarne obveznosti	59, 65, 75, 85, 92, 98, 107, 110, 111, 118, 120, 134, 143, 157- 158, 223, 225, 242, 255
Sosedsko pravo	143-144
Sozavarovanje	238
Splošni poslovni pogoji	165-166
Statusno partnerstvo	55-56

Stavbna pravica	137-138, 152, 153
Stavka	16, 268, 271-272
Stečaj	25, 56, 59, 61, 69, 72, 75, 80, 81, 83, 91, 98, 102, 109, 110, 113, 114, 116, 120, 129, 134-136, 205, 225, 226, 242, 246, 255
Stiska	156, 179
Stvar	57, 64, 68, 7979, 135, 137-138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 185, 186-187, 188, 189, 192, 195-196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 209, 214, 215, 216, 224, 225, 226, 229, 230, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 241, 244
Stvarne napake	199- 202
Stvarne pravice	124, 137, 139-152, 153, 154
Stvarni vložek	62, 63, 64-65, 68, 77, 79, 80, 113, 126, 134
Stvarno breme	137, 151
Svet Evrope	32
Svet Evropske unije	37, 38, 40

Š

Škoda	58, 86, 131, 156, 159, 174-176, 177-179, 180, 181, 187, 191, 200, 208, 220, 224, 225, 232, 236, 237, 275
Špedicijska pogodba	230

T

Teorija naravnega prava	1, 4
Trajna dolžniška razmerja	189-190

U

UNCITRAL (Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo)	167-168
UNIDROIT (Mednarodni institut za poenotenje mednarodnega zasebnega prava)	167
Uprava	22-23, 54, 83, 91- 94, 100, 103, 120
Upravni odbor	78, 87, 89, 91, 95, 100, 112, 113, 120
Upravno sodišče Republike Slovenije	26
Uredba	44
Ustanova	52, 54
Ustava	5, 6, 9-10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 268
Ustavna pritožba	27
Ustavno sodišče Republike Slovenije	26-27
Uzance	159, 168, 218
Užitek	150-151

V

Vacatio legis	7
Varnost pri delu	278-279
Večkratno zavarovanje	237
Vezani kapital	73, 125
Višja sodišča	24, 25
Vknjižba	145, 153
Vlada	7, 18, 19, 21-22, 23, 24, 27, 38, 39, 40, 121, 263, 270
Vpisno načelo	153
Vrednostni papirji	73, 74, 83, 129, 137, 145, 196, 243, 248-256
Vrhovno sodišče Republike Slovenije	24, 25, 26

Z

Zahodnoevropska zveza	32
Zaklad	141
Zakonodajni postopek	18-20
Zamuda	58, 66, 80, 156, 161, 162, 174, 185, 186, 187, 197, 202, 205, 206, 208, 211, 212, 213, 215, 216, 219, 220, 221, 222, 235
Zastaranje	50, 167, 183, 188, 190-191, 195, 247, 256
Zastavna pravica	143-147
Zastopanje	51, 59, 61, 69, 71, 73, 89, 92, 93, 95, 99, 104, 112, 116-117, 123, 135, 163, 169-171, 224, 226, 227-229, 233, 241-242, 276
Zavarovalna pogodba	165, 231-240
Zavarovalni primer	231-232, 234, 235, 236, 238
Zavarovanje pred odgovornostjo	235, 236, 238-239
Zavod	2, 54, 57-58, 116-117, 118, 119, 122, 134, 269, 272, 277
Zaznamba	146, 153-154
Zbirna stvar	138
Združitev (konfuzija)	189
Zemljiška knjiga	24, 138, 139, 140, 144, 145, 146, 150, 151, 152-154, 165
Zemljiškoknjižno dovolilo	140, 145, 150, 151, 152, 153
Zloraba pravic	138, 159
Zmota	121, 163-164
Znamka	122, 262, 264-265

Ž

Življenjsko zavarovanje	231, 235, 239-240
-------------------------	-------------------

